

દલપત ડાબ્ય

ભાગ ૧ લો.

છબી વિષે દોહરો.

શું જોશો તનની છબી, એમાં નથી નવાઈ,
નિરખો મુજ મનની છબી, લલા પરીક્ષક લાઈ.

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીએ છપાવી

પ્રસિદ્ધ કથું.

આવૃત્તિ બીજી.

પ્રત ૧૦૦૦.

અમદાવાદ,

“ગુજરાત ગેઝેટ” પ્રેસમાં

ચેતરામ દરીલાલ વર્માએ છાપ્યું.

સર્વ દક્ષ ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીએ સ્વાધીન રાખ્યા છે.

૬૦ સન ૧૮૯૬—સંવત ૧૯૫૩.

... .. ૨૦ વપાઈ આવવા
... .. ૨૧ મેઘરાયની

ପ୍ରମା. ୩.
ପ୍ରମା. ୧
(୧୦)

38190

38190

અનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
મંગળાચરણ...	૧	ચંદ્રને ઠપકો...	૨૩
સ્વાત્માપ્રતિભક્તિ ...	૧	પ્રભાત...	૨૬
દર્પણપ્રત્યંબ, ગોમુત્રિકા, અશ્વગતિ તથા કપાટ		અરુણોદય ...	૨૪
પ્રત્યંબ...	૨	સૂર્યોદય...	૨૫
ધૈર્ય રત્ન...	૩	કીર્ણોદય...	૨૬
અથારંભ ...	૬	જન-કીયા ...	૨૭
અથ પ્રયોજન ...	૬	નદીનો દેખાવ ...	૨૮
કવિ ઇચ્છા...	૬	ધર્મક્રિયા ...	૨૮
ચૌદ પત્ર કમળ અંધ...	૭	તડકા વિષે ...	૨૯
નવ રસ ...	૮	સમાપ્તિ વિષે...	૨૯
વાણી મહિમા...	૯	સાયંકાળનું વર્ણન-નમતો સૂર્ય ...	૩૦
ગુજરાતી ભાષા વિષે ...	૯	વનનો દેખાવ ...	૩૦
તમે કોણ છો એમ એક રાત્રીએ પૂછેલા પ્રશ્ન-		આથમતો સૂર્ય ...	૩૧
નો ઉત્તર...	૧૦	સમુદ્રકંઠો...	૩૨
કલમ પ્રતિભક્તિ ...	૧૦	અંધાર્...	૩૨
સંક્ષેપમાં કહેવા વિષે...	૧૦	દિવા સમય...	૩૩
આપ્તઓ પ્રતિ ભક્તિ...	૧૧	ધર્મક્રિયા ...	૩૪
શ્રોતા પ્રતિ ભક્તિ...	૧૧	તારામંડળ...	૩૪
શ્રોતા અલેક્ઝાંડર કોન્સાક દ્વારે સાહેબ ...	૧૨	અદ્રોદય ...	૩૫
ચોક્કો પ્રત્યંબ...	૧૨	સંધી દેખાવ...	૩૭
નીતિ બોધક અને અનીતિ નિંદક કવિતા ...	૧૩	ગ્રીષ્મરત્ન વર્ણન ...	૩૭
તમાકુ પ્રતિ અન્યોક્તિ ...	૧૪	રૌદ્રરસ-પાત્ર પ્રવેશ...	૩૭
મિત્રશ્રી પરીક્ષક ...	૧૪	ભયાનક રસ...	૪૦
કદળી પ્રત્યંબ...	૧૬	ભયે લટકતા મોટા પંખા વિષે...	૪૦
વસંતી પ્રતિ ભક્તિ...	૧૭	બાપાની પીંપર વિષે-કથાન્તર અથવા ફારસ. ૪૧	
કવિઓની વૃદ્ધિ વિષે...	૧૮	વર્ષા રત્નનું વર્ણન ...	૪૪
શ્રોતા પ્રતિ નવ વિનંતિ...	૧૯	પંચાત અથવા વિષ્ટી ...	૪૫
ગતાગત સ્વતિક પ્રત્યંબ ...	૨૦	વર્ષાદ આવવાનાં ચિન્હો...	૪૬
છત્ર પ્રત્યંબ...	૨૧	મેઘરાયની ચઢાઇ...	૪૬
પ્રકરણ ૨, જી.		શરદ્ઋતુનું વર્ણન ..	૫૦
પ્રભાત...	૨૨	ભૂભગિની વિષે ...	૫૧
પરોઢીયું ...	૨૨	બ્રાંતા પન્દુતિ અલંકાર ...	૫૪
આથમતા તારા તથા ચંદ્ર...	૨૨	હેમત રત્નનું વર્ણન...	૫૫
		દીવાળી...	૫૫

વિષય.	પૃષ્ઠ.
નવા વર્ષ વિષે પ્રભુ સ્તુતિ	૫૬
કાર્તિક માસ	૫૬
શિશિર રતુનું વર્ણન	૫૮
આખા શિયાળા વિષે	૫૯
વસંત રતુનું વર્ણન	૬૦
વિધાતાને ઠપકો	૬૦
વનનો દેખાવ	૬૦
ગાયક ઉક્તિ	૬૧
કવિ ઉક્તિ	૬૨
સમાપ્તિ	૬૨
ફેરફાર થવા વિષે	૬૨

પ્રકરણ ૩ થું.

ઇશ્વર તથા ધર્મ સંબંધી	૬૪
ઇશ્વર છે તે વિષે	૬૪
નાસ્તિક મત ખંડન વિષે	૬૪
પ્રભુ પ્રાર્થના	૬૬
સેવા સ્તોત્ર	૬૬
અક્ષ દેવની સ્તુતિ	૬૭
પ્રભુસ્તુતિ કઠાવ	૬૮
નવા વર્ષ વિષે ઇશ્વર સ્તુતિ	૬૮
બહુરૂપી ઇશ્વરની સ્તુતિ	૬૯
અક્ષરૂપ	૬૯
દાનિરૂપ	૬૯
વાણીયારૂપ	૬૯
ઠણુળીરૂપ	૬૯
માળીરૂપ	૬૯
કુંભારરૂપ	૭૦
હળમરૂપ	૭૦
ખાણગરૂપ	૭૦
ધર્મસિદ્ધાંત વિષે	૭૦
સ્વર્ગ અને નર્ક કોણ જવાના છે તે વિષે	૭૪
ચતુર્થા મુક્તિ વિષે	૭૫
અયોગ્ય વિચાર વિષે	૭૬
ધર્મ ચુરત ઝોટલે દુરાચારી વિષે	૭૬
સૈનો ઇશ્વર એક છે તે વિષે	૭૭
સૈનો ઇશ્વર એક છે તે વિષે—પાઠ ખીજો	૭૯

વિષય.	પૃષ્ઠ.
ઇશ્વરેશ્વર વિષે—ધણીનું ધાર્યુ થાય	૮૦
પ્રાર્થના તથા ભજવાની રીત	૮૧
ઉપદેશ વિષે—ચેતવણી	૮૧
પાણી પહેલી ચણીએ પાળ	૮૨
પ્રથમ પોતાનું સંભાળવા વિષે	૮૨
પ્રભુ મહિમાનો ઉપદેશ	૮૩
ઉપદેશી મનહર છંદ	૮૩
અયોગ્ય ન કરવા વિષે	૮૫
મોત વિષે	૮૫
છત્રપ્રબંધ	૮૭
વૈભવ દેખી રીઝાવું નહિ	૮૮
ત્રિશુળ બંધ	૮૮
મોતના ભય વિષે	૮૮
સમુદ્ર પ્રબંધ	૯૦
હરિ ભજવાનો ઉપદેશ	૯૨
હરિ ભજવાનો ઉપદેશ પાઠ ખીજો	૯૩
ઇશ્વર ભજવાનો ઉપદેશ	૯૩
પ્રભુ ભજવાનો ઉપદેશ	૯૪
ઉપદેશી સિંહાવસોકન સવૈયા	૯૫
ઉદારતા વિષે	૯૬
સાર કામ કરવા વિષે	૯૭
પોતે પોતાનું કામ કરી લેવા વિષે	૯૮
ચોક્રી પ્રબંધ સવૈયા	૯૯
પરોપકાર કરવા વિષે	૯૯
સર્વ તો ભદ્ર ચક્ર પ્રબંધ	૧૦૧
કોઈનું ભલું કરવાથી પ્રભુ રીઝે છે	૧૦૨

પ્રકરણ ૪ થું.

સંસ્થાન સુધારા વિષે	૧૦૩
વદવાણ વિષે	૧૦૩
રણમલ્લસંરત્ન વર્ણન	૧૦૫
દુરથી દેખાવ	૧૦૬
પાળનો દેખાવ	૧૦૬
પગથીયાં	૧૦૮
જળ વર્ણન	૧૦૮
જળજલ વિષે	૧૦૯

વિષય.	પૃષ્ઠ.
જળ ઉપરનો દેખાવ	૧૦૯
ત્રીવેણીનો આભાસ	૧૦૯
સાત સમુદ્રનો આભાસ	૧૦૯
સમુદ્ર મથન	૧૧૦
ચૌદ રત્ન	૧૧૦
જન સમુદ્ધ	૧૧૧
જળ દેવકી	૧૧૧
ચોમાસાનો દેખાવ	૧૧૧
ઉદારતા	૧૧૨
ઉપમાઓ	૧૧૨
વર્ણન સંભાષિત વિષે	૧૧૩
મેવાસ વર્ણન	૧૧૪
ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી વિષે	૧૧૪
નગરશેઠ હીંગાભાઈની હયાતી વિષે	૧૧૮
કવિ વચન	૧૨૦
પત્ર લખ્યો તેનો સાર	૧૨૦
તે સમાર્માં કહેલી કવિતા	૧૨૦
બુદ્ધિ પ્રકાશ વિષે	૧૨૨
હી અર્થો-એક સાહેબને રહ્યા વિષે	૧૨૨
સોસાયટીની સમાવિષે	૧૨૩
સભા બરખાસ	૧૨૩
ગુર્જરી વાણી વિલાપ	૧૨૪
આશિર્વાદ	૧૨૬
ઉત્તર	૧૨૬
કવિવચન	૧૨૭
હી અર્થો	૧૨૭
આજ તિ	૧૨૭
નૃપ પ્રશ્ન	૧૨૮
ચરિ સંખ્યા ૧૨	૧૨૮
કવિ વચન	૧૨૯
ગુર્જરી વચન	૧૩૦
ગુર્જરી વચન	૧૩૦
કવિ વચન	૧૩૦
સહેલાણીકાર	૧૩૧
જાંતા પહોંતિ અલંકાર	૧૩૧

વિષય.	પૃષ્ઠ.
શુદ્ધાપહોંતિ અલંકાર	૧૩૧
ઉલ્લેખા અલંકાર	૧૩૨
આંતરિમત અલંકાર	૧૩૨
રત્નાવળી અલંકાર	૧૩૨
પુનઃઆશીશ	૧૩૨
સમુચ્ચયાલંકાર	૧૩૨
આશિર્વચન	૧૩૪
અમદાવાદની ટ્રેનિંગ કોલેજ	૧૩૫
જૂના મહેતાજીઓ તથા હાલના મહેતાજીઓ વિષે	૧૩૫
કોલેજના મકાનમાં લીંબડા અને આંબલીનાં ઝાડો	
તે વિષે	૧૩૬
આપારાવ ભોળાનાથ લાઈ ઘેરી વિષે	૧૩૬
પિતાના પ્રેમવિષે	૧૩૬
નિરાશ્રિત સ્થાન વિષે	૧૩૬
ફિમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજનું ખાતમુદ્દત	૧૩૭
ભરૂચ સંગ્રહસ્થાનનું સંક્ષેપ વર્ણન	૧૩૮
વિદ્યા રચિ વચન	૧૩૯
ભરૂચભૂમિ વચન	૧૩૯
વિદ્યા રચિ વચન	૧૩૯
સંગ્રહ સ્થાનની વસ્તુઓ વિષે	૧૪૦
ગાયકનાડની હીરા મોતીની ચાદર વિષે	૧૪૦
તરેહ તરેહનાં આપડીયાં વિષે	૧૪૦
પ્રાણીઓ વિષે	૧૪૦
મોટા એકરથ વિષે	૧૪૧
છેક નાનો એક રથ હતો તે વિષે	૧૪૧
પુનાનાં માટીનાં પુતળાં વિષે	૧૪૧
એક વિષે	૧૪૧
ગુલાબનાં ફુલ	૧૪૧
આતસ બાજી	૧૪૧
મુંબાઈ વિષે	૧૪૧
ભોગણી અથવા મુંબઈ વિષે દ્વિઅર્થો	૧૪૧
હીઅર્થો	૧૪૨
લાડની વાડી	૧૪૨
મુંબાઈની ગરબી	૧૪૩
ગરબી બીડા	૧૪૩

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
સમુદ્ર વર્ણન—મંદર...	૧૪૪	સતસંગ વિષે.	૧૬૦
સમુદ્ર કાંઠો....	૧૪૪	દુર્જન વિષે.	૧૬૧
નાવ....	૧૪૬	વચન વિવેક વિષે—દ્વીઅર્થી વાણીઆ તથા બાધાઓ	૧૬૩
આગ ઘોટ....	૧૪૭	ભોળી સ્ત્રી વિષે....	૧૬૪
ખાડી....	૧૪૭	સ્વભાવ	૧૬૫
મધ્ય સમુદ્ર....	૧૪૭	ઉપદેશ....	૧૬૫
નદીઓનો સંગમ	૧૪૯	પરાક્રમીજન વિષે....	૧૬૬
સમુદ્રને ઠપકો....	૧૫૦	લોભી તથા કંજુસ વિષે..	૧૬૭
સમુદ્રના દોષ.	૧૫૦	વિદુષકનો વેધ.....	૧૬૮
સમુદ્રનો ઉદ્ધર્મ	૧૫૦	નિર્બળ....	૧૬૯
સમાપ્તિ વિષે.	૧૫૧	પોતાનું કરેલું ગમે..	૧૬૯
જૂનાગઢ સંબંધી કવિતા—મંગળા ચરણ.	૧૫૧	અભિમાન	૧૬૯
નરસિંહ મહેતાના ઓઠા વિષે....	૧૫૨	ચડતી પડતી વિષે..	૧૬૯
શ્રાવણ માસનો દેખાવ.....	૧૫૩	હથોળ વિષે....	૧૬૯
ત્યાંના રાજ્યો વિષે.....	૧૫૪	નશીમ વિષે....	૧૬૯
પૃથ્વીરૂપ રક્ષાખી વિષે....	૧૫૪	કવિ વિષે....	૧૬૯
મંત્રી મંડળી વિષે.	૧૫૫	ધર્મર વિષે..	૧૭૦
વિવાહમાં નૃસિંહપ્રસાદની ચપળતા વિષે....	૧૫૫	ઉત્તર.	૧૭૦
શકર આગ વિષે.	૧૫૫	અંતરહાપિકા.	૧૭૦
બાળસાનોદય સભા વિષે....	૧૫૫	દોહન્ટર કવિતિ.	૧૭૦
નૃસિંહ પુસ્તક શાળા વિષે.	૧૫૫	અતર ગત દોહરો.	૧૭૧
વિવાહ વિષે.	૧૫૫	આશિર્વાદ.	૧૭૧
માંડવા વિષે.	૧૫૬	સમાપ્તિ વિષે.	૧૭૧
વરરાજા વિષે.	૧૫૭	પ્રીતિ વિષે.	૧૭૧
ઘોડા વિષે.	૧૫૭	અંકરણ ૬ હું.	
હાથીના રથ વિષે.	૧૫૭		
વરઘોડાની વાડી વિષે	૧૫૭	જન સ્વભાવ વિષે.	૧૭૨
રોશની વિષે....	૧૫૮	મન. વિષે....	૧૭૨
વિદાય ગીરી વિષે....	૧૫૮	સોરઠો દ્વિઅર્થી....	૧૭૨
જુનાગઢમાં સ્કૂલનો પાયો નાંખ્યો તે વિષે....	૧૫૮	સ્વભાવ વિષે	૧૭૩
આશીર્વાદ....	૧૫૮	અભાવ વિષે	૧૭૪
સમાપ્તિ વિષે.	૧૫૯	સન્નજન વિષે	૧૭૪
અંકરણ ૫ મું.		દુર્જન વિષે.	૧૭૫
હંસ કાવ્ય સતક....	૧૬૦	સિંહનું દષ્ટાંત.	૧૭૬
જંગળા ચરણ.	૧૬૦	ગધેડાનું દષ્ટાંત.	૧૭૬
		મચ્છર મારવાના રીત.	૧૭૭

વિષય.

પૃષ્ઠ.

ગરબી ૧૫ મી....	૨૧૯
ગરબી ૧૬ મી-પૃથ્વીરૂપી નાડી વિષે.	૨૨૦
ગરબી ૧૭ મી-પહેલ તજવા વિષે....	૨૨૦
ગરબી ૧૮ મી-કુંગરાદ્વરથીરળિઆમણનીગરબી૨૨૧	
ગરબી ૧૯ મી-પરમેશ્વરના રસ્તાની ગરબી..	૨૨૨
ગરબી ૨૦ મી-ધૈર્ય ભજવા વિષે.	૨૨૨
ગરબી ૨૧ મી-સંસારમાં સુખ માગવાની ગરબી૨૨૩	
ગરબી ૨૨ મી-સુંદર બાધને શિખામણનીગરબી૨૨૩	
ગરબી ૨૩ સખીઓને શાણપણું શિખવવા વિષે૨૨૪	
ગરબી ૨૪ મી-સાહેલીઓને શિખામણનીગરબી૨૨૪	
ગરબી ૨૫ મી-ચેલી મુસાફરની ગરબી.	૨૨૫
ગરબી ૨૬ મી-સ્ત્રી રૂપી પેટની ગરબી.	૨૨૬
ગરબી ૨૭ મી-ધરસુત્રની આંટીઉછેલવાનીગરબી૨૨૬	
ગરબી ૨૮ મી-ધરસુત્રરૂપી રાજ વિષે ગરબી ૨૨૬	
ગરબી ૨૯ મી-રાધિકાનું રૂશણું.	૨૨૭
ગરબી ૩૦ મી-ભરથાર વશ કરવાની ગરબી ૨૨૮	
ગરબી ૩૧ મી-વિજેગ વિષે.	૨૨૮
ગરબી ૩૨ મી-મહીના.	૨૨૯
ગરબી ૩૩ મી-ભણેલી પુત્રીના હૃદય વિષે.	૨૩૦
ગરબી ૩૪ મી-સૈયરો મળવા વિષે....	૨૩૨
ગરબી ૩૫ મી-નજર બાગની ગરબી.	૨૩૨
ગરબી ૩૬ મી-શેરનાં સ્વપનાની ગરબીઓ.	૨૩૩
ગરબી ૩૭ મી....	૨૩૩
ગરબી ૩૮ મી....	૨૩૪
ગરબી ૩૯ મી....	૨૩૪
ગરબી ૪૦ મી....	૨૩૪
ગરબી ૪૧ મી....	૨૩૫
ગરબી ૪૨ મી....	૨૩૫
ગરબી ૪૩ મી-ધૈર્ય પ્રાર્થના..	૨૩૬
ગરબી ૪૪ મી....	૨૩૬
ધોળ ૧ હું-પ્રભાતનીપ્રાર્થનાકરવાના ઉપદેશનુધોળ.૨૩	
ધોળ ૨ બું-છોડીઓને ભણવા વિષે.	૨૩૭
ધોળ ૩ બું-પરણી ઉઠ્યા પછીનો હરખ....	૨૩૮
ધોળ ૪ યું-રામ તથા લક્ષ્મણ વનમાં જતાં	
સોતાને રામે કહેલું.	૨૩૮

વિષય.

પૃષ્ઠ.

ધોળ ૫ મું-પછી સીતાજી બોલ્યાં તેનું ધોળ ૨૩૯	
ધોળ ૬ હું-રામચંદ્રજીનેસીતાજીનાકાગળનુંધોળ ૨૪૦	
ધોળ ૭ મું-સીતાજીના કાગળનું ધોળ.	૨૪૦
ધોળ ૮ મું-શિયળ વિષે....	૨૪૧
ધોળ ૯ મું-નર ભમરને ઉપદેશ વિષે....	૨૪૨
ધોળ ૧૦ મું-મોચીના પથ્થરને શીખામણનુંધોળ૨૪૨	
એતામણીનું પદ....	૨૪૩
ધૈર્ય અદ્વૈત્યે તે વિષે પદ....	૨૪૩
ધૈર્ય સર્વ વ્યાપક છે તે વિષે....	૨૪૪
મનરૂપી હાથી વિષે.	૨૪૪
ધૈર્ય વિષે ધૈર્ય મહિમા પદ ૧હું....	૨૪૫
હોરી.	૨૪૫
માંડની ગરબી.	૨૪૫
કેડ વિષે લાવણી ૭મી.	૨૪૬
કુચ્છ ગરબાવળી-ભાગ ૧ લો-ગરબી ૧ લી-	
ધૈર્યનાંકામ વિષે	૨૪૭
ગરબી ૨૭ ધૈર્યની દયા વિષે.	૨૪૭
ગરબી ૩૭-બાળકીઓનાં નિલકર્મની ગરબી.	૨૪૮
ગરબી ૪૭ કંકો ભણવાની ગરબી...	૨૪૮
ગરબી ૫મી-સાતવારની ગરબી.	૨૪૮
ગરબી ૬મી તિથિઓની ગરબી.	૨૪૯
ગરબી ૭મી-બાર મહીનાની ગરબી ...	૨૫૦
ગરબી ૮મી બુધના છોડની ગરબી ...	૨૫૧
ગરબી ૯મી બાળકીઓને શીખામણ.	૨૫૧
ગરબી ૧૦મી સારાં નરસાં સંતાનો વિષે....	૨૫૧
ગરબી ૧૧મી કાતર, ગજ, અને સોયની ગરબી.૨૫૨	
ગરબી ૧૨મી સારા નરસા જન્મ વિષે.	૨૫૨
ગરબી ૧૩મી કપાસના છોડની ગરબી.	૨૫૩
ગરબી ૧૪મી પરોપકારી વાદળી વિષે.	૨૫૩
ગરબી ૧૫મી પરોપકારી બાદરૂપી વાદળીની ગરબી૨૫૪	
ગરબી ૧૬મી વીવેકી વડવાઈ વિષે....	૨૫૪
ગરબી ૧૭મી સેલડીની ગરબી.	૨૫૫
ગરબી ૧૮મી કેળવિષે.	૨૫૫
ગરબી ૧૯મી આરતીની ગરબી.	૨૫૫
ગરબી ૨૦મી નહારંગીત નગાવા વિષે.	૨૫૫

વિષય.	પૃષ્ઠ.
ગરબી ૨૧ મી મીઠા બોલી મેના વિષે. ...	૨૫૭
ગરબી ૨૨ મી. હાથિણીની ગરબી. ...	૨૫૭
ગરબી ૨૩ મી. નેતરની નમ્રતા વિષે... ..	૨૫૮
ગરબી ૨૪ મી. કામહોની ગરબી.	૨૫૮
ગરબી ૨૫ મી. સોનાની ચરણ.	૨૫૮
ગરબી ૨૬ મી. ઉત્તમ એક સુચુ તો મેગવલો	
જોઈએ તે વિષે.	૨૫૯
ગરબી ૨૭ મી. સંપૂર્ણ સુચુ તો એક પરમેશ્વર	
રમાં છે તે વિષે.	૨૬૦
ભાગ ૨ જો-ફૂર્ન વિષે તાડ, વંટોળિયા વગે-	
રેનાં દૃષ્ટાંત. ગરબી ૨૮ મી. ઉંચા તાડની	
ગરબી.	૨૬૦
ગરબી ૨૯ મી. મગફળ વંટોળિયાની ગરબી ...	૨૬૧
ગરબી ૩૦ મી. નાની નદીની ગરબી... ..	૨૬૧
ગરબી ૩૧ મી. ફોફલ ફુલવા વિષે	૨૬૨
ગરબી ૩૨ મી. અદેખા જવાસાની... ..	૨૬૨
ગરબી ૩૩ મી. બે ગરબુ ક્રેશાની ગરબી... ..	૨૬૩
ગરબી ૩૪ મી. વચન વિવેક વિષે	૨૬૪
ગરબી ૩૫ મી. પુવડ સ્ત્રી વિષે	૨૬૪
ગરબી ૩૬ મી. કડતું બોલનાર કુવડની ગરબી	૨૬૫
ગરબી ૩૭ મી. લડાઈખોર મેનાની ગરબી... ..	૨૬૫
ગરબી ૩૮ મી. નિરૂપયોગી હીકરીની ગરબી... ..	૨૬૬
ગરબી ૩૯ મી. એરંડીની ગરબી	૨૬૬
ગરબી ૪૦ મી. આદ્ય... ..	૨૬૭
ગરબી ૪૧ મી. શીખામણીના છોડની ગરબી... ..	૨૬૮
ગરબી ૪૨ મી. હડીલા મંકોડાની ગરબી... ..	૨૬૮
ગરબી ૪૩ મી. સંપ વિષે	૨૬૮
ગરબી ૪૪ મી. સારી શીખામણીનો ગરબો... ..	૨૬૯
ગરબી ૪૫ મી. પંખીઓના સંપની ગરબી... ..	૨૭૧
ગરબી ૪૬ મી. શીખામણુ ન લાગવા વિષે.	૨૭૧
ગરબી ૪૭ મી. કુપાત્ર વિષે	૨૭૧
ભાગ ૩ જો-ઉપદેશ વિષે. ગરબી ૪૮ મી નીતિ વિષે ૨૭૨	
ગરબી ૪૯ મી. વચન વિવેકની ગરબી.	૨૭૨
ગરબી ૫૦ મી. દોષ વિષે.	૨૭૩
ગરબી ૫૧ મી. સલ્લથી સંસાર નમેકે તે વિષે. ૨૭૩	

વિષય.	પૃષ્ઠ
ગરબી ૫૨ મી. ઉદ્યોગ કુદે તો ઇશ્વરસદાયથાય. ૨	
ગરબી ૫૩ મી. આગસ વિષે... ..	૨૧
ગરબી ૫૪ મી. શીખામણુના સારની ગરબી. ૨૧	
ગરબી ૫૫મી. શીખામણુના સારની ગરબી બીજી. ૨૧	
ગરબી ૫૬મી પદોપકાર કરવાના ઉપદેશની ગરબી. ૨૭	
ગરબી ૫૭મી. સ્વદેશ ઉપર મમતા રાખવા વિષે. ૨૭	
ગરબી ૫૮મી. રિધિસિધનો ભરોસો નરાખવા વિષે. ૨૭	
ગરબી ૫૯મી. વાઢે વાઢે પુલનાં કામ ન કરવા વિષે. ૨૭	
ગરબી ૬૦ મી. સન્સંગ વિષે ગરબી... ..	૨૭.
ગરબી ૬૧ મી. જુવાનીના રક્તા વિષે.	૨૭
ગરબી ૬૨ મી. પ્રભુ ભજવા વિષે ગરબી... ..	૨૭
ગરબી ૬૩ મી. સંસારરૂપી વનની ગરબી... ..	૨૭
ગરબી ૬૪ મી. પાનખર મહિતા વિષે.	૨૮.
ગરબી ૬૫ મી. બધા દુઢાડા સરખા નથીતે વિષે. ૨૮૦	
ગરબી ૬૬ મી. વરઘોડાની વાડીની ગરબી... ..	૨૮૧
ગરબી ૬૭ મી. નાશવંત આગ વિષે ગરબી... ..	૨૮૧
ગરબી ૬૮ મી. સોળ શણગારની ગરબી... ..	૨૮૨
ગરબી ૬૯મી. સફળચુના શણગારની ગરબી ૨૮૩	
ગરબી ૭૦ મી. શિયળ વિષે... ..	૨૮૩
ગરબી ૭૧ મી. એમીનાં જોડાં વિષે... ..	૨૮૪
ગરબી ૭૨ મી. પતિરૂપી હોરા વિષે... ..	૨૮૫
ગરબી ૭૩ મી. વીઝળી વિષે... ..	૨૮૫
ગરબી ૭૪ મી. વિયોગની ગરબી.	૨૮૬
ભાગ ૪ થો. વિરિધ વિષયની ગરબીઓ તથા	
થોળ ગરબી ૭૫ મી. વિદ્યા વેલડીની ગરબી. ૨૮૭	
ગરબી ૭૬ મી. સર્વસાર સંબંધની ચોપડી વિષે. ૨૮૭	
ગરબી ૭૭ મી સુધારની ચઢાઈની ગરબી... ..	૨૮૮
ગરબી ૭૮ મી. પૃથ્વી રૂપી ગાલીઆ વિષે. ૨૮૯	
ગરબી ૭૯ મી. આકાશ તથા કાળ વિષે... ..	૨૮૯
ગરબી ૮૦ મી. મૂરજ માળાની ગરબી.	૨૮૯
ગરબી ૮૧ મી. પ્રભુને ધ્યાનમાં રાખીને ગાવા	
વિષે... ..	૨૯૦
ગરબી ૮૨ મી. શીખામણુ માંને નહિ તે વિષે ૨૯૦	
ગરબી ૮૩ મી. ધૂમીને ગાવાની ગરબી.	૨૯૧
ગરબી ૮૪ મી. નાન લછને ગાવાની ગરબી. ૨૯૧	

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
ગરબી ૮૫ મી. ઇશ્વરની માયા વિષે ગરબી		ગરબી ૯૬ મી. કેવા શુંછુ કેનામાં છે તે વિષે. ૨૯૬	
૧ લીં... .. ૨૯૨		ગરબી ૯૭ મી. ભવિષ્ય કાળનાં ચિત્તુ વિષે... ૨૯૭	
ગરબી ૮૬ મી. ઇશ્વરની માયા વિષે ગરબી		ગરબી ૯૮ મી. ઉવમ કર્મ વિષે. ... ૨૯૭	
૨ છ... .. ૨૯૨		ગરબી ૯૯ મી. મૂરખ આગળ કાગળ ખોલે	
ગરબી ૮૭ મી. પ્રભુના મહિમાની ગરબી... ૨૯૨		નહિ તે વિષે.... .. ૨૯૭	
ગરબી ૮૮ મી. ઇશ્વરના મહિમા વિષે ... ૨૯૩		ગરબી ૧૦૦ મી. દયા વિષે. ... ૨૯૮	
ગરબી ૮૯ મી. ઇશ્વર સ્તુતિ વિષે ... ૨૯૩		ગરબી ૧૦૧ મી. જયજયકાર ખોલવા વિષે. ૨૯૮	
ગરબી ૯૦ મી. ઇશ્વર સ્તુતિની ગરબી. ... ૨૯૩		ગરબી ૧૦૨ મી. મંડળી બરખારત થવા વિષે. ૨૯૯	
ગરબી ૯૧ મી. કર્મ વિષે.... .. ૨૯૪		ગરબી ૧૦૩ મી. મહારાવ શ્રી ખેંગારછની	
ગરબી ૯૨ મી. આશા વિષે... .. ૨૯૪		ગરબી. ૨૯૯	
ગરબી ૯૩ મી. સંકટમાં ધિરજ રાખવા વિષે. ૨૯૪		ધોળ ૧ હું. બાળકીઓને શીખામણું ધોળ. ૩૦૦	
ગરબી ૯૪ મી. સાત પ્રકારનાં અતિ સુખ વિષે. ૨૯૫		ધોળ ૨ જું. સુધારા ખાતાના મુદર્તનું ધોળ. ૩૦૦	
ગરબી ૯૫ મી. પ્રશ્નના ઉત્તરની ગરબી ... ૨૯૬			

અર્પણ પાત્રિકા.

છપય છંદ.

મહાજન મંગળદાસ, વાસ મુંબઈ વસનારા;
સર નાઈટની સરસ, પદવિ પોતે ધરનારા;
સ્વદેશનું શુભ આહિ, કામ પરમાર્થે કીધું;
કલ્યાણી પુરિ માંહ, દવાખાનું કરિ દીધું;
ઉત્તમ જગ્યા અધ લાખની, કરિતે પરોપકારની. ૧

વળિ આલુ ખર્ચ માટે ધરી, થાપણ વીશ હજારની;
પુરિ મુંબઈ મોઝાર, કરીછે કન્યા શાળા;
ભણતર ઉત્તમ ભણે, બહુ વિધિનું ત્યાં બાળા;
એવાં ઉત્તમ કામ, કર્યાં છે સ્વદેશ કાળે;
મોટું પામ્યા માન, એ થકી જગમાં આળે;
વળિ વિચરે હિંદુ વિલાયતે, અભ્યાસી આશા ભર્યા
એને ઉત્તેજન આપવા, વીશ હજાર વસૂ ધર્યા. ૨

વાલકેશ શિવ પાસ, ધર્મશાળા ધજ જે છે;
પૂરા પચિશ હજાર, તણી કીમતની તે છે;
સોંપી મહાજન હાથ, વણિક સૌને વાવરવા
સાગર સમીપ સાફ, હવાથી દુઃખ પરહરવા
વળિ કપોળજાતી કારણે, પુંછ પચિશ હજારની
ઉમદા દિલથી આપી તમે, નોંધારા આધારની. ૩

આઠ વર્ષ લગિ આપ, કામ કીધું ટ્રેંસિલમાં,
ભાખ્યાં ભાષણ ભક્ષાં, દેશનું હિત ધરિ દિલમાં;
સંભારી જન સુજ, દિલ થકી આશિષ દે છે,
અનેક વિધિ ઉપકાર, ગણી ગણિને ગુણ લે છે;

આસોશીએશન અધિપતી તમે થયા દુઃખ ટાળવા;
છત્યાદિક અતિ ઉપકારનો, બને ન બદલો વાળવા. ૪

લાયક લક્ષ્મીદાસ, ભાટિયા ભાવિક ભાળ્યા,
કરિને પરોપકાર, તા પે કંઈ જનના ટાળ્યા;
જસ્તિસ આવ, ધિ, પીસ, પદવિ મુંબઈમાં ખામ્યા,
ખીમજીના ખુદ પુત્ર, સુજસ જનમાં છે જામ્યા;
વળિ દિલરાખો છો, દિવસ નિશ, દેશ સુધારા કામમાં,
પ્રખ્યાતી પોતે પામિયા, તેથી સુજન તમામમાં. ૫

ઉઠ્યો લાયબલકેસ, વલ્લભીગુફનો જ્યારે,
અનીતિ કરવા નાશ, તમે હીંમત ધરિ ત્યારે;
તન મન ધનથી તરત, સહાય કીધી સારી,
વધ છે લક્ષ્મીદાસ, તે થકી કીર્તિ તમારી;
બંધન ગુલામિ વૈષ્ણવતણાં તોડી નાંખ્યાં તે સમે,
તે વાંત કદી નહિ વીસરે, અમર કીર્તિ કીધી તમે. ૬
નિર્મળ એ બે નામ, ઠીક ધાર આ કામે,
જડે જવાહિર જેમ, સુશોભા સુવર્ણ પામે;
નામ તથા શુભ કામ, સ્મરણમાં રહે સદાય;
દેખિ દાખલો એહ, બિન એવું ચિત અહાય;
મુજ પુસ્તક સાથે નામ શુભ, પૂરણ શોભા પામને
દિલથી આશિષ દલપત કહે, જશ બહુ જગમાં જામને. ૭

પ્રથમ આવૃત્તિની સૂચના.

બુદ્ધિ પ્રકાશમાં મહેર ખચર આપ્યા પ્રમાણે એવડા કદનું મારી ગુજરાતી કવિતાના સંગ્રહનું આ પુસ્તક આલોકની સેવામાં હું મુકું છું. એમાં સર્વ લોકોને અતુકુળ પડે એવી સુધારાને લગતી કવિતા દાખલ કરી છે. પણ કદ મોટું થઇ જાય તે સાર અથવા ખીજ કંઈ કારણથી ગુજરાતી પિંગળ અને સરકારી નિશાબોની વાંચનની ચોપડીઓને અર્થેજ ને કવિતાઓ રચેલી તે તથા ખાનગી ધર્મ સંબંધી કવિતા તથા ને કવિતા, રચીને મેં કોઈને આપેલી અને તે હાલ મારા કબજામાં નથી તે આમાં દાખલ કરી નથી. તેમજ શ્રવણાખ્યાન, જ્ઞાનગ્રામી, વગેરે હિંદુસ્તાની ભાષાની કવિતા દાખલ કરી નથી. તે બધી કવિતા બાકી એટલી છે કે આ પુસ્તકના કદ નેવડું ખીજું પુસ્તક થાય.

મને ઘણા ભાષ્યોએ અને બાધ્યોએ એવી ભલામણ કરેલી કે તમારે જેમ અને તેમ સહેલી ગુજરાતી ભાષામાં કવિતા રચવી; ને ખરી વાત છે કે વધારે મીઠાશ તેવી કવિતામાં હોય છે. તોપણ જેમ નાટકમાં જેવો વેશ લાવે તેવી ભાષા બોલવી પડે છે તેમજ સંસ્કૃતમાં વપરાતાં વૃત્તની કવિતા રચતાં સંસ્કૃત શબ્દો આવ્યા વિના રહેતા નથી. ઘણું કરીને દેશીઓમાં ને રાગમાં સહેલી ગુજરાતી ભાષામાં કવિતા રચાય છે. માટે આમાં પણ તેમ થયું છે.

આ સિવાય ગદ્યમાં નિર્બંધો મેં રચ્યા છે તેની વિગત તથા ને કવિતાથી ધનામે મળેલાં તેની વિગત બીજે દેકાણે સૂચવી છે. આ પુસ્તક છપાવવાની ને ખપાવવાની મારી હીમત નહોતી, પણ ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી તરફથી તથા મુંબઈના ગૃહસ્થો તરફથી પ્રથમ સહાયતા મળી તેથી, અને તેઓની ઉશ્કેરણીથી, તેમજ મહેરખાન શેઠ નાનાભાઈ રસ્તમજી રાણીનાએ ઘણી હોંશથી આ પુસ્તક છાપી આપવાનું કબુલ કર્યું તેથી એ છપાવવાનું કામ મેં માથે લીધું છે.

“જુદે જુદે દેકાણેથી આ કવિતાનો સંગ્રહ કરવા વગેરે કામમાં ભાઈ જુલાબી દાબીદાસે સારી મહેનત લીધી છે.”

મને ઇનામો મળેલાં તેની વિગત.

ઈ. સ. ૧૮૪૪ માં યુ. વ. સોસાયટી તરફથી જૂનનિર્ગંધ રચવાની ૨૧૫૦ ના ઇનામની જાહેર ખર્ચા છપાઈ તે વખતે ઓ. કે. ફાર્બસ સાહેબે મને કહ્યું કે તમે એ વિશે નિર્ગંધ રચો. સારે મેં કહ્યું કે જોઈલા ચોગ ઇનામ વાસ્તે જોઈલી બધી મહેનત કોણ કરે? સારે તે સાહેબે કહ્યું કે જાહેર ખર્ચા ઉપરથી નિર્ગંધ રચીને ઇનામ મેળવવું તે એક પરીક્ષામાં પસાર થવા જેવું છે. જોઈલા માટે વિચારતના શ્રીમંત લોકો એવું ઇનામ મેળવવાની આદના રાખે છે. અને તે નિર્ગંધ રચવાનાં સાદિલ મેળવવામાં તે ઇનામ જોઈલા અથવા તેથી વધારે રૂપિયા ખર્ચવા પડે તો ખરબે છે. તે સાંભળીને ફેટલાંએક વરસ મુધી મેં એવો ફરાવ રાખ્યો કે મુંબઈ, અમદાવાદ કે કાઠિયાવાડમાં નિર્ગંધ રચવાના ઇનામની જાહેર ખર્ચા છપાય તો તે વિશે નિર્ગંધ રચીને મોકલવો; તેથી મને બાર ઇનામ મળ્યાં છે. અને એકે લખેલો મારો નિર્ગંધ છે નિષ્કળ ગયો નથી. તે સિવાય સરકારની અથવા ખીજા ગૃહસ્થની ફરમાશથી રચીને અથવા પુસ્તક રચીને કોઈને બેઠ કરીને ૧૩ ઇનામો મેં મેળવ્યાં છે તેની વિગત નીચે આપી છે.

તે સિવાય મુંબઈ. વર્ના. સોસાયટીના સેક્રટરીના હુકમથી રા. સા. મહીપતરામ વિચારત નવા વિશે નિર્ગંધ, તાર્કિક બોધ ને સામળ સનશાઈ વગેરે કટલીએક ચોપડીઓ મેં રચી છે. અને સન ૧૮૫૪ થી શુદ્ધિપ્રકાશ ચોપડીની પ્રગટ થયું સારથી આજ મુધીમાં મારું લખાણ તેમાં ઘણું છે. કેમકે હું તેનો એડિટર છું.

ઉપલાં ઇનામો સિવાય મારી કવિતા સાંભળીને મુંબઈની પારસી બાઈઓની સભાએ સને ૧૮૫૪ માં રૂ. ૫૦૦)ની ચાર ટકાના બાજની લોન મને બેઠ કરી હતી. તેમાં શેક ધનજીભાઈ કામાનાં ધણીઆણી ધનજીભાઈ સાહેબ અને ખાનજીહાદુર માર્જીજી પુરોદેશની દીકરી ડોસીબાઈ સાહેબ એ બે આગેવાન હતાં. તેમજ સને ૧૮૬૩ ની સાલમાં મારી કવિતા સાંભળીને શેક રૂપિયા જમશેદજી જીજીભાઈએ રૂ. ૫૦૦) બક્ષિસ આપ્યા હતા. તે સિવાય નગર શેક પ્રેમાભાઈ હીમાભાઈ, શેક પ્રેમચંદ રાયચંદ, શેક મંગળદાસ નયુભાઈ, હકર ગોવિંદદાસ તેજપાલ, ને હકર લક્ષ્મીદાસ ખીમજી તથા આ પુસ્તકમાં કોઈ કોઈ ઠેકાણે બતાવેલા રાજાઓએ અને ગૃહસ્થોએ વગેરે ધણા મુજોએ મારી કવિતા સાંભળીને તેની શુભ જાણીને મને સારી રકમો બક્ષિસ આપેલી છે, માટે તે સર્વેનો હું ઉપકાર માનું છું.

આવૃત્તિ નંબર.	પુસ્તકનું નામ.	કેને વારતે.	ક્રમસાક્ષ્યમાં.	કેટલું ઈ- નામ રૂ.
૧	જૂન નિબંધ.....	ગુ. વ. સોસાઈટીની જાહેર ખર્ચર	સન ૧૮૪૯	૧૫૦
૨	જ્ઞાન નિબંધ.....	સરદાર.....	સન ૧૮૫૧	૧૫૦
૩	સદ્ગતી નાટક.....	સરદારની દરમયાની.....	સન ૧૮૫૧	૫૦
૪	કથન સમસ્યા.....	" "	સન ૧૮૫૨	૪૦
૫	ભાવનગરના મહારાજ વિગત યસિંહજીનો સ્વર્ગવાસ.....	દરબારને ભેટ.....	સન ૧૮૫૨	૨૦૦
૬	પુનર્વિવાહ પ્રબંધ.....	મુંબઈ જ્ઞાનપ્રસારક સંસ્થાની જાહેર ખર્ચર.....	સન ૧૮૫૩	૧૫૦
૭	ત્રીસંભાષણ.....	દરબાર સાહેબની દરમયાની.....	સન ૧૮૫૩	૫૦
૮	આજિવિવાહ નિબંધ.....	ગુ. વ. સોસાઈટીની જાહેર ખર્ચર	સન ૧૮૫૪	૭૫
૯	ગુરુશિષ્યવર્ત્ત.....	દરબારના મુલકની જાહેર ખર્ચર	સન ૧૮૫૭	૧૫૦
૧૦	જોહેરમુદારા વિશે.....	હોપ સાહેબની દરમયાની.....	સન ૧૮૫૮	૫૦
૧૧	વિનયક્ષમા.....	ભાવનગરના મહારાજ નરસિંહજીને ભેટ.....	સન ૧૮૫૮	૨૦૦
૧૨	કાવ્ય દોહન પુ. ૧ થું.....	સરદારની દરમયાની.....	સન ૧૮૬૦	૫૦૦
૧૩	કાવ્ય દોહન પુ. ૨ થું.....	" " " "	સન ૧૮૬૩	૧૦૦૦
૧૪	શેર સદ્ગતી ગરબીઓ.....	મુંબઈ દક્ષતર આચાર્યશ્રીવાળાની જાહેર ખર્ચર.....	સન ૧૮૬૫	૫૦
૧૫	હંસ કાવ્ય ચતુક.....	હંસરાજ કરમશીને ભેટ.....	સન ૧૮૬૫	૫૦૦
૧૬	ગુજરાતના હિંદુઓની સ્થિતિ.....	મુલકવર્ધક સંસ્થાની જાહેર ખર્ચર	સન ૧૮૬૭	૩૦૦
૧૭	નરસિંહ રાજનીતિ.....	ભાવનગરના દરબારની જાહેર ખર્ચર	સન ૧૮૬૭	૫૦૦
૧૮	સૌરાષ્ટ્રસમૃદ્ધિવર્ધક.....	પાલીતાણાના દરબારની જાહેર ખર્ચર.....	સન ૧૮૬૮	૨૦૦
૧૯	વેનચરિત્ર.....	રા. બા. ગોપળરાવ હરિની દર- માસ તથા પાલીતાણાદરબાર	સન ૧૮૬૮	૭૫૦
૨૦	બ્રવણાખ્યાન.....	મહીરામપુરના મહારાજને ભેટ	સન ૧૮૬૮	૫૦૦
૨૧	સંસારી ધર્મ વિશે.....	જેઠ સોરાખજી જમશેદજી જીજી- ભાઈના ઈનામની જાહેર ખર્ચર	સન ૧૮૬૯	૫૦
૨૨	મિથ્યાભિમાન નાટક.....	જેઠ ગોવિંદજી ધરમશીની તરફની જાહેરખર્ચર.....	સન ૧૮૭૦	૧૫૦
૨૩	દૈવસંદર્પણ.....	જેઠ સોરાખજી જમશેદજી જીજી- ભાઈના ઈનામની જાહેર ખર્ચર	સન ૧૮૭૩	૧૦૦
૨૪	કાવ્યસંક્ષેપ.....	સરદારની દરમયાની.....	સન ૧૮૭૫	૩૫૦
૨૫	સંગોત્રવિવાહનિહંચ.....	કચ્છના પોલીટીકલ એજન્ટની દર- માસ.....	સન ૧૮૭૫	૧૦૦

બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

પ્રથમ આવૃત્તિ ૧૮૭૯ માં છપાઈ હતી. તેની ૧૦૧૦ પ્રતો થોડાંજ વર્ષમાં ખૂબી જવાથી એની બીજી આવૃત્તિ બહાર પાડવા માટે ઘણા ગૃહસ્થો તરફથી માગણી થઈ તેથી કવીશ્વરનાં નહિ છપાએલાં ઘણાં કાવ્ય-ઉમેરી આ બીજી આવૃત્તિ જે ભાગમાં બહાર પાડી છે.

કવીશ્વર દલપતરામભાઈએ સન ૧૮૭૮ ના ડીસેમ્બર આખર સુધી ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીની નોકરી કરી. તે સાલના જુદિપ્રકાશમાં ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીનો ઇતિહાસ આપ્યો છે તેમાં કવીશ્વરનાં ઇતિહાસનો ઘણોખરો ભાગ આવી જાય છે. તેથી અહિં આપતા નથી. પછી તેમની આંખે દરદ થવાથી તેમણે ૧૮૭૯ માં નોકરી છોડી. તે પછી શરીરે અરાકત થયા છતાં પણ તેમણે આજસમાં વખત ન કાઢતાં નીચે મુજબ કામ કર્યાં છે.

સન ૧૮૮૦ માં કચ્છનાં મહારાણી નાનીબા સાહેબે “કચ્છ ગરખાવળી” નામની ચોપડી કવીશ્વર પાસે રચાવી તેના તેમને રૂ. ૫૦૦) ઇનામ આપ્યા.

સન ૧૮૮૧ માં વઢવાણનાં મહંમમ મહારામ દાહરાજીએ રૂ. ૪૦૦ નું ઇનામ આપી “ભાંગલિક ગીતાવળી” નામની ચોપડી રચાવી.

પ્રવિણસાગરની કલ્પિત વાર્તાનો ગ્રંથ રાજકોટના રાજા મેહરામજીએ રચ્યો તેની ટીકા એક હજાર રૂપીઆ ઇનામ આપીને ધાંગધ્રાનાં મરહુમ કારભારી હરિશંકર પ્રાણીવને કવીશ્વર પાસે કરાવી. તેમાં છેલી બાર લહેરો કવીશ્વરે નવી રચી આપી છે.

સને ૧૮૮૩ માં લોધિકાના તાલુકદાર અભેસિંહજીએ સ્વામિનારાયણના જન્મ ચરિત્રનો ગ્રંથ આશરે ૧૧૦૦૦ શ્લોકના પૂર જેટલો કવીશ્વર પાસે કરાવ્યો અને ૧૦૦૦ રૂપીઆ રોકડા અને બીજો કેટલોક શિરપાય આપ્યો.

સને ૧૮૮૪ માં બ્રહ્માનંદ તથા મુક્તાનંદના ઘણા કહેણું છંદની ટીકા એમ તાલુકદારે કવીશ્વર પાસે કરાવીને સારો શિરપાય આપ્યો છે.

સ. ૧૮૮૫ માં દલપત શતશાષ્ટના ૪૦૦ દોહરા નવા રચ્યા અને ત્યારથી આજ સુધી જુદાં જુદાં માસિક ચોપાનીયામાં ચોતે કાવ્ય બનાવી આપે છે.

આ સિવાય આવનગર વિવાહ વર્ણન તથા તખ્તવિલાસ કવિએ બન્યાં છે.

સ. ૧૮૮૫ ની સાલમાં જુન માસમાં મહારાણીએ કવીશ્વરને સી. આઈ. ઇ. નો ખેતાબ આપ્યો.

સન ૧૮૮૬ માં તેમને માટે રૂ. ૧૨૦૦૦ નું મેમોરીયલ ફંડ થયું તેમાંથી રૂ. ૫૦૦ ખરચી તેમની જામી દિમાભાઈ ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં મુકી છે. તે જામીના રીપેર માટે રૂ. ૫૦) ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીમાં અનામત મુકેલા છે. તેના બાજમાંથી દિમાભાઈ ઇન્સ્ટીટ્યુટના અથવા ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના સેક્રેટરી તે જામી રીપેર કરાવે; નહિ તો કવીશ્વરના વારસો તે બાજમાંથી જામી રીપેર કરાવે.

કવીશ્વરનું રચેલું પિંગળ તથા દક્ષપત્રકાવ્ય સોસાષ્ટી તરફથી છપાય છે. તે એવી સરતે કે તે પુસ્તકો છપાવી પ્રગટ કરવામાં જે ખર્ચ થાય તે બાદ કરતાં, સદરહુ પુસ્તકોના વેચાણમાં મળેલા નફામાંથી અર્ધ ભાગ કવીશ્વરને તેમની હયાતી સુધી સોસાષ્ટી આપે, અને અર્ધ ભાગ સોસાષ્ટી રાખે. ત્યાર પછી સદરહુ પુસ્તકો સંબંધી સર્વ હક સોસાષ્ટીનોજ રહેશે.

કવીશ્વરની કદર બાણી દેશી રાજ્યોએ નીચે પ્રમાણે કવીશ્વરને વર્ષાસન-આંધી આપ્યાં છે.

સંસ્થાન. ૩.

૧ ભાવનગર.....૨૦૦ વંશપરંપરા.

૨ ઇડર..... ૧૦૦ કવીશ્વરની હયાતી સુધી.

૩ જુનાગઢ... ૧૦૦ ”

૪ વઢવાણ... ૧૦૦ ”

૫ પ્રસાદ..... ૫૦ ”

મર્યાદા સ. ૧૮૯૪ માં કવીશ્વરને લોકોએ ક્ષમા ભરીને માન આપ્યું તે પ્રસંગે ત્યાંના પ્રખ્યાત કવિ ધીરજીરામ નરભેરાએ પોતાની જતાવેલી કવિતા ગાઈ હતી તે—

કવિતા.

હરિગીત છંદ.

(આ કવિતા ચરચરી છંદ તથા ગજલના રાહમાં પણ ગવાય છે.)

- શુભ કાવ્ય કલ્પતર કવીનું ઝડ ઝમક અનુપ્રાસથી;
ઉપમા અલંકારાદિ પદ લાક્ષિયને મીકાશથી. ૧.
- છે તર્કને વિતર્ક વાળાં કવન કોમળ વર્ણનાં;
સાહિત્ય મન રંજન કરે વળિ કોડ પુરે કર્ણના. ૨.
- અતિ હાસ્ય કૃષ્ણા આદિ રસથી કાવ્ય ભૂષણ શોભતાં;
શુણિ ચિત્ત માંહિ ચિતાર આપે માનવી મન લોભતાં. ૩.
- કવિતા ભલી સવિતા સગી ગર્ભો ઊરમાં સ્ત્રી પુરપને;
વિસ્તારીમાં વંચાય તો પણ દાનિ વિણ લાગે મને. ૪.
- તે શર્દ શશિ તે શર્દ રાત્રે શિતળતા સહુને કરે;
પણ દિન માંહી દીન થેને તાપ કોના નવ હરે. ૫.
- જોયી અધિક અગાધ શક્તિ કાવ્ય દક્ષપતની દિસે;
આનંદ આપે તાપ દાપે જ્ઞાન વ્યાપે દિન નિશે. ૬.

અનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
મંગળાચરણ...	૧	ચંદ્રને દ્રષ્ટી...	૨૩
સ્વાત્માપ્રતિભક્તિ ...	૧	પ્રભાત...	૨૪
દર્પણપ્રત્યંબ, ગોમુત્રિકા, અંશગતિ તથા કપાટ		અરુણોદય ...	૨૪
પ્રત્યંબ...	૨	સૂર્યોદય...	૨૫
મંથિર સ્તુતિ. ...	૩	કીર્ણોદય...	૨૬
અંધારંબ ...	૬	જન-ક્રીયા ...	૨૭
અંધ પ્રયોજન ...	૬	નદીનો દેખાવ ...	૨૮
કવિ ઇન્દ્રા...	૬	ધર્મક્રિયા ...	૨૮
ચૈદ પત્ર કમળ બધ...	૭	તડકા વિષે ...	૨૯
નવ રસ ...	૮	સમાપ્તિ વિષે...	૨૯
વાણી મહિમા...	૯	સાચકાળનું વર્ણન-નમતો સૂર્ય ...	૩૦
શુભરાતી બાપા વિષે ...	૯	ધનનો દેખાવ ...	૩૦
તમે કોણુછો એમ એક રાખએ પૂછેલા પ્રશ્ન.		આથમતો સૂર્ય ...	૩૧
નો ઉત્તર...	૧૦	સમુદ્રકંઠો...	૩૨
કલમ પ્રતિભક્તિ ...	૧૦	અંધારું...	૩૨
સંક્ષેપમાં કહેવા વિષે...	૧૦	દિવા સમય...	૩૩
બાહ્યો પ્રતિ ભક્તિ...	૧૧	ધર્મક્રિયા ...	૩૪
શ્રોતા પ્રતિ ભક્તિ...	૧૧	તારામંડળ...	૩૪
શ્રોતા અલેકઝાંડર કોન્સ્ટાન્ક કાર્યસ સાહેબ	૧૨	ચંદ્રોદય ...	૩૫
ચોથી પ્રત્યંબ...	૧૨	સંધી દેખાવ...	૩૭
નીતિ બોધક અને અનીતિ નિંદક કવિતા ...	૧૩	ગ્રીષ્મરત્ન વર્ણન. ...	૩૭
તમાકુ પ્રતિ અન્યોક્તિ ...	૧૪	રૌદ્રરસ-પાત્ર પ્રવેશ...	૩૭
મિત્રશ્રી પરીક્ષક. ...	૧૪	ભયાનક રસ...	૪૦
કદળી પ્રત્યંબ...	૧૬	ઉચ્ચે લટકતા મોટા પંખા વિષે...	૪૦
વ્યસની પ્રતિ ભક્તિ...	૧૭	બાપાની પીંપર વિશે-કથાન્તર અથવા શરસ. ૪૧	
કવિઓની વૃદ્ધિ વિષે...	૧૮	વર્ષા રત્નનું વર્ણન ...	૪૪
શ્રોતા પ્રતિ નમ્ર વિનંતિ...	૧૯	પંચાત અથવા વિષ્ટી ...	૪૫
ગતાગત સ્વતિક પ્રત્યંબ ...	૨૦	વર્ષાદ આવવાનાં ચિન્હો...	૪૬
છત્ર પ્રત્યંબ...	૨૧	મેઘરાયની ચટાઈ...	૪૬
પ્રકરણ ૨ ભુ.		શરદરત્નનું વર્ણન ..	૫૦
પ્રભાત...	૨૨	બાહ્યભિની વિષે. ...	૫૧
પરોલીયું ...	૨૨	ભાંતા પન્દુતિ અલંકાર ...	૫૪
આથમતા તારા તથા ચંદ્ર...	૨૨	દેખત રત્નનું વર્ણન...	૫૫
		દીવાળી...	૫૫

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
નવા વર્ષ વિષે પ્રભુ સ્તુતિ	૫૬	ધર્મચર્યા વિષે—ધણીનું ધાર્યુ થાય.....	૮૦
કાર્તિક માસ,	૫૬	પ્રાર્થના તથા ભજવાની રીત....	૮૧
શિશિર રતુનું વર્ણન	૫૮	ઉપદેશ વિષે—ચેતવણી.	૮૧
આખા શિયાળા વિષે....	૫૯	પાણી પહેલી ચણીએ પાળ....	૮૨
વસંત રતુનું વર્ણન	૬૦	પ્રથમ પોતાનું સંભાળવા વિષે...	૮૨
વિધાતાને ઠપકો....	૬૦	પ્રભુ મહિમાનો ઉપદેશ...	૮૩
વનનો દેખાવ.....	૬૦	ઉપદેશી મનહર છદ્દ.....	૮૩
ગાયક ઉક્તિ	૬૧	અયોગ્ય ન કરવા વિષે....	૮૫
કવિ ઉક્તિ....	૬૨	મોત વિષે....	૮૫
સમાપ્તિ...	૬૨	છત્રપ્રબંધ....	૮૭
ફેરફાર થવા વિષે.	૬૨	વૈભવ દેખી રીઝાવું નહિ.	૮૮
પ્રકરણ ૩ છું.		ત્રિશુળ બંધ	૮૮
ધર્મ તથા ધર્મ સંબંધી	૬૪	મોતના ભય વિષે....	૮૮
ધર્મિય છે તે વિષે... ..	૬૪	સમુદ્ર પ્રબંધ.	૯૦
નાસ્તિક મત ખંડન વિષે	૬૪	હરિ ભજવાનો ઉપદેશ...	૯૨
પ્રભુ પ્રાર્થના.	૬૬	હરિ ભજવાનો ઉપદેશ પાઠ ખીન્ને...	૯૩
સેવા સ્તોત્ર... ..	૬૬	ધર્મ ભજવાનો ઉપદેશ...	૯૩
બ્રહ્મ દેવની સ્તુતિ.	૬૭	પ્રભુ ભજવાનો ઉપદેશ...	૯૪
પ્રભુસ્તુતિ કટાવ	૬૮	ઉપદેશી સિંહાવલોકન સવૈયા...	૯૫
નવા વર્ષ વિષે ધર્મ સ્તુતિ	૬૮	ઉદારતા વિષે	૯૬
ખડ્ગરૂપી ધર્મની સ્તુતિ...	૬૯	સાઈ કામ કરવા વિષે... ..	૯૭
બ્રહ્મરૂપ.	૬૯	પોતે પોતાનું કામ કરી લેવા વિષે...	૯૮
ક્ષત્રિરૂપ.	૬૯	ચોક્કી પ્રબંધ સવૈયા	૯૯
વાણીયરૂપ	૬૯	પરોપકાર કરવા વિષે... ..	૯૯
કણ્ઠીયરૂપ... ..	૬૯	સર્વ તો ભદ્ર ચક્ર પ્રબંધ	૧૦૧
માળીરૂપ	૬૯	કોઈનું ભલું કરવાથી પ્રભુ રીઝે છે...	૧૦૨
કુંભારરૂપ.....	૭૦	પ્રકરણ ૪ છું.	
હનુમંતરૂપ.....	૭૦	સંસ્થાન સુધારા વિષે... ..	૧૦૩
બાહ્યમરૂપ	૭૦	વઢવાણુ વિષે	૧૦૩
ધર્મસિદ્ધાંત વિષે	૭૦	રણુમલસરનું વર્ણન.	૧૦૫
સ્વર્ગ અને નર્ક કેાણુ જવાના છે તે વિષે....	૭૪	ફરથી દેખાવ.	૧૦૬
ચતુર્થા મુક્તિ વિષે.	૭૫	પાળનો દેખાવ.....	૧૦૬
અયોગ્ય વિચાર વિષે.....	૭૬	પગથીયાં	૧૦૮
ધર્મ સુસ્ત એટલે દુરાચારી વિષે.	૭૬	જળ વર્ણન... ..	૧૦૮
સૈના ધર્મ એક છે તે વિષે.....	૭૭	જળજનું વિષે	૧૦૯
સૈના ધર્મ એક છે તે વિષે—પાઠ ખીન્ને....	૭૯		

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
જળ ઉપરનો દેખાવ ૧૦૯		શુદ્ધાપહ્નુતિ અલંકાર ૧૩૧	
ત્રીવેણીનો આભાસ ૧૦૯		ઉત્કલેખા અલંકાર... .. ૧૩૨	
સાત સમુદ્રનો આભાસ... .. ૧૦૯		શ્રાંતિમત અલંકાર... .. ૧૩૨	
સમુદ્ર મથન ૧૧૦		રતનાવળી અલંકાર ૧૩૨	
ચૌદ રતન... .. ૧૧૦		પુનઃઆરીશ... .. ૧૩૨	
જન સમુદ... .. ૧૧૧		સમુચ્ચયાલંકાર.. .. ૧૩૨	
જળ દેવકી... .. ૧૧૧		આશિર્વચન ૧૩૪	
ચોમાસાનો દેખાવ... .. ૧૧૧		અમદાવાદની ટ્રેનિંગ કોલેજ... .. ૧૩૫	
ઉદારતા ૧૧૨		જૂના મેહેતાજીઓ તથા હાલના મેહેતાજીઓ વિષે. ૧૩૫	
ઉપમાઓ ૧૧૨		કોલેજના મકાનમાં લીંબડા અને આંબલીનાં ઝાડ છે તે વિષે... .. ૧૩૬	
વર્ણન સમાપ્તિ વિષે... .. ૧૧૩		આપારાવ ભોજાનાથ લાઈ બેરી વિષે.. .. ૧૩૬	
મેવાસ વર્ણન ૧૧૪		પિતાના પ્રેમવિષે ૧૩૬	
ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી વિષે... .. ૧૧૪		નિરાશ્રિત સ્થાન વિષે ૧૩૬	
નગરશેઠ હીંગાભાઈની હયાતી વિષે... .. ૧૧૮		ફિમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજનું ખાતમુહૂર્ત... .. ૧૩૭	
કવિવચન... .. ૧૨૦		ભરૂચ સંગ્રહસ્થાનનું સંક્ષેપ વર્ણન ૧૩૮	
પત્ર લખ્યો તેનો સાર... .. ૧૨૦		વિદ્યા રચિ વચન.. .. ૧૩૯	
તે સભામાં કહેતી કવિતા ૧૨૦		ભર્તૃશ્રુમિ વચન... .. ૧૩૮	
બુદ્ધિ પ્રકાશ વિષે.. .. ૧૨૨		વિદ્યા રચિ વચન.. .. ૧૩૯	
હી અર્થો-એક સાહેબને રટવા વિષે... .. ૧૨૨		સંગ્રહ સ્થાનની વસ્તુઓ વિષે... .. ૧૪૦	
સોસાયટીની સમાવિષે... .. ૧૨૩		ગાયકવાડની હીરા મોતીની ચાદર વિષે ૧૪૦	
સભા ખરખાસ... .. ૧૨૩		તરેહ તરેહનાં ઓપડીયાં વિષે... .. ૧૪૦	
✓ ગુર્જરી વાણી વિલાપ... .. ૧૨૪		પ્રાણીઓ વિષે... .. ૧૪૦	
આશિર્વાદ... .. ૧૨૬		મોટા એકરચ વિષે. ૧૪૧	
ઉત્તર.. .. ૧૨૬		છેક નાનો એક રથ હતો તે વિષે ૧૪૧	
કવિવચન. ૧૨૭		પુનાનાં માટીનાં પુતળાં વિષે... .. ૧૪૧	
હીઅર્થો ૧૨૭		એજ વિષે. ૧૪૧	
બાજ સ્તુતિ ૧૨૭		ગુલાબનાં ફૂલ ૧૪૧	
નૃપ પ્રશંસા. ૧૨૮		આતસ ખાજ ૧૪૧	
પરિ સંખ્યા લંકાર ૧૨૮		મુંબાઈ વિષે ૧૪૧	
કવિ વચન.. .. ૧૨૯		જોગણી અથવા મુંબઈ વિષે દ્વિઅર્થો... .. ૧૪૧	
ગુર્જરી વચન ૧૩૦		દ્વિઅર્થો... .. ૧૪૨	
ગુર્જરી વચન ૧૩૦		લાડની વાડી ૧૪૨	
કવિ વચન... .. ૧૩૦		મુંબાઈની ગરબી... .. ૧૪૩	
સંદેહાલંકાર ૧૩૧		ગરબી બી... .. ૧૪૩	
સાંતા પહ્નુતિ અલંકાર... .. ૧૩૧			

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
સમુદ્ર વર્ણન—મંદર...	૧૪૪	સત્સંગ વિષે.	૧૬૦
સમુદ્ર કાંઠો ...	૧૪૪	દુર્જન વિષે.	૧૬૧
નાવ...	૧૪૬	વચન વિવેક વિષે—દ્વીઅર્થો વાણીઆ તથા ભાષાઓ	૧૬૩
આગ ખોટ...	૧૪૭	ભોળી સ્ત્રી વિષે....	૧૬૪
ખાડી...	૧૪૭	સ્વભાવ	૧૬૫
મધ્ય સમુદ્ર...	૧૪૭	ઉપદેશ...	૧૬૫
નદીઓનો સંગમ ...	૧૪૮	પરાક્રમીજન વિષે...	૧૬૬
સમુદ્રને કંપકો...	૧૫૦	લોભી તથા કંજુસ વિષે..	૧૬૭
સમુદ્રના દોષ.	૧૫૦	વિદુષકનો વેપ.....	૧૬૮
સમુદ્રનો ઉદય...	૧૫૦	નિર્ણય...	૧૬૯
સમાપ્તિ વિષે.	૧૫૧	પોતાનું કરેલું ગમે..	૧૬૯
જૂનાગઢ સંબંધી કવિતા—મંગળા ચરણ.	૧૫૧	અભિમાન ...	૧૬૯
નરસિંહ મહેતાના ઝોટા વિષે...	૧૫૨	ચડતી પડતી વિષે..	૧૬૯
શ્રાવણ માસનો દેખાવ.....	૧૫૩	ઉદ્વેગ વિષે:..	૧૬૯
ત્યાંના રાજાઓ વિષે.....	૧૫૪	નશીળ વિષે...	૧૬૯
પૃથ્વીરૂપ રકાખી વિષે.....	૧૫૪	કવિ વિષે...	૧૬૯
મંત્રી મંડળી વિષે.	૧૫૫	ઈશ્વર વિષે..	૧૭૦
વિવાહમાં નૃસિંહપ્રસાદની અપળતા વિષે...	૧૫૫	ઉત્તર.	૧૭૦
શકર આગ વિષે.	૧૫૫	અંતરજાપિકા.	૧૭૦
બાળસાનોદય સભા વિષે....	૧૫૫	દોહન્ટર કવિતિ.	૧૭૦
નૃસિંહ પુસ્તક શાળા વિષે.	૧૫૫	અતર ગત દોહરો.	૧૭૧
વિવાહ વિષે.	૧૫૫	આશિર્વાદ.	૧૭૧
માંડવા વિષે.	૧૫૬	સમાપ્તિ વિષે.	૧૭૧
વરરાજા વિષે.	૧૫૭	પ્રીતિ વિષે.	૧૭૧
ઘોડા વિષે.	૧૫૭	અકરણ ૬ હું.	
હાથીના રથ વિષે.	૧૫૭		
વરઘોડાની વાડી વિષે ...	૧૫૭	જન સ્વભાવ વિષે.	૧૭૨
રોશની વિષે...	૧૫૮	મન વિષે...	૧૭૨
વિદાય ગીરી વિષે.....	૧૫૮	સોરઠો દ્વિઅર્થો....	૧૭૨
જુનાગઢમાં સ્ફૂલ્લનો પાયો નાંખ્યો તે વિષે....	૧૫૮	સ્વભાવ વિષે	૧૭૩
આશીર્વાદ...	૧૫૮	અભાવ વિષે	૧૭૪
સમાપ્તિ વિષે.	૧૫૯	સન્નિવન વિષે	૧૭૪
અકરણ ૫ અં.		દુર્જન વિષે.	૧૭૫
હંસ કાવ્ય શતક...	૧૬૦	સિંહનું દ્રષ્ટાંત.	૧૭૬
મંગળા ચરણ.	૧૬૦	ગધેડાનું દ્રષ્ટાંત.	૧૭૬
		મચ્છર મારવાના સાંચાનું દ્રષ્ટાંત.	૧૭૭

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
ખાખરના ઝાડનું દ્રશ્યંત.	૧૭૭	૫૬ ૫ મું ઇશ્વરના ચુનાદથી ડરવાવિષે.....	૨૦૫
કૃતદત્તી વિષે.	૧૭૭	૫૬ ૬ હું સસ વિષે... ..	૨૦૫
સૂચ વિષે... ..	૧૭૭	૫૬ ૭ મું ભોળા જન વિષે	૨૦૫
વ્યાધાતા લંકાર... ..	૧૭૭	૫૬ ૮ મું ભવિષ્ય ભૂલવવા વિષે.....	૨૦૬
ગમાર ખાવળી... ..	૧૭૮	૫૬ ૯ મું ગુરુઓને શિષ્યામણુ... ..	૨૦૭
પ્લેમ વિષે.	૧૮૦	૫૬ ૧૦ મું પ્રીતિ વિષે... ..	૨૦૭
અભિમાન વિષે... ..	૧૮૧	હોરી ૧ લી... ..	૨૦૮
નમ્રતા વિષે.	૧૮૩	હોરી ૨ છ... ..	૨૦૮
સદ્ ગુણ વિષે... ..	૧૮૪	હોરી ૩ છ... ..	૨૦૮
દુર્ગુણ વિષે.	૧૮૫	હોરી ૪ થી... ..	૨૦૮
સસ વિષે-સહોક્તિ અલંકાર.	૧૮૫	કેદ વિષે-ગરબી ૧ લી	૨૦૯
જૂદ વિષે... ..	૧૮૬	ગરબી ૨ છ	૨૦૯
એક આવાનું ગપ.	૧૮૬	ગરબી ૩ છ	૨૦૯
સોભ વિષે.	૧૮૬	ગરબી ૪ થી-કેદના અવગુણુ વિષે... ..	૨૧૦
સતોષ વિષે.	૧૮૭	ગરબી ૫ મી-કેદ વિષે... ..	૨૧૧
અભિચારી વિષે... ..	૧૮૮	ગરબી ૬ લી	૨૧૧
અટ્ટખા વિષે.	૧૮૯	ગરબી ૭ મી	૨૧૧
ચંદ્ર ગ્રહણુ વિષે પૃથ્વીપ્રતિ ઉક્તિ	૧૯૦	કેદ વિષે-લાવણી ૧ લી... ..	૨૧૨
વાદ વદવા વિષે તથા પક્ષપાત વિષે	૧૯૦	લાવણી ૨ છ... ..	૨૧૩
વિરોધા ભાસ	૧૯૦	લાવણી ૩ છ	૨૧૩
પક્ષપાત વિષે	૧૯૧	ગરબી ૧ લી-આ દુનિયામાં કોઇ રહેવાનું નથી તે વિષે	૨૧૩
કોધ વિષે... ..	૧૯૧	ગરબી ૨ છ-જૂદું ન ઓલવા વિષે... ..	૨૧૪
ક્ષમા વિષે... ..	૧૯૨	ગરબી ૩ છ-જવાસા વિષે.	૨૧૪
કોષ્ટનું ભડું કરવાથી પ્રજા રીઝે છે તેવિષે... ..	૧૯૨	ગરબી ૪ થી-દુર્દનની સોખત ન કરવા વિષે. ૨૧૫	
દુળ દીપક વિષે... ..	૧૯૩	ગરબી ૫ મી-માતાની સ્તુતિ.	૨૧૫
પ્રજાપ્રતિ રાખતો ધર્મ... ..	૧૯૩	ગરબી ૬ લી.	૨૧૫
ઉદ્યોગ	૧૯૩	ગરબી ૭ મી-પિતાછની સ્તુતિ.	૨૧૬
ઉદ્યોગદા મંડળા વિષે	૧૯૪	ગરબી ૮ મી.	૨૧૭
વિજય-ક્ષમા	૧૯૫	ગરબી ૯ મી-આળસીઓનાં નિત્ય કર્મની ગરબી. ૨૧૭	
પ્રકરણ ૭ મું.		ગરબી ૧૦ મી-હિંદુઓની શ્રીઓને બાળુવા વિષે. ૨૧૭	
૫૬ તથા ગરબી સંગ્રહ... ..	૨૦૪	ગરબી ૧૧ મી-કોડીઓને બાળુવા વિષે	૨૧૮
૫૬ ૧ હું નર ભમરને શિષ્યામણુ	૨૦૪	ગરબી ૧૨ મી-ભાણુવાના ઉપદેશ વિષે.	૨૧૮
૫૬ ૨ બું દુરાચારીને શિષ્યામણુ	૨૦૪	ગરબી ૧૩ મી-નિશાલો આપવા વિષે.	૨૧૯
૫૬ ૩ બું કોષ્ટ વિષે	૨૦૫	ગરબી ૧૪ મી-અનચિત્ત શિષ્યાવાની ગરબી	૨૧૯
૫૬ ૪ બું ભોમ વિષે.....	૨૦૫		

વિષય.	પૃષ્ઠ.
ગરબી ૧૫ મી....	૨૧૯
ગરબી ૧૬ મી-પૃથ્વીરૂપી નાદી વિષે.	૨૨૦
ગરબી ૧૭ મી-વહેમ તળવા વિષે....	૨૨૦
ગરબી ૧૮ મી-કુંગરાદૂરથીરળિઆમણીનીગરબી૨૨૧	
ગરબી ૧૯ મી-પરમેશ્વરના રસ્તાની ગરબી..	૨૨૨
ગરબી ૨૦ મી-ધમ્મર, બળવા વિષે.	૨૨૨
ગરબી ૨૧ મી-સંસારમાં સુખ માગવાની ગરબી૨૨૩	
ગરબી ૨૨ મી-સુદર યાંધને શિખામણીનીગરબી૨૨૩	
ગરબી ૨૩ સખીઓને શાણુચણું શિખવવા વિષે૨૨૪	
ગરબી ૨૪ મી-સાહેલીઓને શિખામણીનીગરબી૨૨૪	
ગરબી ૨૫ મી-ઘેલી મુસાફરની ગરબી.	૨૨૫
ગરબી ૨૬ મી-ત્રી રૂપી પેટની ગરબી.	૨૨૬
ગરબી ૨૭ મી-ધરસુત્રની આંટીઉકેલવાનીગરબી૨૨૬	
ગરબી ૨૮ મી-ધરસુત્રરૂપી રાજ વિષે ગરબી ૨૨૬	
ગરબી ૨૯ મી-રાધિકાનું રૂશણું.	૨૨૭
ગરબી ૩૦ મી-ભરથાર વશ કરવાની ગરબી ૨૨૮	
ગરબી ૩૧ મી-વિલ્લેગ વિષે.	૨૨૮
ગરબી ૩૨ મી-મહીના.	૨૨૯
ગરબી ૩૩ મી-બણેકી પુત્રીના હર્ષ વિષે.	૨૩૦
ગરબી ૩૪ મી-સૈયરો મળવા વિષે....	૨૩૨
ગરબી ૩૫ મી-તજર આગતી ગરબી.	૨૩૨
ગરબી ૩૬ મી-શેરનાં સ્વપ્નનાની ગરબીઓ.	૨૩૩
ગરબી ૩૭ મી....	૨૩૩
ગરબી ૩૮ મી....	૨૩૪
ગરબી ૩૯ મી....	૨૩૪
ગરબી ૪૦ મી....	૨૩૪
ગરબી ૪૧ મી....	૨૩૫
ગરબી ૪૨ મી....	૨૩૫
ગરબી ૪૩ મી-ધમ્મર પ્રાર્થના..	૨૩૬
ગરબી ૪૪ મી....	૨૩૬
ધોળ ૧ હું-પ્રભાતનીપ્રાર્થનાકરવાના ઉપદેશનુંધોળ.૨૩	
ધોળ ૨ બું-છોડીઓને બણવા વિષે.	૨૩૭
ધોળ ૩ બું-પરણી ઉઢવા પછીનો દરખ....	૨૩૮
ધોળ ૪ બું-રામ તથા લક્ષ્મણ વનમાં જતાં	
સોનાને રામે કહેલું.	૨૩૮

વિષય.	પૃષ્ઠ.
ધોળ ૫ બું-પછી સીતાજી બોલ્યાં તેનું ધોળ ૨૩૯	
ધોળ ૬ હું-રામચંદ્રજીનેસીતાજીનાકાગળનુંધોળ ૨૪૦	
ધોળ ૭ બું-સીતાજીના કાગળનું ધોળ.	૨૪૦
ધોળ ૮ બું-શિંષળ વિષે...	૨૪૧
ધોળ ૯ બું-નર ભમરને ઉપદેશ વિષે...	૨૪૨
ધોળ ૧૦ બું-મેઘીના પથરને શીખામણનુંધોળ૨૪૨	
એતામણીનું પદ....	૨૪૩
ધમ્મર અદ્વૈતે વિષે પદ....	૨૪૩
ધમ્મર સર્વ વ્યાપક છે તે વિષે...	૨૪૪
મનરૂપી હાથી વિષે.	૨૪૪
ધમ્મર વિષે ધમ્મર મહિમા પદ ૧ હું....	૨૪૫
હોરી.	૨૪૫
માંકડની ગરબી.	૨૪૫
કેકે વિષે લાવણી ૭મી.	૨૪૬
કલ્પ ગરબાવળી-ભાગ ૧ લો-ગરબી ૧ લી-	
ધમ્મરનાંકામ વિષે.	૨૪૭
ગરબી ૨જી ધમ્મરની દયા વિષે.	૨૪૭
ગરબી ૩જી-બાળકીઓનાં નિત્યકર્મની ગરબી.	૨૪૮
ગરબી ૪થી કડકો બણવાની ગરબી....	૨૪૮
ગરબી ૫મી-સાતત્રારની ગરબી.	૨૪૮
ગરબી ૬મી તિથિઓની ગરબી.	૨૪૯
ગરબી ૭મી-આર મહીનાની ગરબી ...	૨૫૦
ગરબી ૮મી જુહના છોડની ગરબી ...	૨૫૧
ગરબી ૯મી બાળકીઓને શીખામણ.	૨૫૧
ગરબી ૧૦મી સારાં નરસાં સંતાનો વિષે....	૨૫૧
ગરબી ૧૧મી કાતર, ગજ, અને સોયની ગરબી.૨૫૨	
ગરબી ૧૨મી સારા નરસા જન્મ વિષે.	૨૫૨
ગરબી ૧૩મી કપાસના છોડની ગરબી.	૨૫૩
ગરબી ૧૪મી પરોપકારી વાદળી વિષે.	૨૫૩
ગરબી ૧૫મી પરોપકારી આઈરૂપી વાદળીની ગરબી૨૫૪	
ગરબી ૧૬મી વીવેકી વડવાઈ વિષે....	૨૫૪
ગરબી ૧૭મી સેલડીની ગરબી.	૨૫૫
ગરબી ૧૮મી કેળવિષે.	૨૫૫
ગરબી ૧૯મી આરશીની ગરબી.	૨૫૬
ગરબી ૨૦મી નહારાંગીત નગાવા વિષે.	૨૫૬

વિષય.	પૃષ્ઠ.
ગરખી ૨૧ મી મીઠા ખેલો મેલા વિષે.	૨૫૭
ગરખી ૨૨ મી. હાથિણીની ગરખી.	૨૫૭
ગરખી ૨૩ મી. નેતરની નમ્રતા વિષે...	૨૫૮
ગરખી ૨૪ મી. કામઠીની ગરખી.	૨૫૮
ગરખી ૨૫ મી. સોનાની અરણ.	૨૫૮
ગરખી ૨૬ મી. ઉત્તમ એક ગુણુ તો મેળવવો .	
જોઈએ તે વિષે.	૨૫૯
ગરખી ૨૭ મી. સંપૂર્ણ ગુણુ તો એક પરમેશ્વ. .	
રમાં છે તે વિષે.	૨૬૦
આમ ૨ જો-દુર્જન વિષે તાડ, વંટોળિયા વગે-	
રેનાં દૃષ્ટાંત. ગરખી ૨૮ મી. હિંચા તાડની	
ગરખી.	૨૬૦
ગરખી ૨૯ મી. મગર વંટોળિયાની ગરખી ...	૨૬૧
ગરખી ૩૦ મી. નાની નદીની ગરખી...	૨૬૧
ગરખી ૩૧ મી. ફોક્લ ફુલવા વિષે ...	૨૬૨
ગરખી ૩૨ મી. અદેખા જવાસાની...	૨૬૨
ગરખી ૩૩ મી. જે ગરખી કેશવાની ગરખી...	૨૬૩
ગરખી ૩૪ મી. વચન વિવેક વિષે ...	૨૬૪
ગરખી ૩૫ મી. કુવડ રૂઝી વિષે ...	૨૬૪
ગરખી ૩૬ મી. કડવું ખેલનાર ધુવડની ગરખી	૨૬૫
ગરખી ૩૭ મી. લડાઈખેર મેનાની ગરખી...	૨૬૫
ગરખી ૩૮ મી. નિરૂપયોગી કીકરીની ગરખી...	૨૬૬
ગરખી ૩૯ મી. એરંડીની ગરખી ...	૨૬૬
ગરખી ૪૦ મી. અદ્ય... ..	૨૬૭
ગરખી ૪૧ મી. રીસામણીના છોડની ગરખી...	૨૬૮
ગરખી ૪૨ મી. હઠીલા મંકોડાની ગરખી...	૨૬૮
ગરખી ૪૩ મી. સંપ વિષે ...	૨૬૮
ગરખી ૪૪ મી. સારી શીખામણનો ગરખો..	૨૬૯
ગરખી ૪૫ મી. પંખીઓના સંપની ગરખી..	૨૭૧
ગરખી ૪૬ મી. શીખામણ ન લાગવા વિષે. ૨૭૧	
ગરખી ૪૭ મી. કૃપાત્ર વિષે ...	૨૭૧
ભાગ ૩જો-ઉપદેશ વિષે. ગરખી ૪૮ મી નીતિ વિષે ૨૭૨	
ગરખી ૪૯ મી. વચન વિવેકની ગરખી.	૨૭૨
ગરખી ૫૦ મી. ક્રોધ વિષે.	૨૭૩
ગરખી ૫૧ મી. સસથી સંસાર નમેછે તે વિષે. ૨૭૩	

વિષય.	પૃષ્ઠ.
ગરખી ૫૨ મી. ઉદ્વેગ કરે તો ઇશ્વરસહાયથાય. ૨૭૪	
ગરખી ૫૩ મી. આજસ વિષે... ..	૨૭૪
ગરખી ૫૪ મી. શીખામણના સારનો ગરખી. ૨૭૫	
ગરખી-૫૫મી: શીખામણના સારની ગરખી બીજી. ૨૭૫	
ગરખી ૫૬મી પદોપધાર કરવાના કિપદેશની ગરખી. ૨૭૫	
ગરખી ૫૭મી. સ્વદેશ ઉપર ક્રમતા રાખવા વિષે. ૨૭૬	
ગરખી ૫૮મી. રિધસિધનો ભરેસો નરાખવા વિષે. ૨૭૭	
ગરખી ૫૯મી. વાદે વાદે કુત્રનાં કામ ન કરવા વિષે. ૨૭૮	
ગરખી ૬૦ મી. સત્સંગ વિષે ગરખી..	૨૭૮
ગરખી ૬૧ મી. જીવાનીના રક્તા વિષે.	૨૭૮
ગરખી ૬૨ મી. પ્રભુ ભજવા વિષે ગરખી...	૨૭૯
ગરખી ૬૩ મી. સંસારરૂપી વનની ગરખી...	૨૭૯
ગરખી ૬૪ મી. પાનખર મહિના વિષે.	૨૮૦
ગરખી ૬૫ મી. બધા દહાડા સરખા નથી તે વિષે. ૨૮૦	
ગરખી ૬૬ મી. વરઘોડાની વાડીની ગરખી...	૨૮૧
ગરખી ૬૭ મી. નાશવંત બાગ વિષે ગરખી...	૨૮૧
ગરખી ૬૮ મી. સોળ શણુગારની ગરખી...	૨૮૨
ગરખી ૬૯મી. સદ્ગુણના શણુગારની ગરખી ૨૮૩	
ગરખી ૭૦ મી. શિયળ વિષે... ..	૨૮૩
ગરખી ૭૧ મી. પ્રેમીનાં જોડાં વિષે...	૨૮૪
ગરખી ૭૨ મી. પતિરૂપી દોરા વિષે...	૨૮૫
ગરખી ૭૩ મી. વીજળી વિષે... ..	૨૮૫
ગરખી ૭૪ મી. વિયોગની ગરખી.	૨૮૬
ભાગ ૪ થો. ત્રિવિધ વિષયની ગરખીઓ તથા	
ધોળ ગરખી ૭૫ મી. વિદ્યા વેલડીની ગરખી. ૨૮૭	
ગરખી ૭૬ મી. સર્વસાર સંપદની ચોપડી વિષે. ૨૮૭	
ગરખી ૭૭ મી. સુધારાની ચદાઈની ગરખી...	૨૮૮
ગરખી ૭૮ મી. પૃથ્વી રૂપી ગાલીઆ વિષે. ૨૮૯	
ગરખી ૭૯ મી. આકાશ તથા કાળ વિષે...	૨૮૯
ગરખી ૮૦ મી. સૂરજ માળાની ગરખી.	૨૯૦
ગરખી ૮૧ મી. પ્રભુને ધ્યાનમાં રાખીને ગાવા	
વિષે... ..	૨૯૦
ગરખી ૮૨ મી. શીખામણ માંને નહિ તે વિષે ૨૯૦	
ગરખી ૮૩ મી. ધૂમીને ગાવાની ગરખી.	૨૯૧
ગરખી ૮૪ મી. તાન લઈને ગાવાની ગરખી. ૨૯૧	

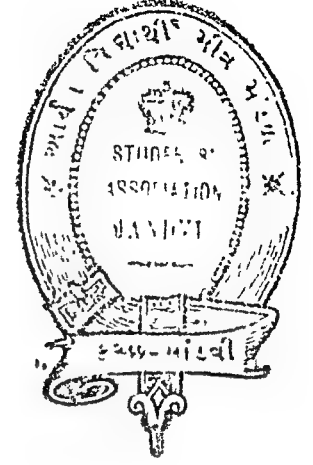
વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
ગરબી ૮૫ મી. ઈશ્વરની માયા વિશે ગરબી		ગરબી ૯૬ મી. કેવા ગુણ કેનામાં છે તે વિશે. ૨૯૬	
૧ લીં... .. ૨૯૨		ગરબી ૯૭ મી. ભવિષ્ય કાળનાં ચિત્ર વિશે... ૨૯૭	
ગરબી ૮૬ મી. ઈશ્વરની માયા વિશે ગરબી		ગરબી ૯૮ મી. ઉચ્ચ કર્મ વિશે. ... ૨૯૭	
૨ છ... .. ૨૯૨		ગરબી ૯૯ મી. મુશ્કેલ આગળ કામગીરી	
ગરબી ૮૭ મી. પ્રભુના મદિમાની ગરબી... ૨૯૨		નહિ તે વિશે.... .. ૨૯૭	
ગરબી ૮૮ મી. ઈશ્વરના મદિમા વિશે ... ૨૯૩		ગરબી ૧૦૦ મી. દયા વિશે. ... ૨૯૮	
ગરબી ૮૯ મી. ઈશ્વર રૂપિત વિશે ... ૨૯૩		ગરબી ૧૦૧ મી. વ્યવસ્થાકાર બોલવા વિશે. ૨૯૮	
ગરબી ૯૦ મી. ઈશ્વર રૂપિતની ગરબી. ... ૨૯૩		ગરબી ૧૦૨ મી. મંડળી બરબારત થવા વિશે. ૨૯૯	
ગરબી ૯૧ મી. કર્મ વિશે.... .. ૨૯૪		ગરબી ૧૦૩ મી. મદારાવ શ્રી બેંગારહની	
ગરબી ૯૨ મી. આશા વિશે... .. ૨૯૪		ગરબી. ૨૯૯	
ગરબી ૯૩ મી. સંકટમાં ધિરજ રાખવા વિશે. ૨૯૪		ધોળ ૧ લું. બાળદીઝાને ચીખામણું ધોળ. ૩૦૦	
ગરબી ૯૪ મી. ભાત પ્રકારનાં આતિ મુખ વિશે. ૨૯૫		ધોળ ૨ લું. મુદારા ખાતાના મુદારું ધોળ. ૩૦૦	
ગરબી ૯૫ મી. પ્રશ્નના ઉત્તરની ગરબી ... ૨૯૬			

દલપત કાવ્ય.

ભાગ ૧ લો.

મંગલાચરણ.

પ્રકરણ ૧ લું.

મંગલાચરણ.

શ્લોકઃ॥

યેનેદં નાટકં સૃષ્ટં, સૃષ્ટિ રૂપં પ્રહર્ષદમ્ ॥

તં નત્વા મનસા કુર્વે, તસ્ય લીલાનુ કીર્તનમ્ ॥૧॥

ઉપજાતિ વૃત્ત.

વિચિત્ર દેખાવ વિચિત્ર વાણી,
વિચિત્ર પોશાગ વિચિત્ર પ્રાણી;
વિચિત્ર આ નાટક વિશ્વ નામ,
પેદા કર્યું તે પ્રભુને પ્રશામ. ૨.

સંગૃહીત વૃત્ત.

સંભાઈ સ્નેહભાવે, સકળ પગરણે, સર્વદા સિદ્ધિદાતા,
વિદ્યા વાણી વિલાસી, વિરહધર વળી, વિમ્મહતા વિધાતા;
સર્વેના એક સ્વામી સુખદસુખ શિરે, હેનથી હાથ ધારે,
કાબ્યારંભે કૃપાળુ ત્રિશુલ પતિ તમે વિદ્ય સર્વે નિવારે. ૩.

સ્વાત્માપ્રતિ ઉક્તિ.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ઓ પોપટા પિંજરના નિવાસી,
રીઝ્યો નને વિશ્વ તણો વિલાસી;
મુખે ધરી કોમળ મિટવાણી,
ગા કીર્તિ તેની હર પ્રેમ આણી. ૪.
જેણે રચ્યું પિંજર દેશથી સાદું,

તથા કરે રક્ષણ નિત્ય તારું;
તે કોણછે ? તું મન જો તપાસી,
તેણેજ આ સૃષ્ટિ પ્રભા પ્રકાશી. ૫.
જો માનવીના ગુણ કોઈ ગારો,
તો તે સુણી પૂર્ણ પ્રસન્ન થારો;
વિશેષ ભાવે પ્રભુને વખાણો,
જગત્પિતા તે નહિ કેમ જાણો. ૬.
જો જ્ઞાનપાનાદિક દેષ પાળો,
તથા સદા સંકટ સર્વ ટાળો;
તેને નહીં યાદ કરે કદાપિ,
તે તો કૃતમૃતો પરિપૂર્ણ પાપી. ૭.

દોહરો.

“બજસ યગજ્ઞ આવે ભલા; તાળ મુણો કવિ પ્રદઃ”
“એક પાંચ નવ બારમે; છે મુદર દસ છંદ.” ૮.

દસ છંદ.

ધ્યાન ધર ધ્યાન ધર ધૈર્ય ધારી,
પૂર્ણ કરનાર પ્રભુ આશ નારી;
કલ્પ તરે તુલ્ય જગદીશ જાણી,
માગ પ્રભુ પાસ મુખ મિટવાણી. ૯.
કોઈ કંઈ કાંઈ કરણ સૃષ્ટિ કરતા,
ચાકર શુભ દે વિવિધ વિશ્વ બના;
કાવ્ય રચના સરસ યાગ કેવી,
જાણુ જાનને રતન જાણુ રેવી. ૧૦.

અધ્યગતિ પ્રબંધ.

વા ૧	૨૨૨	વા ૩	૨૨૪	કુ ૫	૨૨૬	તા ૭	૨૨૮	સ્મ ૯	૨૩૦
શિ ૧૧	૨૩૨	પા ૩	૨૩૪	કુ ૧૫	૨૩૬	ધ ૧૭	૨૩૮	ના ૧૯	૨૪૦
સા ૨૧	૨૨	સા ૨૩	૨૪	ભ ૨૫	૨૬	ના ૨૭	૨૮	ઉ ૨૯	૨૧૦
પ ૩૧	૨૧૨	હ ૩૩	૨૧૪	પ ૩૫	૨૧૬	દ ૩૭	૨૧૮	કા ૩૯	૨૨૦

શતરંજની રમતમાં ઘોડો અઢી ઘર ચાલેછે તેમ આ દોહરો વંચાય છે; ક્રીયા અક્ષર પછી ક્રીયો અક્ષર વાંચવો તેના અનુક્રમે આંક સુધ્યાછે; તે પ્રમાણે વાંચવો.

કંપાઃ બંધ.

વા.....	૨.....	સા
વા.....	૨.....	સા
ક.....	૨.....	ભ
તા.....	૨.....	ના
સ્મ.....	૨.....	ઉ
શિ.....	૨.....	પ
પ.....	૨.....	હ
ક.....	૨.....	પ
ધ.....	૨.....	દ
ના.....	૨.....	કા

ઈશ્વર સ્તુતિ.

દોહરો.

નમું વિશ્વના નાથને, વળિ વળિને બહુ વાર;
નેણે ઝાઝી જુક્તિથી, સ્ત્રલ્યો સાર સંસાર. ૧૮.

ભુજંગી છંદ.

સ્ત્રલ્યો જુક્તિથી સાર સંસાર નેણે,
તથા તત્વ મેલ્યાં યથાયોગ્ય તેણે;
ચિરકાળ તેને વિષે ચિત્ત ચોડી,
નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી. ૧૯.

દયા રાખીને જ્ઞાનનું દાન દીધું,
કરી દૃષ્ટિ સંકષ્ટને નષ્ટ કીધું;
છુટું પાપથી મેલશે આપ છોડી,
નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી. ૨૦.
જરાએ ક્રિયાથી નથી તે અન્નપ્ત્યો,
પુરા પડિતોએ પતીને પ્રમાણ્યો;
ખિન્ન તે વિનાથી બધી પ્રીત તોડી,
નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી. ૨૧.

બને સર્વ જેને સજી ભાવ ભક્તિ,
સદાકાળ સર્વ સ્થળે જેનિ શક્તિ;
કયું જે કથા ચાલ તે કેમ થોડી,
નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી. ૨૨.

કુદા કર્મના બંધને કાપિં નાંખે,
મહા દુઃખ દારિદ્ર્યથી દૂર રાંખે;
દયાળુ દીશે દીનતા યુક્ત દોડી,
નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી. ૨૩.

મહા જોગ ચિંતામણી મૂલ મોંઘી,
ધણી અન્ય વસ્તુ ગણી સર્વ મોંઘી;
કશીએ ખિજમાં નથી માલ કાઢી,
નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી. ૨૪.

સદા નેકનામી પ્રભુ ઝોંકે સાચો,
તથા તે વિના તે વૃથા વોદ કાચો;
અરે એથી ઉંધી મતીને મરોડી,
નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી. ૨૫.

કહું સચને શોધીને શુદ્ધ રરને,
ઊઠે સૂર્ય કાળે અને સૂર્ય અરને;
ફરી ફેલના ચાલના દંદ શોડી,
નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી. ૨૬.

સુખે એ રીતેથી સુખે સ્વાદ પીને,
સ્તુત્તિ વિશ્વના નાથની નિલ કીને;
દરેલોજ તેને ગણી દાન કામે.
સ્વ્યાછે રદા છંદ દક્ષપતરામે. ૨૭.

સાર્દૂલ વિદ્વીરિત વૃત્ત.

વંદુ શ્રીસુખ સિંધુ વિશ્વ પતિને દં બક્તિ બાંધે બંધ,
નેણે સુંદર શુદ્ધ બુદ્ધિ બાળથી સાધાન મણિ સંધ;

પાણી પૃથ્વિ વનસ્પતિ સ્ત્રિ પુરુષો, સર્વ્યા પશુ પ્રાણિને,
સૌથી બુદ્ધિ વિશેષતા મનુષ્યને, આપી કૃપા આણીને. ૨૮.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

જૂદા જૂદા ધરમના જગમદ્ધ પથો,
જૂદા જૂદા ધરમના ગુણવંત ગ્રથો;
નામો જુદાં ધરિ ભવે જન સર્વે જેને,
તે એક ઈશ્વર સદા નમુ નિત્ય તેને. ૨૫.
જેને પ્રસન્ન કરવા જન ધર્મ પાળે,
જેને પ્રસન્ન કરવા દિલ દોષ ઢાળે;
સર્વે તણો જન કહે અધિનાથ એને,
તે એક ઈશ્વર સદા નમુ નિત્ય તેને. ૩૦.
જેનો ન હોત ડર તો જન દુષ્ટ યાત,
અન્યોન્ય ઘાત ધડિને અતિ તે પિડાત;
કષ્ટે દયા કરિ ન દે સુખ કોઈ કેને,
તે એક ઈશ્વર સદા નમુ નિત્ય તેને. ૩૧.
જૂકું વહે નહિ જીભે જન પાપ જાણી,
લૂટે નહીં ગરિખને આતિ લોભ આણી;
રાખે દિલે ડર રૂઠે પ્રભુજી રખેને,
તે એક ઈશ્વર સદા નમુ નિત્ય તેને. ૩૨.
જેનાથી ત્રાસિ વિચરે જન ન્યાય રાહે,
સાક્ષી ગણી વરવહુ પરણે વિવાહે;
જેનો રહે ડર દિલે નરનારિ બેને,
તે એક ઈશ્વર સદા નમુ નિત્ય તેને. ૩૩.

ઈંદ્રવિજય છંદ.

ઓ પ્રભુ તું કરણા કર કોમળ કોટિ કળા તારું કારણ તું છે,
ઓ પ્રભુ તુંજ અધીપતિ એક, સુધારણુ ધર્મ ઉધારણુ તું છે;
ઓ પ્રભુ તું ભય ભંજન ભૂધર ભાવિકનો ભવતારણુ તું છે
ઓ પ્રભુ તું દલપત તણો પતિ, દોષ દરિદ્ર વિદારણુ તું છે. ૩૪

વસંતતિલકા વૃત્ત.

હે પ્રાણનાથ પ્રભુ હું તુજ પાપ લાગુ,
વાણી રૂડી ઉચરવા વરદાન માગુ;
તારી કૃપા થકિ ભલી કવિતા કરાય,
તારી કૃપા થકિ મનોરથ સિદ્ધ થાય. ૩૫.
આ વિશ્વમાં વિવિધ ભતિ જણાય પ્રાણી,
પાખ્યા દિસે વિવિધ ઈશ્વર દત્તવાણી;

જેને મુખે જગતકારક દત્ત જેવી,
તે ઉચ્ચરે વદનથી નિજ વાણિ તેવી. ૩૬.

માલિની વૃત્ત.

જગપતિ કરણાથી, કામ ધાસું કરાય,
જગપતિ કરણાથી, પ્રૌઢ શક્તી પમાય;
જગપતિ કરણાથી, દુર્મતી દૂર જાય,
જગપતિ કરણાથી, વિદ્વતો નાશ થાય. ૩૭.

કોહરો.

આપ આપ પ્રતાપથી, મટે પાપ સતાપ;
થાપ ઉથાપ કરણુ તુહિં, જય જય જગના બાપ. ૩૮.

ત્રિભંગી છંદ.

જય જય જગ બાપા, સુખ રસ પાપા,
કુડ મતિ કાપા, તુ કરજે,
તું ભવજળ તારણુ, અધમોદ્ધારણુ,
દુખ પોદારણુ, દિલ ધરજે;
તું અંતર જાગી, અવિચળધામી,
તુજ બહુનામી નામ ખરું,
છે મુજ મતિ કાગી, લડોહું જાગી.
દે મતિ સાગી, અંધ કરું. ૩૯.

છપય છંદ.

જય જય અશરણુ શરણુ, કરણુ જગ હરણુ સકળ દુઃખ;
તું પ્રભુ અભરણુ ભરણુ, તરણુ તારણુ કારણુ સુખ;
કરણુ તું અન્નરા મરણુ, ઠરણુ જન ઠામ ચરણુ તુજ;
તુજ જશમાં અમિ ઝરણુ, વરણુ ઉન્નવળ ભાસે મુજ;
ગુણુ અધિક તેજ તારું અકળ, સકળ કળા કારણુ કરણુ;
દે પંથ અથ અંધન કરણુ, જય જય જય ધરણી ધરણુ. ૪૦.

ભુજંગી છંદ.

આહો દેવ, દેવાધિ દેવા દયાળુ,
કૃપાનાથ કીભે કૃપા હે કૃપાળુ;
સ્તુતિ પ્રીતની રીતથી ચિત્ત લાગે,
રચુ અથ તે પથ સીધો બતાવે. ૪૧.

આર્ષાવૃત્ત.

હોંશતાં મન હરવા, અભિલાષા ધરિ મુઝાં અ આદરવા;

અભિમત પાર ઉતરવા, સંભાર સહાયતા કરવા. ૪૨.

દોહરો.

જ્ઞાન દષ્ટિ દાતારને, કોડે નામી કંધ;
તેની કરણાથી કરું, પવિત્ર કાવ્ય પ્રબંધ. ૪૩.

શાદ્દૂલ વિકીરિત વૃત્ત.

ઉકે શબ્દ અનેક તાળ સ્વરમાં, વાળનિ પેટી વિષે,
વાળની નહિ શક્તી શબ્દ વદવા, કર્તાનિ જુક્તિ દિસે;
તે રીતે મુજ અંતરે જગદિશે, જુદિ ધરેલી હશે,
તેવા તર્ક વિતર્ક ચિત્ત ચડતાં, તેવી કવિતા થશે. ૪૪.

મનહર છંદ.

અંતર ઉદ્યોત થાય અંતરાય આવે નહિ,
અંતર જામીને આદી અંતરમાં આણીએ;
પછી અંથ ગુથવાની ગુંથણી જો ગુંથોએતો,
ગુથતાં ગુંથણી અંથ ગુંથવાની જાણીએ;
વાંણી તણા તાંતણાનો તાણો વાણો વણવો તે,
વણકર કૃપાથી વણી શકાય વાંણીએ;
પ્રાણ પતિ પ્રભુનો પ્રતાપ દેવપત કહે,
પોતાનો પ્રતાપ પોને જાણવો ન પ્રાણીએ. ૪૫.

ચોક પ્રબંધ દોહાંતર કવિત.

દે	વ	દ	યા	ક	રે	તો	જ	ના	મ	ક	વિ	ક	રે	સ	ત્ય;
વે	પ	ધ	રે	વિ	દા	એ	તો	દી	લ	થ	કી	ર	હે	દ	ર.
દી	ઠી	એ	અ	તા	ણ	થી	આ	ધી	ન	ક	ર	તાં	ન	ક	દી;
ધી	રી	થે	તે	તો	ક	રે	છે	તો	લ	પા	ર	કો	જ	ર	ર.
હો	ય	ક	વિ	જ	ન	તો	ય	ન	ભા	સે	મ	ટી	જ	બ	ય;
ય	શ	આ	પે	ક	વિ	તા	જો	વ	સે	પ્રે	મ	હ	ર	પ	ર.
મ	મ	ત	ન	રા	ખી	એ	પ્ર	વ	ળ	પ	હું	પા	મી	પ	ક;
તિ	ક્ષ	ણ	ન	ય	ન	ક	રી,	ને	જુ	ઓ	ન	ય	ન	ર	ર. ૪૬.

અંતર્ગત દોહરો.

દેવે દીધી હોય મતિ, કવિતા તોજ કરાય;
ના દીધી તો નવ જાને, કરનાં કોટિ ઉપાય. ૪૭.

ગ્રંથારંભ.

ગ્રંથ પ્રયોજન.

ઇંદ્રચિન્ત્ય છંદ.

પ્રીતધરે પર પૂજ્ય પદે,
વળિ નીતિ ધરે સુધરે નર નારી;
તેમજ જેમ વહેમ તને,
વળિ સપ સને સમજ સુખદારી;
સર્વ પ્રકાર સુખપદ થાય,
સ્વદેશ તણી સુધરી રિયતિ સારી;
પુસ્તક એજ પ્રયોજનથી,
રચવા રચના ચિત વાત વિચારી. ૪૮.

દોહરો.

વિદ્યા વિવિધ પ્રકારની, કળા કુશળના બેગ;
સંપત વધે સ્વદેશમાં, વધે વળી ઉદ્યોગ. ૪૯.

મનહર છંદ.

આર્ય ભૂમિ તણું હિત, અંતરમાં ઇચ્છું સદા,
આર્ય ભૂમિ તણું મારાં, અસ્થિ અને ચર્મ છે;
મિત્રતા સૌ સાથે થવા, ગીડાં ગીડાં વેણ કહું,
એતો મારાં મોટાં ખરેખરાં ખટ કર્મ છે;
સુધારો વધારી મળ કાઢવાં, કૃધારા તણું,
ધાર્યો છે મેં તેતો મારો, ધધા તથા ધર્મ છે;
સ્વદેશમાં સંપ વધે, કુસંપ કંકાસ ઘટે,
એજ મારા મન વિષે, મોટો એક મર્મ છે. ૫૦.

દોહરો.

અંતરમાં એવું ધરી, પુસ્તક કહું પ્રકાશ;
દયા કરી નિજ દાસની, ઇંધિર પૂરે આશ. ૫૧.

કવિ ઇંદ્રજા.

મનહર છંદ.

જગતમાં નરજાતી જનની જણાતી તે સૌ,
મિત્ર તુલ્ય માને મને એમ હું ઉચ્ચં છું;
બાળપ્રીયો નીજ પ્રતિપાળકની પેઠે મને,

પિતા તુલ્ય પ્રેમે ગળે એવું હું આદરું છું;
જેટલી જીવાન બાઈ, કાન શુણી કાવ્ય માર,
ભાઈ તુલ્ય ભાવ ધરે એવી આશા ધરું છું;
પ્રાણબાઈ પુત્ર તુલ્ય, પ્રેમ રાખે મુજ પર,
કહે દલપત રામ કાવ્ય એવું કહું છું. ૫૨.

દોહરો.

મુજ પનીતે પત્ની મુજ, મિજ માત ને બહેન;
ભાવ એમ ધરિ બીનરે કહું, કવિતા સુખ દેન. ૫૩.

મનહર છંદ.

સારાં માણસો સભામાં શુણી ગરમાઈ બન્ય,
અદ્ય તજને એવું નથી હું ઉચરતો;
ધરમ અધરમને નીતિને અનીતિ લઈ,
ભહું ભુકું બેળવી વખાર નથી ભરતો;
સજ્જંછું કવિતા શાણા સજ્જનોને સંભળાવા;
રંગિબાજ રિંગાવા કવિતા નથી કરતો;
વાંચી મારાં વચનો ભવિષ્યકાળ તણીપ્રજ,
દુરાચારી કહે તેથી દીલે રહું ડરતો. ૫૪.

તોટક વૃત્ત.

નધિ ઉચ્ચરિ માશુક આશકની,
નધિ વાતજ નીતિવિનાશકની;
કવિતા કરિ સદ્ગુણ કારણની,
દિલ્લહુગુણ દોષ વિદારણની. ૫૫.
પ્રગટે બહુ પ્રેમ પ્રભૂ પદમાં,
મન મસ્ત ન થાય મહા મદમાં;
વળિ પ્રીતિ વધે પરમારથમાં,
સમજે જન શોધક સ્વારથમાં. ૫૬.
કદિ પાપ પથે પગલું ન ભરે,
પર પીડન કોઈ કદી ન કરે;
ઉપદેશ વિશેષ રૂઠો ઉચરું,
ધરી ધીરજ હું પણ બોધ ધરું. ૫૭.
મગરિ જરી ન ધરું મનમાં,

જડ મરખ હુંજ અધા જનમાં;
કવિતા તણિ રીત ન જાણું કરી,
કવિતા કરવા ઉર આશ વર્ષી. ૫૮.
સઘળા કવિનો શુભ દાસ સદા,
કરું કેમ દિલે અભિમાન કદા;
ગુરુ સર્વ કવિજન શ્રેષ્ઠ ગણું,
જલિ તેનિ કૃપાથિ કવિત બાણું. ૫૯.

કવિતા રસસાગર, સર્વ કહે,
શુભ આહક પાત્ર પ્રમાણુ મહે,
મુજબુદ્ધિ પ્રમાણુ મળી મુજને,
મુણી દોષ નહીં ધરવો મુજને. ૬૦.

દોહરો.

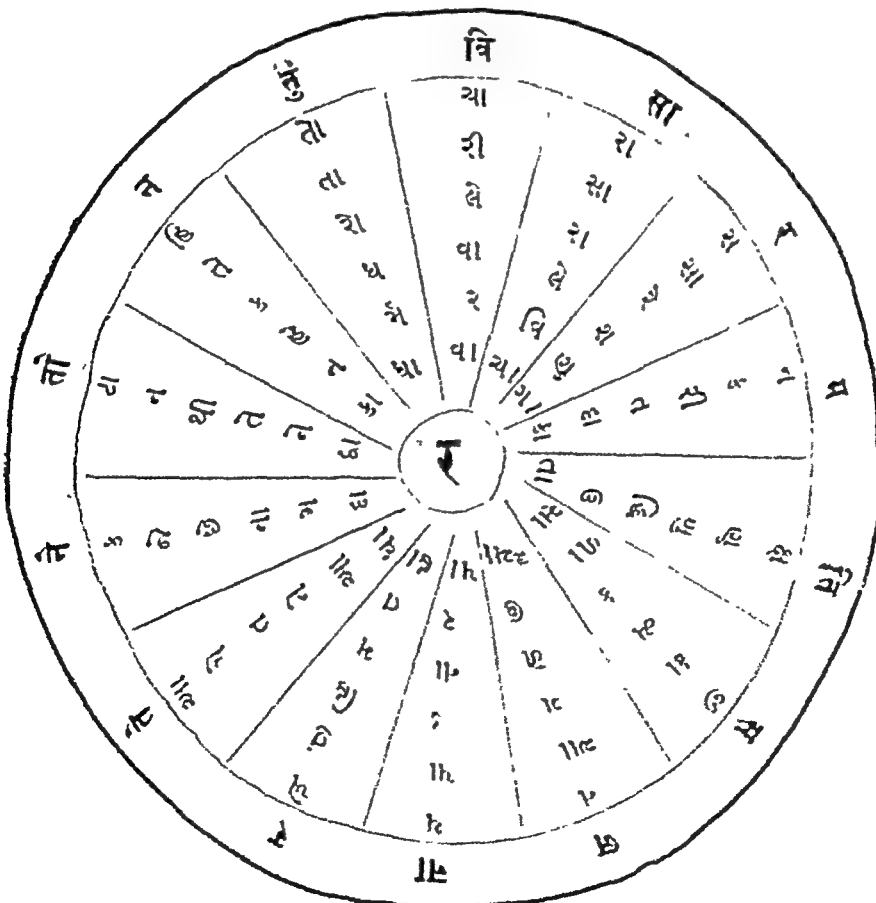
જે હોંશી મુજ જીવતુ, કવિતા કરવા ધાર;
સારા સારા શોધિને, લે મુંઘરી વિચાર. ૬૧.

ઐતિહાસિક કથાબંધ.

ધનાક્ષરિ છંદ.

સારા સારા લે વિચાર, રસ સારે શણગાર,
મન કરી તદાકાર, તિલકાણુ બુદ્ધિ ઉતાર;
સજી કાવ્ય કળાસાર, જન આગળે ઉચ્ચાર,
નાથ પાડનાર પાર, રખે તું હિંમત હાર;

- તે આપે તને આધાર, તેજ જે છે નામદાર,
તોટા નથી તેને હાર નહિને કહે ન કાર;
તું તો તારો ધર્મ ધાર; વિચારીલે વારવાર,
સાર મતી મજવાર, તેનેતો ન તું વિસાર. ૬૨.

. આ કથામાં જેટલા આગળોથી બહાર છે તેટલા એટલી વધારે વાચકોને.

મનહર છંદ.

કલ્પના કૈલાશ શૈલ ઉપર આસન કરી,
અવની આકાશ પાસ કોડે દષ્ટિ કરે છું;
દીપ્તે જે દેખાવ તેનો ભાવ ભક્તી ભાને ભણું,
ધૃશ્વરની લીલા તણો આ ગ્રંથ આદરે છું;
નીતિ તણો ઉપદેશ, ઉચરે વિશેષ એમાં,
પામું સૌનો પ્રેમ એવી આશા ઉરધરે છું;
કહે દક્ષપતરામ કંઈ સાંઈ જાણી કામ,
જેવી મારી મતી એવી કવિતા હું કરે છું. ૬૩.

દોહરો.

બહુ ભાષને બાધ્યો, શ્રોતા જાણિ સમક્ષ;
અનેકને કે એકને^૧ લાયક જણવું લક્ષ.^૨ ૬૪.
રાત દિવસને રૂતુ તથા, સૃષ્ટિતણો શણગાર;
લાયક લીલા ધૃશ્વરી, વર્ણવું વિવિધ પ્રકાર. ૬૫.

નવરસ.

મનહર છંદ.

દંપતિ વિવાહ સ્નેહ વર્ણવું શૃંગાર રસે,
હાસ્ય રસ લાવું ક્યાંઈ મિત્રને હસાવવા;
સારાં માણસોએ પણ સંકટ સહેલાં કેવાં;
કરુણા રસે કહું કરુણા ઉપગવવા;
ક્રોધી વેન રાગ તણો ક્રોધ કહું રૌદ્ર રસે,
વીર રસ લાવું ચિત્ત હિંમત ચઢાવવા;
દુરાચારીના આચાર વર્ણવું વિભત્સરસે,
ભયદિયો વેને જુઓ વિપ્રને નસાવવા. ૬૬.

હરિગિત છંદ.

ઉદધી તણું આકાશનું વર્ણન કરે અદ્ભુત રસે,
શુભ શાંત રસથી દહ શિખામણ હીક થૈ મનમાં રસે;
કહું ભેદ બહુ કવિતા તણા, અધિકા અલકારે કરી,
સુજ શક્તિ સમ શણગાર શોભિત ઠાક માર્ક રચું કરી. ૬૭.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ત્રયો અલકાર તણા ઘણા છે,

૧. મતલબકે કોઈ વખતે શ્રોતાને અનેક વચનમાં
અને કોઈ વખતે એક વચનમાં લખીશ. ૨. વિચાર.

તથાપિ તે નિર્લજ સખ્દના છે;
વાંચે નહિ પુત્ર પિતાની પાસ,
જો હોય લગ્ન લખનો નિવાસ. ૬૮.

મનહર છંદ.

રસ નામ સ્વાદનુંજે જાણેછે સંસારી સર્વ,
જેમાં નહીં સ્વાદ તેને રસ નહીં જાણીએ;
સૃષ્ટિવિશે સુંદરતા તે રૂઝો શૃંગાર રસ,
પાપમય બુદ્ધિ તે શૃંગાર ન પ્રમાણિયે;
કાને સુણી સજ્જનને ઉપજે કંઠાળો ઉર,
તેને કેમ રસ કરી વિશ્વમાં વખાણીએ;
ખટ રસ ભોજનમાં કારેલાં કંઠોડાં હોય,
અરીણનો રસ નહીં ભોજનમાં આણીએ. ૬૯.
લવણનો રસ ખટ રસમાં લેખાય સારો,
જેનું નામ સખરસ સર્વ જનો જાણેછે;
કવિતાના રસમાં શૃંગાર રસ સરસછે,
જ્ઞાની મુનિ જન જેને વિવિધ વખાણેછે;
લવણનો રસ પણ હદમાંજ હોય સારો,
હદથી વિશેષ હોયતો કંઠાળો આણેછે;
રસપણું તજી અનરસ ખાંઈ ઝેર થાય,
અધિક શૃંગાર રસ પણ એ પ્રમાણેછે. ૭૦.

દોહરો.

રામ સીતાના સ્નેહવું, વર્ણન રસ શૃંગાર;
કાગ કંઠાણું રસ નહીં, વળી નહિ રસ નહિ અભિચાર. ૭૧.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ભુંડા ભલા લોક તણા સ્વભાવ,
તથા બનેલા નવલા બનાવ;
તે વાતવું વર્ણન હું કરીશ,
ધીમાનની આગળ તે ધરીશ. ૭૨.
પરોપકારી જન જે જણાયા,
કાંઈ રૂઝાં કામ રૂઝા ગણાયા;
તેઓ તણી કીર્તિ વળી વખાણું,
કવિત્વનું સાર્યક એજ જાણું. ૭૩.
કહીં વળી યુદ્ધ તણો પ્રસંગ,
ભક્તી તણો ભેદ કહીં અભગ;
વળી પ્રભુનો ગદિમા વખાણું,

જેથી થયું જીવન સાર્ય જાણું.

૭૪.

વાણી મહિમા.

દોહરો.

સ્વદેશની પૃથ્વી તથા, સ્વદેશની ને વાણી;
માતા તુલ્યે માનિને, પાળે પુત્ર સુગણી. ૭૫.

મનહર છંદ.

પૃથિવી પ્રાણીની માતા, પ્રાણીનું પોષણ કરે,
અન્ન પાણી વસ્ત્ર વસ્તુઓ અનેક આપેછે;
પણ વચ્ચે વાણીનો વિશેષ ઉપયોગ પડે,
વાણી કોટી પ્રકારની હરકતો કાપેછે;
માઝાવિના માતા પણ સમજ્યા વિના શું આપે?
પામીએ જે સુખ તેતો વાણીને પ્રતાપે છે;
વાણીથી હરેક વસ્તુનું વિશેષ જ્ઞાન થાય,
વાણીથી સલીલ મહાસાગરનું માપે છે. ૭૬.
વાણીથી વિચાર એકખીનના કહી શકાય,
જ્ઞાનવારસો તો વાણીમાં મુકી જવાય છે;
સૈકડો વરસ સુધી શોધી શોધી મેળવેલું,
પૂર્વજેનું જ્ઞાન તે તો વાણીથી પમાય છે;
પશુ પક્ષી પ્રાણીઓથી માણસો વિશેષ સુખ,
દુનિયામાં લેછે તે તો વાણીથી દેખાય છે;
ધર્મરત્નું જ્ઞાન પણ વાણીયદી ઉપજે છે,
વાણી વિના પ્રાણી કેવા પામર જણાયછે? ૭૭.
જે વાણીથી અન્ન પાન માલ મીલકત પામ્યાં,
તે વાણીને સ્નેહ ધરી, સર્વદા સંભાળવી;
ભલાં ભલાં ભણે ભૂષિત કરવી તે ભલી,
પૈસા ખરચીને પ્રીતે રૂઢી રીતે પાળવી;
ગરીબ જાણીને અવગણના ન કરી કરો,
ખની શકે તેમ તેની ગરીબાઈ ટાળવી;
કહે દલપતરામ દીલમાં મમતા રાખી,
આપણા ગજ પ્રમાણે અધિક ઉન્નતી. ૭૮.

ગુજરાતી ભાષા વિષે.

શાફૂલ વિદ્યોદિત વૃત્ત.

શાસ્ત્ર સંસ્કૃત દિક્ષિતે ભરુનિએ, અતે તથ ગર્વને,

૧ પાંખી.

ભાષા સોરઠની^૧ છદાથિ ભણવા, શિક્ષા કહી સર્વને;
જે શિક્ષા સધળે પ્રમાણ ગણિ છે, ગીર્વાણ વાણીશ્વરે;
તે ભાષા ગુજરાતી મધ્ય મુજને, આપી રચી ધર્મરે. ૭૯.
જે ભાષા નરસિંહ નાગર કવિ, શોધી ગયો સલભે;
પ્રેમાનંદ ભટે વખાણિ વળતી, ભાષી ભટે વલ્લભે;
દેવીદાસમિકો અખો પ્રિતમ તે, સંખ્યા સિમા ના મળે;
કૃષ્ણે ને રણછોડ કાન રધુએ, શોભાવોંછે શામળે. ૮૦.

મનહર છંદ.

ભારત ને ભાગવત રચેલી છે રામાયણ,
રેવાખંડ શંકરપુરાણ પણ સારાં છે;
વૈદ્ય નેતિપત્રે વેદાંતવાદ વારતાઓ,
નાગરી નારીનાં ગીત ચીત ચોરનારાં છે;
નેડેલા જે જતીઓના રાસમાં ક્યાશ નથી,
પ્રેમભરી ગળિયો ને પદ પણ પ્યારાં છે;
ભારતીનો^૨ બેદ મને ભાવી ગુજરાતી ભાષા,
સારે શણગારે જેનાં અંગ શણગાર્યા છે. ૮૧.

છંદવિજય છંદ.

આવ ગિરા ગુજરાતિ તને,
અતિ શોભિત હું શણગાર સન્નવું;
જાણીતો પાસ પ્રખાણ કરાવું,
ગુણી જનમાં તુજ કીર્તિ ગજવું;
ભારતવર્ષ વિષે બીજું ભારતિ,
માનવતીતણું માન તજવું;
દેશ વિષે દલપત કહે,
ભલકો તુજ જો ભલિ ભાત ભજવું. ૮૨.

મનહર છંદ.

પણ પ્રભુની સહાયતાથી પાર પાડી શકું,
સંપૂર્ણ જોઈએ સ્વદેશીની સહાયતા;
વિદવાન મરણ મળીને મડે એન કામે,

૧ વધા સૌરાષ્ટ્રિકા નારી, “અરો” ઇત્યભિમાપતો
एवं रंगं विजानीयात्, खे “अरौ” इव खे दया। १।

અરે પડે એવું અનેક વચન અરોં પરોં ધાયછે;
તે શબ્દ સોરઠની આયો સારી લટકયો બોલેછે એ-
વી લટકયી દયા, મવા, આદિક સંસ્કૃત શબ્દો બો-
લવાની રીખામણુ જે વ્યાક્રમાં દોષી છે. એ વ્યાક્ર-
પાણિનિય શિક્ષાનો છે. ૨ અરનનિ

ચિત્તમાં ધરીને નિજ ભાષાની ચહાયતા;
 સુધીને અનેક અથ સુધારો વધારો કરે,
 નિશ્ચળ થઈને નિત્ય આપશે જો ન્યાયતા;
 કહે દલપતરામ તોજ થાય પુરે કામ,
 એ વિના તો અન્ય નથી સુજતી ઉપાયતા. ૮૩.
 એક હાથથી તો નહીં તાળી પાણુ મૂકી શકે,
 બની શકે કેમ ટારીગરી મોટા કામની;
 માટે વારે વારે હું વિદ્વાનને વિનંતિ કરું,
 તત્ત્વ જાણનારા મારા દેશીઓ તમામની;
 મમતા ધરીને તમ મન ધન તેમાં જોડી,
 ગાય ગુજરાતી ગીરા પ્રજા ગામે ગામની;
 સ્વદેશી ભાષાનો એમ સુધારો વધારો થાય,
 દીલની આશા તો પુરે દલપતરામની. ૮૪.

તમે કોણુછો એમ એક રાજાએ પુછેલા

પ્રશ્નનો ઉત્તર.

મનહર છંદ.

સ્વદેશ સુધારવાની સભાનો છું સભાસદ,
 સુખોધક સજ્જનોના સાથમાં સામીલ છું;
 ચૌદામાં હુંદાણી મહારાણી ગુજરાતી વાણી,
 જાણી તેનું દુઃખ ધણો દીલગીર દીલછું;
 હિંદીને મરાઠી હાલ, પામી છે પ્રતાપ પ્રૌઢ,
 સ્વદેશી શિથિલ રહી, તે દેખી શિથિલ છું;
 કહે દલપતરામ રાજા અધિરાજ સુણો,
 રૂઢી ગુજરાતી વાણી રાણીનો વકીલ છું. ૮૫.

દોહરો.

વાણી ગુજરાતી રૂઢી, રાણી જાણી આજ;
 હું વજર તેનો બની, કરું તેનું શુભ કાળ. ૮૬.

કલમ પ્રતિ ઉક્તિ.

મનહર છંદ.

કાળજની કોટડીમાં, વારે વારે વિચરતી,
 અરે ઓ કલમ તને વિનંતિ હું કરું છું;
 શામ મુખ વાળી પાણુ ચૂનવણી સગનિમાં

ભાળી તને આંજ તારો ભરંસો હું ભરંછું;
 અન તણો મર્મ તારી આગળ ઉઘાડો કરું,
 ધરી હૈએ હેત તને હાથમાં હું ધરંછું;
 નિર્વજ વચન કાંતો કોઈની નિંદા લખીને,
 કાષ લગાડે તું રખે, દીલમાં હું રડું છું. ૮૭.

પ્રમિતાક્ષરો છંદ.

ન લખીશ નીતિ તલમાત્ર તણ,
 ન લખીશ શબ્દ દિલ દ્વેષ સણ;
 ન લખીશ ભૂક્તિ કરિ ભૂક જરી,
 ન લખીશ ધર્મ નિજ દૂર ધરી. ૮૮.
 લખ સત્ય કૃત્ય હરિનાં હરખી,
 લખ પુણ્ય કામ જનનાં પરખી;
 લખ દેશ કાળ ઉપદેશ ધણી,
 લખ સંપ થાય જન જાત તણો. ૮૯.

ગીતિ વૃત્ત.

ફટફ પડજો ફાટી, જનિતા જગમાં કપૂત જાણનારી;
 તેમજ જાળે તૂટી, લખતાં લેખણુ અનીતિ લખનારી. ૯૦.

સંક્ષેપમાં કહેવા વિષે.

સુલક્ષ્ણ છંદ.

વસ્તુ પ્રત્યેક વિસ્તારથી વર્ણવું,
 તો નહિ અંચનો અંત આવે;
 અલ્પ આયુષ્ય તે કામતો અતિથણું,
 કરવિ લંબાણુ તે કેમ કાવે ?
 ખોલવાની બહુ આખનો છે વળી,
 સર્વ દેવી પડે છેડં છોડી;
 નાટકી જેમ નાટક નહીં કરો ગદ્ય,
 વેપ જાત્રા અને રાત થોડી. ૯૧.

ભમરાવળી છંદ.

નહિ પાર નિધી જળ મધ્ય પમાય તરગતણો;
 વળિ કાવ્ય તરગ અનંત ગુણીજન એમ ગણો;
 લખતાં જુગતા જુગ જલ તથાપિ ન પાર લાહું;
 ઉદંધી જળ તુલ્ય અથાગ અતી થદિ અલ્પ કહું. ૯૨.

દોહરો.

કાવ્ય કગાની ચુકિતયો, આને માંદિ અનેક:

શબ્દ અર્થ તે ચિત્રના અલંકાર સવિવેક. ૯૩.
ઉપજે જો આ વાંચતાં, સંશય કોઈ દાર;
પૂર્વાપર અવસોકતાં, તે સંશય ઠળનાર. ૯૪.

બાધયો પ્રતિ ઉકિત.

જુલજુલો છંદ.

બધુ જણો મને જો બધી બાધ્યો,
સ્નેહધીતો જુઓ મૂળસામું;
સૌ અહોનીશ આશીષ આપો મને,
જેથી જગદીશનો પ્રેમ પામું;
વીરતો કાંઈ પ્રતિવર્ષ દે મેનને,
આપણા દેશની રીત અશક્તિ;
હું તમારો વડો ધર્મનો વીરજી,
વીરની આ ગણો *વીરપસલી. ૯૫.

છંદવિનય છંદ.

સુંદર ગીત શિખામણનાં,
ગુણવંત થવા હિતનાં ગણિ ગારો;
અર્થ નથીજ અનર્થ નથી,
ઉર અર્થ ધર્યાં સમર્થ જણાશે;
બ્રાત ગણો કદિ તાત ગણી,
બલી ભાત મને નિજ ચિત અહારો;
ઉત્તમ નીતિ તણો કર્ક અર્પણ;
આ તમને શુભ સાસરવાસો. ૯૬.

આતા પ્રતિ ઉકિત.

મનહર છંદ.

કવિતાનો કહેનાર કહે જાય કવિતાને,
સુણનારે ક્યન ધરે ન કશું કાનમાં;
બાવારય બેદ જાણવાની નહિ શક્તિ બાસે,
ધીરજ ધરીને અર્થ ધરે નહિ ધ્યાનમાં;
અભાવતા અજનો આહાર કરે એવી રીતે,
સુણે પણ તેનું મન દોડે બીજા તાનમાં;

* દમેશાં શ્રાવણમાં બાધ પાસેથી બેન કાંઈ કદ
લેજે તેને બાદ પસંદી અથવા વીર પસંદી કહેજે.

કહે દક્ષપત એવા આગળે કવિતા કહી,
તે તો જેમ જાહેરે રૂદન કર્યું રાનમાં. ૯૭.
કોઈ શબ્દ ચિત્ર અલંકારને કહેજે સારા;
કોઈ અતિ ઇચ્છે અર્થ તણા અલંકારને;
કોઈ તો વિવિધ વસ્તુ વર્ણન વિશેષ વાંચે,
કોઈ તો સદા વખણે શિખામણ સારને;
✓ જો જો બાવ તેને તેવી કવિતા છે આમાં,
જેશીને જુઓ આ બધા બ્રાગના બહારને;
ગમે ત્યાં ગમત કરે ન ગમે તે નિંદશામાં,
રાખજો તે જગા જવા બીજા રમનારને. ૯૮.

દોહરો.

ભાત ભાતનાં મોજનો, કરિ રાખે કંદોષ;
જો બાવે ને ધણું, જો લખે જોધ. ૯૯.

મનહર છંદ.

શિક્ષક સમાન સારી શિખામણની દેનારી,
વૃદ્ધ તુલ્ય જેમાં કલ્પા વિવિધ વિચાર છે;
મિત્ર તુલ્ય માનવીના મનમાં પ્રભેદ આપે,
તરણી સતી સમ સુભાષણ તૈયાર છે;
આનંદ સમે ધરે તો આનંદ અધીક આપે,
દુઃખ સમે દુઃખિયાને દિલાસો દેનાર છે;
સવિતા ૧ પ્રતાપે બને કવિતા તો કેવી કરે,
અધર રહેલા જન મનનો આધાર છે. ૧૦૦.
હાથમાં ધરેતો વિંદી પોંચીથી વિશેષ શોભે,
કાને ધરે તો અમુલ્ય કુંડળ આકાર છે;
મુખે ધરે તો તે મુખવાસથી મુવાસ આપે,
કંઠે ધરે તો તે હીરા મોતીતણો દાર છે;
મગજમાં ધરે તો મુગટથી સરસ શોભે,
ઘરમાં ધરેતો ફેર ઘર શણગાર છે;
સવિતા પ્રતાપે બને કવિતા તો કેવી કરે,
અધર રહેલા જન મનનો આધાર છે. ૧૦૧.

૩૪૧૭૦ દોહરો.

નિજ રૂચિ સમ આ ગ્રંથનો, કરે સોઠ ઉપયોગ;
તે વાને મુજને કરો, નથી દરખ દે શોક. ૧૦૨.

૧ જગન કંપા.

મનહર છંદ.

પાઘડી બનાવનારે પાઘડી પ્રલંબ રચી,
પછી કોઈ સારો કહે સુરતી આકારને;
કોઈને ચઢાવી ચક્ર દક્ષણીનું ડોળ ગમે,
કોઈ કૃષ્ણી આંચથી શોભાવે શણગારને;
કોઈ મારવાડી કે મેવાડી ઘાટ સારો માને,
ગમે ગુજરાતી વૃણી કોઈના વિચારને;
જેને જેમ કાવે, તેમ કરે દલપત કહે,
નહિ રાગ દેશ માઘડી બનાવનારને. ૧૦૩.

ઐત્રા અલેકાંડર કીન્લાક કાર્પસ સાહેબ.

મનહર છંદ.

ચિત રૂપી ચોવઠામાં કાવ્યની દુકાન કરી,
પછી તે દુકાનનો દુકાનદાર હું ક્યો;
નીતિતણી રીતિ તથા પ્રીતિ પરિબ્રહ્મપર,
સારો સારો માલ એવો શોધી શોધી સઘયો:

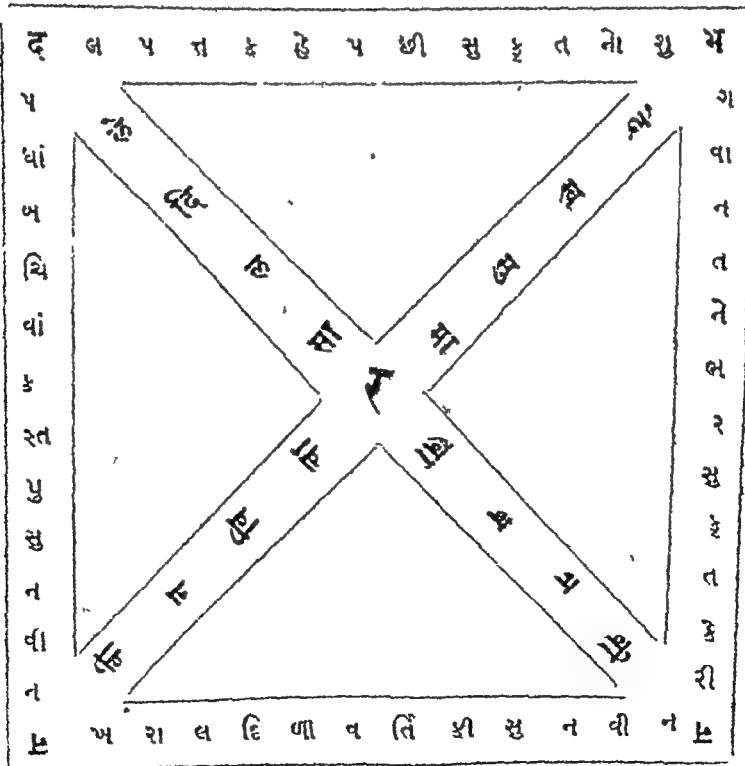
આહકોની શોધ માટે ગામ ગામ દામ દામ,
દેશને વિદેશમાં વિશેષ વાર હું ક્યો;
કહે દલપત મારી કવિતાનો ક્યાસ કરી,
સોદાગર કારખાસ સાહેબે સોદો ક્યો. ૧૦૪.

દોહરો.

ધન, વિદ્યા, શુભ વંશ, જશ, તથા રાખ્ય અધિકાર;
પ્રભુ આપે કિન્લાકને, લક્ષ્મી પાંચ પ્રકાર. ૧૦૫.

ચોક્કી પ્રબંધ સંવેચો.

રમાસુખ દે ભગવાન તને,
ભરસુકૃત કેરી નવીન વખાર;
રખાવ નવીન નવીન સુકૃતિ,
વળી દિલ રાખ નવીન વિચાર,
રચાવિ નવીન નવીન સુપુરતક,
વાંચિ બધાં પદ લે દિલ સાર;
રસાળ દિલે દલપત કહે,
પછિસુકૃતનો શુભ દેખ સુમાર. ૧૦૬.

નીતિ બોધક અને અનીતિ નિંદક

કવિતા.

મનહર છંદ.

બાળક પીએ તો તેને જ્ઞાનબળ બહુ વધે,
જુવાન પીએ તો છક ઉતરે જુવાનીનો;
૫૬ જે પીએ તો તેને હિંમત ને જોર વધે,
ઉપજાવે અંતરમાં રસ સોજે આનીનો;
સતીયો પીએ તો તેને સતનો મારગ મળે,
સુધારસ સમ નારી મોટી અને નાનીનો;
સુકવિતા કોઈને ન હોય અવગણ્યકારી,
દોષ ન દેખાય જેમાં જરિએ નાદનીનો. ૧૦૭.

શાર્દૂલવિક્રીડિત વૃત્ત.

કીર્તિ કાવ્યયક્રી મજે વર્ણો મજે પ્રીતિ પ્રજ્ઞની ધણી,
નીતિનો પણ બોધ શુદ્ધ કવિતા આપે અનીતિ હણી;
આનંદામૃત કાવ્યના કથનમાં જ્ઞાતાજનોને જડે,
જે જાણે કવિતાની જુક્તિ સમજી તે સોજી તેને પડે. ૧૦૮.

મનહર છંદ.

બાળક વાંચે તો તેની બુદ્ધિમાં બિગાડ થાય,
જુવાન વાંચે તો તે જરૂર વહી જાય છે;
૫૬ જન વાંચે તો તે લાગે તેને વિષ જેવી,
ચૂંચૂ કહી જે કવિતા ઉપર થુંકાય છે;
ભગીનીઓ સાંભળતાં, બાઈથી ભણાય નહીં,
લાજવાળાં માણસો તો વાંચતાં લજાય છે;
કોણ એવી કવિતાને કહેશે જે કવિતા છે,
કવિતા તો સૌને સુખકારક ગણાય છે. ૧૦૯.

દોહરા.

કોઈ કવિ નીતિ લખે, કોઈ અનીતિ છેક;
અનાજ વાવે એકજણુ; અદીણ વાવે એક. ૧૧૦.
ચોર દુધ તે દુધ નહિ, ગોઠળ ગાય ન ગાય;
કુનીતિની કવિતા નહિ, ઘૂડ રાય નહિ રાય. ૧૧૧.
સાઈ ઈચ્છે શિશુ તણું, તમે માત ને તાત;
આશક માણુકની કહી, ઘો ન વાંચવા વાત. ૧૧૨.

ગીતિ વૃત્ત.

બાળ બન્નરો વિછી, બાળક કરમાં કદી ન દે આપ;
એમજ અનીતિ કેરું, પુસ્તક દેતો પિનાશિરે પાપ. ૧૧૩.

દોહરા.

નીતિ ઉપર પ્રીતિ વધે, કવિજન એવા કોય;
કાગ કટાણું નેડિયાં, એવા પણ કવિ હોય. ૧૧૪.
તીર્થ નાહી અભિચારી જન, સુતો કામ કુકામ;
ખર નાહી જેવું કરે, કીધું એવું કામ. ૧૧૫.
જૂદા જૂદા કામના, કવિયો જૂદા જાણુ;
ફૂલ મજે માળીયદે, શલાઘરે પાપાણુ. ૧૧૬.

ઈન્દ્રવજ્ર વૃત્ત.

મેટી અહેનો પિતુ બાત પાસે,
જે બોલતાં બોલ બહુ લજશે;
એવું લખે તે કહિયે અનીતિ;
રૂડા જનોની નહિ એવી રીતિ. ૧૧૭.

દોહરા.

પિતા પાસે પણ વાચતાં, કન્યા લાને કોઈ;
જરૂર કવિતા જાણવી, અનીતિની એ હોય. ૧૧૮.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

અનીતિના શબ્દ અનીતિમાન,
વાંચે વખાણે થઈ સાવધાન;
જે સાંભળી લંપટ ચિત્ત લોભે,
સારા જનોના સુખમાં ન રોભે. ૧૧૯.
વિવા તણું નિર્લજ્જ જે દુઢાણું,
હોળી સમાનાં વળિ કાગલાણું;
સારા જનો તો શરમાય એથી,
ખુશી થશે લંપટ લોક તેથી. ૧૨૦.

ઉંઘાર છંદ.

સંધરશો ન ધરમાં સાપ, સંધરશો ન પ્રાંતમાં પાપ;
સંધરશો ન એમજ આપ, જેમાં છે અનીતિ છાપ. ૧૨૧.
સૌથી માતવું પય શુદ્ધ, દીસે ચોરવું પણ દુધ;
એમજ કાવ્યનામે એક છે, શુણુ જરૂર જૂદા છેક. ૧૨૨.
સજશે નિલ જેવો સંગ, ચક્રશે ચિત્ત તેવો રંગ;
વાંચે વેણુ જન જે નિલ, કરશે આપ એવાં ફૂલ. ૧૨૩.
અમલી લોક ખામ અદીણુ, હોય હમેશા તે મનિદીણુ;
વિધ વિધગાય કેરું વખાણુ, એથી જનનગાય અન્નાણુ. ૧૨૪.
દરખે મોતિ ચરિતે દુઝ, અમલો મન્દજ જનના અન્ન;

આપે આપનો આહાર, વિધ વિધ વર્ણવે બહુ વાર. ૧૨૫.
ગર્ધવને ન ભાવે ગોળ, ખાંતે ખાય ઝાઝા ખોળ;
કરકાંપર^૧ રહે જૈ કાગ; ઉર હરખાય લાંબ અથાગ. ૧૨૬.
રહિછે જગતમાં એ રીત, જેવું પાત્ર તેવી પ્રીત;
સારાને ગમે શુભ વાત, નરસો નરસથી રળિયાત. ૧૨૭.

સોરઠો.

કાગ કટાણું ગાય, ક્યાં ઉભા રહેતાં દિલે;
સજ્જન તો શરમાય, નિલંબને નિલંબ ગમે. ૧૨૮.

પ્રશ્ન. દોહરો.

ખડિયાને દેખી કહે, કવિને કોઈ બાઈ;
રોશનાઈ એમાં રહે, કે કવિ કહો શિહાઈ? ૧૨૯.

ઉત્તર. ચોપાયા છંદ.

શિહાઈ છેકે રોશનાઈ છે, કહો કવીશ્વર એમાં,
બાઈ સુણો વસ્તુ બંને છે, તમે કહી તે તેમાં;
નીતિ સહીત સપૂત લખે તે, રોશનાઈ અજવાળું;
કરે કપૂત શિહાઈ ભુંશી, ઘોળા ઉપર કાળું. ૧૩૦.

તમાકુ પ્રતિ અન્યોક્તિ.

મનહુર છંદ.

અરે ઓ તમાકું તારો તોલ તું તપાસ કર,
'મિથ્યા મનમાંથી તારા મેલ અભિમાનને;
નાગરવેલીના શુભ નીરખી જે નયનથી,
જેનો શુભ વિશેષ વિદિત છે જહાનને;
તેની સાથે તુ ગણાઈ તેની તો નવાઈ નથી,
રાખ સાથે કોઠીમાં ધરે છે લોક ધાનને;
વ્યસનીઓ તારાપર તાળીયો વિશેષ પાડે,
તેથી તું ન પામર ગણીશ પાકા પાનને. ૧૩૧.

કારણ કવિતાનું જે નીતિપર પ્રીતિ વધે,
સરસ કે નરસ તો તેપર સંભાળીએ;
જે કવિતા વાંચીને અનીતિની અસર થાય,
એવી કવિતાને ઉઠા પાણીમાં ઉઠાળીએ;
નીતિને અનીતિ મિશ્ર ભાવ જેનો ભાળીએ તો,
બાવળના કોચલાની સાથે તેને બાળીએ;

૧ કરકુ એટલે હાકકું.

બહેન કે એટી પાસે બોલી ન શકાય બોલ,
એવી કવિતાને તો ઉકરડે ઉઠાળીએ. ૧૩૨.
સુકવિની કવિતા તે નીતિનું પોપણુ કરે,
પોપણુ કારક જેવું માનું પચ પાન છે;
મોઠાં માણસોને સુણી મનમાં મિકાશ લાગે,
મિષ્ટતા ભરેલું જેવું જગમાં મિષ્ટાન છે;
કુકવિની કવિતા વાંચ્યાથી કાગો કેર થાય,
અનીતિ ભરેલી ઝાઝા ઝેરની સમાન છે;
કહે દલપતરામ કહી નહીં ધરો કાન;
નરક^૨ નિવાસની દેનારી તે નિદાન છે. ૧૩૩.

લિખ્ત રૂચી પરીક્ષક.

પ્રીછે નહિ જે પારખું, દેખે સરખું કોણ;
જંગલિ જન જાણે નહિ, ગોળ ગબ્યો કે ખોળ. ૧૩૪.

ગીતિ વૃત્ત.

સરસ નરસ રસ સમજે, કવિતા રસતો તહાં પ્રગટ કીજે;
પણુ ધુધરો કે ઘંટા, બાળકતો તે બળવતાં રીજે. ૧૩૫

મનહુર છંદ.

સાધારણ કનકની કિમત ન કરી જાણે,
કુદનની કિમત તે કેમ કરી જાણશે;
હળદીની કિમત હયાતીમાં ન કરી હોય,
કસરની કિમત તે કેમ ઉર આણશે;
કિડિયાં મોતીની કાંઈ કિમત ન કરી જાણે,
મોઘા મુલાં મોતીને શું વિવિધ વખાણશે;
કહે દલપત કાંઈ કવિતા ન કંઠે કરી,
કવિતાની કિમત તે શી પેરે પ્રમાણશે. ૧૩૬.

દોહરો.

જે જેને અભ્યાસ નહિ, તે તેને નહિ સ્વાદ;
અંધા આગળ આરશી, બહેરા આગળ નાદ. ૧૩૭

ઈંદ્રવિજય છંદ.

સુંદરતો પણ શા ઉપયોગનિ,
અધનિ આગળ આરશી લાવ્યો;

૧ સુંદરદાસજી તથા મુક્તાનંદરામીજી કહ્યું છે કે,
“રસિકપ્રિય રસમંજરી, ધનિ આદિક રસ ગ્રંથ; સુખ કહે
મનિમંદકું સખહિ નરક કે પથ.”

જે ગજરાજ દિસે અતિ ઉત્તમ,
નિર્ધનને ઉપયોગ ન આવ્યો;
મર્કટ કંઠે ધર્યો મણિ હાર,
પ્રહાર ગણી અતિ દૂર ઉડાવ્યો;
કાવ્ય કળા કહી મૂરખ પાર,
બધીરની આગળ શંખ બજાવ્યો. ૧૩૮.

મનહર છંદ.

ધન તણો ધોર શુભી મોર બોલે જોર કરી,
સ્વાતિતણા બિંદુ શીપ ઝડપથી ઝીલેછે;
પ્રભાકર પ્રભાવડે પદ્મ પ્રકૃલિત થાય,
અંદ્ર અંદ્રિકાથી ખૂબ કુસુમની ખીલેછે;
અમકથીજેમ લોહ અંચળ તરત થાય,
સુગંધને સઘ જેમ સમીર હરી લેછે;
કહે દલપત તેમ કવિતાના શોખી જન,
કવિતા સુણીને સાર સર્વ સમજી લેછે. ૧૩૯.
સુધતાં સુગંધી વિશે સ્વાદ સમજી ન શકે,
નક્કી શુન્ય નાસિકા છે એમ હર આણીએ;
દસ્ય વસ્તુ દેખવા ન ઇચ્છે દલપતરામ,
દુનિયામાં દૃષ્ટિ શુન્ય જન એતો બાણીએ;
કીરતી કથન કે રસીક રૂડો રાગ કદી,
શુણવા ન ઇચ્છે શ્રોત્ર શુન્ય તે પિછાણિયે;
સુ કવિતા રસથી ન રંજન દ્વંદ્વ થાય,

તે દ્વંદ્વ શુન્ય એમ પ્રસિદ્ધ પ્રમાણીએ. ૧૪૦.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

જેને ન બાણ કદિ કોટિલ કાગ કેરું,
તે કાગનું કદિ વખાણ કરે ઘણુંકે;
જેણે સુણ્યા શ્રવણ કોટિલ શબ્દ સારા,
તે કાગના સ્વર સુણી નહિ માનનારા. ૧૪૧.

દોહરા.

જેને જેનો સ્વાદ નહિ, તે તેને ન ચહાય;
દ્રવ્ય આપી દ્રાખને, કાગ લિખોળી ખાય. ૧૪૨.
સાકર લાગે સર્વદા, મનુષ્ય માત્રને મિષ્ટ;
કડવી તેને જે કહે, તેનું નન રોગિષ્ટ. ૧૪૩.
રે સાકર તુજને સહ, નહીં કહે રસહીણ;
ભણ કરે અમલી ભલે, તુજને તથા અક્ષીણ. ૧૪૪.

મનહર છંદ.

શેલડી કહેછે શુભ ગર્ધવ આ સાકરને,
શું થયું જે તારા જેવા આદર ન આપશે;
દૈવે તેના સ્વાદનો તને ન અધિકાર આપ્યો,
એથી અસ્થિયાથી એની આખર ઉઘાપશે;
તારો અતે થશે તોલ ધમકશે દીલા દોલ,
તારા બોલે બોલ બધા તુજને સંતાપશે;
અમથો બકે શું આમ કહે દલપતરામ,
સાકર તો હામ હામ, વિશ્વ વિશે વ્યાપશે. ૧૪૫.

કદળી પ્રખંધ.

પાલણું રૂપાળુ પણ જોને ઘેર પુત્રનો,
આવાજ નહિ તો પછી તેને તેનું શું કાજ છે?
રાજ ચિન્હ રૂડાં પણ જોના તાબામાં જરીયે,
રાજ નહિ તો પછી તેને તેનું શું કાજ છે?

લાયકીમાં લડાણનું, લક્ષ્યા છે મૂલપણ,
લાજ નહિ તો પછી તેને તેનું શું કાજ છે?
કવિતા સરસ પણ સાંભળવા તણી જો,
ધ્વજાજ નહિ તો પછી તેને તેનું શું કાજ છે? ૧૪૬.

પાલણું રૂપાળું પણ જોને ઘેર પુત્રનો,
આવાજ નહિ તો પછી તેને તેનું શું કાજ છે?
રાજ ચિન્હ રૂડાં પણ જોના તાબામાં જરીયે,
રાજ નહિ તો પછી તેને તેનું શું કાજ છે?

લાયકીમાં લડાણનું, લક્ષ્યા છે મૂલપણ,
લાજ નહિ તો પછી તેને તેનું શું કાજ છે?
કવિતા સરસ પણ સાંભળવા તણી જો,
ધ્વજાજ નહિ તો પછી તેને તેનું શું કાજ છે?

દોહરા. વા રા લા મજા દોહરા.

કદી ઉલક અનેક મળિ, કહે સર્વ નિરતેજ;
પણ જાણો નિશ્ચે પડે, અંતે બૂઝા એજ. ૧૪૭.
તોજે શુંજા તુલ્ય, તો, હેમ ન થૈશ ઉદાસ;
તારી બરાબર ક્યાં થશે, શું શુંજાની શુંજાશ. ૧૪૮.

મનહર છંદ.

અન્નપ્રયાને દિલ્લિના ઠગારા દસ બાર મળ્યા,
લકડના લાડુને વખાણ્યા અખ વાણીમાં;
ભોળા જો ભોળવાઈ ખરીયા તે મોંઘા મૂલે,
જાણ્યું સારા જોતોને જમાડીશું ઉજાણીમાં;
ભાગીને તે જોયા ત્યારે લાકડાનો બૂઝા બાળ્યો,
પલાળી કરેલા લાડુ ખાંડ તણા પાણીમાં;
જોના મૂખ આગળ મુકે તે યૂઝ કહી શુકે,
મન ખરચેલું ગધું ગયુ ધુળ ધાણીમાં. ૧૪૯

જ
ન
હિ
તો
પ
છી
તે
ને
તે
નું
શું
કા
જ
છે

ચોડા જોનો દગાય પણ, પ્રસિદ્ધ જ્યાં તેથાય;
લકડના લાડુ પછી, કોઈ ન લેવા જાય. ૧૫૦

છંદચિન્ન્ય છંદ.

ફેરવોરૂપ દગાર્યો ફસાવો, અરે નર અંતર ફેગલકૂલે,
છાતી રહે નહિ છેક હમેશ, ખરે ખરી વાત કદીપણ ખૂલે;
ભોળવોએ બરમાવિલસે પણ, ભોળપણે ફરીથી નહિ ભૂલે;
કાગળહાંડીલ કાચ કરે, કદિ એકજ વાર ચડેપણ ચુલે. ૧૫૧

મનહર છંદ.

જોને જગદીશે નરી વાણીતો વિલાસ દીધો,
વાણી દીધી પણ જો ન જાણે જુદા રાગને;
તેવાને તો કાવ્ય કળા અતિ ઉપયોગી નથી,
કાંચન ને ઉપયોગી નહિ જેમ કાગળ.

મર્મ નહિ જાણે તેને મન તો સમાન અધું.
બકરો બરાબર ગણે છે વન બાગને;
સમજે શુણ્ણિન તેનું કવિતા ડોલાવે શીશ,
નાદ મોરલીના તે ડોલાવે જેમ નાગને. ૧૫૨.

વ્યસની પ્રતિ ઉક્તિ.

મનહર છંદ.

અરે ઝો વ્યસની નથી વ્યસનીતો વાટવો આ,
એમાં તો અધીક ગુલ્યાસને ગુલાળ છે;
અંપાને અમેલી તણા હશે ગજરા ને હાર,
બીજા પણ એમાં એવા બહુ બહુ બાળછે;
ફેગટ તું ફેદીશમાં તેતો નહીં ફાવે તને,
જે તું મને પુછે તને એટલો જવાબ છે;
ગાંજો નથી ભાંજ નથી બાળી પીવા બીટી નથી,
પક્ષ પુષ્પવાળી આ શ્રીમાળી તણી છાંયછે. ૧૫૩.
ધરાકો ધણુક દેખી સુખડીએ સમજાવ્યું,
આ તો સારી સુખડીયો વેચવાનું સ્થાન છે;
પેંડા બરફી પતાસાં ખાજાં પણ મળે ખાસાં,
પ્રુષ્ટિકાર બીજાં પણ મીઠાં પકવાન છે;
સાકર છલાઈચી સહીત જે સુગંધીદાર,
પ્રેમથી પીયો તો પીવા યોગ્ય પય પાન છે;
પીવી હોય મદીરા ને ખોવી હોય અકલ તો,
તેવા જનો જાઓ જ્યાં કલાલની દુકાન છે. ૧૫૪.

દોહરો.

જેનો ચારો જે ક્યો, તેને ભાવે તેજ;
હસ સદા મોતી ચરે, કાગ અબજુ કરેજ. ૧૫૫.

મનહર છંદ.

પાણી ખારા તણા પ્રાણી દંધ મધ્યે ધરી દેખો,
તરતજ તરફડી મુંઝાઈ એ તો મરે;
ભોગી તણા ભારે ભારે વૈભવને બુંડા ગણે,
જેનું મન જોગી થયા જોગ જુગતી કરે;
કામળ કવિતા રૂડા કવિની, કરેલી બલી,
અણુસમજુને હર એ તો નહીં ઉતરે;
કહે દક્ષપતરામ જેને નહીં જેનું કામ;
વીખનો વિલાસી હવ સાકરને શું કરે? ૧૫૬.

વરસાદ થતાં સુખ સરવ વનસ્પતિને,
જવાસાનો હવ જાય, એકે નહીં ઉછરે;
સૂરજ ઉગ્યાથી જુઓ સકળ સંસાર રીઝે,
ધૂરને ધણો કલેશ એ થકી અતુસરે;
અદ્ર તાણી ચાંદનીને ચાહે છે અત્યુ મહિનાં,
ચોર લોક ચિંતા ચિત્ત યોગણી એથી ધરે;
કહે દક્ષપતરામ જેને નહીં જેનું કામ,
વીખનો વિલાસી હવ સાકરને શું કરે? ૧૫૭.
આંધળાને આરશીનો ઉપયોગ. એકે નહીં,
બધીરને અધા રાગ બકવા જેવા દરે;
હાથી તણે હોદ્દા જેને ખેસવાનું હોય નહિ,
દીલ તેનું ફરશીજ દેખી દેખીને ડરે;
આળમુને વિદ્યાનો અભ્યાસ ત્રાસ ઉપજાવે,
કજુસને કીરતીનો ક્રોડા રસ ઉતરે;
કંડ દક્ષપતરામ જેને નહીં જેનું કામ,
વીખનો વિલાસી હવ સાકરને શું કરે? ૧૫૮.
કીટી શોધે કણુને કનકનું ન કામ કશું,
ચાર પશુ દોર તેનો ચાર ચાલીને ચરે;
સિંહને તો સ્વાદ સદા માંસનોજ સારો લાજે,
શેલડીનો સ્વાદ જાણી વિવેકે ન વાવરે;
મર્ધવને ગમ નહીં સારી કે નકારી ગધ,
તણ શુભ સ્થાનક દુસ્થાનક ફેરા ફરે;
કહે દક્ષપતરામ જેને નહીં જેનું કામ,
વીખનો વિલાસી હવ સાકરને શું કરે? ૧૫૯.

દોહરો.

નિંદા તેની નવ ગમે, જંગમાં જેને સ્વાદ;
નિંદા કીધે અસનની, અસની ધરે વિપાદ. ૧૬૦.
રૂડી કલ્પમ રસાગતી, કલ્પમ લખ્યાની કાય;
કરમાં છે તો જુકિત કર, દર વરસે ફળદાય. ૧૬૧.
સુખોદયથી શોભે વદન, કુખોદયથી ખેતાવ;
કાળું આવ્યે કાયલા. ખન ચાવનાં લાલ. ૧૬૨.
કાળપ ભરિયુ કાળજી, કુદિવેનજી તમામ;
તેજે સુખિનથી થયું, ગામા નુર સુખશ્યામ. ૧૬૩.

કવિયોની વૃદ્ધિ વિશે.

મનહર છંદ.

દેવે દયા આણી મહારાણીછના રાજ્યરૂપી,
પરબંધ ગ્રેયો તે પોતાનો ધર્મ ધારે છે;
માને પ્રથમ જાણે જાણેછે ગગન ધન,
શસ્ત્રધર વીજળીના વેણથી સચરે છે;
વાવટા વિચિત્ર મેઘધનુષ સમાન શોભે,
વિદ્યા રૂપી વારી ઝાઝુંગવસુધામાં ઝરે છે;
કહે દક્ષપતરામ ગામ ગામ હામ હામ,
કવિ રૂપી કળાધરો દહુકારા કરેછે.

૧૬૪.

દાહરો.

માડેસખ્યા મોરની, મુખે ગણી મગંચ;
પણ કવિજન આ કાળના, ગણે ગણી ન શકાય. ૧૬૫.

મનહર છંદ.

ઐક શહેરનો રાય કહે શુણે કવિરાય,
ધણા તમે જોવા અહિ કવિ ઘેર ઘેર છે;
તમારા મુલકમાં તો કવિયોનો ટોટો હશે,
અહીં તો આ સમયમાં કવિ દહે શેર છે;
કહે કવિ મુણે રાય સર્વ કવિ દહે શેર,
એવું આ સભામાં હોય એ તો કાળો કર છે;
ખાળાં ભાણ હતાં ઐક શહેરમાં દહે શેર,
આજ જનપુત્ર એવું બીજું આપતું શહેર છે. ૧૬૬.

દાહરો.

કું તો કવિ મતિ અલ્પ છું, અર્થ વિશે અજ્ઞાન;
સજ્જન શુણે હવે કદું, વડા કવિની વાત. ૧૬૭.
પક્ષપાત વિણ જ્યાં સભા, ત્યાં પુસ્તકો ધરાય;
હતમ અધમ કવિતણી, નરન પરીક્ષા થાય. ૧૬૮.

હુમિલા છંદ.

વરનાય નહીં સતી સર્વ સમે,
વરનાય સતી અતિ સંકટમાં;
રણભૂમિ બયાનકમાંજ જણાય.
સમર્થપણું નર સુભટમાં;
સભિ નાટક જ્યાં શુભ નાચ કરાય.

કળાય કળા નિરખી નટમાં;

કવિતો બહુછે દલપત કહે,

સમગ્રય કવિત્વ સભા તટમાં.

૧૬૯.

દાહરો.

બૂઠું પક્ષપાતે વંદે, બોલે નિર્લજ્જ બોલ;
તેવી સભાને તો ગણો, મંદમંડળીં તોલ. ૧૭૦.

મનહર છંદ.

મરાળ તો મોતી ચરે મોતીમાંજ માન્યું મન,
ભલો તેને અવર અહાર કેમ ભાવશે;
સાકર સદૈવ ખાવા ઇચ્છેછે સકર ખોર,
અન્ય પર રૂચી કેમ અતરમાં આવશે;
મુગધનો ભોગી ભ્રગ મુગધનો સંગ તણ,
ભમી જાય કેમ કદી કોઈ જો ભમાવશે;
કહે દક્ષપત તેમ કવિતાના ભોગી જન,
કવિતામાં નિજ લક્ષ લક્ષ્યા લગાવશે. ૧૭૧.
ધનતણો ઘોર મુણી મોર જેમ સોર કરે,
સુકવિતા મુણી જન વાહ વાહ બોલે છે;
ખાળક જીવાન વૃદ્ધ બુદ્ધિબળ અનુસારે,
તત્વ કવિતાનું નિજ ચિત સાથે તોળે છે;
પવનની લહેરથી પક્ષપત્ર જેમ લળે,
હૈયું જનતણું તેમ કવિતા હિચાળેછે;
કહે દક્ષપતરામ સરસ કવિતા મુણી,
શીઘ્ર નર નારિયોનું નાગ જેમ ડોલેછે. ૧૭૨.

કુંડળિયા છંદ.

નહિ ડોલે જો નાગ તો, નહિ વશીનો નાદ;
જંગમ જન ધિર થાય નહિ, શુણિ કવિતાનો સ્વાદ;
શુણિ કવિતાનો સ્વાદ, મરદ માદા નહિ ડોલે;
નહિ કવિતા તે હામ, બરાબર બકરો બોલે;
કહે દ્વિજ દક્ષપતરામ, નામ ચિત્ર ખોટું બોલે;
ધિઃ વંશિવાનાર નાગ શુણી જો નહિ ડોલે. ૧૭૩.
કંઠે હલાવે કાથળો, કણુ ભસ્તાં જો કાળ;
જન મનમાં જાણી લહે, પહેલેઆ કણુ પેટાળ;
પહેલેઆ કણુ પેટાળ, ફવિન તો સારે કહિયે;
ઓતા જનનાં શીશ, ડોલતાં દેખી લડીએ;
કહે દ્વિજ દક્ષપતરામ, નામ કવિ કાચ અનાવે;
હનર ઓતા દોષ, કાચ નાદિ કંઠે દસાવે. ૧૭૪.

સરસ કવિની કાવ્ય શુભિ, દરખાઈ હલાવે કોટ;
નરસ કવિની કાવ્યમાં, ઊંધ ચલાવે ચોટ;
ઊંધ ચલાવે ચોટ, કોટ જનની કંપાવે;
જેથી જગમાં લાજ, નરસ કવિની નહિ જાવે;
કહે દિજ દસપતરામ, નથી તે વાત નવીની;
નાવે નિદ્રા નામ, કાવ્ય શુભો સરસ કવિની. ૧૭૫.

ઓતા પ્રતે નમ્ર વિનતિ.

દોહરો.

કવિના તર્ક વિતર્કથી, છેક અન્નપુષો છુંજ;
કવિ મુજને લોકો કહે, નામ માત્ર કવિ હુંજ. ૧૭૬.

છપય છંદ.

ક્યાં મણિ માણુક મૂલ, મૂલ ક્યાં ડોડી કેડું;
ક્યાં ગરૂડ ગતિમાન, અને ક્યાં ધાન્ય ધનેડું;
ક્યાં વૃત્તીનો નાદ, નાદ ક્યાં તોખત કેરો;
ઝાકળ જળ શા માત્ર, જ્યાં ધન ચંદ્ર ધણેરો;
મતિમાન મહાન થયા કવિ, કવિતા કરી નવી નવી;
એવા કવિયોની આગળે, કોણ માત્ર દસપત કવિ. ૧૭૭.

મનહર છંદ.

ગોળ જાણે હુંજ ગળ્યો ખાંડ તેથી ખૂબ ગળી,
ખાંડથી ખરેખરો તો સાકરમાં સાર છે;
સાકર સરસ હોય દીસે જ્યારે દૂધ જેવી,
દૂધ મીઠું દ્રાખ જેવું સાદું તે શ્રીકાર છે;
શુભતણું શુભવાન આણે કોણ અભિમાન,
જોઈ જોઈ જો કરે વિવેકનો વિચાર છે;
કહે દસપતરામ સાંભળો સાહેબ સર્વ,
એક એક યકી એમ ઉત્તમ અપાર છે. ૧૭૮.

દોહરો.

શક્તિ નહિ શણગારતી, તો સદ્યે સતોપ;
પણ પેખીને પારકા, શિદ કરિએ અકસોસ. ૧૭૯.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

રે ભંગે અંગ તુજને પ્રભુ પાંખ આપી,

કવિ પ્રેમાનંદજી અને સામળભટ્ટના લેખી
કવિના શક્તિ મારામાં નથી. તેમજ મીઠા પણ સર્વે ક-
વિયોનો દુ દાસ છું. ૧ ભંગો.

તું કેમ એમ કરિયો સ્થિર થૈ નયાપિ;
શક્તિ સમાન કરણી કરવી નપાશી,
મોઢાનો શક્તિ નિરખી ન થવું નિરાશી. ૧૮૦.

ભ્રમરાવળી છંદ.

કરજોડે કંઈ ભલો જાન ભટ્ટા જનને અરજ,
ધરો નમ્ર પણું શિર નામિ કહું મનની મરજ
કદિ ચૂક જણાય અચૂક કૃપાર્યો લખા કરજો,
ધરો સજ્જનનો દિવ ધર્મ સદાશુણ સંધરજો. ૧૮૧.
રચના કવિતા રૂપિ વ્યાસ ગણેશ દનો લલિયો,
પણ ખેયતણી ચર્ચ ચૂક ન ગર્વ દિલે રહિયો;
જન જાતજાણી પછી વાત કહે મુખ શી કહોએ,
નહિ કેમ પડે કદિ ચૂક રહે સમજ રહીએ. ૧૮૨.
હરમાં જરોએ અભિમાન કહો કદિ કેમ ધડું,
પ્રભુ પ્રેરિત ગુહિ પ્રમાણ કવિત્વનું કામ કડું;
જનજાત સમસ્તનો સાથ મુમિત્રપણું મનમાં,
કર્યા ધરો શ્રદ કહું કવિના જગના જનમાં. ૧૮૩.

દોહરો.

દુર્ગુણની નિદા કરે, જે દુર્ગુણી દુખાય;
સમજ લે તે નિર્જશિરે, એનો નહીં ઉપાય. ૧૮૪

મનહર છંદ.

અરે છવ હિમત ધરીને મોટી મજે કર,
વજર સમાન જ્ઞાન દોલતના ભરથી;
ગંડેના સ્વામીતણું જે જન રૂમરણુ કરે,
થવાતું હરેક તેની દયાની નજરથી;
રિદ્ધિ સિદ્ધિનણા ધણી ઉપર જે પ્રેમ ધર,
તો તને મળશે પ્રેમ તે ધરણીધરથી;
નીતિમય માપવાળું સ્નેહથી જે કાજ સજ,
સરે તુજ કાજ મની મજે તેના ધરથી. ૧૮૫.

દોહરો.

એજ અર્થ ફરોથી કહું, જે સાને સમજનય;
મંગળીક શુભ સાચીયો. ખગરણમાં પૂરાય. ૧૮૬.

ગતાગત સ્વસ્તિક પ્રબંધ.

દંદવિજય હંદ.

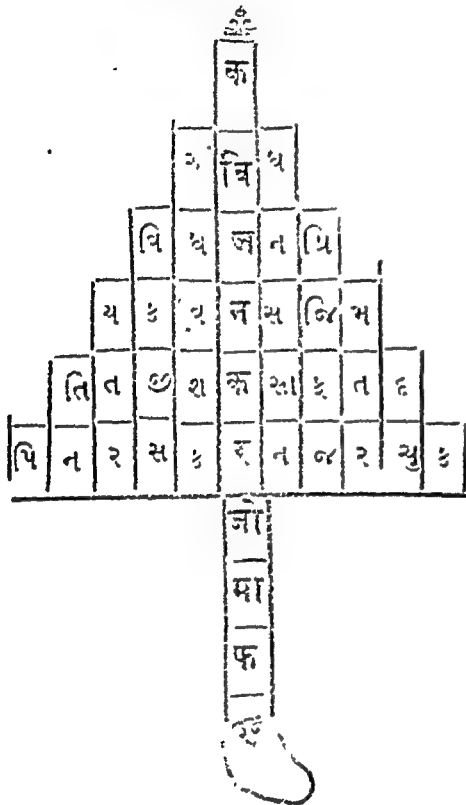
રે કર છવ મલે ધરો હામ, મહારોધ નેમ વહર કરે; રેધર પ્યાર ધણી રિધ સીધ, ધસો ધરિણીધર પ્યાર ધરે;
રે જન યોદ કરે હરનાથ, થનાર હરેક દયા નજરે; રેસજકાજ નીતિમયમાપ, પમાય મતીનિજકાજસરે.૧૮૭

				મ			
				હ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			
હ				મ			
હ				જે			
હ				ધ			
હ				વ			

છત્ર પ્રખંધ.

દોહરો.

કરું વિધવિધ જનપ્રિય કવન, સગિ મનિ તહું શક માકઃ
તદપિ નરસકર નજરચુક, કવિજન કરજો માક. ૧૮૮.

ખેતરમાંથી ખેડુઓ, જે કબુ લેછે જોઈ,
તપાસ રાખે તોય પળ, એકે કાંકરા કાઢ. ૧૮૯.
તેમજ મુજ કવિના વિશે, દિસે જો કંઈ દોષ;
મુધારો લેજો સજ્જનો, રહે ન ધરશે ગેપ. ૧૯૦.

ભુજંગી છંદ.

આહો સજ્જનો આ રત્નું છું રકાળી,
ભરૂં પાનને ગુચ્છ તોરા ગુલાબી;
પછી તે ધરું જોડ કે આપ પાસે,
પુરો આપનો પામવા પ્રેમ આશે. ૧૯૧.
કશે કોડ લાવી કૃપાથી રિપકાર,
મુગંધી સદા આપને આપનાર:
લઈ આપના મેનને શીર થાપો,
કવિના.

મને મોજમાં આપનો પ્રેમ આપો. ૧૯૨.
વળી તે વિષે જો જવાબીર જાણો,
વિશેષે કરી મૂક જેનું વખાણો:
ધરો કંઈમાં તે કરી સારી માળા,
સભા મંચ તો શાભશે યે રૂપાળા. ૧૯૩.

શાંખધારી છંદ.

અતી પ્રેમ આણી, વદું એવી વાણી:
સમાના સમાજ, કંઈ થાય રાજ. ૧૯૪.
વળી કાવ્ય વાંચે, પ્રગ્ન એક વાંચે:
મને મિત્ર માને, બહુ એજ થાને. ૧૯૫.
કરે પ્રેમ આણે, વિશેષે વખાણે;
ગણી લાભ લીજે, ગ્લાનાંથ રીજે. ૧૯૬.
અતી એજ આશા, ભાણું ભાય ભાપા;
જુઓ બુદ્ધિ જેવી, કંઈ ઉદિત એવી. ૧૯૭.
તથા વિશ્વનાના, દિગે બુદ્ધિદાના;
પુરી સજ પાંડ, સુરસ્તો સુન્દર. ૧૯૮.
મલા છદ ભાસે, દગ તો રચાશે;
નથી બોલનારી, મલાસકિન મારી. ૧૯૯.
ગણો અશ્વ જાની, સજ્જું બુદ્ધિ જાની;
ચાલો કાવ્ય આજે, દુષ્ટો એજ દાજે. ૨૦૦.
પુરા પડિતોતી, કવિ પ્રાપ્તિદાની:
મલાઈ ભાણું, સુર વૃં ગાણું. ૨૦૧.
સ્તવું નમ્રનાથી, ગુણો મુજ સાથી;
લખ્યું વાંચી લેજો, દયા ભાય દેજો. ૨૦૨.
રખે રીસ રાખો, ચિતે રચાવ આખો;
સજો સા મુધારો, વિપત્તી વિદારો. ૨૦૩.

મંદ્રવિજય છંદ.

પ્રેરક શ્રી પરમેશ્વર આપ,
કવીશ્વર ચિત્ત વિષે ચતુરાક;
આનન્દિ ન્યથે સુખાન ધરે,
કરનાર કૃપાથી કરી કવિનાક:
બુદ્ધિ પ્રખર્ષો પ્રમતો યાથી મિત્ર,
તેની રૂપી સજ જુદિત આક:
મનુ કરે દસપત મહત્તનું,
પારકો લેખણ પારકી ગાદી. ૨૦૪.

પ્રકરણ ૨ જું.

પ્રભાત, સાયંકાળ તથા ઋતુ વર્ણન.

પ્રભાતનું વર્ણન.

દાહુરૌ.

- નિરખ્યાં પ્રથમ નિર્દાળનાં, રાત દિવસ રતુ ભેદ;
તે માટે કહું તે વિશે, અંતર ધરી ઉમેદ. ૧.
સૌને સૂર્યોદય થનાં, સૂર્ય સધળી વાત;
તે માટે કોડે કંઈ, વર્ણન પ્રથમ પ્રભાત. ૨.
અદ્ભુત રાજ્ય અગ્નિનું, પ્રગટ્યુ સર્વ સમાન;
વિદ્યાપ્રકાશથી થયું, ગુણ અવગુણનું જ્ઞાન. ૩.

પરોઢિયું.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

- ધંધાતણા આર ટકોર વાગ્યા,
કુદોર્ગો લોકો જન સર્વ જગ્યા:
જાણે શ્રુતી આરતણા ઉચારે,
મુમુક્ષુ અજ્ઞાનપણું ઉતારે. ૪.
પૂર્વે ઉઘ્યો શુક્રતણા શિતારો,
તેજસ્વી તે શોભિત શ્રેષ્ઠ સારો;
શું સૂર્યનો તે સરદાર આવ્યો,
સંધી કરાવા શુભ વિશ્વી લાવ્યો. ૫.
પરોઢિયે શીતળ વાયુ વાય,
તેથી પડે ઠાઠ અને ધુન્નય;
કુરાજ્યમાં જેમ જનો ન જાયે,
બીકે બધા લોકની કાય કપે. ૬.
પરોઢિયે આડળ તો પડેછે,
બીનાં થયેલાં તર તે વડે છે;
જાણે નિશા સુંદરી ઝાંઝીં ધીર,
રોઈ ધરાવે નિજનેણુ નીર. ૭.
ફેફ સ્વરો કુંફ તો કરેછે,
સર્વત્ર જેના સ્વર સચરે છે;
જાણે રવિરાય પધારનારો,

- તેના છડીદારતણાં ક્યારો. ૮.
વાળે રૂંડો ચોઘડિયાં નગારાં,
જે લોકને નિત્ય જગાડનારાં;
જાણે તવા રાજ્યનીં ફેજ આવે,
તેની બડી નોખત આ બળાવે. ૯.
ધંધીતણા ધોપ ઘણાક થાય,
દાણા પડ્યા એ પડમાં દળાય;
આકાશ પૃથ્વી પડ એ પ્રમાણો,
છવો પડ્યા તેમ દળાય જાણો. ૧૦.
મહી વસોવે મહિયારી નારી,
તણ બિણુ માંખણુ લે ઉતારી;
તે જેમ સુરો શુણી શાસ્ત્ર બોધ,
તણે બિણું સધરી સાર શોધ. ૧૧.
સીમા ભણી શબ્દ કરે શિયાળ,
કાને પડે ધોપ ઘણા કરાળ;
જાણે નિશાની ચમુને જણાવે,
નાસો હવે સૂર્યનું સૈન્ય આવે. ૧૨.
વિદ્યારથી પાડે ઉડી કરેછે,
જાણે રવિના જશ ઉચરે છે;
પ્રભાતિયાં ગાય મુલકત પ્રીતે,
જાણે રવિના ગુણ ગાય ગીતે. ૧૩

આથમતા તારા તથા ચંદ્ર.

- તારા શશી પશ્ચિમમાં સિધાવે, ૧
તે દેખાંતે ઝોમ વિચાર આવે:
ધનાઢય દેશો બહુ ત્યાં વસેછે,
જોવા બધા દેવ ધર્મો ધસેછે. ૧૪.
ત્યાં મેપને ત્યાં શશી બેલ સંગ,
તે રાયને જોર રહે ન અંગ;

૧-ચમુ-ફેજ. ૨ શશ-સસણું ચંદ્રમાં જણાય
છે તે. ૩ બેલ-વશબરશી.

શશાંકની એવી દશા બનીછે,
 સ્વતંત્ર રાજ્યાસન વ્યર્થ ઝચ્છે. ૧૫.
 આ મેપતે? આ વ્રશને વિસાકી,
 રહ્યા દિસે મારગ સિંહ રોકી;
 સ્વદેશિયો સંપ ચઢે ન ચિત્તે,
 તે રાયનું રાજ્ય રહે શી રીતે. ૧૬.
 નિશાપતિ પશ્ચિમમાં નમ્યો છે,
 માથે હતો ત્યાં થકો તો ભમ્યો છે;
 જાણે શશીની ચઢતી કળા ઈ,
 હવેયો તેની પડતી સ્થિતિ ઈ. ૧૭.
 સાતે રૂપી કિતરમાં ઝથે છે,
 જે સિંહની સાથ સદા હોય છે;
 જાણે અનુદાન મળ્યાની આશે,
 જવા ઇછેછે નિશિનાથ પાસે. ૧૮.
 અગસ્ત તો દક્ષિણમાં દિસે છે,
 મિથુનની સાથ સદા વસે છે;
 વહેંચતાં દાપુ થઈ લગાઈ,
 જાણે રૂપી સાથ પડી જુદાઈ. ૧૯.
 આ કઈ આકાર જુઓ ક્યો છે,
 આ સિંહ આકાર તથા ધર્મોછે;
 અનેક આકાર જણાય એમ,
 સંગ્રામમાં વ્યુહ રચાય જેમ. ૨૦.
 ભૂમિ ભણી પૂર્ણશશી સિધાઓ,
 વિતર્ક એથી કવિહર આવ્યો;
 વૃદ્ધત્વ આવ્યું તરેણી નિશાને,
 નમાવિયું ભૂ ભણિ ભૂખડાને. ૨૧.
 આદિસ આભાસ વિશેષ થાય,
 શશાંક ઝાંખો પડતો જણાય;
 અજિદ્ધનો આગમ જાણી જેમ,
 ઝાંખો પડે નિર્મળ ભૂપ તેમ. ૨૨.
 શશાંકનો છેક ઘર્યો પ્રકાશ,
 કેવો દિસે પશ્ચિમ દીશ પાસ;
 જાણે બનવા ઘડી પૂર્ણ થાતે,
 આકાશ ઠાંગી ઘડીઆળ આ તે. ૨૩.
 અધેર ટાળી ન શક્યો શશાંક,
 પડ્યો શશીને ગિર એજ વાંક:

તેનો રવિદેવ તપાસ લીધો,
 જાણે શશીને પદ્મપટ ડાધો. ૨૪.
 બાનુચકી ચંદ્ર પ્રકાશ લે છે,
 તેથીજ તે શીતળતા ધરેછે;
 મિલ્કાર્થિ પામે અતિ શિદ્ધિ આપ,
 પડે ન તેનો જગમાં પ્રતાપ. ૨૫.
 જે તિમતા તો તનમાં ન રાખે,
 સ્ત્રી પુત્ર્ય તેનું મુખ લોકભાખે;
 રાખી શકે તે નહિ રાજ્ય દેશી,
 એમાં કહો જોય જુએ શું જોશી. ૨૬.
 જે રાજ્યમાં ચોરનું નેર ફાવે,
 તે રાજ્યમાં જીક વિશેષ આવે;
 જે રાજ્યમાં હોય ઘણું અંધેર,
 તે રાયનું રાજ્ય તપે શી પેર. ૨૭.
 રે ચંદ્ર જે આ તુજ રાજ્ય થાતાં,
 મનુષ્ય સૌ આગસમાં જણાતાં;
 શસ્ત્રો તછુંદતી પ્રગ્ન જણાઈ,
 તે રાજ્ય તો કેમ ટકેન ભાઈ. ૨૮.
 સવાર થાતાં શશિ અસ્ત પામ્યો,
 તે કાણ જાણે જઈ ક્યાં વિરામ્યો;
 જાણે પડ્યો કાલવ હેમ થાગ,
 ખુચી ગયો અંદર એજ કાગ. ૨૯.
 ઝાંખા પડી થાય અદર્શ તારા,
 આકાશમાં તે અતિ શોભનારા;
 તે જેમ રાજ તછું ગય રાગ,
 નાશી છુટે સૈન્ય તણો સમાગ. ૩૦.

ચંદ્રને રૂપકા.

લડ્યા વિના જે નહિ રાજ્ય નાંહો,
 દેખાવ દીધો અતિ છેક માંહો;
 વરર જાતે જગ જાણિયો છે,
 ક્ષત્રી નહીં તે વિદ્યુ વાણિયો છે. ૩૧.
 નીચી કરી મૂઝ નમ્યો દરી? તે,
 દીધો તછું દેશ ગયો દરી તે;
 ધરે ન ક્ષત્રી તુજ નામ મંદ,
 વણીકને લાયક નામ "ચંદ્ર." ૩૨.

૧ દરી-ચંદ્ર. ૨ મંદ-નમ્ય.

અરે તને શું કહું સિંહરાશી,
તું સિંહ રોનાં મન જો તપાશી;
તિથેં ગયો રંગ સજી અલંગ,
શોભે હવે તો તુજ નામ સંગ. ૩૩.
દોહરો.

સિંહ નામ ક્ષત્રી હતા, લડતા અડર અલંગ;
સિંહ પુરૂષ સ્વર્ગે ગયા, હવે રહ્યા સૌ સંગ. ૩૪

પ્રભાત.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ધણો કરેછે નિધિ ધુધવાટ,
ગાજી રહ્યોછે બહુ સર્વ ધાટ;
જાણે ગયું પુત્રનું રાજપાટ,
કોથે કરે ગર્જન એજ માટ. ૩૫.

પંખી મધુરા સ્વર કિયરે છે,
જૂદી જૂદી જાત અનેક જે છે;
જાણે થશે આજ નવીન રાય,
ગાંધર્વ તેના ગુણુ ગાન ગાય. ૩૬.

જનો સ્તુતી ઇશ્વરની કરેછે,
મહાત્મ્ય તેનું મનમાં ધરેછે;
જાણે રવિનું શુભ રાજ્ય જોગે,
પ્રભૂ સમીપે મુખ એમ માગે. ૩૭.

ઉઠ્યા જનો ચચળ અસ્પ દિસે,
જામો ન અગે નહિ પાદ શીશે;
જાણે થનાં એ નૃપની લગાઇ,
લોકો તણી લક્ષ્મી ગઈ છુટાઇ. ૩૮.

રહે કુલાયો પતિ સાથ રહી,
પ્રભાતમાંથી લડતીજ હડી;
સુરાજ્ય થાતાં પણુ ગંજોર,
મુખે ન એસે દરીને નહોર. ૩૯.

પતિવ્રતા કાળ પવિત્ર જાણી,
વહે પતિ આંજળ પ્રેમ વાણી;
સુરાજ્યનો જોગ રહો જડેછે.
સુગણસંગી સુખ ભોગવેછે. ૪૦.

શહેરમાં માર્ગ જોજે સિંચાય,
જેથી પુરોમાં ગરદી ન થાય;
જાણે રવિ દ્વિતતણી સવારી,

પધારશે જાણી પુરી સુધારી. ૪૧.

રાતે રહેલા જન ચોકીદાર,
તેમાં કરે નાયક દરદાર;
જાણે જુના રાય તણા સિંપાઇ,
વિદાય કીધા નવીં ફાજ ધાઇ. ૪૨.

દેવાલયે ને વર્ગો રાજ્યદારે,
વાજાંતણા ઘોષ થયા અપારે;
જાણે પ્રજાએ શુભિને વડાઇ,
સામા જવાની કરીછે સગાઇ. ૪૩.

મૂક્યાં ઉઘાડાં પુર દુર્ગ દાર,
પ્રવાસિયો પથ પજો અપાર;
છૂટે જિવોતો જહરામિવાસ,
ફરે ફરે જેમ કરે વિવાસ. ૪૪.

પ્રવાસિયો જય અનેક રસ્તે,
પ્રવાહની પેર દિસે સમસ્તે;
જાણે રવિથી હિમ પીગળીને,
વહી નદીઓ બહુ નીકળીને. ૪૫.

ઉતાવળો કોઈ વહે અગાડી,
અગાડી જનાર રહે પછાડી;
પૃથ્વી શની આગળ ચાલી જાય,
તો જેમ તે વક્ર થયો જણાય. ૪૬.

ઉતાવળો જે જન પંથ ધાય,
થાકી રહે ને મનમાં મુંઝાય;
ઉતાવળો થાય લરેક કામે,
તે જેમ તેમાં નહિ સિદ્ધિ પામે. ૪૭.

અરુણોદય.

પ્રાચી દિશામાં નભ રક્ત દિસે,
એ કામ શોભા ઉપજી અતીશે;
જાણે પ્રતાપી પરણે જુવાળ,
આનંદનો આજ ઉઠે ગુલાલ. ૪૮.

આકાશ રાતાશ વળી નિહાળી,
વહે કવિવાણિ વિતર્કવાળી;
આવે રવિ સ્વારિ વિશેષ ધાતી,
એથી ઉડી આ અતિ ધૂળ રાતી. ૪૯.

સાંધો ધરાને નભનો જણાય,
તૃણાતણો અંત તથા ગણાય;
પાસે દિસે પાર નહિ પમાય,
જેવા જનારો જન તે દગાય. ૫૦.
પડ્યું રવિનું પ્રતિબિંબ તેજ,
અગ્નિની જાણે કવિદેવ એજ;
ખવાસનો જેમ ડમાક દેખી,
નમે અગ્નિયા નૃપ એજ લેખી. ૫૧.
આકાશ રાતો ઉદયાચળે,
તથા હવામાં પ્રતિબિંબ જેલે;
જાણે રૂડી જાનમ છે બિજાવી,
દરાબુ સિંહાસન એક લાવી. ૫૨.
નથી જણાતા પગ હાથ જેને,
નામે કહે લોક અરણુ એને;
તે સૂર્ય કેરો શુભ સારથી છે,
પુરાણમાં એવી કથા કથી છે. ૫૩
આકાશમાં એમ ગતિ કરેલે,
ગરડનો આંધવ તે હરે છે;
વિદ્વાનને થાય રમજા જાણી,
જુના કવિએ કહીંછે કહાણી. ૫૪.

સૂર્યોદય.

આવ્યો કુદી ત્યાં રવિ દેવ એમ,
કુદી ઉઠે કેસરી સિંહ જેમ;
તે બિંબમાં બિંબ સમાઈ જાય,
આદર્શ-જતાં છર્ષી એક થાય. ૫૫.
જ્યાં બિંબમાં સૂરજ આવી પેઠો,
તે જેમ સિંહાસન ભૂપ બેઠો;
દશે દિશામાં ધીણું ચલાવ્યાં,
સંગ્રામમાં લશ્કર શું સિધાવ્યાં. ૫૬.
રંગ દિસે છે રવિદેવ રાતો,
જાણે થયો છે ધરી કોધ તાતો;
અંધેર આ લોકનું ટાળવાને,
આવ્યો પ્રતાપી નૃપ પાળવાને. ૫૭.
જનો ઉચારે જયકાર વાણી,

કરે પ્રણામો ઉર પ્રેમ આણી;
ગણે ગુરને પ્રભુ તુલ્ય જેમ,
ગણે રવિને નિજ હૃદ્ય એમ. ૫૮.
મહી રૂપી મૃન્મય^૧ કોડીયું છે,
દિવેલ જાણે જળ આ ભર્યું છે;
દિવાસળી લગ્ન-સર્પો લાગી,
જાણે રવિ દિપક જેત જાગી. ૫૯.
એ દુર્ગિને સૂર્યનું બિંબ દીકું,
જાણે દીકું તે બળતું અંગીકું;
કે તોય ગોળા ઉપરે ધણેરા,
પાટા ચિટલા કિનખાખ કેરા. ૬૦.
મહીચક્રી દાદશ લક્ષ મોટો,
તથાપિ દિસે રવિ છેક છોટો;
એ જાણીને એમ વિચાર આવે,
મોટાઈ મોટા કદોના જણાવે. ૬૧.
છે એલ ભાનું નવ^૨ કોટિ દૂર,
તથાપિ તેનું પ્રસરાય નર;
જેને પ્રભૂ પૂર્ણ પ્રતાપ આપે,
તે રાયનું રાજ્ય વિશેષ વ્યાપે. ૬૨.
પૃથ્વી થકી છે ત્રણ લાખ તોલ,
તથાપિ દિસે લઘુ એક ગોળ;
વિદેશો રાજતણું જેમ માન,
મુગજા જાણે જડને ન ભાન. ૬૩.
રવિથી આડું પડે હવાનું,
અદર્શ થોડા ક્ષણમાં થવાનું;
દેખાવ દેખી દિલમાં ગમે છે,
જાણે ભવાયો પડે રમે છે. ૬૪.
પ્રકાશ વેગ અતિ દોડી આવે,
સેનાપતિ જેમ ચમુ^૩ ચલાવે;
મિનિટમાં એલ ધણા કપાય,
જે લાખને છાશો દગ્ગર જાય. ૬૫.

૧ મૃન્મય-માટીનું. ૨ મેય, વૃષભ વગેરે ખાર લગ્ન છે તે રૂપી દિવાસળી.

૩ દુર્ગિનથી જેતાં સૂર્યનું અદરનું બિંબ કાળુ જાણાય છે. તેને દરનાં સમગ્રતાં પાદળો દૂર છે. તે કિનખાખ જેવાં દેખાય છે.

૪ નવ કોટ પંદર લાખ મેડ. ૫ ચમુ-કાળ.

૧. પ્રથમ સૂર્ય ઉગેલો દેખાય છે પણ તે ખરો સૂર્ય નથી; હવામાં સૂર્યનું પ્રતિબિંબ દેખાય છે.
૨. દર્પણ

કીર્ણોદય.

આન્યોસવા આઠ મીનીટમાં તો,
પ્રકાશ પૂર્વે પડમાંહિ ધાતો;
ખીજો રૂડો રંગ દિધો ચડાવી,
સુવર્ણથી જેમ મહી મઢાવી. ૬૬.
જે છાપરે તો તડકો પડ્યો છે,
સુવર્ણ રંગે ચિતમાં ચડ્યો છે;
જાણે સુરાજ્યે બહુ દ્રવ્ય એવાં,
દિસે ધરોધર સુવર્ણ નેવાં. ૬૭.
હાંડીતણાં લોલક કીર્ણ સંગે,
ભીંતે પડ્યાં ચિત્ર વિચિત્ર રંગે;
જાણે વિના વૃષ્ટિ કદી ન જાણ્યા,
એવા અહીં મચ્છ અનેક તાણ્યા. ૬૮.
વિલોકોં ચિત્રો બહુ રંગવાળાં,
બિન્ન કહે ચિત્ર બહુ રૂપાળાં;
મર્મિ જનો માર્મિક ભેદ લેછે,
શાથી બન્યા તે સમજી શકેછે. ૬૯.
કિર્ણો પડ્યાં રંગિત કાચ જેવે,
ધરો છવાયાં બહુ રંગ તેવે;
જાણે ધરોમાં રવિહૃત આવી,
હીંખા ધરોમાં બહુ રંગ લાવી. ૭૦.
જે ઓસના બિંદુ અનેક પત્રે,
પડ્યા હતા તે ન જાણાય અત્રે;
પ્રખ્યાત છે ભાસ્કર હંસ પોતે,
મોતી ગણી ભક્ષ કરી ગયો તે. ૭૧.
કીર્ણોપડે કોઈ છખી હતારે
તે કિર્ણના સન્મુખ ચંત્ર ધારે;
ઐકાગ્ર ચિત્તે શુભવાથી જેમ,
હરે રૂદેમાં શુરરાન તેમ. ૭૨.
સોના સમી સુર્યની કાંતી ઝીલી,
વનસ્પતિ જાત વિશેષ ખીલી;
જે દેશમાં જેમ કમાઇ જાગે,
પ્રજાજનો સર્વ પ્રસન્ન લાગે. ૭૩.
પ્રતાપ જે ભાતુતણો પડેછે,
વનસ્પતિને પણ પુછી દેછે;
બેરાં લુલાંને વળી આંધળાંને,
પાળે ભક્ષા જેમ જનો અધાંને. ૭૪.

દેવાલયે શીખર હેમ કેડે,
તેમાં રૂડું બિંબ દિસે ઘણેડે;
જાણે હોંસ હેમ વિશે જડાયો,
પ્રકાશ શોભે શશિથી સવાયો. ૭૫.
ઉદ્યાગ બ્યાં બ્યાં પ્રસર્યો અતીશે,
ભુંડી ભલી વસ્તુ સમસ્ત દિસે;
અખૂધમાં ભેદ છુપ્યો રખાય,
મુદ્ધિ વધે ભેદ બધા જાણાય. ૭૬.
રાતે બધું ભાસતું એક રંગે,
જુદું દિહું સાતું પ્રભા પ્રસંગે;
કુરાબમાં પડિત મૂર્ખ એક,
સુરાબમાં જેમ પડે વિવેક. ૭૭.
રાતે ન જાતી જન દૂર દટી,
રવિ પ્રભાથી બહુ સુજી સદી;
કુરાબમાં ગ્રાનતણો ધટારો,
સુરાબમાં જેમ દિસે વધારો. ૭૮.
ટાંકાં તથા જૂતળ ભોંયરામાં,
રથું વિશેષે તમ તે સમામાં;
જાણે ચુપા ચુપ છુપાઈ ચોર,
સંતાઈ પેઠા બહુ બંડખોર. ૭૯.
પડ્યો રવિથી પ્રતિકૂળ છાયો,
હરેક વસ્તુની પુઠે છુપાયો;
અજિણ્થી નિર્જળ વેર રાજે,
પુઠે બકે સન્મુખ તો ન ભાખે. ૮૦.
ગરીબ શ્રીમંતતણે નિવાસ,
પડ્યો રવિનો સરખો પ્રકાશ;
તે જેમ રૂડો ધનસાઈ રાય,
સૌનો કરેછે સરખોજ ન્યાય. ૮૧.
જાણીથી કીર્ણો ધરમાં પડે છે,
અણું ઉડે, તે નજરે ચડે છે;
શો માલ વાતાવરણે વસાવ્યો,
તે ભેદનો શિક્ષક જેમ આન્યો. ૮૨.
દિસે પ્રભાની નળીં એક તંત્ર,
જાણે વર્ષો મુક્ષમદર્શ ચંત્ર;
પ્રકાશ કેવો પથરાય નીચો,
જાણે બિજાયો જરીનો ગક્ષીઓ. ૮૩.
પ્રભા પ્રભાનાયની પૂર્ણ જોઈ,

દિવા તણે પાડ પુછે ન કોઈ;
 હનરનો દાયક ને મળે છે,
 લગારનો દાયક વિસરે છે. ૮૪.
 વાંકાં વળીમે રવિ કોઈ આંવે,
 કદી નહીં માર્ગ શિષે સિધાવે;
 ને રાજ્યના ફત રહે છકેલા,
 તે નેમ દિસે ન સિધા વળેલા. ૮૫.
 જળાશયે ભાસ્કર બિંબ જોઈ,
 કરે કવિ તર્ક વિતર્ક કોઈ;
 મુખ્યા મુખ્યાછે તપ મારતડે,
 પોતા સમો વેશ-ધરાવી પડે. ૮૬.
 મમુદ્રમાં સૂર્યનું બિંબ દિસે;
 એતો વળી દિવ્ય દીસે અતીશે;
 જાણે રૂડો ત્યાં રસિડેન્ટ રાખ્યો,
 પ્રકાશરૂપી પાણી કાંપ નાંખ્યો. ૮૭.
 ગંગા વિશે સૂર્યનું બિંબ જોઈ,
 કહે વળી એમ કવીશ કોઈ;
 જાણે બીજો ભાસ્કર દેહ ધાર્યો,
 ગંગાની જાત્રા કરવા પધાર્યો. ૮૮.
 ને દેવજો આ નજરે ન થાતાં,
 થતાં રવિ તેજ્યકી જણાતાં;
 જાણે નકારા અમલે પડાવ્યાં,
 મુરારજ આંવે ફરીથી ચણાવ્યાં. ૮૯.
 રક્તિણી કિંઈ નિહાળી કોડે,
 ખુશી થતાં સારસડાં સળેડે;
 વેદી^૨ વિષે નેમ વિશ્લેષી જોત,
 પ્રભોદ પામે વરલાડિ સોત. ૯૦.
 કુમ્હનીયો કરમાઈ દિસે,
 વિકાસ પામ્યાં કમજો અતીશે;
 દેવી મુખો નેમ મલીન થાય,
 મિત્રા શુણી કીર્તિ ખુશી જણાય. ૯૧.
 ઉત્કૃષ્ટનાં^૩ નેત્ર ગયાં મિચાઈ,
 બાજે નહીં ભાનુંતણી ભણાઈ;
 તે નેમ રૂડા શુણ સન્નનોના,
 દેખે ન ડોળા કદી દુર્નનોના. ૯૨.

રવિ કવિ જાણીવિ ને ગણાય,
 રીઝાવનારાં ત્રણ તે જણાય;
 ને મીચી રાખે નિજ નેત્ર કાન,
 તેને રિઝાવા નહિ શક્તિમાન. ૯૩.

જન ક્રિયા.

ખાવા હવા જાય જોડો ઉમગે,
 આરોગ્ય પામે અતિ આપ અંગે;
 વધે ન તેને નિજ અંગ વ્યાધી,
 ખરેખરી ઔપર્થી નેમ ખાધી, ૯૪.
 શિકારિયો જાય શિકાર માટે,
 ધોળી ધુએછે જઈ વજ્ર ધાટે;
 સ્વતંત્રતા પૂર્ણ મળી પ્રજાને,
 જોને ગમે તેમ કરે ક્રિયાને. ૯૫.
 શ્રીગ્રા નવાણે જઈ ઘેર આવે,
 પાત્ર પ્રમાણે ભરી નીર લાવે;
 તે નેમ શાસ્ત્રો મુણવા જઈને,
 આવે યથા શુદ્ધિ શુણો લઈને. ૯૬.
 અધીણિયા સૂર્ય ઉગે જોઈએ,
 તેમાંજ મોટું મુખ તે ગણેછે;
 ઉત્તણિમાં ભોજનકાળ નેમ,
 રમે જઈ બાળક ફર તેમ. ૯૭.
 વિચિત્ર વાગ્ને બહુપેર વાગે,
 અધીણિયા બંધ તણ ન જાગે;
 જાણે મુતાછે ઘટકણું લેવા,
 તેને જગાડે ફરી રાજદ એવા. ૯૮.
 યરા જોનો રાજ ધરી ફરેછે,
 ધનુષ્ઠાની કૃતિયો કરેછે;
 જાણે રવિ રાય કરે નિરીક્ષા,
 આપે ગુરા શાયકજા પરીક્ષા. ૯૯.
 પોશાક સાંઝે તન સ્વચ્છ ધારી,
 રાત્રીતણા વેશ મુખ્યા ઉતારી;
 જાણે નવા રાયનું રાજ્ય જામ્યું,
 સૌ વિશ્વ સારો શિરપાલ પામ્યું. ૧૦૦.
 જુદા જુદા વેશ જુદીજ વાળી,
 જુદી ક્રિયા સોજનની જણાવી;
 જાણે નિજાનો પડદો ઉપાડી,

આ વિશ્વમાં નાટક જેલ માંડ્યો. ૧૦૧
 નિશા પડે લોક સુવાનું બૂજે,
 સવાર છે ત્યાં શુભ કામ સરે;
 કુરાન્યમાં આજસ કાળ ચોગ્ય,
 સુરાન્યમાં લોક સને ઉઘોગ. ૧૦૨.
 લે બાગમાંથી ફળ વીણીં માળી,
 તે છોડનાં સંકેટ દૂર ટાળી;
 પ્રવર્થોં રાગ કર નેમ લે છે,
 પ્રવર્તાણું રક્ષણ તે કરે છે. ૧૦૩.
 નિશાળિયા જાય જુઓ નિશાળે,
 પોથી તથા પાટોં લઈ નિશાળે;
 જાણે જનોઈ ધરીને ઉઠેલા,
 કાશી જવાને બરવા બનેલા. ૧૦૪.
 આરોગ્યશાળા ઉઘડી નિશાળો,
 દેરે જતો ભાવિક સાથ ભાળ્યો;
 તે નેમ ધરમી ધરણીશ થાતાં,
 દિસે સ્થપાતાં બહુ ધર્મખાતાં. ૧૦૫.
 વાસીદુ વાળી ધર સ્વચ્છ કીધાં,
 તથા વળી વાસણ માંછ લીધાં;
 જાણે ભલા ભૂપતું રાગ્ય ભાળી,
 દિસે ઘરો ઘેર કરી દિવાળી. ૧૦૬.
 ઉઘોગનાં શસ્ત્ર જનો સને છે,
 જો ઉંધને આજસ તે તને છે;
 ઉઘોગોં દિસે જન કામ કામે,
 તે રાગ્ય તો પૂર્ણ પ્રતાપ પામે. ૧૦૭
 ઘોડાં અને ગાડોં ધણી ફરેછે,
 શોભા નિહાળી નજરો કરેછે;
 જાણે રકુ રાગ્ય થયું હવે છે,
 સુખે પ્રજા વૈભવ ભોગવેછે. ૧૦૮.

નદીનો દેખાવ.

નદીતણું નીર ધિમે વહેછે,
 ગતિ વિષે ગભિરતા રહે છે;
 તે નેમ મોટા જનને નિહાળી,
 લગ્નતિ ચાલે સર્તી લાજવાળી. ૧૦૯.
 નદી કિનારે બગ જ રહે છે,

ધ્યાની બનીને મછને ગ્રહે છે;
 જાણે મળી ધર્મ ધર્યાની છૂટી,
 ફાવ્યું દુગોને દુગોં ખાય ફૂટી. ૧૧૦.
 નદી વિષે લોક અનેક જોઈ,
 ભણી સ્તુતી ન્હાય નિમજન યૈને;
 જાણે સમાચાર સમુદ્રજને,
 કહાવવા કાંઈ કહે નદીને. ૧૧૧.
 પેખી પ્રભાનાથ પ્રભાત કાળે,
 નાહોં સ્ત્રિયો ચંદ કરે કપાળે;
 જાણે શશી ભીત ભયે થયો છે,
 નાશી સ્ત્રિયોને શરણે ગયો છે. ૧૧૨.
 પૂજા કરે કોઈ નદીની કોડે,
 લલાટમાં અક્ષત વિપ્ર ચોડે;
 જાણે શશીને તન પીડ આવી,
 માટે દયા લાવી દવા લગાવી. ૧૧૩.
 કામિનીઆને શિર કેશ કાળા,
 ઢાંકી ધર્યા તોય દિસે રૂપાળા;
 સુખો નિશાનો દઢ અંધકાર,
 જાણે છુપાવ્યો કરવા ઉગાર. ૧૧૪.
 શૃંગાર શ્રીમંત સ્ત્રિયો ધરે છે,
 જેમાં હોંરા કાંતિ અતિ કરે છે;
 જાણે હતા જે શશિ સૈન્ય તારા,
 રણો સ્ત્રિયોને શરણે બિચારા. ૧૧૫.

ધર્મ ક્રિયા.

કરે જનો સૌ નિજ ધર્મ ધ્યાન,
 કોઈ શુણે છે નિજ શાસ્ત્રજ્ઞાન;
 જાણે દિધી છૂટ વપે દયાળે,
 નિર્ભયણે સૌ નિજ ધર્મ પાળે. ૧૧૬.
 સંધ્યાતણા બ્રાહ્મણ શપ્થ ભાળે,
 ભાતું ભણી અક્ષત પુષ્પ નાંખે;
 જાણે સુરાજપર ગ્રેમ આવે,
 આશીષ આપી વિધિએ વધાવે. ૧૧૭.
 દિવસે કરે પાવક કુંડ હોમ,
 ચઢ્યો વધીને બહુ દૂત્ર વ્યોમ;
 રિઝાવવા સૂપતિ ભાતું જોવો,
 જાણે રચ્યો આતસખેલ એવો. ૧૧૮.

પામી રૂડો ભાસ્કરનો પ્રતાપ,
ધર્મી કુરે ધર્મ અધર્મી પાપ;
સુકાર્ય માટે પ્રભુ બુદ્ધિ દેશે,
સ્વેચ્છા પ્રમાણે જન વાવરેશે. ૧૧૯.

તડકા વિશે.

પડે દિને તો વધી જાય છાંયો,
ચડે દિને તે ઘટતો જણાયો;
વધે કુબુદ્ધિ પડતી દશામાં,
ઘટે કુબુદ્ધિ ચડતી કળામાં. ૧૨૦.

જો સૂર્યની સ્થિતિ તપાસવાને,
જેશી ભરેછે નિજ છાંયડાને;
સામાનો શક્તિતણું માપ લેવા,
પોતાનો માપે જન સુસ લેવા. ૧૨૧.

જે હીમથી બદ્ધ વિશેષ જામ્યો,
તે પીંગળીને જળરૂપ પામ્યો;
કુસંગથી થાય રહે કઠોર,
તે પીંગળે જોમ સુબોધ જોર. ૧૨૨.

ભાનું પ્રભા જોમ વિશેષ જામે,
પારો ધણી ઉત્પતિ એમ પામે;
સુરાજ્યની જોમ કળા વધે છે,
ઊંચે દરજ્જે સુજનો ચઢેછે. ૧૨૩.

પ્રતાપ જ્યાં ભાનુતણો પડે છે,
જે નીર છે શીતળ તે તપે છે;
તે જોમ દોષ જુલમી જણાય,
શીજો સ્વભાવી પણ તમ થાય. ૧૨૪.

ચુસે રવિ નીર નિજ પ્રતાપે,
વર્ષાસમે પુસ્કળ એજ આપે;
તે જોમ રાજ કર રોજ લે છે,
પ્રસંગ આવે ધન યોગ્ય દે છે. ૧૨૫.

જો આગચશ્મે રવિ કીર્ણ જાય,
તો આગ તેથી પ્રગટી જણાય;
પેખી ધણો સજ્જનનો પ્રતાપ,
દેખી તપે છે હીલ જોમ આપ. ૧૨૬.

રવિતણું તેજ પડે અલેખે,
ચશ્માં વિના રૂઢ જનો ન દેખે;

તે જોમ લોકો નજરે નિહાળે,
ભૂપાળતો મંત્રિવડેજ ભાળે. ૧૨૭.

જો સૂર્ય આડો નિશિનાથ થાય,
કેવો રવિ તે તકમાં જણાય;
જાણે રૂપા ત્રાંસળોં સોનોં લાવ્યો,
ગલેફ કાળો કરીને ચડાવ્યો. ૧૨૮.

જો સૂર્ય મધ્યે ગ્રહ, શુક્ર આવે,
તો દિવસે રીત જુદી જણાવે;
નરેઈ ચાંદીતણોં એક એ છે,
તેમાં વળી આ ભમરો ભમે છે. ૧૨૯.

દંકાય બ્યારે રવિ વાદળાંથી,
સારે દિસે રીત જુદીજ સાંથી;
ખેલાડોં શું રંગ ભૂમિ અણ્યો છે,
પછીયોં જાણે પડે પડ્યો છે. ૧૩૦.

ફૂલ્યાં બહુ ફૂલ બપોરિયાનાં,
રાતાં રૂડાં સૂર્યતણા સમાનાં;
પ્રવાળનાં પૂષ્પ નવાં બનાવી,
કારીગરે કોઈ કળા બતાવી. ૧૩૧.

નાણાવટી નાણું ધણું વઢાવે,
જ્યાં-જેઠ્ઠાં ત્યાં ધન દૃષ્ટિ આવે;
કુરાજ્યમાં શુભ અવેજ કીધો,
તેનો મુરાજ્યે વધુ લાવ લીધો. ૧૩૨.

સમાપ્તિ વિશે.

દિનેશનું લાયક રાજ્ય લાગે,
માટે પ્રભૂ આગળ લોક ભાગે;
અણે પ્રભૂ હર્ષ પુરો પમાડો,
રહો બધાનો ચડતો દહાડો. ૧૩૩.

દા'ડો ચડો આશિષ એમ દેશે,
રાત્રી થવાનું ન કદી કહેશે;
સુરાજ્યને સર્વ જનો ચલાય,
કુરાજ્યનું નામ લીધે દુખાય. ૧૩૪.

જે રાજ્યમાં જ્ઞાન વિરોધ વાધ્યું,
જે રાજ્યમાં ઉત્તમ જ્ઞાન સાધ્યું;
આ વિષ્ણુ કર્તા વરદાન દેજે,
આનું રૂડું રાજ્ય સદા રહેજે. ૧૩૫.

રાજ્ય પ્રગ્ન સર્વ સુખી રહેજે,

લાખો તણો લાભ અલભ્ય લેને;
કરે પ્રભુ વાંછિત પૂર્ણ કામ,
આશીષ દેછે દલપતરામ. ૧૩૬.

સાયકાળનું વર્ણન.

નમતો સૂરજ.

ઉપજાતિ શ્રુત.

સુણો હવે સજ્જન ૩૩૧ રીતે,
પ્રદોશનું વર્ણન પૂર્ણ પ્રીતે;
હોય ચઢે ને રવિ અસ્ત થાય,
એવી રિયતિ આજગની જણાય. ૧.
જાંચી દશા દેખી છકી ન જાવું,
નીચી દશા દેખી નહીં મુઝાવું;
આ વિશ્વ છે ચિત્ર વિચિત્ર એવું,
રાખે પ્રભુ તેમ ખુશી રહેવું. ૨.
આદીત્ય અસ્તાચળ દીશ ચાલ્યો,
પ્રતાપ તેનો પડતો નિહાળ્યો;
નરેશ પોતે તહો દેશ નાસે,
તો જેમ તેવું તુચ્છ તેજ ભાસે. ૩.
પાંચે ટકારા ધડીયાળ દે છે,
જાણે જનોને સમસ્યા કહેછે;
સારું કમાવા ધરી સારી કાયા,
પંજો તપાસો શુભ શું કમાયા. ૪.
ઉદ્યોગો તો સૂર્ય જવા નહિછે,
જે આજસુ તે ઉલટુંજ પ્રીછે;
સુરાજ્ય જતાં સજનો ન રાજ,
રાજ દિસે જેમ પ્રપંચો પાજ. ૫.
પ્રભાકરે તિવ્રપણું તજ્યું છે,
સમે ભેદું શાંતપણું સંજ્યું છે,
તે જેમ જ્યાં જોયન જોર જાય,
વહાવમાં શાંતપણું સમય. ૬.
કરે હરેછે સુખ પામી પ્રાણી,
મટ્યો રવિનો બહુ તાપ જાણી;
તે જેમ રાજ શુભ દષ્ટિ ધારે,

સુખે કરે ઉદય સર્વ ત્યારે. ૭.
ધોમે ધોમે જે વધનાર છાંયો,
ઉતાવળો તે વધતો જણાયો;
તે જેમ જેને શિર વ્યાજ છોટું,
પછી વધીને ઝટ થાય મોટું. ૮.
પાણી પિવાને ધણ દોરકરાં,
નદી તળાવે વિચરે ધણેરાં;
ઉદાર શ્રીમંતનું સમ ધારી,
જયે જયે જેમ જતાં ભિખારી. ૯.
જ્યાં તે સમે પર્વત શીશ પેશું,
સોનેરી રંગે રવિ તેજ દેખું;
જાણે વડા દેવળ શીશવાળું
સોનાનું ઈંદું ચળકે રૂપાળું. ૧૦.
સિપાઇઓ વ્યુહ કળા કરેછે,
મેદાનમાં સૈા મળીને ઠરેછે;
જાણે યવાને રવિના સહાધ,
શસ્ત્રો સજીને મળિયા સિપાઇ. ૧૧.
શાણા કરે શ્રાવક લોક વાળું,
દેખાય છે જે દિલના દયાળું;
તે જેમ રાજ શિર શત્રુ વાધે,
સ્વાધિ પ્રધાનો નિજ અર્થ સાધે. ૧૨.
નિશાળિયા જાય નિશાળ છોડી,
જાણે જાણાવે નહીં જીવ જોડી;
જ્યારી ઉત્તેજન આપતારો,
વિદ્યાતણો જેમ નહીં વધારો. ૧૩.

વનનો દેખાવ.

ગાયો ચરી ગામ જાણી વળેછે,
જુદી પડેલી સમુદે મળેછે;
ધણી નદીઓ મળીં એક રાહ,
જાણે થયો જનહવિનો પ્રવાહ. ૧૪.
ગાવાળ ગાયો ધણ ઘેરી લાવ્યો,
ભાળી ભલો સૈા જન ચિત્ત ભાવ્યો;
ભગીરથે જેમ ધરી ઉમંગ,
કૈલાસથી આણી પવિત્ર ગંગ. ૧૫.
ગાયોતણા વેગથી ખૂબ ખેહ,
જાંચી ચઢી ઉડી જણાય નેહ;

ઉચારવા દુઃખ વિચાર લાવી,
 નાણે ધર્મોત્તર સ્વર્ગે સિધાવી. ૧૬.
 ગોવાળીયા વાંસળીયો બનવે,
 શુભી ભલા સૌ જન ચિત્ત ભાવે;
 નાણે ચડયો છે ધન એમ નાણી,
 વદે મધુરે સ્વર મોર વાણી. ૧૭.
 જિયે સ્વરે ગોપ દુહા ઉચારે,
 પરસ્પરે વાદ કરી પ્રચારે;
 તે નેમ મલ્લો લડતા અખાડે,
 પ્રચારતા બે બહુ ખૂમ પાડે. ૧૮.
 અનતણાં વૃંદ દીકાં પછી બે,
 બધાં ઉચારે મુખ શબ્દ બેબે;
 નાણે થશે ભાવિક તે ભણેછે,
 અતે જિવેલી ગતિ કામ બેછે. ૧૯.
 ગોવાળીએ ડાંગ ખબે ધરી છે,
 એ ઉપમા તો કવિ કાષ્ઠ પ્રીછે;
 નાણે કપિએ પુછ જાણ કીધું,
 કુદી જવાને દિલ કાંઈ દીધું. ૨૦.
 ગાયો કરેછે પૂરમાં પ્રવેશ,
 છુટી પડી વેગ કરી વિશેષ;
 સહસ્ર ધારે થૈ નેમ ગંગ,
 કરે જઈ સાગરનો પ્રસંગ. ૨૧.
 ખેડુ જનો ખેતરથી વળેછે,
 ત્યાં આખલા આગળ ઉચ્છળેછે;
 તે નેમ સૌનાં મુખ દુઃખ દાણે,
 ઉન્મત્તો ચિત્ત કશું ન આણે. ૨૨.
 ખરા ચઢાવી પગ ચાલનારા,
 ભલા ધર્મ છે શિર ધાસ ભારા;
 કેવા દિસે સંચરતા સહ તે,
 નાણે ધર્મી પર્યંત રામજ્ઞે. ૨૩.
 દંતાળોં ખાંધે ધર્મી ખેડુ કોઈ,
 કવિ કરે તર્ક પિતર્ક બોઈ;
 ધરા રૂપી સ્ત્રીતણી કાંઈકીછે,
 નાણે કૃષીકારને જડીછે. ૨૪.
 કોઈ કને દાતરું દિસે છે,
 વાંકું વળણું વળી રયામ તે છે;
 નાણે ગરેડે કંઈ આગખાળ,

શ્રદીવ રાખ્યું ગણી પુણ્ય કાળ. ૨૫.

આથમતો મુર્ખ.

જુઓ જુઓ આ રવિ દિવ્ય કાવ્ય,
 ભૂમી ભણી તે નમતો જણાય;
 નાણે ચદેશો અમરાપુરીમાં,
 પતંગ દિસે પડતો મુદીમાં. ૨૬.
 અરે જુઓ વિશ્વ અતુલવીને,
 ખૂલે જનો સૌ ઉમ્મતા રવિને;
 આવી પડે અસ્ત થવાનું બ્યારે,
 કાષ્ઠ ન છાંટે લઈ કંકુ ત્યારે. ૨૭.
 દિનેશ રૂપો પ્રતિબિંબ દિસે,
 આશ્ચર્ય જ્ઞેતાં ઉપજે અતીશે;
 નાણે રિપુને જળવા વિચાર્યું,
 ભાતું ભુપે કર્ત્રિમ રૂપ ધાર્યું. ૨૮.
 પછી થયું તે પ્રતિબિંબ અસ્ત,
 નાણે રવિ સૈન્ય યયું સમસ્ત;
 તથાપિ તેનાં કિરણો પ્રકાસે,
 પ્રતાપીનો નેમ પ્રતાપ ભાસે. ૨૯.
 ઉઠે થઈને રવિ અસ્ત થાય,
 આયુશ આ વિશ્વતણું હરાય;
 એ નેમ જૂપાળનું રાજ્ય ભાગે,
 પ્રભાવનોને નુકશાન લાગે. ૩૦.
 આદિત્યને આભ જણાય રાતો,
 જ્ઞેતાં દિસે જ્યાં રવિ અસ્ત થાતો;
 સંગ્રામ ભૂમી રૂધિરથી રાતી,
 તે હોય શું રાજ્ય જતાં જણાતી. ૩૧.
 અસ્તાચ્છે રંગ જણાય રાતો,
 એનું હશે કારણ એક કાનો;
 સાંધો નિશાવાસરનો કરાવા,
 તાપે ધરેલી યોગી તપાવા. ૩૨.
 રવિને પ્રશ્નિક રાશિ આવી,
 તથાપિ તે મસ્તક હે દરાધી;
 જનોકિતને કાણુ જુદી દરાધે,
 એનેક દુઃખો દુખ મંથ્ય આવે. ૩૩.
 દુષ્ટોગીએ ઉદમ ઝેરી લીધા,

પ્રવાસિયોયે પણ વાસ કીધા;
 ને યંત્રતું ઈન્ન શાંત થાય,
 તો જેમ ચક્રો સ્થિર થાભિ જાય. ૩૪.
 ન્યાયાધિશે ન્યાય સભા ઉઠાવી,
 કરે ન કોઇ ક્રિયાદ આવી;
 તે જેમ લોકો લડીને મરાય,
 કુરાજ્યમાં કોઈ કરે ન ન્યાય. ૩૫.
 આવી ઉડીને મળી પખો ટોળે,
 ઝાડે બિરાજી બહુ શમ્દ બોલે;
 જાણે મળી ક્રોધ ઉપાય ધારે,
 વિચાર સૌ અંતરના ઉચારે. ૩૬.
 સંધ્યાતણાં વંદન વિપ્ર ભાળે,
 આકાશમાં અંજળિ નીર નાંખે;
 જાણે પિતા સદ્રતિ સંચરેછે,
 દાધાંજળીયો પ્રિય પુત્ર દેછે. ૩૭.
 પદે નિમાળે જન ને નિમાણ,
 કહી ખતાવે રૂઢિ જેમ કાણ;
 રવિ હશે ક્યાં ઉર એમ ભાસે,
 જાયા નિચા યૈ સ્થળ તે તપાસે. ૩૮.

સમુદ્ર કાંઠો.

સિંધૂ કરેછે બહુ ઘૂંઘવાટ,
 તરંગ આવી અચડાય ઘાટ;
 જાણેજવાને રણશર ત્રાડે,
 પૃથ્વી વિષે હાથ પુરા પછાડે. ૩૯.
 ઘણાં કરે ત્યાં તટ ગાડી ઘોડાં,
 શોખી જનોનાં વિચરે સન્નેડાં;
 જાણે જવા મડપ માર્ગ ઝાલ્યો,
 વિવા વિષે સાજન સાથ ચાલ્યો. ૪૦.
 સાહેબનાં બાળક ને કનિષ્ઠ,
 તે તેડો દાસી વિચરે વરીષ્ઠ;
 તે જેમ કડવા કણુખીનો નારી,
 પરાવવા જાય શીશુ શૂંગારી. ૪૧.
 સાહેબને મદમ સિંધુતીર,
 કરે ઘણાકો ઉમદા અમીર;
 જાણે ઘણી ભૂમિ પવિત્ર એવી,
 અંગેશી આન્યાં બહુ દેવ દેવી. ૪૨.

અંધારું.

રવિતણું તેજ છતે છુપાયું,
 અંધારું પૃથ્વી પડમાં છુપાયું;
 તે જેમ જ્યારે શુભ રાજ્ય જાય;
 અંધેર જ્યાં ત્યાં નજરે જાણાય. ૪૩.
 રવિ રહ્યો નાટક ખેલો છતો,
 હવે દિસેછે શશિ આવવાનો;
 આ અંધકાર પ્રસરી અડ્યો છે,
 શું રંગભૂમિ પડદો પડ્યો છે. ૪૪.
 કેવું દિસેછે વળી તે અંધારું,
 ચોક્કિર જોઈ ચિતમાં વિચારું;
 વહી જતાં રાજ્ય દિનેશવાળું,
 ધર્યું ધરાએ પટકૂળ કાળું. ૪૫.
 નાના વડા પર્વત ને જાણાતા,
 હવે નથી તે નજરેન થાતા;
 તે જેમ જ્યારે પરરાજ્ય ફાવે,
 ઉદાર કોઈ નજરે ન આવે. ૪૬.
 જોગી જતો પર્વતમાં વસેછે,
 તેઓતણી તાપણીયો દિસેછે;
 જાણે નથી મેઘ તથાપિ આને,
 આકાશ મધ્યે વિજળી બિરાળે. ૪૭.

શાર્દૂલ વિકીડિતવૃત્ત.

સંધ્યાકાળ સમે રમજ સરખો, શું વર્ણતું વાણિયે;
 ખાસો ખૂબ ખગોળગોળઅરિસા, જોવો જુઓ જાણિયે;
 રાતો રંગ સળંગ કોર ઉપરે, શું હીંગળો એ હશે;
 છાયા છે વિક્ટોરિયા વદનની, કે ચંદ્ર વચ્ચે વસે. ૪૮.

ઉપભ્રમિ વૃત્ત.

ઉઘાત ખઘાત તણા જાણાય,
 ઘણા સ્થળોમાં ચળકાટ થાય;
 તે જેમ જ્યાં કોઈ ન પૂછનાર,
 ત્યાં નામધારી કવિ દારદાર. ૪૯.
 શિયાળિયાં સીમ વિષે કરેછે,
 ઉચાર ઉચ્ચે સ્વર ઉચ્ચે છે;
 જાણે નવો ને નૃપ આવનારો,
 બોલે સમીપે બહુ ચોપદારો. ૫૦.
 નો વંદ કરા ખટ ધોય થાય,

જાણે જનોને શિખવે ઉપાય;
કહે જવા ઘે નહીં કાણે કોક,
કરો કરો રે ખટ કર્મ લોક. ૫૧.

દોહરા.

પરમેશ્વરની પ્રાર્થના, દીન જનોને દાન;
પસ્તાવો કર પાપનો, ગુરુ જનથી લે જ્ઞાન. ૫૨.
સદા ચરણુ આચર સદા, મનમાં સમજ મર્મ;
પરમેશ્વરપર પ્રેમ કર, તે કહિયે ખટ કર્મ. ૫૩.

ઉપજાતિવૃત્ત.

અધેર જ્યાં ત્યાં અતિશે છવાયું,
તે આંખ અંતર્પથથી સવાયું;
જનો જાણે ધરમાંહીં બેઠા,
કારાગૃહે જેમ પુરાઈ પેઠા. ૫૪.
જેમાં ધરેલાં ધન ધાન્ય લાવી,
તે પેઠીં કોઠી નજરે ન આવી;
સંતાપને શું ધર મધ્ય પેઠાં,
દેવાળિયાં તે બનીં જેમ બેઠાં. ૫૫.

દિવા સમય.

ઝીંચો દિવાની દિવરો કરેછે,
હાથેળિયો બે વચમાં ધરેછે;
જાણે દિવાનાથ દુરે વસેછે,
ઘણે દુઃખે હાય સતી ધસેછે. ૫૬.
શુભીંજનો દીપક રાગ ગાય,
દિવા થયેલા દિલમાં જણાય;
જાણે ઘણા ઘંટરવાળ^૧ નાદે,
આવ્યા મૃગો^૨ માધુર સમૃદ્ધિસ્વાદે. ૫૭.
જનો ઘરે ઘેર દિવા ઉજાગે,
અંધાર તેના ધરનુંજ ટાળે;
રાગ જતાં જેમ પુરી (નવાસી,
સૌ પોત પોતાનું રહે તપાસી. ૫૮.
દિવે જુઓ આ શુભ કાચ હાંડી,
તેમાં દિવે દિપક જેત માંડી;
જાણે વરસો ગર્ભ પુરો પ્રતાપી,
રહ્યું જનેતા તન તેજ વ્યાપી. ૫૯.
જ્યાં આપતા ગોઠવિયા અતીશે,

ત્યાં એકના દિપ અનેક દિવે;
ત્રિલોકનો નાયક એકરામ,
હરી રહ્યા જેમ અનેક દામ. ૬૦.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

આ કાચની અચળ દીપક ચુકત હાંડી,
છે ભાગ્યશાળીં જન મંદિર મધ્ય માંડી;
કે હિંચકે અધર કૌશલનાયનારી,
તેજસ્વી ગર્ભ તનમાં શિર છત્ર ધારી. ૬૧.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

સાંજે ઘરે ઘેર ધરાય ધ્રુપ,
સુગંધ એથી ઉપજે અનુપ;
જાણે જતાં ન્યાયિક ધર્મિ બૂપ,
સુવાસના તો રહીં કીર્તિરૂપ. ૬૨.
વાસ વિષે જે બકરાં પુરાયાં,
ખાંધ્યા વિના અંધનમાં રખાયાં;
ગરીબને જેમ શુના વિનાનું,
કુરાબ્યમાં કેદ વિશે જવાનું. ૬૩.
આકાશ દિવો જન જે ધરેછે,
જેવા જનો મારગમાં ફરે છે;
તારા નિહાળી હરખે નદેશ,
નવાઈથી લોક ખુશી વિશેષ. ૬૪.
ગાયો ગજે અંધન ખાંધીં દીધાં,
દોહોવળીં દુધ વિશેષ લીધાં;
જાણે રવિની અનુ કિંકરીને,
લૂટી લીધી અંધનમાં ધરીને. ૬૫.
ગોવાલણી ગાય જુઓ દુગ્ધેછે,
દોહી બરી ઉજ્યગ દુધ લેછે;
તે જેમ જાનીજન ગ્રંથમાંથી,
સારાંશ લે યોગ્ય જણાય ત્યાંથી. ૬૬.
નદી તળાવે પણ નીર માટે,
જતા ન દિવે જન કોઈ ઘાટે;
જાણે હાંચો સગવડ જરમાંથી,
કુરાબ્યમાં કોઈ કદાર ક્યાંથી. ૬૭.
ધૂમે નદીં કાઢ કદે ન સ્નાન,
ખેતી કરીને પક્ષે ન ધાન;
ઉચોગથી સૌ અજગા રજાછે,
શું દુઃખી લોક સકે ધયાછે. ૬૮.
બેઠા નહીં કાગળ લેખ દેખ,

૧ ઘંટરવાળ એટલે શિકારીનું વાજી.

૨ મૃગો-દિવા હાંડી નરજો.

કોને કહે કોઈ સૂણે ન વેણ;
 જોયું નહીં હોય કુરાબ્ય જેણે,
 તો જોઈ લેવો નિશિકાળ તેણે. ૬૯.
 દેવાલયે દિપકમાળ દીપે,
 શોભા બની દેવ છબી સમીપે;
 જાણે બીજા દેહ નવા ધરાવ્યા,
 તારા ધણા દર્શન કાળ આવ્યા. ૭૦.
 રાહ શક્તિની કરનાર હાની,
 ડર્યા દિલે સૌ સુર એમ માની;
 આવી મહીમાં સુર લોક શાળા,
 કે આ રચીછે રૂડો દીપ માળા. ૭૧.

ધર્મ ક્રિયા.

બ્યાં દેવનાં દેવળ ઘંટ પાળે,
 તથા નગારાં ઘડિયાળ ગાળે;
 એતાવવો લોક સમે પ્રસંગી,
 જાણે બળવ્યાં બહુ વાઘ જંગી. ૭૨.
 જતો પ્રભુપ્રાર્થન જે કરેછે,
 ઉમિ સ્વરે આરતી ઉચ્ચરેછે;
 જાણે મહા સંકટકાળ જાણી,
 વહે મુખે ધર્મર ભક્તિ વાણી. ૭૩.
 સૌ આપનાં શાસ્ત્ર કહ્યા પ્રમાણે,
 કરે ક્રિયા ધર્મની એજ ટાણે;
 જાણે ઉઠેલો બળવો સમાવા,
 પ્રભુ મચીછે પ્રભુને રિઝાવા. ૭૪.
 હોમે જુઓ આહુતિ અગ્નિહોત્રી,
 ગણાયછે ને રૂપિ આઠ ગોત્રી
 જાણે રવિનું કરી રાબ્ય વાધે,
 એવા વિચારે અભિચાર સાધે. ૭૫.
 જૈની મળ્યા શેઠ સમાગ સાઈ,
 અપાશરામાં કરીને અંધારે;
 જાણે લુટારાતણું જાણી જોર,
 સંતાહ પેઠા કરી અંધ ધોર. ૭૬.
 ગંગાતણું પુજન ભક્તિ થાય,
 શુલાલને કુલ ધણા ધરાય;
 સંથો પૂરીને શિર ફૂલ ધાલી,
 જાણે સતી સાગર સામી આલી. ૭૭.

વહે પ્રવાહે શુભ દીપમાળા,
 દિવા દિસેછે અતિશે રૂપાળા;
 જાણે થઈ સબજ સમુદ્ર નારી,
 ઉરે મણી માણક માળ ધારી. ૭૮.
 પ્રદોશ પૂજા કરી પૂજ્ય ધારે,
 પુષ્પાંજળી પાઠ દિલે ઉચારે;
 જાણે પ્રજાની કરીને અપીલો,
 લડે વડી કોરટમાં વડીલો. ૭૯.

તારા મંડળ.

આકાશ ઉઘા અગણીત તારા,
 થોડા ઘણા કોઈ પ્રકાશનારા;
 ભૂપાળ મોટાતણું રાબ્ય ભાગે,
 અનેક નહાના તૃપ જેમ જાગે. ૮૦.
 જે દૂર દૃષ્ટિ કરીને નિહાળુ,
 અહો વિશે ભાતુપ્રકાશ ભાળુ;
 તે જેમ રાત્ર બધું ખોઈ નાંખે,
 થોડાં ઘણાં ગામ સ્વહસ્ત રાખે. ૮૧.
 જુવો વળી મંગળ રંગ રાતે,
 જણાય અંગાર સમાન જાતે;
 જાણે શશી સૈન્ય વિશે ખખ્ખોછે,
 તેથી ઘણો ક્રોધ કરી તખ્ખોછે. ૮૨.
 શની બિચારો ગતિ મંદ ચાલે,
 ડરી ડરી મારગ દૂર ઝાલે;
 દુર્ગિનથી તેની છબી જણાય,
 કિલ્લો રચી જેમ રહેલ રાય. ૮૩.
 તારા દિસે છે છર્ચોવત છૂટા,
 સાડી વિંપ શોભિત જેમ ખૂટા;
 રાશીતણાં મંડળ ત્યાં બિરાજે,
 સાગ્રી વિષે શું ભલોભાત છાજે. ૮૪.
 આ ઉત્તરે છે દ્રુવ એક તારો,
 તે તો તજ સ્થાત નહિ જનારો;
 બને નિશા વાસર યુદ્ધ ખાસો,
 જાણે રહી સ્થોર જુએ તમાસો. ૮૫.
 આકાશ ગંગા નભમાં જણાય,
 યથાર્થ તે વર્ણવો કેમ જાય;

ભાગીરથી મૃતજમાં વહેહે,
 નણે આહીતું પ્રતિભિંબ એ છે. ૮૬.
 સરોવરમાં પ્રતિભિંબ તારા,
 જોતાં મુશોબીત બહુાય સારા:
 મોતી ગણીને સુખ મધ્ય કેવા,
 જતાં જુઓ હસે દગાય કેવા. ૮૭.
 આકાંક્ષાને ભાસ જો બહુાયો,
 શોભી રહો તે નમથી સવાયો;
 ખગોળ વિશરથિએ વિચાર્યો,
 ખગોળનો શું નકશો ઊનાર્યો. ૮૮.

મનહર છંદ.

તારા અંજનીના ત્રૈલુ, ત્રૈલુ તારા બરહીના,
 કૃતિકાના છ છે પાંચ રોડીહી વખાણીએ;
 ત્રૈલુ મૃગશીરસના આરદ્રાને એક એવા,
 પુનર્વસુ ચાર, ત્રૈલુ પુષ્યના પ્રમાણીએ:
 અસ્લેશાના પાંચ પૂરા, માનીએ મધ્યાના પાંચ,
 ૧૧ પૂરવાના જોડ જોડ ઉત્તરના જાણીએ:
 ૧૩ પંચાના તો પાંચ ચિત્ર સ્વાતીતણો એક એક,
 ચાર વિશાખાને અનુરાધા ઉરઆણીએ. ૮૯.
 તારા તો જ્યેષ્ઠાના ત્રૈલુ, મૃગના અગ્યાર સાર,
 ૨૦ પૂરવા ઉત્તરાશાઠા બમે પૂરા પેખિએ;
 અભિજીત નારા ત્રૈલુ ત્રૈલુ તારા શ્રવણના,
 ધનિશાના ચાર શતભિશાના સો દેખીએ;
 ૨૬ પૂરવા ઉત્તરા બાદપદના પદ્યંગ જેવા,
 બમે મળી ચાર પાયા જેવા નણી લેખિએ:
 રેવંતી બનીશ એવી રીતે અશ્વીની જોડ,
 જતાં થોડો રાત દગ અંતરમાં દેખીએ. ૯૦.
 પુરેમનું પૂર, ને ત્રીકાનું છે સન્નયો સારો,
 ચાંદી મૃગશીરસ મધ્યી તણે પ્રદાર છે;
 મૃદાશર આગાશર ચક્ર ને મહિરાશર,

૧૧ ૧૨
 પદ્યંગના પાયાસાર એ મળીને ચાર છે;
 ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭
 પંચ મોતી ને પ્રવાળ તોરણ બગદ તેવો,
 ૧૮ ૧૯ ૨૦
 કુંડળ કેસરીપુષ્પ મંચડ આશર છે;
 ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪
 કરીદન ત્રીકાણુ ત્રીપદ તથા દોહરી છે;
 ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮
 ચાળણી ચોપાયા જોડે, સુદગ સુમાર છે. ૯૧.
 કૃતિકા રોહિણી અને પુષ્ય અધ્યેયાને ચિત્રા,
 શ્રવણાદિ ત્રણ રેવંતી ને મધ્યચારી છે;
 અશ્વિનિબરહી મધ્ય દ્રાક્ષાનિ એ સ્વાતી તથા,
 વિશાખા એ બાદપદ ઉતરે ઉતારી છે;
 મૃગશીરઆરદ્રાને પુનર્વસુ હસ્ત અનુ-
 રાધાજેષ્ઠા મૃગાપાદ દક્ષિણમાં ધારી છે;
 નવ મધ્યચારી છે ને નવ છે ઉત્તરચારી;
 દક્ષિણ ચારી છે નવ સાની શોભા સારી છે. ૯૨.

અંદ્રાદય.

ઉપગતિ વૃત્ત.

કર્યો શશિ પૂરવ દીશ એવા,
 આશર આદિત્ય બહુાય જેવો;
 નણે મદારાયનું રૂપ ધારી,
 આઘ્યો પ્રવંતે દગવા રખારી. ૯૩.
 પાનાજમાં પંતગરાય રાજે,
 તેણે સન્નવી રવિરાય કાજે;
 વાળુની વેળા નગરે નિહાળી,
 આ મોહરી એક સુવર્ણ થાળી. ૯૪.
 શશાંકનું સુંદર ગિંબ જોડ,
 કહે વિચારી કવિ એક કોઈ:
 પાનાજમાં શું નકશો નચાવ્યો,
 તેણે આ થાળ કીચો કાઢ્યો. ૯૫.
 શશાંકનું ગિંબ ઉચું ચડે છે,
 દેખાવ કેવો નગર પડે છે:
 નણે નિરાધાર જનું નિહાળ્યું,
 આશકમાં એક અવંત આધ્યું. ૯૬.
 શશાંકનું નેત્ર અંધ છવાયું,
 નણે દેવે રાત્ર્ય નવું અધ્યાયું;
 તારા નિહારે ન બહુાય ત્રીજા,
 નણે દગવા નચવે નવું

આકાશ સંપૂર્ણ સુધા^૧ શુરોભે,
 જોતાં જનોનાં બહુ ચિત્ત લોભે;
 જાણે નિશા સુંદરી એક એક,
 તેજસ્વી તેનું મુખ સ્વચ્છ તેણે. ૯૮.
 લગાર જે નિત્રપણું ન રાખે,
 તો વિશ્વમાં તે નર કાણુ ભાળે;
 જો ગંદસા તિત્ર નથી લગારે,
 તો પડિતો સ્ત્રીમુખ તુલ્ય ધારે. ૯૯.
 સુધાંશુ ને છે કૃતિકા સમીપે,^૨
 દેખાતો તેની ભલો દીપ્તિ દીપે;
 જાણે હોરાનું શુભ ઝમખું છે,
 કાને નિશા સુંદરિએ ધર્યું છે. ૧૦૦.
 સુધાંશુ જો આ વપરાશમાં છે,
 તેથી બની અહમ્મત સુકિત સાંભળે;
 જાણે શરીરે શાશુગાર સાથ,
 માહેશ્વરી આવૃષ્ણે બિરાથ. ૧૦૧.
 રહી સમીપ વળી રોહિણી છે,
 ગાડા ભરીખી દીસતી ગણીછે;
 જાણે ભરી જોખમવાળી ગાડી,
 ચંદ્રે ચલાવી કર્શને અગાડી. ૧૦૨.
 શીતાંશુની શીતળતા છપાઈ,
 બ્યાં જોઈએ સાં જગમાં જણાઈ;
 જાણે પ્રગ્નના ગભરાટ કાળે,
 જણાવીયું શાંતપણું વૃષાળે. ૧૦૩.
 તારા શશીથી અતિ છેક દૂર,
 તથાપિ દિસે શશિની હજાર;
 જાણે રવિને છતવા લડીને,
 આવ્યું શશિ સૈન્ય બધું ચઢીને. ૧૦૪.
 ક્યાં સૂર્ય ને ક્યાં શશિ તે બિચારે,
 તથાપિ જોજો જન સૃષ્ટિ ધારે;
 ગરીબોના કાળ બળીટ આવે,
 ગરીબને રાજ્ય પદે ચઢાવે. ૧૦૫.
 અરે શશી તું તજ ગર્વ એવા,
 ધણા દિસા છે શશિ તુંજ નેવા;
 સૂરકને ચાર શશિ વિખ્યાત,
 શનીકને તું શશિ દેખ સાત. ૧૦૬.

જો લાખને આડનિશે હજારે,
 મૈલે રહે ચંદ્ર મહીથી પારે;
 રવિ રહેછે નવકાંઠી દૂર,
 પ્રતાપીને હોય બધું હજાર. ૧૦૭.
 વળી વિધૂથી વમુધા ધણી છે,
 એકાનપચાસ શુભી ગણી છે;
 સ્વામિ થવાને શશિ આશ લાવે,
 અન્ન મુખે કેમ કલિંગ^૧ આવે. ૧૦૮.
 ઘોડી^૨ દિસે છે રથ રોહિણી છે,
 બળિષ્ઠ જો આ બળદે^૩ તહાં છે;
 તારા ઘણા પેદાશ રૂપ ધારી,
 જાણે નિશાનાથ સજી સવારી. ૧૦૯.
 આકાશ કે મોહું તજાવ એ છે,
 તારા હશે કે જગન્નાથ તે છે;
 અને જુઓ જે શશિ આ ઉઝો છે,
 તેજસ્વી તે કાષ્ઠક કાચઓ છે. ૧૧૦.
 શશાંકમાં શામળ ડાઘ જોઈ,
 કહે વિચારી કવિરાજ કોઈ;
 આદર્શ^૪ જેવો શશી સ્વચ્છ એછે,
 તેમાં ભુમીનું પ્રતિબિંબ તેછે. ૧૧૧.
 બીજો કહેછે નભપત્ર આ છે,
 તારા નહોં અક્ષર તે લખ્યા છે;
 મહોર ધૂમ પ્રભુની પવિત્ર,
 તેમાં મૃગાકાર વિચિત્ર ચિત્ર. ૧૧૨.
 ત્રિજો કહે મંથિત સિંધુ બ્યારે,
 હતો શશિ સાગર મધ્ય ત્યારે;
 જે ધાવ મથાચળથી થયેલા,
 આ ડાઘ તેના શશિમાં રહેલા. ૧૧૩.
 ચોથો કહેછે ક્ષયરોગ એને,
 વધે ઘટેછે તનુ રોગ તેને;
 તે ટાળવા કાળ ઉપાય કીધા,
 આ કોઈ વૈદે ઉર ડાઘ દીધા. ૧૧૪.
 અહો શશિ તો ફરતા દિસેછે,
 તારા બિજા તો સ્થીર થૈ દસેછે;

૧ કલિંગ—કાળિંગડું. ૩ ઘોડી—અશ્વિની.

૨ બળદે—વૃષભ રાશી. ૪ આદર્શ—દર્પણ.

આકાર એથી ફરતા ધરેછે,
વિચિત્ર^૧ દર્શા નળિકા ફરેછે. ૧૧૫.
ને એક આદિલથી કામ થાતુ,
શશાંક તારાથી નથી કરાતુ;
કરે વડું કામ પ્રતાપી એક,
ન થાય નિર્માલ્ય જને અનેક. ૧૧૬.

વૈતાળિય છંદ.

શશિ મંગળકે ગુરુ શની, કદિ પૂજ્ય ભલે બડા બની;
પણુ તે કદિ પામશે નહીં, તુણુ તુલ્યે રવિ તુલ્યના કહીં.
તગતા નભ કોડ તારકા, પૃથ્વી પીક પ્રકાશકારકા;
શશીઓશત પૂર્ણ માસિના, ન ટળેરાત્રિકદી રવિવિના.

શાર્દૂલ વિક્રીડિતવૃત્ત.

રેરે અંદ્ર કદાપિ તું કમળને, કોટી પ્રકારે કરી;
શ્રીતિવંત પુરાં પ્રશન કરવાની ધારણાને ધરી;
જો તું નિલ્ય વિશેષ તેજ અરપે, થૈ શાંત સ્નેહીપણે;
જને તોય અભાવ હોય ઉરમાં, તેતો ગુણોના ગણે. ૧૧૭

સુષ્ટી દેખાવ.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ચક્રાર ને ચિત્ત ઉમંગ વાધ્યો,
કુમુદનીએ પણ સ્વાર્થ સાધ્યો;
નવો થતાં જેમ પતિ પ્રવ્વનો,
પામે પૂરો હર્ષ નવા પ્રધાનો. ૧૨૦.

શોભા થટી કંઈ સમુદ્ર કેરી,
કુમુદની શોભો રહી ધણેરી;
શ્રીમંતના જેમ ગરીબ થાય,
ગરીબ શ્રીમંત બન્યા જણાય. ૧૨૧.

ઝાડોતણાં પત્ર દિસે ઉદાસી,
જાણે રવિ તેજવિના નિરાસી;
શોખી નવે નાચણિયો નચાવે,
કોઈ રમછ રમતો રચાવે. ૧૨૨.

કોઈ પિયે મધ ભરાઈ બોજા,
એવું મુજેછે અવિવેક વેળા:

કોઈ ક્યા કિર્તન તો કરેછે,
પ્રભૂતણું ધ્યાન કદે ધરેછે. ૧૨૩.

વેળા કવેળા મુખ દુઃખકાળે,
ધર્મીજનો ધર્મ કદી ન ટાળે;
પડ્યું રહેમાં પ્રતિબિમ્બ જેવું,
સમે કર્યું વર્ણન શુદ્ધ તેવું. ૧૨૪.
દયાળુ વિદ્યેશ્વર વિશ્વપાળ,
મુરાજ રાખો અદિ, સર્વકાળ:
મુખી રોડો સૌજન્ય કામ કામે,
આશીશ હીધી દલમત્તરમે. ૧૨૫.

ગ્રીષ્મ રતુ વર્ણન.

તોડક વૃત્ત.

કવિતા કરવા મન કોડ કરું, ધરણી ધરતું ઉર ધ્યાન ધરું;
કરણાકર કોટિ કૃપા કરશે, બરબર મનોર્થ ભલા ભરશે. ૧

રૈદ્ર રસ.—પાત્ર પ્રવેશ.

દાહરો.

વિશ્વ રંગભૂમી વિધેં, લાલ્યો તોડક વેશ;
કહો અરે આ કોણુછે, તાપે તપ્યો વિશેષ. ૨.

મનહર છંદ.

કોધમય કાયા ધરી અરે આ આવેછે કોણુ,
જેના જંગ અંગોમાંથી ઉપજતી જાળ છે;
ભૂત જેવો બયંકર કિંકરછે શંકરનો,
કિંવા બયંકરી લકાં ભુમિનો મુપાળ છે;
પયોધિના પાણીને ઉછાળતો પગની ક્રોશે,
વેળે જોતાં વધુ જેવું મદા વિક્રમણ છે;
મરોવર સરિતાના સલિલને શોષી લેછે,
કોધી મામો કંઈ છેકે કિંવા ગ્રીષ્મ કાળછે. ૩.

વસંત તિલકાવૃત્ત.

કેવો જુઓ કંઈ આ અતિ ગ્રીષ્મ કાળ,

૧ લોહાની એક નળીમાં ઘણા રંગના કાચના
કડકા ગોઠવેલા હોયછે તે નળીને જેમ જેમ ફેરવીને
જોઈએ, તેમ તેમ તરેલ તરેલ ચિત્ર દેખાય છે તે.

૨ કંઈ-કમળ.

૨ સંસ્કૃતમાં વૈશાખ ને જ્યેષ્ઠ ગ્રીષ્મ મૃતુશ કાળ
છે પણ તે પુનઃગીચા મરિના જળપ્રવા એકલે જોડ
શુદ્ધ ૧૫ મે ગ્રીષ્મનો અંત આવે. અમરવા તા
૧૦ મી ગ્રીષ્મથી ૫ મી મૃતુ મુધી.

જ્યાં ત્યાં પડે જગતમાં અતિ તાપ આળ;
આંખા દરાળ દુઃખના રસ પીંગળાવા,
જાણે ધરા કરી ધરી સધલી તપાવા. ૪.
અંગીડિ કીધિ ધરાગી રવિ કીણું જાળ,
પાણીની કુંડિ સમ સાગર આ નિલાળ;
વાયુ દિશા રૂપિ રૂપી ધમણે ધમેણે,
સોની પ્રભૂ અખિલનો આઠતો રમેણે. ૫.
પૃથ્વી જાની જગત પાવક કુંડ લેવી,
પાસે સમુદ્ર પ્રવિનો^૧, જળ પૂર્ણે ઝેવી;
આદિત્ય રીત જગજાન સમાન આણી,
હૌમીય દ્રવ્ય સગરાચર સર્વ પ્રાણી. ૬.
પ્રાણી વિનાશન કરે રવિ કેમ આગ,
જાણે પૂરાણે જન રૂઢનાણું કામ;
તે વાતનો મરગ વેનિપગના જાણે,
ભાતું બન્યો વૃષભ^૨ વાહન આજ ઠાણે. ૭.
જે રોહિણી સમિપ આ રવિ દેવ આબો,
તેણે ચટાવી રવિને અતિશે તપાવ્યો;
જાણે પ્રભાકર ધણી રીસથી ભર્યો છે,
કોધી શરણકતણું સુંદરીયે ક્યો છે. ૮.

શાર્દૂલવિકીરિતવૃત્ત.

તાતા તાપ થકી તમામ તરૂંથી, પક્ષિ મિચારાં પડે;
વૃંદો વાંદરનાં વિષેય વિખરી, જ્યાં ત્યાં પછીલે ચડે;
અંબૂ હજી નદી તળાવ તટમાં, મચ્છે તપ્યાં તરફડે;
ભારે ભીષમ^૩ ગ્રીષ્મ કાળ કદિએ, નાનાપ્રકારે તડે. ૯

વસંતતિલકાવૃત્ત.

હાંથે ઝિણો પવન શીતળ તે રહેછે,
જાડો વિશેષ અવની પર તે તપે છે;

૧ યજુના કુંડ પાસે ઉત્તરમાં એક જળપાત્ર મુ-
કેછે તે પ્રણિતા પાત્ર.

૨ સૂર્ય વૃષભ રાશિએ આવે છે અને રૂઢ પણ
વૃષભ વાહન છે અને તે કોધીછે. પંચાંગમાં વૃષભ
રાશિ બેસતી હોય તેમાંથી ૨૨ દિવસ અયનાંશના
આદ કરવા પડે છે. જેમકે ખરી મકરસંક્રાંતિ ૨૧
મી રિસંબરે બેસેછે અને સૂર્ય-ગૃહણ વર્તતાં પણ
એજ રીતે ૨૨ દિવસ આદ કરવા પડે છે. હરેક
ઋતુવિશે એમ જાણવું. ૩ ભયકર.

તે જેમ ભૂપ નહિ નિર્જળ ને તપાવે,
જેરે કરી સળળ ને વધતો દળાવે. ૧૦.
પૃથ્વી પરે પર્વ ધર્મે પગ તો દ્રઢાય,
જેણે વિના ન જનથી પગલું ભરાય;
રાખી કામાધર કામા અનિશે રહેછે,
તે જેમ કોઈ સમયે બાધ્યા તપેછે. ૧૧.
જે પૃથ્વીને અતિ પ્રદાર કરે કદાપિ,
રાખે કામા અધિક ને ન તપે તથાપિ;
તે પૃથ્વીનું સ્વરૂપ ખૂબ નાખું જાણાયું,
જે વિશ્વ આજ અતિ રૌદ્ર રસે છવાયું. ૧૨.
જે સૂર્ય સર્વ મુખદાયકમાં ખાધો છે,
તે વિશ્વ શીશ હમણાં અતિશે તપ્યો છે;
કોધીપણું સૂરજના મનમાં ન ગાયું,
જે વિશ્વ આજ અતિ રૌદ્ર રસે છવાયું. ૧૩.
જે વાયુ સર્વ સ્થળ શીતળતા કરેછે,
પ્રાણી તણા તનનણા તપને હરેછે;
સંતમ છે અને એજ જણાય વાયુ,
જે વિશ્વ આજ અતિ રૌદ્ર રસે છવાયું. ૧૪.
સંતમ પ્રાણી નહીંના જળ મધ્ય જાય,
તેને સર્વોચ્ચ તન શાંત કરે સદાય;
એ નીર આજ નિજ અંગ તપ્યું ગણાયું,
જે વિશ્વ આજ અતિ રૌદ્ર રસે છવાયું. ૧૫.
જે છાપરાં સરસ દાયક હંડિ છાયા,
જેની મનુષ્ય કાને મન મધ્ય માયા;
તે છાપડું પણ અતિ તપ્યું જણાયું,
જે વિશ્વ આજ અતિ રૌદ્ર રસે છવાયું. ૧૬.
પોતાતણે નિરખિયો જમને પલંગ,
જેને અંપાય વિશ્વાસથી આપ અંગ;
શું કીનિએ અધિક તે પણ જો તપ્યો છે,
જ્યાં જ્યાં વિકોટુ રસ રૌદ્ર અધે ભર્યો છે.
જે પર્વતો અચળ થૈ સધણું સહેતા,
કોઈ પ્રદારચક્રો કોઈ કદી ન લેતા;
તેઓનું આજ અતિશે તન છે તપાયું,
જે વિશ્વ આજ અતિ રૌદ્ર રસે છવાયું. ૧૮.
કૂદ્યા ધણા સરસ પર્વતના પલાશ. ૪
એની જણાય રચના વર્ણી આશ પાશ;

૪ ખાખરા.

કેવા દિસે અધિક ખાખર તે રૂપાળા,
જાણે ઉડી અધિક પર્વત કોધ જવાળા. ૧૯.
જે જોગિરાય તપિ જાય કદી ન પોતે,
સાંખે સદૈવ અપમાન પમાય તોતે;
તેઓતણું રૂધિર તે પણુ ઉઠનાયું,
જે વિશ્વ આજ અતિ રૌદ્ર રસે છવાયુ. ૨૦.
પંચાગ્નિ તાપ વળી જોઈ જનો તપેછે;
જે નામ વિશ્વ પતિનું મનમાં જપેછે;
લેવા નરેશતણું દ્રવ્ય તે વિશેષ,
મોટો ઝમોરઝઃ રચિ જેમ કરે પ્રવેશ. ૨૧.
કોધી બની ઉદધિ તો બહુ બૂમ પાડે,
ઘોઘાટ સાથ તટ હાથ જુઓ પછાડે;
કોધીપણું ઉદધિનું અતિ ઝોળખાયું,
જે વિશ્વ આજ અતિ રૌદ્રસે છવાયું. ૨૨.
રસ્તો સમુદ્ર પરનો નિધિએજ લોખો,
જાણે મનુષ્યશિર રાવણુ રાય કોથો;
રાખી દિસે હોમત કોઈથી ના જવાયુ,
જે વિશ્વ આજ અતિ રૌદ્ર રસે છવાયું. ૨૩.
જે સિંધુ નાવ નિજ ઉપર તારનારો,
તે કોધિ થૈ અધિક આજ થયો અકારો;
વિશ્વાસ આજ નિધિનો નહિ નાવ આણે,
કોધી કદાપિ નિજનું પરનું ન જાણે. ૨૪.
જે આ તરંગ નિધિ ઉપર ઉછળેછે,
રેલાઈ નીર વધતું રણમાં વળે છે;
રોમાંચ^૧ અંગ નિધિનું અતિશું થયું છે,
પ્રસ્વેદ^૨ નીર વહોને અજણું ગયું છે. ૨૫.
જે લોક સૂર્યતડકે પણુ પંથ જાય,
તાપે તપી વદન રક્ત થયા જણાય;
કોધી નિહાળી રવિ કોધિત સૌ થયા શું,
કોધે તપી વદન રક્ત બની ગયા શું. ૨૬.
પ્રસ્વેદ શીરપરથી મુખ કિતરે છે,
રેલા થયા કરવડે વળી તે ધ્રુવેછે;
તે જેમ કોધ ચડતાં દગ^૩ આંસુ આવે,

પ્રસ્વેદ અંગ વળી કોધ વિષે જણાવે. ૨૭.
કોઈ જનો સરસ સર્વતો પીએછે,
કોઈ જનો ખરડ કે ગુરુકંઠ લેછે;
કોઈ લિલાગર છણી જળ સાથ લીધી,
જાણે કરોધ શમવા જડિયુદ્ધિ પીધી. ૨૮.
કોઈ કરે જળ વિશે જળદેલિ લેને,
મિત્રોતણી સરસ મંડળિ સાથ લેને;
સંસાર માંહિ અકળાઈ ઉપાય શોધી,
ગંગા પ્રવેશન કરે જન જેમ કોધી. ૨૯.
પાણી તપે નદીતણું અદકું કનાજે,
ફૂવાતું નીર અતિ શીતળ એજ કાજે;
તે જેમ દંપતિ પરસ્પર વેણુ સાંખે,
જે એક જાય તપી તો બિજુ શાંતિ રાખે. ૩૦.
પૃથ્વી થકી જળ જુઓ રવિકીર્ણ શોખે,
વંશા સમે વળી ધરાતળ એજ પોખે;
રાજા પ્રજાથકી કદી કર એક લેછે,
તે જેમ યોગ્ય સમયે જન કાજ દેછે. ૩૧.
ખંચે જમીન જળને નબ બાતુરાય,
વાવો કુવાતણું જુઓ જળ હાંડુ જાય;
તે જેમ દેશ તૃપ કંજુસ થાય જ્યારે,
તેની પ્રજા સકળ કંજુસ થાય ત્યારે. ૩૨.
જે આ તળાવ નદી નીર નહીં સમાતું,
તે આજ છેક ઘટીને તુછે જણાતું;
તે જેમ કોઈ સમયે અતિ રિદ્ધિ આવે,
કોઈ સમે ચપળ થૈ સઘળી સિધાવે. ૩૩.
દિસે તળાવ નદીમાં જળ તો ઘટેલું,
ખારા વિશેષ રણમાં જળછે વધેલું;
કોઈ સમે ધન નહોય કુપાત્ર ઘેર,
દિસે કુપાત્ર જન ઘેર વિશેષ હંદર. ૩૪.
સકાં તળાવ જગ મધ્ય જણાય કેવાં,
ખોખાં પડેલ નિધિને તટ નાવ જેવાં;
કે રાજસ્રષ્ટ તૃપની નિરખે હવેલી,
કે નાથ હીન જગમાં જુવની રહેલી. ૩૫.
ધર્મીજનો વન વિષે પરનો કરેદે,
પુણ્યાર્થ દ્રવ્ય ખરગી જળ મોડેદે;
જાણે ખરીદ કરીને પરશોક માટે,
તે મોદશી બચી ઘરોડન સ્વર્ગ પાડે. ૩૬.

* ભાટ લોકો ક્રુપ ખડકીને રાજા ઉપર ત્રાણ કરવા સાર બળી મરતા હતા. આઈડીઓ કુટતી વખતે કહેછે કે હાથ ઝમોરીઆ-

૧ રોમાંચ-રવાંડાં ઉમાં થવાં. ૨ પ્રસ્વેદ-પરસેવો.

૩ દગ-આંખ.

ઉઠે કુવેયોં બળદોબળ કાશ તાંણે,
આવ્યાનું કાશ ભરોં ઢાલ^૧ ધ્વનીયોં બળે;
તે જેમ ભૂપ છંતવા પારદેશ જતાં,
આવ્યો બળાય ફરોં નોખતનાદ થાતાં. ૩૭.
કુવે મળે ન જળ તો જન જન્ય બીજે,
બીજે મળે ન જળ તો જન જન્ય ત્રીજે;
બીક્ષાર્થે જેમ પ્રતિ-ગંદિર સંચરે છે,
માધુગરી ગ્રહણ જોગણીઓ કરેછે. ૩૮.

ભંચાંનક રસ.

દાહરો.

કોથ જોધને કોધનો, ભય ઉપજે છે બ્રાત;
હવે ભયાનક રસ વિરે, વર્ણવીને કહું વાત. ૩૯.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ધીમી પડીને નદીયો વહેછે,
ધિમે ધિમે જૈ નિધિમાં રહે છે;
ક્રોધી પતિને નિરખી બિચારી,
ધીમી પડેછે ભયભીત નારી. ૪૦.
સમુદ્રનું પાન કર્યું સમસ્ત,
તે તો થયો આજ અગસ્ત અસ્ત;૨
સમુદ્રને કાંઈ રહી ન બીક,
મારે ઉછાળા મદથી અધીક. ૪૧.
પાણી વિના ખૂબ પિગાય પ્રાણી,
મરે બિચારા ન વદાય વાણી;
પક્ષી મરી ઝાડ થકી પડેછે,
ભાળી અતીશે ભય ઉપજે છે. ૪૨.

વસંતતિલકાવૃત્ત.

ગોરા જનોથી અતિતાપ નહી ખમાય,
સંસ્થાન વાસ તજી પર્વત વાશી થાય;
જાણે કુભાંડિ રિપુએ બળવો ઉઠાવ્યો,
એકાંતવાસ તન રક્ષણથી તકાવ્યો. ૪૩.

મનહર છંદ.

ગવર્નર જનરલ સીમલે સિધાવે,—અને
ઉત્તરના સાહેબોએ આપુ સ્થાન ધાર્યુંછે;

મુંબાઈનો ગવર્નર જન્ય મહાબળેશ્વર,
શિવને શરણે જવા ચિત્તમાં વિચાર્યું છે;
મુંબાઈના ગૃહસ્થો ખંડાળે માથેરાન જન્ય,
ધરત્યાર ઉપરથી અંતર કંટાર્યું છે;
તજી અભિમાન ધનવાન, વાનપ્રસ્થ^૧ થયા,
હરહર ગ્રીષ્મથી આ જગત હાર્યું છે. ૪૪.

વસંતતિલકાવૃત્ત.

કાંતો સરોવર વિપે વળી કાં નિધિમાં,
જ્યાં ખંગલા સરસ દંડકની ક્ષિત્તીમાં;^૨
ત્યાંના નિવાસિ જન કેક જુઓ થયાછે,
જાણે ડરી વરણ ને શરણે ગયાછે. ૪૫.
નોકા વિપે સુજન કોઈક સંચરે છે,
સિંધુતણી સરસ સેલ સુખે કરેછે;
જાણે વિશેષ ભુમિમાં ભય પામી લીધો,
ભૂમી તજી શિતળ સાગર વાસ શીધો. ૪૬.
તટી કરી વિરણની ધરી દાર માત્રે,
છાંટે જળે જળ લઈ શિતછિદ્ર પાત્રે;
જાણે નિવારણ થવા ભય સર્વ ભારી,
શંભુશિરે જન કરે અભિપ્રેક્ષ વારી. ૪૭.
પીવા વળી ખરફને જળ મધ્ય ઘોળે,
સુવા તથા શિતળ અદન એમ ચોળે;
જાણે રવિ કિરણ બાણ થકી ડરેછે,
માટે જનો વિવિધ બખ્તર તે ધરેછે. ૪૮.
કોઈ ધરે વિરણના જળ છાંટી પંખા,
કોઈ ધરે કુસુમના^૩ નહિ પુષ્પ સંખ્યા;
જાણે ઉતાપરૂપિ અસ્ત્રયકી ડરેછે,
તે આડો દાલ કરમાં લધને ધરેછે. ૪૯.

ઉંચે ભટકતા મોટા પંખા વિશે.

મનહર છંદ.

સિતા માટે સંગરામ રામના રિપુથી કર્યો,
જટાયુની જ્યાં અવધ આવી રહી આયુની;^૪
પાંખો તોડી પાખીએ આકાશમાં ઉડાડી દીધી,
તે ફરેછે પ્રકૃતિ સુધારવા પરાયુની;^૫

૧ વાનપ્રસ્થ—વનવાસી. ૨ ક્ષીતિ—પૃથ્વી.

૩ કુસુમ—ફૂલ.

૪ આયુ—આયુષ્ય.

૫ પરાયુ—પારકી આયુશની.

૧ મારવાડમાં. ૨ આશરે તા. ૨૯ મી મેએ
અગત અને તા. ૨૫ મી અગષ્ટે ઉદય થાયછે.

ભાગ્યશાળી ભોગીના ભવનમાં ભરાઈ ભાઈ,
તાપ ટાળે વારે વારે કરે વૃદ્ધિ વાયુની;
એજ દિસેછે આ દામ કહે દલપતરામ,
પંખવો નથી આ પાંખ જુઓરે જટાયુની. ૫૦.

દાહરે.

ધૂપછત્રીને પંખવો, બાગ કુવારા હોજ;
ખાટ અગાશી બંગશે, ચહે ઉનાળે રાજ.
વસંતતિલકાવૃત્ત. ૫૧.

ઉત્પત્તિ આજ અતિ માકણની જણાય,
જેનાંથી કેક જન તો અતિશે મુંઝાય;
ભાતુ શશાંક ગ્રહ જે નલમાં વસ્યા છે,
જાણે જમીનપર માકણથી ઈયા છે. ૫૨.
જે નીર મધ્ય રણછોડછ બેઠ બેઠા,
જે જૈન દેવ જઈ પર્વત માંહિ પેઠા;
શંભુ વસ્યા કંઈકિતો જઈ ભોયરામાં
ધારેલી ધારતી અતિ માકણની ધરામાં. ૫૩.
જે છોડવા લધુ ધણા વનમાં ઉગેલા,
તેતો મુકાઈ પડતાં વળી ધાસ વેલા;
જાણે વિશેષ લય અંતર ઉપજ્યાથી,
પ્રાણાંત પામી પડીયા નખળી દશાથી. ૫૪.
વૃક્ષોતણો વિવિધ આશ્રય પ્રાણી લેછે,
છાયા વિષે વિચરીને પશુઓ વસેછે;
તે જન્મ કોઈ અતિશે લયભીત થૈને,
વાસો વસે અભય આશ્રય એક લેને. ૫૫.
અકેકના ઉર નિચે શિર રાખનારાં,
ઘેટાં ધણાંક બહુ તાપ સહે બિચારાં;
તે જન્મ મૂર્ખ જન છાંડી ઉપાય ત્રાસે,
સતોપ સૌનાં ગતિ ઉપર ઉર ભાસે. ૫૬.
જોયા મહોન્મત મહા વળી સિંહ જવા,
તાપે તપી અજ બરાબર થાય એવા;
ઉન્મત હોય જન કોઈ જીવાન જન્મ,
ચિંતા પડયાર્યો તન નિર્જળ થાય તેમ. ૫૭.
આદારીશીર્થી અતિશે અકળાય વાધ,

હાકિ પડ્યો પરમ જ્યાં પ્રતપે નિદાધ;^૧
પામ્યો ગતિ અખળની વનરાજ એવી,
બીજા વનેચર તણી ગતિ શી કહેવી. ૫૮.
ફેકે દિનેશ નિજ કીરણ તિત્રખાણુ,
પ્રાણી અનેક વનમાં ગત થાય પ્રાણુ;
દિસે પડેલ મૃગખાઈ ધણો પ્રહાર,
જાણે જીવાન રવિરાય કરે શિકાર. ૫૯.
દૂરેથી દેખી વનમાં મૃગ ઝાંઝવાને,
પ્રાણી ગણી ઝડપથી વિચરે પિવાને;
તે જન્મ કોઈ ફરી કંજુસકેરી આશ,
સેવે ધનાઢય ગણીને વળતી નિરાશ. ૬૦.
સંતાઈ જાય મૃગ કોઈકિતો તો ગુફામાં,
પેસે છુપાઈ વળી સિંહણ આ સમામાં;
જાણે શિકારી જખરા રવિરાય ત્રાસે,
પેઠા છુપાઈ નલ ભૂચર જીવ ભાસે. ૬૧.
વટોળિયા વન વિષે અતિશે ચડેછે,
ચક્રી સમાન ફરતા નજરે પડેછે;
જાણે પ્રસન્ન કરવા રવિને વિચારી,
નાચે નવીન કુદડી ફરી રાસધારી. ૬૨.
ખેડૂજનો ખચિત ખેતરમાં ફરેછે,
ખોદી મહી નરમ ખેતરની ફરેછે;
જાણે પિતામહતણું ધન ખોદી લેવા,
મંડ્યા ઉપાય કરવા ચિત આદી એવા. ૬૩.

ઉપજાતિવૃત્ત.

પરસ્પરે વાંસ ધણા ધસાય,
અગ્નિ ઝરે ને વન નાશ થાય;
કુટુંબમાં જન્મ કુસંપ જન્મે,
પરસ્પરે તે લડી નાશ પામે. ૬૪.
નહાવા ન પામે મર દેશ વાસી,
ખીવા ન પામે જળ ત્યાં પ્રવાસી;
તે વાતનું વણું જો લખાય,
તો વાંચનારા ભયભીત થાય. ૬૫.

ખાપાની પીંપર વિષે.

કથાંતર અથવા શરસ.

કુંડળિયા છંદ.

“વિચરીને વટવાણથી, લીધો કોળી પય;”
“લીનક વરણવનાં વધે, ઝીંમ વરણન મધ;”

૧ જન્મ મૂર્ખ લોકા કુદડની વખતે ઉપાય ન શોધતાં ક્ષાંતું ઘરો તે આપણું ઘરો એમ ધારીને બેસી રહેછે તેમજ ઉખ્ય કાળમાં ઘેટાં એક બીજાના પેટ હેરે માથાં સંતાડીને આંખો મીચીને તાપ સહેછે.

“ગ્રીષ્મ વર્ણન ગ્રંથ, પંચમાં ન મળ્યું પાણી;”
 “તપ્તો પ્રલય સમતાપ, રહી શિર રામ કહાણી;”
 “દાખે દલપતરામ, રામનું રહણ કરીને;”
 “અતિશય કર્યા ઉચાટ, વાટ મધે વિચરીને. ૬૬.
 “લગ ભગ આવી લીંબડી, દોઢ ગાઉ પર દૂર;”
 “ત્યાંતો ધોમ ધખ્યો ધણો, ન રહ્યું તનમાં નૂર;”
 “ન રહ્યું તનમાં નૂર, સૂરજે શરૌર તપાવ્યું;”
 “છાંયો ન મળે છેક, એક પણ ઝાડ ન આવ્યું;”
 “દાખે દલપતરામ, ભલી જોતાં મન ભાવી;”
 “પીંપર બાપાતણી, લીંબડી લગમગ આવી.” ૬૭.
 “બાપાની પીંપર બડી પૃથ્વી પર પ્રખ્યાત;”
 “પ્રસિદ્ધ જોવો પ્રાગવડ, વિશ્વ વખાણે વાત;”
 “વિશ્વ વખાણે વાત, પીંપજો પ્રભાસ પાસે;”
 “કદંબ જમુના ફૂલ, કદંબ તરંગો કેલાશે;”
 “દાખે દલપતરામ, ઉપમા એ આપ્યાની;”
 “ભલે થઈ ભૂ માહી, બડી પીંપર બાપાની.” ૬૮.
 “ત્યાં ખેશીને ત્રણ ધડી, કવિએ કર્યો વિરામ;”
 “અતિ સુખ ઉપજ્યું એ થકી, આશિષ દીધી આમ;”
 “આશિષ દીધી આમ, નામ તુજ નવ જુગ રહેજો;”
 “તુજને વાવી તેહ, લાખ સુખ સ્વર્ગે લેજો;”
 “દાખે દલપતરામ, પરમ પદમાં પેશીને;”
 “લેજો ઉત્તમ લહાણ, બહુ જુગ ત્યાં ખેશીને. ૬૯.
 “આંખા કરતાં અતિ ભલું, દિસે તારું ડોળ;”
 “શેલડી શા હીશાખમાં, આપે સાકર ગોળ;”
 “આપે સાકર ગોળ, તાપ તનને ન મટાડે;”
 “સુરતર સ્વર્ગે વસે, ન દેખે નર કોઈ દહાડે;”
 “દાખે દલપતરામ, સરવ તરંગ ગુણ સ્મરતાં;”
 “તુજમાં અમૃત તત્વ, અધિક તું આંખા કરતાં.” ૭૦.

દોહરો.

ભનહવી તીરે જળતણું, દેતું સદા દાન;
 દેને નિર્જળ દેશમાં, કહુ જળ કિમતવાન. ૭૧.

કુંડળિયો.

“ધારી પીંપર પદમણી, શાંતિ દાન દેનારો;”
 “ભૂપતિ વિક્રમ ભોજસમ, તુ અતિશે ઉપકારો;”
 “તુ અતિશે ઉપકારો, તારો કીર્તિ શું કહીએ;”
 “જે ઉચ્ચ તે અદ્ભુત, એમ અતર ધરો રહીએ;”

“દાખે દલપતરામ, કોટી ધા તું ગુણકારી;
 “રાખીશ તારું નામ, પૃથ્વીપર પીંપર ધારી.” ૭૨.
 “આપે ગામ ગરાસ કે, દ્રવ્ય વસ્ત્ર દે દાન;”
 “એમાંનું એકે નહીં, શાંતી દાન સમાન;”
 “શાંતી દાન સમાન, જગતમાં કશું ન મળ્યું;”
 “તે માટે હું તને, વિશેષે કરી વખાણું;”
 “દાખે દલપતરામ, કષ્ટ કાયાનાં કાપે”
 “દુનિયા મધ્યે દાન, કહો એવું કો આપે.” ૭૩.
 “જ્યાં સૂધી આ જગતમાં, મુજ કવિતા કહેવાય;”
 “બાપાની પીંપર તણા, ગુણ જગમાંહિ ગવાય;”
 “ગુણ જગમાંહિ ગવાય, પામજો બહુ પ્રખ્યાતી;”
 “કીર્તિ દેશ વિદેશ, મુલકમાં થાને માતી;”
 “દાખે દલપતરામ. અરે અસુખના અખંધી;”
 “જીવે તું જગમાંહિ, જીવે કવિતા જ્યાં સૂધી.” ૭૪.
 “ઓગણીસે ઉપર થએ, વિક્રમ વર્ષે એક;”
 “વદિ દશમી વૈશાખની, વાસર શની વશેક;”
 “વાસર શની વશેક, પીંપરે તાપ ઉતાર્યો;”
 “નિશ્ચળ રહેવા નામ, આમ આ વિષય ઉચાર્યો;”
 “દાખે દલપતરામ, ભલે જનમી આ ભૂપર;”
 “વિક્રમ વર્ષ ગણાય, એક ઓગણીસે ઉપર. ૭૫.

સવૈયો.

“કદળી તર તુલ્ય ગણી કહીએ,
 કદિ આંચ હરે ન હતાપાની;”
 “તર ફુલતણાં વિરહી જનને,
 બહુ બુદ્ધિ કરેજ બળાપાની;”
 “ધિક જન્મ ધરી જશ જો ન જપાય,
 છપાય ન અંદર છાપાની;”
 “નિર ભાગણી નાગર વેલ અને,
 બડભાગણી પીંપર બાપાની.” ૭૬.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

જો બાગ આદિયકી શીતળ વાયુ આવે,
 રસ્તે જતા જન દિસે અતિ હર્ષ લાવે;
 લાગે નવાઈ સરખો શિત વાયુ કેવો,
 જાણે મળ્યો સરસ તે પરદેશો મેવો. ૭૭.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

નૈ આગમાં કોઈક લોક એસે,
ઝાડી વિષે જેમ છુપાઈ પેસે;
નણે થયોછે રવિ વાધ જેવો,
છુપાય પામી જન ત્રાસ તેવો.
આંખા વડા પીપર લીંબડાને,
પુછી કરે વૃક્ષ વડા વડાને;
કરે વડાને લલચાર્યો તાન,
સ્વરાજ લોભે પ્રતિપક્ષી રાજ.
ચંબેલી ચંપા વળી જૂઈ નાઈ.
શુંદાળ સેવતી રહી કુલાર્ધ;
ને મોગરો આ કુલ ભાર જૂથો,
નણે છતી ગ્રીષ્મ કાળ કુલ્યો.
જુવાળી ગ્રીષ્મે શુશુ શુદ્ધ નેના,
જનો વખાણે જશ ચેત્ય તેના;
દશે દિશાએ જન સર્વ દેખે,
અપાડમાં અંકુર તો અસેખે.
ચાપાં પપૈયા ફળ ફાલસાં છે,
શેતૂર સારાં જગમાં થયાંછે;
શ્રીમંતને દૈ બહુ સ્વાદ એવા,
નણે વિચારે લલચાર્યો લેવા.
કેરાં તથા ને તડખૂચ ટેલી,
ગ્રીષ્મે ધરીછે વળી ભેટ બેટી;
તથાપિ ઝાઝા પરિતાપ દાખે,
રાજા હસાવે વળી દાખ રાખે.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

દિસે સામાન પણ રાયાણુ ને લિખોળી;
બેના સમાન શુણુ કેમ શદાય તોળી;
એ નારીઓ સ્વરૂપમાં સરખી જણાય,
જૂદા જૂદા જગતમાં શુણુ તો ગણાય.
છત્રી ધરી જન જુઓ શિર હાંકી ચાલે,
આંખો ઉઘાડી અતિરો કરીને ન ભાળે;
નણે જરર દુનિયાં વહુ લેક આંખો,
તેણે લગવ્યો પટ ધુધટ શું તણાવ્યો.

દોહરો.

જરર છત્રી નેમાં, ઓટયાનો છે ચાલ;
લાજ કાઢવી નેહની, ખરો દરો એ ખ્યાલ.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

નેના સમીપ નિજ જોર કશું ન ચાલે,
તેનો જુલૂમ સહીને મન લોક વાળે;
ને શેલીછી અધિક તાપ કરે અનોલે,
તો વૃદ્ધિ ખૂબ પડશે જન એમ જોલે.
લાંબું વિશેષ વધતું દિનમાન દિસે,
ઉઘોગ હીન અકળાંમણુ દે સ્પતિશે;
શાંતિતણા હરખના દિન હોય દૂંકા,
લોખા જણાય દિવસો, જગ. મધ્ય મૂકા.
આદિત્ય આજ નભમાં, મૃગ પાસ આવ્યો;
વાયુ વિશેષ બળથી જગમાં ચલાવ્યો;
નણે શિકાર કરવા રવિ રાય ધાયો,
દોડયાયો ત્રાસ ચઢતાં તનમાં ન માયો.
વાયો હવે અધિક આ મૃગશિર વાયુ,
ને આજ જોર અતિ પશ્ચિમતું જણાયું;
નણે સમુદ્ર તરો આરણ ફેળ આવી,
ને પીપળા વડ વરોષ દિધા પડાવી.
આંખાયદ્રી ફળ ધણાંક પક્ષાં ખરીને,
વાયુતણા અતિ પ્રદારયદ્રી કરીને;
નણે વિદેશી વૃષતું બહુ સેચ આવ્યું,
પામ્યા વિનાતું પણ ખેતર તે લૂઠાવ્યું.
આંખે સુદાસ પરિપક્વ થયો રસાળો,
કોડે કરે સ્વજન સૌ મળી કરોંગાળો;
શું કલ્પવૃક્ષ ફળ દંડપુરીયો આવ્યાં,
તે ભાગ્યશાળી જનને ભડી ભાત ભાવ્યાં.
ભાગી વિશેષ રજ લાગતો વાયુ ચોટ,
જેઈ કહે જન થયો અતિ મૂળ કોટ;
નણે વિદેશી વૃષતિ નિરખી હરીલો,
રક્ષાર્થ ક્ષેપ રચિયો મનખૂન કિલ્લો.
કોઈ રથજે ધરતણાં નળિયાં ઉઘાડ્યાં,
સિંધુ તટસ્થ વળી નાવ ધણાં બમાવ્યાં;
નણે વિદેશી વૃષ સાથ યદ લગાઈ,
દેશી જનો ઉપર ચે અદરી ચઢાઈ.
નાવો નણા વળી જુઓ સડ તોડી નાંખ્યા,
કોઈકના નવ રજા કુપચન આખ્યા;
ભાતું તથો પવન ને નિધિ ઉઘડેછે.
નણે ત્રણે વૃષતિ સંપ કરી મનેછે.

એથી વિશેષ જનમાં ગભરાટ ઉઠ્યો,
જાણે જરૂર રહેયે અતિ દૈવ્ય રહેયો;
નિશ્વાસ નાખી નર્મો ઇશ્વર પાય લાગે,
શાંતિ સ્વદેશ કરવા વરસાદ માગે. ૯૬.
જો ભાનું ઉત્તર ભણી ખટ માસ આવ્યો,
તેણે ભણે ભરતખંડ ધણો તપાવ્યો;
પાછો વળ્યો તરત, આજ* થકી વિચારી,
ઝાઝો ખમે ન પરિતાપ પ્રજા બિચારી. ૯૭.
જ્યારે રવિ અધિક પશ્ચિમમાં ઢળેછે,
સિંધુ સમીપ ફરવા જન નીકળે છે;
જાણે અધા દિવસમાં રવિએ તપાવ્યા,
તે સિંધુ પાસ કરવા ફરિયાદ આવ્યા. ૯૮.
ધિમે ધિમે સુરજ પશ્ચિમ આથમેછે,
ઉંડાં તથાપિ ફિરણો જગમાં ભમેછે;
એથી ઉતાપ ઉપજે રવિ દેવ પાખી,
જાણે ગયો નૃપતિ તે નિજ થાણું રાખી. ૯૯.
પક્ષી જુઓ ઉદધિ ઉપર આ ભમેછે,
જોતાં સમીપ ફરતાં જનને ગમેછે;
જાણે સમુદ્રતટાં રીસ સમ્યાનું ધારી,
આવારણાં ખગ કરે ચિત્તમાં વિચારી. ૧૦૦.
ભોગીજનો શયન પુષ્પતણાં બિછાવે,
તે બેરખા કુસુમ હાર તથા ધરાવે;
ગુથે સતી સુમન* કાઠકિ ચોટલામાં,
ખેસે પ્રિયા પ્રિય મળી શશિની પ્રભામાં. ૧૦૧.
જેજા સમીપ શશિ પૂર્ણ રૂડો સહાવે,
તે દેખતાં કવિતણે ઉર તર્ક આવે;
ચૂડો નવીન રજની વહુએ મગાવ્યો,
જાણે નિશાપતિ જઈ ગજદંત* લાવ્યો. ૧૦૨.
મેનાં શુક્રો મધુર શબ્દ કરે પ્રભાતે,
મધ્યાન્હ પીક* વળી જુલ જુલ શબ્દ રાતે;

* જીનની તા. ૨૧ મીથી.

૧ સુમન-ફૂલ.

૨ જેજા નક્ષત્રનો આકાર હાથી દાંતને આકારે
છે. જેની પુનમે ગ્રીષ્મઋતુ પુરી થાય છે અને તે
ઋતુમાં વડના ઝાડે સારો આશ્રય આપેલો માટે તે
દહાડે વડસાવિત્રીનું પૂજન કરેછે. તે પુનમનું નામ
વડસાંતરી કહેવાય છે. ૩ બપૈયો.

સાંજે ગમે ચકલીયો સ્વર શુદ્ધ એમ,
શોભે વિશેષ સમયોચિત શબ્દ જેમ. ૧૦૩.

દોહરા.

રહે નસરખા દિન સદા, ચતુર વિચારો ચંત;
દિન આવ્યા વેરસાદના, આવ્યો ગ્રીષ્મ અંત. ૧૦૪.
ધીરા જન ધીરજ ધરો, ઉરમાં સમજ આમ;
રાજ રાજ નીત રહો, દિલમાં દલપતરામ. ૧૦૫.

વર્ષા રત્નનું વર્ણન.

મનહર છંદ.

સુણો સભાસદો વિશ્વેશી રંગ ભૂમી વિષે,
સાહસિક એક શુરવીર વડો આવશે;
જગતના ઉપકાર માટે નિજ જીવનને,
કરી કૂરખાન દાન શૌર્ય દેખડાવશે;
પ્રસરશે પૃથ્વીમાં તે પામીને પ્રવાસ શૌર્ય,
ગામ ગામ ઠામ ઠામ જમાવે જમાવશે;
યુદ્ધ શૌર્ય ધરી યુદ્ધ કરશે તે માહા યોદ્ધા;
હિમતથી ગ્રીષ્મને હરાવી હઠાવશે. ૧.

દ્વિવજ્ર વૃત્ત.

ચેખી પિડાતા મહિ મધ્ય પ્રાણી,
તે ગ્રીષ્મનો જૂલમ એમ જાણી;
રહેયો ધણો અંતર મેઘરાય,
તે રાજ લેવા ચિત્તમાં ચહાય. ૨.
ચિત્તે જનો સૌ ધનને ચહાય,
તે પૂછવા જોતિયે ઘેર નંચ;
જેથી દિલાસા બહુ જૂદા દેહે,
વિશ્વાસ ભોળા જનનો ધરેછે. ૩.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

છે ગ્રીષ્મનો શુદ્ધપ્રધાન નામ,
હરી રહો ભૂતળ ઠામ ઠામ;
તેણે કર્યો હાય હરેક કિલ્લો,
લડ્યો વિના તે ન હો હડીલો. ૪.

ભુજંગી છંદ.

સુકું ગ્રીષ્મનો મંત્રિનું નામ જાણું,
હિસે ઠામ ઠામે સુકુંનું જાણું;
જુઓ ગામમાં સીમમાં ઠામ ઠામ,

મુકાનેજ તામે દિસેછે તમામ. ૫.
 ગિરી શિખરે વ્યાપીયું ખૂબ સુકે,
 મુકે કોઈએ હામ ખાલી ન મૂક્યું;
 નદી કે તળાવો જુઓ ખેતરોમાં,
 જુઓ ચોદ વસ્તીતણા કે ઘરોમાં. ૬.
 જુઓ સ્થીર ન્યાં લાં મુકાનો જમાવ,
 કરે ભક્ષ પ્રાણીતણો એજ ભાવ;
 જુઓ ધાસ પાણી જમી મધ્ય ખટયાં,
 ચડી ગ્રીષ્મની સ્વાસીએ જમ લૂટ્યાં. ૭.

પંચાત અથવા વિષ્ટી.

વસંતતિલકાવૃત્ત.

એવેસમે પવન શીતળ કાંઈ આવ્યો,
 વિષ્ટીતણી જરૂર એજ વધાઇ લાવ્યો;
 દાતા નહિ તદ્દપિ શીતળતા જમાવે,
 તે લોકના મન વિષે ભલ્લી રીત ભાવે. ૮.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

વાયુ જુઓ નૈઋતનો વહે છે,
 વર્ષાદતું આગમ તે કહે છે;
 હવે ભયો જમ વિદેશો આવે,
 વધામણી કાંઈ ભલીજ લાવે. ૯.
 વાયો શિળો નૈઋતમાંથી વાયુ,
 જોતાં ભક્ષ કારણુ તો જણાયું;
 સંધી કરાવા રિપુ ગ્રીષ્મ સાથે,
 શું મોહલ્યો સાંધિક મેઘ નાથે. ૧૦.
 લાં સામ ને દાન ઉપાય કીધા,
 ભણે પ્રકારે વર્ણો બેદ^૧ દિધા;
 થાણું ઉઠાવ્યાં નહિ શુષ્ક દેરાં,
 વાનાં વિવેકે કરતાં ધણેરાં. ૧૧.
 નકી થયું દંડ ઉપાય પામે,
 તે આપણું તો નહિ માન રાખે;
 માયા કૃદ્ધો કદીએ ન માને,
 કોઈ તણી વાત ધરે ન કાને. ૧૨.

દાહરો.

સામ દાન કે બેદથી, સમાધાન જો યામ;
 ધરાવણી કે ધરવણી, કરે ન ક્રોધ ઉપાય. ૧૩.

ભુજંગી છંદ.

કહે ગ્રીષ્મ રાજ શુભો શુષ્ક વીર,
 વડો ફોજમાં એક તું છે અમીર;
 પુછું તુજને આજ હું એજ માટે,
 હવે આપણે ચાલવું કેમ વાટે. ૧૪.
 મળું શત્રુથી કે મચાવું લડાઈ,
 છતી શત્રુને પામવી છે વડાઈ;
 કહે શુષ્ક મંત્રી શુભી વેણુ એવું,
 વિના જુદા કીધે નથી રાજ દેવું. ૧૫.
 હોતો મેઘના બિંદુ રૂપે જણાશે,
 જુઓ તેહને આપણા હૃત ખાશે;
 અજ નતિ છે સિંહનો જમ ચારો,
 હોતો મેઘના તેમ ચારો અમારો. ૧૬.
 ધખેલી તવીમાં પડે બિંદુ જમ,
 થશે મેઘની ફોજનો નાશ તેમ;
 દિસે મેઘને જિર છે રામ રૂપો,
 લડી છતવા આપણી સાથ ઉડ્યો. ૧૭.
 નથી જાણતો ગ્રીષ્મનું જોર કેવું,
 નથી જાણતો ખેડ છે રાજ લેવું;
 જુઓ સ્વર્ગમાં સૂર્ય બૂપાળ જેછે,
 ખરો આપણો માનીતો મિત્ર તેછે. ૧૮.
 રવિ મેઘના બિંદુને મુશીં જશે,
 રહે ખાઈ તે આપણા હૃત ખાશે;
 કદાપિ વળી જો રડી જાય ખાડી,
 બધાને મદીને કરે સિંધુ કાડી. ૧૯.
 જુઓ આપણા મિત્ર છે સિંધુ જોવા,
 કહેછે મહા જોરથી આજ કેવા;
 ઈશને હાયાથી અકીર્તિ-પમાય,
 જુઓ આપણા દુનિના ધર્મ જાપ. ૨૦.
 રણે મોત જો યાય તો સ્વર્ગ નજી,
 સદાકાળનું સ્વર્ગમાં સૂર્ય લેજી;
 ઈશને હાડી જુદથી જો નિવેજી,
 નિવે તોય લોકો મુઝા ને કહેજી. ૨૧.
 જુઓ વિધવાં સા શુરને વખાણે,
 જનેના તથા નાનને ધન્ય જાણે;
 લડે એકબીજાં દૈ શુરો લાખ સામે,
 પડે દેહનો ને ન જાણે નાશનો. ૨૨.

પતિ સંગ જૈને સતી દેહ બાળે;
શુરા તેમ સંગ્રામમાં દેહ ગાળે;
લડાઈ લડ્યાને રહે હર્ષ રાખે,
ભયે ભીતયે દીન ભાષા ન ભાખે. ૨૩.

દોહરો.

ગ્રીષ્મ ભરાયો ગર્વથી, શુણ્ણી મંત્રિની વાત;
મેઘે ચઢાઈ આદરી, સંગ્રામે સાક્ષાત. ૨૪.

વર્ષાદ આવવાનાં ચિન્હો.

શાંલિની વૃત્ત.

છંડા લેને કીડિયો નીકળી છે,
ટાળે ટાળે એકડી ચૈ મળીછે;
જાણે એતો લોકને ધૈય દેછે,
વૃષ્ટિ થારો એમ તે સચવેછે. ૨૫.
પક્ષી મંડ્યાં ગુથવા ઘાસમાળા,
લોકો જાણે વૃષ્ટિના એજ ચાળા;
કાચિડાને રંગ રાતો ચડ્યોછે,
કંક પત્રી વૃષ્ટિની લાવ્યોછે. ૨૬.
કાઈ હામે દેડકાં ખૂમ પાડે,
લોકોને શું ધૈય એતો પમાડે;
મીઠા કરા પાનમાં થાય પાણી,
લોકે લીધું વૃષ્ટિ થાવાનું જાણી. ૨૭.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

પાંખેકરી ચકલીયો રંગ અંગ નાંખે,
જાણે નિમજ્જન કરે નિજ અંગ આંખે;
એવે મિથે મનુષ્યને મન ધૈય દે છે,
વૃષ્ટિ થવાનું શુભકારણ સચવે છે. ૨૮.
જાણ્યું થયું મિલન ભાસ્કર કંકરાશી,
છે કંક જત જગમાં જળના નિવાશી;
જેવો સુસંગ કરશે શુભ તેનું કામ,
એવું વિચારી જન લે મનમાં વિરામ. ૨૯.

છંદનૂ વૃત્ત.

જે આ વળી આભ જણાય રાતો,
વર્ષાદ આવ્યાની નિશાની આતો;
છંદે ક્યો એવજ હોય રડો,
આકાશમાં જેમ ગુલાલ ઉડ્યો. ૩૦.
આકાશમાં સુંદર મચ્છ તાણ્યો,

નેતાં હવે મેઘ સમીપ જણ્યો;
શું ગ્રીષ્મના સામું ધનુષ તાણ્યું,
નસાડવાને ઉર વેર આણ્યું. ૩૧.

જાણી જગોએ વનમાં ટિટાડી,
છંડાં મુકેતો નહિ વૃષ્ટિ થોડી;
શું એટલે સધી થવાનું પાણી,
છંડાં મુક્યાં હોય ભવિષ્ય જાણી. ૩૨.

જે વીજળી આં અંધકે ધશાની,
તે સધ વર્ષાદતણી નિશાની;
જાણે થઈ ધનુષકરી દણી,
તેથી થશે વિશ્વ વિષે સુવૃષ્ટિ. ૩૩.

જે ચંદ્રને આ જળનું કુંડાળું,
આકાશમાં આજ દિસે રૂપાળું;
આડી રડી સર્વ મુખી ધરીછે,
ચઢાઈ શું મેઘ ત્રપે કરીછે. ૩૪.

વેપારી વિદેશ થકી વગેછે,
કુટુંબને આવી સુખે મળેછે;
જાણે મુણી જે લડનાર રાજ,
સંભાળ લીધી ધર કરી આજ. ૩૫.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

આકાશ સ્વચ્છ નથી કાંઈકે શામતા છે,
તારા શશાંક પણ સ્વચ્છપણું તજ્યા છે;
જાણે વડા નરપતિતણી વ્યાપી જાયા,
આંખા પડી અંધર ભૂપતિઓ દબાયા. ૩૬.

જે ધંડનાદ બહુ દૂર સુધી સુણાય,
ઉંડાણથી નિકળતો સ્વર સૂક્ષ્મ થાય;
જાણે ક્યું અશન તાંબુલનું ગર્વજો,
તેથી ત્રિણે સ્વંર ઉડ્યો મન ધારી લેજો. ૩૭.
સંચારતા જન જુઓ વળી છાપરાંને,
મંડ્યા નવીન ધરને અટ દાંકવાને;
જાણે વડો નરપતિ પુરમાં પધારે,
શોભાવવા પુર વિશેષ ધરો સુધારે. ૩૮.

મેઘરાયની ચઢાઈ.

ભુજંગી છંદ.

જુઓ શિખરો વાદળાંનાં ગિરિજા,

ઉડ્યા નાણીએ પર્વતો હોય આને;
 મહા દુઃખ પોકારવાકેરી આરો,
 ગયા પર્વતો નાણીએ ઇંદ્ર પાસે. ૩૯.
 જુઓ વાદળાં આમથી તેમ દોડે,
 મળે કોઈતો એક બીજાની નેડે;
 દિસે નાણીએ ફોજનાં જૂથ જાય,
 રૂઝો ગ્રીષ્મની ઉપરે મેઘ રાય. ૪૦.
 વળી વાદળાંની છટા કેવીં છાજે,
 રૂઝ ઇંદ્રના નંમ હાથી બિરાજે;
 નમેલાં દિસે ભૂમિની પાસ કેવાં,
 સુશોભિત તે હાથિની સુંદ નેવાં. ૪૧.
 નતિઓ જુઓ એક હામે ઠરેછે,
 કયા કિર્તનો લોક સૌ સાંભળેછે;
 હરે ગ્રીષ્મના કષ્ટને એમ નાણે,
 પ્રભુનો પુરો પાડ પ્રેમે વખાણે. ૪૨.
 કરે આલમાં વીજળી ચમકારા,
 ઝબૂકે ધણી નાણીએ રાજ ધારા;
 થયા આલમાં કાઠકાના કડાકા,
 દિસે નાણીએ તોપના તે ધડાકા. ૪૩.
 ઉડી ગર્જના મેઘની ત્યાં નિરાંકા,
 દિધા નાણીએ નોખતે ધાવ ડંકા;
 ધ્વનીનો વળી અર્થ એવો ઠરેછે,
 મહા મેઘરાજા મુખે ઉચરેછે. ૪૪.
 જઈ ગ્રીષ્મ સાથે કંઈ યુદ્ધ મોડું,
 નહીં તો ન રાજ ધરું નામ ખોડું;
 હાડી ગ્રીષ્મના કાળને હું હડાવું,
 ચઢેલા મહે સિંહને હામ લાવું. ૪૫.
 બધા દેશમાં ફોજ ફેલાવી મૂકું,
 ચઢું ચાહોને હામ એકે ન ચુકું;
 કરીને પ્રતિજ્ઞા ચટી મેઘ આવ્યો,
 અસંખ્યાત સાથે સજ સૈન્ય લાવ્યો. ૪૬.
 સૂણી મેઘ વાણી થયા સજ્જ સર્વે,
 લડે ફોજ બે રાખોને ખૂબ ગર્વે;
 પડ્યા મેઘના બિંદુ ત્યાં ખુબ વટી,
 લોંધા તેહના પ્રાણુ તો સંઘ લટી. ૪૭.
 લડે ખૂબ વર્ષાદને ગ્રીષ્મ કાળ,

મલા શરવીરો દિસે બે ભુપાળ;
 ગઈ મેઘની ફોજ ઝાઝી મરાઈ,
 શુરા શુદ્ધ વીરો ગયા ખૂબખાઈ. ૪૮.
 કરા રૂપ થૈને પડ્યા કે સિપાઈ,
 તથાપિ ગયા ગ્રીષ્મના હૃત ખાઈ;
 જુઓ નીરના ચાલિયા ખૂબ રેલા,
 દિસે નાણીએ લોહિનાતે બનેલા. ૪૯.
 ચડ્યો ક્રોધ વર્ષાદને ચિત્ત એથી,
 કરી ગર્જના ખૂબ તેં કાળ તેથી;
 અસંખ્યાત ત્યાં સૈન્ય થૈ સજ્જ આવ્યું,
 ભુમિ ઉપરે યુદ્ધ ભારે મચાવ્યું. ૫૦.
 જુઓ મોર કેવા ટહુકા કરેછે,
 દિસે ચોપદારો નડી ઉચરેછે;
 યઈ નીરનાં બુંદની વૃષ્ટિ એવી,
 દિસે યુદ્ધમાં બાણની વૃષ્ટિ નેવી. ૫૧.
 જુઓ દાદુરો શબ્દ કેવા કરેછે,
 દિસે આરબી ખેરબો ઉચરેછે;
 મહી ઉપરે નીર રેલા ચલાવ્યા,
 દિસે નાણીએ મેઘના હૃત આવ્યા. ૫૨.
 દોહરો.

ગમત કરીને ગાયછે, શુભિજન રાગ મહાર;
 નાણે સિંધુ રાગ તે, ગાયયુદ્ધ મોઝાર. ૫૩.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

બેડુ જનો વાવણિયા કરેછે,
 વિશેષ આશા ઉરમાં ધરેછે;
 ને સ્વર્ગમહે મુખને ચરેછે,
 તે જન્મ અનાદિક દાન દેછે. ૫૪.

ભુજંગી છંદ.

તળાવે તથા કેક ખાડયો ભરીછે,
 દિસે નાણીએ ધાવણી તે કરીછે;
 જુઓ નીરનાં પૂર આવ્યાં નદીમાં,
 દિસે નાણીએ સૈન્ય ચાલ્યું મદીમાં. ૫૫.
 મળી ઝાઝું ઝાઝાં નદી મોટીં થાય,
 ગિરિ બેદીને આગે ખેંચીં જાય;
 મળી જન્મ ઝાઝા જનો સંપ નેટે,

મહા જોર વાળાતણું જોર તોડે. ૫૬.
કહું આ નદીઓતણું પૂર કેવું,
જણાએ જુવાનીતાણું જોર જેવું;
તટે ઝાડને તોડતી કેવી હિંડે,
છકચો મંત્રિ પાડોશીને જોમ પીડે. ૫૭.

દોહરો.

છાધિરનનીલે તુણે, ધનજાયો આકાશ;
સુખકારી સહુ લોકને, સુંદર શ્રાવણ માસ. ૫૮.

ભુજંગી છંદ.

જુઓ માનવીઓ કરે ખૂબ મેળા,
ભલા લોક ભાગોળમાં થાય મેળા;
મળી મિત્ર સાથે જનો ખૂબ માલ્યા,
સજ સૈન્યને યુદ્ધમાં જોમ ચાલ્યા. ૫૯.

જુઓ દિસતી ગાડીઓ દોડતીછે,
ધણા ધુધરાના સ્વરે ગાજતીછે,
ધણી જુકિતવાળો બનેલો જથોછે,
રૂડા જાણીયે ઈંદ્રકેરા રથોછે. ૬૦.

જુઓ સિંહ સંક્રાંતિએ ભાતું આવ્યો,
ધણું સાથ વૃષ્ટિ તણું સૈન્ય લાવ્યો;
ડરે રેલથી સર્વ સૃષ્ટિ બિચારી,
દિડી સૂર્ય દેવે સજ સિંહસ્વારી. ૬૧.

ચક્રો જસમે ખૂબ વર્ષાદ ખાસો,
થયો તેથી ઘાટા વિષે તો તમાસો;
અહિથી તહીં દોડતા લોક ભાસે,
ચતો યુદ્ધમાં કાયરો જોમ નાસે. ૬૨.

કંધકે શિરે ખેસતો ઢાંકી દીધો,
ડરી જાણીએ નારીનો વેપ લીધો;
કંધકે શિરે છત્રિઓ ઝાઢીં સારી,
જુઓ મેઘરાએ કર્યા છત્રધારી. ૬૩.

દોહરો.

નદી તળાવો નીરથી, ભરાધને ઉભરાય;
રણસંગ્રામ પ્રવાહ સમ, જોતાં છબી જણાય. ૬૪.

ભુજંગી છંદ.

સુકાં ધાસને ધુળ ખેંચાઈ ચાલી,
લોંલા જાણીયે ગ્રીષ્મના હૃત ઝાલી;
ગિરિને શિરથી શિલા આપડે છે,

દિસે જાણીએ મસ્તકા તે પડેછે. ૬૫.
તણાયાં સુકાં કાષ્ટ ત્યાં મોલ જેવાં,
દિસે હાથને પાવ કે અંધ એવાં;
વડાં ઝાડ ત્યાં કાઈ ખેંચાઈ નાંચ,
દિસે ફોજના જોમ હાથી તણાય. ૬૬.

દોહરો.

ભૂત પ્રેત વૈતાળ ત્યાં, આવ્યાં મળી અથાક;
દે બળિદાન ધુણે ભુવા, વાળે ડમર ઝાક. ૬૭.

મનહર છંદ.

વાદળાંના ગોટે ગોટા જતા આવતા ન જાણ,
મોટી જટાવાળાં તે ભુવાનાં ડોકાં ડાલેછે;
હંડા દિન જાણીને ઉજાણી આ ન જાણીશ તું,
ખીર વડાં બાકળાનો તે ઉતાર તોલેછે;
ચમકીશ મહીં નથી વીજળીનો ચમકાર,
મહીપને મારવાને અટક તે બોલેછે;
ગાજતો નથી ગગન ધત દલપતરામ,
બોંબે બોંબે બોંબે બોંબે ઝાકલું તે બોલેછે. ૬૮.

ભુજંગી છંદ.

બધો દેશ પ્રાણીથી ભીંજવો દીધો,
દિસે ગ્રીષ્મના હાથથી દેશ લીધો;
રણાં છોડ લીલા બધે કામ જમી,
વધી જાણીએ તે પ્રજા સુખપામી. ૬૯.

બધુ વિશ્વ તો નીરથી ધોધ દીધું,
દિસે જાણીએ સતકી સાક દીધું;
પડયાં ગ્રીષ્મમાં પ્રાણીનાં હાડ ચામ,
ગયાં સર્વ ધોવાધને સિંધુ કામ. ૭૦.

ધણાં ધાસને છોડ દીધા ઉખારી,
ધરી જાણીએ ભૂમિએ લીલીં સાડી;
લોંલા રંગના આ થયા પર્વતો છે,
લોંલી કાંચળી જોમ ઢાંક્યાં સ્તનોછે. ૭૧.

જુઓ આ દિસે કેવું મોટું તળાવ,
બધો જાણીયે ભૂમિનાંલી બનાવ;
રૂડી કેવી ઝાડી ખીલી નીકળીછે,
રૂડી જાણીએ અંગ રોમાવળીછે. ૭૨.

બહુ જાતિના ઉપજ્યા ખૂબ પ્રાણી,
દિસે પ્રાણીયોથીજ ભૂમી ભરાણી;
થયો જાણીયે ભૂમિમાં ભૂપ સારો,

થયો તે થકી વસ્તીકરો વધારો ૭૩.

દોહરો.

ઉપજ્યાં ઝાઝાં અળશિયાં, ખીન્ન જંતુ આજ;
નિર્બળ પણ સુખી થાયછે, જેમ થએ શુભ રાજ. ૭૪

ભુજંગી છંદ.

ભુમીમાં દિસે ધંત્રિગોષો અપાર,
તુટયા જેમ યુજ્જ્વલતા હોય હાર;
થઈ આજ કાંતો પ્રવાળાનો વૃદ્ધી,
સજી હાર શોભી રહી સર્વ સૃષ્ટી. ૭૫.
જુઓ નિર્બળાં સ્થાનમાં નીર નમ્યાં,
જનો પામરો નાણિયે દ્રવ્ય પામ્યાં;
તળાવે અહુ દેડકાં ખૂમ પાડે,
ભલી ભેંસનાં જેમ પાડાં બરાડે. ૭૬.
ગયાં સારસાં તો હડીં સિંધુ તીર,
નિહાળી તળાવોતણું ડોળું નીર;
કુચુદિતણા જેમ દેખે તરંગ,
તજે સજ્જનો સઘ તેનો પ્રસંગ. ૭૭.

જુઓ પક્ષિ કલ્લોલ કેવાં કરે છે,
અહોંથી તહીં ઉડતાં તે ફરે છે;
દિસે જેમ આકાશના કાશદો છે,
સમાચાર દેવા સુરતો અલોછે. ૭૮.

અષ્ટેઆ તથા કાઠિલા શબ્દ બોલે,
મુણીને તપસ્વીતણાં દીલ ડોલે;
કહું ઉપમા શબ્દ કેવા ગણાય,
મધુરે સ્વરે નાયક જેમ ગાય. ૭૯.

કળા પૂરીને શોભિતા મોર કેવા,
દિસે દેવને શીર મૂકટ નેવા;
ઘણા ઉજળા આ બગો નેહ લીધા,
દિસે જેમ સાયુવડે સાદ કીધા. ૮૦.

જુઓ આ બગો આ નર્ધ પાર્શ્વ બેઠા,
નહીં ઉતરે ઝાડથી આપ હેઠા;
દિસે નાણિયે આળસુ દ્રવ્યવાન,

* બગલો બિંચા ઝાડ ઉપર જઈને બેસે છે તે નીચે ઉતરતો નથી અને બગલી તેને ખેરાદ લાવીને ખવડાવે છે અને આંચો મારતી જાય છે. નરસિંહ મેદેતાના પદમાં છેદે "તે રતે બગલો પારસ ચદે."

પિયે ખાય બેસી રહે એક સ્થાન. ૮૧.

બકી લાવી ચારો ધરે મૂખ આગે,
વળી આંચથી મારવા કાંઈ લાગે;
રજ્યું નારિનું ખાઈને દુઃખ બોલે,
અરે બાળ આ સૂખને એમ બોલે. ૮૨.

વિંદાયા તરે ઉપરે ખૂળ વેલા,
દિસે અખરો ટોપ જાણે ધરેલા;
લોલાં ઘાસ ગાયો મૂંગા તે ચરેછે,
મુરાબ્યે પ્રજા જેમ સૂએ ફરેછે. ૮૩.

મુરાબ્યે પ્રજા વંશ વિસ્તાર નેવા,
હમ્યા ખેતરે અન્નના છોડ એવા;
દિસે ચેત ડોડા જુઓ કેવડાના,
ભલા હોય તે જેમ ભાલા શુરાના. ૮૪.

હમ્યા અત્ર માંનરિના ટોપ કેવા,
રમ્યા હોય રૂપાતણા ટોપ નેવા;
હરો વેંતેયા માણસોનો મુકામ,
રમ્યા હોય તંબુતણાં જેમ ધામ. ૮૫.

ઉપજતિવૃત્ત.

કહું ભલાં સરજ ફૂલ કેવાં,
જેતાં દિસે વર્તુળ દાલ નેવાં;
જે રંગ પીળે જગમાં જણાયાં,
જાણે રૂડા વીર રસે રસાયાં. ૮૬.

દોહરો.

ફૂલ્યાં ફૂલ અનેકધા, કહું શોભા તે કાળ;
આવી અનેક અપેસરા, વરવા લે ફૂલમાળ. ૮૭.

ગૂલાબને બાટમોગરો, પારિજાત ધંતૂર;
વળી કુલ્યો વનકેસરો, પુષ્પ દિસે ભરપૂર. ૮૮.
અગસ્તિયો જનકુદ વળી, કદંબ ફૂલ્યાં ફૂલ;
બફલ ચબેલીતણાં, ઝાપે પુષ્પ અમુલ્ય. ૮૯.

ભુજંગી છંદ.

જુઓ હારશિંગાતણાં ફૂલ સારાં,
પીળી પાંચડી ઝાટણી રંગનારાં;
ધર્યો જેન રાંચામનો રંગ અંગે,
દિસે અખરોએ અતીશે ઉમંગે. ૯૦.

લોલા અમલીએ થયા કાતરાછે,
દિસે દેવીનાં કાંકણો જેમ આછે;
જુઓ છોડ કેવા દિસે પુષ્પ દેરા,

દિસે પૃથ્વીએ પુષ્પના હાર પેચી. ૯૧.
કહું શોભિતા કેળના થંભ કેવા,
જુઓ બાણીએ શોભિતા નલ જોવા;
વળી એક ઊંચું જુઓ ઝાડ લાંબુ,
ફળો લાગિયાં જેહને ખૂબ નાંબુ. ૯૨.
દિસે બાણી અંદરની ગોળિયો છે,
મહા મેઘની ફાગળી આવિયો છે;
મહા નેરથી ખૂબ મારો ચલાવ્યો,
રતુ ઓખમે તેયડી શું હડાવ્યો. ૯૩

ઉપભતિ વૃત્ત.

રવિ શશી વાદળીએ છવાય,
બુદ્ધા વળી તે ધડોમાં જણાય;
સંઘામ મધ્યે શુરવીર જેમ,
અદ્ભુત થૈ દર્શિત થાય તેમ. ૯૪.
અધારિયું ને વળી વૃષ્ટિ થાય,
બિહામણી રાત ઘણી જણાય;
તે જેમ સંઘામ સમે અતીશે,
સંઘામ ભૂમી ભયભીત દિશે. ૯૫.

દોહરો.

તમરાં બોલેજો રાતમાં, જેમ તુપુર ઝમકાર;
જાણે રજુમી વિશે, ભૂતતણા ભણકાર. ૯૬.

ઈંદ્રવજ્ર વૃત્ત.

જો આગિયાના ચળકાટ થાય,
ધ્રુમે મહીમાં નભમાં ઘણાય;
જ્યારે છુપ્યા સૂર્ય શસાંક જેવા,
તેજસ્વી સાં છવ જણાય તેવા. ૯૭

દોહરો.

આવી આવણી પ્રણિમા^૧, વીર્યો વર્ષાકાળ;
નામ ફેરવી ધારશે, હવે શર્દ રતુ હાલ. ૯૮.
જેમ જુવાની જનતણીં જતાં વૃદ્ધ કહેવાય;
તે રીતે દલપત કહે, જૂદ નામ જણાય. ૯૯.
થાય સરદમાં દઈ ભય, મરદ મેરીને શીપ;
રક્ષા બંધન લઈ ધરે, ગુરજનની આશીપ. ૧૦૦.

શરદઋતુનું વર્ણન.

દોહરો.

આવણુ વદથી શરદ રતુ, કાં કન્યા સકાંત;
જે રતુમાં જોતાં પડે, સાગર સરિતા શાંત. ૧.

ઉભતિ વૃત્ત.

થયો અગસ્તોદય પૂર્વ ભાગે,
જેણે પીંધોતો નિધિ સર્વ આગે;
જાણે નિધિને ડર દીલ જાગ્યો,
તેથી હવે શાંત થવાજ લાગ્યો. ૨.

માલિની વૃત્ત.

ગગન સુરજ કન્યા રાશિમાં વાસ કીધો,
નિજ પતિ તરણીએ હસ્તમાં જેમ લીધો;
રવિથીં ધન તણું તો થાય તોફાન થોડું,
જન મદ ઉતરે છે જેમ યાતાં સજોડું. ૩.
પવન પણ હોતો જો પ્રાંટ તોફાનકારી,
ઘરણી ગગન ધીમી છે ગતી આજ ધારી;
સમજી જન વિચારી જુક્તિથી જાણી લેશે,
અતિશય મદ નિત્યે કોઈનો ના રહેશે. ૪.
વરણુ દિશ તણને પૂર્વનો વાયુ^૧ આવે,
કદો કદો જલવૃષ્ટિ પૂર્વમાંથીજ લાવે;
મનુશ મન તરંગો જેમ જૂદા જણાય,
કદો કદો ફરીં જતાં વેગ જૂદોજ જાય. ૫.

મનહર ઇંદ્ર.

મીન સંકરાંતી પછી પવન પશ્ચિમ તણો,
કન્યા સંકરાંતથી ઈશાન તણો આવશે;
કહો એવા પવનનો ભરસો કરશે કોણ,
નક્કી એક રીત નીત્ય નહીં તે નિભાવશે;
જે જનના મગજમાં પવન ભરાતો હોય,
એવાનો ભરસો કોણ અંતરમાં લાવશે;
કહે દલપત તેની પ્રીતની પ્રતીત નહીં,
મનતણો મર્મ કહે પછી તે પસ્તાવશે. ૬.

માલિની વૃત્ત.

જલધિ પણ જુઓ આ શાંતતા સારી પામ્યો,
મદ અધિક ચડેલો જેહનો તે વિરામ્યો;
સ્વલપ ભણિત વિદ્યા જેમ ગર્વિક થાય,

૧ અથવા સિંહ સંક્રાંતિ પુરી થતાં વર્ષાઋતુ
પૂર્ણ થાય એમ પણ કહે છે.

૧ એને વેપારી પવન કહે છે.

ભણતર ભણી ઝાઝું ગંભિરાઈ જણાય.
જલપથ ગતિકારી નાવ ચાલ્યાં વિદેશે,
સુવૃષ અમલ યાતાં ન્યાય ચાલે વિશેષે;
નહિ જલદીં ડુખાવે એમ વિશ્વાસ આવે,
સુજનપણું નિહાળી જેમ શંકા ન લાવે.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

હતે જુઓ આ વળી હાથીયાએ,^૧
શું દેરવી સુંદ પ્રમતતાએ;
વૃદ્ધિ વિપેશે કરવા મયેસો,
તેણે ક્યો શું અતિ યુદ્ધ છેલ્લો.

માલિની વૃત્ત.

કદિ નભ ચડે છે વાદળાં ચેત રંગે,
શરદ જલદ છાઈ વૃદ્ધતા જેમ અંગે;
કદોઈ જલદ વૃદ્ધી સરવડાંની કરે છે,
મિત ધન પણ દાતા દાન તો જેમ દે છે. ૧૦.
નભ પર વિલસે છે વાદળાં ચેત દેવાં,
હિમગિરિ શિખરો તે શોભતાં હોય નેવાં;
કદોઈ કદોઈ રવિ તેમાં ગુપ્ત થૈને જણાય,
મિત ધન અતિ દાતા જેમ દેતાં લગાય. ૧૧.

દાહરો.

શરદતણો સરજ સને, અંગે વેપ અપાર;
કોઈ સમે શોષે સલિલ, આપે બની ઉદાર. ૧૨.
મનહર છંદ.

કોઈ સમે કાળાં વાદળાં સમાન વસ્ત્ર ધરે,
કોઈ સમે ચેત વસ્ત્ર વાદળાંનાં સાને છે;
કોઈ સમે રાતાં ધરે કસુંગાના રંગ નેવાં,
કોઈ સમે પીળાં પણ છને જોતાં છાને છે;
કોઈ સમે ટાંકે મુખ કોઈ સમે ખુલે મુખ,
કોઈ સમે ચુપ રહે કોઈ સમે ગાને છે;
શાંતપણું તિનપણું સને આતે શરદનો,
રવિ રાય છે કે બહુ રૂપી આ ગિરાને છે. ૧૩.

માલિની વૃત્ત.

શરદ રૂપમાં સમામાં સ્વચ્છ આકાશ દિસે,

૭.

દરપણુ શુભ માંજ્યું જેમ ઝોપે અતીશે;
ચળક ચળક થાતું ચંદ્રતું ખિંચ ચાર,
અમળ ક્રમળ ઝોપે નીરમાં જેમ સાંદ. ૧૪.

૮.

ચળક ચળક થાતું ચંદ્રતું ખિંચ કેતું,
સરસ વદન શોભે રાત્રિ રાણીતું જેતું;
વળી ગગન વિપે આ સ્વચ્છ તારા ત્રણ છે,
રજની તરણિના શું દાર હીરા તણ છે. ૧૫.

૯.

શશી સનમુખ ભાળે આઠી ચાલી ચકારી,
જનમ થકોજ આંધી પ્રેમની જેમ દોરી;
પ્રભુ પદ પર પ્રેમી એ રીતે પ્રેમ આણે,
અવર સૂકળ મિથ્યા છવમાં એમ જાણે. ૧૬.

કુમુદની રજનીમાં ચંદ્ર દેખી ખિસે છે,
દિવસ પતિ નિહાળી દુખ પામી લગે છે;
મુરખ મનુખ દોંગી ને સદા સોદો જાણે,
પરમ પુનિતને તો દેખીને દુખ આણે. ૧૭.

કુમુદ ક્રમળ સાથે જન્મીને ઉચ્છરે છે,
પણ શશિ રવિ સાથે સ્નેહ જૂદા કરે છે;
જનમ જનની એકે તોય જૂદા સ્વભાવ,
વિશુધ જન વિલોકે ઇશ્વરી એ બનાવ. ૧૮.

અધિક વિમળ ઝોપે આજ આકાશ ગંગા,
નભ મરરરાશી^૨ મધ્ય ભાગ પ્રસંગા;
લઘુ લઘુ બહુ તારા દેરી ને છે પ્રભાય,
વિગતિ સરવ જોતાં દુર્ગિને ને જણાય. ૧૯.

ભૂભામિની વિપે.

ભુજંગી છંદ.

ઢોંઢાં ચીર ચોળાં ધયા આપ અંગે,
જુઓ જાણિયે જે ભરાણી કમંગે;
રસીલી રચ્યો રેશ રેડો રૂપાળો,
ભડી ભૂમિકા ભામિની રૂપ ભાળો. ૨૦.
છવાહ રહ્યા અન્નના છોડ છાને,
રૂડી રીત રોમાવળી જેમ રાને;
નિધી નીરનો નાભિ નેવો નિહાળો,
ભડી ભૂમિકા ભામિની રૂપ ભાળો. ૨૧

૧ સપટેમ્બર બેસતાં ને ૧૩ દહાડામાં પરસાદ થાય તે. પછી ચિત્રાનો તાપ પડે તે પછી છેલ્લો પરસાદ સ્વાતીનો અકટોચરના પહેલા અંકવાડીઆ સુધીમાં થાય છે.

૨ પુર્વાર્ધ ખગોળ ને ઉત્તરાર્ધ ખગોળની દરમાં, તે બંનેને જુદા પાડનારી આકાશગંગા છે; ને મરર રાશીમાં થકને ગીચનને રૂંડ રાશીની વચ્ચે નીકળે છે.

ભલો કામ કામે દિસે ભેજ દેવો,
વળ્યો નળિયે પંડ માંહિ પ્રસેવો;
નદી નીર રેલા તણો છે ઉછાળો,
ભલી ભૂમિકા ભામિની રૂપ ભાળો. ૨૨.

પુલ્યા પુલના ઝાડના ક્યારડા છે,
ધર્યા નળિયે હોંસથી ઢારડા છે,
મણી ચેત માળા સમાને મરાળો,
ભલી ભૂમિકા ભામિની રૂપ ભાળો. ૨૩.

રડા મોરનું મોર સા હું વખાણું,
સતી નળિયે ગાય છે શુદ્ધ ગાણું;
ઢલ્યો કંથ દેખી દિલેધી ઉછાળો,
ભલી ભૂમિકા ભામિની રૂપ ભાળો. ૨૪.

ગિરિ શિખરે વાદળાંની ઘટા છે,
છુટેલા ભલા ચોટલાની છટા છે;
લઘુ પર્વતો તે ધરે કંચ ટાળો,
ભલી ભૂમિકા ભામિની રૂપ ભાળો. ૨૫.

ધન દેવળો ઉપરે ખેલ ખેલે,
છત્રીલી છુટા છેડલા નેમ મેલે;
જુઓ હેમનો કુંભ ત્યાં જુક્તિવાળો,
ભલી ભૂમિકા ભામિની રૂપ ભાળો. ૨૬.

યર્ધ ધૂળ ધોવાધને સ્વચ્છ સારી,
કરી સ્નાન નળે બની શુદ્ધ નારી;
ઝગે છીપ નળે કરે ચક્ષુ ચાળો,
ભલી ભૂમિકા ભામિની રૂપ ભાળો. ૨૭.

ચહુ પાસ પંખી ઉડે આશપાસે,
ભલો ગંધ લેવા ભમ્યા બ્રંગ ભાસે;
વિશેષે દિસે વેપ રૂપે રસાળો,
ભલી ભૂમિકા ભામિની રૂપ ભાળો. ૨૮.

રવિ અસ્તઠાણે મળી જુક્તિ મોટી,
કરી નળિયે કાનમાં એ અકોટી;
ધર્યો સાડલો રંગ રાતે પનાળો,
ભલી ભૂમિકા ભામિની રૂપ ભાળો. ૨૯.

પતિ મેઘ આકાશ ચોપાસ આવ્યો,
મણી મોતી તે કેટલાંએક લાવ્યો;
સતીનો ચયો દેહ દેખી સુખાળો,
ભલી ભૂમિકા ભામિની રૂપ ભાળો. ૩૦.

પતિ મેઘરાત્નતણે પામી પ્યાર,
સગવ્યા પતિદેવ શ્રંગાર સાર;
પુરો હરં પામી પ્રિયા પૃથ્વી નામે,
દિહી દેવી નેવીજ દલપત રામે. ૩૧.

દોહરો.

અધારે અરધાંગના, અરધે અંગ ઉલ્લેસ;
નળે પર્વત લાવિયો, અર્ધ નારિનો વેશ. ૩૨.

માલિની વૃત્ત.

નદી જળ મળ છાંડી વેગ ધીમે જણાય,
મનુશ ગત જીવાની શાંત તે નેમ થાય;
તટ સમિપ તરંગો નિરભયે છે નિહાળો,
મુજન સમિપવાસી તે સુખી નેમ ભાળો. ૩૩.

સરિત સરસ શોભે નિર્મળાં નીરવાળાં,
ક્રમળ સરસ રંગી ત્યાં દિસે છે રૂપાળાં;
નિરમળ મન મધ્યે ધર્મનો ભાવ નેમ,
પ્રગટ સરસ શોભે સ્વચ્છતા યુક્ત તેમ. ૩૪.

બ્રમર બહુ ભમે છે કે જનો ગંધ લેવા,
શુભ ગ્રહણ કરેછે ગ્રાહકો મુગ લેવા;
બ્રમર રવ કરેછે પામી આનંદ અંગે,
કવિજનક શુભ કીર્તી નેમ જોલે પ્રસંગે. ૩૫.

પવનતણી લહેર પહાના મંદ હાલે,
કરતી સુર સદેલી અપસરા નેમ ચાલે;
સરિત સર તરંગો ચાલતા મંદ મંદ,
સ્થિર મન જન ચાલે નેમ પૂટે સ્વચ્છંદ. ૩૬.

સર સરિતયત્રી ને વાણિયા ઉડી બપ,
બહુ રવ કરનારાં દેહકાં ના જણાય;
નિરમળ મન વાળા ભૂપને નેમ છોડી,
કપટી જન ખસેછે સ્વારથી રતેહ તોંડી. ૩૭.

જલદ રતુથી બૂદો વેશ ધાર્યો નદીએ,
શિષુ વય સણગારો ફેરવ્યા નેમ સ્ત્રીએ;
હરિત વૃણ હતાં ત્યાં શેરડા થઈ ગયા છે,
ધરણિ શરિર સાડી ધારી બૂદી શું આ છે. ૩૮.

અવની ઉપર રડા સાદ રસ્તા પડ્યા છે,
કવિજન મનમાં તે દેખી કેવા ચડા છે;
હતી તનપર સાડી ને લિધા રંગ ભીની,
બહલી નવિન ધારી આજ પદા પટીની. ૩૯.

સરિત સર તરેછે હંસને ચક્ર વાક,
મધુર સ્વર ઉચારી હર્ષ પામે અચાક;
વિમળ જળ વિલોક્ત્રી આવિયા પક્ષી એવા,
સુનન અમલ સારે જેમ આવે રહેવા. ૪૦.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

પ્રસન્ન થૈ પોયણીં ચંદ્ર પેખી,
પ્રસન્નતાનો શુભ કાળ લેખી;
આપે જનોને કૃષ્ણ તે ધિ તેસાં,
શિશુ દિસે તેથી ખુશી થએલાં. ૪૧.
તૂળા સમીપે રવિ આજ આગ્યો,
ભલી વીધે શું ઇતસાક લાગ્યો;
તોળી કયાંછે દિન રાત્રિ તુલ્ય,
ભાસે ન તેમાં પળ માત્ર ભૂલ્ય. ૪૨.

માસિની વૃત્ત.

પ્રતિ વનવન દિસે અત્રનો પાક સારો,
પલટણુ સમ ઉમી છોડની સીધીં હારો;
સરસ સરસ ખેત્રો જરનાં જે જણાય,
હય સહિત ન દિસે સ્વાર જે માંદિ નાય. ૪૩.
મુકણુ કણસલામાં રૂઢી રીતે રચાણા,
ધવલ નવલ દિસે જાણીયે મોતિદાણા;
વર્ણો અધિક વિલોક્ષ્યાં ખેનરો આજરીનાં,
ફળિત કૃષ્ણ દિસેછે તે કૃપા ઇશ્વરીનાં. ૪૪.
મગ મક અડદોની શિગ ચોળાનોં સારી,
પ્રયક પ્રયક રંગે બીજ તે મધ્ય ધારી;
પ્રયક પ્રયક ગૂણો ઇશ્વરે ઉપજાવ્યા,
જન મન નવ જણે વસ્તુ શીતા ખનાવ્યા. ૪૫.
કૃષિક પુરશ નારી ક્ષેત્રમાં ગીત ગાય,
અધિક કણ થએલાં અત્ર તે ત્યાં જણાય;
જગતપતિ પ્રભુએ અત્ર બંધાર આપ્યો,
અધિક દરખ એથી વિશ્વમાં જેમ વ્યાપ્યો. ૪૬.
તિતિર ચક્રલી સગ આવતાં અત્ર ખાવા,
કૃષિક પથર નાંખે ગોદણે ને ઉગવા;
ધરર ગરજની જેમ અંદર ગોળી,
નિરખીં વિદગનાસે શત્રુની જેમ ટોળી. ૪૭.
કૃષિ જન ચડી માગે, જોરથી ખૂમ પાડે,
વિચરતી વિદગોની ટોળીને તે ઉગરે;
સકળ વન રજુંછે તે રવરે ખૂબ ગાછ.

નિરખી જન પ્રવાસી ચાલતાં થાય રાછ. ૪૮.

મનહર છંદ.

એક ભોળો ભાભો મોટા ખેતરમાં માગે ચડી,
હરણને હાંકે અને પક્ષીને ઉડાવે છે;
જંગલી જનાવરોને બહુ બીવરાવડાને,
ચીર રહી પોતે એક યાળી લે બળવેછે;
એવે સમે ઉઠ આવી ખેતરમાં ખાવા લાગ્યો,
ભોળો ભાભો યાળી ફોડી નેતે બીવરાવે છે;
ભારે બોલ્યો ઉઠ મારે માથે તો ત્રાંચાળુ ગાજે,
હાલો યાળી ફોડે તે લંખામાં કોણુ લાવેછે. ૪૯.

માસિની વૃત્ત.

ખરડ ફરી ખરીનો ફીકરાના ઘડાને,
લકુટિ ઉપર રાખે માનવીના સમાને;
નિરખી હરણનાસે માનવી એમ જાણી,
અખળ જન નકામું તો કહે કોણુ વાણી. ૫૦.
તર પર ખગ ત્રંદો ગપ્પ સારા ફરે છે,
જગતપતિતણી શું કિર્તિ તે ઉચ્ચરેછે;
જમણુ જમી જીવંતિ જનમાં જેમ ગાય,
કણુ ચરી ખગ ટોળી એમ ગાતી જાણાય. ૫૧.

છંદચતુર વૃત્ત.

ચિત્રાતણા નાપ અમાપ આગ્યો;
શું યુદ્ધ ગ્રીક્ષમે ફરીથી મચાગ્યો;
તેથી તપ્યા ખેડુનનો અચાગ,
તે કંઈ નાહ તછ ભાગ લાગ. ૫૨.
તપસ્વિયો જે તપસાધનારા,
પચાસિનું તાપન તાપનારા;
ચિત્રાતણા નાપયો તાપ પામી,
જઈ રહ્યા તે તરે હેઠ જમી. ૫૩.

માસિની વૃત્ત.

પ્રભુદત નિયમો છે તે ઘણા ઉપયોગી,
મરમ મન વિચારે બોગિ કે કાઈ જોખી;
તપવિગ્ન નવ પાકે અત્ર ખેત્રો વિશેનો,
તપવિગ્ન ગુણુ કાઈ જેમ દીક્ર ન લેતો. ૫૪.
નવિન નવિન અન્ન પૂર્વજને પુજીછે,

૧ માણસના આશરના આટીઆ પળ પળ પક્ષીથી
ખેતરનું રક્ષણ કરેછે નો નિર્ભય માણસ નકામું
કેમ કહેવાય.

જન મન મુદ પામી શ્રાદ્ધ કૃત્યો મુજેછે;
નિજ બળથી કમાઇ પામીને ખાન પાને,
સંપુત જનમ દાતા પિતૃનો પાડ માને. ૫૫.
કદળી ફળ વિશેષે આ શુભમાં મળેછે,
અશન સરસ લાગે ખાંડ ધી જો ભળેછે;
કુળ ધન વળી વિદ્યા તે ત્રણે યુક્ત થાય,
જન જગત વિશે તે જ્યેમ રૂડો જણાય. ૫૬.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ભીંડો મર્યા છે બહુ ભાદ્રવાના,
છકેલ જેવા ધનવંત નાના;
નહિ ભુમીમાં મજબૂત મૂળ,
પછી વધી કેમ થશે પ્રયૂલ. ૫૭.

કુંડળિયો.

ભીંડો ભાદ્રવાતણો, વડને કહે શુભ વીર;
સમાઉ નહિ હું સર્વથા, તુ જ સરવર તીર;
તું જ સરવર તીર, શુભી વડ ઉચ્ચો વાણી;
વીતે વર્ષા કાળ, જઈશ હું બીજે જાણી;
દાખે દલપતરામ, વિધો અવસર વર્ષાનો;
ગયો સુકાઈ સમૂળ, ભીંડો તે ભાદ્રવાનો. ૫૮.

માલિની વૃત્ત.

નવલ ધવલ રંગે કાશ્યપુષ્પે દિસેછે,
અમર ધરણી શીરે લાડ શું વીલસે છે;
સરિત તટ બેઠાની પકિત દેખાય દેવી,
ધવલ નવલ રંગે હાથીના દાંત જેવી. ૫૯.
કુલ શુભ પચરંગી થાય ગુલ્યાસ કેરાં,
નિશિ મુખ સમઝે તે શોભિ ઉઠે ધણેરાં;
મિનમિન પ્રતિશાખા રંગનાં ફૂલ ફલે,
જગત પતિની નાયા દેખીને દીલ બૂલે. ૬૦.
બહુ બહુ વળી રાતાં ફૂલ બપોરિયાનાં,
જળધિ મુત પ્રવાળાં તુલ્ય દિસે મનનાં;
વિષ્ણુ કવિ વખાણે હોદનો રંગ જેવો,
અતિ અચરજધારી ધૃશ્વરી ખેલ એવો. ૬૧.

શંદ્રવળ વૃત્ત.

લીધાં જુઓ ધંતુર પુષ્પ ધારી,
જાણે રૂપાની શરણાઈ સારી;
ઝેરી ફળો કટક યુક્ત દેખો,

જાણે લગાવી મળ ખૂત મેળો. ૬૨.

દોહરા.

સમજે તે રટયાતણો, કાઢે વાંક ન કોય;
કેરીને કાંટા નહીં, ધંતુર ફળને હોય. ૬૩.
ખેતર પાકે ખેડુને, તેમ કમાણી થાય;
વધે કમાણી વૈદને, શરદે તેમ સદાય. ૬૪.

ઉપજાતિવૃત્ત.

હંડે સમે જો જન પંથ જાય,
નિરોગી કાયા જનની જણાય;
એવું વિચારી તન સાફ થાવા,
ગર્ભા કરાવ્યા નવરાત્રિ ગાવા. ૬૫.
અખંડ દીવો ધરમાં રખાય,
વાવે જવારા વળી હોમ ચાય;
તો સાં જુઓ સ્વચ્છ હવા થવાની,
ભલા કહે પુજન તે ભવાની. ૬૬.

માલિની વૃત્ત.

રસભર નવરાત્રી ગમિયો ગાય ખાળા,
મધુર મધુર શબ્દો ઉચ્ચરે તે રસાળા;
મધુર સ્વરથી ગાતી એ રૂડી દેવિયો છે,
સુરભવનથી શું સંચરી દેવિયો છે. ૬૭.
દિન શુભ દસરાનો ભૂમિ મદ્દે ભજેછે,
સમડિ પુજન સાફ રાય સ્વામી સજેછે;
પરમુલક લડીને જીતવા ફોજ જાય,
અધિક સરસ શોભા એવી એતી જણાય. ૬૮.

બ્રાંતાપ નહુતિ અલંકાર.

શંદ્રવિજય છંદ.

જો સર્ખી આ ચપળા ચમકે,
ચપળા નહિ શસ્ત્રાણી અમકારી;
વાદળ વદ ધસ્યાં ધરણીપર,
ના સર્ખીછે ગજ જો નિરધારી;
સોર કરે શુભ દાદર મોર,
નહિ સર્ખી સોર કરે નરનારી;
જો પરજન્ય અડ્યો દલપત,
નહી પરજન્ય નરેશની રવારી. ૬૯.

માલિની વૃત્ત.

રદ પુનમ સાંજે ચંદના ખૂબ ખીલી,

પતિ સહ વન જોવા જાય રામા રસીલી;
સજન હળીમળીને આજ એસે અગાથી,
ઉડગન સમ શોભે સ્વચ્છતા સુપ્રકાશી. ૭૦.

શરદ પુનમ રાત્રી નામ માણિક્યકારી,
સકળ જન કહેછે સીપ લે મોતી ધારી;
સુ વચન ઉપદેશી નીત્ય જે સાંભળે છે,
કદીક વચન તેનું જેમ ચિત્તે ઠરેછે. ૭૧.

શશિ સમિપ નિહાળો અશ્વની છે અનૂપ,
મપળ થઇ ચઢ્યો શું ઘોડિયે રાત્રિભૂપ;
હરણુતણી નિશાની ચંદ્રમા ચિત્ર જેવી,
શશિ રમ શિકારી પામિયો પ્રાપ્તિ એવી. ૭૨.

હોહુરો.

સરદ પૂનમ સોહામણી, સરદ રતુનો અંત;
પૌઠ આ દૂધ અસન કરે, પ્રીતે કાંતા કંત. ૭૩.

હેમંત રતુનું વર્ણન.

તા. ૧૦ મી અક્ટોબરથી ૯ મી ડીસેમ્બર સુધી.
હોહુરો.

શરદ તણી શરદી ગઈ, હવે થયો હેમંત;
પરોઢિયે ઠંડક પડે, ઘટે સદૃશ જિવજંત. ૧.
કચરા ને કાદવ મટે, દિસે સ્વચ્છ આકાશ;
હીમાળુ વાયુ વહે, આપે ચંદ્ર ઉગ્ગશ. ૨.

દીવાળી.

માલિની વૃત્ત.

અધિક હરખ આપે આજ આવી દીવાળી,
જન ધર શણગારે વરિત દીપે રૂપાળી;
મધુર સ્વર સુવાનાં મંડળોમાં જળવે,
જગપતિ ગુણ ગાઈ ભાવ રડો ભજવે. ૩.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

શ્રીઓ પુરૂષો શણગાર સાહ,
કરે હરે અંતર થાય રાહ;
જાણે પ્રભુની બહુ પ્રિત જામી,
પ્રજા નવો શું શિરપાવ પામી. ૪.
રામા રડો આંગણુ ચોક્ક પૂરે,
ખાંડી ગુલાલે હળદી સિંદૂરે;

લક્ષ્મી નહીં શું ધરમાં સમાઈ,
આવી દિસે આંગણુ ઉભાઈ. ૫.

ક્રોધ પાડે કળ આસણીનાં,
ભલી ભટ્ટી ભાન જુદી ઘણીનાં;
જોતાં દિસે ઘાટ ઘણા રૂપાળા,
જાણે કરે ઈશ્વર કૃપા આળા. ૬.

માલિની વૃત્ત.

નગર સરસ નિરખ્યાં જમ ઓપે નવીન,
સરવ ઉપર ઓપે આજનો શ્રેષ્ઠ દીન;
ધરધર પ્રતિ દિસે દીપતી દિપ માળા,
અવનં કરતોં હોયે જ્યોતના જેમ આળા. ૭.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

જુઓ જાતી આતસ કેસે બાહ,
જોઈ રહેમાં જન થાય રાહ;
જોતાં દિસે પા ઘડિ ખેલ ખાસો,
એવોજ છે આ જગનો તમાસો. ૮.

કોડીથી દારૂ સળગી ઉઠે છે,
જાણે ઉચું કાંચન ઝાડ એ છે;
શાખા દિસે પત્ર ફુલો ખરેછે,
જોવાયકી માત્ર ખુશી કરે છે. ૯.

તે ફૂલ ને જે ફૂલ બાગ કરાં,
છે એક નામે ગુણુ તો જુદેરાં;
એવીજ રીતે જગમાં પ્રમાણો,
જનો જનોમાં પાલુ ફેર જાણો. ૧૦.

આકાશમાં બિંચી ચઢે દવાઈ,
તારા ખરે તે નિરખો નવાઈ;
જાણે ભરું બાલુ નહાં અગાધ્યં,
તારા નબેથી જઈ પાડો લાધ્યં. ૧૧.

પ્રભા જુઓ પૂર્ણ અપારિયાની,
ભાસે ભટ્ટી ને પાલુ છે કપાની;
જો એવી રીતેજ અપોર થાત,
તો સૂર્યની પૃથ્વિ કાલુ વાત. ૧૨.

ક્રોધાક્રિયાં તો બહુ કાલ ફટે,
જાણે કરેલા પર માન્યો ફટે;
અનેક આકાર બિન્ન થયાં છે,
અનુદીને ચાદર ફાળા છે. ૧૩.
વલી પુછ સાકર થાત કેમ,

નામાં નવાં ખૂબ ખુશીથી ખેંચે;
દેવાળયોમાં અનકટ થાય,
જનો વિષે હર્ષ ઘણો જણાય. ૧૪.

નવા વર્ષ વિષે પ્રભૂ સ્તુતિ.

દેહરે.

વૃષ વિક્રમના શકતાણું, વંચાયું નવું વર્ષ;
આપો પ્રભુ આ તર્કમાં, હર્ષ અધિક ઉત્કર્ષ. ૧૫.

ભુજંગી છંદ.

અહો નાય: હેતે હવે હાથ જાલો,
પ્રભુ પાછ દે પ્રેમનો પૂર્ણ પાલો;
કૃપા દૃષ્ટિથી પુષ્ટિ દે કટ કાપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૧૬.

જલ્લે રોગ ને દોષ સર્વે જનોના,
તથા તાપ ને ત્રાસ નાસો તનોના;
બધી બીક ટાળી મટાડો બળાપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૧૭.

પ્રજા સર્વ સંપી વસે થૈ સુખાળી;
દશે દીશમાં નિત્ય દેજો દિવાળી;
જપે તાહરા નામના સર્વ જાપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૧૮.

સદા વસ્તુ સર્વે મળો મૂલ સરતે,
રહો શબ શોભા બની સર્વ રસ્તે;
છલે માળિયે છત્રની છાપ છાપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૧૯.

મહીમાં ભલા વર્ષને મેહ માગ્યા,
રહે લાલ ને લક્ષમાં લોક લાગ્યા;
જલ્લે અંગમાંથી મટીને ઉતાપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૨૦.

વિવાના અહર્નિશ વાજન વાગો,
ભલા લોકની બ્રાંતિને ભીતિ ભાગો;
સ્થિતિ સારીમાં સર્વને સ્થીર થાપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૨૧.

દિનાનાથજી દ્રવ્યની છૂટ દેજો,
બધા લોક લાખોતણો લાલ લેજો;
પ્રજાના પ્રલે થૈ જલ્લે સર્વ પાપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૨૨.
સુસંજેપડાવે સુલોકો સમૃદ્ધી,

વળી વંશની આપજો આપ વૃદ્ધી;
લડાવે ભલાં પુત્રને લાડ બાપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૨૩.

દહીં દૂધ ધી ગોળ ને માલ મેવા,
મળે અલ્પ મૂલ્યે ઉદે થાય એવા;
અને અન્ન શસ્તાં મળે માંડીં માપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૨૪.

સુખી રાય રાણા પ્રજા સૂખ પામો,
જનો મધ્ય આનંદ આનંદ જામો;
વળી સર્વ સંસારમાં સૂખવ્યાપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૨૫.

રહો ક્ષેમ માનુષ્ય ને ઠોર જાતે,
ક્ષિતી મધ્ય ખૂટે નહીં અન્ન ખાતે;
તમો પારૂ ઉતારજો તારીં ત્રાપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૨૬.

કીધી પાર્થના તે પ્રજા લોક કામે,
રૂડી રીતથી આજ દલપતરામે;
શુણીને પ્રભૂજી કરો માફ શાપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૨૭.

દેહરે.

હર્ષ અધિક ઉત્કર્ષ દો, સુખ સુર લોક સદર્ષ;
વસ્તિતણા આ વર્ષમાં અવશુણ થજો અદર્ષ. ૨૮.

કાર્તિક માસ.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

અહો જુઓ આ વહિયાત એક,
લાવ્યો દિસે અન્ન ભરી અનેક;
છએ રત્નવર્ણ પય હોય ધાવ્યો,
એવો જુઓ કાર્તિક માસ આવ્યો. ૨૯
ભલે રહ્યા સે મળીં બાર ભાઈ,
કીર્તિ દિસે કાર્તિકની સવાઈ;
સુપુત્ર વિઘ્નેશ્વરનો^૧ ઠંરાવ્યો,
એવો જુઓ કાર્તિક માસ આવ્યો. ૩૦
સેના સજ્જે ભૂપતિ હામ હામ,

૧ કાર્તિક સ્વામિ શિવનો પુત્ર જેહવાય છે. તે છ
મુખે કરીને છ માતાઓને ધાવેલો છે. તે જન્મવૃત્તો-
ને ધાવેલો કાર્તિક એજ હશે.

શ્રામાંતરે જઈ કરવા મુકામ;
 સેનાપતિનું પદ હોય લાવ્યો,
 એવો જુઓ કાર્તિક માસ આવ્યો. ૩૧.
 તંબૂ વિષે રાજ જતો વસાયા,
 જાણે નહિ તે પુરમાં સમાયા;
 કે વસ્તીનો સાગર ઉમરાયો,
 જમાવ તેનો વનમાં જમાયો. ૩૨.
 વેપારી લોકો વિચરે વિદેશે,
 વેપારથી લાભ વિશેષ લેશે;
 પ્રભાત થાતાં બહુ પંખોં જેમ,
 આહાર લેવા ઉડી જાય તેમ. ૩૩.
 જતી તથા સ્થાન વિદેશ જાય,
 વર્ષા રૂપમાં સ્થિર જે જણાય;
 સંસારી લોકો વર્ણો સર્વ જોગી,
 પ્રવાસમાં થાય ધણી ઉદ્યાગી. ૩૪.
 જનના નિમિત્તે જન જુદા જાય,
 મેળા ધણી તીર્થ થશે ભરાય;
 હળી મળી હેન વધારવાને,
 જાણે મળ્યા છે જન તીર્થ પાને. ૩૫.
 કદું ભસો આ દિન કાર્તિકીનો,
 ખરેખરો તે પણ છે ખુશીનો;
 વિજેગિયા મિત્ર વિદેશ વાસી,
 તિથે મળે છે થેને પ્રવાસી. ૩૬.
 વિશ્રામના માસ વિતી ગયાછે,
 ઉદ્યાગના માસ હવે થયાછે;
 શિશુપણાના દિન જેમ જાય,
 ઉદ્યાગને યોગ્ય જુવાન થાય. ૩૭.
 પરાદૈયે ઠાઠ વિશેષ પાડે,
 હેમંત સત્તા જનને જગાડે;
 જાણે કહેછે જન સર્વ જંગો,
 પ્રભાત થાતાં પ્રભુ ભક્તિ માગો. ૩૮.
 પૂર્વે ઉગેછે યુદ્ધ યુદ્ધ તારો,
 પ્રભાતનું ચિન્હ જણાવનારો;
 વધામણીઓ જન જેમ આવ્યો,
 વધામણી સરજ કરી લાવ્યો. ૩૯.
 દોહરો.

જોયે બિંદુ ઓસનાં, ચળકે મોતી સમાન;

સૂર્ય ઉગે સૂકાયછે, જોઈ જાનીં લે માન. ૪૦.
 વન જોખન ને છત્તર, જોડા માત્ર જણાય;
 ઓસ બરાબર ઉપમા, જાતી કવિયો ગાય. ૪૧.
 અનાજ લણતાં ખેડુઓ, ગીતો ગાતા જાય;
 લણી ખજામાં લાવતાં, હઠડામાં હરખાય. ૪૨.

ઉપનતિ વૃત્ત.

ખેડુ જતો ખેતરથી ઉઠતી,
 ભરે ખજામાં સડ અન્ન લાવી;
 જાણે બહુ બંદર નાવ આવ્યાં,
 ખોરાકનો માલ અથાક લાવ્યાં. ૪૩.
 કુંડાં ક્ષોણાં ખજાદો પિસેછે,
 તેને મુખે શીકણી બાંધી લેછે;
 જાણે ક્રિયા જનમતી સ્વિકારી,
 તેથી મુખે મૂમતિ હોય ધારી. ૪૪.
 ખેડુ જતો જે કાણુ ઉપણેછે,
 છોડાં અને અન્ન જુદાં પડેછે;
 સંગ્રામનો સંચર જેમ થાય,
 ધુરા રહે કાયર ફર જાય. ૪૫.
 બૂપાળનો ભાગ પ્રધાન માગે,
 લાં લેણુદારો વર્ણો આવીં લાગે;
 ખેડુ ખિચારો ખર્ચાજય કેવા,
 જેવા હતા ગ્રીષ્મ કાળ તેવા. ૪૬.
 એવી રીતે કાર્તિકનો સિધાવ્યો,
 હવે જુઓ આ મૃગશીર્ષ આવ્યો;
 જે ધાન મુર્ચે ધનુ રાશિ ધારું,
 જાણે ધનુ ચાપ શિકાર સાર. ૪૭.
 રાત્રી વધી લાંબી ધણી જણાય,
 જે છેક કુંડું દિનમાન થાય;
 કોઈ સમે જેમ ઘટે મુધમં,
 વળી વધી જાય અધમં કમં. ૪૮.
 વાડી વિશે થાય દન્તરો જોડા,
 માણે કુદોનું મુખ લોક મોડા;
 ધરે મળે માગ રચી વિશાળ,
 જાણે ધરીછે દર રૂંદ માળ. ૪૯.
 શીનાદળીનાં દળ ખૂબ પામ્યાં,
 લેનાં વીર્યને જન દ્રવ્ય પામ્યાં;

જાણે શિયાળો પરદેશી આવ્યો,

મનુષ્ય માટે રૂળ મિષ્ટ લાવ્યો. ૫૦.

દાહરો.

નહ હેમતે એ રીતે, કીધો ખેલ અનુપ;
ધરસે સ્વાંગ શિશિરતણો, બદલીને નિજ રૂપ. ૫૧.

શિશિર રૂતુનું વર્ણન.

તા. ૧૦ મી ડીસેમ્બરથી ૯ મી ફેબ્રુઆરી સુધી.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

આવ્યો રવિ મકર રાશિ સમીપ આવ,
જાણે મધ્ય શિશિર નામ રૂતુનું રાજ;
ઠાઠે વિશેષ સહના તનને ધુનવ્યાં,
જાણે શરિરધરને શિશિરે ડરાવ્યાં. ૧.
ઝાઠે જનો શરિર ઉપર તો દુશાલ,
ભીલી પિળી ધવળ કે વર્ણો રંગ લાલ;
જાણે શિશિર લુપથી ભય પામી ભારી,
ધાયો સુવેશ પુરો પણ અર્ધ નારી. ૨.
અંગીકૃત તાપ નિજ આગળ આ ધયો છે,
જાણે પ્રભુ રિઝવવા તપ આદ્યો છે;
શીતકાર શબ્દ સહને મુખ નીકળે છે,
જાણે મુમત્ર પ્રભુનો મુખથી જપે છે. ૩.
ઝીણું તણ શરિરમાં ડગલી ધરે છે,
જાણે ધયો જરૂર અખતર અંગ એ છે;
ફાટે ગરીબ જનના ઘગ હોઠ હાથ,
જાણે થયા જખમો તે લડી શીત સાથ. ૪.
ખાંતે અનેક વિધિના કરી પાક ખાય,
ઝાઝું વધારી બળ ને તન પુષ્ટ થાય;
જાણે શિશિર રૂતુને જિતવા વિચારે,
માટે ઉપાય કરીને બળને વધારે. ૫.
ઉની પીએ અધિક ચાહ ઉતું ગમે છે,
અધીણ ઉણુ જળ અન્ન ઉતું જમે છે;
હડે સમસ્ત જગ ઉપર દુઃખ નાખ્યું,

શું તેથી વેર અતિ દંડક સાથ રાખ્યું.

રાતે પડે અવનિમાં અતિ હીમ આવે,

ખેત્રો વિષે વણતણા* બહુ છોડ દાઝે;

લોકાતણા તનતણી પણ ઠાઠ ઠાળે,

તે. . એમ વણને પણ હીમ બાળે. ૭.

દાહરો.

જો અટકાવે જુલમ તો, જુલમી દેશે ત્રાસ;

કપાસ ઠાળે ઠાઠને, બાળે ઠાઠ કપાસ. ૮.

વસંતતિલકાવૃત્ત.

ઘામાં પડે હિમ ઘણો તુકશાનકારી,

વંતાકડી પ્રથમથી પ્રજળે બિચારી;

ખોરાક એમ જન ભતિતણો બગાડ્યો,

બ્યાં ત્યાં હિમે જગતમાં ઝગડો જગાડ્યો. ૯.

પ્રાણી અનેક બહુ ઠાઠથી દુઃખ પામે,

પૃથ્વી વિશે કહોં કહોં વળી અર્ધ જામે;

કાપ્યો જણાય જગ ઉપર શીતકાળ,

પીડે વિશેષ જળને ગણી વિશ્વપાળ. ૧૦.

બ્યાં ત્યાં જણાય પસરું બળ શીતકેરું,

નીરે સ્પર્શે ગગનમાં પણ તે ધણેરું;

અત્યંત નેરે શીતતું ઠળી ભય ક્યારે,

મુંઝાછ એમ મનમાં જન સૌ વિચારે. ૧૧.

ખોકાનો વાળો વળી ગાતડી ભીડી લેને,

વેચે અનાજ કૃષિકા પુર મધ્ય જૈને;

શું શીત સાથ જખમ કરી જુદા આવ્યા,

ગાડાં ભરી સરસ સંપતિ લૂટી લાવ્યા. ૧૨.

ઝાડો તણાં નિરળ પત્ર ખરી પડે છે,

કાષ્ટ પ્રમાણુ નિરખા નજરે ચડે છે;

જાણે શિતે તરવરે બહુ લૂંટી લીધાં,

વસ્ત્રો રહીત તરચો કરી કોષ કીધાં. ૧૩.

શીયાળિયાં વન વિશે બહુ બ્રૂમ પાડે,

રાત્રી વિશે વળી જુઓ ઉગતે દહોડે;

જાણે પડી પ્રબળ ત્યાં હિમ કેરી ધાડ;

તેણે વિશેષ વન મધ્ય પડાવી રાડ. ૧૪.

ઝાઠે શ્રિમંત જન તો સુજની રનધ;

પોઠે બિછાવી ઉનની ઉમદા તળાધ;

* કપાસ.

૧ ખરી મકરસંક્રાંતિ તા. ૨૨ મી ડિસેમ્બરે
જેસે છે પણ તે પહેલાં ૧૨ દિવસ રૂતુનો ફેરફાર
જેવામાં આવે છે. ૨ સપ્તમી.

પોદયા હતા ધન સમે જગદીશ નેમ,
પોદયા દિસે શિશિરમાં નર લોક તેમ. ૧૫,

દાહરે.

તેલ તાપ તાંબુલ તથા, તરણી ડગલોં તળાઈ;
તેભને તાતાં જમણુ, શીત રતે સુખદાઈ. ૧૬.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

રૂડાં જુઓ આ ચણીભોર રાતાં,
તે ઝાડને શીશ નથી સમાતાં;
કેવોંદિસે જંગલ ભોરડીઓ,
ઓદી ઉભી ચુદડોં ભીલડોંઓ. ૧૭.

શાર્દૂલવિક્રીડિત વૃત્ત.

વીતેછે પરિપૂર્ણ તે, શિશિર તો માધી તિથિ પૂનમે;
આવેછે દિવસો વસંતઋતુના, એમાં નહીં ઉનમે;
એનો હર્ષ અગાઉથી અતિથણો, માને ધણા માનવ;
માધી પંચમીને દિને જનકરે, તેથી વસંતોચ્છવ. ૧૮.

આખા શિયળા વિશે.

દાહરે.

શિયાળિયો સરદાર છે, જળદ તણો રિપુ નેહ;
દીઠો તારોંખ દસમોંએ, અઠોખરથી એહ. ૧૯.

ભુજંગી છંદ.

સખી એક બીજી સખીને કહેછે,
અરે આવિયો શીતનો કાળ એછે;
અનંતા જિવોતે ભરાવ્યો ઉચાળો,
સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૨૦.

શિળા વાયુના સૈન્યને સાથ લાવ્યો,
હણી બાણ વર્ષાદને તો હઠાવ્યો;
અરે નાસતો નીર દાતા નિહાળો,
સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૨૧.

દિસે નેમ વસ્ત્રો લુટાઈ ગયાથી,
થયો એમ આકાશ આઘોંજવાથી;
ગયું ઈંદ્રિય ચાપ એતો સંભાળો,
સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૨૨.

તળાવો નદીઓતણાં પૂર દૂટે,
ખજનાંતણાં દ્રવ્ય તે નેમ ખૂટે;
હઠાવે દિનારા બધાને હઠાળો,

સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૨૩.

લીલી સાડિયો ને ધરાએ ધરેલી,
દિસે સર્વ તે કાપોં ચૂરા કરેલી;
મટયો રાજવી વેશ રૂડો રૂપાળો,
સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૨૪.

સહુ હામથી નીર સુકાવોં દેછે,
રિપૂ નેમ લોહી ધણું ચૂશી ક્ષેછે;
શિલાઓ ઉઘાડોં દિસે હાડમાળો,
સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૨૫.

કંઈ છવ જંતુ ગુફા મધ્ય પેસે,
ડરી શત્રુથી નેમ સંતાઈ બેસે;
કરે લોકના મૂળનો રંગ કાળો.

સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૨૬.
કંઈ તો તપસ્વી યઈ તાપ તાપે,
કંઈ લોક અગ્નિ વિષે હોમ આપે;
કરે યજ્ઞનો ચાહોંતે એમ ચાળો,

સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૨૭.
ધર્યા બખતરો તુલ્યનાં વસ્ત્ર જડાં,
થશે શત્રુના શસ્ત્ર ને ભણોં આડાં;
છમે તોય હોઠે કરી ને ઉછાળો,
સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૨૮.

યઈ રોલડી તો વડી મરસાળા,
રિપૂ ભૂપના ભાળિયે નેમ ભાલા;
સુખે ભોગ્ય શ્રીમંતને તો રસાળો,
સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૨૯.

વધી રાત્રિકા ને થયો દીન છોડા,
બુરા રાજમાં નેમ અન્યાય મોટા;
વધે કંકના દાળજમાં કંડાળો,
સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૩૦.

વિના પાનવાળાં કર્યા ઝાડવાંને,
રિપૂ બૂપતિ નેમ લૂટે પ્રન્તને;
દિસે પ્રાણિયોના નયો દુખવાળો,
સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૩૧.

દાહરે.

કેક કહે ક્યારે ટળે, શિયાળિયો સરદાર;
આવે વળી વસંત તો, વરને નેલકાર. ૩૨.

વસંતરત્નવર્ણન.

તા. ૧૦ મી ફેબ્રુઆરીથી તા. ૯ મી એપ્રિલ સુધી.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

૧. રૂડો જુઓ આ રત્ન રાજ આવ્યો,
મુકામ તેણે વનમાં જમાવ્યો;
તરવરોએ શણગાર કીધો,
જાણે વસંતે શિરપાવ દીધો.
૨. જુનાં જુનાં પત્ર ગયાં ખરીતે,
શોભે તર પત્ર નવાં ધરીતે;
જાણે નવાં વસ્ત્ર ધર્યાં ઉજાળી,
સમીપમાં લક્ષ્મણ નિહાળી.
૩. આંખે જુઓ મોર અપાર આવ્યો,
જાણે ખળતો ભરી મહોર લાવ્યો;
જો કોકિલા ગાન રૂડું કરેછે,
વસંતના શું જશ ઉચ્ચરે છે?
૪. એલે મોઢું કોકિલ એક જ્યારે,
વાદે બીજાં એથો મોઢું ઉચારે;
વિવાદ જાણે કવિયો કરેછે,
વખાણ લેવા સ્પર્ધા ધરેછે.
૫. જોપાનીયાં પુસ્તક જો પ્રકાસે,
ભલુંજ તેથી વૃપરાજ્ય ભાસે;
તથા તર શોભિત પૂષ્પ ભારે,
તો કેમ આંખા નહિ પુષ્પ તારે.
૬. મુશોભિતો થા હરિતે પ્રતાપે,
પ્રભુ તને ઉત્તમ પુષ્પ આપે;
સ્તુતી કરી માંડ્ય પ્રભુ સમીપે,
સુપુષ્પથી સુંદર દેહ દીપે.

વિધાતાને ઠપકો.

અરે ન કીધાં ફલ કેમ આંખે, કર્યા વળી હંટક શા ગુલાબે;
મુશોભનાને શિરઅંધ સ્વામિ, અરે વિધાતા તુજ કૃત્ય ખામી.

વનનો દેખાવ.

શાફૂલવિક્રિડિત વૃત્ત.

આંખા આંખલો લીંબડા વડ વડા, કુંડે કુંડયાં ઝાડ છે;

૧ ને રોમના રાજ્યથી જોપાનીયાં કે 'પુસ્તક
પ્રગટ થતાં તથા તેને ઉદ્દેશીને આંખા પ્રતિ અન્યોક્તિ
કહી છે.

છત્રોની છર્ખો છાઈ હોય છતમાં, તેવા ઉંચા તાડછે
ગાયો મંદ હરે ફરે તણુ ચરે, ગોવાળીયા ગાય છે;
જોતાં આવનને જરૂર ઉરમાં, આનંદ સંધાય છે. ૮.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

- વાએ નવાં પલ્લવ ઝાડ ડોલે,
તે જ્યેમ નાચે નટ તેનીં તોલે;
વસંત દેખાવ દિસે રિઝાવે,
આશ્ચર્ય પામીં શિર શું ધ્રુણાવે. ૯.
- ટોચે નવાં પલ્લવ લૂમખાં છે,
દિસે વળી મુંદર ડોલતાં છે;
કહે રૂડાં આમર તે કવીશ,
જાણે ફરેછે વન રાય શિશ. ૧૦.

દોહરો.

- પાલાશનાં પલ્લવ નવાં, શોભે તથા તમાલ;
વસંતમાં વનની છબી, વિલોકી ઉપજે વહાલ. ૧૧.
- શેલડીં પણુ પાકે સરસ, લવિંગ લુમખાં ધાય;
સાગ તથા સામેરની, શોભા કહી ન જાય. ૧૨.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

- અનેક જાતિ તર ફુલ ફુલ્યાં,
તે ફુલ ભારે નમો ખૂબ ઝૂલ્યાં;
જાણે નવી દોલત તે કમાઈ,
અન્યોન્ય ગ્રેષ્ઠાઈ કરેફુલાઈ. ૧૩.
- અનેક જાતિ જાહુ ફૂલ ફૂલ્યાં,
ઝાઝાં મુગધીમયખૂબ ઝૂલ્યાં;
પામીસમૃદ્ધીસુખતો અતુલ્યે,
જોઈ ખુશીથી નહિકોણુ ફૂલે. ૧૪.
- કેવાં જુઓ આ ફુલ કલિકાનાં,
રાતાં તથા ચેત દિસે મળનાં;
પ્રીતિ તણા રંગથી હોય રાતાં,
મુકીર્તિથી ચેતહરે જણાતાં. ૧૫.
- કહું ભલાં ચંપક પુષ્પ કેવાં,
જોતાં દિસે કાંચનપુષ્પ જેવાં;
કારીગરીના કરનાર અન્ય,
ઝાઈથી એવું ન કરાય અન્ય. ૧૬.
- ગુલાબના ગુચ્છ મુગધોમન,
વસંતમાં તે વિકસે નિદાન;

જો અન્ય ઠાણે ઉપજે અનેક,
વસંતની વાતજ ન્યારી છેક. ૧૭.

દોહરો.

પારિજાત ને કેવડો, જૂઈ ને વળી જાય;
ખૂણ મોગર થળ કમળ, કુસુમ કડાનાં થાય. ૧૮.
કેસડાં ને કરમદી, બપોરિયો મુચકંદ;
અનેક એવા પુષ્પનાં, ઉપજે તદે તદે. ૧૯.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ન કીચ કે કાદવ દાઢ તાપ,
ન ધૂળ ઉડે નહિ અશ્વ વ્યાપ;
વસંત વેળા સુખકારી જેવી,
એકે રતુની ન ગણાય એવી. ૨૦.

ધનાક્ષરી છંદ.

નવાણુનાં નીર પ્રતિદિન ન્યુંન થતાં જાય,
પરદેશી રાજ્યે જેમ દ્રવ્ય પરદેશ જાય;
પશુ તાપ દાઢ કીચ કાદવનાં કષ્ટ નહિ,
સ્વતંત્રપણાથી સર્વે સચરે ને સુખી થાય;
અન્ય રતુઓ તમામ સાથે તોળી જોતાં સુખ,
વસંત રતુનું સુખ જરૂર ઘણું જણાય;
જેમ અન્ય રાજ્ય સાથે મેળવીને જોતાં સુખ,
અંગરેજ રાજ્યનું જરૂર અધિકું મનાય. ૨૧.

દોહરો.

જળરૂપી જરતો ઘટે, ફૂલ અધિક ફેલાય;
વૈભવ તો આ વખતનો, વિશ્વ વિષે વખણાય. ૨૨.

ઉપજાતિવૃત્ત.

નવાણુમાં નિર્મળ નીર દીસે,
આકાશમાં નિર્મળતા અતીસે;
સર્વે પ્રકારે સુખકારી આમ,
ખાટે કોણે રતુરાજ નામ. ૨૩.

વાયુ દિશાથી શુભ વાયુ ધાય,
તેની વળી રીત નવી જણાય;
નહીં હિમાયુ નહિ તે ઉનાળુ,
હુનાશિયાની બહી સુન્નિ ભાળું. ૨૪.
હેતે દરેજે જન હોરી ગાન,
વાજાં બજાવે વળી તોડીં નાન;

આનંદના શું ઉદ્યાર થાય,
ડોડાં હલાવી જન એન ગાય. ૨૫.

ભરતો પ્રભૂતા શુભ ગાય પ્રીતે,
નહાર તો ગાય નહારી રીતે;
સારા નહારા જનની જુદાઈ,
વસંત ઠાણે સમન્વય બાઈ. ૨૬.

અસંતને સંત વસંત ઠાણે,
ઉમંગ તો અંગ અભંગ આણે;
તે જેમ પાંચિવ કમિત્વ પામી,
ખિસે બહા લોક તથા હરામી. ૨૭.

ઈંદ્રવદન વૃત્ત.

ચિત્ર ઘણાં અપવિત્ર રચે,
અપવિત્ર મિત્રનણા કરીં મેળા;
ધાણીં જમે રંગ પાણીં ગમે,
વદિ વાણિ વિમત્સ ભમે થઈ મેળા;
કૈંકતણાં તન કાદવ ચર્ચિત,
રાખવટે ઘડીં જેમ રણેળ્યા;
એમ અસત કરે પણ સંત,
ભને ભગવંત વસંતની વેળા. ૨૮.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

વસંતીં વસો તન ધારીં બાળા,
મને જુઓ વેપ, રૂપ રૂપાળા;
ઠાણું ભણું લક્ષ્મણું વિચાર્યું,
જાણે સુપાનેતર અંગ ધાર્યું. ૨૯.

બજાવીં રૂડાં ઉઠ ખંડરીઓ,
હોરી કરે ગાયન લાલછઓ;
આનંદના શું ઉમંગ ન માય,
જુઓ મુખેથી ઉમરાઈ જાય. ૩૦.
વાજે વળી આજ મુદંગ તાળ,
હોરીતણા રાગ મુખે રસાળ;
ભૂડાં ભલાં આગળ કમ્યને છે,
મુદંગને તો મુખ એમ બેછે. ૩૧.

ગાયક ઉદ્ગિ.

દોહરો.

કાવ્ય કળા કવિજન કહે, કમ લઈ સર્વ
પણ ગાયકના શુભ વડે, કવિના લોગે

મુચકંદ વૃત્ત.

અણાએ જાન બાને, બહાર રમી રૂં

વાદ્યોએ કાવ્ય કીધું, લલકારા

પ્રકરણ ૩ જું.

ધર્મ તથા ધર્મ સંબંધી.

ધર્મ છે તે વિષે.

હાહરા.

- પ્રભુ નજરે તો નવ પડે, ઉચરે નહિ ઉચ્ચાર;
જગ રચનાથી જાણિયે, જે છે જગ કરતાર. ૧.
ઉપરી વિના નિશાળતો, રહે ન બહોળરત;
કેમ નિભે તો પ્રભુવિના, આ જહાંડ સમરત. ૨.
અચરજ મોટું ઉપજે, કરતાં ચિત્ત વિચાર;
દૃષ્ટિ થકી દેખાય છે, ધર્મ શક્તિ અપાર. ૩.
જેણે પ્રાણી જનમતાં, પહેલું પ્રગટ્યું દૃષ્ટ;
એ પ્રભુને નહિ ઓળખે, એથી કોણ અચ્છ. ૪.
ધર્મ કૃતની તુલ્યના, કરી શકે કો અન્ય;
સો કોશે ન ભરાય તે, પળે ભરે પરજન્ય. ૫.

મનહર છંદ.

- પવન પ્રગટ નહીં પેખવામાં આવે પણ,
ઝાડોને હલાવે તેથી પવન જણાય છે;
નહીં મધે નિરતણું નિરખી નવિન પૂર,
હર વરસાદ થયો દિલમાં મનાય છે;
હર દિસે દેવતા તે દૃષ્ટિએ દેખાય નહિ,
ધૂમાડો દેખીને હર દેવતા ધરાય છે;
તેમ કરતારતણું કામ દલપતરામ,
દેખી કરતાર છે એવું કહી શકાય છે. ૬.
કોઈ પણ કારખાતું કદાપિ ન નમી શકે,
જો તેને સંભાળનાર કદીએ ન કોઈએ;
આ અનંત કોટી અંડતણા કારખનાતણો,
જર સંભાળનાર કોઈપણ જોઈએ;
એથી જણાય છે જે એવો એક ધર્મ છે,
તે પ્રભુના ચરણમાં પ્રેમે ચિત્ત ત્રાહ્ય;
કહે દલપતરામ તેનાં કામ કામ કામ,
જોઈને જર ખોટો સંશય તે ખોઈએ. ૭.

ભુજંગી છંદ.

અહો પડિતો પૃથ્વિ આકાશ પેખો,

લખેલા રૂડા અક્ષરો સર્વ લેખો;
વિચાર્યાથી વચાય તે તો તમોથી,
પ્રજા નાથના હાથની શુદ્ધ પોથી.
છપ્યો.

એક તરખલું આજ, હાથમાં લીધું હરખી;
જગકર્તાની જુદિત, નજરથી તેમાં નગખી;
નસો નળી નવરંગ, ગાંઠ તેમાં ગંઠાઈ;
સરખું વચે સળંગ, સરસ તેમાં સદાઈ;
નરથી એવું નવ બનીશકે, કરે કોડ કારીગરી;
અદ્ભુત એમાં દલપત કહે, હિંમત તે હરિએ કરી. ૮.

મનહર છંદ.

- હાથી રચતાં વિચાર હૈયામાં ક્યો હશે જે,
સુંદર વિના પાણી હાથી શીરીતે પિનાર છે;
પળે પળે પીવા છોટાં છોકરાંને માટે માતા,
તનમાંહી તાળું તાળું દૃષ્ટો તે તૈદાર છે;
ક્યાંથી આવ્યું કેમ થયું કેમ તે સુકાઈ ગયું,
ચિત્તમાં વિચારો તે કેવો સમતકાર છે;
વિચારીને કરનાર કહે દલપતરામ,
જાણીએ જર જે જગત કરતાર છે. ૧૦.
કાળાં તથા કાળીંગાં ને કાકડીના વેલા કીધા,
જેનાં ફળો વાગે તેાં જનોને દુખ દાઈ છે;
પીંપળા, પીંપરો, વડ, લીંબડાને વડા કીધા,
જેની છાયા છે તે સૌને શીતળ જણાઈ છે;
ખાવળને ખોરડીની ઘટાની છટા નથી તો,
કહે દલપત ત્યાં કાંટાની છટા છાઈ છે;
ચતુર દિશામાં ચાંદિ ચિતવો ચતુર, કેવી-
ચતુર ચતુર સુખતણી ચતુરાઈ છે. ૧૧.

નાસ્તિક મત ખંડન વિષે.

હાહરા.

ખાટજીને પાટે હોતો, આસ્તિક રાત્ત એક;

હતો એક તે આગળે, નોકર નાસ્તિક છે. ૧.
 પણ તે હતો પ્રવીણ બહુ, રાજ કાજ શુભ રીત;
 તેથી હતી તે ઉપરે, પૃથ્વી પતિની પ્રીત. ૨.
 એક સમે એને ક્યો, પૂરનો ઈન્દ્રદાર;
 બાંધો અવધ એ વર્ષની, ક્યો કબૂલ કરાર. ૩.
 એક સમે રાએ કહું, નાસ્તિકને કરો પ્રીત;
 શક્તિમાન પ્રભુનું સ્મરણ, નિશ્ચે કરવું નિત્ય. ૪.
 નમ્ર થઈ નાસ્તિક કહે, રીસ ન કરશે રાય;
 પ્રભુ કરતાં મુજ પગરખાં, શક્તિમાન દેખાય. ૫.
 કહો તો કરિયે પારખુ, ખરા બપોરે આન;
 ચાલો ધોખતી રેતિમાં, પ્રભુ સમરી મહારાજ. ૬.
 હુંતો પહેરો પગરખાં, ચાલીશ રેતી માંય;
 પ્રભુ સમર્થ કે પગરખાં, તરત જણશે ત્યાંય. ૭.
 રાજ શુણીને ચુપ રહો, ગત નાસ્તિક નિજ ઘેર;
 રાજ્યે તદબિર કરી, પાછળથી શુભ પેર. ૮.
 નાસ્તિક તણું કબજ કર્યું, ઈન્દ્રદારી કામ;
 એ અવસર આવી ચડ્યો, તે નાસ્તિક તે ઠામ. ૯.
 દિલ દુખાઈ દિલગીરી થઈ, બોલ્યો બેડી હાથ;
 હાથ ધર્યો મુજ કામમાં, ન ઘટે તમને નાથ. ૧૦.
 વણ તકસિરે છિનાવિયો, આપેલો અધિકાર;
 તમે પ્રમાણિકપણું તજ્યું, સૌ કહેશે સંસાર. ૧૧.
 કેમ બોળ'જન રાખશે, આપતણો વિશ્વાસ;
 આપેલો અધિકાર બે, બેંચી લેશે પાસ. ૧૨.
 રૂડા જનની રીત નહિ, હલકાની તે હોય;
 ન્યાયી તે નિશ્ચે કદી, કરે ન એવું કોય. ૧૩.
 ભૂપ કહે તુજ પગરખાં, પામ્યાં ને અધિકાર;
 તેનું કામ પ્રભુ નવ કરે, તો તું ક્યું ધાર. ૧૪.
 તેમજ તારા કામમાં, હું નવ ધાણું હાથ;
 તો અશક્ત મુજને કહે, નાસ્તિક જનનો સાથ. ૧૫.
 મસાલચીનું બીસ્તિનું, હરેક જનનું કામ;
 બે નર નાથ નહીં કરે, કહેતુજ સરખા આમ. ૧૬.
 પૃથ્વી, પાવક, પવન, જળ, આદિક વસ્તુ અનેક;
 હાથ કોઈના કામમાં, પ્રભુ નવ ધાલે છેક. ૧૭.
 સધળું કરવા શક્ત છે, ત્રિભુવન કેરો રાય;
 પણ અધિકાર છિનાવતાં, જાણે છે અન્યાય. ૧૮.
 માસતણા દુકડાતણું, કરે ન દુશ્વર કામ;
 ને નેનો અધિકાર છે, તે તે કરે તમામ. ૧૯.

કરે પ્રભુની પ્રાર્થના, તો કરતાં હૃદયગ;
 ઈશ્વર એને મેળવે, એવાનો સંજોગ. ૨૦.
 તરશો માગે નીર તો, પ્રભુ ન પાણી પાય;
 પાણી મેળવવા તણો, સૂઝડે ઉપાય. ૨૧.
 ટાઢે મરતો વસ્ત્ર બે, માગે ઈશ્વર પાસ;
 નાંખે નહિ આકાશથી, પણ પૂરે મન આશ. ૨૨.
 કોઈ કહે પ્રભુએ ક્યો, રૂપ ધરીને કામ;
 તે તો સઘળી કહાણિયો, કવિયે કૂરી તમામ. ૨૩.
 શુણિને નાસ્તિક સમજિયો, મનમાં રૂડો મર્મ;
 નાસ્તિક મટો આસ્તિક થયો, ધાર્યો રૂડો ધર્મ. ૨૪.
 નાસ્તિક કે આસ્તિક થવું, શોધો શુદ્ધ ઉપાય;
 આસ્તિકને તુકસાન શું, નાસ્તિક માર્યો ન્યાય. ૨૫.
 આસ્તિક ધારે ધર્મ શુભ, મળવા મુક્તિ દાન;
 બે કદી સ્વર્ગ ન હોય તો, તેને શું તુકસાન. ૨૬.
 નાસ્તિક સ્વર્ગ નથી કદી, પ્રોઠાં કરશે પાપ;
 બે પછો નરક નકી ક્યું, માર્યો જશે આપ. ૨૭.
 કોઈ મુસાફરને કહે, નથી ચોરની ખીક;
 તોપણ ચેતી ચાલવું, તે ઠરાવ છે કીક. ૨૮.
 તેમજ સંશય હોય પણ, ધરવો રૂડો ધર્મ;
 આ લોકે પરકોકમાં, ધર્મ થકી મુખ ધર્મ. ૨૯.
 નાસ્તિક સાથે વાદ બે, ટુંકો કરવા ચહાય;
 તો તેને સમજવવા, આ સહેલો ઉપાય. ૩૦.
 પાપ પૂન્ય માને નહીં, સ્વર્ગ નર્ક નહિ ઠામ;
 આત્મા અમર ગણે નહીં, નાસ્તિક તેનું નામ. ૩૧.
 શરીરને સ્ત્રખ સાંપડે, એજ કરે ઉપાય;
 કહો પછી શું નહિ કરે, અધઠિત કે અન્યાય. ૩૨.
 રાખે ડર રાજતણો, કે બળિયાતી ખીક;
 ઈશ્વરનો ડર દિલ નહીં, ઠરાવ કાંધો કીક. ૩૩.
 એવા પણ આ દેશમાં, પંડિત થયા અપાર;
 ચારવાક આદિક નરો, પૂજનના રચનાર. ૩૪.
 કોઈ સમે નાસ્તિકતણા, પૂજકને કરી નાશ;
 રાજ્યે શિક્ષા કરી, દુષ્ટો પાપનો પાશ. ૩૫.
 ચિત અવળે રસ્તે ગડે, કરનાં તર્ક વિનર્ક;
 તો નર નાસ્તિક નીપજે, થાય પાપમાં ગર્ક. ૩૬.
 અદ્ય ખુદિ પોતાતણી, સમજે હુંજ સુઝણ;
 દિવાનિ દુનિયાને ગણે, મોટી એ મોટાણ. ૩૭.
 સદ્ગુર કોઈ ન સાંપડ્યો, સંસારનો દરનાર;

નર તેથી નાસ્તિકથયો, અલ્પ ગુહિ આધાર. ૩૮.
 તેની આગળ જો કહે, કોઈ પ્રભુનું નામ;
 ક્યાંછે દેખાડો મને, એમ કહે તે કામ. ૩૯.
 શા સાર મોટે સ્વરે, કરે કુકૌર પોકાર;
 કોઈ તને આકાશથી, નથી ઉત્તર દેનાર. ૪૦.
 નાસ્તિકના બે બેદરે, સેવેશ્વર વાદી એક;
 કહે જગદ્ગતી હશે, પણ આત્મા નથી છેક. ૪૧.
 બોલે નિરીશ્વર વોંદાંછે, એની એવી રીત;
 નથી ધશ્વર આત્મા નથી, ચોટયો પથરો ચિત. ૪૨.
 સુખથી નિત્યે ભાગિયે, પ્રભુને કરી પ્રણામ;
 પ્રસંગ નાસ્તિક જનતણો, થશે ન કોઈ કામ. ૪૩.

પ્રભુ પ્રાર્થના.

દાહરો.

પ્રથમ કંઈ પ્રભુ પ્રાર્થના, દોષ કામણુ દે દાન;
 તજ્યો નથી તનવાસના, ભજ્યો નથી ભગવાન. ૧.

વૈતાળીય છંદ.

નથી હું તન વાસના તજ્યો,
 નથી હું નમ્ર પણ પ્રભૂ ભજ્યો;
 કંઈલાનિધિ હું કૃપા કરી,
 હરજે ક્ષેશ હમેશ હે હરિ. ૨.
 નથી મેં મત દાન આદર્શ,
 નથી મેં કામ રૂડાં કૃષ્ણાં કર્યા;
 ખળતા કરી મેં ખરે ખરી,
 હરજે ક્ષેશ હમેશ હે હરિ. ૩.
 ન પડ્યો શુભ માર્ગ શોધમાં,
 ન પડ્યો હું બહુ જ્ઞાન બોધમાં;
 અવળી ગતિ નિત્ય આચરી,
 હરજે ક્ષેશ હમેશ હે હરિ. ૪.
 ન રહ્યો વળી હું વિવેકમાં,
 ન રહ્યો વળી હું તલભાર ટેકમાં;
 ડગલાં ન ભર્યાં કરી કરી,
 હરજે ક્ષેશ હમેશ હે હરિ. ૫.
 પડીને અતિ પ્રૌઢ પાપમાં,
 તક જોઈ ત્રણ ભાત તાપમાં;
 દિક થી ન વસ્યો કદી કરી,
 હરજે ક્ષેશ હમેશ હે હરિ. ૬.

કરજે દુર બંધ કર્મના,
 ધણિ ધિંગા પ્રભુ બેઠો ધર્મના;
 જલ સાગર તર્ન તો તરી,
 હરજે ક્ષેશ હમેશ હે હરિ. ૭.
 બહુ સંશય સાય બોલિયો,
 ભમણામાં ભગીં ભૂલોં ડોલિયો;
 દદતા નહીં ધ્યાનમાં ધરી,
 હરજે ક્ષેશ હમેશ હે હરિ. ૮.
 ગણોં સ્વાસ્થ્ય અર્થમાં કર્યો,
 અતિશે વ્યર્થ અનર્થ આદર્શો;
 તણું પુણ્યની વાત તો પરી,
 હરજે ક્ષેશ હમેશ હે હરિ. ૯.
 શુભ કારણ જાણોં સાધિયાં
 ઉલટાં કષ્ટ અનંત વાધિયાં;
 ફિટકાર મળ્યો કરી કરી,
 હરજે ક્ષેશ હમેશ હે હરિ. ૧૦.
 સુખકારી કયા ન સાંભળી,
 શુણોં મેં ગ્રામ્ય કયા ગણી ગળી;
 ભગતી નહિ ભીતરે ભરી,
 હરજે ક્ષેશ હમેશ હે હરિ. ૧૧.
 પ્રભુ હું ભવ તારનાર છે,
 અધમોદાર અને ઉદાર છે;
 અતિ તે શુણને અવસરી,
 હરજે ક્ષેશ હમેશ હે હરિ. ૧૨.
 રદ્યે દલપત રામને,
 હરજે દીક દરાવોં કામને;
 જનપાળ પણું ધરી જરી,
 હરજે ક્ષેશ હમેશ હે હરિ. ૧૩.

દાહરો.

હે હરિ ક્ષેશ હમેશ હર, કર સુખ પૂરણ કામ;
 એ માગે તુજ આગળે, દિન દિન દલપતરામ. ૧૪.

સેવા સ્તોત્ર.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

હે દીનબંધુ જગદિશ્વર વિશ્વપાળ,
 દીસો તમે પ્રભુ સદા દિલના દયાળ;
 માટે કૃપાર્થો પકડો પ્રભુ હાથ મારો;

હે સ્વામિનાથ હરિ સેવક હું તમારો. ૧.
 કેવી રીતે સ્તવન કીર્તન થાય તારું,
 કેવી રીતે વિનયનાં વચનો કયાં;
 ઉઠીની જુકિત નહિ ઉત્તમ ગણનારો,
 હે સ્વામિનાથ હરિ સેવક હું તમારો. ૨.
 સંતુષ્ટ માન થઇ સંતેત કૃષ્ટ કાપો,
 ભક્તી તથા અભય ઉત્તમ ભાવ આપો;
 નિઃશેષ ક્ષેષ પરમેશ તમે નિવારો,
 હે સ્વામિનાથ હરિ સેવક હું તમારો. ૩.
 હું ભક્તિ ભૂલો ભક્ત્યો ખરો ભૂલ ખાધી,
 લેવા ભવિષ્ય ભવ મુક્તિ નહિ જુકિત લાધી;
 આપી અખંડ પદ આપદથી ઉગારો,
 હે સ્વામિનાથ હરિ સેવક હું તમારો. ૪.
 કષ્ટો જવા સરસ સાધન મેં ન કીધાં,
 દેખી ગરીબ જનને નહિ દાન દીધાં;
 ખ્યારા પ્રભુ પ્રણત પાળપણું વિચારો,
 હે સ્વામિનાથ હરિ સેવક હું તમારો. ૫.
 પ્રીતે કદાપિ પરમાર્થ કરી ન જાણ્યો,
 ચિત્તે સદા સમય કેવળ સ્વાર્થ આણ્યો;
 તેવો તથાપિ નિજ દાસ કરી રિવકારો,
 હે સ્વામિનાથ હરિ સેવક હું તમારો. ૬.
 હું જ્ઞાનવાન નથી ને અભિમાનવાન,
 છું ખાન પાન રસ લોભ ભયો નિદાન;
 તૃણા સમુદ્ર જળ પાર તમે કિતારો,
 હે સ્વામિનાથ હરિ સેવક હું તમારો. ૭.
 જો તારનાર ન જડયા જગદીશ જોને,
 તૈયાર ત્રાસ જામનો નગરેજ તેને;
 એ વાતમાં નથી અરે પળનો ઉદ્ધારો,
 હે સ્વામિનાથ હરિ સેવક હું તમારો. ૮.
 કાપી કયાશ પદ પાસ નિવાસ આપો,
 માથે મહા પ્રભુ કૃપા કરિ હાથ થાપો;
 નાના પ્રકાર નયનાં કરમો નિવારો,
 હે સ્વામિનાથ હરિ સેવક હું તમારો. ૯.
 સર્વાર્થ કાર્ય મુઘરે તુજ પાદ સેવી,
 દેખું ન અન્ય સ્ત્રુષલયક દેવ દેવી;
 પ્રેમે પ્રભુછ પદ પંદજ પૂજનારો,
 હે સ્વામિનાથ હરિ સેવક હું તમારો. ૧૦.

શાર્દૂલ વિકીરિત વૃત્ત.

સ્વામિ સેવક હું થયો તમતણો, ખામી ખરી ખોઈ મેં;
 પામી નિશ્ચળતા તમારો ભગતી, જામી દીલે જોઈ મેં;
 ધામી અક્ષર ધામના હરિ ખલુનામી મળ્યાં આ ભવે;
 વામીછે ભવ વેદના હરખથી, લામી ભરું છું હવે. ૧૧.

બ્રહ્મદેવની સ્તુતિ.

હોહરા.

અહો દેવ પ્રભુ, અખિત્ર જગત આધાર;
 તત્ત્વ પ્રગટ કરીને તમે, રચ્યો સર્વ સંસાર. ૧.

ભુજંગી છંદ.

તમે સર્વ સંસાર વિસ્તાર કીધો,
 તમે સર્વને સ્થપનો સાગ દીધો;
 તમે વિશ્વ વિશ્રામના દામ જોવા,
 દયાળુ તમેને નમો બ્રહ્મદેવા. ૧.
 તમે પૃથ્વી સાથે સ્ત્રવ્યા સર્વ પ્રાણી,
 તમે વેદ વિદ્યા વિશેષ વખાણી;
 તમે માણસોને દીધા મિષ્ટ મેવા,
 દયાળુ તમેને નમો બ્રહ્મદેવા. ૨.
 ભલે જે તમેને તને તે કુશુદ્ધિ,
 ભલે જે તમેને સને સર્વ શુદ્ધિ;
 ન ભક્તો થશે તે હશે લોક કેવા,
 દયાળુ તમેને નમો બ્રહ્મદેવા. ૩.
 તમારા શુભો શેષ માહેશ ગાવે,
 તમારા પુરા પાડનો પાર નાવે;
 તમેજો ત્રિલોકી તણા તાન તેવા,
 દયાળુ તમેને નમો બ્રહ્મદેવા. ૪.
 તમે વિશ્વમાં વારિ વૃદ્ધી દેશો,
 તમે સર્વદા સર્વ સંભાળ દેશો;
 તમે દેવ દાતાર ઉદાર એવા,
 દયાળુ તમેને નમો બ્રહ્મદેવા. ૫.
 ભુંડ લોક જે આપનો પાદ જુલે,
 નદી દુઃખ દાવાદે સય રહે;
 ન પામે પછી તે દેશો લાભ લેવા,
 દયાળુ તમેને નમો બ્રહ્મદેવા. ૬.

ભળે શેપને શારદા ચંદ્ર^૧ ઉદ્ધ,
ભળે આપને નિત્ય મોઢા મહિન્દ્ર;
સદાશીવ જેવા સને નિત્ય સેવા,
દયાળુ તમોને નમો બ્રહ્મદેવા.

૭.

કૃપાળુ તમે દેવ કલ્યાણકારી,
અતિ આપદા દેખો લોહો ઉગારી;
હમેશાં તમારો દિસે એજ હેવા,
દયાળુ, તમોને નમો બ્રહ્મદેવા.

૮.

માંસિની વૃત્ત.

સ્તુતિ અધિક ઉચારે, એ રીતે છંદ આદે;
ખુનિત મનથી પ્રીતે, જે પદે નિત્ય પાદે;
ધન તન સુખ શાતા, પૃથ્વિમાં પૂર્ણ પામે;
પ્રભુ પદ પરતાપે, વેદના સર્વ પામે.

૯.

પ્રભુસ્તુતિ કટાવ.

અમૃતધ્વની છંદ.

જય જય જન અંતર જામી,
નિર્મળ ગુણમય બહુ નામી;
ખુદમાં ન મળે કશી ખામી,
છો સકળ જગતના સ્વામી.
પ્રભુ છો જગ સ્વામી શુભ ગતિ ગામી,
ધીરજ ધામી, નહિ તુજ દામી;
તુજ પદ પામી જન નિષ્કામી,
થઇ થિર દામી વિપતિ વામી.
જયદિલ દરિયા અમૃત ભરિયા,
તે ભંય દરિયા નિર્ભય કરિયા;
તુજ અનુસરિયા, તે ભવતરિયા,
અંતરે દરિયા, જશ ઉચ્ચરિયા.
નાથનિરંજન ભવભય ભંજન,
ગર્વી ગંજન, જન મન રંજન;
મળા હર અંજન, સુખદ પ્રભંજન,
વાહક વ્યંજન, જેર સ્વયંજન.
તુજ મત ધરશે, કૃત શુભ કરશે,
તે ભવ તરશે, કૃત નહિ મરશે;

૧ જેનાથી ચંદ્રવંશ ચાલ્યો તે.

નહિ અવતરશે, સ્થિર થૈ હરશે,
દિલ નહિ ડરશે, સહ સુખ ભરશે
ધન્ય ધરમ ધર, અકળ કરમ કર,
સકળ સુખ દત્તર, પ્રયળ પરમ પર;
અયળ સમળ નર, જળ થળ નભ ચર,
હર અભરણ ભર, હરગિસ ભય હર.
કહું તુજ કરણી, વિધ વિધ વરણી,
ધરી તે ધરથી, ગિરિજા ઝરણી;
અશ્વનિ ભરણી, શહિણિ હરણી,
શશાંક તરણી, સહ તુજ શરણી.
ગરૂડ ગગન ધન, સકળ સધન વન.
ભગત જગત જન, તરણ વરધ તન;
ધન પતિ ગૃહ ધન, મનુજ દતુજ મન,
કંકર કંચન, તુજ સંપાદન.
દેશ દિગંતર, તુજ કૃત તંતર,
જગમય જંતર, તુજ નિરંતર;
નહિ તદનંતર, ભળી યવ્યંતર,
સદા સ્વતંતર, દલપત અંતર ગામી,
જય જય જન અંતર જામી,
નિર્મળ ગુણમય બહુ નામી;
ખુદમાં ન મળે કશી ખામી,
છો સકળ જગતના સ્વામી.

નવા વર્ષ વિષે ધૈર્ય સ્તુતિ.

દોહરો.

આ અરણ્ય ઉરમાં ધરી, નવા વરસ મોઝાર;
સુખ સધળાં સંસારીને, કરજે જગ કર્તાર. ૧.
ખારે દરિયે ખલકથી, જળે ખેદ તે ખાર;
સંપ અમારા સ્નેહિમાં, કરજે જગ કર્તાર. ૨.
સંકટ કોષ પ્રકારવું, લાગે નહીં લગાર;
ઉત્તમ દિન આનંદના, કરજે જગ કર્તાર. ૩.
વિધાની વૃદ્ધી થજે, હજે વિવેક વિચાર;
અતિ નિર્મળ મન મનુષ્યનાં, કરજે જગ કર્તાર. ૪.
વળી વધજે નર વિશ્વમાં, હિંમંતવાન હંજાર;
જશ મેળવનારા જનો, કરજે જગ કર્તાર. ૫.
તનમન તાપ ટળી થજે, હંડક દારો દાર;

આળાદી આ દેશની, કર્ણે જગ કર્તાર. ૬.
 શ્રીમતોનાં શુભ થજે, અંતઃકરણ ઉદાર;
 વળી વૃદ્ધિ ધન ધાન્યની, કર્ણે જગ કર્તાર. ૭.
 દુષ્પ દરિયે ડૂબ્યાં હશે, એનો થજે ઉદાર;
 ક્રોધ તણ કરણા ઘણી, કર્ણે જગ કર્તાર. ૮.
 પ્રાણી સૌને પરસ્પર, પૂરણ વધજે પ્યાર;
 દોસ્ત સરવનાં એક દિલ, કર્ણે જગ કર્તાર. ૯.
 દુર્ગુણ દૂર થઈ થજે, સદગુણના શણગાર;
 સૌ જનને શોભિત સદા, કર્ણે જગ કર્તાર. ૧૦.
 પ્રલય કરીને પાપનો, ભૂતો હરજે ભાર;
 સદીમાં વૃદ્ધી ભલી, કર્ણે જગ કર્તાર. ૧૧.
 દિલમાં દક્ષપતરામને, વધે ઉમંગ અપાર;
 એવું શુભ આ વર્ણનું, કર્ણે જગ કર્તાર. ૧૨.

બહુરૂપી ધર્મરત્ન સ્તુતિ.

દોહરો.

બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી, વૈશ્યનું, કરે શુદ્ધનું કામ;
 બહુ રૂપી બહુ નામિને, પ્રેમે કરે પ્રણામ. ૧.

બ્રહ્મરૂપ.

મનહર છંદ.

સમસ્ત્યામાં સૌને ઉપદેશ ને હમેશ દે છે,
 ધર્મને અધર્મ તણો મર્મ નેથી ધરે છું;
 ઉત્તવળ આકાશ ગંગા જેવી છે જનોઈ જેની,
 એનાજ આશીરવાદ થઈ હું ઉગરું છું;
 પુરતક અનેક તણાં પડે દેવતા રહે,
 અક્ષર એમાંથી વાંચી વાંચી હું ઉચરું છું;
 હજારો છે જેને ઘેર કુંડ અગ્નીય હોત તણા,
 એવા એક બ્રાહ્મણનું ભજન હું કરું છું. ૨.
 વેદ વિદ્યા આદિમાં વિચક્ષણ સુલક્ષણ છે,
 રક્ષણ કરે છે સદાચારનું સુ રીતથી;
 કરે ખટ કર્મ મનમાં જાણે છે બધા મર્મ,
 પાળે છે પોતાનો ધર્મ પરિપૂર્ણ પ્રીતથી;
 કરે છે ત્રિદાન સંધ્યા તર્પણ કરે છે તથા,
 અર્પણ કરે છે ભૂત બળી આદિ ચિત્તથી;

૧ પડ-અનેક ગોળાનાં પડ દેવતા બહે છે તે.

૨ અગ્ની કુંડ-અનેક સૂર્ય છે તે.

કહે દક્ષપતરામ એવા વિપ્રને પ્રણામ,
 કર્ણેડી કરે વળી ગાંઠી ગુણ ગીતથી. ૩.

ક્ષત્રિ રૂપ.

જેના તાળામાં અનેક છલાઓ જણાય જોતાં,
 તે છલામાં રાજધાની^૧ નગરોને^૨ ગામ^૩ છે;
 પવન વરણ મેઘ પાવન જેવા પ્રતાપી,
 સારા સરદારો જેના તાળામાં તમામ છે;
 કરે જેનો હુકમ તે કોઈ દેરવી ન શકે,
 કરેલાં જણાયે તેનાં યાણાં કામો કામ છે;
 કર્ણેડી કરગરી કહે દક્ષપતરામ,
 પરાક્રમી એવા રાજાને મારા પ્રણામ છે. ૪.

વાણિયા રૂપ.

શિયાળે ઉનાળે માલ^૪ સંધરે વકરે કરી,
 ચોમાસે વિશેષ વસ્તુનું વેચાણ કરે છે;
 માગતો નથી તે મૂલ આપે છે ઉધારે માલ,
 વેપાર અપાર કરી વિશેષ વાવરે છે;
 દેશે દેશમાં છે દોશી ગાંધીની દુકાનો જેની,
 વિવિધ વસાણાની વખારો ઘણી ભરે છે;
 પ્રેમથી કરી પ્રણામ દિવ દક્ષપતરામ,
 એવા એક વાણિયાનું દિલે ધ્યાન ધરે છે. ૫.

કણુખી રૂપ.

સર્વથી પ્રથમ જેણે સૃષ્ટિમાં અનાજ વાવ્યાં,
 જેના ખેતરનું અજાણ્યુકિતથી હું જમું છું;
 ઉપજવે શેલડીને સ્વાદીય સાકર ખાંડ,
 જોળન કરીને હું સદૈવ મુખે ભરું છું;
 કરે છે કપાસ પેદા કાપડ અને છે જેનાં,
 સારો સજી શણગાર રંગબેર રમું છું;
 કરે છે ખેતીનું કામ કહે દક્ષપતરામ,
 એવા એક કણુખીને નિત્ય નિત્ય નમું છું. ૬.

માળી રૂપ.

સૃષ્ટિ રૂપી બાગને બતાવ્યો જેણે બહુ સારો,
 વિધ વિધ વ્રક્ષ વેલ વાવી દદ વાળી છે;
 કેવા કેવા મેવા ઉપજવ્યા છે ગમન નેવા,
 રંગ રંગ ફૂલ તણી રમના રૂપાળી છે;

૧ રાજધાની-મર્મ.

૨ નગરો-મર્મો.

૩ ગામ-ઉપરો.

૪ પૃથ્વી ઉપરથી જગ ખેડોને અક્ષર કરે છે તે.

પાણીના પ્રવાહનો ચલાવ્યા છે અથાહ વાહ,
આળસ તછને સદા વાડીને સભાળી છે;
કહે દલપતરામ કીધું છે સરસ કામ,
એ તો મારો ઈષ્ટ દેવ એક વનમાળી છે. ૭.

કુંભાર.

કહો રે કુંભાર લોકો તમે તે શા કસળી છો,
કસળી અમારા દેશમાં રૂઝે કુંભાર છે;
નાનાં મોટાં સંધવાના કામનાં તે હામ ધરે,
ચડે એક કણથી ચપતતને મુગાર છે;
ચુસે મૂક્યું ન પડે કુકે કુક્યું ન પડે,
તાપ ને ધમણુ તો તે હામમાં તૈયાર છે;
એ થકી અનેક કામ સરે દલપતરામ,
એવા એના હામમાં કોટી ચમતકાર છે. ૮.

દોહરો.

ઘાટ ધડી માટી તણા, કરે સજ્જન સાર;
એતો ધર્મ આપણો, કહું ભલો કુંભાર. ૯.

હજમ રૂપ.

મનહરછંદ.

મશાલ ધરીને સર્પ આગળ ઉત્તર કડે,
તદ્ધીર ક્રોને અધાર્ધ ધોર ટાળે છે;
કોણુ જાણુ કેવી રીતે તેમાં તે પુરે છે તેલ,
બુઝાઈ ન જાય તેમ મશાલ તે આળે છે;
કોઈ સમે અતુલ્ય આરતી દેખાડે વળી,
કોઈ સમે નવરાવા નીરને ઉછાળે છે;
કહે દલપતરામ એવો જો છે હજમ,
તે સદૈવ સૌને ધણા રનેદથી સભાળે છે. ૧૦.

પ્રાણગર રૂપ.

અદર્શ રહીને કડે એકલો અનેક જોલ,
જોનારા જોનાની જુઓ નજર ચુકાવે છે;
ધળમાંથી ધાતુ કરે પાણીમાંથી પ્રાણી કરે,
દેખાડી દેખાડી આપ કળાગી ઉડાવે છે;
વિવિધ પ્રકાર વસ્તુ નવી નવી નીપજાવે,
કોણુ જાણુ ક્યાં સંતાડે છે તે ક્યાંથી લાવે છે;
એવા બડા પ્રાણગર પદે દલપતરામ,
નમ્રતાથી નિલ નિલ ગરતક નમાવે છે. ૧૧.

ધર્મ સિદ્ધાંત વિષે.

દોહરો.

મુજ કવિતા મનમાં ધરી, વાંચે વર્ણુ અદાર;
તે માટે સૌને ગમે, એવા વદું વિચાર. ૧.
પક્ષપાત જેને નહિ; તે શુભિ રાજ થાય;
દુરાચારીને નહિ ગમે, તેનો નથી ઉપાય. ૨.
ધર્મ વિના ધરણી વિશે, રહે ન નીતિ લેશ;
જીલમ વધે જગમાં. ધણો, વધે કોટિધા કલેશ. ૩.
જો ધર્મનો ડર મટે, થાય સસનો નાશ;
કોઈ ન રાખે કોઈનો, વિશ્વ વિશે વિશ્વાસ. ૪.
જેવી જરૂર રાજની, તેવી ધર્મ તણીજ;
રાજ વિના ને ધર્મ વિણ, ધાતો થાય ધણીજ. ૫.
આખી પૃથ્વીમાં કદી, થાય ન રાજ એક,
તેમજ એકજ ધર્મ પણ કદી ન વ્યાપે છેક. ૬.
જૂદા પથ જગત વિશે, ધર્મ ઇચ્છાથીજ;
ધર્મની ઇચ્છા વિના, રહી શકે ન નક્કીજ. ૭.
મમત નથી મન માલરે, તથા મેળવવું માન;
પગાર પણ ખાવો નથી, ધર્મ તણું દે દાન. ૮.
માટે મારા મન તણો, કહું સસ સિદ્ધાંત;
મનાય તો તે માનજો, મનનો તણ મતાંત. ૯.
ચોરી જરી જૂઠું વળી. પરને દેવું દુઃખ;
એવું નામ અધર્મ છે, સમજ પામે સૂખ. ૧૦.
અસલ ભાવણુ અદ્યતા, ચોરી વસન અભિચાર;
પ્રભળ પાપ એ પાંચ છે, સૌ સમજે સંસાર. ૧૧.
પરોપકાર સુધર્મ છે, સુધર્મ બીજું સસ;
જગમાં એવા ધર્મની, અતિશે દિસે અગલ. ૧૨.
તે આશા કે ત્રાસથી, પ્રીતે ધર્મ પળાય;
પરમેશ્વર પર પ્રેમથી, સુધર્મ પથ ચલાય. ૧૩.
ધર્મ નિયમ પાળ્યા વિના, પ્રભુ ભજ્યા તે વ્યર્થ;
જોસડ સેવ્યે શુ થશે, પળાય નહિ જો પથ. ૧૪.
સાર એટલો સમજવો, જગમાં એહજ ધર્મ;
વિશેષ વદતાં એ થકી, પડ્યાં જુદાં બટ કર્ન. ૧૫.
ધર્મ ધર્મી એક છે, જન ફત જુદા હોય;
આંખે કોઈ ન સાંભળે, કાને ન જુએ કોય. ૧૬.
વેશ ફેરવીને નવા, કયા પથના અથ;
પણ કહો ખાવાતણો, કોઈએ ન કર્યો પંથ. ૧૭.
દેવાતણુ દેવાતણું, પીરોની પીરાઈ;

માનનારને મનગમી, તેવી તેણે ગાઇ. ૧૮.
સોનાના સૂરજ ઉગે, મોતી ચોટ પુરાય;
ભીતર જેવી ભાવના, ગીતો તેવાં ગાય. ૧૯.
જગમાં પંથ અનેકછે, લોકો એમ કહેજ;
હુંતો દેખું દૃષ્ટિયે, આસ્તિક નાસ્તિક બેજ. ૨૦.
જે મધ્યે નીતિ દયા, ધર્મ ભલો સૌ કોય;
ચાંદીના સિક્કા બને, છાપ ગમે તે હોય. ૨૧.

છંદ વિજય છંદ.

ધર્મ ધુરંધર જે ધરણી પર,
પાપ પથે પગલું નથી દેતા;
પારકો નારો અને ધન પારકું,
તે લલચાઇ કદી નથી લેતા;
કેક દોડા કળિકાળ વિષે પશુ,
કોણ ગણે કૃત દ્વાપર ત્રેતા;
સત્ય સદૈવ ધરી દલપત,
પ્રભૂ ભણે પ્રાદ બન્યા બ્રહ્મવેતા. ૨૨.

દોહડો.

જન આસ્તિકછે જોલા, સ્વધર્મ મારા સર્વ;
કેમ કહું પરધર્મના, જ્ઞાનતણો ધરો ગર્વ, ૨૩.
નવ નિંદુ પરધર્મને, નિંદુ દુર્ગુણ દોષ;
સુખ માગે પરલોકનું, સુણી પામું સંતોષ. ૨૪.
વેદાંતી ને જૈન પણ, ઇચ્છે પદ નિર્વાણ;
માટે તે નાસ્તિક નથી, આસ્તિક એછે જાણ. ૨૫.
બ્રહ્મા સમાજ ને વળી, ઉત્તમ આર્ય સમાજ;
પાવન સમાજ પ્રાર્થના, સૌ ભક્તિને કાજ. ૨૬.
ભલે ભલે ભગવાવને, જે જેની રચિ જેમ;
શુણુ ઇશ્વરના ગાય સૌ, કહિયે જુદા કેમ. ૨૭.
આખા જગમાં એક મત, કદી નથી ચાનાર;
સંપ વિનાશક સર્વથા, ધર્મતણી તકાર. ૨૮.
મૂર્તિ પૂજે નહિ પુજે, ઉભય ધર્મ અંગેજ;
વાદ વદીને નવ લડે, અચરજ નિરખો એજ. ૨૯.

૧ મુંબઈ, સુરત અમદાવાદ વગેરેમાં મૂર્તિ માનનારા અંગેજો અને નહિ માનનારા અંગેજોએ બંને પંથનાં દેવોછે. પણ તેઓ એકબીજાને જુદા પાડવા સારાં માંહેમાંહે તકરાર ઉઠાવીને લડે અને આપણા લોકો તમાસો જુએ, એવો દહાડો આવનાર નથી, માટે આપણે પણ દેશમાં સંપ થવા વાસ્તે એવું શીખવું જોઈએ.

દેખી તેનો દખલો, શિખો સ્વદેશી લોક:
સંપ વધે તેવું સજો, તજો કુન્નેલી દોક. ૩૦.
જે જે આચારજ થયા, એણે ધાર્યું ઉર:
આખા જગમાં પ્રસરશે, માંડા પંથ જરૂર. ૩૧.
યુરોપમાં નહિ થઇ શક્યો, ધર્મતણો મત એક;
માટે એકજ મત થવા, છાંડો મમતા છેક. ૩૨.
પૂછે તેને પ્રીછવો, આપતણો અભિપ્રાય;
પણ કડવાં ક્યનો કહી, ન કરો ક્યેશ કપાય. ૩૩.
થઇછે ધર્મ દેશથી, ઘણા જનોની ધાત:
તે માટે કુદુકી કરો, તે તકરારી વાત. ૩૪.
માણસની મુડી વિષે, વસ્તુ નહિ વરતાય;
તો જગદીશ્વરની કળા, અકળિત કેમ કળાય. ૩૫.
મન કલ્પિત કરો કલ્પના, લડી મરેછે લોક;
હાલું વેર વધારીને કુન્નેલી પામે દોક. ૩૬.
હું તો હરખું જોઈને, સ્વદેશીયોમાં સંપ;
કુસંપનાં ક્યનો મુણી, અગે ઉપજે કંપ. ૩૭.
ચોરી જરી જૂઠું કે, વ્યસન ગણે જે ધર્મ;
ખચીત તે પાખડ મત, મન સમજો એ મર્મ. ૩૮.
અમર ન માને આતમા, નીતિ ચાહે ચિત;
તે પણ છે પાખડ મત, વણુ પાયાની બીત. ૩૯.
દુર્ગુણની નિંદા કરો, દેશથી કરવા દર;
નામ લઇ જન કોઈનું, નિંદો નહિ જરૂર. ૪૦.
એકજ નદી તળાવ નહિ, દુશન પણ નહિ એક;
ધરણી ઉપર ધર્મના, એમજ પંથ અનેક. ૪૧.
જે ગુરના ઉપદેશથી, મન કંદ્રિય વશ થાય;
શુદ્ધ પંથ સર્વોપરિ, ગણનાં એજ ગણાય. ૪૨.
સૌ વસ્તુની સ્વચ્છતા, રાખે રૂંડે પ્રકાર;
ઉપજે તન આરોગ્યતા, એ કહિયે આચાર. ૪૩.
મુસલમાનને પારશી, હિંદુ ખ્રીસ્તિન દરેક;
જૂદા જૂદા મન તણ, કેમ ચાય મત એક. ૪૪.
સોના મત સાચા કહો, એક સર્વતો દેવ;
એમ ગણે સૌ તો હજો, તે દંડા નતખેવ. ૪૫.
સરસ જડે નહિ શોધતાં, એથી જિન્ને કપાય;
જેથી કુસંપ જાય ને, સગાડ સંપ સગાય. ૪૬.
મને ગમ્યું તે મેં કયું, મુજને સગ્યું જેમ;

૧ સર્વ દેવ નમસ્કાર: કૈશવ મતિ મન્ન-
તિ ॥ ગીતામાં ॥

તો પણ ને તમને ગમે, કરો સજ્જનો તેમ. ૪૭.
 નથી દુરાગ્રહ મુજ દિલે, નથી રાગ કે દેશ;
 મુજ મત ખંડનથી મને, દુઃખ નથી લવલેશ. ૪૮.
 હરેક પંથ વિશે હતા, વડા વડા વિદ્વાન;
 કેનામાં કહિયે કહો, હતું ન પૂરું જ્ઞાન. ૪૯.
 યથો તેના વાંચતાં, અચરજ ઉપજે આજ;
 આપણથી નવ ખત્રી શકે, કીધાં એવાં કાજ. ૫૦.
 વેદ પુરાણ કુરાનને, જુઓ જૈનનાં સૂત્ર;
 કરી શકે આ કાળમાં, કોણ મોઢનો પુત્ર. ૫૧.
 શાસ્ત્ર વિવિધ વાંચ્યા વિના, જ્ઞાન ન પામે કોય;
 ને જન બહેરો જન્મથી, તે મુંગા પણ હોય. ૫૨.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

વેદ પુરાણ કુરાન કુડાં ન,
 કુડાં ન રૂડાં પદ્ય ગદ્ય અપારાં;
 લાયક લોકને વાંચન લાયક,
 બુદ્ધિ પ્રદાયક વાયક સારાં;
 તે સમજે સમજી જન ને,
 સમજૂજ વિના સમજે ન બિચારાં;
 વાદ વિવાદ અનેક દિસે પણ,
 એકજ ધર્મ તણાં કહેનારાં. ૫૩.

દોહરો.

માટે એકે પંથને, વ્યર્થ કેમ કહેવાય;
 જૂઠો કહેતાં કાઢને, મુજ મતિ તો મજાયા. ૫૪.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

તિર્થ સમીપ જડે જન કોણ,
 ચડે ગિરનાર સિધાચળ આણ;
 ભક્તિની જુક્તિ જડે ભલી કોણ,
 ભજૂત ધરે ભિખવા ધર આણ;
 પામી સુજ્ઞાન પઢો ન પઢો,
 પછી વેદ પુરાન કુરાન કિતાણ;
 ઉત્તમ અર્થજ્ઞ ને જળથી યથું,
 શું કરવા ધર્મિયે પછી સાણ. ૫૫.

મનહર છંદ.

માતું બ્યારે વેદ મત જૈની જાણે મિથ્યાત્વ છે,
 જૈની બન્યે ખીજ જાણે નારિકેતો ભાષ છે;
 પદું ને પુરાણ તો કુરાની કહે કાદર છે,
 કુરાની બાતું તો હિંદુ કહે કે મ્હેચ્છાઇ છે;

દ્વૈત માતું તો અદ્વૈત વાદી કહે અજ્ઞાની છે,
 અદ્વૈત માતું તો દ્વૈત તણી અદેખાઈ છે;
 સર્વને રીઝાવી કેમ શકું દલપત કહે,
 સર્વ જન સાથે મારે મન તો મિત્રાઈ છે. ૫૬.

દોહરો.

ચાલે બળદ ઇશારતે, હાંકનારની જેમ;
 સૃષ્ટિના નિયમો થકી, સ્વધર્મ સમજે તેમ. ૫૭.

મનહર છંદ.

બળદની બા બોલી કે બળદ તું બચ્યા શુભ,
 ખાવંદ ખેડુની બેશ નોકરી બળવને;
 રાશનો તપાસ રાખી ચાલને તે ભણી ચાલ,
 પશુ પ્રહાર પડે તે ગતિ તનવને;
 વાંકા ચુકા ચાલ્યા વિના વહી છુટવી છે વેક,
 ઠેક સુધી એવો દીક ઠરાવ ઠરાવને;
 ભણ્યો નથી તેની ભાષા જ્ઞાનમાં સમજ લેને,
 કહે દલપત અતે ઘેર ચાલ્યો આવને. ૫૮.
 ખેતરને કાંઠાવાળી વાડ દેખી જાણવું ને,
 પેસવાની ખેતરમાં તે ધણી ના પાડે છે;
 વાડ વિના કુઓ કે અવાડો ભયો ભાળિયે તો,
 જાણવું ને પાણી પીવા રસ્તો તે દેખાડે છે;
 સુખ દુખ તણો તેમ સંભવ જણાય નથી,
 ધર્મિય વિધિ નિયેધ લક્ષમાં લગાડે છે;
 કહે દલપતરામ ધર્મને અધર્મ પણ,
 સમજ સુજાણ જન સંશય મટાડે છે. ૫૯.

દેવે નિજ બાગ દેખી દાખે દલપતરામ,
 ઉત્તમ તરને તો દયા કરી ઉદારથી;
 બોલવાની ચાલવાની જાલવાની કળા આપી,
 સ્થિતિ સારી ધારી શકે બુદ્ધિના આધારથી;
 તોડી લેશે ફળ ફુલ કાપી લેશે કાંક એમ,
 જાડે તો વિચારું ચિત્ત ઉલટા વિચારથી;
 પોપણ ન લેવું પડે શોપણ ચવાજ દેવું,
 પાય પણ પુરું પાણી પીવું નહિ પ્યારથી. ૬૦.

દોહરો.

તેમ સૃષ્ટિના નિયમથી, ને ચાલે વિપરીત;
 ધર્મિયની ધર્મિયા થકી, વિરહ એજ ખચીત. ૬૧.

મનહર છંદ.

મત બેદ પડવાથી વેદની શાખાઓ પડી,

ખટ દરશન ચાલ જુનવા ચંદાવિયા;
ખાલણોમાં એવી રીતે બહુધા કુસંપ થયો,
કાટ કુટ દેખી બૌધ મતવાળા કાવિયા;
એવામાં શંકર સ્વામિ. પૃથ્વીમાં પ્રગટ થયા,
સર્વ ખાલણોના મતોને સાચા દર્શવિયા;
વિગ્રોમાં સન્નવી સંપ સંન્યાસીઓ સાથે લઇ,
હિમતથી પછી બૌધમતીને હાકવિયા. ૬૨.

દોહરા.

સ્થાપન^૧ ખટ દર્શન તણા, આચારજ ધર્મ નામ;
વિચરી આખા દેશમાં, કીધું મોટું કામ. ૬૩.
ખડન દિનમત કેઈનું, જે કરવાને ચહાત;
જાત ઉમર તકરારમાં, ધાર્યું કામ ન થાત. ૬૪.
ઉપનીપદો વિશે લખ્યો, અહીં પ્રહ્લતો ઠાંક;
પંચ દેવનાં પણ વળી રમ્યાં સ્તોત્રને પાક. ૬૫.

ઉપનિષદવૃત્ત.

ધાત્યાદિ દ્રવ્યો યુધ ધૂળ દેખે,
અનેક આત્મા ચિદ્બ્રહ્મ લેખે;
દહી, વિદ્યારે જુનવા જણાશે,
અગ્નાર્તને ભેદ અનેક ભાસે. ૬૬.
ધ્યાદિ.

દોહરા.

કર્મ કાંડ નિંદાં નહીં, ઉપાસના પણ એમ;
ચતુરે દીધાં ચાલવા, જેને કાવે જેમ. ૬૭.
કરતાં કર્મ ઉપાસના, પછી પામશે જ્ઞાન;
એમ કહી સમર્થવિયા, ધન્ય સુબુદ્ધિ નિધાન. ૬૮.
આ અવસર પણ એ રીતે, સંપ સજે સૌહાર;
વિદ્યાની વૃદ્ધિ કરે, તહીં ખીજી તકરાર. ૬૯.
વિદ્યાની વૃદ્ધિ થયે, વધશે સલ વિચાર;
આપ આપની અકલથી, શોધી લેશે સાર. ૭૦.
આપે ભુલું આપવું, કોઈ ન ચાહે ચિત્ત;
શો છચ્છે સ્વર્ગે જવા, નહિ કો નરક નિમિત્ત. ૭૧.

મનહર છંદ.

વિપત્તિ^૨ વિનાશ થવા; શાણી સરકાર જુઓ,

૧ પડદર્શન સ્થાપનાચાર્ય મતલબ કે એકે દર્શન-
નું ખડન કરનાર નહિ.

૨ ૧૮૫૭ના બલવાની વખતે તથા સાદ્ગુણને
મેળ થયો હતો ત્યારે સરકારે બહુનામું કર્મ કરું
કે હરેક ધર્મના શોધેએ પોત પોતાના દેવની પ્રા-
રના કરવી.

સર્વે પ્રજાને કહે છે દેવજમાં સચરે;
પોત પોતાના પ્રભુની પ્રેમે કરે પ્રારથના,
હાથ જોડી માગે કે આ વિપત્તિ હવે હરે;
જે તે સરકાર પરધર્મને જુદા ગણત,
તો શા માટે કહેત જે એવી રીતે આચરે;
તેમજ સ્વદેશનું મદદ શુભ ઇચ્છનારા,
ધર્મ દેશ દીલમાં કદાપિ કાળે ના ધરે. ૭૨.

દોહરા...

દુર્ગુણની નિંદા કરે, દુર્ગુણી પ્રભુ દર;
ઉપાય સંપ સંન્યા તણો, જાણો એજ નર. ૭૩.
અગ્રેજે બે પંચના, લગ્નને^૧ મુખ્યા અપાર;
રાજ્ય જવા બેઠું પછી, સંપ સંન્યા તે વાર. ૭૪.
તે રીતે મુજ દેશિયો, સંપ રાજે સૌ દાર;
જુદા જુદા ધર્મની, તજે તમે તકરાર. ૭૫.
અસલ યદી અઘાપિતો જુઓ જગત કતિહાસ;
ધર્મ તણી તકરારથી, થયા વિશેષ વિનાશ. ૭૬.
દેશ તજી પડતી દશા, ન્યારે હોય યનાર;
ઉપજે માહો માહોં લાં, ધર્મ તણી તકરાર. ૭૭.
બુદ્ધિશાળી જન હોય બહુ, સ્વદેશનું શુભ ચદાય;
એવાને પણ અંતરે, અવળા મુજે ઉપાય. ૭૮.
કેમ મુકિયે કોઈ શિર, દોષ તણો આરોપ;
દિલ જાણો તે દેશ પર, દિસે દેવનો કોપ. ૭૯.
દેશ તણી ચડતી દશા, થયાનો ન્યારે હોય;
સપ તુટયાનાં સર્વથા, કહે ન ક્યનો કોપ. ૮૦.
નિંદા કોઇ ધર્મની, સંપ વિનાશક વેણ;
તે સુણતાં મુજ અંતરે, અતિ લાગે દુઃખદેણ. ૮૧.
જે મત પોતાને ગમે, તેનાં કરે વખાણ;
પણ નિંદા પરધર્મની, તજે ખેટની ખાણ. ૮૨.
ઓ છધર મુજ દેશ પર, કશણ કરે અપાર;
સંપ વિનાશક નાશકર, ધર્મ તણી તકરાર. ૮૩.
જોશુવરના ધર્મની, કરે ન નિંદા કોપ;
નિંદે ધર્મ ગરીબનો, પક્ષપાત ને હોય. ૮૪.

૧ સોજમાં સુદામાં પાચમા આદેશ પાચમાના પ-
ખતમાં જે પંચા લગતા દના નેથી તુર્કનનાના મ-
સદમાનો કાવના દના.

૨ તુર્કનનાને રશિયા વચ્ચે મોટી લડાઈ
હી. અને લાખો માણસ કાપા ગયા જેને મ-
યુ જુદા જુદા ધર્મના નામના ને

મનહરે છંદ.

જુદા જુદા ધર્મની જુવતી વાદ વદી કહે,
અમારાજ દેવમાં દેવાતણુ જણાય છે;
માનતા કર્યાથી મન ધાયું કામ સિદ્ધ થાય,
નિંદા કરે તો તે પ્રાણી પંડમાં પિડાય છે;
પ્રુછયું પછી કવિને તો કવિએ કહ્યું કે આજ,
પારશીને મહમદી ધર્મ એ પંકાય છે;
તેઓની નિંદા લખે તેને પુરં પસ્તાવું પડે,
દેવાતણુ તેઓનાજ દેવમાં દેખાય છે. ૮૫.

દોહરો.

ન્યાય સભામાં મેંય જન, ઉચરે ભિન્ન વિચાર;
ેષ ન રાખે પરસ્પર, કરે નહિ ધિક્કાર. ૮૬.
અકળીત ધમ્મર મત વિષે, મત બ્રૂદાં શુણીં એમ;
સત્ય ગમે તે માંનિયે, કુવચન કહિયે કેમ. ૮૭.
અધિકારી સરકારના, તે કહિયે સરકાર;
રામકૃષ્ણ મહમદ ઇશુ, એમ દેવ અવતાર. ૮૮.
તેની પ્રતિમા કે કબર, માને પૂજ્ય પ્રકાર;
કોઈ પાવક કે પાણીને, પૂજે છે ધરોં પ્યાર. ૮૯.
કેમ તજે નિજ ધર્મ તે, કેમ એક મત થાય;
સૌ મતને સાચા કહો, એજ સંપ ઉપાય. ૯૦.

સ્વર્ગે અને નરકે કોણુ જવાના તે વિષે.

દોહરો.

હાંમાં મારે માનવી, જવા પ્રભુની પાસ;
કોઈ કરે ઉપવાસને, કોઈ કરે વનવાસ. ૧.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

કોઈકે તો વનવાસ કરે,
ઉપવાસ કરે પ્રભુ પાસ સિધાવા;
કોઈકે મૂર્તી ચૂપ ધરે,
બહુ સુક્ષ્મ જંતુ જરૂર બચાવા;
કોઈકે માંસ અને ગદિરા,
બળિદાન કરે નિજ દેવી રિઝાવા;
કોણુ હશે સ્વર્ગે દલપત,
ને કોણુ જશે નરકે જન જવા. ૨.
કોઈકે રત્નાન ત્રિકાળ કરે,

જઈ પાવન તીરથ પાવન યાવા;
કોઈ મનુષ્ય મલીન^૧ રહે,
પ્રતિ વાસર પાપથી આપ મુકાવા;
એક બિનથી વિરદ કરે,
ને ધરે દિલ સ્વર્ગે જવા સહુ દાવા;
કોણુ જશે સ્વર્ગે દલપત,
ને કોણુ હશે નરકે જન જવા. ૩.

કોઈકે વેદ તણા ભણી ભેદ,
ઉમેદ ધરે ઉર સ્વર્ગે તકાવા;
કોઈકે રામનું નામ રટે નિલ,
આપ તણું બહુ પાપ પતાવા;
કોઈકે શંકર શંકર નામ,
સદૈવ જપે અધઝોધ સમાવા;
કોણુ જશે સ્વર્ગે દલપત,
ને કોણુ હશે નરકે જન જવા. ૪.

કોઈકે જાપ પ્રભાત સમે ઉઠી,
પીર તણે શિર પૂર્ણ ચઝાવા;
કોઈ પ્રભાત સમે ઉઠી જાપ,
પડીકમણું કરી કર્મ ખપાવા;
કોઈકે જાપ પ્રભાત સમે ઉઠી,
નોળીક્રિયા^૨ કરી નિર્મળ થાવા;
કોણુ જશે સ્વર્ગે દલપત,
ને કોણુ હશે નરકે જન જવા. ૫.

કોઈ કરે બકરી ઇદિ ને વળી,
કોઈ શિખે સોમયાગ કરાવા;
કોઈકે તો વ્યભિચાર^૩ કરે,
શિવ શક્તિતણું મન સઘ મનાવા;
કોઈકે ભાંગ પીયે ભલી ભાતથી,
ભોગી નહીં પણુ ભોગી જણાવા;
કોણુ જશે સ્વર્ગે દલપત,
ને કોણુ હશે નરકે જન જવા. ૬.
કોઈકે શીશ જટા નખ દોરધ,
કોઈ ખુશી મન મૂડ મુંડાવા;
કોઈકે ચૂપ મૂતી વૃતધારી,
બહુ રખડે પુરમાં બની બાવા;

૧ દુહિયા. ૨ નોળીક્રિયા નાદે પાણી પીએ
અને પૂરે કહાડે ધર્યાદિ. ૩ ત્રાપ મારી.

કોઈકને વળી કંઈ ઉચ્ચેયો,
મને બહુ ગોવિંદના શુભ માવા;
કોણ જશે સ્વરગે દલપત,
ને કોણ હશે નરકે જન જાવા. ૭.
કોઈક સૂરજનેજ સદૈવ,
જો દિલ જ્યોત ઉઘોત જગાવા;
કોઈક ભૈરવનેજ ભજે,
દિવ્ય શુભ પણે મહા દુઃખ મટાવા;
કોઈક એકજ ટેકજ ધારી,
અનેક ઉપાય કરે વળી આવા;
કોણ જશે સ્વરગે દલપત,
ને કોણ હશે નરકે જન જાવા. ૮.
કોઈક એકજ બ્રહ્મ ભજે,
જીવ રૂપ મદી શિવરૂપ શમાવા;
કોઈ કહે ભલો ભક્તિ કર્યા થકી,
ખુબ મજેજ પોવા અને ખાવા;
કોઈ કહે કશુએ પછીથી નથી,
ભોગવ ભોગ ભલા મન ભાવ્યા;
કોણ જશે સ્વરગે દલપત,
ને કોણ હશે નરકે જન જાવા. ૯.

દોહરો.

જો ચોરી જારી તજી, તને જૂઠું જન નેહ;
જરૂર ભજે જગદીશને, ઉત્તમ સુખ: લે એહ. ૧૦.

મનહર છંદ.

દિલમાં દયા ધરીને જેણે પરદુઃખ છેધા,
પાપથી ને ડરો પોતે વખત તમામમાં;
સર્વ સાથ રતેહ રાખી સાચવ્યું સદાયસ્થ,
મુઝા પછી જેના શુભ વખણાય ગામમાં;
પ્રભુ પર પ્રીતિ રાખી કોઈને ન કષ્ટ કર્યું,
કાઠી જેણે ઉમર પરાપકારી કામમાં;
સસવાદી ત્રાહિત જનોનાં મન સાક્ષી પુરે,
તો જરૂર જાણું તે ગયો પ્રભુ ધામમાં. ૧૧.

દોહરો.

મુઝા પછી કદ કદ કરે, સૌ-જેને સંસાર;
પુરો મુરોવો એજ છે, ગયો નરક મોતાર. ૧૨.

ચતુર્થા મુક્તિ વિષે.

દોહરો.

પ્રેમ ધરી પ્રભુને ભજે, વળી પાજે સદર્શ;
કેમ જામ જન નરકમાં, કરતાં તે સદર્શ. ૧૩.
અસંખ્ય લોકો થઈ ગયા, મત જૂદા ધરનાર;
નથી ગયા સૌ નરકમાં, કરતાં પરાપકાર. ૧૪.
કેમ વાંક જનનો કહું, ધર્મર ઐદર્શમાન;
જેની બુદ્ધિ જેટલી, એમ કહે અનુમાન. ૧૫.
જીએ લખ્યા છે મુક્તિના, શાસ્ત્રે ચાર પ્રકાર;
જેવી ઇચ્છા નેહની, પ્રભુ તેવી દેનાર. ૧૬.
તે માટે તકરાર તણું, ધર્મ ધરો ભલો વિધ;
પ્રભુને ભજતાં પ્રેમથી, થશે મનોરથ સિદ્ધ. ૧૭.
મનાય છે વિશ્વાસથી, સ્વર્ગ અને વળી નરક;
એમાં સંશય ઉપજે, કહિયે તેજ કુતર્ક. ૧૮.

મનહર છંદ.

નિસકાર ધારી તેજમાં જે લીન થવા ઇચ્છે;
તેને પ્રભુ લીન કરશે પોતાના નરમાં;
ગુરુ જેવો જાણી સેવા ઇચ્છશે સમીપ રહી,
તેને તો હમેશાં તેમ રાખશે હૃદયમાં;
રાગ જેવો જાણી તેની રૈઅત ચંદાને ઇચ્છે,
તેને પ્રભુ રાખશે અખંડ નિજ પૂરમાં;
જેવું રૂપ પ્રભુનું ધારીને તેની ભક્તિ કરે,
પ્રભુ તેવું રૂપ આપે ઇચ્છે જેવું ઉરમાં. ૧૯.

મનહર છંદ.

પણિયેલ પતિને જે પતનીઓ હતી તેમાં,
એક વય વૃદ્ધમાં ને બીજી વય બાળમાં;
વૃદ્ધ વય વાળી તો વૃદ્ધાઈ પતિની વખાણે,
ચુંદી કાઢે કાળા વાળ જોઈ ધોળા વાળમાં;
જીવતીએ જોઈ જોઈ ધોળા વાળ ચુંદી કાઢવા,
કર્યું માયું પતિનું જેવી જગા કપાળમાં;
એજ રીતે એક બીજા તણો ધર્મ ઉછેલો,
ઉપજે કુતર્ક યાવ નાસ્તિક તે કાળમાં. ૨૦.

૧ સાચુજ્ય મુક્તિ. ૨ સામિત્ય મુક્તિ.
૩ સાલોદ્ય મુક્તિ ૪ સારાય મુક્તિ.

કવિત.

જેનાં મૂળ જમીનમાં હાં નહોં નેવો છોડ,
ઉપાડીને બીજાં રોપતાં મુખે રોપાય છે;
અતિ મૂળ હાં ધાલી મોટું વધું એવું જણ,
ઉખડે ન ઉખડે તો લાંબ તો સુકાય છે;
તેમ જેને ધર્મ તણી ઉપલી અસર હોય,
તેને બીજો સમન્નય તેમ સમન્નય છે;
પણ જેને રંગે રંગે વ્યાપી રહો ધર્મ રંગ,
ઉખડે ન, ઉખડે તો નાસ્તિક તે થાય છે. ૨૧.

દોહરા.

તન પર ચાલે હુકમ પણ, મન પર હુકમ ન થાય;
સંશય ભાગે સર્વથા, મનથી તોજ મનાય. ૨૨.
આશ, ત્રાસ કે શરમથી, કરશે જીવ કપૂલ;
પણ મન તો ખાત્રી વિના, માને નહિ બિલકૂલ. ૨૩

અયોગ્ય વિચાર વિષે.

કવિત.

ભગી જન જાણે ભગવાન રોજ ભાંગ પીએ,
જાર જન જાણે પ્રભુ રોજ જાર રમે છે;
ખેશી દેહેવું ગમે તે જાણે છે પ્રભુ ખેશી રહે,
ભમવું ગમે તે જાણે પ્રભુ રોજ ભમે છે;
સ્વાંગ ધારવો ગમે તે જાણે પ્રભુ સ્વાંગ ધરે,
જમવું ગમે તે જાણે પ્રભુ રોજ જમે છે;
તેવું રૂપ તેવી ક્રિયા માને દલપતરામ,
જેવું રૂપ તેવી ક્રિયા જેને મન ગમે છે. ૨૪.

દોહરા.

ગોળ ટોપડે રાંકને, મળ્યું છતાં બહુ રોજ;
તેણે જાણ્યું ખાય વૃષ, રોજ ટોપડે ગોળ. ૨૫.
તેમજ જેને જ રૂપી, એવો કરે વિચાર;
ધન્ય પણ કરતો હજે, એજ નિલ્ય આહાર. ૨૬.
વિવેકવત વિચારીને, જાણો સર્વ જરર;
હુણું ન ગમે દેવને, હુણુંથી પ્રભુ દર. ૨૭.

ધર્મચુસ્ત એટલે દુરાચહી વિષે.

દોહરા.

ધર્મચુસ્ત ધરણી વિષે, વહિયે તેની વાત;

એવાથી પણ ઉપડી, ધણીક જનની ધાત;
કલ્પિત મત નિશ્ચય કરી, મનમાં ધરે મમત્વ;
જાણે આખા જગતને, નેજ મનાવું તવ. ૨.
નવ માને તે ઉખડે, અતિશય ઉપજે ક્રોધ;
દેશ ભાવ દિવમાં વધે, વળી જાણ કરે વિરોધ. ૩.
લાલચ આપી લેકો, કળ્યાણે મિજ ધર્મ;
માન મેળવું સુલકમાં, મનમાં એવો મર્મ. ૪.
કહુ ભાંખણુ મુખથી કરે, કરી પરમત ધિક્કાર;
દહન થાય દિલ પારકાં, એમ કરે હુઆર. ૫.
જે ચાલે તો જન તણાં, ખુબ કરે તે ખુન;
પરમત જનના પ્રાણ-લે, માને મોટું પુન્ય. ૬.
જૂડા તે જૂતંગ વિષે, નાસ્તિક યદી નિદાન;
તેના સરખું નથી થયું; નાસ્તિકથી તુકસાન. ૭.
જાણે હું જ્ઞાની થયો, જનન કરે લલીભાત;
પણ માણસના પ્રાણની, ઘડે ધર્મકમાં ધાત. ૮.
દુનિયાં વિષે દુરાંમડી, અજ્ઞાની જન એજ;
આલ્થો લેવા લાભ પણ, ઉલટો ગયો અવેજ. ૯.
ધર્મ જૂલે ધર્મ નિજ; જ્ઞાની જૂલે જ્ઞાન;
કુટ દુરાચહ તો દિસે, મદદર મધ સુમાન. ૧૦.
તીર્થ વડું દરદારવું, એક સમે તે દાર;
પર્વણી દિન મેજો થયો, માણસ મળ્યાં અપાર. ૧૧.
વૈષ્ણવ શૈલી બહુ મળ્યાં પડે યવાં પવિત્ર;
ગોરાંધ્ર વૈષ્ણવો, ધરિયો વેશ વિચીત્ર. ૧૨.
પછી માંહો માંહો લડયા, કીધાં ખુન અમાપ;
પુન્ય પામવા આવિયા, પણ બહુ પામ્યા પાપ. ૧૩.
ધર્મચુસ્ત એવા ધણા, હરેક મતમાં હોય;
વચન યદી વસ્તાય છે, કળી શકે સૌ કોય. ૧૪.
આંસુ દાવી આંખમાં, જનન કરે ધર્મ ભાવ;
પણ પરમત જન પ્રાણ લે, જે તે પામે દાવ. ૧૫.
જુઓ તેપાને દુહિયા, જીવ દયા પ્રતિપાળ;
લડે પરસ્પર તો પછી, જનનો આણે કાળ. ૧૬.
સોરઠ વાંકાનેરમાં, પ્રસિદ્ધ છે તે વાત;
કરી પચુસણ દિવસમાં, તરવારે જન ધાત. ૧૭.
નાસ્તિક યદી દુરાચહી, જૂડા જૂતળ માંધ;
વિચાર ન કરે વેગમાં, પાપ પુન્યનો કાંધ. ૧૮.

મનહર છંદ.

એક કહે તારો દેવ ખાનો નથી પીતો નથી,
રાંધીને રસોઇ એની આગળ શી ધરવી;
ખીન્ને કહે તારો દેવ બધીર ને મુંગો છે, તે-
ઉત્તર ન આપે, એની પ્રાર્થના શી કરવી;
ખંતે જણા જગતના નાથનેજ ભજનારા,
નથી જાણતા ને નિંદા કેની આ ઉચરવી;
કહે દક્ષપતરામ જેમ સગા ભાઈ શીયુ,
એક ખીજની માને તે ગાગો દે છે ગરવી. ૧૯.

દોહરો.

નિરાકાર સાકારના, માનનાર ખે મિત્ર;
માંદ વહીને પરસપર, ઉચરે વચન વિચિત્ર. ૨૦.

મનહર છંદ.

તારો દેવ કસ્પિત છે, તારો દેવ કસ્પિત છે,
તારો ક્યાં દેખાડ દેવ, તારો ક્યાં દેખાય છે;
છાતીપર ચક્રીને સલાટે તારો દેવ ધડયો,
તારા દેવ શીર સક્રિ લોક ઝાડે જાય છે;
તારાનું ધરાણું ગયું, તો તારાનું ધર પડ્યું;
તારા પંથી લુચ્ચા, તારા લુચ્ચાઓ ગણાય છે;
એમ એક ખીજ તણા મનનું ખંડન કરે;
સોકયને વિધવા કહે, પોતે પણ યાય છે. ૨૧.

દોહરો.

જેનું હારદ નવ જડે, તેની શી પંચાત;
કાળ અને આકાસના, છેડાની શી વાત. ૨૨.
પ્રભુએ એક પુરવ ભણી, એક દિશ પશ્ચિમ માંધ
સાહિબ ખેનો સર્વ દિશ, મમતે મરે કપાઈ. ૨૩.
જે ટોળીને જે ગમ્યું, તે તેનાં આચાર;
ધર્મ ગણી દેવી કને, કરે મનુષ્ય સંહાર. ૨૪.
રૂચી પ્રમાણે મનુષની, ઉપજ્યા ધર્મ અનેક;
એક અહોસાને ભજે, અશ્વમેધને એક. ૨૫.
ધર્મરને ગમતુ ગણે, જે ગમતુ નિજ ચિત;
એક મૂર્તિ સ્થાપન કરે, ખીન્ને કરે ખડિત. ૨૬.
ન ગમ્યું તે અપવિત્ર ગણી, ગમતુ ગમ્યું પવિત્ર;
ચુકો ન ગમ્યું હાડકું, જગત વિચાર વિચિત્ર. ૨૭.
દયા ધર્મનું મૂળ છે, સંકતી જળે સૌંચાય;
દયા વિના લક્ષ્મી કરે, ધર્મ વંદા નહિ યાય. ૨૮.
મંજે ન નેથી મોક્ષ દગ, ભર્મ સકળ ગમ જાય;

વારી જેમ વલોવીને, માખણ કોઈ ન ખાય. ૨૯.

સૌનો ઇશ્વર એક છે તે વિષે.

દોહરો.

એકજ છે અવિનાશ તે, ઇશ્વરનો હું દારા;
ખિન્ને કહે તે ખે યયા, ઇશ્વર ને અવિનાશ. ૧.
એ રીતે ઇશ્વરતણાં, જ્યાં નામ અનેક;
પણ જરૂર તે જાણજો, ઇશ્વર સૌનો એક. ૨.

મનહર છંદ.

અંગરેજો કહે ઇશુખ્રીસ્ત ખરે તારનાર,
પ્રભુનો છે પુત્ર અમે ભાવે તેને ભળિયે;
આર્ય જનો કહે ખરા ઇશ્વરી અંશાવતાર,
રામ કૃષ્ણાદિક અમે તેને કેમ તળિયે;
મહમદીયન કહે મહમદ એજ ખરો,
પારસીઓ કહે અમે પાવકને પૂજિયે;
શી રીતે મમત તજી સર્વ એક મત યાય,
સૌને સાચા કહ્યા વિના સંપ કેમ સળિયે. ૨.
કોઇ કહે મહમદ સાથે ખુદા ખોલતો ને,
કોઇ કહે જરથોસ્ત સાથે વાત કરતો;
કોઇ કહે ઇશુ સાથે કરતો અનેક વાતો,
કોઈ કહે રામકૃષ્ણ રૂપે તે વિચરતો;
કોઇ કહે આરબી લિપિમાં લખતો તે લેખ,
કોઇ કહે એનો વાંણી વેદની વાપરતો;
કોઇને ન જાણ કહું કહે દક્ષપતરામ,
દિવ કોઇનું દુઃખાવવાથી રહું ડરતો. ૪.
બૌદ્ધ મતવાળાઓને કહીએ જો શુદ્ધિ હીણ,
તેતરીય કોડ ચીના શું પશુ પ્રમાણ છે?
મુસલમાની ધરાની આરજો માને છે મત,
યુરોપ આજો તે ખ્રીસ્તી ધરમની ખાણ છે;
હીંદુ છે હનરો લોક, જરથોસ્તી જન પણ,
કેને કેને કહીએ કે એ જયા અજાણ છે;
કહે દક્ષપતરામ જ્યાં જ્યાં પડ્યાં નામ,
સર્વનો પ્રભુ છે એક ખાસી ખેંચાતાય છે. ૫.

ચોપાઈ.

ગામ વસે ખોદાયો કુઓ, સૌના મનની ખરજી જુઓ;
કોઇ કોઈ કે પહોંચે કહે, મનનું મન રાજ નહિ મે ૬.

મનહર છંદ.

કોઇ કહે સાકારને કોઇ કહે નિરાકાર,
નિરાકાર સાકારનો નિશ્ચય શાથી થશે;
પાટીયાની પેટી તેને તોલવાળું તાણુ મારી,
પુછે આમાં શું છે તેનો હરિ જાણે શું હશે;
જોયા વિના જ કહે તે જોશિયોના જોશ જોવું,
કહો તે ખચીત કેમ કથતાં કથ્યું જશે;
અકળીત કળા એની કહે દલપતરામ,
કળી ન શકાય તે ઉપાય કીધાથી કરો. ૭.
કેવો છે ને કયાં રહે છે કેવી રીતે કરે કામ,
ખાવંદની ખુબી કહો કોઇને દેખાય છે;
આશરેથી આચારને ઉચારી ગયા છે અને,
જેવી સમગ્ર તેવી અંથ માંડી ગાઇ છે;
અધે હાથીનો આકાર જુદો જુદો જાણ્યો તેમ,
જેણે જેમ માની લીધી તેમ તે મનાઇ છે;
દીકા વિના દીકી દીકી કહે દલપતરામ,
હાવાની હારાની હાલી તે હાગા છે. ૮.
નોકરી કરવા માટે નૃપના નોકરો મળ્યા,
નોકરી તજીને પડયા ખીજ તકરારમાં;
નૃપ નીરખેણા નહીં તે વિષે ચલાવ્યો વાદ,
કેવે રૂપે રંગે છે ને કેવો છે આકારમાં;
એવો વાદ વઢી સડી વાસર શુભાવી દીધા,
કહો પછી પૈસા કેમ પામશે પગારમાં;
કહે દલપત પ્રભુ-વિષે તેવા વાદ તજી,
સારાં કામ કરો પ્રભુ-રીઝાવા સંસારમાં. ૯.

દોહરા.

એક કહે આકાર નહિ, બિન્ને કહે સાકાર;
અકળિત ધર્મરના જુઓ, એય થયા કળનાર. ૧૦.
હું તો નકો ન કહીં શકું, કેવો જગત્તાર;
અકળિત જાણું ધરને, કેમ કરે તકરાર. ૧૧.
જુએ તમાસો જગપતિ, અજુ બોલ્યો આ કામ;
શાં શાં દ્રવ્ય શું જાણિયે, દેશે દલપતરામ. ૧૨.
આપક પ્રભુ સરવત્ર છે, છવ શરીરમાં જમ;
આત્માને પરમાતમા, નિરાકાર છે એમ. ૧૩.
અકળિત ધર્મરની ગતી, માનો તેમ મનાય;
અદર્શ ને અનુમાનથી, મકીકેમ કહેવાય. ૧૪.

મનહર છંદ.

કોઇ કહે મગજમાં આત્માનો છે મુકામ;
સાન તંતુ વડે આખું સરીર સંભાળે છે;
ધર્મર સદૈવ એમ રહી એક સ્થળ વિષે,
સર્વ શક્તિમાન સર્વ પ્રદેશને પાળે છે;
ગલીય વસ્તુમાં કેમ ગણિયે વિભુનો વાસ,
પોતે અજગો રહીને નજરે નિહાળે છે;
કહે દલપતરામ ઉચરે ને કોઇ આન,
કહો આન કોણુ તેના સંશયને દાળે જી. ૧૫.
દોહરા.

જૂદી જૂદી લિખિયાં લખ્યો એક ઉચ્ચાર;
તેમજ જૂદા માનિયા, ધર્મરના આકાર. ૧૬.
ધર્મર અક્ષરથી લખ્યો, કે મૂર્તિ આકાર;
ખેની મતલબ એક છે, નામ સ્મરણ દેનાર. ૧૭

મનહર છંદ.

રાજ દેખતાં જો રાજના લખેલા નામવર,
ખાસકું મારે તો રાજ ખેદ ઉર આણુસે;
કચેરીના જન સર્વ જરૂર ધિક્કાર કરે,
રાજને ન વાગ્યું એવો વાદ કોણુ-તાણુસે;
રાજનું લખેલું નામ રહે લગાની પ્રીતે,
અન્યન કરે તો રાજ સુપ્રેમી પ્રમાણુસે;
રાજ કરતાં તો ધણો જાણુછે રાજધિરાજ,
જનના મનનો ભાવ કેમ નહિ જાણુસે. ૧૮.

શ્લોક.

“લેखश्चमूर्तिः स्मर्णार्थमेव

જાનાતિવિદ્વાન્નતુ નાક્ષરજ્ઞઃ ॥

नामप्रभोर्वा प्रतिमानिरीक्ष्य

वदत्पथिः श्यामलतांच भोम्यं ॥ ૧૯.

દોહરા.

નામ લખેલું દેવનું, નિરખી અવસ્થ મેવ;
ન લખેલો લીટાં કહે, કહે લખેલો દેવ. ૨૦.
સર્વ આપક છે પ્રભુ, જો જાણો સૌ કામ;
તો આ તેની મૂર્તિઓ, તર ગિરિ આદિ તમામ. ૨૧.
હો તેને તે પૂજતા, જો જ્યાં વિશ્વાસ;
નિંદા કરતાં કોઇની, નિંદાશે અવિનાશ. ૨૨.

કહેવા ઇચ્છે રાટલો, પણ તો તો કહે જાણ;
એમ કહ્યું ભટ વધ્ધને, મા સમજે તતકાળ. ૨૩.
તેમજ જગતકર્તારને, માતા કહ્યું હુંય;
અહો જગતકર્તાર તે, સમજી લેજે તુય. ૨૪.

મનહરે છંદ.

નિરાકાર માનીને વેદાંતીવાળે ઇશ્વરનું,
નાન્યતર જાતિ નામ બ્રહ્મ નિરધાર્યું છે;
પુરુષમાં પરાક્રમે પૂર્ણ પેખી પુરાણીએ,
પુરુષ આકાર પ્રભુ સ્વરૂપ વિચાર્યું છે;
જગત અનેક જેના અંગમાંથી ઉપજ્યાં છે,
શક્તી મતવાળે નામ માતાજી ઉચાર્યું છે;
કહે દલપતરામ ઇશ્વરનાં સર્વ નામ,
એતો એમ સમજીને અંતરે ઉતાર્યું છે. ૨૫.
આંધળાઓ હાથી દેખી લડે સર્વ સાથી સાથે,
કાન જોયો તેતો કહે સૂખડા આકારે છે;
પગ જોયો તેતો કહે ચંલ જેવો હોય હાથી,
દંતુશળ જોઇ સાંભેલા જેવો ઉચ્ચારે છે;
ખુંજ જોયું તેતો કહે સાવરણી સમો હાથી,
લાંસો દીડો તેતો ટેકરાની તુલ્ય ધારે છે;
એજ રીતે ઇશ્વરને જુદી રીતે જાણે જન,
સૌને સાચા ગણી સુઝ અંતરે ઉતારે છે. ૨૬.

ગીતિ વૃત્ત.

જો શિશુની જનિતાને. સારારિયાં સૌ વહ વહ કહે છે;
શિશુ પણ વહુ કહોં બોલે, પ્રસુતા સમજી મનોર્થ પૂરે છે.
તેમજ જેને જેવા, ઉપદેશકથી મળે પ્રભુ જ્ઞાન;
તે નામે તેરૂપે, ભજતાં કેમ ન ભજાય લગવાન? ૨૮.
કૂર્શ કૂર્શ કાંકાં મારે, કરે ઉપાયો અનેક શિર સાટે;
જગપતિશું નહિ જાણે, જોતોગિયારા ઠગાય મુજ માટે. ૨૯.

સૌનો ઇશ્વર એક છે તે વિશે. પાઠ બીજો.

દાહરો.

ઇશ્વર સૌનો એક છે, હરી રહો સૌ હામ;
કાઇ રામને કાઇ તો, લેશે અક્ષા નામ. ૧.

ઉધાર છંદ.

લેશે કાઇ અક્ષા નામ, રહશે કાઇ મુખથી રામ;

હિંદ મુસલમાન હરેક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૨.
વાટર આગ જળ કહેવાય, જૂદાં નામ માત્ર જણાય;
અળગી તરતુ નહિ અકેક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૩.
સાધુ શેવડા^૧ દરવેશ,^૨ દે “મોખેદ”^૩ બહુ ઉપદેશ;
અળગા ધર્મ પંથ અનેક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૪.
આદિમ^૪ એકની ઝોડાદ, આખા જગતમાં આગાદ;
ધર કરોં રહે દેશ ધણેક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૫.
વસવા એક પૃથવી વાસ, ઉપર એક છે આકાશ;
છૂટા કેમ પડશે છેક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૬.
માતા પીર કે મહાદેવ, સજશે કાઇ જિનની સેવ;
પ્રભુ જૂદો નથી પ્રત્યેક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૭.
જગમાં એક જનની જાત, નોંખી નોંખી બાંધી નાત;
ટક ટક કરે રાખી ટેક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૮.
સદી નિયમ છે સરખાજ, અળગા ધર્મ તો ઉપલ્યાજ;
વિગને જુઓ રાખોં વિવેક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૯.
ખાણું મુખ થકીજ ખવાય, શખ્ડો શ્રવણથીજ સુણાય;
વિધ વિધ વેપ માત્ર વશેક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૧૦.
સૌનો એક છે સજનાર, કહોંએ એક પાળનકાર;
નહિ બે તણ્ય કે ચારેક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૧૧.
દાખે એમ દલપતરામ, અંતરમાં સમજવું આમ;
સઘળા મુલકનો માલેક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૧૨.

સુજંગી છંદ.

સદાશિવ એ છે અને એજ અક્ષા,
પ્રભુ એજ પોતે અને એજ લક્ષા;
કદી વિશ્વ કર્તાર જુદો ન જાણો,
તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૧૨.
ભજો કૃષ્ણ કે શ્રિરતને રતેહ સાથે,
નકી જાણું જૂદો નથી પાર્વપ નાથે;

૧ શેવડા-જૈનના ગોરજી. ૨ દરવેશ-દકીર.
૩ મોખેદ-પારસીઓના ગોર. ૪ આદિમ-બ્રહ્મા.
૫ જેમ વેદાંતમાં છેક રથાવર જંગમ વગેરે પ્રા-

ણી કર્મ બાંધનથી મુક્ત કંવલ યાય તે જ્યોતિરૂપ
પરમેશ્વરમાં ભળી જાય છે, તેમજ જૈન મતમાં પણ
લખ્યું છે કે જે પ્રાણી કંવલરૂપ યાય, અને જ્યોતિ
રૂપમાં ભળી જાય તે પરમેશ્વર કહેવાય, અને જ્યો-
તિરૂપ પરમેશ્વર એકજ છે, તે સર્વ શક્તિમાન છે, પણ
કંઈ કામ કરતો નથી, સદ્વિના નિયમે પ્રમાણિ સદ્વિ-
યતી આવે છે; તે નિયમે અનાદિ કાળના, નેતરે
નવા રૂપ નથી.

પ્રભુ એકને નામ જૂદાં પ્રમાણે;
તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૧૪.
કહે આખ કાં તો કહે કોઇ પાણી,
સુંગળે શુણી વસ્તુ જૂદી ન બાણી;
અમ્મણ્યા કુટે શીશ લે પ્રાદ પાણો,
તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૧૫.
નિરાકાર સાકાર કોઇક ગાતા,
કહે કોઈ તો તાત કે કોઇ માતા;
મને માનિયો જેમ જેને મનાણો,
તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૧૬.
પ્રભુ કોઇ છે કલ્પના એવી કીધી,
નથી વસ્તુ તે દૃષ્ટિએ દેખી લીધી;
લડે આંધળા દાખલો એજ આણો,
તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૧૭.
જુદા દેશની તો જુદી જેમ ભાષા,
જુદાં શાસ્ત્રમાં શબ્દ જૂદા પ્રકાર્યા;
વળી જેમ જેને ગમે તે વખાણો,
તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૧૮.
ભલે ને જુદા દેશને વાસ લેયે,
બધાએ સગા બાપનું પેટ હેયે;
બધી બાળરી બીજ તો એક દાણો,
તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૧૯.
નથી જન્મ કે મોતની રીત જૂદી,
ભલે હોય હિંદુ ચિના કે યહૂદી;
તન્ને દેખને કલેશ તે સૌથી શાણો,
તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૨૦.
નથી સ્વર્ગ કે નર્ક જૂદાં સદનાં,
નથી આપણાં વિશ્વ જૂદાં બદનાં;
જુદા કયાં જશો એક ગોળો ગુંથાણો,
તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૨૧.
જુદો ચોર કે ધાતકી તે અધર્મી,
દયાવંત ને સુલતાની સ્વધર્મી;
કહે સંદ્ર એ જે હરો આંખ કાણો,
તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૨૨.
નયા પુન્ય કે પાપની રીત બીજી,
નરો નારિયોથી નથી જાત ત્રીજી;
મળી સપ માંડી મઢા મુખ માણો,

તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૨૩.
રમ્યા છંદ છે શુદ્ધ દલપતરામે,
પદી પાઠ આ ને પુર જ્ઞાન પામે;
રહે રાજ રાજ રહે વિશ્વ રાણો,
તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૨૪.

મનહર છંદ.

એકજ પ્રભુ છે ને જગત ઉપજાવનાર,
ભાષાઓ અનેકમાં અનેક એનાં નામ છે;
સરજ શશાંક શૈલ સાગર સુધાં વસુધા,
કાઠી કાઠી એવાં તો કરેલાં એનાં કામ છે;
મોઠાથી માંડીને જોતાં જીણાથી ને જીણા જીવ,
તેતો આ ત્રિલોકીમાં તેણે રમ્યા તમામ છે;
હરેલો છે હામ હામ કહે દલપતરામ,
પ્રતિ દિન પ્યારા એવા પ્રભુને પ્રણામ છે. ૨૫.

હજ્જરેચ્છા વિશે.

ધણિનું ધાર્યું થાય. ઢાહરા.

માણસ જાણે મેં કંઈ, મન મિથ્યા મલકાય;
નરનાથી શું નિપજે, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૧
અખિલ જનોને અંતરે, રહે થવાને રાય;
કાંકાં મારે ફરી ફરી, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૨.
વહાણુ ચડીને વાણિયા, ધન લેવાને ધાય;
લાવે કે આવે નહીં, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૩.
કર્તાની કસણા વિના, કશું કરી ન શકાય;
ધરી રહે સૌ ધારણા, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૪.
ભણું સરોવર જળ ભણું, સન્મુખથી સંકાય;
પૌંચા જતો પાછો ફરે, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૫.
કાપે ઉદર કડિયો, સાપ ઉદરને ખાય;
ઉઘોજે અવગો પડે, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૬.
ન્યાં સરવે સવળું પડે, ગવે નિજ ગુણ ગાય;
જડ જુદિ જાણે નહિ, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૭.
પ્રભાતથી સૌ પરવરી, જર લેવાને જાય;
અદકું કે ઓછું મળે, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૮.
બાણે ભરિયાં ભોજનો, જમ્યા વિના રહી જાય;
આશા અંતરમાં રહે, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૯.
હજ્જરની છંછા વિના, કદી ન કદમ બરાય;

વિચાર સૌ વાંકા પડે, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૧૦.
 નંગમ નતિ છવને, આપ્યા છે ઉપાય;
 કરિયે પણ ધરોએ નકી, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૧૧.
 અરે અદ્ય બળ આદમી, ફેડક શિદ ફૂલાય;
 દુનિયામાં દલપત કહે, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૧૨.
 પુરુષાર્થ પરિપૂર્ણતા, કરી શકે નહીં કોય;
 સકળ મનોરથ સકળતા, હરિ કરેલાથી હોય. ૧૩.
 ન્યાં લગીં જગપતિની દયા, રહે મુનસ પસરેલ;
 ન્યોત જગ મગે ન્યાં લગી, દીવામાં દીવેલ. ૧૪.
 જો જગદીશ્વર જગતની, ચિંતા ન ધરે અંત;
 મનુષ્ય બિચારું શું કરે, ઉચાર કરી અત્યંત. ૧૫.
 પ્રાણી કરે પ્રયત્ન પણ, બને અદષ્ટ બનાવ;
 સવળા કે અવળા પડે, પાસા કરા દાવ. ૧૬.
 વિશ્વપતિની કૃપા વિના, કામ ન સિદ્ધે કાવ;
 ખાંતે ખેડે ક્ષેત્ર પણ, હરિ કરે તે હોય. ૧૭.
 કર્તાની કરેલા યત્ની, સકળ થાય સૌ કાજ;
 વરસે જો વરસાદ તો, ઉપજે છોડ અનાજ. ૧૮.
 પ્રભુ પડવા દેશે નહિ, ત્રિભુવનમાં કશોતાણ;
 બળતણનો અપ બહુ પડે, ખોલે નિકળી ખાણ. ૧૯.

પ્રાર્થના તથા ભજવાની રીત.

દોહરો.

પ્રભુ પદ પ્રભુમું પ્રથમથી, ઉર ધરોં હરખ અત્યંત;
 કરેણકર કરેણા કરો, અશરણુ શરણુ અનંત. ૧.

છપય છંદ.

અશરણુ શરણુ અનંત, સંત જન સંતત સેવે;
 ભય ભંજન ભગવંત, અંત દુલ્લ પદ દેવે;
 કષ્ટ હરણુ સુખકરણુ, તરણુ તારણુ જગ કારણુ;
 અતિ ઉત્તમ આચરણુ, શરણુ જન કાજ સુધારણુ;
 પ્રતિદિન જગપાળ કૃપાળ પ્રભુ, કાળવ્યાળ વિખ જાળહર;
 વહોં દીનચાણોં દલપત કહે, જાણજાણ જગ ભંજનહર. ૨.

ગાયત્રિના અર્થનો સોરઠો.

જે ભાતું ભગવાન, સુદિ અમારોં ઉદય કરે;
 ધરિયે તેતું ધ્યાન, વરણુન લાયક શક્તિ ધરે. ૯.

મનહર છંદ.

પ્રથવી આદીક જત પંચના પ્રાચ્યગી તુ,

પ્રાણિયોના પંડરૂપી પ્રથવીઓ ધડેલ;
 પ્રભાકર પ્રભા પેડે પ્રભુ તારી પ્રભુતાથી,
 કૃપા રૂપી પ્રભા પછી તે ઉપર પડેલ;
 પ્રાણીઓના પાપ રૂપો ચંદ્ર ચારે પાસ ફરે,
 વચ્ચે પડી ઘડી ઘડી નકી આવી નડેલ;
 પ્રારથના કરી કહું કહે દલપતરામ,
 સરજ ગ્રહણુ દાળ શોભાતુજ વૂડેલ. ૪.

શાર્દૂલ વિક્રીડિત છંદ.

હે પ્યારા હરિ હું હમેશ હડથી, કૃષ્ણ કુડાં કર્મમાં;
 પામી પડં પવિત્ર પાંચ પગલાં, ધાર્યા નહીં ધર્મમાં;
 પાપી સાથ પ્રપંચ પાપ પડમાં, ભૂલ્યો ભભ્યો આભવે;
 તારે સાથ અનાથ નાથ મુજને, લે હાથ ઝાલીહવે. ૫.

દોહરો.

માગો કે માગો નહીં, પ્રભુ વખતે દેનાર;
 ચોમાસાની રત થયે, વરસે વરયાધાર. ૬.
 પણ ઉપકાર ન માનશે, કહું કૃતમી એજ;
 માટે પ્રભુની પ્રાર્થના, કરવી લાયક છેજ. ૭.
 અજ્ઞાને ધન્ય ભજે, તોપણ ફળ અણુતોલ;
 અંધારે આરોગતાં, ગળ્યોજ લાગે ગોળ. ૮.
 ફાવે તે રથાને જઈ, ભજ્યા શ્રી ભગવાન;
 નહીંયે કે વાવે કુવે, જઈ કર્યું જળપાન. ૯.

મનહર છંદ.

ભેદ નાણ્યા વિના દેખા દેખી જે ભજન કરે,
 તેથી તો પરમ પદ પામે નહીં કાદંબે;
 સમજ્યા વિનાનો શુક રટે જેમ રામ નામ,
 આમ કરવાથી તો વખત ખાલી ખોઈએ;
 જેમ એક જ્ઞાન રોતું દેખી જીજ્ઞાં જ્ઞાન રમે,
 રથમાં નાણે નહીં જે આ કેને રાદંબે;
 દાખે દલપતરામ રામ નહીં રીએ આમ,
 જો વિચાર શક્તિ હોય તો વિચારી જોઈએ. ૧૦.

ઉપદેશ વિશે.

ચેતવણી.—દોહરો.

મરજોકે સુખ પામવા, કર સારો સંદેન;
 દણ બાણ છે હાથમાં, ચેત ચેત નઃ ચેત. ૧.
 દોર કરીને છતવું, અરંજ રૂપ પેલ;

હુશ્મન છે તુજ દેહમાં, ચેત ચેત નર ચેત. ૨.
 ગાફલ રહી ગમ્માર તું, ફેગટ થઇ ફળેત;
 હવે જરૂર હુશિયાર થે, ચેત ચેત નર ચેત. ૩.
 તન ધન તે તારાં નથી, નથી પ્રિયા પરણેત;
 પાછળ સૌં રહેશે પડ્યાં, ચેત ચેત નર ચેત. ૪.
 પ્રાણુ જશે જ્યાં પીડથી, પીડ ગણારો પ્રેત;
 માટીમાં માટી થશે, ચેત ચેત નર ચેત. ૫.
 રહ્યા ન રાણા રાણ્યાં, સુર નર મુની સમેત;
 તું તો તરણા તુલ્ય છે, ચેત ચેત નર ચેત. ૬.
 રજકણ તારાં રખડશે, જન્મ રખડતી રેત;
 પછીં નર તન પામીશ ક્યાં, ચેત ચેત નર ચેત. ૭.
 માટે મનમાં સમજને, વિચારોને કર વેત;
 ક્યાંથી આવ્યો ક્યાં જતું, ચેત ચેત નર ચેત. ૮.
 શુભ શાખામણુ સમજતો, હરિ સાથે કર હેત;
 અતે અવિચળ એજ છે, ચેત ચેત નર ચેત. ૯.
 કાળા કેશ મટી ગયા, સર્વે બનિયા બેત;
 જ્નેષ્ઠન જોર જતું રહ્યું, ચેત ચેત નર ચેત. ૧૦.
 તે ઇશ્વર બુદ્ધિ તને, દિલમાં જો નહિ દેત;
 તું સંક્રિમાં શું કરત, ચેત ચેત નર ચેત. ૧૧.
 દયાળુએ દીધા વિના, સુખ લવ માત્ર ન લેત;
 દિલ સમજ દલપત કહે, ચેત ચેત નર ચેત. ૧૨.
 જે ચેતે નહિ પ્રથમ તે, પશુ પક્ષીથી હીણ;
 ધન પહેલા માળા રચે, પક્ષી જુઓ પ્રવીણ. ૧૩.

શાર્દૂલ વિક્રીડિત વૃત્ત.

જો યાતા ધર્મી એકમાં અદરશા, વર્ષાદ કેરા કરા;
 જાણો એજ રીતે જરૂર જગના, છે ખેલ જોડા ખરા;
 સાચાં ધર્મ અધર્મ કર્મ સઘળાં, ટાળ્યાં નહિ તે ટળે;
 ચેતી લે દલપત ચિત્તે નહિ તો, તે જોડા ખાશે ખળે. ૧૪.

દોહરો.

દરદ લગારક દેખીને, ચેતે ચતુર સુનણુ;
 મૂરખ મન સમજે નહિ, પડતાં સુધી પ્રાણ. ૧૫.

પાણી પહેલી ચણીએ પાળ.

ચોપાઈ.

કરિયે દિવસે એવું કામ, રાતે રકિયે કરી વિરામ;

સાલે નહિ અંતરમાં સાલ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૧.
 જ્નેષ્ઠનમાં રાખીને જોર, કરિયે ઉઘમતો અંકાર;
 હોય ન વૃદ્ધપણે ખે હાલ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૨.
 જીવ શરીરનો છતાં જોગ, એવો કરી લઇએ ઉદોગ;
 સ્વર્ગ વિષે સુખ મળે વિશાળ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૩.
 ઉનાંજે શિયાળે એમ, તેવો ઉઘમ કરિયે તેમ;
 વસિયે સુખમાં વર્ષા કાળ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૪.
 લાગે જ્યારે ધરમાં દહાય, ખોદે દૂવો નહિ ખોદાય;
 સદા પ્રથમ કરિયે સંભાળ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૫.
 ચોમાસે પાસેને દૂર, પ્રવાહ પાણી ચાલે પૂર;
 તે ટાંણે ખોદાય ન ખાળ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૬.
 શીયાળે રજનીને અંત, તાઢ પડે તેતો અલંત;
 તેજ વખત ન વણાયે શાલ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૭.
 ઉનાંજે વનમાં આથડે, પછી પુરો તડકા સાં પડે;
 સાં નમજે છત્રીને તાલ પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૮.
 આમ કર્યાથી યાશે આમ, એમ વિચારી કરિયે કામ;
 એકે તરફ ન આવે આળ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૯.
 અવસર ચુક્યો આવે નહીં, વેળાનાં ફળ મળવાં કહીં;
 ફેર રતે ફાલે નહિ ફાલ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૧૦.
 રગ રગમાં રૂંધાણી રોગ, જન્ય નહિ ઓપડ સંજોગ;
 કરિયે આગળથીજ નીકાલ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૧૧.
 પછી થશે કેવો પરિણામ, દિલમાં દેખી દલપતરામ;
 ગતિ કરિયે તો નાવે ગાળ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૧૨.

પ્રથમ પોતાનું સંભાળવા વિષે.

દોહરો.

પોતાનું ધર પરજો, તેતો પીડા ટાળ;
 પરની તારે શી પડી, તું તાઈ સંભાળ. ૧.
 વખત જરો વહીં વાતમાં, કાલ ઝડપશે કાળ;
 ચતુર હોય તો ચેતીને, તું તાઈ સંભાળ. ૨.
 જળ લઇ જોઈએ તેટલું, ગરજું લઇને ગાળ;
 નદી તળાવ ગળાય નહિ, તું તાઈ સંભાળ. ૩.
 તુજ ધરપર પાણી પડે, પરડવ સાં પરનાળ;
 નભ સઘળું ઢંકાય નહિ, તું તાઈ સંભાળ. ૪.
 પર્વે પગરખાં પહેરીને, તાપ તપે તો ચાલ;
 મેદનીં બધી મદાય નહિ, તું તાઈ સંભાળ. ૫.

પેખી જો તુજ પગ વિશે, ઝાઝી લાગી ઝાળ;
શું બીજાને શિર જુએ, તું તારું સંભાળ. ૬.
જળાય પાપ ન જગતતું, તારું પાપ પ્રજાળ;
બીજાને પછી બોધ કર, તું તારું સંભાળ, ૭.
જળ તુજ ધરથી વહી જવા, બોધ પ્રથમથી ખાળ;
વળતી બીજી વાતકર, તું તારું સંભાળ. ૮.
પ્રથમ પેખ ધરને પછી, જો આકાશ પતાળ;
પાર ન આવે પર તણો, તું તારું સંભાળ. ૯.
કર તું તારા ખાગને, પાણી પહેલી પાળ;
ડરશે તો કરશે બીજા, તું તારું સંભાળ. ૧૦.
પેખી ચલગત પારકી, અમથો અંતર ખાળ;
કરશે તે કળ પામશે, તું તારું સંભાળ. ૧૧.
પાપ ન પેખીશ પારકું, નિજ શુભ દોશ નિહાળ;
ફનિયામાં દલપત કહે, તું તારું સંભાળ. ૧૨.
સમજુ સમજેલા સદા, અણસમજુને અમોઘ;
શિક્ષક શીખામણુ લખે, જાણી નિજ મન યોઘ. ૧૩.

પ્રભુ મહિમાનો ઉપદેશ.

વિશેષક છંદ.

મેલ મહા અભિમાન પ્રભુ પદ ધ્યાન ધરો,
તારણુ તે લવતીર ઉગારણુ એજ હરિર;
એતુજ નેર અનંત બીજો બળવંત નથી,
એક સરે નહિ. અર્થ મરે શિદ વ્યર્થ મથી. ૧.
જો જુગતી બની બેશ દિસે લવલેશ કહી,
નિશ્ચય તે નિરધાર બીજો રચનાર નહી;
છાનીંજાં જો કદી છેક કયા કશીં એક કહે,
એ પણ અંતર જાણુ જરા ન અજાણુ રહે. ૨.
જો નર તું ગણીં એમ દિસે નહિ કેમ ડરે,
અંત યશે ધનસાઈ શુના નહિ માફ કરે;
આજ તણું સુખ અધ પછી બહુ કલ્પ યવા,
ભોગવવા દુખ ભોગ જડે નહીં જોગ જવા. ૩.
સારી શિખામણુ માન કહું, શુભ કાન ધરી,
તો ભજ તું ભગવાન ગણી શુભ ગાન કરી;
પાપ યકી ડર આપ પવિત્ર બનીશ પુરો,
સદશુભનાં ધર સત્ત્વ યદ્ય ચિર વીર ગુરો. ૪.
મલ્લ જ્યાં સનસંગ અર્જુન સમે સનવા,

તુચ્છ ગણી તતકાળ કુદા શુભ તો તજવા;
સેવીશ આ ભવ મુખ સદા પરલોક સુખી,
દુષ્ટ ગુણે દિન રાત દિલ જન જાત દુખી. ૫.
કીર્તિ વિનાશક કર્મ કદાપિ નહીં કરવું,
નિર્લજ નામ યવા યકી માન ભલું મરવું;
તુચ્છ વિષે સુખ ધાર દિસે દિન ચાર તણું,
ચિત્ત લગાડીશ તો તું બગાડીશ કામ ધણું. ૬.
રંક એને વળીં રાય ગણાય, સુહ સરખા,
પાપ તણુ પુન્યવંતની પશ્ચિત વિશે પરખા; ૭.
કાળ મહા વિદરાળ ભુલે નહિ ભોળપણુ,
લક્ષ ધરી લવલેશ દિસાખ દમ્બેશ ગણુ. ૮.
રાવણુનું પણ રાજ રહ્યું નહિ આજ લગી,
જો નર તું પણ એમજ કેમ ન જાણુ ડગી;
સદ જશે વય વીતી પછી રિયતિ કેવી યશે,
ખાણુ છૂતી છતિ નાહક ખેલ ખરાખ જશે. ૯.
પાણીથી આગળ પાળ ગણી શકતો અણુને,
લાગી ભયંકર લાલ પછી ન કુલો ખણુને;
જેમ બને શુભ કાન ઉપાયન આજ કરો,
ઉદમ મેલી અશુદ્ધ શિખામણુ શુદ્ધ ધરો. ૧૦.
જાપ ધરી પણ એક વિદેકથી વાવરવી,
ભાવ ધરી ભલો ભક્તિ કૃપાનિધિની કરવી;
સત્યપણું ધરી શુદ્ધ અસલ ન ઉચ્ચરવું,
દોષ યકી રહો દૂર સદા દિલમાં ડરવું. ૧૧.
બૃધરનો ભય રાખીં ભલાં પગલાં ભરિયે,
નિર્ભયથી ભવનીર તતક્ષણુ તો તરિયે;
રાજ રહે બહુ રામ તમામ ઉનાપ ટળે,
જ્યાં જગદીશતું ધામ દનામ અતેક મળે. ૧૨.
કારણુ તે ભવ તારણુ ભક્તિ ભલી કરને,
અંતર આવી શિખામણુ ધીરજથી ધરને;
જો હવતું સુખ ઈચ્છ રૂઝો યદ્ય રાજ રહે,
મેલ યતું ઉન્મત કયા દલપત કહે. ૧૩.

ઉપદેશી મનહર છંદ.

પૈસાથી પંકાયો પણ પાપથી મુકાયો નહિ,
ખજાનો રખાવો ખરો ખેલ ન રખાવો તે;
દુષ્ટ તું દેખાયો આદી સ્વાદ તો ચખાયો પણ;

ધર્મમાં ન ધાયો ગુણ પ્રભુનો ન ગાયો તેં;
 હાથી હાથો ને હાવતાં હાથો મૂળે,
 મોક્ષ ન મળાયો માલ માલિક મળાયો તેં;
 ગૃહસ્થ ગણાયો મોટો મહેલ ચણાયો પણ,
 પડે નહિ પાયો એવો કિલ્લો ન કરાયો તેં ૧.
 મોજ ભલે માણો જ્યાં સુધી લખાણો દાણો પાણી,
 દાણો પાણી ખુટે જવાતું છે તેતો નાણો છો;
 તત્વતણો તાણો વાંણો, તુલશે અન્નપેયો જ્યારે,
 રાખે કીયો રાણો એવું અંતરમાં આણો છો ?
 તાઢે છે શિયાણો ? પંખી નળમાં ઝલાણો તોય,
 લોભમાં લેવાણો એવી વ્યવસ્થા વખાણો છો ?
 કાઢે બાંધ્યો પાણો એ ઉખાણો ખરો જાણો ખૂદ,
 શોષો શાણો સંત ખાલી તંત શીદ તાણો છો. ૨.
 કાયાની શી માયા કાયા વાદળીની છાયા જેવી,
 રેતીના રચાયા પાયા એવી કાચી કાયા છે;
 દહન થતા દેખાયા રાંક અને રાંણીમયા,
 માયા મેલી મુએલા ગણાયામાં ગણાયા છે;
 ધન માટે ધાયા તે કમાયા ન કમોયા કાષ,
 અધને અધાયા કાળ જાળમાં ઝલાયા છે;
 લાલચે લોભાયા પણ સ્થીર ન થોભાયા ભાઈ,
 સૌ અહીં સમાયા એવી ઈશ્વરની માયા છે. ૩.
 કુચલી નકામતીમાં તૂણા દામ ચામનીમાં,
 જરી ફરી જમનીમાં ખૂબ બેઠો ખોઈને;
 બિનતું બગાડવામાં દોલત ઉડાવવામાં,
 જમવા જમાડવામાં બેઠો ધુળ ધોઈને;
 ખાનારા મક્તીયામાં હુંડાયો મળતીયામાં,
 ભારના ભરતીયામાં જુલ્યો નાણી જોઈને;
 કદી કહ કાપવામાં, કે સુતીતિ સ્થાપવામાં,
 એકે પૈસો આપવામાં આવ્યો નહિ કોઈને. ૪.
 જા્ય જા્ય જોને તાંડે જીવતર જેવી રીતે,
 જસ વહું જા્ય સાથે જતુઓ બિજા્ય જા્ય;
 ખા્ય ખા્ય ખલકને ખોતરી અચીતકાળ,
 નખ ખા્ય નેણ ખા્ય શીરની શિખા્ય ખા્ય;
 થા્ય થા્ય થાવરને જગમ જરૂર તાંડે,
 કૈક ગયા તેની કેવી કરમ કથા્ય થા્ય;
 હા્ય હા્ય કરી હૈય ફરશે હેતુઓ તારા,

હાતી છતાં તું હૈયે ચેત્યો નહિ હાથહાથ. ૫.
 ભાઈ તેં ભલાઈ ન લેવાઈ ને ભુડાઈ લીધી,
 લુચ્યાઈ હાઈ તોછડાઈ ન તગ્યાઈ તેં;
 ખાઈ મોરખાઈ મૂરખાઈ તો રખાઈ ખૂબ,
 નીતિ ન રખાઈ નરખાઈ ચતુરાઈ તેં;
 કરી સરસાઈ પીતરાઈથી નવાઈ ફરી,
 પુણ વધરાઈ પુણે પાઈ ન અપાઈ તેં;
 ધાઈ ધાઈ કરી જે કમાઈ ખાઈમાં સમાઈ,
 પાઈ ન અવાઈ ન લેવાઈ ન દેવાઈ તેં. ૬.
 સારી સારી મારી શીખ ધારી લે વિચારી ચિત્ત,
 નધીરે નકારી તેતો તારી હીતકારી છે;
 પોકારી પોકારી કહું સ્વિકારી સ્વિકારી લેને,
 પ્રચારી પ્રચારીને વિચારી મેં ઉચારી છે;
 હજેછે હગારી માયા ધારી લે ધુતારી ધીર,
 ખ્યારી ખ્યારી લાગે પણ ખરે ખરી ખારા છે;
 તારી તેં તો ધારી પણ તારી તેને ધારી નથી,
 વ્યર્થ કહે વારી વારી માયા મારી મારી છે. ૭.
 અરે અપરાધી ખાધી ખોટ તેં ઉપાધી સાધી,
 હગવા લોકોને કામ કીધું ને હગાઈતું;
 જરૂર આ વાત તારા જીવમાં તું જાણી લેને,
 કહે દલપત ફળ દેખીશ કમાઈતું;
 છુપાવી છુપાવી જળ કપટથી કીધું છેક,
 લપટ તેં કામ લાંચ ચોરી ને લુચ્યાઈતું;
 નથી મળ્યો પૂજનાર નરલોકમાં તોપણ,
 પરલોકમાં તો નથી રાજ પોખાંખાઈતું. ૮.
 કનક કમાયા ન કમાયા તો કશી કીકર,
 કીરતી કમાયા તો કમાયા ભલી ભાતથી;
 પુત્ર જે પમાયા ન પમાયા તો પીડાજ આઈથી,
 પ્રભુજ પમાયા તો પમાયા પૂરી પાંતથી;
 સેનમાં સમાયા ન સમાયા તોશી રોચના છે,
 સ્વર્ગમાં સમાયા તો સમાયા સખ શાંતીથી;
 રંગ જે રમાયા ન રમાયા દલપતરામ,
 તજ નરમાયા તો રખાયા ખેલ ખાંતથી. ૯.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

દેહ દિધો નરનો હરિયે, હરિ મૂરતી સાથ ન સરતીસાંધી;
 હાથકનીખરી ખોજ કરી નહિ, રોજ રસાઈ જમ્યો રીરોધ ?

દેહોદ્યોક્ષુષ પામી સ્વતંત્ર, અંતરઆંખ વિશેવસીઆંધી;
શુંપસ્તાય પછી દક્ષપત્ર, નપાણીથી આગળ પાગજ્યાંધી.

દોહરો.

અવયવ શ્રી હૃદયરતણા, આ અનેક પ્રહાંડ;
મુતિ મહા પ્રભુતણી, આ આકાશ અખંડ. ૧૧.

. ઇંદ્રવિજય છંદ.

રાખ થશે રણમાં બળીને બધો,
કંચનના સરખી શુભ કાયા;
બાણુ જશે જીવતી નર નેખન,
છે ધર્મવારતી વાણ છાયા;
મંદિર માલ મનૂસ મનોહર,
મેલી જવી જગમાં બધો માયા;
પ્રિય શુભો દક્ષપત્ર કહે,
શુભ કામ કર્યું નર તેજ કમાયા. ૧૨.

અગ્યોય ન કરવા વિશે.

સોરઠા.

ઉચ્ચરિયે ઉચ્ચાર, પ્યાર વધે નેથી પુરો;
ભુંડાપે ભંડાર, ભરવાથી મરવું ભડું. ૧.
તછું નિજ દેશ તમામ, નામ ન નળે ત્યાં જવું;
કુળ લાલે તે કામ, કરવાથી મરવું ભડું. ૨.
વંનમાં કરી વિશ્રામ, દિન નિર્મિયે દોહલા;
હા જન જ્યાં તે કામ, કરવાથી મરવું ભડું. ૩.
ન મળે ને નર માંહિ, પુરૂષાતન તે પરમ શુભ;
શુશ્રુષાના ધરમાંહિ, કરવાથી મરવું ભડું. ૪.
જીવ જવાનો નેમ, દરિયામાં દૂખે તરે;
તો તે જળમાં તેમ, તરવાથી મરવું ભડું. ૫.
સજ્જનનો સછું સંગ, સદગુણ સછએ સર્વદા;
ધૂતારાના ઢંગ, ધરવાથી મરવું ભડું. ૬.
લાયક ન ગણે લોક, તો જીવતર તેવું કશું;
ફેલી થઈને ફેક, કરવાથી મરવું ભડું. ૭.
ને નારિને નાય, ગમતે ગમતાં તે ભડું;
વણુ ગમતા વર સાથ, વરવાથી મરવું ભડું. ૮.
યાવડનાશ કે ક્ષેમ, ધીરજ ધરિયે ધર્મથી;

હેતુ જનનું હેમ, હરવાથી મરવું ભડું. ૯.
ધણી કુટુંબી ઘેર, રિદ્ધિ દેખી રાગવું;
ઉલટું આંખે ઝેર, કરવાથી મરવું ભડું. ૧૦.
અણુ બનતી ત્યાં આપ, વાસ કરી વશીએ નહીં;
સદા ઉડી સંતાપ, સ્મરવાથી મરવું ભડું. ૧૧.
સજ્જો નહિ સંગ્રામ, સજ્જો તો સજ્જવા પછી;
દિવમાં દક્ષપત્રામ, કરવાથી મરવું ભડું. ૧૨.

દોહરો. .

માથે પ્રાણી માત્રને, મેલેછે પગ મોત;
જૂતળમાં મરવું ભડું, જે સાચાશી સોત. ૧૩.

મોત વિશે.

ભુજંગી છંદ.

તછ મંદિરે માળિયાં ગોખ મેડી,
તછ બાગને બંગલા પ્રાદ પેડી;
સ્મશાને મુકા કાટમાં વાસ લેવો,
અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૧.
ધણુ ઘેર મેના ધણુ હાથી ઘોડા,
ધણુ જીવિતવાળા બન્યા બેલ નેડા;
ધણીમાં થશે સ્વપ્નનો સાજ નેવો,
અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૨.
દરો ગામમાં સીમમાં કે કૃષીમાં,
દરો ખેડમાં કે દરો ને ખુદીમાં;
કરો કોણુ નળે દરો કાળ કેવો,
અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૩.
નહી આગળે કાગળેથી જણાવે,
નહી કોઈ સાથે સદેશો કહાવે;
અનન્યો અકસ્માત આશ્ચર્ય નેવો,
અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૪.
પુરાં થી શર્યાં તે થશે કામ પુરાં,
અધુરાં રવાં તે રહેશે અધુરાં;
તણકા તને તોપનો નેમ રેવો,
અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૫.
નદે એ પછી આંખ કલાકવાને,
નદે કવ્ય દોરેકું દેખાડવાને;
નદે મોક્ષવા ને નથા કવ્ય નેવો.

અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૬.
 રહ્યા મિત્ર સંબંધીં તે સર્વ રોશે,
 જરી જોર ચાલે નહીં દૃષ્ટિ જોશે;
 જશે ખાખથે ઉડી આતો અવેવો,^૧
 અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૭.
 હશે આજથી વર્ષે ખારે અગ્યારે;
 કદાપિ હશે આજ કે કાલ ક્યારે;
 નકી તોં નથી શો ભરસો રહેવો,
 અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૮.
 લતે લાગીં લાગીં કરે લક્ષ લાંબા,
 ઉછેરે અભીલાખના લાખ આંખા;
 કહો કાણુ ખારો મહા મિષ્ટ મેવો,
 અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૯.
 ન જાણે અધૂર રહ્યું કાંઈ કૃત્યે;
 ન જાણે કશી આપટી કે અગત્યે;
 ચડીચોટમાં પાંશરો પ્રાણુ દેવો,
 અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૧૦.
 ભર્યાં પેટીંમાં રાત્ર રૂડાં રૂપાળાં,
 રહે તેમનાં તેમ દીધેલ તાળાં;
 નથી કુચીંતો ભૂમખો સાથ લેવો,
 અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૧૧.
 ચિતે ચેતજો સઘ ચેતી શકોતો,
 પુરા શોધથી બોધ પામો પકોતો;
 સદા કાળ દલપતનો દેવ સેવો,
 અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૧૨.

કોહરો.

મોત ન મેલે કોઈને, ખૂશી ધરો કે ખેદ;
 તો દિલગિર દિલ શિદ્ધ થવું, ઉરમાં ધરો ઉમેદ. ૧૩.
 પડ્યું જમત મુખ કાળને, કેડામોર જનાર;
 ઘંટીને ગાળે પજા, દાણા લોટ થનાર. ૧૪.
 ધાણી કૂટે તાવડે, ધાણી તલ પીલાય;
 પ્રાણી એમ પલકપળે, જાણી જો મરી જાય. ૧૫.
 ખાતા ભોજન ભાવતાં, રાતા માતા રૂપ;
 જતા જોયા જમપુરે, ભાતા વિણ બહુ ભૂપ. ૧૬.

શાદૂલચિકીડિત વૃત્ત.

ખાતા જે 'મૃત ખીર ખાંડ ખુશીથી, થાતા છટાથી છતાં;
 ગાતાતા શુભીં લોક ગીત શુભનાં, દાતા દયાળું હતાં;
 માતાને પિતુના પવિત્ર કુળ, દેખાતા હતા દીવડાં;
 તાતા અમિ વિષે તણસ્વતનને, જતા રહ્યા જીવડા. ૧૭.

શિખરિણી વૃત્ત.

સુતે સુરો પાસે, વિદિત કૃત વ્યાસે વરણ્યા;
 કહો કેવા કેવા, અધિક વર્ણો એવા નર ચવ્યા;^૧
 અરે એવું જાણી, પ્રતિ દિવસ પ્રાણી પ્રભુ ભજ;
 વૃથા વાણી આણી, તન ગરવતું આ તક તજ. ૧૮.

કોહરો.

મનુષ્ય દેહ મહિમા ધણો, અરે જીવ તું જાણ;
 તે પામી પરલોકનું, કર નિશ્ચય રહેકાણ. ૧૯.

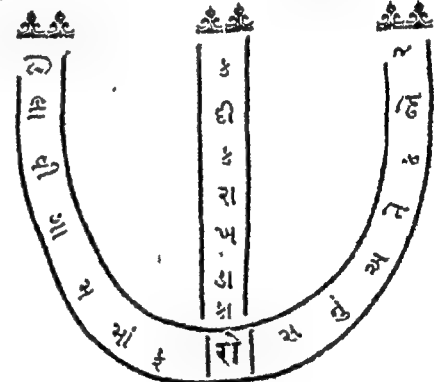
વેલવદેખીરીઝાવું નહિ.—ભુજંગી છંદ.

- કહે-શું થયું જો ધણું તું કમાયો,
કહે શું થયું પશું પૈસો જમાયો;
અરે અંતકાળે જવું ઉછળીને,
રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૧.
- હોયા વાસ ચોખ્ખા ચુનાથી ચણાવ્યા,
તજ સદૃ તે સ્વર્ગ વાટે સિધાવ્યા;
વગ વાસ જોવા ન આવ્યા વળીને,
રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૪.
- હોરા મોતીના હાર હેયે ધરીને,
સદા શોભતા જે ગયા તે મરીને;
ખની રાખ તેની ચિતામાં બળીને,
રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૩.
- હોરી જુદામાં રાજ જેણે જમાવ્યાં,
મહા શત્રુનાં શીશ નીચાં નમાવ્યાં;
પડ્યા તે પ્રતાપી ધરામાં ઢળીને,
રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૪.
- ન રાચીશ તુ પુત્ર પૌત્રાદિ પામી,
ન રાચીશ સૌની લધને સલામી;
ન રાચીશ કાયા અતિ ઉજળીને,
રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૫.
- કદાપિ ન માનીશ જે દેહ મારો,
ટકીને રહો જેહમાં જીવ તારો;
નકી જાણ લાંથી જશે નીકળીને,
રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૬.
- મહા સિદ્ધ સુદાનું થલાંડ મોટું,
ખરે ખાત જોતાં દિસે સર્વ ખોટું;
ટકેહું ભહું તે જવાનું ટળીને,
રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૭.
- ધણા વેગવાળી જુઓ કાળ ધંટી,
બધું વિશ્વ તેમાં પડ્યું જેમ બંટી;
દમી મારશે દેહ સૌના ઢળીને,
રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૮.
- મમ્યા પ્રાણિયો સૌ રસાસ્વાદ માટે,
વડી આશથી વીચરે વાટ ઘાટે;
મરેછે જુઓ મરત ગોળી ગળીને,
રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૯.

- ધણા ગર્વમાં તું ફરે જેમ ઘેરો,
દિસે આવણે સાંઠ માતો યજ્ઞેરો;
છકેલો ફરે શીદ સૌને છળીને,
રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૧૦.
- થયું દ્રવ્ય ભેગું ગયું ખાર વાટે,
દળે આંધળીને મળી જ્ઞાન ચાટે;
અરે તોય સજે નહીં આંધળીને,
રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૧૧.
- અરે જીવ જો તું તને આજ આમે,
દિધી દેશના શુદ્ધ દલપત્તરામે;
હવે સસ સંભાળ આ સાંભળીને,
રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૧૨.

દાહરો.

- પરણો લાડિ મગાવીને, મળ્યા દીકરા રોક;
સુખા શરીર મહાલના, પણ કૂર્ણશમાં ફોક. ૧૩.

ત્રિશુળ બંધ.

ચામર છંદ.

- રોકમાં મગાવી લાડિ,
લાવી ગાયમાં ફરો;
રોકડા ખરા કદીક,
દીકરા ખડા કરો;

ધ
રો
મ
હા
લ
કા
જ

- શાસનું અનેક જોર,
જો કને અનુસરો;
રોકશે મહાલ કાળ,
કાલ હામશેધરો. ૧૪.

મોતના ભય વિશે.—કુંડળિયા.

- ડરને દુનિયાદાર નર, ગોદલ નદર ગમાર;
કાળ મહા વિકરાળ છે; ખુદ તુજને ખાનાર;

દેશના-ઉપદેશ.

ખુદ તુજને ખાનાર, નાણુ ખાધો કે ખાશે;
નાશી શકે તો નાશ, પછી પસ્તાવો થાશે;
દાખે દલપતરામ, રામ ભલું આજ ઉગરે;
શ્રી હરિનું લે શરણુ, મરણથી મનમાં ડરે. ૧.
ખાધા પૂર્વજ પુરૂષને, તું ગણુ તેનાં નામ;
પિતા પિતામહના પિતા, તે ક્યાં ગયા તમામ;
તે ક્યાં ગયા તમામ, જખર થઈ કાઈ ન છલા;
પમ્યાકાળને પેટ, હતા નહતા થઈ વિલા;
દાખે દલપતરામ, નહીં રહિયા નિર્ભાધ;
કાળે એમ કરેડ, પુરૂષ પૂર્વજને ખાધા. ૨.
તારા તારી હેડીના, મિત્ર ગયા કંઈ મરદ;
તોપણુ તું તેનું કશું, દિલમાં ન ધરે દરદ;
દિલમાં નધરે દરદ, ગરદ થઈ ગયો શુભાને;
જૂલો ગયો નિજ ભાન, વિષય રસ વાણી પાને;
દાખે દલપતરામ, માની મન બોધ અમારા;
રતેહીં ગયા સંભાર, તારી હેડીના તારા. ૩.
કંઈ રાજ રાણુ ગયા, ગયા કંઈક કંગાલ;
કંઈ પૂરા પડિત ગયા; ગયા મૂર્ખ નિર્ભાલ;
ગયા મૂર્ખ નિર્ભાલ, રલા તે નહિ રહેવાના;
એક દિવસ અણચિંત, જગત છોડી જવાના;
દાખે દલપતરામ, હોય દુર્ભલ કે તાન;
સરખે માથે સર્વ, કોણુ રાણુ કે રાજ. ૪.
સુખમાં કાઢ્યા સર્વ દિન, કે દુખમાં દિનરાત;
સપનાંતર સમ સર્વ તે, વિસરી જશે વાત;
વિસરી જશે વાત, વિચ્યા દિન જુઓ વિચારી;
કદી કીધો ઉપવાસ, જમ્યા કદી સુખડી સારી;
દાખે દલપતરામ, આજ ન મળે રસ સુખમાં;
તેમ ગયા તે ગયા; દિવસ દુખમાં કે સુખમાં. ૫.
સુખે ગયેલા સમપતું, તને અહંપદ આપ;
દુખે ગયેલા દિવસનો, શો કરવો સંતાપ;
શો કરવો સંતાપ, પાપકે પુણ્ય પડશે;
જેનો જરૂર જવાબ, પૂછતાં દેવો પડશે;
દાખે દલપતરામ, લેખીં દિન તેજ લખેલા;
નહિ બીજા નોંધાય, દુખે કે સુખે ગએલા. ૬.
સરખો રાજ સ્વપ્નમાં, ભોગવિયા ઉપજોગ;
હાકમ થઈ હકમત કરી, પામી જર બજ ભોગ.
પામી જર બજ ભોગ, મોજ મન ગમતી માણી,

જ્યાં જાગીને જુને, રમે ઘડ પામર પ્રાણી;
દાખે દલપતરામ, આમ સંસાર સમરમે;
જન બીખારી જેમ, સ્વપ્નમાં રાજ સરખો. ૭.
એક ઘડીતું સ્વપ્ન છે, જુગ ઘડીતું પણ નાણુ;
વડું સ્વપ્ન સો વર્ષતું, તે પણ તેજ પ્રમાણુ;
તે પણ તેજ પ્રમાણુ, નાણુનું જે વહીં જાશે;
સુખ દુખ દીકું સર્વ, જૂઠું જેવુંજ જણાશે;
દાખે દલપતરામ, તુલ્ય જળ ઝણુ ઝડીતું;
તેમજ સ્વપ્ન તુલ્ય, ઘણું કે એક ઘડીતું. ૮.
એ સુખ કારણુ એવકો, કશે દરખ કે શોક;
રાત દિવસ રજાની મરી, કાંઈ મારે શોક;
કાંઈ મારે શોક, લોકમાં અપજસ લખને;
કરે નકારાં કામ, કદ આપે જન કષ્ટને;
દાખે દલપતરામ, ભજે નહિ તું બવતારણુ;
કપટ ભરેલાં કૃત, કરે શિદ એ સુખ કારણુ. ૯.
આંદરનો ઉઘોગ પણ, ઈશ્વરપર આધાર;
રાખીને રહેતું ખુશી, લલચાતું ન લગાર;
લલચાતું ન લગાર, ધારવી ધીરજ ધરથી;
સહ સંતોષ સદૈવ, ન ડરતું જોખમ ડરથી;
દાખે દલપતરામ, કલેશ લવલેશ ન કરવો,
ઈશ્વરપર આધાર ધરી, ઉઘમ આંદરનો. ૧૦.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

રાય ગયા બહુ રાંક ગયા, ને રલા થઈ કાઈ નથી રહેવાનો;
મારતખંડ સહીત અખંડ, ભૂગોળ બધોપણુ ભાગી જવાનો;
સર્વ ગ્રહોપગ્રહો ગ્રહનાથ, વિનાશ સમે નહીં નાશ થવાનો;
કોણુ હિસાબ કવિ દલપત, હવાત વિશે પણ રંગ દવાનો. ૧.

દોહરો.

સુખ દુઃખ જૂઠું સ્વપ્નનાં, સાચો સ્વપ્ન વિજાપ;
સ્વપ્નતુલ્ય સંસારમાં, સલ પુન્ય ને પાપ. ૨.
દુખમય આ સંસાર છે, સુખનો સ્વપ્ન જણાય;
અજ્ઞાની જન વિષયની, લાલચથી લલચાય. ૩.
તાણો કાચા તંતુનો, સઘસો છે સંસાર;
સાત તાંતણા સાંધનાં, બીજા વટે ખાર. ૪.

કુલણુ છંદ.

તંતુ કાચાતણો તાણો સંસાર છે,
સાંધિયે સાન ત્યાં તેર વટે;
કરીર આરાગ્યનો યોગ્ય સ્ત્રી દોય નહિ,
યોગ્ય સ્ત્રી દોય ખોરાક ખૂર;
દોય ખોરાક નો નોમ સંતાન દે,

આ રામુદ્ર પ્રયથમાં આવેલા છદો સહેલાઈથી વાંચવા સાર થૂઠા રાખદો પાડીને આ નીચે લખ્યાછે.

સાગરનું કહે કહી પાણી ગણી ન્યાં જુએ ત્યાં,
ભામે વળી વિવિધના જે વિચાર આપ ઉર;
ગણિત કરે તો પત્ર માપી આપે વનનાં,
ભુવનમાં વિદ્વાન જ્ઞાની નિએ સરસ જરૂર.
“રઘુ રાજ” જશ જેવો પામ્યા પ્રાઠ સેના સજ,
લેલે જશ ને સારી સગવે સિંધુ પાળપૂર;
સને વાણી કે કમાણી પીતા થકી કરે ઘણી,
ભેગી ભક્તિ વના સય તત્વ તેથી સદા દૂર. ૧.
મળ કરે કરે મોતી માણુક માળાઓ ધરે,
ગમત માંહી જે રીઝે તો રૂપેઆ આપે ગણિ;
સંસારમાં જે કંઈ તે પાપ પુણવિ લે એવો,
નોખો નથી જાણે નરનારી રક્ષાકારી ધણિ;
સામે વાયુ ધર્મે તપે પીગળતાં શેખી રાખી,
ભૂમિ ભણી નાદો, પામ્યો જે શ્વસન^૧ શંકાઘણી;
રક્ષા અગણિત તેનો મેં ન પાર શકાયજ,
કોણ ગણતિમાં ગતિ ગતિ ઇશ અભિમાનતણી. ૨.
છેલીવારે ધર છોડી પાપી પોતે જ નરક,
ઘાટે પારવિના ધરે કાળ કોટી અંગ દુખ;
નૌકાને માટે પછી ક્ષમા મેલીને જખ મારે,
લીધાંન તદ્દત^૨ પૂરાં દેખરાં નેં તપી કુખ;
કાળું જે કાળજ જેવું પાસે નૃપ^૩ રૂપ પેખી,
નેણમાં લજ્જલીણુ તું વારી ભરે રટી લુખ;
હમેશાં અમુધ પામ્યો પીડા અપરમપાર,
ધાયે ચઢી નર તુંતો તજ્યો મન માન્યું મુખ. ૩.
રિદ્ધિને સિદ્ધિમાં મોલો માનનીતું નેહ મુખ,
હકી પડયે પણુ ખોયું તેજ તન આદિ વણિ;
નૂતન^૪ રીતે તું આલ્યો પિટાયો સહ પ્યારથી,
જેવે પાપે રીઝે મન નીશ દીન ભાવે ભણિ;
નાત્યને જ્યમાં ખ્યાત પામ્યો પૂરિ દેશરહિ,
ધરાં બારાં શ્રદ્ધા ધરી કોટિ કીધાં સર્વ રણી;
મહા માંડણી તળેલા માનથી વિશદ^૫ રચિ;
ડેલામાં તેં મંદમતિ ઇરશાની ધાલી સણિ. ૪.
જે જે ભાઈ અગણિત પાપમાં છે એવો સાર,
તેતો તને નરકમાં દાખવશે સદા કાળ;

નાસવાનો સજ્જશેન માગ ભોગવીશ દુખ,
ધંધમાં^૧ આંહી શત્રુની ખેંચી રાખે ચાહી ચાળ;
વિક્રમ છે ખરે ખરી માનવે વિચારી વાત,
ધોખો રેહે વડતાં તને તેથી કસર ટાળ;
કંઈ માની યાને ડાલો યાને હેતો હરિ જન,
યાજિજ્ઞા મુ; ધ્યાની, જ્ઞાની, તિમર અનીતિ બાળ. ૫.
ગુણી જન યથારથ પિછાણથી ઉર ધર,
યથારથ વિવેક તને તો તે તૌપાસે થાય;
રૂડો થારે ઉમરનાં ત્રેપન વરસં વીત્યાં,
છેલી વારેજ આખીલે તીર્થ તુલ્ય સદ્વિધાય;
જીવ જેથી લક્ષ વસા સમજણુ ધારે શુદ્ધ,
ટુંકી વયના તું રખે વેગે બીજે પક્ષે જાય;
જરૂર તું ટુંકે કાળે કાઉકું કરને કામ,
કોઈ તને તીખાં અને દહન વેણુતગાય. ૬.
ડેલી મેડી મુખ આંહિથી ન સાથે જાય આધું,
પડશે લાગુ તો પાપ ભાર ન્યાં તું વીચરીશ;
મેલી જમું જે કનક અયુત^૨ પ્રયુત^૩ ને, વિસ્તા-
રનાં અર્વિદ^૪ શે મુખે ગેખી અશ્વ ખેડીશ;
લેને વિજ્ઞાન શોધી વિદ્યાથી રૂડી રોકડ તે,
વાવરતાં પ્રગટ સંકોચ નહિ અહોનિશ;
ઠેક મુ કૌશલ્યે કરે પીડા બધી પડી મુદ્દી,
માંગળીક સદા ન્યાં ભણુકનહિ ધીકરીશ. ૫.
હગ સાચું મનુષ્ય નથીજ જાણે એક છે,
પછી સાચું વચન પોતે કહી નશકે સાર;
મુઠમાં કસરને અસર જેવો કહેવાય,
છીત ધરાવે ને તેનો નોખો મનનો કરાર;
કાન ધરે લખાડી ઉઘાડી ઘણી વાતો વિરે,
પકો કરી દગો ભરે ભેગો પાપ વાળો ભાર;
મન તેમું ટુંકું દલપત કહે રહે, ને દં-
ડેલ જની નાંખે તે સદન નિજ સદા છાર. ૮.

દાહર.

“સમુદ્રની વસ્તુતણો, છેક ના આપે છે;”

“એમ સમુદ્ર પ્રમંથથી, ઉપજે અર્થ અનોદ.” ૯.

“પ્રભુ કૃત સમુદ્રથી. થયાં, રત્ન રંગ દશ ચાર;”

^૧ શ્વસન-પવનની. ^૨ તદ્દત-તે રસ્તે જેહ તેહલાં.

^૩ નૃપ-જમરાજનું. ^૪ નૂતન-નવી.

^૫ વિશદ-ઉજાડાં.

^૧ ધંધ-લડાઈમાં. ^૨ અયુત-દસલક્ષ. ^૩ પ્ર-
યુત-દસલાખ. ^૪ અર્વિદ-મૃતપુત્રાદિ વિજ્ઞાન-
રૂપી કમળ તે પાણુ મુદ્દીને નાનું. ^૫ પીકાર નરક.

“કવિ કૃત્ય સમુદ્રથી થયાં, એમજ રત્ન અઢાર.”

સમુદ્ર પ્રળયમાં પહેલાં પહેલાં અક્ષરની ઉભી લીટી
વાંચતાં વંચાયછે તે:—દોહરો.

સાગર સમ સંસાર છે, નૌકા હરિનું નામ;
જો નાવિક ગુરુ જડે, મેલે ઠેક મુકામ. ૯.

પાચમા અક્ષરો વાંચતાં.—પ્રમાણિકા છંદ.

કરેજ કેફ જે ધૂણી, ઘટેજ બુદ્ધિ તેતણી;
અસૂખ થાય ઉદ્ધટું, સુજે ન કામ સલટું. ૧૦.

નવમા અક્ષરો વાંચતાં. શીર્ષી છંદ દ્વિ અર્થી.

પામા^૧ પાપીમાં પાપી, મેં પામા પાપી માપી;

પામા પામામાં થાપી, ત્રેસકથી અઘાપી. ૧૧.

“એમાં મતલબ એવીછે કે સન ૧૮૬૩ થી અ-
ગ્રેજી વર્ષ પોસ મહિનામાં અને માગશર મ-
હિનામાં એ છંદમાં બતાવેલા અક્ષર પ્રમાણે ઓ-
ગણીસ વર્ષ સુધી જેસે, અને પછી પણ એજ
અનુક્રમે આવે; તેમાં પપે પોસ અને મમે માગશર
સમજવો.”

તેરમા અક્ષરોમાંથી:—સમાનિકા છંદ.

જ્યાં વસે કળા વિશેષ, જો જરૂર જોઉં દેશ;
એવિ ચાહ ઉર ધાર, જા સુરોપ એકવાર. ૧૨.

સત્તરમા અક્ષરોમાંથી:—અનુષ્ટુપ છંદ.

ભાવ હૈ ભેગનો ભૂકો, ધાલીને ધાઠ જે ધડે;
તે ધધો થાયછે ટૂંકો પરતાવામાં પછી ચડે. ૧૩.

એકવીસમા અક્ષરોમાંથી:—

શ્લોક:

વિદ્વાને વહિ જાનાતિ । વિદ્વજ્જન પરિશ્રમં ॥
નહિ વંધ્યાવિજાનાતિ । ગુર્વી પ્રસવ વેદનાં ॥૧૪॥

પચીસમા અક્ષરોમાંથી:—ઉદ્ધાર છંદ.

જેની જાત તો ના જોઈ, કાઠે વાત તેની કોઈ;
દાખે નેતિ નેતિ વેદ, લાખે કોણ તેનો ભેદ. ૧૫.

ઓગણત્રીસમા અક્ષરોમાંથી:—દોહરો.

આસ પાસ આંકાશમાં, અતરમાં આભાસ;
ધાસ ચાસની પાસ પણ, વિશ્વ અધિશનો વાસ. ૧૬.

ડાળી બાળુનાં ઉપલા ખુણાથી જમણી બાળુના
નીચલા ખુણા સુધી વાંચતાં:—

૧ પામા—અસનો રોગ.

દોહરો.

સાણી રાણી ફકતનો, પામે નૃપ જો. પ્યાર;
ચિતે ધરે સુ વિચારને, ભાગે નહિ શક ભાર. ૧૭
ડાળી બાળુનાં નિચલા ખુણાથી જમણી બાળુના
ઉપલા ખુણા સુધી વાંચતાં:—દોહરો.

મનમાં ચુંકારો નહીં, ઠામ નથી હરિ દર;
ડેરાં પાડ્યે નહિ પુરે, ધન્વર આશ જરૂર. ૧૮.

હરિ ભજવાનો ઉપદેશ.

દોહરો.

અરે જીવ તે જન્મિને, શોધિ ન લીધો સાર;
બ્રમણમાં ભૂલ્યો ભમી, ભર્યા પાપના ભાર. ૧.

ભુજંગી છંદ.

ભર્યા પાપના ભાર સભાર ભાઇ,
કુડાં કર્મની ખૂબ કીધી કમાઈ;

મળ્યો માલ મેલી જવુંછે મરીને,
હવે જીવ હેતે ભજ લે હરિને. ૨.

ખડુ જુક્તિએ જીભથી જૂઠું ખોલ્યો,
ખરો સસનો તે અજનો ન ખોલ્યો;

અરે તું ન ચાલ્યો રૂઢુ આચરીને,
હવે જીવ હેતે ભજ લે હરિને. ૩.

દયા છોડીને કૈકને કષ્ટ દીધાં,
લુચાઇ કરી કૈકનાં દ્રવ્ય લીધાં;

હિંસે દૈવથી દોષ દેખી ડરીને,
હવે જીવ હેતે ભજ લે હરિને. ૪.

કહે ભાઈ કાયા ધરી શું કમાયો,
ગયો લાભ તો ઉલટો તું લુટાયો;

હ્યો કીચમાં ઠેક સુધી ઠરીને,
હવે જીવ હેતે ભજ લે હરિને. ૫.

જનો કૈક જોને ગયા તુંજ જોતાં,
સગાં ને સખંધી રહ્યાં સર્વ રોતાં;

૧ મુસલમાનો હિંદુ ઓનાં દેરાં પાડીને ધારતા
હતા કે આમ કરવાથી ખુદા અમારી આશા પુરી
કરશે તેઓને શિખામણનો આ દેહરો છે.

ધિખાવી દિધા ધોમ ઝાગે ધરીને,
હવે છવ હેતે ભછ લે હરિને. ૬.
હતી હામ હૈયે ચતી છત્ર ડાયા,
જમીમાં સમાયા રૂડા રાણીં જાયા;
ન કાઠ બચ્યા તે ઉપાયો કરીને,
હવે છવ હેતે ભછ લે હરિને. ૭.
અરે તારૂં આયુષ્ય તો ઉડીં જશે,
સમો આવશે કાલ શા હાલ યાશે;
અમીલાખ જાડા રહ્યા આદરીને,
હવે છવ હેતે ભછ લે હરિને. ૮.
દિસે પુત્ર ને સ્ત્રી દિસે દાસ દાસી,
તથાપિ અરે છવ જો તુ તપાસી;
તને મોતયો તારશે તે તરીને,
હવે છવ હેતે ભછ લે હરિને. ૯.
ધણું ખાણું પીણું ધણા ખેલ ખેલ્યો,
અખોટયો કરો સ્વાદ એકે ન મેલ્યો;
ફસાયો પુરો દેખ પાણું ફરીને,
હવે છવ હેતે ભછ લે હરિને. ૧૦.
કર્ધાતું હણું શું અને શું કર્યું તેં,
ધન્યું સોતું લે ધૂળ મદ્દે ધર્યું તેં;
ભન્યો ભૂલમાં ભાર ભુડો ભરીને,
હવે છવ હેતે ભછ લે હરિને. ૧૧.
વળી જો વિચારી ગયાં વર્ષ વહેતાં,
મટયા કેશ કાળા કહેતાં કહેતાં;
જરા આવીં ઝાંખો ધયો તુ ઝરીને,
હવે છવ હેતે ભછ લે હરિને. ૧૨.
દિશા ભૂલ્યાં દિગ્મંડની પેર ડાલ્યો,
અકે તેમ તુતો ગમે તેમ ખોલ્યો;
સછ શુદ્ધ વાણી તછ વૈખરીને,
હવે છવ હેતે ભછ લે હરિને. ૧૩.
વખેલી તવીમાં કુટે જમ ધાણી,
કુટે વિશ્વ મદ્દે ફટોફટ પ્રાણી;
અરેરે ન કાઠ રહ્યા ઉગરીને,
હવે છવ હેતે ભછ લે હરિને. ૧૪.
હછ ચેત જાછ બધી હાયમાં છે,
દયાળુપણું તો દિનાનાયમાં છે;
વિચારો વિવેકે મની વાવરીને,

હવે છવ હેતે ભછ લે હરિને. ૧૫.
તછ ગર્વ આ સર્વ મિથ્યા તપાસી,
રહે આપને અંતરે જે ઉદારી;
કહ્યા મોક્ષનો લક્ષ તે લોક કામે,
દિધી દેશના શુદ્ધ દલપતરામને. ૧૬.

હરિ ભજવાનો ઉપદેશ.

પાઠ બીજો.

ઉપેદ્યન્નુ ઇંદ.

જ્યા તથા વાદ વ્યા વિસારી, ક્યા તથા કીર્તન તે ઉચારી;
ધોરે રહી ધ્યાન ધરી ધરીને, હરિ હરિ બોલ ફરી ફરીને. ૧.
ઉચ્ચારનો ઉર વિચાર આણી, મુકર્મનો મારગ મધ્યમણી;
કુકર્મને દુર કરી કરીને, હરિ હરિ બોલ ફરી ફરીને. ૨.
ઉન્નમથી અંતરને ઉન્નળી, અનાડિ ઉન્નમતપણું પ્રનળી;
કરેલ ધૈ દીક ફરી ફરીને, હરિ હરિ બોલ ફરી ફરીને. ૩.
પવિત્રતા મિત્ર વિચિત્ર પાળી, દરામની હામતમામ ટાળી;
દગાયદી દીલ ડીડરીને, હરિ હરિ બોલ ફરી ફરીને. ૪.
ચડીશમાં ચૂકિ કુચાલ ચાગે, કરીશમાં કોષ કદાપિ કાગે;
ભલાઈ ભંડાર ભરી ભરીને, હરિ હરિ બોલ ફરી ફરીને. ૫.
મુ ભાષણો સર્વસ સાંભળીને, ભલાભલા શોધકમાં ભળીને;
પુશીર્થો લે વાત ખરીખરીને, હરિ હરિ બોલ ફરી ફરીને. ૬.
મુ સંગતીની કર નિલ સેવા, લન્ય શું લાભ અલન્ય લેવાં;
ગુણી સભા મધ્ય ગરીગરીને, હરિ હરિ બોલ ફરી ફરીને. ૭.
મુકર્મનો સ્વાદ મદ્દેવ સારો, ગણાય ચોખો ગુણવાન ધારો;
ચરાયતો નીલ ચરી ચરીને, હરિ હરિ બોલ ફરી ફરીને. ૮.
ભલાંભુડાં ભાષણુ મૂખ ભાષે, ગણીગણી ઇશ્વરયાદ રાખે;
જરૂર ભૂલે ન જરી જરીને, હરિ હરિ બોલ ફરી ફરીને. ૯.
કરેલ કાયા ઘટ જમ કાણો, ભરેલ આયુષ્ય જળ પ્રમાણો;
જશે ખંડુ નીર ઝરીઝરીને, હરિ હરિ બોલ ફરી ફરીને. ૧૦.
અપાર સંસાર અમુદ્ર આણે, સદાય તે સંકટની સિનાણે;
તકાવ તું પોર તરી તરીને, હરિ હરિ બોલ ફરી ફરીને. ૧૧.
ધુમાડિનો ધૂત્ર અનિલ એણે, મુખોધ શીસા દલપત દેણે;
મનુષ્ય તો નય મરીમરીને, હરિ હરિ બોલ ફરી ફરીને. ૧૨.

ઇશ્વર ભજવાનો ઉપદેશ.

લક્ષ્મીધર ઇંદ.

શીર ધૈ જે હરેલો અર્ધ કામડે,

નાથ તે એક તેનાં ધણાં નામછે;
 સર્વદા જો તમે કામ સારાં સજો,
 ભૂપના ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૧.
 જાણજો જ્ઞાન અજ્ઞાનને જુદછે,
 સેવવા જોગ તો શ્રીહરિં શુદ્ધછે;
 ભૂતને પ્રેતને તૂત જાણી તજો,
 ભૂપના ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૨.
 કોટિ બ્રહ્માંડનો એજ કર્તાર છે,
 કામ જેનાં જુગો સર્વ શ્રીકાર છે;
 હે જનો હેતથી હેતુ તેના હજો,
 ભૂપના ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૩.
 ઇંદ્રિ જેવાં જુગો ખિંચ આગ્રસમાં,
 ભાળિયે આપણે ઇંદ્ર આભાસમાં;
 સ્થાપનારાતણા આપ મિત્રો થજો,
 ભૂપના ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૪.
 પાણીને પૃથ્વી પોતેજ પેદા કર્યા,
 ધ્યાન દે માનવીને રચીને ધર્યા;
 સર્જનારે હરે કાણુ તે સોધજો,
 ભૂપના ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૫.
 આપણે કાજ જે અંત પાણી ધરે,
 કષ્ટ કાળે વળી તેજ રક્ષા કરે;
 માનવી માત્ર જેથી કરેછે મજો,
 ભૂપના ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૬.
 સિદ્ધિ જેની મહા શક્તિ દીસે સદા,
 કોડ કાળે નહીં નાશ જેનો કદા;
 વિશ્વના વાસોં સૌ વાલખે વંદજો,
 ભૂપના ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૭.
 આદિ કે અંત જેનો નથી આવતો,
 ભૂધરો એજ છે ભક્તને ભાવતો;
 ચાતુરી તેતણી ચિત્ત વિચારજો,
 ભૂપના ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૮.
 રોમમાં કોટિ બ્રહ્માંડ છે રાજતાં,
 છેક ઝીણાંજ છે છિદ્રમાં જાનતાં;
 રે તમે દીલમાં દાખલા રાખજો,
 ભૂપના ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૯.
 લાખ વાતેતણી એક આ લેખજો;

પ્રાણિનાં નાથને પ્રેમથી પેખજો,
 સુકિતનો માર્ગ તે સૂચથી માગજો,
 ભૂપના ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૧૦.
 અંતરે ધન્યશો એ પ્રભૂ આપશે,
 સ્થીરતામાં સદા થોભિતે થાપશે;
 વિકિતયે વાત આ વેતથી વાંચજો,
 ભૂપના ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૧૧.

દોહરો.

ભજો ભક્ત થૈ ભાવથી, કૃપાળુ જન કરતાસ;
 રૂડી દલપતરામની, સરવ કર્યાનો સાર. ૧૨

પ્રભુ ભજવાનો ઉપદેશ.

ચંદ્રાવળા છંદ.

પ્રભુ ભળિયે તળિયે મન મમતા, સળિયે ક્ષરજ શુદ્ધ,
 સકળ કળાનો સાર સમળિયે, તળિયે વચન વિરુદ્ધ;
 તળિયે વચન વિરુદ્ધ વિચારી,
 અમૃત સંભાન વચન ઉચ્ચારી;
 દલપતરામ કહોં સળિ શમતા,
 પ્રભુ ભળિયે તથાએ મન મમતા. ૧
 કીર્તિ વધે તેવાં કૃત કરિયે, ડરિયે દેખી દોષ;
 ભલી શિખામણુ ભીતર ભરિયે, રદ્ય ન ધરિયે રોષ;
 રદ્ય ન ધરિયે રોષ કદાપિ,
 કંઠુ કથન કો કહે તદાપી;
 દલપતરામ કહે દિલ ડરિયે,
 કીર્તિ વધે તેવાં કૃત કરિયે. ૨.
 શા માટે અપજન સંધરિયે, ભરિયે શિદ્ધ શિરભાર
 મિત્રપણું અધિકું આદરિયે મરિયે વળીં ને વાર;
 મરિયે વળીં ને વાર વખાણુ,
 અંતરમાં પ્રીતિ સૌ આણુ;
 સહસ્ર વર્ષ સુધી સાંભરિયે,
 શા માટે અપજન સંધરિયે. ૩.
 પરમ ધરમનાં કરમ કરીને, ભરમ ભાગોં ભય છોડ;
 મર્મ સમજ સજ શરમ સર્વદા, પ્રભુમાં પ્રીતિ જોડ;
 પ્રભુમાં પ્રીતિ જોડ જરૂરી,
 સદચણું સજ દુરૂણ તજ દુરથી;
 હરધડિયે સંભાર હરિને,
 પરમ ધરમનાં કરમ કરીને. ૪.

ધાયક શુભ સાંભળ સુખદાયક, લાયક થઈ લેલાલુ;
ગણિ ગણિને ગુણુ નરવાયકના^૧ ગાયક થઈ કરગાન;

ગાયક થઈ કર ગાયન ગરજ,

મનમાં તેની સમજી મરજ;

દલપતરામ કહે દુખ ધામક,

ધર્મ ધુરંધરતા ધીરજ ધર ધરણી ધર ધ્યામક

તુચ્છપણની ટેવ તુરત તજ, ભજ ભાવે ભગવાન;

ભજ ભાવે ભગવાન ભજનથી;

સજ અંતરમાં રમેલ સજનથી;

દલપત કહે સદા સુકૃત કર,

ધર્મ ધુરંધરતા ધીરજ ધર.

અખિલ અખિલ દાતાનું અંતે, ઠરવાનું એ દામ;

તે માટે મહિનાના ત્રિસ દિન, નિશ દિન રહિયે નામ;

નિશ દિન રહિયે નામ ન ભૂલી,

ફેલ ફરી ફરીયે નહિ કુલી;

દલપત કહે કલું સૌ સંતે,

અખિલ અખિલ દાતાનું અંતે.

સુધર સુધર નર તું સુધરીને, સુધાર સૌ સંસાર;

આળસ વિષ તજી ઉઘમ રૂપી, કાં ન જમે કંસાર;

કાં ન જમે કંસાર સરસ તે,

તૃપિત મરે શિદ વારિ વરસને;

કહે દલપત દિલ દીપ ફરીને,

સુધર સુધર નર તું સુધરીને.

ઉપદેશી સિંહાવલોકન સચૈયા,

કરવા સુ વિચાર સદા દિલમાં,

ભવસાગર ભક્તિ ફરી તરવા;

તરવાર બહદુર તેજ અરે

દિલને નહિ દે દુખથી ડરવા;

ડરવાનું ગણે દિલ દુર્ગુણથી,

હરખાય પરાઈ પિડા હરવા;

હરવા પરદ્રવ્ય કહે દલપત,

ચહે નહિ ચિત્ત બુઝે કરવા.

ફરિયે પરમારથ પ્રિત સહીત,

અને કૃતિ કિતમ આદરિયે;

ફરિયે દુખને હુખતો જન દેખો,

દયા દિલમાં ધરથી ધરીયે;

ધરિયે રથ ચક્ર ફરે ધરણીપર,

તેમ દયા ગુણુ વાવરિયે;

વરિયે વર અન્ય નહી દલપત,

પતિ જગ કારકને ફરિયે.

મળશે નહિ જન્મ મનુષ્ય તણો,

અવધિત કર્યા કૃત ઉખળશે;

ખળશે નહિ પાપ પછી સઘળો,

તુજ સંકટ કોઇ નસાંબળશે;

ખળશે દુષ્ટ આર્યો અનંક બિન્ન,

ઉભરાનો પેટે અતિ ઉછળશે;

છળશે જમ દૂત કહે દલપત,

પછી તુજ પાપ પુરાં મળશે.

ધરથી શુભ ધર્મ વિચાર ધરે,

ડરવું ન પડે જન્મના ડરથી;

ડરથી તજ ધર્મ ન દોષ ફરે,

નિપજે નહિ કાંઈ કદી નરથી;

નરથી નીપજે સુખકે દુખ તો,

પછી સર્વ પિડાય પરચપરથી;

પરથી ન બને કશું એ દલપત,

બનેજ બધું ધરણી ધરથી.

ધનમાં મન ધારો ધમા ધમ કીધ,

રહો નહી મેલ નીરંજનમાં;

જનમાં ધર્યો જન્મ જનાવર જેમ,

ન કાઢિ ધર્યો કદિ કીર્તનમાં;

તવમાં તરણાર્થ ધરી દલપત,

ફરી વય વયે આશવનમાં;

વનમાં પડે પશુ પારધી તેમ,

ખખીલ પડ્યો જન્મ ખંધનમાં.

સુખમાં મદારાનનું નામ ન લે,

સુખિયો ચઇ શોખો ફરે સુખમાં;

સુખમાં તુજ ધાર વિદાર પડ્યો,

ધિક માત તને ધરિયો કુખમાં;

કુખમાં ભર્યો ભોજન પાન ભમે;

દિનનાથ સદાય ફરે કુખમાં;

દુખમાં ન ધર્યો દલપત કહે,

પરી ચૂક અચૂક મનુષ્યખમાં.

મનમાં ગુણ કે ગણ દોર મરે પાન,

દાખિશ દેખિશ તે તળમાં;
 તળમાં પચી પાન ધલાધચીમાં,
 ખરચ્યા ખુરદા રદ કારણમાં;
 રંજમાં ગયું તારું રબ્યું શુભમાં,
 ઉચર્યા થકીં ઓછું ભર્યું ગળમાં;
 ગળમાં હયમાં દલપત કહે,
 દિલ દાખ્યું નહીં હરિ નામજમાં. ૭.
 પળિયે તુજ શીશ સપેત થયું,
 જેમ ફૂલ સુકાય ફુલી કળિયે;
 કળિયે તુજ પંડ પ્રવેશ કેમો,
 ધુર ધર્મનો ધોરો તજ ગળિયે;
 ગળોં એજ રોતિ ગણિ તે ગણતાં,
 પણ આશ ને પત્ર ફળે ફળિયે;
 ફળોંએ જન દીન દીકોં દલપત,
 ન પાણોંજ પાયું કદી પળિયે. ૮.
 ઘટમાં ધણોં ધાત અઘાત ભરી;
 છળ ભેદ કરે પછોં છેવટમાં,
 વટમાં ન રહો જન જાતિ તણી,
 લલચાઇ રહો જન લંપટમાં;
 પટમાંહિ મનોહર પેચ રચી,
 શણગાર સજે અતિ ઉલટમાં;
 લટમાંહિ ધુપેલ ધરી દલપત,
 ધુમે પછોં સુંદોર સંઘટમાં. ૯.
 કર વાવરોંએ શુભ કામ વિષે,
 ધરિ હામ પરાઇ પિડા હરવા;
 હરવાતતણું સમજી મનહારદ,
 જાનીં થયું ગુણ સંધરવા;
 ધર વાસ વશી ધણોં પુંજી કરો,
 પરજોક વિષે પછિ વાવરવા;
 પરવાર મજે પળ પાંચતણો,
 કરોંએ મન જ્ઞાન કયા કરવા. ૧૦.

ઉદારતા વિશે.

વસંતતિલકા વૃક્ત.

જે ઈશ્વરે અતિ ઘણું ધન ધાન્ય આપ્યું,
 કુંગાલતા કુમવના તણુ કટ કાપ્યું;

પૃથ્વી વિશે દશદિશે જંશ પાચરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા “કર વાવરોરે.” ૧.
 પ્રત્યક્ષ ભક્ષ નવટાંકજ નિત્ય પામે,
 તેા રાંકને તુરત તેથકોં ટાંકવામો;
 હે વૃદ્ધખાળ તરણા કરણા કરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૨.
 રે માનવી સરવ માનવી વાત મારી,
 છે અર્થની નર્થો અનર્થનોંકે નહારી;
 શાસ્ત્રો વિશે લખતછે મતછે ખરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૩.
 ને વાવર્યું સુકૃતમાં વર્યું તે તમારું,
 દાટેલ ને ધરજમાં રંજમાં જનાર;
 ધીમંતતા કથનમાં મનમાં ધરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૪.
 જો રોધ કીધ જળપૂર જતાં સુ પથે,
 તેા પ્રોટપૂર પછી તે પ્રસરે કુપથે;
 ઉભો રહે નહિ અહર્નિશ ઉભરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૫.
 હાથી હજાર પતિ હાકમ ને હતા તે,
 છે કોઇ છેવટ સુધી છતમાં છતાતે,
 ઉચ્ચાર એમ ગણુના ગણિ ઉચ્ચરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૬.
 થોકે મળી સ્થિર કદી સ્થળમાં થવાના,
 પૈસા પછીથી પળમાં જળમાં જવાના;
 એ કારણે અતિ રૂઠાં કૃત્ય આદરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૭.
 તે ધન્ય ધન્ય ધરણીપર થોડ ધારી,
 ને આંત રાખોંખરચે વિતને વિચારી;
 પોતે સુપંથ સમજે પણ પાંશરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૮.
 ને દીનને પ્રતિદિને સુખ દાન દાતા,
 તે ધન્ય તેમજ મહા ધન્ય તાત માતા;
 એવું વિચારી શુભ સાધન સંધરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૯.
 જો જ્ઞાન પાન સનમાનનું દાન દેશો,
 તેા જ્ઞાન વાન ભગવાનથી માન લેશો;

અતે અભિષ્ટ મળી કટ્ટથી ઉગરોરે;
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૧૦.
 ને લાખ લાખ અભિલાખ અખંડ રાખો,
 તે ઠાળીને અશુભતા શુભ લાખ લાખો;
 પાપીષ્ઠ ને કહણુ બોધ કરો પરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૧૧.
 કીધો પ્રસિદ્ધ પરીપૂરણુ પાઠ આમેં,
 રૂડો વિચાર રચીને દલપતરામેં;
 લોટપકાર કરતાં દિકના ડરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૧૨.

દોહરા.

ઉદાર જન ને ઈંદુથી, બહુનું પોપણુ યાય;
 નેની જગમાં જગમગે, સોજે કળા સદાય. ૧૩
 ઉદાર પુરૂષ ઉદારતા, તને ન સહિ પરિતાપ;
 આંખા ને પયરો હણે, પણ આપે ફળ આપ. ૧૪.

ઈંદ્રવિજય છંદ.

વાંસ વળી રાળીં જય ભલે પણ,
 મોમતણા કદીં ક્ષોભ ન યાશે;
 ડાળખીં પાન ખવાય ભલે,
 થડ મૂળ ખચીત કદી ન ખવાશે;
 કાંઈક અંગ કપાય કદી પણ,
 મસ્તક એક કદી ન કપાશે;
 સોયજળે દલપત કહે,
 પણ સો જણનો સરદાર ન જાશે. ૧૫.

સાડું કામ કરવા વિશે.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

અરે રૂડો માનવ દેહ આઘ્યો,
 બહુ પ્રતાપી પ્રભુએ જનાઘ્યો;
 તમે વિચારો હિત જે તમારું,
 કરો કરો કાંઈક કામ સાડું. ૧.
 ન કાદરો કાળ કદી નકામો,
 પરોપકારી શુભ નામ પામો;
 દગાદથી નામ રહે નકાડું,
 કરો કરો કાંઈક કામ સાડું. ૨.
 જે કીર્તિનો રત્ન સદૈવ આપે,

આ લોટમાં નામ અખંડ રાખો;
 તે વાગરો નીર્ભયનું નગારું,
 કરો કરો કાંઈક કામ સાડું. ૩.
 જગતપતિને પ્રિય કામ જે છે,
 આ લોટમાં ઉત્તમ કામ એ છે;
 બીજુ બધું ભાવવિના બિચારું,
 કરો કરો કાંઈક કામ સાડું. ૪.
 હેતે કરો પૂણ્ય પવિત્ર હાથે,
 હાથે કર્યું તેજ સદૈવ સાથે;
 બીજુ તહીં એક મગે જુઝારું,
 કરો કરો કાંઈક કામ સાડું. ૫.
 દુષ્ટો મરીને અતિ દુઃખીં થાય,
 ને દુઃખ જીએ ઉચર્યું ન જાય;
 ચિત્રો વિશે કેમ કરી ચિતારું,
 કરો કરો કાંઈક કામ સાડું. ૬.
 જરે કરી ઉન્મતતા ન આણો,
 જરે કરીને નહીં એટ જાણો;
 જરે કરીને ન રમે જુઝારું,
 કરો કરો કાંઈક કામ સાડું. ૭.
 આયુષ્યમાંથી પણ આઠીં યાય,
 મહા મુર્ખોં તે નહિ મેળવાય;
 જરૂર આ જીવન છે જનારું,
 કરો કરો કાંઈક કામ સાડું. ૮.
 મહીપતિઓ પણ રાજમેલી,
 ખપી ગયા ભૂપર એક એકી;
 વિશેષ શું વર્ણન હું વધારું,
 કરો કરો કાંઈક કામ સાડું. ૯.
 નથી નથી નિશ્ચય કવ્ય દેહ,
 નથી નથી નિશ્ચય નારિનેહ;
 અતે ધરો તે સધળું આકારું,
 કરો કરો કાંઈક કામ સાડું. ૧૦.
 સંસારનું મુખ મુઠા સમાન,
 નિશ્ચ તમે મારીં રહ્યા નિદાન;
 ખચીત યારો અતિ એજ ખાડું,
 કરો કરો કાંઈક કામ સાડું. ૧૧.
 મનુષ્ય કાયા નથી મોત મારે,
 મહી નથી ને પનુપદીં પારે;

અખંડ સ્વર્ગે સુખ આપનારૂં,
કરો કરો કાંઈક કામ સાંરૂં.

૧૨.

શાર્દૂલ વિક્રીડિત વૃત્ત.

કોડે કામ કરો કૃપાળુ બનીને, સહ શાસ્ત્ર શિક્ષા કહે;
જેથી શ્રી જગદીશ રીસ તહોને, રાજ રહેમાં રહે;
આ શિક્ષા શુણોને સુબોધ ગણોને, સુરનેહ સંભારજો;
ખેલે દલપતરાંમ દિલમાં, ધીરા જનો ધારજો. ૧૩.

: દોહરા.

જો સુખ ઇચ્છો જગતમાં, કરો સદા શુભ કામ;
એ શીખામણુ અહરનિશ, દેહે દલપતરામ. ૧૪.
સરસું કરતાં વાર બહું, નરસું તરત કરાય;
સાકર ગંધક તેલથી, તરત કોયલો થાય. ૧૫.
જેવા તેવા નર કહે, તે નવ કરિયે કામ;
જે વાતે વાનર કહે, તે નવ કરિયે કામ. ૧૬.
સાંરૂં નરસું કામ કરી, પછી જુઓ પરિણામ;
વિષ અમ્રત વાવી જુઓ, દાણે દલપતરામ. ૧૭.

મનહરછંદ.

સાંરૂં કામ કરે તેની ખામીઓ ન જોળી જોવી,
સારા સારા શુણુ જોઈ કહેવું જે સાંરૂં છે;
શાણુપણે શાણુ જનો સજે કામ તોય તેમાં,
નકી જણો કશું કહેવાનું રહેનાંરૂં છે;
ધર્મના કામમાં અતેક રીતે ખામી ભાસે,
મણીમાં મિકાશ નહિ નિધિ જળ ખાંરૂં છે;
કહે દલપત કોટિ ભાતુનો આ ભાસ છતાં,
આશમાની રંગ આ આકાશમાં અંધારૂં છે. ૧૮.

દોહરો.

સૌ વાતે પડદો ભલો, ખુલ્લે દિસે બિગાડ;
તવયા મઠયું શોભે શરીર, વસે માંહિ ગંદવાડ. ૧૯.

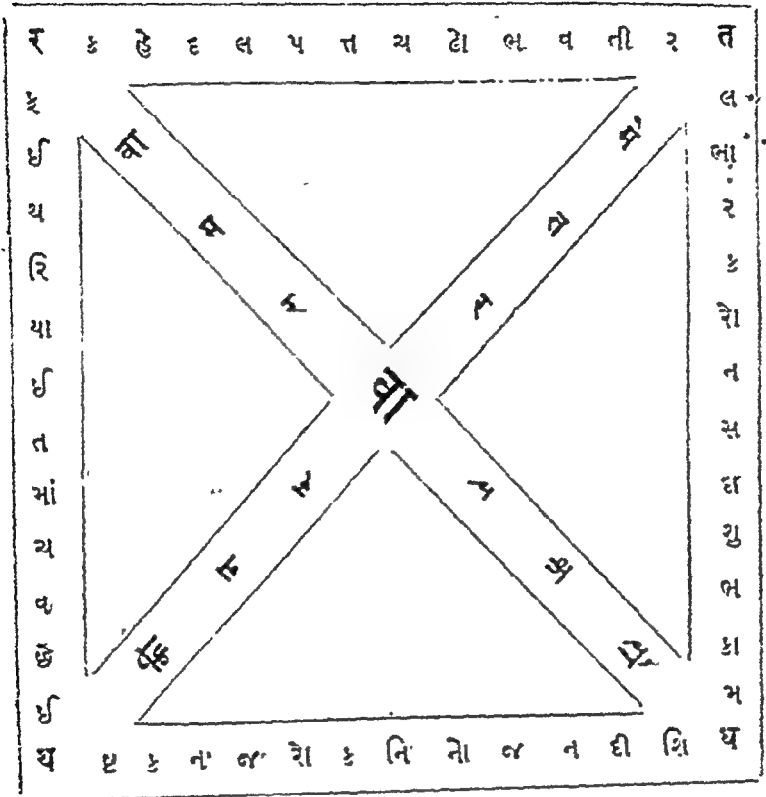
પોતે પોતાનું કામ કરી લેવા વિશે.

દોહરા.

અંતરમાં ઇશ્વર ધરી, પ્રેમે કરી પ્રણામ;
શુભ ભાસે તે સર્વદા, કર તું તારૂં કામ. ૧.
કોઈ વખાણે વિશ્વમાં, કોઈ કરે અદનામ;
તેની તો ચિંતા તણ, કર તું તારૂં કામ. ૨.
પ્રથમ વિચારો તપાસોજો, પોતે તું પરિણામ;
શુભ ફળ દાયક સંભવિત, કર તું તારૂં કામ. ૩.
સ્વભાવ જૂઠા સર્વના, તે નહિ મળે તમામ;
કોસારૂં નરસું કહે, કર તું તારૂં કામ. ૪.
બહુ ધન ખરચી બાંધિયે, ધરણી ઉપર ધામ;
કોઈ જીવું નીચું કહે, કર તું તારૂં કામ. ૫.
ભલા કુવાને પણુ ભલો, ગણે ન સધણું ગામ;
કહે કો પહોળો સાંકડો, કર તું તારૂં કામ. ૬.
સજ્જનતણી સલાહ લે, દીક કરી મન હાંમ;
ભાસે જે તુજને ભણું, કર તું તારૂં કામ. ૭.
પ્રારંભ્યું પૂરૂં કરી, વળતી લે વિશ્રામ;
વચમાં વાત ન સાંભળીશ, કર તું તારૂં કામ. ૮.
આળસ તણ અરોનિશા, હથડે રાખી હામ;
સર્વેનું શુભ ચાહોને, કર તું તારૂં કામ. ૯.
કોઈ મુરખી માનશે, ગણશે કોઈ શુભામ;
હરખ શોક તેનો તણ, કર તું તારૂં કામ. ૧૦.
જે માટીનાં માનવી, તે શું દેશે દામ;
ધર્મની આશા ધરી, કર તું તારૂં કામ. ૧૧.
સલાહ સારી સર્વદા, દેહે દલપતરામ;
નિર્મળ મન નિશ્ચય કરી, કર તું તારૂં કામ. ૧૨.
તેજ તમારૂં જાણજો, કાધું જે શુભ કામ;
પછી બીજા પૃથ્વી વિશે, દાંડ્યા રહેશે દામ. ૧૩.
પ્રભુની ચહાય પ્રસંનતા, કરે તેજ શુભ કામ;
કાં કીર્તિ ભૂખ્યો કરે, નિશ્ચય રહેવા નામ. ૧૪.
નિદા સ્તુતી નવ ગણો, કરો આપ શુભ કાળ;
કર્મ જાયછે કામ નિજ, જેમ મેહ રવિ રાજ. ૧૫.

ચોકી બંધ સર્વેચો.

વાર તમે તલભાર કરો ન, સદાશુભ કામ ધરો કરવા; વાર નહીં થઈ છે વચમાં, તદ્યારિ થઈ કરવા મરવા
વાર કરો ધરિ દીનજનોનિ, કરો જન કટથકી નરવા; વારમવાર કહે દલપત, ચોકી ભવતીર તમે તરવા. ૧૬.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

પ્રાણિ વિચાર વિલગ્ન કરી કરી,
કામ ઘણું કરવા ઉર ધારે;
આયુષ આમ તમામ જરો વડો,
કામ કર્યાનું કરીશજ ક્યારે;
જાતું પડે પછો રાત પ્રભાત,
જમાત મળે જમ દૂતની બ્યારે;
કામ ભલાં દલપત કહે કર,
જે કર તે કર આજ અસારે.

દોહરો

નામ કામનાં શું ગણો, કરી બનાવો કામ;
પુત્ર દહ તોં પેદામાં, આગથી શું નામ.

૧૭.

મનહર છંદ.

ટાંગ ધરી દુનિયામાં દેખાડું ભયું યોગ,
ઝેવી તો સંસાર વિશે સૌને સમજાય છે;
પોતાની તપાસ્યા વિના ભાખવી બીજની જલ,
એ વિદ્યાથી ભૂતળમાં ભાગ્યેજ અનજલ છે;
ભલાં ભલાં ભાષણોથી લાખી તો શકાય પગ,
કરી ન શકાય એજ એક અઠચલ છે;
કહે દલપતરામ કહેનું સરસ કામ,
કહેનું તેનું કરી દેખાડું કંલ છે.

૧૮.

પરોપકાર કરવા વિધે.

કુંડળિયા—ભુજંગી છંદ.

રાખી દયા રદ્ય વિધે, કરો જોડે ઉપકાર;

ઉત્તમ કારણ એજ છે, સર્વ ધર્મનો સાર;
બધા ધર્મનો સારમાં સાર એજ,
કથા વારતા ગ્રંથકારો કહેજે;
શિખી સાંજીની જુઓ શબ્દ સાંખી,^૧
બનો ઉપકારી દયા દીલ રાખી.

૧.

અર્થ લોકો છે સગા, પિતા એકતું પેટ;
એ સહમાંથી એક પણુ, નથી પરાયો નેટ;
પરાયો નથી નેટ એ મધ્ય એકે,
વડી બુદ્ધિ લાવી વિચારો વિવેકે;
ગયું જ્ઞાનતું જ્ઞાન અત્યંત ગર્વે,
સગાઈ જુનીથી ગયા લોક સર્વે.

૨.

પ્રીતિ જેવી પૂત્ર પર, બાત ઉપર ને જાવ;
સ્નેહ તેહવો સર્વ પર, ઠરાવ કરો ઠરાવ;
ઠરાવો સદા સ્નેહ સૌ લોક સાથે,
મયા રાખજો માનવી માન માથે;
હડી જાણજો, અંતરે એજ રીતિ,
પુરી રાખજો પુત્રની તુલ્ય પ્રીતિ.

૩.

પામે પીડા પુત્ર તો, તાત ધરે સંતાપ;
પિતા અધિક પરતાયજો, પુત્ર કરે બહુ પાપ;
બંદ પાપ જો આઠરે પૂત્ર પાપી,
તથા દે નહીં તાત તેને તથાપિ;
હકું એહતું ઇચ્છશે, સર્વ કામે,
પિતા શૌચશે જો પિડા પૂત્ર પામે.

૪.

એજ રીતે જન અખિલતું, ઇચ્છો હકું આપ;
તરત કરો જ્યમ તેહના, સર્વ ટો સંતાપ;
ટો સર્વ સંતાપ સર્વે પ્રજના,
મહા વૈભવો ભોગવે તે મજના;
સદા કાળ શોભે સમૃદ્ધી સંહી તે,
હકું અંતરે ઇચ્છજો એજ રીતે.

૫.

હુખ દેખી દિલ ધરી દયા, દેવું સુખતું દાન;
તન મન ધન તે કારણે, કરો સકળ કુર્યાન;
કરો સર્વ કુર્યાનને કષ્ટ કાપો,
નિરાશ્રીતને આશરો નિલ આપો;
હડા જન્મનો સારમાં સાર લેખી,
દયા રાખજો દીલમાં દુઃખી દેખી.

૬.

આપ વિચારો આપતું, દેહતણું ને દુઃખ;

સમજો તેવું સર્વને, દેહ દુઃખ કે સુખ;
ખરે દુઃખ કે સુખ સર્વેતું એવું,
લગારે નહીં ન્યૂન ધારીજ લેવું;
તથા ચિત્ત ચાતુરી ધિકાર વ્યાપે,
વિચારી જુઓ આપતું ચિત્ત આપે.

૭.

સદા સર્વને માનવો, કહો ન કરો અપમાન;
આપે ને અપમાન નર, નકી એજ નાદાન;
નકી એજ નાદાનતી જાત નીચી,
સુખે જોલશે જોલ ને આંખ મીચી;
નહીં લાયકી એ યકી લેખી લેજો,
સદા સર્વને આપ સન્માન દેજો.

૮.

જુઓ સર્વ સદી વિશે, નજર કરીને નિલ;
મનુષ્યપર મહારાજની, સૌથી પૂરી પ્રીત;
પૂરી પ્રીત સૌથી મનુષ્યોજ પામ્યાં,
જુઓ ને યકી જુક્તિએ ખૂબ જામ્યાં;
દયાવંત તે ઉપરે દેવ દહી,
તપાશી તમે તો જુઓ સર્વ સદી.

૯.

તે માટે સજ્જન તમે, જનપર પૂરણ પ્યાર;
રાખો તો પ્રભુ રીઝશે, કૃપા સિંધુ કર્તાર;
કૃપા સિંધુ કર્તાર ભર્તાર રીઝે,
નહીં તો ખરેખાત તે ખૂબ ખીન્જે;
કહું છું કથા તે વૃથા જાય વાટે,
સુણો સજ્જનો સૌ તમે તેજ માટે.

૧૦.

તમે પ્રીત તે ઉપરે, રાખો હડી રીત;
તો તે જન તમ ઉપરે, પુરી રાખશે પ્રીત;
પુરી રાખશે પ્રીત તે રીત હડી,
કશી એ વિશે વાત એકે ન ફરી;
ચતુરાઈથી પ્રીતનો સ્વાદ ચાખો,
તમે પ્રીત તે ઉપરે રોજ રાખો.

૧૧.

ઇચ્છો ભુકું આપણું, કહો અગાની કોઈ;
તોપણુ તે જનતું તમે, જરૂર રિઝો સુખ જોઈ;
રિઝો સુખ જોઈ તથા તોય તેવું,
કદી ઇચ્છશોમાં દિલે કષ્ટ કેવું;
પુરા હોય તે તો નકી એમ પ્રીછે,
ભલે કોઈ ને આપણું ભુકું ઇછે.

૧૨.

સુખ પામે સઘળી પ્રજા, જો ધર્મ એ આપ;
હેતુ કે શત્રુ હોજે પણ ચાલે નિષ્પાપ;
યજો સર્વ નિષ્પાપ સકર્મ પામી,

કરી વાત કરી રહેશે ન આમી;
રહેની રૂચી ખોસી દક્ષપત્રરમે,
પ્રભ. સર્વ સારી રીતે યુગ પામે. ૧૩.

સર્વતો ભદ્ર ચક્ર પ્રખંધ.—સર્વેયા ૪૮.

પર કામ કરો મન પ્રેમ બરી,
બલિ પ્રાણપતી શુર વીર હરી;

નર હામધરો જન એમનુદરી,
સનિ બાણ મતિ દુર શીર કરી;
થર હામ દરો ધન લેમ કરી,
ગનિ બાણ ગતી પુર નીર તરી;
કર આમ બરો તન નેમ ધરી,
તનિ તાણ અતીકર ધીર ધરી. ૧૪.

સર્વેયો ૨ લો.

કામ કરો મન પ્રેમ બરી,
બલિ પ્રાણ પતી શુર વીર હરી નર;
હામ ધરો જન એમ કરી,
સનિ બાણ મતી દુર શીર કરી થર;
હામ દરો ધન લેમ કરી,
ગનિ બાણ ગતી પુર નીર તરી કર;

આમ બરો તન નેમ ધરી,
તનિ તાણ અતી કર ધીર ધરી થર. ૨.

૩ લો.

કરો મન પ્રેમ બરી બલિ,
પ્રાણ પતી શુરવીર હરી નર હામ;
ધરો જન એમ કરી સનિ,
બાણ મતી દુર શીર કરી થર મમ;
દરો ધન લેમ કરી ગનિ,

38190

ખાણુ ગતી પુર નીર તરી કર આમ;
ભરો તન નેમ ધરી તજિ,
તાણુ અતિ ઉર ધીર ધરી પર કામ. ૩.

૪ થો.

મન પ્રેમ ભરી ભજિ પ્રાણુપતી,
શુર વીર હરી નર હામ ધરો;
જન એમ કરી સજિ જાણુ મતી,
હર શીર કરી થર હામ હરો;
ધન નેમ કરી ગજિ ખાણુ ગરી,
પુર નીર તરી કર આમ ભરો;
તન નેમ ધરી તજિ તાણુ અતી,
ઉર ધીર ધરી પર કામ કરો. ૪.

અર્થ.

ઉપર લખેલા પહેલા સવૈયાનો અર્થ આ નીચે લખ્યો છે; તેના આધારથી તેમાના બીજા સવૈયાનો અર્થ પણ સમજનારને સમજી સકારો.

“મનમાં પ્રેમ ભરીને પારકાં કામ એટલે પરોપકારી કામ કરો; વળી શુર વીર હરીને પ્રાણુના પતિ ને પરમેશ્વર તેને ભજોને;

હું માણુસો જનજાતિ પામીને એમ એટલે ખતાખ્યા પ્રમાણે કરીને હિંમત ધરો; અને સુખશુદ્ધિ સજીને, માથું દૂર મૂકીને, એટલે જેમ શુરવીર માથું દૂર મૂકીને હિંમતનું કામ કરેછે; મતલબ કે માયાની કીકર રાખ્યા વગર લડેછે, તેમ વળી વરસાદની પેડે ઉદારતાથી કરીને એટલે દાન કરીને થર એટલે સ્થીર અચળ ઠેકાણે સ્વર્ગમાં કરો; અને ખાણુના જેવી ગતીથી ગર્જના કરીને સંસાર સંસુક્રના નીરનું પૂરતરીને, “અચળ થાઓ” શરીરે નિયમ ધરીને, આવી રીતનો ઇશ્વરી કર એટલે વેરો ભરો, બીજી ધણી તાણુ જેવું તજીને મનમાં ધીરજ ધરીને એમ કરો.”

દાહરા.

એજ વિચર ધણો વડો, એજ વડો આચાર;
માણુસ માત્રે મન ધરી, કરવો પરોપકાર. ૧૫.
પરમેશ્વરનો પામવા, ઇચ્છો પ્રેમ અપાર;
નેહ ધરી નર નારિયો, કરો શુભ ઉપકાર. ૧૬.
નવ તપ તીરથ વ્રત નિયમ, સૌ સાધારણ ધર્મ;

પરોપકાર કરો સદા, એજ ધર્મનો મર્મ. ૧૭.
લાયક આશિષ લોકની, વિશેષ જાણ ન વ્યર્થ;
આશિષ ઓપડ ફારશી, એક શબ્દનો અર્થ. ૧૮.

છાંધો.

અતિશય બની ઉદાર, કરો પ્રીતે પરમારથ;
વ્યર્થ જિને વ્યવહાર, એજ સાચોછે સ્વારથ;
રીઝે જગનો રાય, થાય નાણું ને યોગ;
નહી રહે કશું ન્યુન, પુણ્ય ફળો પર લોક;
ટપકે ટપકે સરવર ભરે, પાળ કાંકરે કાંકરે;
હિંમતધરી હાથો હાથથી, નાંખો કણુ નવ ટાંકરે. ૧૯.

દાહરા.

લાભ લીધો પર લોકનો, ધર્યું અવીચળ ધામ;
પ્રીતે પર ઉપકારનાં, કીધાં જેણે કામ. ૨૦.
માન તરત કદી નવ મળે, તો તેથી શું થાય;
ખેડ કરી શુભ કામની, તે નિષ્ફળ નવ જાય. ૨૧.

કોઈનું ભલું કરવાથી પ્રભુ રીઝે છે.

દાહરા.

કરોયે સાફ કોઈનું, એજ ધર્મનું કર્મ;
બીજા કલ્પિત ધર્મ છે, મનમાં સમજે મર્મ. ૨.
તે માટે મનમાં તમે, કરજો પ્રથમ વિચાર;
આ કરવાથી કટથો, થાશે પરોપકાર. ૨.

હરિગીત છંદ.

તું તીર્થમાં બ્યાં લાં વિચરતો ધર્મ જાણીને ધર્યો,
વૈરાગ્યથી વસ્તી તજીને વન વિષે જીને વંચ્યો;
ભગવાં ધરીને ભટકતો રહ્યો પેટ ભીખીને ભર્યું,
શી રીત ઇશ્વર રીઝશે તે સાફ કોણું શું કર્યું. ૩.
તેં નિલ સ્નાન ત્રિકાળ કીધું ચાહ્યો ગોમય ચોળીને
તેં પંચ ગવ્ય વિશેષ પ્રાશન કીધ ઘોળા ઘોળીને;
આહાર એકજ વાર કરવો એવું વ્રત તેં આચર્યું,
શી રીત ઇશ્વર રીઝશે તે સાફ કોણું શું કર્યું. ૪.
તેં હોમ હવન ઘણા કર્યા ધી હવનમાં હોમ્યાં ઘણાં,
તેં ચાલતી નહીંને ચઢાવ્યાં દુધ દહીં ગાયેતણું;
બહુ વર્ષ મુખ મુનિવ્રત ધર્યું તે ઠીક તુજ મનમાં કર્યું,
શી રીત ઇશ્વર રીઝશે તે સાફ કોણું શું કર્યું. ૫.

તે નવ નવાં નૈવેદ કરોને તે પ્રસાદી તું જમ્યો,
ઉપવાસને એકાસણાં કરો દેહને બહુ તે દમ્યો;
ખાડો ખણીને ડાટીયું જે અન્ન જમતાં ઉગર્યું,
શી રીત ઇશ્વર રીઝશે તે સાર કોતું શું કર્યું. ૬.
તે પ્રાર્થના પ્રભુની કરી મુખ વિવિધ વચન ઉચારોને,
તે સ્તોત્ર પાઠ ધણા કર્યા નિત નિત નિયમો ધારોને;
ગદ ગદ સ્વરે ચુણુ ગાન કરતાં આંખથી આંસુ ઝર્યું,
શી રીત ઇશ્વર રીઝશે તે સાર કોતું શું કર્યું. ૭.
ભગવાન લુખી ભક્તિથી રીઝે નહીં રજમાત્ર તે,

પણ ભક્તિપર ઉપકાર સાથે થાય પ્રભુ પ્રિય પાત્રે;
તે વગર વાદવિવાદ ક્રીધા કામ તેથી શું સર્યું,
શી રીત જશ્વર રીઝશે તે સાર કોતું શું કર્યું. ૮.

દોહરો.

સાર કોતું શું કર્યું, એ ઉર વિશે વિચાર;
ઊંડા ઊંડા ભેદની, તજ બીજી તકરાર. ૯.
કરો સુધારો દેશનો, જન સુખ લે સૌકામ;
ધર્મ જાણો મનમાં ધરો. એવું ઉત્તમ કામ. ૧૦.

इति ईश्वर तथा धर्म संबंधी प्रकरण.

પ્રકરણ ૪ થું.

સંસ્થાન સુધારા વિષે.

દોહરો.

જે સંસ્થાનો ચિત ચડ્યાં, હવે કહું આ કામ;
સક્ષેપે વર્ણન કરું, સહિત સુધારા કામ. ૧.

હરિગીત છંદ

વઢવાણ, રણમલસર તથા, મેવાસ મોટું રાન છે;
વળો કહું અમદાવાદમાં, જેને સુધારા સ્થાન છે;
વળો ગુર્જરી વાણી વિલાપન, કોડથી તેમાં કતું;
શુભભર્ય સંગ્રહસ્થાન, મુંબઈ સહિત સાગર વર્ણવું. ૨.

વઢવાણ વિષે.

उपजाति वृत्त.

॥ श्री वर्धमानाधिप राजसिंहो,

यो सौ महाराण पदं वि भर्ति ॥

॥ स चंद्रसिंहेन सुतेन सार्द्ध,

बुधेन पूर्णे दु रिवास्ति राज्यो ॥ ૧ ॥

ચંદ્રાવળી છંદ.

સોરઠ દેશતણે શીમાડે, વડું શહેર વઢવાણ
રાજ સિંહજી રાજ કરેછે, મહિપતિ તે મહવાણ;
મહિપતિ તે મહવાણાવંશી, ચંદ્ર સિંહ સુન સરજ અંશી;
વાસ કવિનો નાગર વાડે, સોરઠ દેશતણે શીમાડે. ૨.
ભાગોળે નહીં ભોગવતી છે. તેને દક્ષિણ તીર;
જેન ધરમના જ્યાં મદા જોગી, વિચર્યા શ્રી મદાવીર;
વિચર્યા શ્રી મદાવીર વખાણી, સર્તીયઈ રાણક દેવડિ રાણી;
જ્યાં જુકતી બહુ જોગવતી છે, ભાગોળે નહીં ભોગવતી છે. ૩.
પાટણ પુરથી પ્રથમ વસેલું, વહનિપુરની વાર;
રાખેગાર છરણુધરાન એનો ત્યાં અધિકાર;
એનો ત્યાં અધિકાર બિરાજે, રાડ કરી લીધું શિકારાને;
દિલીવાળું તેણે કરેલું, પાટણપુરથી પ્રથમ વસેલું. ૪.
વળની રાય કરણુ વાધેલે, પાટણને પ્રથિવીશ;
દરબાળ મહવાણુને દીધાં, બહુ ગામો અધિકાર;
બહુ ગામો અધિકાર આપી, પ્રથમ નાદિ પાટણે થાપી;

ભલું વટવાણુ દિધું તે બેળે, વળતી રાક કરણુ વાધેલે. ૫
 માધાવાવ મનોહર મોટી, પુર માં પશ્ચિમ પાસ;
 જન પરદેશી આવે જોવા, પ્રસિદ્ધ નામ પ્રકાશ;
 પ્રસિદ્ધ નામ પ્રકાશ પણે છે, ગણુતીમાં જન જુની ગણેછે;
 છે વાવો ખીણ પણુ છોટી, માધાવાવ મનોહર મોટી. ૬.
 કુળ દીપક દુર્લભછ કૈરા, નારદ જેનું નામ;
 કારભાર શ્રીકાર કરે છે, ગુણિયલ કીધું ગામ;
 ગુણિયલ કીધું ગામ સુધારી, વસ્તી વળી વિશેષ વધારી;
 ઘાટ રચાવે સરસ ધણેજે, કુળ દીપક દુર્લભછ કૈરા. ૭,
 દોહરા.

મદાવીરની વારનું, ભોગાવાનું દુષ્ટ;
 પૂલ રચાવી ઢાળિયું, સૌને કીધું સુખ. ૮.
 વળી કરાજું રકૂલનું, મોટું સરસ મકાન;
 બિછા ધમારત બહુ કરી, શોભાજું સંસ્થાન. ૯.
 અંદાવાળા છંદ.

સામ વેદિ બ્રાહ્મણુ શ્રીમાળી, દીક વસે તે ઠામ;
 જન્મયકી વસીયો નિજજાતે, સાં દિજ દલપતરામ;
 સાં દિજ દલપતરામ સુમારે, વધે વીશ વળી આઠ વધારે;
 એટલી ઊંમર એચળ ગાળી, સામવેદિ બ્રાહ્મણુ શ્રીમાળી.

મનહર છંદ.

એરે માધાવાવ તાઠું વિશ્વમાં વધાર્યું માન,
 શોભીતી બનાવી તને સારી શણગારી છે;
 લાખ ધન ખર્ચી તને લાયક લાણેણી કરી,
 તેણે જાણ્યું હશે જે જરૂર તુતો સારી છે;
 કેટલાક વર્ષ જતાં નીવડી તું એવી કેવી,
 ખારીલી જણાધને ગણાઈ ખૂબ ખારીછે;
 કહે દલપતરામ ખર્ચત ન બર્થ દામ,
 ખર્ચનારે જાણ્યું હોત ખારી તું થનારી છે. ૧૧.

દોહરા.

વડું ખ્યાત વટવાણુ છે, સાગર સરજું શહેર;
 ઉપજ એમાં એક દિન, આ આનંદ લહેર. ૧૨.
 બકરા ને પાડાતણું, દેવીને બળિદાન;

૧ ભોગાવાની રેતીમાં ભાર ખેંચવાથી બળદો મ-
 રી જતા હતા, તેનો દાખલો આજથી ૨૨૦૦ વર્ષ
 ઉપર થયેલા મહાવીર સ્વામિના વખતનો જૈન શાસ્ત્રમાં
 લખેલો છે.

દેવાતું દસરા દિને. બંધ કર્યું તે રચાન. ૧૩.
 મહિપતિ મકવાણા કુળે, રૂડા દાજ રાજ;
 કુમાર વયમાં કોડથી, કીધું ઉત્તમ કાજ. ૧૪,
 રૈયત રાજ રાખવા. વહેમ તળ્યો આ વાર;
 બહુ રાજ ચે બોલોયા, જન સૌ જેનેકાર. ૧૫.
 કાલુભા નામે કહું, ભલા અવર છે ભાઈ;
 લાયક લક્ષ્મણુ રામસમ, ગુણિયલ જોડગણાઈ. ૧૬-
 પાપ કર્મને પરહરે, ધરે ધર્મ ધરિ ધીર;
 સદા કરે સત્કર્મને, વહેમ ન રાખે વીર. ૧૭.
 કરે પ્રભૂ ચડતી કળા, પામો સુજસ પ્રકાશ;
 રૈયત ને રાજતણી, ધપર પૂરે આશ, ૧૮.
 નારાય છંદ.

કરે રવી વિનાશ જેમ આસ અધકારનો,
 પડે પ્રકાશ તેમ જે વિદાતણા વિચારનો;
 વહેમનો વિનાશ થાય છેક અદ્ય વારમાં,
 સુરીતથી જાણાય ભેદ સાર ને અસારમાં; ૧૯.
 થયો નરેશ જ્ઞાનવાન વર્ધમાન પૂરનો,
 સુશુદ્ધિથી તળ્યો વહેમ ધારિ ધર્મ શરૂનો;
 પ્રતાપવંત આપ તે પ્રજાનિ પ્રીત પામિયો,
 સુશ્રીર્તિનો પ્રકાશ આશપાશ દેશ જામિયો. ૨૦.
 નરેશ દાહરાજ આજ કાજ જે રડું કર્યું,
 વધી વિશેષ લાજ ચિત સૌ સમાજનું હૃદ્યું;
 સુણો પ્રજાજનો કૃપાણુ દેવ પાસ સૌ કહો,
 સુપુત્ર ચંદ્રસેહજીતણા ચદા સુખી રહો. ૨૧.

હરિગીત છંદ

હણિ વહેમરૂપી વાધ ઉન્મત, ત્રાસ ટાળ્યો અજાતણો;
 તેમજ ગરિબના ત્રાસ ટાળી, જુલમને જલદી હણો;
 જે જે વિચારી તે તમારી, પ્રભુપુરે મન કામના;
 સુખ સાજને બહુ રાજ પામો, રાય દલપતરામના. ૨૨.

મનહર છંદ.

વિમળ વાધેલા વંશ કહિયે કૈલાશ જેવો,
 એથી ઉપજેલી જે ગંગાજ જેવી આજછે;
 મકવાણા વંશ રૂપી મળી મહાસાગરમાં,
 લાખ ગણી લોકમાં વધારી વડી લાજછે;
 એજું નિરમળ ચિત પુન્ય દાનપર પ્રીત,
 કોડથી કરેલાં જણે ધરમનાં કાજછે;

૧ સન ૧૮૭૬ માં.

ભૂપ ભાવસીદતણાં પરમ પવિત્ર પુત્રી,
સતિ શિરતાજ આજ રૂડાં માછરાજછે. ૨૩.
મોતી મહેરાણુતણાં મુલકમાં માન પામે,
મોટી કીર્તિ તો તેથી દિસેછે મેહેરાણુની;
હીરા જે હંમર ગાઉ હેમમાં જડાયં જઈ,
ખરેખરી કીર્તિ તો તેથી હીરાની ખાણુની;
ખાણુનાં ફિરણુ જુમિ મંડળમાં ખાસે બેલાં,
બલાઈ તો તેથી ખાસેછે વિશેષ ખાણુની;
દેશમાં વિશેષ માન પાસે દક્ષપત તેથી,
ઘડવાણુનાયની વડાઈ વઢવાણુની. ૨૪.

દાહરા.

ચિતમાં નિત ચિંતન કરું, ધરી ઉર દર્શિતું ધ્યાન;
દિનદિન દાહરાજનું બહું કરે બગવાન. ૨૫.
જસ પામે જીવે ધણું, કરો મુધારા કાજ;
કરે કૃષ્ણ ચઢતી કળા, દિન દિન દાહરાજ. ૨૬.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ધધી વિશેષે પસરાય વેણે,
આધાર રાખે, રચળળ્યાં ઉગેત્રો;
ભૂંડું નહિ તેમજ જન્મ ભૂમી,
ધણે રચળે ઉદય કાજ જૂમી. ૨૭.

મનહર છંદ.

છાંરે આમલી હું તારી છાયા તળે અવતર્યો,
તારી છાયા તળે એજ છાપરીમાં ઉઠ્યો;
દેવળમાં દેવ તારી પાસેછે પારશનાય,
શ્યામ રંગ શરીરે વિશેષ વેશ છે ધર્યો;
લાખુ યાવ લાખેણીનું પ્રતિ દિન પાણી પીધું,
વિસર્યું મધી મને હું જે વિદેશ વિચર્યો;
કહે દક્ષપતરામ ગામ વઢવાણુ સદા,
ધમર આખાડ રાખે આશીષ હું ઉચર્યો. ૨૮.

રણુમલસરનું વર્ણન.

દાહરા.

જે જગદીશે જગતમાં, રચ્યાં રૂડાં મરં રત્ન;
કરી વદન તેને કરું, પ્રગંધ રચન પ્રયત્ન. ૧.
ધણી ધરાંગધરાણો “રણુમલ” રહું નામ;
રણુમલ સર તેણે રચ્યું પરાપકારી કામ. ૨.
રચે બાગ કે બગલા, રચે મહેલ નિજમાલ;
૧૪

નવાઈ એમાં કાંઈ નહિ, એતો વહેતી વાટ. ૩.
સૌ જનના મુખ કારણે, કીધું જે કંઈ કામ;
ધરણી તળમાં ધન્ય તો, નિર્મળ તેનું નામ. ૪.
એવા જનનો જગતમાં, કરવો જશ વિસ્તાર;
આખો મુજને ધમરે, એ માટે અવતાર. ૫.
સંમિપ ધરાંગધરાપુરી, કાક બનાવ્યો કીક;
ઉત્તર દિશમાં ઓપતું, રણુમલસર રમણીક. ૬.
કુર્ગતણા તે કારથી, દિસે કટલે દર;
પૂણું ફેટ પાંત્રીસસે, જાણો જનો જરૂર. ૭.
ખરચ્યું નાણું ખાંતધી, લેખે: ગણિ અંધલાખ;
તે પરંખરય કારણે, સૌ જનપૂરે સાખ. ૮.
કરી સારી કારીગરી, કીધું એવું કાણુ;
રચના રણુમલસરતણી, રાચે દેખી રામ. ૯.

ભુજંગી છંદ.

જઈ આજ સારી સરે^૧ યુગિન જેઈ;
કહું તે દવે જે ધરો કાન કોઈ;
યશો મમ આનંદમાં તૃપ્ત થાશે,
ચિતે નિસ તે વાંચવાને ચહારો. ૧૦.
બત્તા પુણ્યના કામમાં રાખી ભાવ,
રચ્યું રાજસાહેબ રહું તળાવ;
પૂરા પુણ્યનું કામ તે જેમ જાણી,
રચે પવં પુણ્યાર્થ પુણ્યાત્મપ્રાણી, ૧૧.
વિશેષે કશી કામ તે હું વખાણું,
જગાધિપતિ શીઝશે એમ જાણું;
વડી પુણ્યની વાત કોઈ વખાણે,
કો પાપ તેનું પ્રભૂ પ્રીત આણે. ૧૨.
દયાથી પ્રભૂએ દિધી કાવ્ય રાક્ષિ,
બલા ભાવથી તો કહું એવી બક્ષી;
કરે પુણ્યનું કામ કોઈ વિચિત્ર,
વખાણી કહું મારી વાણી પવિત્ર. ૧૩.
રચ્યું ધમરે એટલું બધાંડ આણું,
જીઓ કામ તેમાં બદ બાકી રાખ્યું;
દિસે જ્યાં ધણાં માણુસોનો જમાવ,
ન કીધાં ધણાં ત્યાં કુવાને તળાવ. ૧૪.
દાહરા.

તે તો પરાપકારી જન, કરે રિદ્ધવા રાજ;

૧ સરે-નગાવ

કવિજન પાણુ કિરતી કરે, અવલોકી એ કામ. ૧૫.
 વર્ણન કરવા મનવધ્યું, તાજું કોઈ તળાવ;
 રણુમલસર નજરે પડયું, ભાળી ઉપનયો ભાવ. ૧૬.
 વીરમગામે મુનસર, છે ધોળકે મલાવ;
 કાંકરિયા નામે કહું, અમદાવાદ તળાવ. ૧૭.
 જ્ઞેયાં તે જીરણુ ધણાં, દ્રાઢ્યાં તૂટ્યાં તેમ;
 વર્ણન એવાં વૃદ્ધનું, કરવું રૂએ કેમ. ૧૮.
 સરસ સરોવર આ સમે, સૌ જનના સુખકાળ;
 ધર્મ નિમિત્ત બધાવીયું, રૂડાં રણુમલરાજ. ૧૯.
 વર્ણન કરવા મન વધ્યું, તે નિરખી તતખેવ;
 કોડે હું વર્ણન કરું, દેશે વાચ્યા દેવ. ૨૦.
 સંવત મુનિ શશિ ભક્તિ, જૂ, માધ માસ સુખકાર;
 રણુમલસરે રૂડું રચ્યું, વદિ દાદશિ કવિ વાર. ૨૧.

દ્વિતી દેખાવ.—ભુજંગી છંદ.

જુઓ દ્વિતી યુક્તિ કેવી જણાય,
 ગિરી રાજ્યની તુલ્ય શોભા ગણાય;
 ધણાં ઝાડનાં ઝુંડ ઊંચાં વધેલ,
 દિસે જેમ માહેશ્વરીનો મહેલ. ૨૨.
 વિશેષે જુઓ આ વડોની ઘટાછે,
 તથા તાડની છત્ર જેવી છટાછે;
 કહું કેળની કાંતિ કેવી કરીછે,
 ધન્યજો રૂડી આંગણે શું ધરીછે. ૨૩.
 નમે ને જાચી યાય આકાશ માંહી,
 કરી હાય ચાળા કહે જેમ કાંહી;
 કહે સાનમાં સર્વને મર્મ એવા,
 અહો પ્રાણિ આવો અહો દાન લેવા. ૨૪.
 બિન્ન ઝાડનાં પાંદડાં ખૂબ ઝૂમે,
 રૂડાં બારણે તોરણો જેમ લૂમે;
 સુગંધી શિંગો વાયુ સન્મૂખ આવે,
 તહાં માનથી તેડવા જેમ ધાવે. ૨૫.
 જુઓ કોકિલા બોલ મીઠા કહેતી,
 જનારા જનોને દિસે માન દેતી;
 ઝિણું શબ્દ બિન્ન ખગો ઉચ્ચરે છે,
 દિસે જેમ તે વાત કાંઈ કરે છે. ૨૬.
 તહાં રંગ લીલાં તૂણા ઉગિયાં છે,
 બિછાનાં બિછાવેલ શું શોભિયાં છે;

સુશોભીત ઝાડો રહ્યાં ખૂબ ઝૂમી,
 રૂડી બાણિયે તે રચી રંગ ભૂમી. ૨૭.
 જુઓ પાણીયારી ચિયો કેવીયો છે,
 દિસે શિર ગળાં ધરી દેવિયો છે;
 ધણાં લોકના ચોક જતાં જણાય,
 જનો જેમ તિથે મળી સંધ જાય. ૨૮.
 જુઓ કાંઈ તો કાવડે નીર લાવે,
 નિહાળી કવિને ઉરે તક આવે;
 દિસે તીર્થવાસી કરી તીર્થ આપ્યો,
 જુઓ કાવડે નીર ગંગાનું લાવ્યો. ૨૯.
 પશુ વૃદ્ધ પાણી પીવા કાળ જાય,
 મળે વૃદ્ધમાં વૃદ્ધ તો ભીડ થાય;
 દિસે જેમ દાતારના દાર પાસે,
 રહે ભીડ ભીખારીનો દાન આરો. ૩૦.
 જુઓ એક રસ્તેથી ગાયો અનેક,
 દિસે આવતો ઘેરી ગાવાળ એક;
 ધણાં લોકને એક આચાર્ય જેમ,
 ચલાવે જુઓ ધર્મને પંથ તેમ. ૩૧.
 વળી વિચરે ને કરે શબ્દ ગાયો,
 શુણી શબ્દ તે તો વિશેષે સુહાયો;
 તથા તો ટળી પૂણું જેને પ્રતાપે,
 મહારાજને ગાય આશીષ આપે. ૩૨.

પાળનો દેખાવ.

બધી બાજુએ પાળ કાંધેલી કેવી,
 સૌમા સર્વ દિસે સજી હોય જેવી;
 સૌમા દેશ નેપાળની સૌથી સારી,
 હિમાદ્રી શિવાલીકની જેમ ધારી. ૩૩.
 દિઠાં ઉપરે દેવજો દિપતાં છે,
 તથા શીખરો શીર શોભી રહ્યાં છે;
 જગા જોઈ જેનારતું ચિત્ત લોભે,
 હિમાળા શિરે શીખરો જેમ શોભે. ૩૪.
 પડે પાણી મહે પ્રતીબિંબ કેવાં,
 યથાર્થ પ્રમાણે બિછ જોડે નેવાં;
 રૂડાં દેવજો દેખીને દીલ બાવ્યાં,
 બિન્ન બાણિયે રોપનાગે બનાવ્યાં. ૩૫.
 દિસે દેવજોનાં પ્રતીબિંબ કેવાં,
 નિધી તીર નાવો રહે સ્થીર એવાં;

ધન્યો દિસે નીરમાં દેવજોની,
સહ નેમ સાક્ષાત શોભા સદોની. ૩૬.

મનહર છંદ.

ઉત્તરને દક્ષિણ કિનારા સીધી લીટીમાંછે,
અસેને શિતેર કુટ લંબાઈ પ્રતેકની;
પૂરવને પશ્ચિમ કિનારા લંબ ગોળાકાર,
આકૃતી મધુપુડાના ઊંઘના વિવેકની;
ચોખ્ખા તે દિશાઓમાં દેખાયછે ચચ્ચાર ખૂણા,
એકસો શિતેર કુટ લંબાઈ હરેકની;
વિશ્વ વશીકરણ શું અષ્ટ કોણુ જન્મ રચ્યો,
એવી યુક્તિ જોઈ રણમલસર એકની. ૩૭.

દોહરા.

ઘેરાવો ત્ય ઘાટનો, ઠીક બન્યોછે ઠાક;
કુટગણતાં પૂરા ચયા; પંદરસે ને સાક. ૩૮.
પૂર્વદિશે નયો પગધિયાં, ત્રણ દિશમાંછે તેહ;
પણ યુક્તી પરિપૂર્ણ છે, જેવા લાયક નેહ. ૩૯.
નૈરત વાયુ ખૂણમાં, જળની આવક જળુ;
દીડી ત્યાં શુભ દેરિયો, તેનાં કહું પ્રમાણુ. ૪૦.
ત્રણ દેશ દક્ષિણ તટે, ઉત્તરમાં જે એમ;
પશ્ચિમ તટપર એકછે, પૂર્વ તટે જે તેમ. ૪૧.

મનહર છંદ.

દક્ષિણમાં પૂર્વમણી બંગારી કુખેર બલા,
આયમણે રામેધર તથા હંસા દેવીછે;
ઉત્તરમાં પૂર્વમણી શકિતતણું દેડે શોભે,
પશ્ચિમ તરફ દેવી યૌચરાજ તેવીછે;
પૂર્વ તટે દક્ષિણમાં દેવી મહાલક્ષ્મિ દિસે,
ઉત્તરે ગણેશ દેવતણી દેરી એવીછે;
પશ્ચિમ તટે તો જળ દેવકીની જોઈ દેરી,
કહુંછું વિગત તેની દેરી કેવી કેવી છે. ૪૨.

દોહરા.

લાંબું જાયુ બાર ફૂટ, હંસાનું આગાર;
સવા આઠ ફૂટ પહોળું છે, સરવરતો સણગાર. ૪૩.
લાંબી પહોળી ફૂટ ત્રણ, જાયી નવ ફૂટ એમ;
જળ દેવીની દેરીછે, તે પણ શોભે તેમ. ૪૪.
લાંબાં સાડી આગણિસ, પહોળાં તે ફૂટ બાર;
ઉચાં પંદર ફૂટ છે, અવર દેવ આગાર, ૪૫.

તે તળાવનું ક્ષેત્રફળ, ગણિયે પાળ સિવાય;
મુનિ-સરણુજી વેદશુભ, કુટની-સંખ્યા-ચાય. ૪૬.
પાળ ઉપર દુલ ઝારના, પાગતણો છે ઠાક;
આખો તે પહોળે પને, સર્વ દિશે કુટ-સાક. ૪૭.

હરિગીત છંદ.

વડ પીપળાને પીપરો, શુદ્ધિયો વડચુંદ દિશ;
પરદેશો દેશો બાવળો, લીંબડા-કડવાને મીંદા;
મહુડા પલાશ પલાંશી ખેર, અશોકપત્રવ આંબલી;
છે બોરસડીને બોરડી, કાંચક ચંને બીલી-ભલી. ૪૮.
અરીઠી સરગવા વાંસ છે, ત્યાં અધિક ઊંચાતાડછે;
રાબાંબુ નાંખૂ નાળિયેરી; આમ્રનાં પણ ઝાડછે;
અન્નાસ અંછર દ્રાપ દાડમ, કેળ દેરી કુંકણી;
શેતૂરમેસીતાફળી, વળી જામ ફળી પણ છેધણી. ૪૯.
બીન્નેશો તેમ બદામડી, છે કરમદા સારા કહું;
ગુલદાઉદીને ગુલજાબા ગુલતોરપણુ ત્યાંછે બહુ;
ગોટા હનરી હારસિંગા, જુહ કણેરી કેતકી;
ચપો અને છે અગધિયો, નિર્ભેતાંમન લોભે નકી. ૫૦.
તુળસી સ્વદેશો વિલાયતી, છે નોળગુડ ને લેસ્યતી;
આચુંદરો મેંદી કુંવાર, કૂદિતા આદિક છે અતિ;
શોભા નિહાળી શી કહું, ઉપમા સરસ આભાસની;
જુળી રહીછે ઝાડ તે, કહિયે રૂપી કૈલાસની. ૫૧.

ભુજંગી છંદ.

રહી જુળિ: ત્યાં નેમ કૈલાશ ઝાડી;
ગુણી ગંગ શું નીર જોખે અગાડી;
વળી ઝાડો તે નેવી શંખુ જટા છે,
અને એયદી ઉતરી ગંગ આછે. ૫૨.
દુલ્યાં ફૂલ તેમાં રૂંધાં પંચરંગી,
રહે લોક નેવા અતીશે ઉમંગી;
બન્યો શોભિતો ઈંદ્રનો બાગ નેવો,
દિસે દેખતાં સાદ દેખાવ એવો. ૫૩.
રૂપી પાળ-જેવા ધણું ચિત્ત લોભે,
મુસિંદાદિ-સિંધુ તટે નેમ શોભે.
રચો છે નિચે ચાલ ચોખી વિગાળ,
દિસે દુર્ગ દિવારખી દ્રાવ્ય તાત. ૫૪.

* ૩૪૨૨૫૭ ફૂટ. ૨ ૫૪૨૨-૫૪૫૨

પગથીયાં.

સજ્યાં શોભિલાં સ્વચ્છ સોપાન^૧ સારાં,
 દિસે હર્ષ પામે જનો દેખનાસં;
 જુઓ જેવી દીપે મણી પાશ્વ ભાતી,
 ભલી એવી પાશાણની શુદ્ધ ભાતી. ૫૫.
 ધસે કે ખસે તે નહિ કોઈ કાળે,
 કરી કીર્તિ છે સ્થીર ભણે ભુપાળે;
 ધણા કાળ સૂઝી ટકી તે રહેશે,
 જનો રાજની કીર્તિ તેથી કહેશે. ૫૬.
 કહું સાત સોપાનની જુકિત કેવી,
 જઈ સજ્જનોએ લિલા જોઈ લેવી;
 નિચે એકથી એક છે એમ થોક,
 દિસે જેમ બ્રહ્માંડના ઉર્ધ્વ લોક. ૫૭.
 જુઓ નારિયો નીર જોને ભરેછે,
 ઘડા નીરમાં ધીર ધારી ધરેછે,
 બહુ શબ્દ જે જે મહારાજ બોલે.
 કહે દાન દાતા નહીં આપ તોલે. ૫૮.
 પડેછે પ્રતીબિંબ ત્યાં નારિ કરાં
 ઘણા નીરમાં સ્વચ્છ શોભે ધણેરાં;
 દિસે જેમ પાતાળની પદ્મણી છે,
 મહારાજનું પુન્ય તે પુછીં પ્રીછે. ૫૯.

જળ વર્ણન.—દોહરો.

૩૩ રણમલસર વિષે. જીવન છે તે જાણુ;
 જીવન રણમલસિંહનું, આપ્રસક્ષ પ્રમાણુ. ૬૦

ભુજંગી છંદ.

જુઓ નિર્મળું છે ભર્યું નીર કેવું,
 દિસે સજ્જનોનું ભણું ચિત્ત જેવું;
 અતી લાયકી વાળીં જો લેર આવે,
 રૂડી સાગરે લેર જોવી સુહાવે. ૬૧.
 કહુંછું વળી તે દિસે લેર કેવી,
 કવિને દીશે કાવ્યની લેર જોવી;
 વળી તેયકી હું વખાણું વધારે,
 કહે દાન લ્યો દાણ લાંબા પસારે. ૬૨.

કહે લોક છે તે સરે^૧ નીર કેવું,
 અમે સાંભળ્યુંછે ધણીવાર એવું;
 જનો વિશ્વમાં જે ન આ નીર જાણે,
 વધુ નીર ગંગાતણું તે વખાણે. ૬૩.
 પીંચે નીર ત્યાં કોઈ ઝાંઝે પ્રસંગે,
 હરે રોગ આરોગ્યતા થાય અંગે;
 સદા એ મહા ઔપધી જેમ સેવી,
 નિરોગીક કાયા કરે શુદ્ધ એવી. ૬૪.
 ભલે દેવ લોકે સુધા ખુબ હોય,
 કદી પૃથ્વિના લોક પામે ન કાય;
 જુ, સુધાથી ધણું આ દિસે નીર સાફ,
 તૃપાતૂરની જે તૃપા ટાળનાફ. ૬૫.
 સુધા જે પીંચે જે કરે સ્વર્ગ વાસ,
 અહીં જીવતાં કોઈ રાખે ન આશ;
 ઉધારે ઉજારોતણી છાપ છાપે,
 ભલો એથી જે રોકડો એક આપે. ૬૬.
 ભલે હોય ભાગીરથી સૌથી મોટી,
 ન આપે મને નિલ તે નીર લોટી;
 પીંચે મૂળ દેશી જનો પાણીં જેવું,
 વખાણું વિશેષે વડું માન તેવું. ૬૭.
 રૂડે તે તળાવે રહું નીર એમ,
 જુઓ અક્ષરોમાં રહે અર્થ જેમ;
 કહું શોભિતા નીર કલ્પોલ કેવા,
 બને વાણીં કેરા બહુ છંદ જેવા. ૬૮.
 વળી સ્વચ્છ ભાસે ભર્યું નીર એમ,
 ભરી વિશ્વમાં રાજની કીર્તિ જેમ;
 તરંગો ઉઠે સ્વચ્છ તે મધ્ય કેવા,
 જુઓ રાજની કીર્તિનાં કાવ્ય જેવા. ૬૯.
 હરો નીરકે આ હશે કાચ દાળ્યો,
 ટળે શી રીતે એહ સંદેહ ટાળ્યો;
 રચેલો મએ દાનવે જેમ સ્વચ્છે,
 અતિ આપતો ચોક શ્રી ઈંદ્રપ્રચ્છે. ૭૦.
 ઉઠે નીરમાં ઉજળા જે તરંગાં,
 વધે દેખતાં અતરે ઉછરંગ;
 જુઓ ચત્ર ભૂરી વિષે ઉજળીઓ,
 ભલીભાત લીપી કરી ઝાંકળીઓ. ૭૧.

૧ સરે-તળાવે.

જળ જંતુ વિષે.

વસે મચ્છને કચ્છ કચ્છો^૧ વસેછે,
 મિઠા નીરનું તે સદા સૂખ લેછે;
 નિધિનું ગણી મીરતો ખૂબ ખાઈ,
 વસ્યા સિંધુ વાશી પૌવાનીર સાઈ. ૭૨.
 જુઓ ધમ્મરે શક્તિ આપેલી નેવી,
 જુદા પ્રાણિઓમાં દિસે શક્તિ તેવી;
 સહ પોતપોતાનો શક્તિ પ્રમાણે,
 ગતી તેવી ને કામ તેવુંજ જાણે. ૭૩.
 જુઓ મચ્છ તો નિરમાં ખૂબ દોડે,
 જમીમાં નહિ જે શકે કીડિ જેડે;
 જુઓ સાપને કાચળા જાતિ જે છે;
 મહીમાં તથા નીર મદ્દે ફરેછે. ૭૪.
 જુઓ નીરની ફૂંડી જેનું નામ,
 ફરે પાણીમાં પૃથ્વી આકાશ ઠામ;
 ઉડી ઊડી અકાશની વાટ જાય,
 તદા પક્ષિણી તેનો જાતિ જણાય. ૭૫.
 જુઓ ભૂમિમાં એજ જ્યારે ફરેછે,
 ભલી ભાતની ભૂચરી તે ફરેછે;
 જજે હુખિને ઊડી અત્યંત જાય,
 તદા પાણીનો પ્રાણિ તેતો ગણાય. ૭૬.
 પ્રભૂ માનવીને મતી તેમ આપે,
 બધાં કામ સાધે પ્રભૂને પ્રતાપે;
 પ્રભૂ દત્ત શક્તિ ન જને. જણાય,
 સદા કામ તેના ચક્રે એક યાય. ૭૭.
 બિન્ન કામમાં યુદ્ધિ તેની ન પેસે,
 બતાવે બિન્નું કોઈ તો હારી જોસે;
 વિચારી ભલા દીનતા મૂખ બાળે,
 મહા મૂર્ખ મિથ્યા અબીમાન રાખે. ૭૮.
 કદી પારધી જળ તેમાં ન નાંખે,
 રહે પ્રાણિયો તે નહીં બીક રાખે;
 જડે જાનહતી તીરમાં વાસ જોને,
 નહીં ધર્મના દૂતનો ત્રાસ તેને. ૭૯.

જળ ઉપરનો દેખાવ.

જુઓ પાનડાં પાણી મધ્યે તરેછે,
 દિસે તે નિધિ મધ્ય નૌકા ફરેછે;
 દિસે દોહડાં જેમ શોભે સુકાન,
 ચડ્યા જીવ જંતુ ઉતાર રામાન. ૮૦.
 બહુ પોંચણી પદ્મ પત્રો મિરાતે,
 ભમે બ્રંગ તેની જળી ખૂબ જાણે;
 બિન્ન પક્ષીઓ ઉડતાં આવો પેડા,
 બહુ જાણિએ આવિને હંસ બેડા. ૮૧.
 બગોળી જુઓ પક્ષિ કેવી બનીછે,
 ધરે ધ્યાન ને ઝાલવા મત્સ ધમ્મે;
 હગો વેપ આચાર્યનો જેમ ધારી,
 હગે લોકને તે બની બ્રહ્મચારી. ૮૨.
 વળી આ જુઓ જોડે છે ચક્રવાક,
 જુદાં ના પડે પ્રેમ એવો અથાક;
 દિસે જાણિયે કોઈ છે દેવ દેવી,
 શિવા શ્રાવણી પામ્યાં કાય એવી. ૮૩.

ત્રીવેણીનો આભાસ.

સદા નીર મોતી સમું સ્વચ્છ જે છે,
 ગણે લોક ગંગાતણું નીર તેછે;
 ચડે મેઘ તો શામળું તે રહેછે,
 તદા લોક કાલિંદિ કેડું કહેછે. ૮૪.
 કદી આજ તારાથી રાતું જણાય,
 નદી બ્રહ્મપુત્રીતણું તે ગણાય;
 કદી તો બધા રંગ સાથે દિસેછે,
 તદા લોક જાણે ત્રિવેણી વસેછે. ૮૫.
 તડે મંદિરે ગૌરીનો નાય લાધ્યો,
 મળ્યો જાણિયે એજ ગોવિંદ માધો;
 સમીપે ત્રિવેણીતણો આ રામાન,
 પ્રભા પેળીને જાણિયે પ્રાગ રાજ. ૮૬.
 સાત સમુદ્રનો આભાસ.

હરે ધાતુના મેઘને જેમ દાર,
 બધું ઘોઘને તે કરે ધાતદાર;
 હરે રોગને તેમ આ એક બિંદુ,
 યડે ઉપમા એયથી "દારસિંધુ."^૨

૧ કચ્છો.—એક જાનની માછલી, જેની પૃંછડી પા-
 તળી હોયછે; અને એને મુંછો હોયછે.

૨ બેલા—સારાજનો.

૧ ચક્રવાક—સારસાં, ૨ દારસિંધુ—જેને નિંદી નદી-
 સાગર કહેછે તે. નિંદુગનાની પાસે.

પ્રભા બધ ન્દુષ્ટતણી જ્યાં પડેછે,
તહાં ક્ષીરનો^૧ સિંધુ ચિતે ચડેછે;
પ્રભા ગુલદાઉદિનાં ગુચ્છની છે,
દધીરૂ સિંધુના તો છળી ત્યાં બનીછે. ૮૯.
પ્રતીજાંય ચંપાની જે કામ પેખી,
હોંધો ધી તણો સિંધુ તે કામ લેખી;
વળી દાડમીનાં દિસે પુષ્પ જ્યાં છે,
ભયો સિંધુ ઇક્ષિ^૪ રસે તેમ ત્યાં છે. ૯૦.
દીસે મેઘ આભાસથી નીર કાળું,
સુરાનો^૫ ભયો સિંધુ તે વાદ ભાળું;
સદા તો દીસે મીઠા^૬ સિંધુ સમાન,
ભયું ભૂમિ મદ્દે સુધાતું નિધાન. ૯૦.

સમુદ્ર મથન

દિસે ચોકિ ત્યાં રાજ સાહેબ કેરી,
સિપાઈ તથા હિંદુ જાતિ ધણેરી;
ઘટે ઉપમા ઉચરું એનીં એમ,
મળ્યા દેવ દેવો નિધી તીર જેમ. ૯૧.
જુઓ રૂડો આ એક હોડી તરેછે,
ધરેલો નિધી મધ્ય મંથાદ્રિ એછે;
દિઠો સર્પ આશ્ચર્યકારી અથાગ,
વશ્મો જાણિયે એજ વાસડો નાગ. ૯૨.

ચૌદ રતન.

મહારાજના મહેલમાં જે રત્નાછે,
વશી વાસ સાક્ષાત સિંધુસુતાછે;
મહારાજને કંઠ હીરાતું તેજ,
મળ્યો સિંધુ મદ્દેયો કૌરભ એજ. ૯૩.
તળાવે રૂડી વૃક્ષના ભાળી ભાત,
દિસે જાણિયે એજછે પારિજાત;

૧ ક્ષીર—સમુદ્ર યુરોપના રસની ઉત્તરે.

૨ દધી સિંધુ—ઉત્તર મહાસાગર જેમાં ખુરદ્ જામેછે તે.
ઉત્તરધ્રુવ પાસે.

૩ ધીતણો—પીળો સમુદ્ર ચીન અને કોરીયાની વચ્ચે,

૪ ઇક્ષિ—અર્ધસ્તાન ને આફ્રિકની વચ્ચેનો રાતો સમુદ્ર.

૫ સુરા—કાળો સમુદ્ર તે રશિઆ અને તુર્કસ્તાનની વચ્ચેછે.

૬ મિષ્ટ સિંધુ—મીઠો મહેરામણ અથવા સીંધુ નદી.

બગો પાણીના પાનથી છે પ્રમત,
દિસે ગુણ એતો સુરાનોજ સત્ય. ૯૪.
દોહરો.

વૈદ વડો વિખ્યાત છે, અંબાશંકર એક;
ધનવંતરિતુલ્યે ધરે, વૈદક શાસ્ત્ર વિવેક. ૯૫.
ભુજંગી છંદ.

મહારાજનો વૈદ છે ચિત ભાવ્યો,
નિધિમાંથી ધનવંતરી એજ આવ્યો;

ચતુરાં કપાળે કયો ચાંદલો છે,
દિસે તે નિધી મંથતાં નીકળ્યો છે. ૯૬.
દિહી ગાય ત્યાં ખૂબ છે રૂપ જેતું,

ઉરે ધારીયે એજ છે કામધેતુ;

મહારાજનો જે મહામત હાથી,
મળ્યું રત્ન તે જાણિયે સિંધુમાંથી. ૯૭.
તળાવે રૂપાળી દિસે પાણીયારો,

નિધિ મંથીને એજ રંભા ઉધારી;

વળી રાજના અશ્વને શું વખાણું,
નિધિ મધ્યથી ઉપજ્યું રત્ન જાણું. ૯૮.

સુધા તુલ્ય તો નીર છે શુદ્ધ સાદું,
નિધિનું રૂડું રત્ન એતો ઉચારું;
મહારાજની શસ્ત્રશાળાનું આપ,

દિસે જાણુંએ એજ સારંગ આપ. ૯૯.

દિસે દેવની આગળે શંખ સારો,
રૂડું એજ સિંધુ તણું રત્ન ધારો;
પ્રલય પાપનો એજ પાણી કરે છે,

પ્રલય કારી તે ઝર તેથી ઠરે છે. ૧૦૦.

રૂડાં એ રીતે નિર્મિયાં ચૌદ રત્ન,

થયાં પ્રાપ્ત જાણે કર્યાથી પ્રયત્ન;

તટે શંભુનો વાસ છે સાથ શીવા^૧,

પદ્માયી પ્રભુ જાણિયે વીધ પીવા. ૧૦૧.

૧ શીવા—પાર્વતી.

જન સમુદ્ધ.

ભિયો પુરૂષો વદ આલ્યાં ઉમગે,
મળ્યાં જેમ જનત્રાણ જનતા પ્રસંગે;
મુખે રાજ સાહેબની કીર્તિ ગાય,
કથા કીર્તનો સ્થિરમાં જેમ થાય. ૧૦૨.

જથાખંધ કાંઠે ધણા લોક જાય,
પ્રતીબિંબ તેનાં જુઓ આ જણાય;
જતાં હોય તે નાવમાં ખેસવાને,
વધે હર્ષ દેખાવ તે દેખવાને. ૧૦૩.

જનો દેવનાં દર્શને જૂથ જાય,
તળાવે તદા ભીડ ભારે જરાય;
દિસે જેમ તેતો ધણા સિંધુ ધાટે,
જતા હોય વેપારી વેપાર માટે. ૧૦૪.

લિધા અક્ષતો કે ક્ષોભ દ્રવ્ય મેવા,
જઈ ભાવથી દેવને ભેટ દેવા;
દિસે જેમ તે લક્ષ્મી લાભ ખાવા,
જનો જૂથજૂથ માલ ચાલ્યા ચડાવા. ૧૦૫.

જુઓ પાધડીમાં ધર્યા કાગળો છે,
ખિન્ન દેશની શું લોધી હુંડીયો છે;
જઈ દેવની આગળે નાણું મુકયું,
દિસે જેમ તે નાવતું વર મુકયું. ૧૦૬.

જઈ દર્શને પ્રત્યનો લાભ લાવે,
ભરી નીરને નારિયો પાછો આવે;
દિસે નાવથી માલ ઉતારો લાલ્યાં,
ધણા હર્ષથી લાભ લધેર આવ્યાં. ૧૦૭.

વહેછે શિજો મંદ જો સ્વચ્છ વાયુ,
મુગંધીપણું છે જખીવંત છાયું;
પ્રવાસી, જનો જેમ રસ્તે મહાલે,
મહારાજાની કીર્તિ તે સાથ ચાલે. ૧૦૮.

સ જળ દેવડી.

ખન્યા ધાટ ઘેરાવ સોપાન સારાં,
કટી મેખળા તુલ્ય તે શોભનારાં;
વચે નીર રવે ખની નીર દેવી,
ધરી મેખળાને ઉભી હોય જેવી. ૧૦૯.

લિલાં ઝાડ ચારે દિશે આશ પાસે,
લિલી સારીં આઠીં ઉભી એમ ભાસે;
રલા પુષ્પના છોડ લાં છે રપાળા,

ધરી કંઠમાં પુષ્પની જેમ માળા. ૧૧૦.
ફરકે જુઓ કેળનાં પત્ર કેવાં,
દિસે સારીંના છોડાં હોય એવાં
જિયા એયડી નીરખો નાળિયેરી,
ધરેછે જખી તે શિરે જત્ર કરી. ૧૧૧.

જુઓ જાંબુડાં છે રડાં કૃષ્ણ રંગે,
દિસે ત્રાજવાં આપતાં દેવીં અંગે;
જુઓ દાડમો પાછો ફાટ્યાં સમીપે,
દિસે ખીજ દેવીતણાં દાંત દીપે. ૧૧૨.
ચઢે જ સમે મેધ આકાશ અત્ર,
દિસે દેવીંમાથે ધર્યું મેધ જત્ર;
વળી મેધમાં ચંચળા ચાર થાય,
શિરે દેવિને ચામરો શું ઢાળાય. ૧૧૩.

ચોમાસાનો દેખાવ.—દાહુરો.

ચ્યના રણમલસરતણી, જેવા કાળ જરર;
ધન રાજ સ્વારી સહ, આવ્યો હરખી ઉર. ૧૧૪.

ભુજંગી છંદ.

જુઓ આજ આકાશમાં મેહ ગાળે,
વડી નોખતો મેહ રાગની વાળે;
જુઓ વીજળી મેધ મધ્યે ઝખૂકે,
મહા શરવીરોતણાં શસ્ત્ર ઝૂકે. ૧૧૫.

જુઓ પંચરંગી રડું ચાપ તાણ્યું,
દિસે જેમ વૈકુંઠથી હોય આણ્યું;
થયા ભૂમીમાં મોરના સોર સાર,
દિસે મેધરાજતણા ચોપદાર. ૧૧૬.

વદે દાહુરો શખ્દ તે શું વખાણું,
મળી આર્ષની જેરખો આવીં જાણું;
જુઓ વૃષ્ટિથી નીરનાં પુદ આવે,
મહા દેવીને મોર્તીથી શું વધાવે. ૧૧૭.

ખડુ પુદ્ગુદા નીરમાં ઉપલે છે,
નિહાજો વળી નીરમાં તે જમે છે;
પરીજલથી કાટી જલમાં ચાય,
વળીં સર્વથા જલમાં તે સમાય. ૧૧૮.

પડે પુદ ત્યાંતો વજેછે કુંડાણું,
વધીને વળી તે યતુ એટ બાણું;
વડી કાલમાં એકસો શર ઝૂકે,
ચમું જેમ કુડે વળીં માગ મૂકે. ૧૧૯.

પ્રવાહો પહા નીરના આશ પાશ,
મળ્યા વંદવા નાણીએ મેઘ દાસ;
વળી તે પ્રવાહો ભજે તે તળાવે,
દિસે નેમ નાત્રાળનાં જુથ આવે. ૧૨૦.
મળી નીર વર્ષાદતું જુથ આવે,
ધણે દુરથી તે દિસે દેખી ભાવે;
દિસે નેમ પૃથ્વી વીધે પાક થાય,
જીમીપાળે કરે ખળને ભરાય. ૧૨૧.
પ્રવાહો કરેછે ધણા ધૂધવાટ,
ધણી કીર્તિ ઉચ્ચારનો નેમ ધાટ;
કહે રાજ રાજ જીગો જીગ જીવો,
દિહો વંશ ઝાલા વિષે એક દિવો. ૧૨૨.
ધણે દુરથી નીરનું બેન સાંધું,
કહું નેમ રાજ સદામત ખાંધું;
પીએ પ્રેમથી આવીને નીર પ્રાણી,
મહારાજની કીર્તિ મોટી વખાણી. ૧૨૩.
વળી ઉપમા એની એવી વિચારે,
મહા સિંધુ મધ્યે ધસી ગંગધારે;
જાયા ટેકરાથી વહું વારિ આવે,
હિમાળા થકી નેમ ગંગા સિધાવે. ૧૨૪.
જીઓ આવતુ નીર ડાળું જણાય,
પસી ત્યાં વિશેષે વળી સ્વચ્છ થાય;
કદી દુર્ગુણી જો સને સંગ સારો,
જીઓ આ રીતે સદૃશી તેથનારો. ૧૨૫.
ધણા પક્ષીઓ ત્યાં મિકા બોલ બોલે,
કહું તરથી ઉપમા તેહ તોલે;
ક્યોંછે જ્યો પક્ષીનો એમ કાક,
પટે ગંગ તીરે દિને વેદ પાક, ૧૨૬.
કરે કોઢિલા શબ્દ સારા ઉચાર,
દિસે રાજના શૂણ ગાનારી નાર;
મધૂરા વટે શબ્દ ત્યાં શક મેના,
શૂણી નાણિયે હોય ગાંધર્વ તેના. ૧૨૭.

ઉદારતા.—દોહરો.

રાત વરત જે માગતાં, નહિ કદી કહે નકાર;
રણુમલસરને રંગે, દિસે સદા દાતાર. ૧૨૮.
કોણ કહે જન કૃપને, દુનિયામાં દાતાર;
રણુમલસરની રીત જે, રાજે એજ ઉદાર. ૧૨૯.

જીવંતી છંદ.

અરે ઓ કુવા તું ન લે ગર્વ એવો,
કહે કોણ દાતાર જે તૂજ જેવો;
નહી નીર પામે વિના શૂણ વાળો,
રહેછે નિરાશી તૃપાશી દુખાળો. ૧૩૦.
નિધિને કહે કોણ ઝાઝો વખાણે,
પીવા પાણી મીઠું નદે કોઈ ટાણે;
તૃપાતર આશા કરી કોઈ આવે,
તૃપા તેતણી તો રૂજે આ તળાવે. ૧૩૧.
અરે સિંધુ તું ગર્વનો છોડ ધાટ,
ધણા એવડો શો કરે ધૂધવાટ;
અમે તૂજ મોટાની મોટાઈ નાણી,
પીવાને ન પામે કદી કોઈ પાણી. ૧૩૨.
કરે નીરનું દાન જે કોઈ આવે,
નિરાશી નહિ કોઈ ત્યાંથી સિધાવે;
નિહાળી મને તો નકી દીલ ભાસે,
લીધો શુણ શીખી પ્રભુપાળ પાસે. ૧૩૩.
તથો તાપથી તે તણો તાપ દાળે,
કરી શાંત આનંદનો આધ વાળે;
ધિરા સન્નનો શાંતથી ધૈર્ય આપે,
કુખી લોકનાં દીલની દાઝ કાપે. ૧૩૪.
સદા સર્વ પામે તહી નીર પાન,
દયાથી મહીપાળ દે નેમ દાન;
તથાપિ કદીએ નહી નીર વૂટે,
ખળનો કદાપિ નહી નેમ ખુટે. ૧૩૫.
જીઓ નીર પી પક્ષીઓ ઉડી જાય,
દરો દિશમાં વૃંદનાં વૃંદ ધાય;
મહારાજની કીર્તિ સોને કહેવા,
ગયા ખેપીયા શું જીઓ પક્ષી જેવા. ૧૩૬.
શૂણીના શૂણને ન દો નતપાશી,
કદી કોઈને તે ન કારે રાશી;
તથાપિ અરે એક વિવેક આણે,
કરેછે સદા દાન પાત્ર પ્રમાણે. ૧૩૭.

ઉપમાઓ.—દોહરો.

શેષ નાગ શિર શોભિતી, મેદનીં મુગટ નિદાન;
રણુમલસર તેમાં રહું, મણી અમૃત્ય સમાન. ૧૩૮.

૧. શુણ-દોહરું.

રૂડા ધાટથી રમ્ય બાંધ્યું રૂપાણું,
વળી શોભીતું સ્વચ્છ છે નીરવાણું;
કહે પૂર્ણ પીયુષ^૧ કુરો કટોરો,
તપે જેમ તિથોતણે શીર તોરો. ૧૩૯.
ભગીરથ ભાગીરથી જેમ લાવ્યો,
મહારાજથી એમ આ સિંધુ આવ્યો;
તપો પ્રાણિઓના જુઓ તાપ ટાળે,
ગુણો જેમ ગંગા મહા પાપ બાળે. ૧૪૦.
નિર્મિથી સુધા કુંભ ને નીકળેલો,
હશે એજ આશું ધરામાં ધરેલો;
હશે અલ્પનો કુંભ જેમાં સુધાછે,
અમી પૂર્ણ કાંતો અળે પાત્ર આ છે. ૧૪૧.
દિસે સ્વચ્છ આકાર સારો સુંદાવે,
વિલોકી વળી એમ વિચાર આવે;
ધરા મધ્ય શું આરશી આ ધરીછે,
મહાલક્ષ્મિને મૂખ જોવા કરીછે. ૧૪૨.
કરી જુક્તિને વર્તુળાકાર કીધું,
પ્રકારે^૨ કરી ચંદ્ર તું માપ લીધું;
દિસે જેમ આદર્શ^૩ છે દેવ કેડે,
પડયું પૃથ્વીમાં તે રૂડે કામ દેયું. ૧૧૩.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

ચંદ્ર પ્રભાવ મુખ શર્વરિ^૪ બાલિકાનો,
તારાતણો સમુહ ભૈરવિક માલિકાનો;
આ લોક મધ્ય અતિ લાયક લેખવાનું,
શોભીત શ્રેષ્ઠ સર દર્પણ દેખવાનું. ૧૪૪.

ભુજંગી છંદ.

પડે છે રવિનું પ્રતીજિગ્ધ તેમાં,
અતિશેજ જોડો દિસે મન એમાં;
મહારાજની ભકિતનો બાણો બેવ,
પધાર્યા જગમ્યજી પ્રલસ દેવ. ૧૪૫.
કરે સર્વ ને ચંદ્રમા રાશિ તારા,
અહોનિશ આકાશમાં ચાલનારા;
બોલે આવી શોભા હશે કોઈ કાર,
સદા એજ જોતા કરે વારવાર. ૧૪૭.
રાત્રી મધ્યથી સામ્યતા સંદરી છે,

ભલી આતળાવે જુઓ તે ભરીછે;
પડ્યો તેથી ખાડો શશી મધ્ય તેનો,
દિસે ઈંદુમાં અંક અધાપિ એનો. ૧૪૭.
દિસે નીર આકાશ આભાસ જેવું,
તથા ચંદ્રનું છે પ્રતિબિંબ તેવું;
ભલી પાળ લાં વર્તુળાકાર બાળી,
કીધી ચંદ્રને બાણોએ તે કુંડાળી. ૧૪૮.
ભલી વંશ ઝાલાતણી ભૂમિકા છે;
દિસે રૂપ રંભા શિવા^૫ રમા છે;
દિસે મૂખમાં પૂર્ણ ચંદ્ર પ્રભાવ,
જુઓ તે બન્યું એજ છે આ તળાવ. ૧૪૯.
ભલી ભૂમિ ભાસે જુઓ પ્રાંત અત્ર,
દિસે વંશ ઝાલાતણી કીર્તિ પત્ર;
યથો ઝોપતો આ તળાવે અધિકો,
યથો રાજ સાહેબનો જેમ શિક્ષો. ૧૫૦.

વર્ણન સમાપ્તિ વિશે.

સદાવત જેવું ક્યું કામ સાદું,
નક્ષી એથકી નામ અક્ષે યનાદું;
ધરી જન્મ જોણે નહીં નામ રાખ્યું,
નકામુંજ આયુષ તે જોઈ નાખ્યું. ૧૫૧.

દાહરા.

રણમલસર ન્યાં લગો રહે, વળો આ કાવ્ય વિચાર;
રાજા રણમલ સિંહનું, નામ અમર રહેનાર. ૧૫૨.
રજીંદિમાળે માનસર, પુસ્કર ન્યાં અબરેર;
રણમલસર તેમજ રહો, પ્રસિદ્ધ રૂડી પેર. ૧૫૩.
આપ્યું જે ધન ઇશ્વરે, કુરો પૂણ્યનાં કામ;
હ્યો આશીષ બહુ લોકની, નિશ્રાળ રાખે નામ. ૧૫૪.
વર્ણન કરી વિવેકથી, નિર્ભયસરનું નેટ;
માનસિંહ મહારાજનો, બાવે કીધું ભેટ. ૧૫૫.
જે કવિતા ગુણ બાણુછે, વિવેક વિદ્યારત્ન;
પરોપકારી કામ પાણુ, એણે કર્યા અનંત. ૧૫૬.
સડકો કીધી શોભતી, ઝાઝાં રોપ્યાં ઝાડ;
કરાવિયાં લાવો કુવા, પ્રત્ન ગણે છે પાડ. ૧૫૭.
ઝોગણિસે તેત્રીશનો, ઝોગો ઝનર માસ;
વદિ નવમી દિન વર્ણુઓ, પદ્ય પ્રખપ પ્રકાશ. ૧૫૮.
વંશનણી વૃદ્ધિ યજ્ઞે, વચ દેવે વચદીરા,
દિન દિન દત્તપતરામની, દેવ હનમ આસીરા. ૧૫૯.

૧ પીયુષ-અમૃત.

૨ પ્રકાર-કપાસ. ૩ આદર્શ-દર્પણ. ૪ શર્વરિ-રાન.

મનહર છંદ.

રાજ ઇલકાળ રૂડો પાદશાહી વખતથી,
વંશ પરપરા મહિપાળને મળેલો છે;
અંગરેજ સરકારે રહાર આપ્યું ઇંડિયાનો,
દેશ પતિ રણમલ સિંહને દિધેલો^૧ છે;
શોરહમાં સૈકડો છે રાજ પણ આજ સમે,
નેના રાજ તણો વર્ગ નંખર પહેલો છે;
કહે દલપતરામ કીંધાં જેણે રૂડાં કામ,
કવિયોએ કાવ્ય બાંધ્યું કુશળ ગણેલો છે, ૧૬૦.

દાહરો.

રાજ સભાને રીઝવી, કરી કવિતાનું કામ;
પદવી કવિની પ્રથમસાં, પામ્યો^૨ દલપતરામ. ૧૬૧.

મેવાસ વર્ણન.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

બન્ધવિ બધુ જમાવ કરી રહી, જેમજટા ધર કેરેજટામાં;
મોઢી નદી મહિમરૂળ માંહિ, મઢી નદી છે હબિવંત છટામાં;
બાવળબોરડીનાં બહુ ઝુંડ, ધણાં તરની ધમધોર ગટામાં;
ઝાઢી જણાય જરીકજ જેમ, નરેશતણી મુખ કેશ પટામાં. ૧.
હાર્યો હનર નીંહાર નીંહાર, લગાર તગાર જણાય ન જેમાં;
રામનીં દ્રોજ વિરામ કરે કદિ, તોપણ શોધીં જડે નહિ તેમાં
વાધ વરે વિકરાળ વસે વળી, અન્ય અરણ્યતણાં પશુ એમાં;
તે વનનું વિગતે કરીં વર્ણન, સાહિત્ય શબ્દ વિના કરે શોમાં. ૨.

દાહરો.

મહિવાસીનો મુલકમાં, તેથી ઉપજે ત્રાસ;
વિશ્વ વિષે વિખ્યાત છે, વસુધામાં મહિવાસ. ૩.
રાજ શત્રુ લાં જઈ રહે, રહે લુટારા ચોર;
પણ તે કદી પકડાય નહિ, અતિ અધાર ધોર. ૪.
સાગર સ્થાનક મચ્છનું, ભૂત સ્થાન કેલાશ;
મુરનું સ્થાનક સ્વર્ગજે, ચોર સ્થાન મહિવાસ. ૫.
રહે રાત દિન રખડતા, ભય તનિ ભીલ અપાર;
એક દિસે એમાં વળી, સર્વેનો સરદાર. ૬.
છૂટક છૂટક છાપરાં, કરી રહેલા કોષ;
કષક સુધામાં સુમ રહે, જગ્યાં છાની જેઈ. ૭.

૧ માનસીંહજી મહારાજને પણ તે ઇલકાળ મળેલો છે.
૨ સંવત ૧૮૯૧ માં.

ભાગનિ ભાસે ભીલડી, બાળક લઈ બે ચાર;
ચણોડીયોના ચોસરા, હોડે પહેરી દાર. ૮.
એક કુહાડી કાખમાં, એક છોરા અણિદાર;
કરમાં તિરને કામહું, એ નરનો શણગાર. ૯.
કુંકી પહેરે તંગડી, માથે દ્રેટો એક;
તન તો સઘળું તેલનું, છે ઉધાડું છેક. ૧૦.
ન ગણે લડકા તાદને, વળીં ન ગણે વરસાદ;
શિકાર શોષે સર્વદા, નિશ દિન તેહ નિશાદ. ૧૧.
પગમાં ન મળે પગરખું, નહિ અંગરખુ અંગ;
તેના તનનું ચામડું, ખખ્ખર તુલ્ય અભંગ. ૧૨.
એક ઉપર આપદપડે, કરે દોલ ધમકાર;
બેળા યદ્ય ભય ભીલડા, પળમાં પાંચહનર. ૧૩.
સુત મોટા સરદારનો, તેજ નહીં સરદાર;
પણ જે થાય પરાક્રમી, એ પામે અધિકાર. ૧૪.
મહાસાગરમાં માછલી, જતી રહી ન જણાય;
તેગજ તે મેવાસમાં, ગયો ચોર ન ઝલાય. ૧૫.
સામ્રાજી તે મહી નદી, બે મહે મેવાસ;
શિરોધથી દક્ષિણ દિશે, મૂર્છું કોશ પંચાશ. ૧૬.
મીઠી ભૂમી મહિ તટે, મીઠા પાણી પાસ;
લીલા ઉગે લીમડા, કુલ તેમાં કડવાસ. ૧૭.
આ સરકારે વંશ કર્યા, અતિશય એવા ભીલ;
ઝાડી પણ છેલન કરી, ધરી ન તેમાં દીલ. ૧૮.
ત્રાસ રળ્યો સૌ દેશનો, સુખ પામ્યા સૌ લોક;
ધન્ય એ રીતે હણો, સર્વ સ્થળનો શોક. ૧૯.
ઉજડમાં વસતી થજે, થાજે લીલા લહેર;
સુખ શાંતિ સધળે થજે, પૃથ્વીમાં બહુધેર. ૨૦.

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી વિષે.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

કહું હવે શ્રીપુરનો^૧ સુધારો,
સ્વદેશમાં જ્ઞાન વધારનારો;
સ્વદેશનું જે હિત ચિત્ત અહારો,
તે સાંભળી અંતર રાહું યારો. ૧.
ધરવી સતે સૌ સમજે કલાયી,
અદ્વારસે ને અડતાળીશાયી;

૧ શ્રીપુર-અમદાવાદ.

જેને યયો શ્રીપુરમાં સુધારો,
તેમાંથી છું કાંઈક બોલનારો. ૨.
દોહરો.

સોસાઈટી વર્નાક્યુલર, સ્થપાઈ અમદાવાદ;
સંક્ષેપે વર્ણન કરું, ઉપમા આણી યાદ ૩.

ઉપભતિ વૃત્ત.

માતા કહું તો પણ યોગ્ય એ છે,
દેવી ભક્તી દૈવતવાળીં તે છે;
કહું વળી કામદુધા વખાણી,
રમા થકી ઉત્તમ એજ સજી. ૪.

દોહરો.

સ્થિતિ શુભમય ગુજરાતની, બદલાઈ બહુ વાર,
સ્થિતિ પલટે છે રતુ થકી, જેમ જગત મોઝાર.
હિમાચાર્ય સરખા થયા, વડા વડા વિદ્વાન;
જેના યયો^૧ આજ પણ, મોટું પામે માન. ૬.
ગુજરાતી ભાષા તણા, કવિયો થયા અનેક;
રામાયણ ભારત રચ્યાં, વાર્તા પણ સવિવેક. ૭.
પછી આવી પડતી દશા, વિદ્યા પામી વિનાશ;
દેખાડે નહિ કોઈને, પુસ્તક જેની પાસ. ૮.
પછી પરમેશ્વરની કૃપા, દષ્ટિ થેછ તે દેશ;
અમલ થયો અંગ્રેજનો સૌ સુખ વધું વિશેષ. ૯.

મનહર છંદ.

ગુજરાતમાં વિદ્યાની વૃદ્ધિ કરનાર નર,
સાયક લંદનપુરમાં જન્મ પામિયો;
ઈસ્વિસો અદારસેં ને એકવીસ તણી સાથે,
સાતમી જુલાઈ દીન જન્મ ધરી ભમિયો;
બહુ વિદ્યાભ્યાસ કરી એકત્રીસ વર્ષ વયે,
મુંબઈમાં આવી નોકરી વિશે વિશમિયો;
તે અલેક્ઝાંડર ઇન્સાક ફારગસ નામ,
ખાંદે ગુજરાતની મઠાડી ઘણી ખામિયો. ૧૦.

દોહરો.

સન અદાર હેતાળિસેં, આવ્યો અમદાવાદ;
આશીરહદ જડજ થયો, તે અકટોખર બાદ. ૧૧.
શોખ ધણો કવિતા તણો, વાંચે ધરી વિવેક;
ભાદ ચારણો ખાલણો, જોયા કવિ અનેક. ૧૨.

મનહર છંદ.

કવિતા સુણીને કરતો કવિની પરીલા તે,

૧ દેમકોંપ તથા દેમ વ્યકરણ વગેરે.

સીરપાવ આપી સારા શખ્તે ઉચારતો;
મન માન્યો મજે કવિ તો તેને પોતાની પાસે,
રાખવાને રાત દિન રૂઢ્યમાં ધારતો;
સારાભાઈ તણા સુત બોળાનાથ ભાઈ મુખે,
સાંભળ્યું કવિનું નામ તેણે એક વાર તો;
મોહલાવી માણસ તેડાવ્યો દલપતરામ,
રાખ્યો પોતા પાસે તેને પણ ન વિસારતો. ૧૩.

દોહરો.

સન અદાર અડતાળીસેં, માસ નવંબર નામ;
" ન સાહેબે કવિ, રાખ્યો દલપતરામ. ૧૪.
તો અંથનો, ઉપલ્યો એક વિચાર;

પરિનંતિક શુભ સ્થાપિયે, પુસ્તકનો ભંડાર. ૧૫.

મનહર છંદ.

જુના કવિયોની કવિતાએ એકી કરીને,
નવાં નવાં પણ રૂડાં પુસ્તક રચાવિયે;
આવ્યો ગુજરાતમાં હું તો તે ગુજરાતી ભાષા,
સુધારી વધારીને વિશેષ વખણાવિયે;
દેશી રાગઓમાં તથા રૈયતમાં એક ટીપ,
ફેરવીને લાખ ધન સેવે સંપ્રદાયિયે;
સારા પાયાપર એક સ્થાપિયે સોસાઈટી તો;
નિશ્ચય તે ખાતાને નિરંતર નિભાવિયે. ૧૬.

દોહરો.

છે દક્ષિણ સોસાઈટી, બ્યાં છે દક્ષિણ દેશ;
તેથી પણ ગુજરાતની; વધતી કરું વિશેષ. ૧૭.
બ્યાં દિલ્લીને આગરા, મંડળિયો છે ભાંચ;
અંથ રચાવે છે રૂડા, સ્વદેશી ભાષા માંચ. ૧૮
પછિ તેણે પોતા તણા, મિત્રોને કહિ વાત;
સ્થાપી સાહેબો મળી, સોસાઈટી સાક્ષાત. ૧૯.

મનહર છંદ.

ઈસ્વિસો અદારે અડતાળીસની સાથે શુભ,
તારીખ તો છવીશમી ડીસંબર માસની;
મંગળ વારરે મહા મંગળીક ક્રિયા કીધી,
ઇન્સાક સાહેબ તણી કીર્તિના પ્રધાની;
સ્થાપી ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઈટી તે,
અધિક વધારનારી વિદ્યાના અભ્યાસની;
દીન દલપતરામે દિલથી આમીન રીધી,
આજથી સોસાઈટી તું યજે અવિનાશની. ૨૦.

૧ નારા ન પામે સેરી.

દોહરો.

અરે ભલી નાતાળ તું, ભલે આવી આ કાળ;
નામ તારું નાતાળ પણ, તેં મેળવ્યો સુતાલ. ૨૧.

મનહર છંદ.

ક્યાપટન વાલીસને^૧ વળી કુલ જેમસ છે,
રેવરેડં ટીરવીટ પીરીટસ પાદરી;
ફાસટ સાહેબ કમીટીના પાંચ મેંબર થૈ,
ઉત્તમ પ્રકારની મુદદ દેવા આદરી;
ફિનલાક સાહેબ તે સભાનો સેક્રેટરી થયો,
વિચક્ષણપણા તણો જે વડો વિધાદરી;
મુંબઈના ગવર્નર લાર્ડ ફાકલાંડ નામ,
પેટરન થયા સદ્યુક્તિના સિંહાદરી.

છંદવિજય છંદ.

હે ગુજરાતોં ગિરા સુણુ તું,
દિલગીર હવે ન રહે લવ લેશે;
આજ થકી તુજ ઉપર બાણ,
મહેર કરી મહારાજ મહેશે;
આ ખટમાત^૨ તનૂજ તને,
પરિપરણ પાલન પોપણ દેશે;
એજ પડાનન કરી સહાયથી,
થૈશ તું વૈભવ વાળી વિશેષે.

દોહરો.

દસમે દિન ગુરવાસરે, વળી ત્યાં બીજવાર;
સભા મળી સોસાઈટી, કરવા વિવિધ વિચાર. ૨૪.
પુસ્તક શાળા સ્થાપવી, સંગ્રહ કરવા ગ્રથ;
ગુજરાતી ભાષાતણો, સુધારવો શુભ પથ. ૨૫.
ટીપ ફેરવી દેશમાં, મેળવવા ધન થોક;
દસહજારમાં પાંચસે, મળ્યા અધૂરા રોક. ૨૬.
ચાપણ સાત સહસ્રતી, મૂકી અવિચળ કામ;
બાકીનું ધન વાવરી, કરવા માંડ્યું કામ. ૨૭.

મનહર છંદ.

એપ્રિલ ચોથીએ વર્તમાનપત્ર^૩ પ્રગટાવ્યું,

૧ એ વડોદરાના રેસિડેન્ટ થયા હતા.

૨ આ છ માતાઓના છ પુત્ર કમિટીના સાહેબો,
અથવા છ માતાઓનો પુત્ર કાર્તિકસ્વામી.

૩ દર બુધવારે છપાતું હતું.

નામ જેનું ગુજરાત મધ્યે ક્યાંઈ ન હતું;
જુન તેરમીએ જૂત^૧ નિબંધ રચાવાતણું,
બહેરનામું વળી છપાવીને કર્યું હતું;
આઠમી જુલાઈથી કન્યાઓને ભણાવા કાલે,
ઠરાવી નિશાળ કામ ઉત્તમ એતો કર્યું;
કહે દલપતરામ નહીં કોઈ બીજે કામ,
એવાં એવાં ખાતાં સ્થાપવાનું કામ આદર્યું. ૨૮.
શેક હડીસિંહની સુપત્નિ હરકોર નામ,
ચાહેછે જે સ્ત્રીઓમાં વિદ્યા વધારે ચિત્તથી;
પંચાસની સાલથી કન્યાશાળાનું ખર્ચ તેણે,
એખાપવા માંડ્યું સોસાઈટીને પુરી પ્રીતથી;
મેળદારસે અકાવન એપ્રિલને અંત દિને,
સા નિશાળતણું ખાત કર્યું રૂડી રીતથી;
ત્રેવીશમી અક્ટોબરે પ્રવેશ મુહૂર્ત થયું,
શેકાણીના^૨ ગુણવંત ગાયન થયું ગીતથી. ૨૯.

દોહરો.

પછી પંચાસની સાલમાં, ડાકઠર સિવડ^૩ નામ;
તેતોં સેક્રેટરી થયા, કીધું ઉત્તમ કામ. ૩૦.

મનહર છંદ

પાંચમી ડીસેમ્બર અદારસે પંચાસતણી,
તારિખ તું ભલે આવી તારો પૂરો પાડછે;
રાવબહાદુર શેક ભલાછે મગનભાઈ,
તેણે કન્યાશાળા^૪ સ્થાપી તે વિદ્યાનું ઝાડછે;

૧ ૩૧૫૦) નું ધનામ છપાવ્યું હતું, તે દલપતરામ
ઝાલાભાઈને મળ્યું, તેને અંગ્રેજીમાં તથા હુદીમાં
તરજુમો છપાવ્યો.

૨ ચાર હજાર રૂપિયાનું મકાન થયું, અને ચાલુ
ખર્ચને વાસ્તે રૂ ૧૨૦૦૦) સરકારમાં મૂક્યા; ત્યારે
સરકારે નેક નામદાર સખાવતે બહાદુરને ધલકાળ
શેકાણીને આપ્યો.

૩ સન ૧૮૫૦ ના જાનેવારીથી તા. ૨૪ મી
સપ્ટેમ્બર સન ૧૮૫૨ સુધી.

૪ રૂ ૬૦૦૦) ખર્ચીને રાયપુરમાં કન્યાશાળા
બંધાવી અને રૂ ૧૪૦૦૦) તેના ચાલુ ખર્ચને વાસ્તે
સરકારમાં મૂક્યા; ત્યારે શેકને સરકારે રાયબહાદુરને
ધલકાળ આપ્યો.

સુધારાનાં કૃત્ર યશે સારાં આ શહેરવિષે,
અડચણો ભાગી જશે જેની મોટી આડછે;
કહે દલપતરામ કૃત્ય આ ઉત્તમ કામ,
આ યજ્ઞી આ દેશના નશીબનો ઉલાડ છે. ૩૧.

દોહરો.

સુરતમાં^૧ જઈ કાર્ત્ત્વે, પુસ્તકશાળા એક;
એકસ કેરા નામથી, સ્થાપી સહિત વિવેક. ૩૨.

મનહર છંદ.

અંબધમાં સારો એક વિલોખી સાહેબ હતો,
કંડ થયું તેની યાદગીરી અભીલાખવા;
ઉધરાવતાં ઉપન્યા રૂપિઆ હજાર આક,
તથા ખસેં સોંપ્યા સરકારમાં તે રાખવા;
પ્રતિ વર્ષે એના બ્યાજના રૂપિઆ ઉપજે તે,
નીમે ઈર્ષા દક્ષિણ સોસાઈટીમાં નાંખવા;
ફારખસતણી તદખીરથી એતું ઈર્ષ્ય જે,
અર્ધ દેવા ગુર્જર સોસાઈટીને આપવા. ૩૩.

દોહરો.

સન અઢારસેં આવને, એવો યથો ઠરાવ;
કોણુ ધરે ગુજરાતીયો, ઉરમાં એવો ભાવ. ૩૪.
સીવર્ડની ખદલી થઈ, ખાવન કરી સાલ;
સેક્રેટરી લારે થયા, ભડતર ભોગીલાલ^૨. ૩૫.
વખતચંદના પુત્ર જે મગનલાલ કહેવાય;
તે ઉપસેક્રેટરી થયા કરવા કાર્ય સહાય. ૩૬.
સન અઢાર ત્રેપનતણો, માસ ડિસંબર સાર;
ટી. બી. કરડીએ લોંધો, શેક્રેટરી અધિકાર. ૩૭.
મોહનલાલતણા તનુજ, નામે જે હરિલાલ;
તે ઉપસેક્રેટરી થયા, કામ નિમિત્ત તે કાળ. ૩૮.
ચોપનના એપ્રિલથી, વિદ્યા થવા વિકાશ;
અતુરપણે ચોપાનિયું, પ્રગટયું બુદ્ધિપ્રકાશ. ૩૯.
વિદ્યાબ્યાસક નામની, ભરતા સભા હમેશ^૩;

૧ સન ૧૮૫૦ ના મે માસમાં સુરત ગયા, અને
નવંબરમાં એન્ડ્રુસલાયણેરી સ્થાપી; તથા સુરત સમા-
ચાર પ્રગટ કરાવ્યું.

૨ તા. ૨૪ મી સપ્ટેમ્બરથી સને ૧૮૫૩ ની
૨૩ મી અગષ્ટ સુધી. તે પછી ખારમી ડીસંબર સુધી
મગનલાલ વખતચંદે કામ કર્યું.

૩ દર આઠવાડીઆમાં એકવાર.

ભલાં ભલાં ભાપણુ થતાં, વિધવિધ વિષય વિશેષ. ૪૦.
સપ્ટેમ્બરમાં રનેહથી, ભાપણુ કરવા કામ;
સાદરાર્થોં તેડાવિયો, દિવ્વ કવિ દલપતરામ. ૪૧.
કવિતામાં ભાપણુ કર્યું, સ્વદેશહિત ધરિ આશ;
રાજકુમાર ભણાવવા, રાજ વિદ્યા અભ્યાસ. ૪૨.

મનહર છંદ.

કરડીસે તે સમે કવિને લાં કથન કહ્યું,
જે તમે સ્વદેશનું ભલું ચલાવો ચિત્તથી;
સેવા સરકારી તજ આવી અમદાવાદમાં,
સેવા તો સોસાઈટીની કરો પૂરી પ્રીતથી;
સ્થાપવામાં હતા તમે તો તેને સંભાળો હવે,
મમતા રાખીને મોટી કરો રૂડી રીતથી;
કવિયે કહ્યું કે સરકારી નોકરીમાં રહી,
મદદ કરીશ મારા તનમનવિત્તથી. ૪૩.

દોહરો.

દિલમાં હેત સ્વદેશપર, પણ તૂળા ન તગ્નય;
સરકારી અધિકાર તે, કેમ એમ મૂકાય. ૪૪.

મનહર છંદ.

ફારખસ તે સમે રત્નપર વિલાયતમાં,
હતા તેને કરડીસે લખ્યું જુગતી કરી;
વર્ષ સાત યયાં પણ સોસાઈટી વધી નહીં,
નાણાં સાત સહસ્રની નોટો રહી છે ખરી;
આવે દલપતરામ આસિરદા થાય મારો,
તો વધારીએ જરૂર હિંમત હંમે ધરી;
માટે તમે તે કવિને લખજો મિત્રાઈ દાવે,
આવે જેમ અહીં એવાં વાક્ય રૂંધાં વાવરી. ૪૫.
ફારખસે કવિ પ્રતિ પત્ર લખ્યો પ્રીતિ ધરી,
વાંચીને આ વાત તમે ચિત્તમાં વિચારજો;
તમને તેડાવ્યા હતા વડવાણુથી મેં તેનો,
મારી નોકરીને માટે તે નહીં વિચારજો;
સેવા સરકારી તજ સ્થાપેલી અમારી જે છે,
સોસાઈટી તેની તો સેવા તમે સ્વોદારજો;
દ્વિધ તમારી આખી ઉમરની હું ધરીશ,
ધીરજ તે માટે તમે અંતરમાં ધારજો. ૪૬.

દોહરો.

સ્વદેશનું હિત જો સદા, હૃદય ધરો દિન રાત;
તો આ વચનો વાંચીને, કમળ કરને વાન. ૪૭.

વચ્ચેનાં એવાં વાંચીને, ના કહિ કેમ શકાય;
પક્કુ ખંધન પ્રેમનું, તે નવ તોડયું નય. ૪૮.
કરદીસે કવિને લખ્યો, વળી વિવેક પત્ર;
એનો ઉત્તર મોકલ્યો, તરત લખીને તત્ર. ૪૯.
સ્વદેશનું શુભ આહિને, આવીશ અમદાવાદ;
સોસાઈટીને સેવવા, બાર તેર દિન બાદ. ૫૦.
સન અઠાર પંચાવને, એસતાં બુન માસ;
કવિ દલપત આવી થયો, સોસૈટીનો દાસ.

મનહર છંદ.

કહે કરદીસ સુણો કપિરાજ આજ હવે,
કાજ કરવાનું મુખ્ય છે તે કહું વાણીયે;
વસત્રા સોસાઈટીને સ્વતંત્ર સંસ્થાન નથી,
પુછ પણ હજી સાત સહસ્ત્ર પ્રમાણિયે;
લાખ કે અરધ લાખ નાણાનું ભડોળ થાય
તોજ મૂળ જાડાં આ સોસાઈટીનાં જાણિયે;
તે માટે રિઝાવો સરદાર સાહુકાર લોક,
આપે જો સહાયતા તો હર્ષ ઉર આણિયે. ૫૨.

દોહરો.

તે પછી કવિયે નિલ જઈ, નગરશેઠની પાસ.
કવિતા કહિ રંજન કર્યા, અંતરની કહી આશા, ૫૩

ઉપજાતિ વૃત્ત.

સોસાઈટી સૌનું ભલું ચહેછે,
માગી લીધેલા ધરમાં રહેછે;
ભલા હિમાબાઈ સુકીર્તિમાન,
રચાવી આપો રમણીક રચાન, ૫૪.
તેને હવે આશ્રય છે તમારો,
ગયો સુકીને ઉપજાવનારો;
અરે દયા અંતર મધ્ય આણો,
પોતાની તેને કરીને પ્રમાણો. ૫૫.
ધર્મો વડા છે ધનવંત ધીર,
ઉદાર છે તે ઉમદા અમીર;
માટે ધરે એક તમારો આશ,
ન કાલશે છેક હવે નિરાશ. ૫૬.
ધરા વિષે દેવળ ધર્મશાળા,
કરી થયાછો શુભ કીર્તિવાળા;
કરો હવે આ શુભ એક કામ,
દેશે દુરા તો દલપતરામ. ૫૭.

સોરઠા.

કરો કવિતા એ રીત, રંજન કરતાં રોજ જઈ;
પ્રગટી મનમાં પ્રીત; એક દિવસ એ શેઠને. ૫૮.
કાંઈક દાખ્યા કાન. દીધો દિલાસો છબથી;
સંજવાને સંસ્થાન, ભરી સભા ભાષણ કર્યું. ૫૯.
શુભ સપ્ટમ્બર માસ, પ્રસિદ્ધ તારીખ પાંચમી;
વાંચો બુદ્ધિપ્રકાશ, વાત લખી જે તે વિષે. ૬૦.
શેઠે કર્યું કબૂલ, સ્થાન રચાવી આપવા;
ન્યાં અગ્રેજ સ્કૂલ, તે પાસે જખ્યા કરી. ૬૧.

મનહર છંદ.

ડિસંબર એવીશમી દીને ખાત મુદ્દરત,
ભાડ એલફીનરટન સાહેબે કાડે કર્યું;
પ્રભાતમાં પુસ્તકશાળાનો પાંચો નાંખી પછી,
સાંજે દવાખાના તથા ખાત એમ આદ્યું;
પ્રવેશ મુદ્દતે તે પુસ્તકશાળાતણું તેતો.
ચૌદમી નવંબરે સતાવનમાં મુધયું;
વિશેષ વિગત તો વાંચો બુદ્ધિપ્રકાશ વિષે,
આતો સાર સાર લે સક્ષેપમાં મેં ઉચ્યું. ૬૨.
છોટા જન શ્રમ કરી કારજ સુધારે પણ,
તે કર્યાનો સુજસ તો મોટા જન માણશે?
કરિયો કારીગરી કરીને કરશે મકાન,
એનું નામ કહો પછી કોણ ચાંદ આણશે,
પાયો નાંખ્યો ગવંનરે વાત તે પ્રસિદ્ધ થશે,
વારે વારે ચાંદ કરી લોક સૌ વખાણશે;
દાખે દલપતરામ દાખલો દેખી આ કામ,
જગતની રીત એવી જાણનાર જાણશે. ૬૩.

નગરશેઠ હીમાબાઈની હયાતી વિષે.

દોહરો.

હયાતી હીમાબાઈની, દીસે દેશે દેશ;
કંઈ કંઈ કામ સુધારિને પાંધ્યા બંધ વિશેષ. ૬૪.

૨. શેઠ હીસિંહની બે વિધવા શેઠાણિઆએ મળીને
રૂપિયા અર્ધલાખ અને શેઠ પ્રેમાભાઈએ રૂપિયા આ-
વીશ હજાર આપ્યા અને રૂપિયા ૭૨૦૦૦ સરકારે
આપ્યાં તેમાંથી રૂ ૪૨૦૦૦) તી હમારત બાંધી
અને બાકીના રૂપિયા ચાલુ ખર્ચને માટે સરકારમાં
બ્યાન મૂક્યા.

ભુજંગી છંદ.

જુઓ અંધ નૈ પાંજરાપોળવાળા,
જુઓ ગામ ગામે ઘણી ધર્મશાળા;
જુઓ દુક શત્રુજયે ને સુહાતી,
હિમાભાઈની તે હમેશાં હયાતી. ૬૫.
જુઓ પુસ્તકસ્થાન ૧ નૈ ભદ્ર પાસે,
રચું કું વિદ્યા વધે એવી આસે;
ખોંજે તેવી જગ્યા નથી તો જણાતી,
હિમાભાઈની તે હમેશાં હયાતી. ૬૬.
જુઓ આયુની ઉપરે આપ જૈને,
સુધાર્યા જુનાં દેવજો શેઠ જૈને;
યદ, લાખ લેખે સુકીર્તિ લખાતી,
હિમાભાઈની તે હમેશાં હયાતી. ૬૭.
કહું શું કથી કાઠિયા કામ કીધાં,
દયા લાવીને દીનને દાન દીધાં;
વખાણે જુઓ વાત તે સર્વ જાતિ,
હિમાભાઈની તે હમેશાં હયાતી. ૬૮.
કોંધું કામ આરાસણે ૨ એજ રીતે,
ખોંજે કામ કામે જુઓ આહિ ચિત્તે;
જુનાં મંદિરે મૂર્તિયો થૈ થપાતી,
હિમાભાઈની તે હમેશાં હયાતી. ૬૯.
જુઓ શંઘ શત્રુજયે જેહ જતા,
કરે ભૂખને કૈકે લાં ખોટો થાતા;
કોંધી માફ તે રીતે લાં ને અપાતી,
હિમાભાઈની છે હમેશાં હયાતી. ૭૦.
રકે રાજ સંભારતા રાય રાણા,
ગુણો ગામ ગામે તમામે ગણાણા;
ભણે ભાવથી સજ્જનો ભાતિ ભાતિ,
હિમાભાઈની તે હમેશાં હયાતી. ૭૧.
જુઓ ખૂબ જણે કરી તિથ જના,
લખે લેખ વિસ્તારિ યાકે વિધાત્રા;
ક્યું તો નથી પૂરી એકકયાતી,
હિમાભાઈની તે હમેશાં હયાતી. ૭૨.

દોહરા.

કથતાં કવિજન શું કથે, પાર ન પામે કાય;
લખનારો યાકે લખી, હિંમતવાળો હોય. ૭૩.
પૂરણ પ્રેમાભાઈએ, રાખી તેની રીત;
પિતા બરાબર પેખિયે, પરમારથમાં પ્રીત. ૭૪.
પરમ સુખી રાખે પ્રભુ, કરો સદા શુભ કામ;
અવિચળ આશીર્ષ એટલી, દે, છે દલપતરામ. ૭૫.
કરદીસે કવિને કહ્યું, કરીયે કંઈ ઉપાય;
મોટા મોટા શહેરમાં, પુસ્તકશાળા થાય. ૭૬.
તો વાંચન વિદ્યા વધે, વધશે પુસ્તક થોક;
શુન્દરાતી બાપાતણા, શુભજણે શુભો લોક. ૭૭.
એપ્રિલ ઓગણસાકનો, આવ્યો જણીવાર;
કવિ વિચર્યો તે કારણે, ભાવનગર મોઝાર. ૭૮.
વિજયક્ષમા વર્ણુન કર્યું, રીઝવવાને રાય;
પુસ્તકશાળા સ્થાપવા, એમ કયો ઉપાય. ૭૯.
જગનલાલ દેશાઈએ, રચ્યે રાખી વાત;
ત્યાં પુસ્તકશાળા ૧ કરી, નિજ નામે સાક્ષાત. ૮૦.
વધારવા સોસાઈટી, કરતો શ્રમ કરદીસ;
મનસ્થા મોટા કરે, દિલમાં તે દિનનિશ. ૮૧.
સન અઢાર ત્રેસકવિષે, ઉપજ્યો એક વિચાર,
કરવો ગાયકવાડીમાં, વિદ્યાતણા પ્રસાર. ૮૨.
કરદીસે કવિને કહ્યું, ધરો દૃઢ્યમાં ધીર;
જદ મહારાજને મળો, કરો કાંઈ તદખીર. ૮૩.
શ્રમ કરો જોવો આપણે, પ્રભુ મદદ કરનાર;
જો શ્રમ નિષ્ફળ જાયતો, શરમારો ન લગાર. ૮૪.
પછી કવિયે જઈને કયો, ખડેરાવ મિલાપ;
કવિતામાં રચોને કહ્યો, ત્યાં શુન્દરી વિલાપ. ૮૫.
દિધો દિલાસો તે ત્રપે, જ્યાં પોતાનું રાજ;
પુસ્તકશાળા સ્થાપવી, પણ ન થયું તે કાજ. ૮૬.

મનહર છંદ.

ત્રેસકમાં મુંબઈમાં શુન્દરાતી ભાપા મારે,
લાગ્યો દારબસ જુઓ ચિત્તમાં વિચારવા;
સભા એક સ્થાપવાને લાં પાવ પ્રયત્ન ૨ કર્યું,
દીપ કરી તેને મારે પુણેને વંદારવા;

૧ હિમાભાઈ ઇન્સ્ટિટ્યુટ બંધાવતાં શેઠે રૂ ૭૦૦૦
સાત હજાર ખર્ચ્યાછે. ૨ અંબાછ પાસે આ-
રાસણું ગાંમછે ત્યાં.

૧ દરબારની સદાયતાથી. ૨ આ કામમાં
રા. મનમુખરામ મુરજરામ સારી મદદ કરતા હતા.

તેથી ઉપજ્યા રૂપેઆ ત્યાં પેણુ હજાર ત્રીશ,
સારી રીતે ગુજરાતી ભાષા શણુગારવા;
પણુ તેતો પાંસઠમાં પોતે સ્વર્ગપથ^૧ ગયો,
નામ રણું નિશ્ચળ સંસારીને સંભારવા. ૮૭.

દોહરો.

ફાર્બસ ગુજરાતી સભા, છે મુંબઈમાં હાલ;
અંત્રી મનસુખરામ છે, સૂર્યરામના લાલ. ૮૮.

મનહર છંદ.

મુંબઈના ખારોનેટ શેઠ જમશેદજીના,
શાણા સુત જેનું શેઠ સોરાળજી નામછે;
ચોસઠના એપ્રિલમાં આવ્યા અમદાવાદમાં,
ઉતર્યા જ્યાં શેઠ હડીસિંહનો આરામછે;
સાંભળીને સમાચાર સાહેબે કવિને કહ્યું,
જાઓ જઈ મજા શેઠ ઉતર્યા ને ઠામછે;
જેમ કવિતાથી હીમાભાઈને રંજન કર્યા,
તેમ કરો રંજન જઈ તે તમારૂં કામછે ૮૯.

દોહરો.

પાછો કવિજન જઈને મળ્યો, રનેહ સહિત સંપૂર્ણ;
સંભળાવો કવિતા પ્રથમ, નીતિની પરચુર્ણ. ૯૦.
જશવંતા જમશેદજી, થયા ગયા પ્રભુધામ;
પરણુ તેના ગુણતર્ણ, સંભળાવ્યું તે ઠામ. ૯૧.

મનહર છંદ.

શેઠ જમશેદજીમાં શ્રેષ્ઠ ત્રણ ગુણ હતા,
દોલત સહિત ખારોનેટ પદ જાણિયે;
વિદ્યાનો વિનાદ ગુણ બીજો તથા ત્રીજો ગુણ,
વેપાર કર્યાની કળા વિવિધ વખાણિયે;
ખરસેદજી તથા રસ્તમજીને સોરાળજી,
ત્રણ તે સાહેબજીના તેમના પ્રમાણિયે;
વારસામાં અતુકમે આપ્યો એક એક ગુણ,
દાખે દલપતરામ દેખી ઉર આણિયે. ૯૨.

દોહરો.

ઈત્યાદિક કવિતા કહી, પછી ચલાવી વાત;
કામ કરે ને ને ભલાં, સોસૈદી ગુજરાત. ૯૩.
સુણી હૃદયે રંજન થયો, સધજો મિત્ર સમાજ;
પાછો કવિયે માગી મદદ, સોસૈદીને કાજ. ૯૪.
કહે શેઠ સોરાળજી, હું ખુશી થયો અપાર;

શુભ કામે નાણું ગણી, આપિશ અઢી હજાર. ૭૫.
કવિ વચન.

મુજ કવિતાથી ને તમે, અતિ રીઝ્યા હો અત્ર;
સેકેટરોપર તો લખી, આપો મુજને પત્ર. ૯૬.

પત્ર લખ્યો તેના સાર-મનહર છંદ.

સેકેટરી સાહેબ તરફ લખ્યું લેટરમાં,
આપના આસિમ્ન્ટે જે વાત મુજને કરી;
તે સુણિને ખરેખરો ખૂબ ખુશી થયોહું હું,
રકમ તો આપીશ અઢી હજારની ખરી;
તેના વાજમાંથી દરસાલ સો રૂપૈઆતણો,
નિબંધ રચાવજો ધનાય આગળે ધરી;
બારમી એપ્રિલે લેખ લખી આપ્યો એવી રીતે,
ધન્ય શેઠ સોરાળજી ઉદારતા આદરી. ૯૭.

પાંસઠના ફેબ્રુઆરી વિષે વળી મુંબઈથી,
શેઠ રામચંદ સત પ્રેમચંદ આવીયા;
કવિયે મેળાપ પ્રેમાભાઈની સમક્ષ કર્યો,
રસિક કવિતા કહી એઓને રીઝાવીઆ;
તે પછી સોસાઈટી કરેછે ને સુધારા કામ;
ફાયદા તેના સરવે કહી સમજાવીઆ;
માગતાં મદદ બ્યારે કાંઈકતો કાન ઢાળ્યા,
સમાચાર જઈ કરદીસને સુણાવીઆ. ૯૮.

દોહરો.

અદારમી તારીખ દિને, ચિતમાં કરી વિચાર;
ભલી ભરી વાર્ષિક સભા, આવ્યા સ્વહસ્ત અપાર. ૯૯.

તે સભામાં કહેલી કવિતા.

વિદ્યા વાણિ વધારવા, ગરથતણી પડિ ગરજ;
આજ સભાસદ સરવની, એ માટે કહું અરજ. ૧૦૦.

હુરિંગીત છંદ.

કહું અરજ તે ઉરમાં ધરે, સધજા સભાસદ રનેહથી;
ગુજરાતી ભાષા ગુણવતી, પણ દુર્બળી યઈ દેહથી;
ચિંતા કરો ચિતમાં તમે, વિદવાન જન આ વાતની;
ઉધરે રકમ મનમાનીતો, સુધરે ગિરા ગુજરાતની. ૧૦૧.
ને વાણીથી જીવક નડે, વળી છે અધિક ઉપયોગની;
આ દેશીજનને દિન દિને ભરનારિછે, સુખ ભોગની;
કોરતિ ક્યેછે કથનથી, પ્રાચીન પુરૂષ પ્રખ્યાતની;
ઉધરે રકમ મન માનીતો, સુધરે ગિરા ગુજરાતની. ૧૦૨.
વેપાર પાર વિના કરે, એ વાણીથી વેપારિયો;
અભિલાષ લાખ ઉચારવામાં, વાપરે નરનમરિયો;

વાણી વિના ગતિ પ્રાણીની, પરમાણિયે પશુ જાતની;
 ઉધરે રક્ત મનમાનીં તો, સુધરે ગિરા ગુજરાતની. ૧૦૩.
 વાણી થકી ઉપદેશકો; ઉપદેશ આપે ધર્મનો;
 વળી શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત તે, સમજાય સધળા મર્મનો;
 વાણી થકી વિદ્યા વિશેષ, ભણાય છે ભણી ભાતની;
 ઉધરે રક્ત મનમાનીં તો, સુધરે ગિરા ગુજરાતની. ૧૦૪.
 દેવળ સરસ છે દેવનું, જે ગાહિ દેવ ચરિત્ર છે;
 તનુ મનતણો મળ ટાળનાર, પ્રસિદ્ધ તિર્થ પવિત્ર છે;
 દુષ્પ્રદીનનાં કહેનારો છે, દેનારો છે સુખ સાતની;
 ઉધરે રક્ત મનમાનીં તો, સુધરે ગિરા ગુજરાતની. ૧૦૫.
 ઉપકારીનો ઉપકાર, માનવજાતિયે તો જાણવો;
 એણે કર્યો ઉપકાર તે, ઉરમાં અહરનિશ આણવો;
 આપણુ સરવને પાળનારી, તુલ્યુતે છે માતની;
 ઉધરે રક્ત મનમાનીં તો, સુધરે ગિરા ગુજરાતની. ૧૦૬.
 માતા પિતાને વૃદ્ધ થાતાં, પાળવાં પુત્ર સહી,
 તેવીજ રીતે દેશની, ભાષા વિષે ભુલવું નહીં;
 જે છે હજાર પ્રકારથી, ઘણું ફેલેતું લોક હયાતની;
 ઉધરે રક્ત મનમાનીં તો, સુધરે ગિરા ગુજરાતની. ૧૦૭.
 ઉપયોગી જેમ નવાણુ તે વળી ધર્મશાળા ધારવી;
 એથી અધિક ઉપયોગી, ભાષા સ્નેહથી સંભારવી;
 અરજી ઉચારી આ અમે, સજ્જન સમીપ તમામની;
 દિલમાં ધરો દિલસજ્જન થૈ, આઠાદ દલપતરામની. ૧૦૮.

મનહર છંદ.

અવનીતે એક ચંદ્ર ધરે ઉન્નત માટે,
 આપ્યો એથી અડચણો પડે ઘણા કોશવા;
 જ્યારે હોય જોડ ચંદ્ર કસુર ન કરી રહે,
 ક્યાંથી આવે ક્યાંઈ ખરી અડચણો જોસવા;
 પ્રેમચંદ્ર રાયચંદ્ર, પ્રેમચંદ્ર હેમચંદ્ર,
 જોડ ચંદ્ર મળ્યા તને પ્રેમ કરી પોપવા;
 થયું તારું સિદ્ધ કામ કહે દલપતરામ,
 હવે તું સોસાઈદી ન લાગ અફસોસવા. ૧૦૯.

જૂલણા છંદ.

રાવ ખાવાને વિધાત્રિ વૈકુંઠ ગર્ધ,
 અધિપતિ પાસ અરજી ઉચારી;
 રાયચંદ્ર સન પૃથ્વી વિષે પ્રેમચંદ્ર,
 ગાર્ગી મગરૂરી એણે ઉનારી;
 કુંદલ લાચારને તો કર્યા લખપતિ,

ભૂપ જ્યાં કર્યા કર્મ ભિખારી;
 કરમ લખતાં હવે શરમ આવે મને,
 કરમની રેખ પર મેળ મારી. ૧૧૦.

દોહરા.

કર્મકંડા^૧ યુગિભદ્રને, મળતી સતજુગ વાર;
 પ્રેમચંદ્ર યુગિભદ્રનો, આ અવસર અવતાર. ૧૧૧.
 પછી દીપ સાં ફેરવી, ભરી સભા મોઝાર;
 પ્રેમચંદ્ર શેકે લખ્યા, દેવા દશક હંજર. ૧૧૨.
 પ્રીતે પ્રેમાભાષણ, જે હજાર લખી દીધ;
 સભાસદોએ પણ ભરી, રક્તો સાં ભણી વિધ. ૧૧૩.
 જ્યેષ્ઠભાઈ અદારસે, ઉમાભાષ શતપંચ;
 પરચૂરણના પાંચસે, રહ્યો ન સંશય રંચ. ૧૧૪.

મનહર છંદ.

ઇનામો આપીને નવા રચાવ્યા નિબંધો રડા,
 પુસ્તક પ્રગટ કર્યા છાપથી છપાવીને;
 વળી જે જે ગામ વિષે વાંચન રચાવ્યું થયાં,
 સહાયતા આપી તેને પૂરો પ્રેમ લાવીને;
 કવિતાનો શોખ ગુજરાતમાં વિશેષ વધ્યો,
 લેખન વિદ્યા વધારી નિબંધો રચાવીને;
 કહે દલપતરામ ધન્ય કારણસ નામ,
 વખણાયો ઘણો તે વિદ્યાનાં ખીજ વાવીને. ૧૧૫.

દોહરો.

કરડિસ અગન્યોતેરમાં, ગયો વિલાપન વાટ;
 સેકેટરી લાંબે થયા, શાણા સાહેબ સ્કાટ. ૧૧૬.

છંદવિજય છંદ.

જકાલ કરી વટનાણુ થકી કવિનો, કિનલાદ મુજે કર આશ્વો;
 પાલણુ પોપણુ પૂરું કરી, કરદીસતણા કરમાં કર આશ્વો;
 તે કરદીસ તણુ ગુજરાત, વિચક્ષણુ ધીર વિલાપત આશ્વો;
 દેશો કવિદલપતતણો લઈ, સ્કાટ તણા કરમાં કર આશ્વો. ૧૧૭.

મનહર છંદ.

શિતેરની સાલમાંર યુગમ જ્યાં માટે ખરી,
 કચ પતિ રાય પ્રાગમત્રજ પધારિયા;
 કવિયે મેળાપ કરી આશીષ વચન કર્યાં,
 સ્નેહ ધરી સમીપનાં મુગડા ઉચારિયા;

૧ મરજમાં આવે તે દેશજે એક પગડું ભરીને નાં
 ખોતાવે તો સેના મહોરની કડા એકાએક નીકળે.
 તે કર્મ કદા કહેવાય. ૨ નામમાં.

ઉભયારાંકર સુત લાયક ઝબેરીલાલ,
તેની મારફતે શબ્દ અંતર ઉતારિયા;
પાંચસે રૂપેઆ આપ્યા તે સમે સોસાઇટીને,
ળીઅચાર ખસે મોકલી ગુણો સંભારિયા. ૧૧૮.

દોહરા.

ધ્યાદિક ઉમદાનને, સહાયતા કરી એમ;
સન્નહ યથ સોસાઇટી, નય ન ઉગડી નેમ. ૧૧૯.
વરસો વરસ વર્ણી કર્યા, શક્તિ પ્રમાણે કામ;
તેથી સોસૈટીતણું, અસિદ્ધિ પામ્યું નામ. ૧૨૦.

હુરિંગીત છંદ.

ખોતેરના મે માસથી, તે રકાટ સિંધ સિધાવિયા;
સેક્ટેરીની પદ્ધિ પર ગોપાળરાવ ઠરાવિયા;
સંભાળો સાડચાર વર્ષ સુરીતથી સોસાઇટી;
લોકો વિષે બહુ લાયકી લાગેણી જેનો ગણાઇતી. ૧૨૧
પછી રાવ સાહેબ આજ મહિપતરામ જેનું નામ છે;
તેનેજ હસ્તક આજ લગી સોસાઇટીનું કામ છે;
ભડોળ તેનું તો ભહું, જે આશરે ઉર આણિયે;
સામાન રોકડ સહિત ધન, ચાળીશ હજાર પ્રમાણિયે. ૧૨૨,

દોહરો.

આતો મેં સંક્ષેપથી, કહ્યો કાંઈ ઇતિહાસ;
વિશેષ ઇચ્છો પાંચવા. પાંચો બુદ્ધિ પ્રકાશ. ૧૨૩.

બુદ્ધિ પ્રકાશ વિષે.

દોહરા.

સન અઢાર મોપનનણો, મનહર મારય માસ;
પ્રથમ થકી ચોપાનીયું, પ્રકટયું બુદ્ધિ પ્રકાશ. ૧.
શશિ સ્વરજ તારા તડિત, આપે ભયે ઉત્તમ;
જડતા તિમિર ટળે નહિ, બ્યાં નહિ બુદ્ધિ પ્રકાશ. ૨.
દિવેલ વિદ્યા પાત્ર દિલ, કરો વિચાર કપાસ;
બિવેક જેત વિમળ વડે, પ્રકટે બુદ્ધિ પ્રકાશ. ૩.
સન્નનને મુખ શોભતું, તેથી આવે તેજ;
કપટી મુખ કાળજી ઢળે, અચરજ સરખું એજ. ૪.
બસન સરપી વાદળાં, અટકાવે ન ઉત્તમ;
તો મન મેદનિમાં પડે, બહુ વિધિ બુદ્ધિ પ્રકાશ. ૫.
બુદ્ધિ પ્રકાશ બનાવતાં, પક્ષ ગયાં ચોવીશ;
શાલ નવીતો સાહેબે, આ આપી બક્ષિસ. ૬.

૧ શાલ-સાલજોડાનો શિરપાવ અથવા નવું વરસ.

દ્વિઅર્થ-એક સાહેબને રટવા વિષે.

જે તું આજની શાલમાં, સાહેબ એ કરદીસ;
નીતિ બાણુવિ ભક્તિ કર, ઉત્તમ જગો લહીશ. ૭.
“ઉત્તમ જગો એટલે સ્વર્ગ પામીશ.”

“એજ દોહરો ઉત્તમરામ નામના નોકરીના ઉમેદવાર
નિશાળિયાને કહેયો તે નીચે પ્રમાણે.

જે તું આજ નિશાળમાં, સાહેબ એ કરદીસ;
નીતિ બાણુ, વિભક્તિ કર, ઉત્તમ જગો લહીશ. ૮.

“મતલબ કે પંચતંત્ર નીતિ બાણુ એટલે પં-
ચોપાખ્યાન બાણુ અને વ્રાકરણુ બાણુ તો હે ઉત્તમ-
રામ તું કરદીસ સાહેબની બદદથી નોકરીની સારી
જગો પામીશ.

સુપાત્ર રનેહ સહિત મળે, જે શ્રેણિકાર કપાસ;
પાવકતા જેગે પછી, પ્રકટે બુદ્ધિ પ્રકાશ. ૯.

ઉધડે આંખો અંગની, ઉગતાં અરણુ ઉત્તમ;
અંતર આંખો ઉધડે; પદતાં બુદ્ધિ પ્રકાશ. ૧૦,

બંધો અગ્નિ ખૂંચે, જુઓ જગતમાં નેમ;
ખૂંચે બુદ્ધિ પ્રકાશથી, ત્રિવિધિ તાપ પણ તેમ. ૧૧.

હાર ઉધાડો દિલતણું, પુસ્તક લ્યો આપાસ;
આગસ પટ અળગો કરો, પામો બુદ્ધિ પ્રકાશ. ૧૨.

દીવાની દીપ્તિ થકી, ઉત્તમ ઇંદુ ઉત્તમ;
ભાતુ પ્રભા તેથી ભલી, પણ વળી બુદ્ધિ પ્રકાશ. ૧૩-

જેયું ન વાહન આગતું, પદ્યો ન બુદ્ધિ પ્રકાશ;
તે જન જનમ્યો લાં મુઓ, બ્યમ જંગલનું ધાસ. ૧૪.

જે દર મહિને જન્મતું, એને આવી આંચ;
એ કારણથી અવતર્યું, પૂરે મહિને પાંચ. ૧૫.

ધરવી વર્ષ અઢારસે, બાસકનું બોલાય;
ઓગણીસેને અઢારનું, વિક્રમનું વચાય, ૧૬.

પુસ્તક બુદ્ધિ પ્રકાશનું, નવસું રચ્યું નવીન;
તે પરિપૂરણ પ્રીતથી, પદ્યો જનો પ્રવિણ. ૧૭.

ધરવી વર્ષ અઢારસે, પાંસકનું પ્રારંભ;
બુદ્ધિ પ્રકાશક બારનું, આજ કડું આરંભ. ૧૮.

૨ પરમેશ્વર. ૩ ગુણ-દોરો, દીવટ.

૪ પાવકતા-દેવતાપણું અથવા ચતુર્થાશ પણ બા-
પણ કરવાપણના યોગથી.

૫ પાંચ-સન ૧૮૫૭ ના બળવાની વખતે ચોખ-
નિયાં તથા ન્યુસપેપરો પાંચ માસ બંધ રહ્યાં હતાં.

બહુ પ્રકાશ. મુજ બુદ્ધિમાં, દે હરકત હતાર;
પ્રભુમીને કહે પ્રાર્થના, જય જય જગત્કર્તા. ૧૯.

હરિગીતછંદ.

જય જય જગત્ કર્તા ભવ ભર્તા, ભવ ભીતિ હરા;
જય અખિલ જગ આધાર, અધમોદ્ધાર દૃઢ ધીરજ ધરા;
કર દૂર કર કવિત્વ તું, સુકવિત્વ આપી કારમું;
રચવા ધરૂં હર આશ, બુદ્ધિ પ્રકાશ પુસ્તક બારમું. ૨૦.
જય બુદ્ધિ બહુ દાતાર કર ઉપકાર અતિ કરૂણાકરી;
તુજ શરણુ ધરી આધાર, ઉતરૂં પાર હું હિંમત ધરી;
પુસ્તક રચું ગત વર્ષમાં, અડચણ મિના અગ્યારમું;
રચવા ધરૂં હર આશ, બુદ્ધિ પ્રકાશ પુસ્તક બારમું. ૨૧.
જયમ નાયતી નટપૂતળી, કીધેલી દીસે કાઠની;
પણ હોય દોરી હાથ નટને, ઠેક તેના કાઠની;
લમ મુજતણી તુજ હાથ, તુંજ રમાડ તેમ સદા રમું;
રચવા ધરૂં હર આશ, બુદ્ધિ પ્રકાશ પુસ્તક બારમું. ૨૨.
કાગળતણે કીધો પતંગ, ઉડે ગગનમાં એટલે;
જે હોય દોરી હાથ નરને, તે જવા દે તેટલે;
લમ તારી સુરતાથી સરસ, વીતે વરસ આવારમું;
રચવા ધરૂં હર આશ, બુદ્ધિ પ્રકાશ પુસ્તક બારમું. ૨૩.
આ વર્ષમાં આ વાંચનારા, મુજનને સુખ આપને;
કરૂણા નિધિ કરૂણા કરી, સંકટ સધળાં કાપને;
વળી આપને ધન ધાન્ય, સુખ, ચાતૂર્ય ચઢતું, ચારમું;
રચવા ધરૂં હર આશ, બુદ્ધિ પ્રકાશ પુસ્તક બારમું. ૨૪.
રઘિત રહે; આપાદ; લમ વરસાદ શુભ વરસાવને;
હરિ રાગ દોષ ક્ષેશં ભય, આનંદ અતિ ઉપર્જવને;
પુસ્તક ગણાય પુરાણ મધ્યે, અધિક જેમ અઢારમું;
રચવા ધરૂં હર આશ, બુદ્ધિ પ્રકાશ પુસ્તક બારમું. ૨૫.
દર નગરની નર નારિમાં, વિદ્યા વિશેષ વધારને;
મણી ભેદને ભ્રમણા તને, જત સર્વ એમ સુધારને;
વળી સંપ પામે સર્વ તે, હિતકારી વચન હજારમું;
રચવા ધરૂં હર આશ, બુદ્ધિ પ્રકાશ પુસ્તક બારમું. ૨૬.
જો ઇષ્ટ આ અષ્ટક સુણી, કર કષ્ટ નષ્ટ કૃપા ધરી;
સંતુષ્ટ કર સુખ પુષ્ટ દર્ષ, ખળ દુષ્ટને ખસતા કરી;
ગુણી જનની ગામો ગામ તું, કરને પુરી મન કામના;
વિશ્રામ હામ તમામના, શુણ સ્યામ દલપતરામના. ૨૭.

પ્રમાણિકા છંદ.

૧ શ્રીમદ્ભાગવત.

સદાય રંકે રાયને, સહાય રૂપ ધાય ને;
ઉછેદોદે ઉદાશતા, સુબુદ્ધિની પ્રકાશતા. ૨૮.
દોહરા.

શુણુ ગ્રાહક જાણુ જન, ગ્રાહક બુદ્ધિ પ્રકાશ;
વાંચનાર જાઝા વધે, એજ અમારી આશ. ૨૯.
ઈસ્વી વર્ષ અઢારસે, તે ઉપર બોતેર;
પુસ્તક આ ઝોગણીશમું, રચણું રૂઝી પેર. ૩૦.
અખિલ જનોને આ વરસ, પડયો મુખથી પાર;
પ્રથમ પ્રમાણુ કરૂં ધરી, ધશ્વરનો ઉપકાર. ૩૧.
જે જે સજ્જન જગતમાં, પઢશે બુદ્ધિ પ્રકાશ;
તો તેની દલપત કહે, પ્રભૂ પૂરી કર આશ. ૩૨.
ગ્રાહક બુદ્ધિ પ્રકાશના જે જન ગામે ગામ;
એઓને આશિષ અતિ, દેછે દલપતરામ. ૩૩.

મનહર છંદ.

મહામદતું મરણુ યતાં તેના સુરીદોષે,
છંદગી લગી કળર બંદગી કરાઈતી;
હાથ ને હુસેન સેન સહિત જ્યાં સંદરાયા,
તેના વલ્લિઓયે તેજ ભૂમિને ભળાઈતી;
કળીરની કાયા પડે સંસારની માયા મેલી,
સાચા સેવકોએ તેની સેલીને સેવાઈતી;
કહે દલપત તેમ હું કિન્દાક સાહેબની,
સેવુંછું કળર વર્નાકુલર સોસાઈટી. ૩૪.

સોસાઈટીની સભા વિષે.

શાર્દૂલ પિન્કીડિત વૃત્ત.

શોભે સ્વચ્છ ખગોળ જેમ, શરદે તેવું સભા રચાનછે;
આ અધ્યક્ષ કળાનિધાન કહિયે, પૂરો કળાવાન છે;
તારામંડળ તુલ્ય સર્વ મુજનો, સાક્ષાત તેમાં કવિ;
મોટાતર્ક વિતર્ક માણુકતણી, ઉત્પત્તિ યાશે નથી. ૩૫.

સભા ખરખાર—ઝૂલણા છંદ.

સાહેબો સર્વ કદું વિનનિ તે સાંભળો,
આપ છો અધિક રોડી અમારા;
વળી રૂડે અવસરે આ રીતે આવજો,
સાવજો સાથ મિત્રો તમારા;

૧ ક્ષીર, નાનકસાદ અને કળીરીયા સાથે કાળી-
દોરીની આંટી ડોઝમાં રાખે છે.

૨ ચંદ્ર. ૩ શુક્ર. ૪ માલિનિકાદી પ્રામના
ખગોળની ઉપગા સંબંધે આતી.

માનવા જોગ ઉપકારમાં જોડી,
તેડી જે તમે તરફ લીધી;
શોભ્યું આ સ્થાન તે તો નહીં થોડ ગણી,
કોડગણી આજ કરણજ કીધી. ૩૬.
દોહરો.
સોસૈદીને કારણે, જે ગુર્જરી વિલાપ;
રચ્યો હતો તે કહું હવે, સુણજો સજ્જન આપ. ૩૭.

ગુર્જરી વાણી વિલાપ.

ઈન્દ્રિજય છંદ.

જો પ્રભુ થાય મહા મતિ પ્રેરક,
પંથ પલાણિયે પાવક પાણી;
પક્ષીનો પાંખ પહોચી શકે નહિ,
વીજળી વેગ ચલાવિયે વાણી;
જેનો કૃપા થકિ જંગલો જે જન,
ચંત્રની યુક્તિ યથા રથ જાણી;
તેનો કૃપાથી કહે દલપત,
કહે કવિતા ચિત હિમ્મત આણી. ૧.
તિક્ષણ બુદ્ધિ વિચક્ષણતા નથી,
સ્થૂળમતિ વળી મૂળથી થોડી;
અક્ષર એક વિનેક નથી,
કહું છું અતિ છેક અહંપદ છોડી;
હિમતથી મહા કિંમતની,
રચના રચવા રસથી રચિ જોડી;
વંદન વિશ્વ પતિ પદ પદા,
કહે દલપત કહે કર જોડી. ૨.

દોહરો.

સૌ સજ્જનના સમીપમાં, કહું ગુર્જરી વિલાપ;
તેનો મન વિચારીને, ઉરમાં ધરજો આપ. ૩.
શાખા સોસૈદીતણી, સ્થિર સ્થાપવા વિશાળ;
કરદીસે ધમ્મજા કરી, જ્યાં મોટો મહિપાળ. ૪.
સન અઢાર ઉન સાકમાં, નિજ કવિને તે કામ;
માન દહને મોકલ્યો, ભાવનગર નવ ધામ. ૫.
વિનય ક્ષમા વણન ન કયું, જ્યાં રાજ જસવંત,
રાજ સભા રંજન કરી, જઈ કવિયે અત્યંત. ૬.

૧ ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના સેક્રેટરી.

૨ આગાખુસાહમાં.

પુસ્તકશાળા સ્થાપવા, લીધું નવું વેણ;
કોલ દિધો કવિને કરે, નેહ જણાવી નેણ. ૭.
સન અઢારસે ત્રેસકે, વળી વિચારી વાત;
સ્થિર શાખા જઈ સ્થાપવી, વડોદરે સાક્ષાત. ૮.
કરદીસે કવિને કહું, હૈયે રાખી હામ;
વિચરો તમે વડોદરે, કરો જઈ શુભ કામ. ૯.
શાખા સોસૈદીતણી, સ્થિર કરવી તે કામ;
રાજ કરે સહાયતા, થાય આપણું કામ. ૧૦.
ગુજરાતી ભાષા વિષે, યથો બહુ ગુંથાય;
તો ગુજરાતી વાણીનો, સઘ સુધારો થાય. ૧૧.
રિઝાવજો જઈ રાંચને, સુણાવી કવિતા સાર;
મળજો પ્રથમ પ્રધાનને, તેથી કામ થનાર. ૧૨.
રોકાણી હરકારને, નગર રોકેને જમ;
કવિતા રસથી રીઝવી, કામ કરાવ્યાં તેમ. ૧૩.
ભાવનગરના ભૂપને, રિઝાવીને રસ રીત;
પુસ્તકશાળા સ્થાપવા, લીધું વચન નિયત. ૧૪.
તેમજ ગાયકવાડના, કરેનાં લાવો કોલ;
સમજવો વિદ્યાતણો, ઉત્તમ લાભ અતોલ. ૧૫.
રૂડો ત્યાં રસિડેટ છે, સાહેબ કર્નલ ખાર;
મેંખર સોસૈદીતણો, છે શાણો સરદાર. ૧૬.
તેપણુ તમને આપશે, સહાયતા શુભ રીત;
એથી ધાર્યું આપણું, થાશે કામ અચિત. ૧૭.
શુભ ખાતું સ્થાપન કરે, ન ધરે શાખા નામ;
તોપણુ ઉત્તમ જાણવું, કામ થયાનું કામ. ૧૮.
કદાપિ કારજ નવ ખને, તો ન થવું દિલગીર;
શ્રમ કરિ જોવો આપણે, ધરિને મનમાં ધીર. ૧૯.
શુણિને કવિજન સાંચર્યો, કરવા ઉત્તમ કામ;
હિતારો જોતે કયો, શામળ ખેચર ધામ. ૨૦.
જાહેને કર્નલ ખારનો, પ્રથમ કયો મેળાપ;
વાત કરી તે સાંભળી, ઉચર્યો સાહેબ આપ. ૨૧.
ભાસેછે મુજ મન વિરો, કામ થવું મુશકેલ;
છે રાજના સોખતી, ઝાઝા જન અભણેલ. ૨૨.
તે જાણે છે જો થરો, રૈયંત ભણી હુશિયાર;
રાજ કાજમાં તો ઘણી, તે લેશે તકરાર. ૨૩.
સલાહ તેવા જનતણી, માનેછે મહિપાળ;
તે માટે નથી યાપના, નવીન રીત નિશાળ. ૨૪.
કહું અમે કહ કહ સમે, ક્યંત ધરું નહિ કાન;

तोपण तमे करी जुआ, श्रमनिज शक्ति रामान. २५
 आपोश हुं अनुमत भुं, वणो आपुं पत्र;
 आपो नध प्रधानने, तमे मणीने तत्र. २६.
 प्रधान पासे पत्र बै, नध कीघा मेणाप
 गुणुंजन गोविंदरावते, अउर रेढिया आप. २७.
 कहे कवि भारतसमे पांडव करी पास;
 प्रधान गोविंदराव शुभ, करता नीति प्रकाश. २८.
 तेथी नय पांडवतणुं, थयुं नगत मोजार;
 नखेछे ते जन सड, आन सुधी सौ हार. २९.
 संनयने धृतराष्ट्र, पूछी ओवी वात;
 कोणुं जतसे युद्धमां, कहे भने साक्षात. ३०.
 न्यां प्रधान गोविंद छे, नखो अइं अचित;
 नहर भारत युधमां तेनी थासे जत. ३१.

वसंत तिलका वृत्त.

जे कर्णुं लीपम सरभा लड रूप मेणा,
 कीघा करेड रथीं भारत करी वेणा;
 शोभा समस्त न मणे पणु ते समान,
 गोविंदराव गुणु सागर न्यां प्रधान. ३२.
 त्यां निल जत परिपूरणु प्रीत पासे,
 त्यां युक्ति सर्व वणो त्यां यश सर्व जमे;
 पासे प्रसिद्ध कवि पंडित सांन मान,
 गोविंदराव गुणु सागर न्यां प्रधान. ३३.
 त्यां राज नीतितणुं तो रीत राने,
 त्यां गर्जनार्थी यश नोपत निल गाने;
 दुष्टातुं दुष्टपणुं त्यां नर के निदान,
 गोविंदराव गुणु सागर न्यां प्रधान. ३४.
 त्यां न्याय थायं उयराव सदाय सारे,
 अन्याय नय दुरथी उरने गियारे;
 ते रूपनान गुणुं अहु थाय गान,
 गोविंदराव गुणु सागर न्यां प्रधान.
 त्यां रिद्धि सिद्धि नवनिद्धि करे निवास,
 दयाधी रहने कशीं वातनीं त्यां कथाश;
 त्यां सर्वतुं धरम उपर होय ध्यान,
 गोविंदराव गुणु सागर न्यां प्रधान. ३५.
 हेणे सदाय दुनियां जन त्यां दिवाणी,
 सर्वे सुजीन तनना परिताप राणी;

त्यां क्षेमप्रेम रसतुं परिपूरणु पान,
 गोविंदराव गुणु सागर न्यां प्रधान. ३७.
 तेजस्वीं तेन वृपतिं लुभि मध्य भासे,
 प्रौढ प्रताप पृथिवी पडमां प्रकासे;
 ते रूप सृष्टि सरवोपरीं शक्ति मान;
 गोविंदराव गुणु सागर न्यां प्रधान. ३८.
 विधा विलास रसनेा प्रणु सांन वासी,
 त्यां तत्व शोध यरया तकनेा तमासे;
 गुह्यार्थ भेद गुणुं पणु सांन ज्ञान,
 गोविंदराव गुणु सागर न्यां प्रधान. ३९.
 त्यां सर्व देश यत्रीं सौ कवि बोध आवे,
 सर्वे कणा कुशलता पणु त्यां करावे;
 सत्पात्र मात्र जनतुं शुभ सांन स्थान,
 गोविंदराव गुणु सागर न्यां प्रधान. ४०.
 अतुं विचारो शुभ अंतस्थीन आमे,
 आशीष्य वाक्य उयर्थुं दक्षपतरामे;
 जेवा धणुं वृपतिने वणो ते दिवान,
 गोविंदराव गुणु सागर न्यां प्रधान. ४१.

दोहारा.

सुखी प्रधान प्रसन्न यध, पूछी सधणी वात;
 वणी कथन तेणे कहुं, सुखो कवि साक्षात. ४२.
 शाखो छे सेनापति, भाव सीधिया नाम;
 तमे नध तेने मजा, थाय तमाई काम. ४३.
 हुं पणु रूप दण्डरमां, उयरींश मुपथी अम;
 विधाभातुं स्थापतुं, जन सौ सुधरे नेम. ४४.
 पछी कवि पोते गयो, भाव सिंधिया पास;
 करी प्रशंसा तेदनी, कविता करी प्रकाश. ४५.

मनहर छंद.

चंचल चतुर शूरवीर धीर शस्त्र धर,
 न्युह रचनाकी विधि पुरन पिछान हे;
 हिमत हवेषां दील जानत हे दाव पेच,
 निमक हलाली लोभ लेश नहि आन हे;
 संपुरन एसे गुन लायक सो सेनापति,
 रामज्युं को सेनापति सुप्रिय समान हे;
 कहे दलपति खंडेराव सिति नाथ पास.
 एसो सेनापति भाउ सिंधिया गुजान हे. ४६

દોહરા.

કારભારીઓએ કહ્યું, કાલ આવજો આપ;
મહારાજના મહેલમાં, થશે ભૂપ મેળાપ. ૪૭.
રાજ સભામાં કવિ ગયો, તે અવસર તે સ્થાન;
નાટ્યરંભ થતો હતો, કરે ગાયકા ગાન. ૪૮.
ગાન સમાપન બ્યાં થયું, કરી પ્રધાને સાન;
સભાતણું વર્ણન કર્યું, સુણ્યું નપે દે ધ્યાન. ૪૯.
મહોંમય સુરરણુ, મહેલમાં, સુર સમ સભા સહિત;
ક્ષિતિપતિ ખડેરાવજી, સુરેંદ્ર સમ શોભીત. ૫૦.
વાળે શુભ વાહન વળી, ગુણો જન કરે સુગાન;
નવિન નાટિકા વૃત કરે, તનનનન લઈ તાન. ૫૧.

છંદો.

વૃત્ય કરે સુરનારિ, રહે ત્રિપુરારિ નિરખવા;
બહુ શોભા બલિહારી, હરિ પણુ રહે હરખાવા;
અતુરાનનને ચંદ્ર, ઈંદ્ર અલકેશ^૨ અહિંદ્રા;
ચક્રિત થાય જોઈ ચિત, માનુ શા માત્ર મહિંદ્રા;
મહા સિદ્ધિ સહિત રિદ્ધિ રૂડી, ખડેરાવ ક્ષિતિશાની;
નર લોક મધ્ય તે નિરખતાં, દૃષ્ટિ કરે જગદીશની. ૫૨.

આશીર્વાદ.—શાર્દૂલ વિકીરિત વૃત્ત.

કૃત્યાણી કમળાક્ષિ દેવિ કમળા, કૃત્યાણુ તે તો કરે;
ભંડારી ભવદેવનો ભવનમાં, ભંડાર ભારે ભરે;
સિદ્ધિ બુદ્ધિ સમૃદ્ધિ વૃદ્ધિ સુખ સૌ, સોંપે સદા સ્યામજી;
ખડેરાવ અખંડ ખૂબ ખુશમાં, રાખે રૂડા રામજી. ૫૩.
પ્રીતે પ્રાદ પ્રતાપ પૂર્ણ પ્રભુતા, પામે પ્રજના પતિ;
મોટા મેત્ર ગંગેંદ્ર રત્ન સર્વોખા, દેવેંદ્ર તે દે આતિ;
ધારી ધૈર્ય ધનુર્ધરાદિ વિધિના ધીમંત છો ધામજી,
ખડેરાવ અખંડ ખૂબ ખુશોમાં, રાખે રૂડા રામજી. ૫૪.
વિદ્યા વાદ વિનોદ વાણી વિમળા, જિહ્વાવ્ર વાસો વસે;
આપે ઇષ્ટ અભિષેક ઇષ્ટ હરીને, સંપુષ્ટિ તુષ્ટિ થશે;
મંત્રી મિત્ર પવિત્ર પાત્ર મતિના, કલ્યાણ કરે કામજી;
ખડેરાવ અખંડ ખૂબ ખુશોમાં રાખે રૂડા રામજી. ૫૫.
માતા તો પરભારજી જનતણા, ઝો અન્ન દાતા તમે;
પ્રખ્યાતા પ્રિય છો પ્રજાજનતણા, ત્રાતા વિધાતા તમે;
રાતા રામ રસે સદૈવ ગુણના, સાતા ગુણુ ગ્રામજી;
ખડેરાવ અખંડ ખૂબ ખુશોમાં, રાખે રૂડા રામજી. ૫૬.

દોહરા.

ગુણીને ભૂપે પ્રહિયું, ધરી પ્રેમ ભરપૂર;

૧ અલકેશ—કુબેર ભંડારી.

કાણુ જામે છોને વળી, શી ઇચ્છા છે ઉર. ૫૭.

ઉત્તર.—મનહર છંદ.

ગીરા ગુજરાતીતણા ખીયરની ગાદી પામી,
મુખ્ય તો મરડી માની દેખી દુખી દીલ છું;
અરજી તો આપી^૨, દીઠી મરજી તથાપિ નહિ,
આવ્યો આપ આગળ ઉચ્ચારવા અપિલ છું;
માંડતાં મુકદ્દમાને ચાર જણા ચુથશે તો,
શુ થશે તે શોચનાથી. સાહેબ શું શિથિલ છું;
દાખે દલપતરામ ખુદાવંદ ખડેરાવ,
રૂડી ગુજરાતી વાણી રાણીનો વકીલ છું. ૫૮.
ઘોઠામાં લૂટાણી મહા રાણી ગુજરાતી વાણી,
લૂટી અલકાર કુટી કીધી ગુનેગારશી;
પગેરૂં ચલાવ્યું તે તો ચાલતાં મુંબઈમાં પેહું,
પછી લાં તપાસતાં તો પકડાયા પારશી^૨;
આજ ધર્મે રાજ મહારાજનું બિરાજમાન,
સાચ જુકું સદા શોધી આપે જેમ આરશી;
માફ માગી આપ પાસે સાફ ધનસાફ માગે,
એ બિચારી નારીએ કુંવારી ને નવારશી. ૫૯.

દોહરા.

મહારાજ મેં સ્વપ્નમાં, દીઠો એક બનાવ;
તે હકીકત તમ આગળે, કહેવાનો છે ભાવ. ૬૦
એક સહિત તે સાંભળો, એ ઇચ્છા મુજ ઉર;
ભાસે વળતી ને ભલું, કરજો આપ નરર. ૬૧.
કહ્યું વૃષે જાહેર કરો, ને. કહેવાનું હોય;
વળતી કવિજન બોલોશો, સુણો સંજન સહુ કાં. ૬૨.

હુતુશાલ છંદ.

બલિ બુઝિનો શુંભ ભાગ, બહુ સરસ શોભિત બાગ;
કવિ એક જોવા કામ, કિક થૈ ગયો તે કામ. ૬૩.
અવલોકી અબળા એક, છુટી લાજ રડતી છેક;
વિધ વિધ ઉચારી વિલાપ, બોલતી ઝો માખાપ. ૬૪.
કર ચુટતી શિર કેશ, વરવો દિસે બહુ વેશ;
ફૂટતી અધિક કપોળા ચક્ષુ કૃષી રંગ ચોળ. ૬૫.

૧ પ્રથમ અમદાવાદથી કાગળ લખ્યો હતો. પણ ઉત્તર મળ્યો ન હતો.

૨ પ્રથમ પારસીઓ બોબડી ભાષા લખતા હતા તેથી કેટલાએક ધારે છે કે વર્તમાન પત્રો પારસીઓ જાપેછે તેના ફેલાવાથી ગુજરાતી ભાષામાં ગઈઅડ થઈ.

અરીરે નદી શબ્દગાર, પીડા કરે પોદાર;
 બોલતી ખડિત બોલ, તનનો ન દીસે તોલ. ૬૧.
 ઓકે ન સાવું અંગ, બમતાં થયેલાં બંગ;
 વર્ણો વરણ નદિવરતાય, ગળું તારૂંને દુઃખગાય. ૬૭.
 કાળા હરણને કાગ, રાગે શુભિને રાગ;
 માનવી દે નદિ માન, મન સમજી ભૂત સમાન. ૬૮.
 કવિ સાંભળી કલ્પાંત, અતિ સ્વદય કીધું સ્વાંત;^૧
 વનિતાને પુછી વાત, કહે જરૂર તારી વત. ૬૯.
 દિસે છે તું કાઈ દેવી, અવશેષિ તુજને એવી;
 તે વળતી બોલી વાત, તું જાણુ મારી વત. ૭૦.
 ગિર્વાણુ વાળી વિશાળ, રમણીક રૂપી રસાળ;
 તેનીજ તનુજ દેય, પાણુ છેક દુઃખમાં છુંય. ૭૧.
 વર્ણો વદુ કારણુ વીર, શુભુ ધારી મનમાં ધીર;
 શુભશત માફ ગામ, હરવાનણું તે હામ. ૭૨.
 મુજ ગિયરનેજ પ્રતાપ, જે પામિયા તપ આપ;
 મુજને ન આપે માન, કહું તે મુજે નદિ દાન. ૭૩.
 મુજ સોમ્યતું સનમાન, કરીને ગજો શુભવાન;
 ક્યાં કહું જઈ પોદાર, નર કાળુ સાંભળ નાર. ૭૪.

કવિ વચન.

મનમાં ન શોચિશ માન, સમજ્યો દું સધળી વાન;
 શુભ કરીશ તાફ દામ, કવિ કહે દલપતરામ. ૭૫.

દ્વિઅર્થી-મનહર છંદ.

બળનો જે બંધુ જેની સખ્યતા અદૂર સાથ,
 ધરમનો પક્ષ ધારનાર તેને પાળશે;
 સ્તંભ દંબ તોડનાર, જે છે દુરએધનનો,
 શ્રીમંત શ્રી રાજ તે સદા તેને સંભાળશે;
 કહે જેને મદારાણી પ્રખ્યાત છે પદ્મપાણી,
 એજ તેને આપણી ગણી ધણી ઉત્તમશે;
 રૂડા જે આ ખડે રાવ, રતેલી નર નારિકનો,
 દારિકનો નરદેવ તાપ તારા ટાળશે.^૨ ૭૬.

૧ સ્વાંત-મન.

૨ શ્રીકૃષ્ણ વિષે:—બળદેવજનો જે ભાઈ છે, અને
 અદૂરજ સાથે જેને મિત્રતા છે, અને સુદ્ધિદિરનો
 પક્ષ તાણનાર તે તેને પાળશે દુર્ગોધનનું અગિમાન
 એને દપટ તોડનાર જે છે, એવો લક્ષ્મી વાળો શોભા
 મમાન રાજ તે તેને સદા સંભાળશે; જેની કાઠમાં
 કારતુષ નામનો મોટો મણિ છે, તથા જેના હાથમાં

ધંદવિજય છંદ.

કરવાવરશે કદળા કરી એજ, સદાય યશે તૂજ સધરવા;
 ધરવા શબ્દગાર રૂડા મળશે, મળશે તદખીર તેને નરવા;
 તરવાર બદાદર તે તુપનિજ, સમયે સદા દુઃખ સંદરવા;
 દરવાકા^૧ ગણી દલપતનાથું, કરવાદર કીર્તિ કયા દરવા. ૭૭.

દોહરા.

કરીશ ખુશામન ખૂણ દું, તુજ માટે હું માન;
 બોલીશ એવા બોલ જઈ, રાધા થાય રળિયાત. ૭૮.
 સુખી બોલી તે સુંદરી, શુભો કવિ શુદ્ધ ભાવ;
 તમે વખાણુ કરી કહું, રૂડો ખડેરાવ. ૭૯.
 પાણુ કળિયુગના રાખનાં, લક્ષણ નવ દેખાવ;
 તો કળિયુગમાં તેડને, જૂઝ કેમ કહેવાય. ૮૦.

વ્યાજરત્નિ.—મનહર છંદ.

બોળાપણું બાંસે નદિ સત્યતા તો નાંસે નદિ,
 ત્રાસે નદિ ઉરમાં ઉદારપણું આજૂતાં;
 અદીણુ બંધાણુ નદી, અરથ અવનણુ નદી,
 અંધનું એધાણુ નદી, પેળીએ પ્રમાણૂતાં;
 આળસ તો અંગ નદી, કુચંગીનો સંગ નદિ,
 રંડી બાજી રંગ નદી, જન કાઈ જાણૂતાં;
 કળિના રાગના શુભુ કલા ન જાણાય જેતાં,
 શેના રાગ ખડેરાવ વદીએ વખાણૂતાં. ૮૧.

કમળ પ્રખ્યાત છે, તે તેને પોતાની ગણીને ધણી
 ઉત્તમશે; આ ખડે એકે બરનખડે જે રૂડો રાગ છે,
 અને પુરુષો તથા સ્ત્રીયોનો એકો છે, એવો દારિ-
 કનો રાગ જે શ્રીકૃષ્ણ તે તારા તાપ ટાળશે.

ખડેરાવ વિશે:—કાળના સરદારનો ભાઈ જેવા
 છે, અને દયાળુ માણસ સાથે જેને મિત્રતા છે, અને
 ધરમનો પક્ષ રાખનાર છે, તે તેને પાળશે. મદારકે
 જેની સાથે મૂઢ થઈ ગયે એવા ગરુડોનું અગિમાન
 તથા દપટ તોડનાર, એવા શ્રીમંત શોભાપમાન રાગ
 તેને દમેમાં સંભાળશે; જેના કાઠમાં મોટો મણિ છે,
 અને જેના હાથ કમળ જેવા પ્રસિદ્ધ છે, તેજ તેને
 પોતાની ગણીને ધણી ઉત્તમશે. આ રાગે જે ખડેરાવ
 મદારાજ સર્વે પુરુષો અને સ્ત્રીયોનો એકો છે, અને
 તે દારિકનો રાગ છે, તે તારા તાપ ટાળશે.

૧ શિવના વચન જેનું.

દોહરો.

તે શુભીને જોઈયો કવિ, જે નૃપનું એ નામ;
હલકાને ઉમદા કરે, આશ્રય દે તે કામ.

છરયો.

ગારદી રદિ, શવાન, મળ કેદ, બોધ શખદોને ભણિયે;
ચશવાન વિચારોં જોતાં વાત, સુશુભ તેમાં શા ગણિયે;
કમળ પણ જો ગાયકવાડ, નામનો આશ્રય એ લે;
વાકેદ એક એક અક્ષરજ, તોય શુભ ઉપમા તે લે;
ઉભોઈ તે માટે હું કહું છું તને, ગણુ સદગુણ એ નામના;
કરશે કરણા તો કોઈ દિન, કરશે પૂરણ કામના. ૮૩

નૃપ પ્રશંસા.—દોહરો.

શુભવંતી શુભરાત તું, ભલો ધરી ઉર ભાવ;
શુભુ ગા ગાયકવાડના બંડથી ક્યો બચાવ. ૮૪.

સવૈયા એકત્રીસા.

બંડ ઉચું આ દેશ બધે, તે દિવસ બચાવ્યો ગુર્જર દેશ;
હિમત રહી અંગેજતણી, તે ગાયકવાડનો મદદ વિશેષ;
જો મહારાજ ન લે મનમાં તો, જાણુ જરૂર પ્રલે થઇ જત.
ખંડેરાવ ક્ષિતિશતણા તું, શુભુ ગા શુભવંતી શુભરાત. ૮૫.
દીક્ષિ આગરે દંગ ઉઠ્યો, વળી તે ગભરાઇ ગયો ચાલેર;
બંગાળે પણ ગડગડ થઇ, ફેલાઈ ગઇ કરતી ચોદેર;
જો આ દેશ તરફ ઉપજત તો, તારી અવરથા તેવીજ થાત.
ખંડેરાવ ક્ષિતિશતણા તું, શુભુ ગા શુભવંતી શુભરાત. ૮૬.
અમદાવાદ રહ્યું આખાદ, રહ્યું સુખમાં વળી સ્વરત શહેર;
કોઇ લખેશરીની લક્ષ્મી, ન છુટાઇ કુટાઇ થયો નહિ કેર;
ગાયકવાડતણા શુભુથીજ, થયો એતો ઉપકાર અઘાત;
ખંડેરાવ ક્ષિતિશતણા તું, શુભુ ગા શુભવંતી શુભરાત. ૮૭.
જે કાળા મળી પારથના રથને વળગ્યા તનને તજી ત્રાસ;
ભારથ છતી શમ્યો પણ પારથ, લાં ન છત્યો પડમાં તે પાસ.
તે કાળા કહી કબજ થવા, સ્વપને પણ સંભવતી નહીં વાત;
ખંડેરાવ ક્ષિતિશતણા તું, શુભુ ગા શુભવંતી શુભરાત. ૮૮.
આપ પધારી પ્રભ હિત કારણુ દુઃખ નિવારણુ કોટિક કીધ;
ફેલોં દિવસોં બધા જનના વળી, ફેલ જમાન લખાવીજ લીધ;
વાધ અને બકરી વિચરે, નિરલે થઇ રોજ રહે રજિયાત;
ખંડેરાવ ક્ષિતિશતણા તું, શુભુ ગા શુભવંતી શુભરાત. ૮૯.
ચોર બધા અઘરૂર કર્યા વળી, દેશથી દૂર કર્યા જન દુષ્ટ;
ગુલામ ઉંડા જળ માંહિ હુખ્યો, પૃથ્વી પણ પૂર્ણ કરી રસપ્રુષ્ટ;

૧ પારથ—અર્જુન.

કોઇ કદી પરનારીતણા તન, સાચુ ન જોઈ શકે દિન રાત;
ખંડેરાવ ક્ષિતિશતણા તું, શુભુ ગા શુભવંતી શુભરાત. ૯૦.
હોય હજાર કે દૂરનો નોકર, લઇ ન શકે દમડી પણ લાંચ;
વીશ વસા અપરાધવિના, અડકે નહિ કોઇતણે તન આંચ;
દોષવિના નહિ દંડ ભરે, કદી પૂરણ દ્રવ્ય રજો પ્રખ્યાત;
ખંડેરાવ ક્ષિતિશતણા તું, શુભુ ગા શુભવંતી શુભરાત. ૯૧.
વિદ્યું ઘણું દુઃખ તે બહુ વાસર, આવી મળ્યો સુખ અવસર આજ;
અધરના ઉપકારથી ધણી, ખંડેરાવ મળ્યો મહારાજ;
જો ન મળ્યો હોત તે તુજને કદી, આ જુગમાં દુઃખ તાજું ન જાત;
ખંડેરાવ ક્ષિતિશતણા તું, શુભુ ગા શુભવંતી શુભરાત. ૯૨.

સાફ મજે ધનસાફ નીતિ સર, મૂલ વિના ન લહે કોઈ માલ;
લઈ શકે નહિ લશ્કરોં લોક, ન ચાલોં શકે ઉલટી પણ ચાલ;
ખાખ-પિયે ખુશીથી ખરચે જન, સુંદર મહેલ રચે ભુમિ સાત;
ખંડેરાવ ક્ષિતિશતણા તું, શુભુ ગા શુભવંતી શુભરાત. ૯૩.
એ મહારાજતણાજ પ્રતાપથી, તું સૌભાગ્યવતી દરશાય;
ધર્મવતી પણ એજ ધણીયકોં, એજથી શુભવંતી ગણાય;
તેનીજ ઉજવળતાયકોં તું વળી, વિશ્વ વિશે યજ્ઞ હે વિખ્યાત;
ખંડેરાવ ક્ષિતિશતણા તું, શુભુ ગા શુભવંતી શુભરાત. ૯૪.

છરયો.

શુભવંતી શુભરાત, લક્ષવિધિ તે સુખ લીધું;
ખંડેરાવ ક્ષિતીશ, કદ તુજ છેદન કીધું;
શોભા સ્વર્ગ સમાન, પૂર્ણ વિધિ તું બહુ પામી;
જેના પુણ્ય પ્રતાપ, દશે દિશ દોલત જામી;
રજિયાત રહો રાજ પ્રભ, કરો સદા શુભ કામજ;
અંતરથી આશિષ અહરનિશ, દેહે દલપતરામજ. ૯૫.

પરિહાસકાર.—શારૂલ વિકીડિત વૃત્ત.

ખંડેરાવ ક્ષિતિશના અમલમાં, ચોરી વિવાહે સહી;
જરી તો જગદાન, મરૂ તપજે, નારી નરોમાં નહીં;
ખેલે દંપતિ ધૃત લક્ષ દિવસે, ત્યાં ધૃત દેખાય છે;
મારા મારી મુદગ અંગ ઉપરે, જ્યાં ગાયકા ગાયજે. ૯૬.

મનહર છંદ.

ખાંચ ધરવાળો નહિ તોય તેને પાડો કહે,
ગાય નહિ ગીત તોય તેને કહે ગાયજે;
શીર જેને પ્રજડું ન માય તેને શેર કહે,
અંગાડી ન ઉપાડે તે ગજ તો ગણાયજે;

૧ શેર—રસ્તો, અથવા ૪૦ રૂપીઆ ભારનું કારણ.

કુવામાં ન ઉતરે તથાપિ તેને કાશ કહે,
જય નહિ ચાલી ક્યાંઈ તેને કહે જયછે^૧;
પળવિના પાધડી કહેછે દક્ષપત કહે,
એટલું તો જૂઠું જ્યાં રાજ ખડેરાયછે. ૯૭.

દાહરેા.

સુણોને જોલી સુંદરી, કહું તને કવિરાજ;
તું તો રાજ કલાતણા, વૃષતો સમર્થ આજ. ૯૮.
તેને તારી શી ગરજ, જેમાને તુજ વેણુ;
કેમ યજે દુઃખ માહકું, કહે તું મને કહેશુ. ૯૯.

કવિ વચન.

નામ અમર નિજ રાખવા, ચિતમાં જે જન ચહાય;
તે તો રાજેછે ઘણી, કવિની ગર્વ સદાય. ૧૦૦.

હુલણા છંદ.

યર્ધ ગયા શ્રેષ્ઠ શ્રીમંત કંઈ શેઠોયા,
વેડિયાની પડે વહિ ગયા તે;
નામ કે હામ જન કોઈ જાણે નહિ,
કોણ જાણેજૂઠ્યાંયર્ધ ગયા તે;
ભાજવા ભવન ભંડાર સંભાળવા,
પાળવા વંશ પાછા ન પળિયા;
ધૂળમાં ધૂળ યર્ધ ભૂમિમાં ભળી ગયા,
મહત કવિ કોઈ જેને ન મળીયા. ૧૦૧.
કણુઓ રખિદાસ તે કોણુ હિસાબમાં,
સામજે પૂર્ણ પ્રખ્યાત કીધો;
જોજ જેવો થયો અગર તે ભૂમિમાં,
જગતમાં હવિતનો લાવ લીધો;
તે વિના કાટિ ધ્વજ કંઈક કણુગી ગયા,
કોણુ જાણે કીધે પંચ પળિયા;
ધૂળમાં ધૂળ યર્ધ ભૂમિમાં ભળી ગયા,
મહત કવિ કોઈ જેને ન મળીયા. ૧૦૨.
સરસ કવિ રત્નનો શોધ કીધો નહી,
યત્નથી રત્ન તો સરસ રાખ્યાં;
ચિત ધરી કવિતણું વચન ચાખ્યાં નહી,
ચારીને દાળને બાત ચાખ્યાં;
જમીન જર મેઝીને જવાળમાં જળી ગયા,
છળી ગયાં નામને હામ છળીયા;
ધૂળમાં ધૂળ યર્ધ ભૂમિમાં ભળી ગયા,
મહત કવિ કોઈ જેને ન મળીયા. ૧૦૩.

શું ચયું મેન સંપૂર્ણ સગવાયકી,
શું ચયું કનકના મહેલ કીધે;
શું ચયું હારીને ભાર્યો ભેળા કીધે,
શું ચયું દ્રવ્ય બહુવાન કીધે;
અંચમાં ગુર્યો ગુચુ જે ગવાયા નહિ,
ચાર દિન માંડિ અચળાર્યો મળીયા;
ધૂળમાં ધૂળ યર્ધ ભૂમિમાં ભળી ગયા,
મહત કવિ કોઈ જેને ન મળીયા. ૧૦૪
રાજ વંશી થયા દેવ અંશી સમા,
જગતમાં આજ કોઈએ ન જાણે;
લાયકી લેખી કવિએજ જેને લખ્યા,
વિધવિધે સર્વ તેને વખાણે;
પૃથ્વી ઉપાડતા પવંતો પાડતા,
બાહુ જેના હના બહુજ બળીયા;
ધૂળમાં ધૂળ યર્ધ ભૂમિમાં ભળી ગયા,
મહત કવિ કોઈ જેને ન મળીયા. ૧૦૫
દુઃખ જેણું ભણું દોષછે હેમ તે,
કારિગર કાટી પ્રખ્યાત કરશે;
તેમ સદગુણીનણું નામ સંસારમાં,
કવિ મજે ધરણીપર કીર્તિ ધરશે;
તેવિના છર્ચોને કંઈક જના રહ્યા,
હપકતા જોરના જેમ ફળીયા;
ધૂળમાં ધૂળ યર્ધ ભૂમિમાં ભળી ગયા,
મહત કવિ કોઈ જેને ન મળીયા. ૧૦૬
રાખવા નામ ધન લાખ ખરચી કરી,
બહુજ કમારનો ખેડ બાંધે;
રાખવા નામ નાને વરા નવનવા,
રાખવા નામ સંચામ સાધે;
રાખવા નામ લાણું કરે લોકમાં,
સાકડું દ્રવ્ય જે આપ રજીયા;
ધૂળમાં ધૂળ યર્ધ ભૂમિમાં ભળી ગયા,
મહત કવિ કોઈ જેને ન મળીયા. ૧૦૭
જોજ જેવોજ સિદ્ધરાજ રસ રસવા,
કવિનરો ગાથ સહ હામ કીધો;
ગાથ કરતાં નહિ ગરસ કવિ અંધારો,
બાંધી બહુ ધાર રસ રસી વહે;

ઘાટના ઠાકતો વાટમાં વહોં ગયા,
ગરદમાં પ્રાઠ પાપાણુ મળીયા;
ધૂળમાં ધૂળ થઈ ભૂમિમાં ભળી ગયા,
મહત કવિ કોઈ જેને ન મળીયા. ૧૦૮

દેહ આયુષ્ય જગદીશના હાથમાં
કીર્તિ આયુષ્ય કવિ લોક હાથે;
સરસ જશવંતને નરસ સાથે કરે,
નરસને પણ કરે સરસ સાથે;
કવિજનો સાથે કંકાસ જેણે કર્યા,
દેવપણુ દૈત્યની પંક્તિ ભળીયા;
ધૂળમાં ધૂળ થઈ ભૂમિમાં ભળી ગયા,
મહત કવિ કોઈ જેને ન મળીયા. ૧૦૯

મનહર હંદ.

નિશ્ચલ સુનામ કામ દેકે અગનીત દામ,
ઠામ ઠામ કામ કારે ભૂપ મન ભાયો હૈ;
एहि कामको उपाय चाहि सिद्ध राय राय,
सीलपीके पास सिरप सरस रचायो हૈ;
मालवको महिपाल भयो भलो भोजराज,
निश्चल सुनाम कामकवि पैं करायो हૈ;
कहै दलपतिराम कहाँ सिद्ध राज काम;
भोजको तमाम ठाम नाम दरसायो है. ૧૧૦

देखी हाथी दोनुं विदवानकुं विवाद भयों,
एक कहै असल निवास वाको वनमे;
एक कहै याकोवास सरस शहर मध्य,
एसोही अमुल रत्न कहाँसे अरन्यमे;
अंत यों सिद्धांत भयो प्रात में पुरुष होय,
कैसे वाकी कदर न जाने कोउ जनमे;
कहै दलपतिराम कैसे आवे दुर देश,
होइजो कदर दान विवेकी वतन में. ૧૧૧

૧ કોઈમાં બધા સદૃશ્યુ કે બધા દુર્દૃશ્યુ હોય નહિ;
પણુ ઇતિહાસ લખનારા પોતાના મનના ભાવ પ્ર-
માણે વધારે સદૃશ્યુ કે દુર્દૃશ્યુ પ્રસિદ્ધ કરેછે. જેમ
સ્ત્રીના ગરીરને એક કવિ સોના જેવું અને બીજો
કવિ માંસ, રૂધીર, અને મળતું બરેકું લખે છે.

દોહરો.

કવિ વાણી અમૃત ભરી, મૃતક સજ્જન થાય;
અર્થ હોય તે કવિચક્રી, સદા સમર્થ જણાય. ૧૧૨.

ગુર્જરી વચન—મનહર હંદ.

અડખંશ પુણુ ભુન અળ સય ગોણી વીળી, અર્થ
અણવા એ આઠ શબ્દ સજ્જન થાય તો; ખર્ચ
કવિની વાણીમાં લોકો અમૃત કહેછે તે હું, પુરાણ
સાચું બાણું તને વળી કહું કવિરાય તો; ભુવન
કહે કવિ એ શબ્દોના અંતરમાં ઉતરેજો, અમળ
ખડેરાવ મહારાજ નામ તે સદાય તો; સહાય
નામને પ્રતાપે પરિણામ કામ સિદ્ધ થાય, ગોરાણી
અણવન શબ્દ તે સજ્જન જણાયતો. ૧૧૩.

અખંડ ખરેશ પદ પુરાણુ પુરુષ આપે,
ભુવન પતી ભવન આપે ભલી ભાતનાં;
અમળ અકળ બુદ્ધિ બળ આપે બુદ્ધિનાથ,
સહાય સદૈવદેવ રહે દીન રાતના;
ગોરાણી ગુરનીવાણી સદ્ગુણ અમૃત ખાણી,
વીજળી શી ગોરી સ્ત્રી જતન કરે ભાતનાં;
કહે દલપત જેના નામથી આઠે શબ્દ,
ભુવન પામ્યા તે પામો સુખ વિધિ સાતનાં. ૧૧૪.

ગુર્જરી વચન.—દોહરો.

હું વાણી ગુજરાતની, ભૂપ ધરે નહિ ભાવ;
તેથી કેમ તને રિજે, રાજ ખડેરાવ. ૧૧૫.

કવિ વચન.—મનહર હંદ.

જે વાણીથી નરસિંહ નાગર ને નારાયણે;
પરમ પદવી સુધાં સોધેા સિરપાવછે;
જેવાણીથી જગદંબા ભેટી ભટ વશ્વભને,
સુલભ સદ્ગુણ સુખનો દીધો દેખાવછે;
જેવાણીથી પ્રેમાનંદ સામળ પ્રીતમ અખો,
એવા અગણિત પામ્યા પ્રેમનો પ્રભાવછે;
કહે દલપતરામ તે વાણીથી તેમ મને,
કેમ નહિ રીજે આજ રાજ ખડેરાવછે. ૧૧૬.

છરણ જળસ્થળ દેવળને જ્યન નરે,
પુણવંદ ખડેરાવ હાકમ હજૂરથી;

૧ મતલબકે એ શબ્દોમાં કંઈ અર્થ નથી, તેમ
છતાં, તેમાં અર્થ આવે એવું કરી આપેા તો હું ન-
હું કવિની વાણીમાં અમૃતપે.

પ્રાણુ^૧ હીણુ ગીરવાણુ વાણીનું પોષણ કરે,
આપો આપ આદરી ઉદારપણું ઉરથી;
પુર્વજોના પંડિતો અજીવનના પરિવાર,
પાળેછે તે દેખી કૃપા દષ્ટિ દેશ દુરથી;
એવા એવા અજીવન જીવન આપેછે તે તો,
તને સજીવનને જીવન દે જરૂરથી. ૧૧૭.

દોહરો.

ચાલ બાઈ મુજ સાથ તું, દેવ સ્મરણ કરી દીલ,
જમ અરજી ઉચ્ચારિયે, યશશ હું તૂંજ વકીલ. ૧૧૮.
ખંને ચાલી આવિયાં, વટપતન મોઝાર;
નિરખી શોભા નગરની, કવિયે ક્યો ઉચાર. ૧૧૯.
રમણિક યજ્ઞ યુજરાતમાં, વટપુર શહેર વિશાળ;
જાણે કળા કુશળતણી, નિશ્ચય હોય નિશાળ. ૧૨૦.
ત્યાં લોટા વિધાતણો, અધિક કરે અભ્યાસ^૨;
વસે સદૈવ સરસ્વતી, બ્રહ્મ ભવન આભાસ. ૧૨૧.
લક્ષ્મી વિખણુ લોકની, દસરા દિન દેખાય;
સંપત્તિ ને સદૃશણો, લાખે નહિ લેખાય. ૧૨૨.
રાજ્ય કરે રૂડી રીતે, રાજ ખડેરાવ;
ફેલ કોઈયે કાલે નહિ, દુશ્મનનો લાં દાવ. ૧૨૩.
રાજધાની યુજરાતની, પૃથ્વીમાં પ્રખ્યાત;
વિલાયતે વિક્ટોરિયા, વડી વખાણે વાત. ૧૨૪.
ને ગાદીના જોરથી, અમલ મળ્યો અંગ્રેજ;
વડુ શ્રી ગાયકવાડના, તાજતણું છે તેજ. ૧૨૫.
હાકમ હિંદુસ્તાનમાં સર્વથા એ શ્રેષ્ઠ;
જેમ સૂરજ સર્વોપરી, બ્યારે મહિનો જેટ. ૧૨૬.
માને મોટી મિત્રતા, એ સાથે અંગ્રેજ;
નહિ એના ઉપદ્રારનો, આપી શકે અંગ્રેજ. ૧૨૭.

કવિત.

પીવત ગંગાકો પાનો પુષ્ટ હિંદુસ્તાની માની,
જાની એસો માની લેત પાડ ગંગ પાનીકો;
પાની કો કહા સુ પાડ માની એસુજાની ગંગા,
ગંગા જોન્હે આની પાડ સોઈ સુખ દાનીકો;
જીદી ઠૌર ઔર જત કાઠીકો જૂલૂમ મીઝ્યો,

૧ ને વાણી બચ્ચારમાં ચાલતી ન હોય તે મતક વાણી
કહેવાય છે.

૨ સંસ્કૃત તથા ફારસીનો અભ્યાસ હતો.

ધારી લેત પાડ અંગરેજી રાજધાનીકો;
અંગરેજી રાજધાની આની સુખદાની જીન્હે,
કહે દલપતિ પાડતાકી મુલતાની કોઠ. ૧૨૮.
દોહરો.

રાજ સભા રણિયામણી, પંડિત પામે માન;
અંતર ધરી ઉદારતા, દે મહારાજા ધાન. ૧૨૯.
સુરવાણી નરવાણીમાં, કાવ્ય કહે કવિરાજ;
સુણુતાં યાય સદા સદ્, રંગન રાજ સમાજ. ૧૩૦.
રૂડા જમ મહારાજના, ગામો ગામ ગવાય;
નગરનગરનરનારિયો, ચિત ધરી સુણુવા ચલાય. ૧૩૧.
વારિ પ્રવાહ વિશેષ તે, સાગર માંહિ સમાય;
તેમ વિશેષ કળાતણા, નર વટનગર વસાય. ૧૩૨.
બ્યાં શ્રી મહારાજતણો, મનહર મોતીયાગ;
ખદ્ધ સરસ લાં ખંગલા. ઉપમા યોગ્ય અયાગ. ૧૩૩.
ધર્મશાળા લાં ધોંગીંછે, મજે સદાનત સાર;
તીરથવાસી લાં કણે, પામે સુખ અપાર. ૧૩૪.

સદેહાલંકાર.—શાર્દૂલ ચિત્રીકૃત પુત.

દેવી દેવ સમાન માનવી દિસે, ઈરાવતો હાર્યોયો;
શિદ્ધિ શ્રી વટપૂરની નિરખતાં; સદેહ સ્વાંતે થયો;
શું હું જાગૃત છું જરૂર ઉરમાં, કે સ્વપ્નની વાતછે;
સાચું આજ વડોદર શહેરછે, કે સ્વર્ગ સાક્ષાતછે. ૧૩૫.

દોહરો.

ચૌઠામાં મહારાજની, ચારી મળી સમીપ;
સૈન સદિત શોભે સરસ; ખડેરાવ મહીપ. ૧૩૬.

બ્રાંતાપહનુંતી અલંકાર.—મનહર છંદ.

જાણેછે ગગન ધન કિંવા નાદ નોખનનો,
જખકે વીજ કે ખુશી સન્નના દેખાવની;
મોઢાં મોઢાં વાદળાં કે મોઢા મોઢા મેગળછે,
આભા ઈંદ્રધનુની કે ધનુષ ચલાવની;
ચિત્તતણો ચોર આને મોરનણો મોર દરો,
કિંવા વૃષતિના શુભગાન કરે ગાવની;
સુણી સખી સખી પ્રને કહે દલપતરામ,
નદિ મેઘમાળા એ અસ્વારી ખડેરાવની. ૧૩૭.

શુદ્ધાપદનુંતી અલંકાર.—છંદવિનય છંદ.

માયકવાડની દાજ વિષેજીઓ, સ્વામીજીએના મેગળ મેઘા;
કે કિરલી દખવાડવિદાજી, જગજી રંગ દેવ દેવ દેવ

દીલ વિચારી કહે દલપત, કહ્યા તે વિચાર ખરેખર ખોટા;
હાલ કડીના મહાલ થકી નદી, કાઢેલ એજ અધેરના ગોટા.

ઉલ્લેખાલંકાર.—મનહર છંદ.

પુરણ પ્રકાશવત દિવસમાં તારો દેખી,
હોંશે હોંશે જોવા મળ્યા માનવી દનરોએ;
રાજનીતિતણું ચિન્હ દેખી એક એમ કહે,
ખૂદસ્પતિ હશે તે શોભાયમાન સારોએ;
એક કહે અગસ્ત્યનો તારો એ તો આપો આપ,
કાખાના કટક રૂપી સિંધુ શોષકનારો છે;
દીલમાં વિચારી નક્કી કહે દલપતરામ,
રહાર આફ ઈડિયા એ નામનો તે તારોએ. ૧૩૯.

ભ્રાંતિમત અલંકાર.—શાર્દૂલ વિકીરિત વૃત્ત.
કિંવા પાગશિરે જ્યા મુકુટછે, તોરો કે ગંગા વહે;
હૈયે હેમ હોંરા સહીત શું હશે, કે કંઠ માળા રહે;
કાંડે કંકણ હેમનાં, કે હરનાં, ને વિશ્વ વિખ્યાતછે;
ખડેરાવ ક્ષિતિ અધિશ ખુદછે, કે શંખ સાક્ષાતછે. ૧૪૦
હોહારા.

રાજ સભા મધ્યે જઈ, મેળવવાને દાદ;
કવિયે શ્રી મહારાજને, દીધો આશિર્વાદ. ૧૪૧.
જશ પામો છવો ધણું, સુખ પામો દિનનીશ;
પ્રજતણું પાલન કરો, દેવ દારિકા ધીશ. ૧૪૨.

રતનાવળી અલંકાર.—ઉપજાતિ વૃત્ત.

કિર્તી તમારી “અમરેલી” છાઈ,
આ વિશ્વ મધ્યે રહેજો “વસાઈ;”
કુટુંબ “ખેરાળુ” ખુશીજ થાજો,
શત્રુતણે દાર “કડી” વસાજો. ૧૪૩.
“વડો દરે” સર્પ વિલોકિ જો,
તમોર્થો શત્રુ ડરજોજ તેમ;
સદા જોમો આપ અનેક સ્વાદ,
પડો રિપ્તે નિલ “પેટ” લાદ. ૧૪૪.
પાખીટ “પા પાટણુ” ને કરેછે,
કરોડ ભોધ સમ આચરેછે;
“દે ગામ” જોવા જમનુંજ એને,
તું કા “વિના પૂર”ણુ શીશ તેને. ૧૪૫.

હોહારો.

રાજ્ય મળ્યું પણુ ગર્વ નહિ, રાખે ખડેરાવ;

૧ પાપમાં અટન.

તે દેખી કવિયે કહ્યો, વડ એરંડા ભાવ. ૧૪૬.

આર્યાવૃત્ત.

આ “વડ ન ગર”વ રાખે, કરતો ચલુ દિશ વિશેષ દેલાઈ;
તુજ એરંડા પત્રો, “વીસ નગર” વળ તથાપિ તજભાઈ. ૧૪૭

પુનઃ આશીષ.—મનહર છંદ.

સ્વાદ તો “વડો દરા”જો જોવા કવિનાનો ચાખો,
કિકર કરો “ડોહાઈ” સેવામાં સદા કરે;
ઈંદ્રપુરી સમો “વડ નગર” અપાર પામો,
વૈકુંઠ જોવાં તો “વીસ નગર” અનુસરે;
ખેર ખુશી વાળી પ્રજા “ખેરાળુ” કુટુંબ વસે,
મન કામના તો “સિદ્ધ પૂર”ણુ પ્રભુ કરે;
કહે દલપતરામ રાજ ખડેરાવ તારો,
“અમરેલી” વેલી સમ વંશ ખલુ વિસ્તરે. ૧૪૮.
પૂરણ પ્રતાપ વધે આપનો અમાપ અતિ,
મહત પ્રતાપ જોવો દેવ મારતંડનો;
મહા માયા મનના મટાડો હમેશ કમેશ,
ઘટાડ્યો મટાડ્યો જોમ મુતી મારકંડનો;
શત્રુ સર્વ ત્રાસપામી નાસતા ઉદાસ કરે,
પેખીને પ્રતાપ આપ આપના પ્રચંડનો;
ખડા સમશેર ખહાડુર સેના ખાસ ખેલ,
ખડેરાવ થાઓ ક્ષિતિનાથ નવે ખંડનો. ૧૪૯.

સમુચ્ચયાલંકાર.—શાર્દૂલ વિકીરિત વૃત્ત.
હે રાજ ગુણ તાહરા વરણવા, જોમે કહું બ્યાં કયા;
લાં તાઈ બળ કીર્તિ કાંતિ કમળા, સદ્ગુણિ રિદ્ધિ તથા;
એ સૌ એક બોંનથી આગળ થઈ, આવે મહત્ત્વે મળી;
કેને તો પછોંથી અને પ્રથમથી, કેને વખાણું વળી. ૧૫૦.

હોહારો.

સાહેબ એક અરજ મુજો, આપો શુભ ધનસાદ;
રીસ નં ધરશે દલપતમાં, કહું માગીને માદ. ૧૫૧.
કોઈ કરે અન્યાય તો કહિયે બ્યાં શુભ રાય;
પણુ કહિયે તે ક્યાં જઈ, રાખ કરે અન્યાય. ૧૫૨.
છો રાજ ગુજરાતનાં, લઈ તેનું ધન ધાન;
ભાષા માની મરાઠીને, ઘોછો મોટું માન. ૧૫૩.
દિવજિરં રહેછે ગુર્જરી, સને નહિ શલુગાર;
એનું દુઃખ ઉચારવા, આપ્યો છું આ વાર. ૧૫૪.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

છળીલી છેને પતિ છેક છાંડી,

મણેન કોડોં શુભવીણ ગાંધી;
દરેક એવા અશક્તિન દાગા,
વિચાર રાત્ન વટપૂરવાળા. ૧૫૫.

ગાદીપતિ ગુર્જર નાથ આપ,
પામ્યા પુરો ગુર્જરીનો પ્રતાપ;
બની ગિચારી દુખોં એન આળા,
વિચાર રાત્ન વટપૂરવાળા. ૧૫૬.

મનાવીને જો નહિ માન આપો,
સ્થિતિ ભક્ષીનાં કદોં જો ન સ્થાપો;
અરે જયો ક્યાં ભરોંને ઉચાળા,
વિચાર રાત્ન વટપૂરવાળા. ૧૫૭.

જે નારોંનું સર્વસ્વ કમ્ય લીધું,
તે પ્યારોંનું પોપણું જો ન કીધું;
તો કેમ તેઓ કહોંયે કૃપાળા,
વિચાર રાત્ન વટપૂરવાળા. ૧૫૮.

સારી સ્થિતિમાં સ્થિરતાયોં થાપી,
અત્રાદિ દે આશ્રય શ્રેષ્ઠ આપી;
વડાવવા ધાર વટે કૃપાળા,
વિચાર રાત્ન વટપૂરવાળા. ૧૫૯.

અનાથ જો આશ્રય આપોં માગે,
બૂતાથ તેનો ભય સર્વ ભાગે;
એવાનું છે આપું ઉદારતાળા,
વિચાર રાત્ન વટપૂરવાળા. ૧૬૦.

દેરાચ પામોં હરિને વખાણે,
શ્રાંમન્ય રાત્નતણોં આશ આણે;
છતા નમે છે પ્રિય રક્ષાળા,
વિચાર રાત્ન વટપૂરવાળા. ૧૬૧.

ધેનુતણું કાચક ફૂલ ફેને,
પાજો ન તેને તુલુ પાણી ફેને;
અથોચ એ તો મણુરો શુભાળા,
વિચાર રાત્ન વટપૂરવાળા. ૧૬૨.

દીક્રી કંઠાપો સુવનાન લેતા,
ગિરા સ્વદેશી ગુણોંમાન દેતા;

સ્થાવતા અંધ^૧ રૂઝ રસાળા,
વિચાર રાત્ન વટપૂરવાળા. ૧૬૩.

સારોંશ સર્વે દુષ આપ મામે,
દિશા ઉચારી દશપનમામે;
દિશે ધરો દાદ દુને દયાળા,
વિચાર રાત્ન વટપૂરવાળા. ૧૬૪.

છપા.

મજે ધણીનાં માન, મનુષ્ય સૌ તેનેં માને;
મજે ધણીનાં માન, પડે સૌ તેનેં પાને;
મજે ધણીનાં માન, વડી તે યદાપણુવાળી;
મજે ધણીનાં માન, એન રૂઝી રૂપાળી;
જો મજે ધણીનાં માન તો, વિશ્વ કદે શુભવાનકે;
શ્રમનોં જનને દશપન કદે, ધણીને માને માનકે. ૧૬૫.
મજે ન ધણીનાં માન, ભાગ્ય લીણી તે લુટી;
મજે ન ધણીનાં માન, શોક સૌની તે લુટી;
મજે ન ધણીનાં માન, નારી તે નિર ભાગીણી;
મજે ન ધણીનાં માન, દોષ શુભ પણુ શુભ લીણી;
જો મજે ન ધણીનાં માનતો, કુટુંબી સૌ વિહારશે;
શ્રમનોં જનને દશપન કદે, ધણી મણુશેલમ ધારશે. ૧૬૬.

દોહરો.

જેન શ્રેષ્ઠ મોતીતણું, જય ઉતરી નીર;
તેમ ગુર્જરી વણુનું, દાદ મણુંકે હીર. ૧૬૭.

મનહર છંદ.

દાથીનણું અમ્યું દોષ પણુ જો રાત્નએ તેને,
ફનફં ક્યું તો પછી ફનફં તે ફનફં;
બરફનો શ્રેષ્ઠ બની નરી આવે ઉદધિમાં,
રાત્ન કદે ફનફું, તો ફનફું તે ફનફું;
ઉત્તમ કન્યાને મણી શરી જો અનુનમમાં,
ઉત્તમ ન થાય જોનું મનફું તે મનફું;
રાત્ન અધિરાજ ખુદાવંદ સુણે! ખડિરાવ,
મોનીતણું નીર તેનો ઉત્તરું તે ફનફું. ૧૬૮.

ઉપેદ્યવત્ છંદ.

રસાળ જાંતી અનિરો રસાળા,
આપારિ આપાર વિનિવવાળા;
રસાળ વાલું વિરોડે રૂપાળા.

૧ ગુર્જરાની આપામોં દેરાગની ભક્તિની કે મોજ
વિદ્યમ વગેરે પરદેશી રાત્નના શુભની કવિતા છે.
પણુ ગુર્જરાનાં રાત્નએની કાઠી નથી.

૧ મદાવડાં જે સુંદર મણુમાર અંધ, સુંદરમાન પામે
સ્થાવરીને તેને મદા અધિરાજને રૂપકાન આપે. મને

પ્રખ્યાત તેયાય ભૂમિ ભુપાળા. ૧૬૯.

મનહર છંદ.

ભુમિને સંભાળી રસ વાળી કરવી રૂપાળી,
એતો ક્ષત્રી કુળનું અખંડ ખટ કર્મ છે;
કારીગર લોક સારી કારીગરી કરી લાવે,
કરી અંગીકાર સતકાર કરે પર્મછે;
દલદ આણી સ્વદેશી વાણીમાં જરૂર જાણી,
મોઠા ગ્રંથ ગુથાવવા મોઠા ભેમાં મર્મછે;
કહે દલપત ખડેરાવજી ક્ષિતિશ સુણો,
એતો અહોનિશ ધરાધીરાનો ધર્મછે. ૧૭૦.

દોહરા.

ગુર્જરીના માલેકજો, માટે ધરી ઉમંગ;
કોશ કરાવી આપીને, કરો સુશોભિત અંગ. ૧૭૧.
રચાવીને આપો રૂઢ, ધરણી ઉપર ધામ;
પ્રીતે તેનું પાડવું, પુસ્તકશાળા નામ. ૧૭૨.
હક તેનો આપો હવે, દિસે કરી દરિયાક;
ધનસાક્ષી છો અધિપતિ, કરો આપ ધનસાક્ષ. ૧૭૩.
એવામાં નજરે પડ્યો, તપ કંઠે મણી જેહ;
પેખી તપ મુખ સૂર્ય સમ, ઉચ્ચો કવિજન એહ. ૧૭૪.

કુંડળિયો.

કાંતી કંઠે મણીતણી, આદ્રી ને અનુસાર;
શોભે તપ મુખ સૂર્ય સમ, પ્રતાપતં અપાર;
પ્રતાપવંત અપાર, ખૂબયાણું બન્યું ખાણું;
આદ્રીને આદિલ, મળે મંડે એમાણું;
અમૃત દૃષ્ટિ વૃષ્ટિ, યશે ભાસે નહિ પ્રાંતી;
મારતંડ સમ મુખ, મળી આદ્રી મણીકાંતી. ૧૭૫.

દોહરા.

શ્રીમંતે એવું સુણી, ધર્મો મૂછપર હાય;
કવિયે તે દેખી કહું, સુણતાં સરવે સાય. ૧૭૬,
કર મુછ ઉપર કાં ધરો, ક્ષિતિપતિ ખડેરાવ;
કશેષ કવિના મનતણો, ભાળો ધરે લય ભાવ. ૧૭૭.
સુણી બોલ્યા શ્રીમંત તપ, શ્રીમુખથી સાક્ષાત;
તમે કહી તેતો ધણી, વિવેકની છે વાત. ૧૭૮.
ભણીને કરવા બલા, સૌ જનને હુંશિયાર;
તમે કહો તે સર્વથા, સમજ્યો છું હું સાર. ૧૭૯.

પ્રથમ નિશાળો સ્થાપવી, છે સુજ ચિત્ત વિચાર; ૧
પછી સ્થપારો પુર વિશે, કુસ્તકનો ભંડાર. ૧૮૦.

કરી તમને તેજાવશું, સલાહ લેવાં કાળ;
વિદ્યાખાતું સ્થાપશું, નિત્ય કીધો આજ. ૧૮૧.
તે સુણીને કવિયે પછી, કીધો આશિર્વાદ;
વચન આપનું પાળજો, રાખીને ઉર યાદ. ૧૮૨.

હરિગીત છંદ.—આશીર્વચન.

જય જયતિ જય હે જગત જનની, ચાપ શર ધર ચડિકા;
જય વૃષભ વહિની દનુજ દાહિની અખિલ ભુવન અખડિકા;
પદ પદ કરો પરભામ કહું, હે પાર્વતી જગ પાવની;
ક્ષિતિ મધ્ય કીર્તિ અખંડ કર, નવખંડ ખડેરાવની. ૧૮૩.
ને બુદ્ધિવંત અનંત વળી, ભગવંત ભેડ ભૂપાળજો;
અત્યંત દૌષ્ટિવંત વળિ, કુળવંત અધિક કૃપાળજો;
વળી વિમળવાણી વદનમાં, અને સદન રિદ્ધિ સુહાવની;
ક્ષિતિ મધ્ય કીર્તિ અખંડ કર, નવખંડ ખડેરાવની. ૧૮૪.
મનરંજ કરજે મિત્ર એના, શત્રુને સંહારજો;
સંપૂર્ણ સુખ દર્શ હુઃખ દર્શો, સંસાર સાગર તારજો;
સૌ સમય આપ સહાયતા, તુજ ચરણ નિર્ભય નાવની;
ક્ષિતિ મધ્ય કીર્તિ અખંડ કર, નવખંડ ખડેરાવની. ૧૮૫.
હય હાથી સાથી હમેશ વધતા, ભાથી પણ દેને ભલા;
દશ દિશયો એના દેશની નર અખિલ ધર જાળે બલા;
રચી આપ એના રાજમાં, રચના સુરશિર રચાવની;
ક્ષિતિ મધ્ય કીર્તિ અખંડ કર, નવખંડ ખડેરાવની. ૧૮૬.
બહુ શ્રેષ્ઠ બંદર હેમ મંદિર, સાગર સુંદર સોંપજો;
સુણી આજ અરજ તેનો મરજ, કૈશ માત્ર ન લોપજો;
રમણિક રસાળા વળી વિશાળા, દેતુ એના દાવની;
ક્ષિતિ મધ્ય કીર્તિ અખંડ કર, નવખંડ ખડેરાવની. ૧૮૭.

દોહરા.

પછી રાખીને પાંચ દિન, શુભ કીધું સન્માન;
વિદાય કીધો શુભવિધે, કવિ વિચારો સ્વસ્થાન. ૧૮૮.
છેડ પ્રકાશ અધિપતિ, વિખ્યા શાસ્ત્રી સ્તંભ;
તેઓ પણ હાજર હતા, તે અવસર તે કામ. ૧૮૯.
કરે વકીલ વિશેષ શ્રમ, એતો આડે આંક;
પણ જો દાદ મળે નહીં, વકીલનો સો વાંક. ૧૯૦.

૧ મનના વિચાર મનમાં રહ્યા અને તા. ૨૮ મી નવેમ્બર ૧૮૭૦માં ખડેરાવ મહારાજ કેલાસવાસી થયા.

અમદાવાદની દ્રેનીંગ કાલેજ વિષે.

તા. ૨૪ મી જુલાઈ સન ૧૮૯૮.

હરિગીત છંદ.

આખાદ અમદાવાદ પુર, અધિરાજ તો અંગ્રેજ છે;
 ગુજરાતની પ્રખ્યાત રૂઢી, રાજધાની એજ છે;
 જ્યાં હજાર લોક નિવાસ, પશ્ચિમ પાસ સામ્રાજ્યની વહે;
 જ્યાં વિવિધ છે વેપાર, બહુ વહિયાત પણુ આવી રહે. ૧.
 ત્યાં એક અવસર શેઠ જોતે, પ્રેમચંદ પધારિયા;
 કરવા ભલી કાલેજ ચિત્તામાં, શુભ વિચાર વિચારિયા;
 સરકાર હસ્તક ચોતરીસ સહસ્ત્ર નાણું સોંપિયું;
 ચોપન સહસ્ત્ર ઉમેરી રચતાં, અધિક સ્થાનક આપિયું ૨.
 દક્ષિણ દિશાએ સ્કૂલથી પણુ, ભદ્રથી પૂરવ ભણી;
 કીધી ભલી કાલેજ, તેની બહુ સરસ શોભા બની;
 પાઠ્ય પ્રગટ પ્રતિબિંબ, હીમાચાર્યની પોશાળવું; ૩.
 કે ચિત્ર સુંદર ચીતર્યું, તપ ભોજની નીશાળવું.
 હાવડ સાહેબ ઈંગ્લીશર, નેત્રના આભાસથી;
 નકશો પડ્યો નિર્મળ ભલો, જ્યમ પડે સૂર્ય પ્રકાશથી;
 શુભ ઈદ્રિપ્રસ્થ સમાન, સર્વોત્તમ બનાવ બની રહ્યો;
 રચનાર લેફ્ટેનન્ટલી સાહેબ, મયર દાનવ થયો. ૪.
 આવાસર આરે પાસ, મોટું મધ્યમાં મેદાન છે;
 વસવા કરે મન વાંછના, સુરવર સુરેશ સમાન છે;
 ખુબિદાર છે શતખંડ, વસશે વાસ ત્યાં વિદ્યારથી;
 પરમાર્થ માટે રચ્યા, સાચા શેઠ તે પરમારથી. ૫.
 ચોખ્ખણ ઉપર ખૂબ બનીયા બંગલાના ઘાટ છે;
 પશ્ચિમ દિશા દક્ષિણ દિશાએ, વિરચ્યો સુંદર વાટ છે;
 છે પૂર્વ પશ્ચિમ પાસતો, મનહરણ મોટાં માળીયાં;
 વળિ પવન આવાગમનનાં, જુગતે મુકેલાં જળીયાં. ૬.
 બહુ ખર્ચેએને ખારણાં, કીધાં કમાડો કાચનાં;
 નળીયાં દિસે નવરંગ, ત્રાંબા તુલ્ય સાચે સાચનાં;
 પરદેશિ પુરમાં પરવરે તે, જુગતે જોવા જાય છે;
 ભલભલા ભારે ભૂપતિ, પણુ ભાળિતે ખુશી યાય છે. ૭.
 અંબન શલાકા આદિ, નામાંકિત શહેરમાં સ્થાન છે;
 તે મધ્ય જોવા ગોગ્ય આ, ઉપયોગી એક મકાન છે;

૧ પાટણમાં હતી.

૨ મયદાનવ-પાંડવોનો ઈદ્રિપ્રસ્થ મહેલરચી આપનાર મયદાનવ હતો.

૩ આવાસ-રહેવાના ઓરગ.

જ્યાં રાવ મહોપતરામ સાહેબ, મુખ્ય ભારતર માનીયે;
 ગુણી રતનલાલ ગૃહસ્થ, આસિસ્ટન્ટ આજ પોંછાનિયે. ૮.
 પણુ મગનલાલ પુરાણો વાણી, શુદ્ધ સંસ્કૃત શીખવે;
 પ્રતિ દિવસ દલપતરામ કવિતા, કવનની રીતિ કવે;
 પંડ્યાણ પિતાંબર ગણિત, સિદ્ધાંત શુદ્ધ ગણાવશે;
 મહેતાજી મોહનલાલ શાળા, પદ્ધતિ શીખાવશે. ૯.
 ઇતિહાસ ને વ્યાકરણ બહુતર, પણુ બહુાય ભૂગોળવું;
 જાણે રસાયણ રીતને અપતુલ્ય જ્ઞાન ખગોળવું;
 નીતિ શિખીને નિત્ય, નીતિ જ્ઞાન જ્ઞાની ગણાય છે;
 મતિ તાજાં જાગી મેળવી, મહેતાજી લાયક યાય છે. ૧૦.
 સુધરાધના સાંચાજકે, ગુણવાન દીવા જ્ઞાનના;
 ઉપયોગી મોટાં એજ, ગોટા ટાળશે અજ્ઞાનના;
 પારશમણી સમ પર્શ કરી, કરશેજ કાંચન લોહવું;
 ઘટશેજ એયકી વહેમ, ને મટશે મહાબળ મોહવું. ૧૧.
 વિદ્યાનો વૃદ્ધિ સાથ વધશે, અધિક દોલત દેશમાં;
 જળ વૃદ્ધિ યાતાં જોમ, તરની વૃદ્ધિ હોય હમેશમાં;
 સરકારનો ને શેઠનો, ઉપકાર ઉરમાં આણવો;
 જે સાહેબોએ શ્રમ કર્યો, વળી જરૂર તેનો જાણવો. ૧૨.
 સાહેબ હોયે રચાણી પણુ, કિરણો વધી કરીસથી;
 શુભ સર્વ રીત સહાયતા, જોષ્ટી મળી જગદીશથી;
 આ સ્થાન શોભાવાન વિરચ્યું, છે સવાબે વર્ષમાં;
 પૂર થવાથી પ્રવેશ કીધો, હોંશને વળી હર્ષમાં. ૧૩.
 ઇશુ સાલ હાલ અઢારસે, અડસડતણા જૂલાઈમાં;
 વળિ દિવસતો ચોવીશનો, સર્વોપરી સરસાઈમાં;
 કીધું વિશેષ પ્રવેશ સુદુરત, સજ્જનોનો સભા ભરી;
 કવિએ સભા રંજન કરી, તે આજ કવિતા ઉચરી. ૧૪.

દોહરો,

સભાપતિ હરજો અતી, બહુ વિધિ ખારોડલ;
 જન્મ ભૂમિમાં જોધને, સુંદર સ્થાન યએલ. ૧૫.

જુના મહેતાજીઓ તથા હાલના
 મહેતાજીઓ વિશે.

દોહરો.

નામે મહેતાજી બહે, બેદ ધણી છે ખાઈ;

૧ દોહરો—અઢારસે ઉપર ભરી, સત્યાવનની સાલ; હોયે ચ્યાથી હોંશથી, આ દેનિંગ નિયાજ.

પાંસકનો, જૂનાઈને, જુઓ આજ જૂલાઈ. ૧૬.

કાલેજના મેદાનમાં લીંબડા અને

આંબલીનાં ઝાડછે તે વિશે.

દાહરો.

કડવો ખાટો રસ કહું, ચઢવો પ્રૌઢ પહાડ;
એવા આંબલો લીંબડા, કુટ્ટી રલાંછે ઝાડ; ૧૭.

‘મનહર છંદ.

આદરે અભ્યાસ દીલ શ્રમથી ઉદાસ થાય,
પ્રથમ પીછાને પ્રૌઢ ચડવો પહાડ છે;
કડવો લાગે ને કાંતો ખડું દીલ ખાડું થાય,
વિશમ પરિશ્રમનો પ્રથમ વદાડ છે;
છેતો છાયા સૂખઘરી શીતળતા વાળી શુદ્ધ,
લાયક થાય પછી લાખેણાં ધણાં લાડછે;
દાખે દલપત એજ દાખસો દેખાડવાને,
કુટ્ટી રલાં આંબલીને લીંબડાનાં ઝાડછે. ૧૮.

દાહરો.

નિશ્ચય દિવસ નવાઈનો, આ અવસર છે એજ;
જન કોઈ નહિ જાણતું, કદી થશે કાલેજ. ૧૯.

આપારાવ ભોળાનાથ લાઘવેરી વિષે.

તા. ૧૨ મી જાનેવારી ૧૮૭૦.

દાહરો.

રે રૂપાળા રાજવી, નિપુણપણના નાવ;
કુળ દીપક તું ક્યાં જઈ, રહિયો આપારાવ. ૧.
દુનિયામાં થોડા દિવસ, દીધો તે દેખાવ;
વિખ્યાતી ઝાઝાં વરસ, રહેશે આપારાવ. ૨.
મમતા તુજ મેળાપની, ડહાપણના દરિયાવ;
મિત્ર ધણાના મન વિષે, રહો ગઈ આપારાવ. ૩.
તુજ વિજેગનો તેહને, ધણાક સાથે ધાવ;
નકી જાણુને તે “નહી, રૂઝે” આપારાવ. ૪.
ધૃશ્વરની ધૃષ્ટિથી, અન્યો અયોચ બનાવ;
એતો સૌને યાદમાં, રહેશે આપારાવ. ૫.
અકળ ગતિની આગળે, કોણ કરે અટકાવ;
ઉપાય એકે એહનો, રહો ન આપારાવ. ૬.

૧ સને ૧૮૬૫ માં શેર સટાએ દેશની ખરાબી
કરી હતી.

પ્રાણ અદ્ય તુજ પ્રાણનો, બની શકે ન બચાવ;
નહિ તો અહીં તુજને નકી, રાખત આપારાવ. ૭.
થોડી વયમાં સ્થિર કર્યો, બહુ જશતણો બિલાવ;
સદ્ગુણનો સાગર હતો, રૂડો આપારાવ. ૮.

હતો નાગરી નાતમાં, હીરો હેમ જડાવ;
શોભા સારાભાઈની, રક્ષક આપારાવ. ૯.

ગુણ રૂડો ગંભીરતા, સુંદર શાંત સ્વભાવ;
વય થોડે પણ વૃદ્ધતા, રાખી આપારાવ. ૧૦.

સૌ તારા સ્નેહી મળી, જરતો કરી જમાવ;
યાદદાસ્ત તારી અહીં, રાખી આપારાવ. ૧૧.

આ પુસ્તકશાળાતણો, લેશે લોકો લાવ;
નિશ્ચય તારી નામના, રહેશે આપારાવ. ૧૨.

પિતાના પ્રેમ વિષે.—શાર્દૂલ વિક્રીડીત વૃત્ત.
વારો પૂત્ર વિયોગના નયનથી, પાડે પિતાઓ ધણા;
પામે પાત્ર વિના પછી પ્રલયતા, બિંદુ બધા તે તણ
આપારાવ સુપુત્રના સ્મરણનાં, જે નીર નેત્રે ઝરે;
આશાળા સ્થળથી હમેશ રહશે, પ્રખ્યાત પૃથ્વી પરે. ૧૩.

કુંડળિયો.

લૂખાં લાડ કરે ધણાં, પિતા પુત્રને કામ;
આપારાવ લડાવોયો, દશ હજાર દૈ દામ;
દશ હજાર દૈ દામ, નામ નિશ્ચય કર્યો રાખ્યું;
ધન્ય પિતાનો પ્રેમ, બલા જન સૌએ ભાખ્યું;
બિજાં માતને તાત, ભમે થોડા દિન લૂખ્યાં;
કુટે કરે કદ્યાંત, લાડ તેતો સૌ લૂખાં. ૧૪.

નિરાશ્રિત સ્થાન વિષે.^૧

તા. ૧૨ મી અક્ટોબર ૧૮૭૦ ની સાંજે.

દાહરો.

જગત વિષે જન જાતિનો, જાણી ધર્મ જરર;
દુઃખ છેદો દુનિયાતણાં ઉદારતા ધરો ઉર. ૧.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ઉદારતા અંતરમાંહી આંણો, દુઃખી જનોનાં સહુ દુઃખ જાણો;

૧ અમદાવાદમાં નિરાશ્રિત રૂંડ સ્થપાયું, તે દિવસની સભામાં આ કવિતા કહી હતી. નવારસું અને અશક્ત હરેક જાતના માણસને લાં રાખેછે, અને તે-ઓને ખાવાનું પહેરવાનું આપેછે અને બ્રાહ્મણ રસોઈમાં રાખ્યાછે.

અરે દયાળુ દીક્ષમાં થઈને, ઘેા આશરો લોક નિરાશ્રયીને. ૨.
 પીડા ધણી પામર લોક પામે, કરે કહો ને નહ-કાણું કામે;
 રડે બિચારા દુઃખમાં રહીને, ઘેા આશરો લોક નિરાશ્રયીને. ૩.
 સૌ માણસો એક કુટુંબી છેએ, તેવાતનું તવ તણ ન દેએ
 લખાણુ આ લક્ષ વિપેલધને, ઘેા આશરો લોક નિરાશ્રયીને. ૪.
 અરે વિચારી ઉરમાંહિ આવું, પંડે કદી પેઠભરા ન થાવું
 જનેતાણું દુઃખ જુઓ નહને, ઘેા આશરો લોક નિરાશ્રયીને. ૫.
 સુખેથી સંપાદનને કરે રે, વિચારી તેમાં થકી વાવરે રે
 શતાંશનું દાન સદા દઈને, ઘેા આશરો લોક નિરાશ્રયીને. ૬.

શાર્દૂલ ચિકીડિત વૃત્ત.

બાળી એક ભૌખારિણી ભટકતી, આંખે અપાંગા અરે;
 પાસે બાળક છેએ વરસનું, કષ્ટપાંત ભૂખ્યું કરે;
 દેખી દીક્ષ દયાળુનું દહનતા, પામે બહુ પેરથી;
 આપે શેર અનાજ એક દિનનો, શું થાય તે શેરથી. ૭.

દોહરા.

એવાં દુઃખીયાં અતિધણું, રખડે થઈ હેરાન;
 જમવા તેને નેહએ, સ્થિર રહેવા સંરથાન. ૮.
 રથાન નિરાશ્રિત કારણે, આજ થયું આ કામ;
 ને સુજનોએ નિર્મિથું, ધન્ય તેનાં ધનધામ. ૯.

શાર્દૂલ ચિકીડિત વૃત્ત.

છોટાસાલ તણા તવન સુચણી, શ્રીમંત સાકોદરા;
 આગેવાન થઈ નિરાશ્રિતતણી, સારી કરી શર્ભરા;
 પીડાતા જન આપ પાપરણથી, ટાળીજ તેની બચા;
 ઊંચે છે રણુછોડ નામ શુભ તે, સાર્થી કર્યું સર્વથા. ૧૦.

દોહરા.

બારોડેલ બિરાજિયા, સભાપતિ સરદાર;
 નર નણો નેહના ઉમદા અધિક વિચાર. ૧૧.
 મુજ કવિતા સંગ્રહ વિશે, મળશે કામોકામ;
 બારોડેલની વારનાં, ઉમદા આવાં કામ. ૧૨.
 આ કારજનો અનિ ભક્ષો, પ્રભુ કરે પરિણામ;
 આશિય આપે એટલી, દિલથી દક્ષપતરામ. ૧૩.

શ્રિમેલ દેનિંગ કાલેજનું ખાત મુદ્દત.

“તા. ૨૨મી અગષ્ટ સન ૧૮૭૪ સંવત ૧૯૩૦ના
 શ્રાવણ સુદી ૧૦ વાર શનિને રોજ કોટલી કવિતા.

દોહરા.

સૌ શિક્ષક સાળાનાળી, ખરી હતી બહુ ખોટ;

બેચરદાસે તે કરી, ક્યો કીર્તિનો કોટ. ૧.
 ધન ધન અવસર આજનો, ધન મુદ્દત ધનવાર;
 નારી કાજ નિશાળનું, કિધુ ખાત શુભકાર. ૨.
 ધન્ય ધન્ય આ ધરણિને, ધન્ય દિવસ અવદાન;
 અતિ ઉત્તમ તો આજ ચૈ, શુભ કારજ શરવાન. ૩.

હરિગીત છંદ.

શુભ કામની શરવાત થૈ, રળિયાત્ત સૌ રૂઢે થયા;
 આશીષ બેચરદાસને દે, દેવની હોંનિ દયા;
 આ કામનો આરંભ કરી, પૂરી અમારી આશને;
 સર્વેશ સંપત સરસ દે, દર વરસ બેચરદાસને. ૪.
 કડવા કુળે કાયા ધરી, પણ મન વિષે મીઠાશ છે;
 પુરનો ભક્ષો સ્થિર થાંભલો, પરદેશ કીર્તિ પ્રકાશ છે;
 આ સમય સૌ અંતર થકી, અરણ કરે અવિનાશને;
 સર્વેશ સંપત સરસ દે, દર વરસ બેચરદાસને. ૫.
 મૃત એક શંભુપ્રસાદ છે, મહાલક્ષ્મી પુત્રી નામ છે;
 નર ખરચી જેના નામની, શાળા સહ આ કામ છે;
 ઉદારતાનો આંક વાગ્યો, કાઢી સર્વ દયાશને;
 સર્વેશ સંપત સરસ દે, દર વરસ બેચરદાસને. ૬.
 ભારકરાચાર્યે પુત્રીનું^૧, રચિ ગ્રંથ નામન રાખિયું;
 તેમજ પિતાએ પ્યારથી, ભલિભાત અહિં પણ રાખિયું;
 આ પુણ્યથી પરિપૂર્ણ પામી, અધિક કીર્તિ ઉત્તમને;
 સર્વેશ સંપત સરસ દે, દર વરસ બેચરદાસને. ૭.
 અતિ ધન્ય છેએ પુત્રીને, વળી જન્મિ જેના ધર વિષે;
 એવા દિસે અવની વિષે, વિરજા નરો પણ નર વિષે;
 જગમાં ધણા દિન છવળે, દરકન જળે કુનાશને;
 સર્વેશ સંપત સરસ દે, દર વરસ બેચરદાસને. ૮.
 પર દુઃખ દેખી દિલ તપે, દિલ થઈ ઉદાર દયા ધરે;
 તે કાપવા લવલેશ ક્લેશ, વિશેષ નાણું વાવરે;
 આપી બુખ્યાંને અનંદાન, દરે કુદા પીપાસને^૨;
 સર્વેશ સંપત સરસ દે, દર વરસ બેચરદાસને. ૯.
 દુષ્ટાળથી દુખિયા દિડા, જન કે દુખી જન દેહના;
 પરદેશો હો કે દેશો હો, ઉનાપ વળ્યા એહના;
 ત્યાં રોક રૂપિયા આપીને, વળી કાપિયા કાકાસને;
 સર્વેશ સંપત સરસ દે, દર વરસ બેચરદાસને. ૧૦.
 કરી ધર્મદાળા ધર્મથી, ખાંને દવાખાતું કૃષ્ણ;
 કાલેજમાં દશ સદન દે. પ્રાર્થના મંદિર આરદ્ધ;

શાળા કરી સંસ્કૃતતણી, અંતર ધરી ઉઘાસને;
સર્વેશ સંપત સરસ દે, દર વરસ બેચરદાસને. ૧૧.
પ્રખ્યાત જેના પૂર્વજે પણ, પદવિ જાંઝી પામિયા;
હાક્યમેદીધું “હોથિ” પદ, વર્ણો જગતમાં જસ ભમિયા;
લશ્કરી પદ વર્ણો સરસ લીધું, વધારો વિશ્વાસને;
સર્વેશ સંપત સરસ દે, દર વરસ બેચરદાસને. ૧૨.
બહાદુર રાવ ખિતાબ પામ્યા, આંદ પામ્યા ચળકતો;
જરિયાન વાળો શાંલ જોડો, ધરણિ સૂધી ઢળકતો;
જસ જેહનો શોભાવશે, બહુ હાલના ઇતિહાસને;
સર્વેશ સંપત સરસ દે, દર વરસ બેચરદાસને. ૧૩.

દોહરા.

બેચરદાસે બહુ ભલું, ક્યું આજ આ કામ;
આશિષ નિજ અંતરથી, દેહે દલપતરામ. ૧૪.

ભર્ય સંગ્રહસ્થાનનું સંક્ષેપ વર્ણન.

“તા. ૨૩ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૬૮ ને રોજ ઉદ્ઘાટનું હતું.”

દોહરા.

વર્ણો વર્ણો અતિ વિનતિ કરું, લળો લળો લાગું પાય;
સરસ સ્વયંવર વર્ણનું, શ્રી હરિ કરો ‘સહાય. ૧.
જન મન વિદ્યાની રૂચિ, તે વિદ્યારૂચિ નામ;
કહું સ્વયંવર તેહનો, થયો બ્રહ્મપુર કામ. ૨.
વિદ્યારૂચિ જન્મી હતી, ભરતખંડ મોઝાર;
આહિંસી અદર્શ થઈ ધર્મો, સુરોપમાં અવતાર. ૩.
વનિતા શુભ વિદ્યારૂચિ, નિર્મળ જેનું નામ;
પ્રગટી દેશ સુરોપમાં, લાયક લંદન ગામ. ૪.
માતા સુમતિ નામજે, ચતુર પિતા સુવિચાર;
ઉત્તમ કુળમાં અવતરી, પુત્રો પરમ પ્રિયકાર. ૫.

છંદવિજય છંદ.

ભક્ષમોથી પણ લક્ષ ગણી, સુવિચક્ષણને શુભ લક્ષણવાળી
સો ગણી શુદ્ધ સરસ્વતીથી, રતિથી અતિરંગ સુરંગપાળી;
પારવતીથી પવિત્ર પરાક્રમો, કોણ હિરાણ વિષે મહાકાળી;
દીલ રિઝે દલપત કહે, સુવિચાર સુતાલું સ્વરૂપ સંભાળી. ૬

છંદો.

વિદ્યારૂચિ વધ બાળ, દિસે દિપમાળ ઉઘોતે;
પેખી રિઝે પુરપાળ, પ્રગટી જનપાળક પોતે;
સ્વારથ તે પરમાર્થ, જ્યારથ જુગતે જાણે;
ધરમ કર્મનો મરમ, પરિપાળું પિજાણે;

સજતી સદગુણ સદ્ગુણસરણ, સર્વ પ્રકાર દિસે શુચિ;
દુનિયા જન દેખીને કહે, વાહ વાહ વિદ્યારૂચિ. ૭.

છંદવિજય છંદ.

સદગુણ સર્વ પ્રકાર શિખી, વર્ણો સર્વ પ્રકાર શિખી શુભ શિક્ષા;
દેવ ટળી અબળાપણુનીજ, હલાપણુની દિલમાં ધરો દિક્ષા;
લાયક થૈ લઘુતાર્ધ ધટી, પ્રગટી ઉર સાર અસાર પરીક્ષા;
લાગી કરોડ રોતે કરવા, વરવા વરને નરરૂપ નિરીક્ષા. ૮.

છંદો.

વિપ્ર શૈક્ષણિક વૈશ્ય, શુદ્ધનાં સદન સંભાળ્યાં;
મન્મજીમાર ચમાર, તે તણાં ધર નવ ટાળ્યાં;
ચુગલ ચોર ચાંડાળ, જન જુલમીન જુગારી;
દુષ્ટ દંભિ કે ડાંડ, ભાંડ ભટકેલ ભિખારી;
જ્યાં જ્યાં જઈ જઈને જોઈએ, સમગ્ર અશુચી કે શુચિ
પણ દિસે વિલાયત દેશમાં, વાસ વાસ વિદ્યારૂચિ. ૯

છંદવિજય છંદ.

ક્યાંક અંથ ગુચે ગુણ સંગ્રહિ, ક્યાંક રાજનું કાળ કરંતી;
ક્યાંક શિલ્પ ક્રિયા સજતી શુભ, ક્યાંક કિતો વણુને વિચરંતી;
ક્યાંક જાંચીયટીઅતિ અંબર, ક્યાંક કિડી અતી ઉતરંતી;
લાયક દેશ વિલાયત માંહિ, વિદ્યારૂચિ વેપ વિશેષ ધરંતી. ૧૦
જ્યાં વય કાંઈ કિરોરિ યમગદ, ગોરો ભલીગુણવતી ગણાઈ;
માન મળ્યું મહિપાળતણું, મહિપાળ હજાર જર જણાઈ;
તાણો લોંધાં મન માનવિનાંબહુ, તેયકી તે ચહુ તર્ફ તણાઈ;
દૌષ્ટિવિધી દલપત કહે, પછી વિશ્વવિષે અતિશે વખણાઈ. ૧૧

મનહર છંદ.

શોભાનું સદન છે વદન વિદુવદનીનું,
મદનને મદ ન રહે નદી નિહાળતાં;
રસના સરસના સરસ રસ શા વખાણું,
ગાણું ગાય ગુણ ન ગણાય ગણી વાળતાં;
દાંત દેખાંની ખાંત ખાંતીલાને ખૂબ યાય,
દાંત કે દાડમકસી બાંત પડે ભાળતાં;
ટકી ટકી તાકી રહે તે લણી તમામ લોહ,
ટળ વજો ટાળે મળી ટળે નહીં ટાળતાં. ૧૨.
કેક ધરચાર તજ તીરથમાં તપ કરે,
કેકે કર લીધી પેટ કાપવા કટારિયો;
કેકે જન જનરોને છોડે મંત્ર મન્ય કરે,
કેકે શોધી શોધી ચિત્તવૃત્તિને સુધારિયો;

કેક્ર યથ પંથ અરસોદન અનેક કરે,
કેક્ર ભમે ભૂતળમાં બની બ્રહ્મચારિયો;
વદે દલપતરામ વિદ્યાશ્રિ માટે આમ,
વિદ્યુળ થયાં વિશેષ સર્વ નર નારીયો. ૧૩.

વિદ્યાશ્રિ વચન-છંદો.

ગમન કરત્યાં શુભ, પવનને પણ લજી પકડી;
અપળા ચંચળ ચાલ, જરૂર તેને લજી જકડી;
પ્રબળ અનળ જળ જેહ, મજુર થઈ કરે મજૂરી;
રવિ ચિત્રો રચનાર, હુકમ ધરનાર હજૂરી;
આકર્ષણ અકળ અદર્શ છે, એ પણ લઉં ઉપયોગમાં;
વળીં એમ વદે વિદ્યાશ્રિ, અક્ષય ન રહું ઉદ્યોગમાં. ૧૪.
કળું પૃથ્વીનું પેટ, ઠંકથી થાગ મગાવું;
અહ ગતિ ગત્તથી ભરું, મેર શિર લાત લગાવું;
નિધિ જળનું નિર્મળ, જ્યાં રથ હું કરીં જાણું;
વાતાવરણ અનંત, અંત તો ગણીં આણું;
ગતિ અતિશય કરું ગરૂડથી, એમ ઉડું આકાશમાં;
પ્રુથ્વોળ કરું ક્ષિતિજોદીને, કિતરૂંને અભ્યાસમાં. ૧૫.

દોહરા.

પૃથ્વી પવન પાણી કળું, કળું શશિ સૂર્ય પ્રકાશ;
અંત ન પામું એવડો, એક અકળ આકાશ. ૧૬.
સાહેબ લોકોએ કયો, ચિતમાં એમ વિચાર;
વિદ્યાશ્રિને લઈ જવી, ભરતખંડ મોઝાર. ૧૭.
ભભકે કરવી ભરૂંમાં, રૂડી સ્વયંવર રીત;
જેતાં જનના મન વિષે, પૂરણ ઉપને પ્રીત. ૧૮.
લઈ વિદ્યાશ્રિ આવીયા, ભરતખંડ મોઝાર;
ભરત ભૂમિએ લાં કયો, તે શ્રિને તિરકાર. ૧૯.

ભૂતભૂમિ વચન.

લેડિ ટળી લાડી થયા, આવી તું આકાશ;
તો તુજને તુજકાર છે, પેડીં નહીં પાતાળ. ૨૦.

વિદ્યાશ્રિ વચન.—દંડ વિનય-છંદ.

તું તુજકાર મને ન કરીશ, તને અગણીત જને કરીં એડી;
રાણીં મટી મુગલાણીં યઈ, વટલાણીં વળીં તું મનાણીં મરેડી;
વર્ષ વિશેષ વિલાં દુઃખદાયક, લાયક લેડિ હવે બનીં એડી;
આપણીં એમસંભાળ તુસાપણિ, પાપણીં કેમ પતાળન પેડી. ૨૧.

દોહરા.

રચ્યો સ્વયંવર ભરૂંમાં, શોભા સુછ અમાપ;
લાં ગ્રીવસ સાહેબ થયો, વિદ્યાશ્રિને આપ. ૨૨.

વિવિધ વિપય વાણીં સુણી, કદીં કરે નહિ કોપ;
પરમાર્થે પરિશ્રમ કરે, હોંશે સાદિયું હોપ. ૨૩.
જળજ કલેકટર સાહિબો, સુરત ભરૂંમાં જેહ;
બિન અમલદારો બન્યા, માંડવિયા જન તેહ. ૨૪.
સન અદારસેં અડસડે, શુભ સપટંબર માસ;
તારિખ ત્રેવિશમી દિને, કીધો વિવા વિલાસ. ૨૫.
નિર્ધન ને ધનવાન જન, અધિક મળ્યા એ દાર;
વરવાને વિદ્યાશ્રિ, ઉરમાં હરખનું અપાર. ૨૬.
દમયંતી સીતાતણા, યયા સ્વયંવર જેમ;
ભીડ ભરાઈ ભરૂંમાં, એ સ્વયંવર પંચ એમ. ૨૭.
દિલ્હરાહ સીમોર સર, શુણી ગવરનર જેહ;
પ્રીત સહીત પધારિયા, તે ઉચ્છવ પર તેહ. ૨૮.
કુમાર દાહ રાજજી, વર્ધમાન પુર નાય;
તેણે દલપતરામને, સોદાડયો નિજ સાથ. ૨૯.

મનહર છંદ.

વિદ્યા શ્રિ નામે રૂડી કન્યાના વિવાહ માટે,
ભારે ભારે ભૂપ ભેળા થયા ભગુસ્થાનમાં;
માંડપતી શોભા માટે માંડી મહા મુલ્ય ચીજો,
વાનિત્ર વિચિત્ર વાજે ગાય ગીત ગાનમાં;
દમયંતી દ્રૌપદી કે જનકીનો જેવો થયો,
એવોજ સ્વયંવર આ એપે અનુમાનમાં;
કેને કદે વરમાળા કહે દલપતરામ,
રોમશે રસીલી જોય જાણીને જહાનમાં. ૨૦.
સુધારાનું શુદ્ધ રૂપ છાતીમાં ન છતાં જેઓ,
સુધારાની ધામધુમ ઉપરથી ધરશે;
જેમ સ્વયંવર વિષે જુદાઓ બેઠેલા ગાય,
જુવાનીં જણાયા ભલી સોપારીઓ ભરશે;
દેખા દેખી ડાળ ધાલી હોંશ ધરી હોડે દોડે,
કોડે કોડે મુંજ કેસ કેસ કાળા કરશે;
કહે દલપતરામ આગળે તેજ દામ,
વિદ્યા શ્રિ વનિતાને કહો કેમ વરશે. ૩૧.

દોહરો.

માંડપ મધ્યે પેસવા, દે રૂપેઆ પાંચ;
દિલ્હિ ખરીદે લોક ત્યાં, જલો દીધી લાંચ. ૩૨.

ઉદ્યોગ છંદ.

આજ્યા કર વિષે રમાય, આજ્યા અડઢીં શુભ ચાલ;
વાદન વિપુલનાં વર્ધમાન, ઉડ્યો અનિ મહે અનિમાન. ૩૩.

આવ્યા માંડવે જ્યાં એમ, ભીડ ભરાઈ જુદે જેમ;
ઉપરા ઉપર પડતાં અંગ, છુટયા સ્વજન અનુચર સંગ ૩૪.
પડતી કોઈને શિર પાગ, ભાગે કોઈના તન ભાગ;
ફરતો પાછું પણ ન ફરાય, જ્યાં જ્યાં જાય ત્યાં પીલાય. ૩૫
વાગે ચામકાના માર, ભાગ્યો સર્વ જનનો ભાર;
શું ધનવાન તેમ ગરીબ, પડતી લાત ધીઓધીબ. ૩૬
ઇંદ્રવિજય છંદ.

હાકમ હાથ ચલાવી હકાવે,
હકે ચડી કૈકે હકે ન હકીલા;
તોરણને છંપવા છક ભેર,
છત્તાંગ ભરે નર છેલ છખીલા;
ધોકણ પાક પડયોજ ધમો ધળ,
ધીરજ છોડી પડયા પછી હીલા;
લોક કહે અવલોકન લક્ષ,
અની અવલોકન લાયક લીલા. ૩૭
કાપર કૈકે ગયા કહો એમ,
સ્વયંવર આજ પછી નહિ આવું;
કૈકે કહે હકની હમણાં,
ધરિયાદ ફરી ફરિયાદ ચલાવું;
માંડવિયે આપમાન કર્યું પણ,
હાલ હવે પછી ચાલ ચુકાવું;
માફ કરે મરજદ ધરી,
નહિ તો નિરસંશય લાત લગાવું. ૩૮.

દોહરો.

નામ સંગ્રહસ્થાન પણ, કહે સંગ્રહસ્થાન;
મોઢા મોઢા મહિપતિ, મન પામ્યા અપમાન. ૩૯.

સંગ્રહસ્થાનની વસ્તુઓ વિષે.

મનહર છંદ.

અમરવેલી સમાન, શોભીત સંગ્રહસ્થાન,
ચેરાવ ધણામાં છખી સુંદર છવાઈ છે;
વિવિધ પ્રકારનાં પદારથો અપારરૂપી,
પાન ફળ ફૂલે ફૂલી ફાલીને ફેલાઈ છે;
દેશ દેશના નરેશ દેખવા વિશેષ મળ્યા,
એક એક બોલે દેખી નૌતમ નવાઈ છે;
કહે દલપતરામ કહો મૂળ કીયે ગામ,
કીયાં એનાં બીજ વેલી ક્યાંથી વિસ્તરાઈ છે. ૪૦.

દોહરો.

પુસ્તક એજ પિછાનજો, બહુધા એનાં બીજ;
મૂળ વિલાયત મુલકમાં, બ્રહ્મપુર ભણી કુકીજ. ૪૧.
ગાયકવાડની હીરામેતીની ચાદર વિષે.

મનહર છંદ.

ચાદર કરીને જોતાં ચાદર હીરા મણીની,
અન્યતો અનાદર કર્યાનું આવે ઉરમાં;
કિંમત તો તેની કહે તોળી તેર લાખ તુલ્ય,
રાશીઓ સહીત રાંજે નવેત્રદ નૂરમાં;
નણે શણગારી સારી નારી દોહિતરતણી,
બણી કણી રહી હિંદુ હાકમ હજૂરમાં;
દાખે દલપતરામ શોભાનું સંગ્રહસ્થાન,
પ્યારી મારી તે ભસે પધારી બ્રહ્મપુરમાં. ૪૨.

તરેહ તરેહનાં ઓપડીયાં વિષે.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

ઔપધ સત્ત મહત્ત મળ્યાં બહુ,
તત્ત વિચાર કરો પણ તેમાં;
ઔપધ તો જન જીવતું જીવન,
જીવનદાન તણા ગુણ જેમાં;
ઔપધ ચિત્ત ચહે જન સર્વ,
કહે દલપત રહે ગુણ કેમાં;
વિક્રમ, ભોજ, હવે હજી ને થંડી,
ઔપધ એવું કહે કીયું એમાં. ૪૩.

પ્રાણીઓ વિષે.

દોહરો.

પુર પુર કેરા પ્રાણીનો, કાક મળ્યો આ કાર;
સખ્યા સ્વસ્થ મનુષ્યની, પણ તો અપરમપાર. ૪૪.
મોઢા એક રથ વિષે.—ઇંદ્રવિજય છંદ.

ભારતમાં રથ પારથનો,
અતિ ઉત્તમ આ રથ એજ દિસે શું ?
દે થઈ રૂકમણી રાણી ફનારથ,
આ રથથી પાણુ એમ ધસે શું ?
દે કહું ભૂપ બગીરથનો રથ,
જાન્યવી એ રથ સાચ જશે શું ?
દે રથ રામ નરેંદ્ર તણો,

અમરેન્દ્રતણો રથ આજ હશે શું ? ૪૫.

છેક નાનો એક રથ હોતો તે વિષે.

દોહરા.

વૃષભ ભેતયો વામણો, વામણુ રથ આકાર;
આરથમાં આવ્યા હશે, વામન બળિ દરબાર. ૪૬.

પુનાનાં માટીનાં પુતળાં વિષે.

પેખ્યાં ઉત્તમ પૂતળાં, આદમ તન આકાર;
શોભીતાં છે સરસ પણુ, તે નહિ નર અવતારજી. ૪૭.

એજ વિષે,

દીપવિનય છંદ.

તર્ક પિતર્ક નથી તલભાર,
નથી તલભાર ભણે રચિ થાતી;
સાર અસાર વિચાર વિષેનો,
જરા પણુ બુદ્ધિ નથીજ જણાતી;
કાવ્ય કળાયી કદી ન રિએ,
કવિતા સુ રસીલી નથી સમજાતી;
દેખો છબી દલપત કહે,
કદો જાણુવો તે નહિ માનવ ભતિ. ૪૮.

દોહરા.

અસ્ત્ર શસ્ત્ર તે વસ્ત્ર બહુ, વિચિત્ર ચિત્ર પવિત્ર;
અનેક એવી વસ્તુઓ, મર્જાને નિરખે મિત્ર. ૪૯.

ગુલાબનાં ફૂલ.

ગણું આ ફુલ ગુલાબનાં, પેખિ સુવાસ પ્રસંગ;
કે કહું કુસુમ કુસુંભિનાં, જે રહે દે રંગ. ૫૦.

મનહર છંદ.

કમુખાના ફુલનો અમુલ્ય રંગ સંગતોથી,
અન્યને ચઢે તો હીક મતલબ એજ છે;
થાન થાનથી મગાવી થાપી એક થાનકમાં,
રસમય કરવાની તદ્દખીર તેજ છે;
ખરી દિલ ખાંત ધરી પૂરો પરિશ્રમ કરી,
હાથ હાલ કરી હાલ હોયે હરખેજ છે;
કહે દલપતરામ કરે છે આ કેવું કામ,
ગ્રીવસ સાહેબ અંગરેજ રંગરેજ છે. ૫૧.

“મતલબ કે ગુલાબનાં અથવા કમુખીનાં ફુલ જે
પા ગોરા શોધાનો રંગ નેહીજાના મન ઉપર ચઢા-
વવાની તદ્દખીર ગ્રીવસ સાહેબ કરે છે.

આતસખાલ—દોહરા.

સુણો સજ્જનો મેં દિહું, અચરજ એક અધાગ;
નદી નર્મદા મધ્યમાં, પ્રગટી અદભુત આગ. ૫૨.
મોટા નાવ વિષે રચ્યાં, આતસખાલ જાડ;
સળગ્યા તેતો જાણિયે, જવાળા મુખી પહાડ. ૫૩.
રંગ રંગ તારા ખરે, રાતા લીલા ચેત;
જેતાં જનને ઉપત્તે, હઈશમાં બહુ હેત. ૫૪.
એ રીતે સંક્ષેપમાં ભણ્ય સંગ્રહ સ્થાન;
વણું કર્યું વિવેકથી, વાંચો જન ગુણવાન. ૫૫.
સંગ્રહ રાખો સર્વદા, સર્વ ચીજ સામાન;
તે દેખી દલપત કહે, ગુણુ જન પામે જ્ઞાન. ૫૬.
વર વરવા વનિતા ગદ્ય, વર વરવા મન થાય;
વર વરવા તૈયાર પણુ, વરવાને નવરાય. ૫૭.

મુખાઈ વિષે.—શાર્દૂલ વિકીરિત વૃત્ત.

દેવી દેવ સમાન માનવિ દિસે, વૈભવનાં વાહનો;
શોભા સુંદર મંદિરોની નિરખી, મેજો મહોન્સાહનો;
શું હું જાણત છું જરૂર ઉરમાં, કે સ્વમની વાત છે;
સાચું મુંઝે નામ આ શહર છે, કે સ્વર્ગ સાક્ષાત છે. ૧.

જોગણી અથવા મુખાઈ વિશે દ્વિઅર્થી.

જૂલણુ છંદ.

અધિક વિશ્વતિ છે આપતિ અંગમાં,
કોટમાં છે બહુ શ્રેષ્ઠ માળા;
નળ વડે નીરખીને તને નળ વડે,
કરતો તોળી દિયા કરણુ આળા;
ધુણિયો ધખતો છે હામ હામે ધરી,
આગખોટે છે ઝગમગતો જ્વાળા;
નામ મુખાઈ પુરી નિરખો દલપત કહે,
જળધિ તટ જોગણી જન બાળા. ૨.

અર્થ:—જોગણી વિષે.—શરીરમાં વધારે જ-
ભૂત લગાવેલી છે, અને મળામાં બહુ મોટી માળા-
ઓ છે, અને તે તોળી દિયા કરવાના આળા કહે છે,
તે એવી રીતે કે પેટના નળ વડે પુટ્ટી પાખી ખેંચે
છે, અને નળ વડેજ પાછું કાઢે છે, અને આસ પાસ
ધુણિયો ધખતો છે, અને ઝગમગ થતી આગની
જાળ ખોટે છે, એટલે સામે છે. મનદલ કે માગના

ભડકા મોંમાં લેજે. તેનું નામ મુંબાઈ પુરી છે; (જો-
ગણીના નામ ગિરી, પુરી, ભારથી, વગેરે હોય છે.)
તે આળા જોગણીને સમુદ્રને કાંઠે દીડી.

મુંબાઈ શહેર વિશે—એ શહેરના અંગમાં એ
ટલે ભાગમાં ઘણી વિલુની એટલે વૈભવ છે, સાં બહા-
રકોટ અને કોટ કહેવાય છે. તે કોટમાં મોટા મોટા
માળા બહુ છે; અને નગ વડે વિહાર નામના તળા-
વનું પાણી લેજે, અર્ધે ખીજ નગવડે એટલે ગટરવડે
પાણી પાછું કાઢી નાંખે છે. એવી રીતે નોળી ક્રિયા
કરવાના આળા કરે છે; અને તે શહેરમાં ઠેકાણે ઠે-
કાણે ઈજનની ધૂણિયો ધખતી છે. વળી સાં આગ-
બોટમાં ઝથમથતી ઝાળ છે, કવિ કહે છે કે તેનું નામ
મુંબાઈ ગણીજો; તે નામ નારી જાત છે, અને તે
સમુદ્રને કાંઠે છે.

ભુજંગી છંદ.

જનોં દેશ દેશોતણા સાં રૂકેછે;
જૂંદી વાણીને વેપ જૂંદા ધરેછે;
દિસે જાણીયે ઈશ્વરે ધારીં લીધું,
જનોતું ભડું સંઘડસ્થાન કીધું. ૩.

દોહરા.

લકાંની લક્ષ્મી બધી, છે મુંબાઈ મોઝાર;
જેણે મુંબઈ જોઈ નહિ, અજ્ઞાન ગયો અવતાર. ૪.
વગર બગાઈ ગાયનું, કરે ન દાન જહાન;
મુંબઈ મચ્છરથી ભરી, પોર્દુગિને દત્તદાન. ૫.

દ્વિઅર્થી—મનહર છંદ.

પૃથ્વી પોલાણ પાણી પવન ને તેજ મળી,
પૃથ તત્વ મય જેના પાયા તો રચાયા છે;
જે માંહી અનંત અજ સુરને અસુર છે,
અસંખ્ય લોક પાળ પણ ઉપજી શમાયા છે;
ઠામ ઠામ ભાળીએ ભૂગોળ ને ખગોળ ગોળા,
લાયક અજેબે લોક લખતાં લખાયા છે;
કહે દલપત જ્યાં અપાર પારવતી પતિ,
મહા માયા પુરી તો પ્રલક્ષ મહા માયા છે. ૬.

અર્થ:—મહા માયા વિશે—પૃથ્વી, આકાશ,
જળ, તેજ, અને વાયુ મળીને પાંચ તત્વોથી જેનાં
મૂળ રચાયાં છે, અને જેમાં અનંત એટલે શ્રેયનાગ,

અજ એટલે બ્રહ્મા, દેવ, તથા દૈત્યોછે, અને ઈંદ્ર,
વગેરે અસંખ્ય લોકપાળ જેમાં ઉપજીને સમાઈ ગયાં
છે, અને ઠેકાણે ઠેકાણે ગોળાકાર આકાશ અને પૃ-
થ્વીઓ દેખાય છે, અને લેખું ન થઈ શકે, એટલા
લાયકીવાળા લોકો શાસ્ત્રમાં લખતાં લખાયેલા છે,
અને જ્યાં પાર આવે નહીં, એટલા શિવ અથવા
રૂદ્ર છે, એવી સંપૂર્ણ મહામાયા એજ પ્રલક્ષ મોટી
માયા છે.

મુંબાઈ શહેર વિષે—પૃથ્વી, પોલાણ, પાણી,
હવા, અને અજવાળું અથવા ગરમી એ પાંચ તત્વ
વડે મુંબાઈના પાયા બનેલા છે. જે મુંબાઈમાં ઘણાં
બકરાં દેવસ્થાનોમાં ઘણા દેવ, અને અસુર જાતિ
પણ છે; અને અસંખ્ય લોકોને પાળનારા ઉમદા
ગૃહસ્થો પણ થઈ ગયા છે. અને ઠેકાણે ઠેકાણે નિ-
શાળોમાં ભૂગોળના અને ખગોળના ગોળા દેખાય
છે. લાયકીવાળા અસંખ્ય લોકો લખતાં લખાયેલા છે.
પર્વતની દીકરી તે પારવતી કહેવાય, એટલે નહીં, તે
અપાર નદિયોનો પતિ સમુદ્ર જેની પાસે છે, અથ-
વા શિવનાં દેવજો ઘણાં છે, એવી મુંબાઈ પુરી સા-
ક્ષાત મહામાયા છે.

લાક્ષ્મી વાડી—દોહરા.

અઢારસેં ઉનસાડના, મેથી મહિના આઠ;
વસ્યો લાડની વાડિમાં, ઠીક વિશેષી ઠાક. ૭.
સર્વ પ્રકારે સુખ મળ્યું, દિલ હરખ્યું દિનનીશ;
વળતી ત્યાંથી વિચરતાં, કવિયે કહિ આશીષ. ૮.

ઈંદ્રવિજય છંદ.

વાસ કરી વસુ માસ વસ્યો, ભુજ પાસ અને મુજ આશ પમાડી;
સર્વ મનોરથ સિદ્ધ થયા, મુજ નેત્રતણી પણ પીડ મટાડી;
કામદુધા કહું કે તુજને કહું, કલ્પતરૂતણું કુંડ કે ઝાડી;
આશિષદે તુજને દલપત, થને વડિલાયક લાડની વાડી. ૯...

વસંતતિલકા વૃત્ત.

મુંબે શહેર ગુલ સાગર તીર જોયું,
જોતાં મનોહર દિસે મન માઈ મોહું;
લક્ષ્મી તથા વિવિધ વૈભવથી ભરી છે,
જાણે ધરા ઉપર ઈંદ્રપુરી ધરી છે. ૧૦.

મુંઝે વિષે મુજન વાસ ઘણા કરે છે,
 ને પારકાં દુખ સદા દિલમાં ધરે છે;
 બાણે રૂડાં નિધિતાણાં નર રત્ન એજ,
 નેનું બણાય બગમાં બસ રૂપિ તેજ. ૧૧.
 મુંઝે વિષે બહુ સ્ત્રીઓ અતિરૂપ વાળી,
 એવો વિચાર ઉપજે ભલિ ભાત ભાળી;
 દેવામુરે નિધિનીં એક રમા ઉધારી,
 આનો અનેક કમળા કહિંથી પધારી. ૧૨.
 આપાર સિંધુ પથનો જન ને કરે છે,
 તે લક્ષ્મીનો અધિક લાભ અલભ્ય લે છે;
 તેનું વિશેષ વર્ણો કારણ એક આ છે,
 લક્ષ્મી સદૈવ શુભ સાગરની મુતા છે. ૧૩.
 ઉદોગ એક વર્ણો ધર્મરની કૃપાથી,
 મેથી મજે કદી ન ઉદમ એકલાથી;
 નાવીક લોક પણ નિલ સમુદ્ર સેવે,
 તે હોય છે તદાપિ હાલ હવાલ કેવે. ૧૪.

મુંઝાઈની ગરબી.

ગોકુળ વણેલા પધારનેરે—એ રાગની.
 નિરખી આજ ઈંદ્રાપુરિરે,
 નિર્મળ મુંઝાઈ નેનું નામ; નિરખી૦
 જેમાં જોતાં નજર પડે ઘણારે
 લાયક લખેશરીનાં ધામ. નિરખી૦ ૧.
 ન જડે નિર્ધનને કર રંગવારે,
 એવા રંગે રંગ્યા મેહેલ; નિરખી૦
 એક એકથી ચઢીયાતા આપતારે,
 ગણતાં ગણવા તે મુશ્કેલ. નિરખી૦ ૨.
 વૈભવ વૈકુંઠ જેવો વાસમાંરે,
 હાંડી તખતા હારો હાર; નિરખી૦
 છપર પલંગ બિછાનાં ગાલિયારે,
 પુતળાં છળીઓનો નડી પાર. નિરખી૦ ૩.
 અગણિત દોડે ઘોડા ગાડીઓરે,
 ન્યાં નવ જડે જવાનો માગ; નિરખી૦
 ન્યાં સાં જયે જયે જન જોઈએરે,
 તેનો ગણતાં નાવે તાગ. નિરખી૦ ૪.
 બાણે જનો જતા હોય જનમાંરે,

એવાં ઉજળાં વસ્ત્રો અંગ; નિરખી૦
 દેવી દેવ સરીખાં દીપતાંરે,
 માને સદા અતિ ઉછરંગ. નિરખી૦ ૫.
 ને જોઈએ તે ચીજો ત્યાં જડેરે,
 વિધ વિધ ત્યાં ચાલે વેપાર; નિરખી૦
 લેવડ દેવડ લાખોની કરેરે,
 કોઈ છે કોટીદળ સાહુકાર. નિરખી૦ ૬.
 વાણીથી તો વરણુન જોડતાંરે,
 એક કહેતાં એક રહી જાય; નિરખી૦
 જોણે જોઈ તે જન જાણુશેરે,
 નવ દીકું તેણે ન મનાય. નિરખી૦ ૭.
 જોણે જન્મ ધરી આ જગતમાંરે,
 નદિ જો નિષ્કું મુંઝાઈ ગામ; નિરખી૦
 જન્મ્યું તે નવ જન્મ્યું જાણુજોરે,
 દેખી કહે છે દક્ષપતરામ. નિરખી૦ ૮.

ગરબી ૨ છ.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

વૈભવ દીકો વૈકુંઠનો રે,
 નિરખ્યું સુંદર મુંઝાઈ શોહર; વૈભવ૦
 ભાસે છે જોની રચના ભલી રે,
 લક્ષ્મીની છે લીલા સોહર. વૈભવ૦ ૧.
 બહુ જ્યાં દેવળ દીપે દેવનાં રે,
 નરનારીની ભીડ ભરાય; વૈભવ૦
 રૂપે રાણી રે ઈંદ્રાણીઓ રે,
 જોતાં નજર તમ નવ થાય. વૈભવ૦ ૨.
 શુભમય રતનાગર છે ગાજોનો રે,
 વહાણો આવે જાય અનેક; વૈભવ૦
 મુંઝાઈની ઉપમા ન મજે કદી રે,
 મુંઝાઈ જોવી મુંઝાઈ એક. વૈભવ૦ ૩.
 દીસે માણસ દેશો દેશનાં રે,
 જનની વ્હદી વ્હદી જન; વૈભવ૦
 પરખી લઈએ તે પાશાકથી રે,
 જોતાં મિત્ર પડે છે બાન. વૈભવ૦ ૪.
 બાગ બગીચાને બહુ બંધાય રે,
 રાગ રૂપમાં રોમે મુખ; વૈભવ૦
 રિધિ સિધિ દિસે મંદા વરમાં વાજીરે,
 ન દાંડ દરિદ્રતાનું દુખ. વૈભવ૦ ૫.

જેવા જોગ જગ્યાઓ ત્યાં ધણીરે,
જોતાં દિન બહુ વીતી જાય; વૈભવ ૦.
ત્યાંનાં માણુમ માયાળું ભલાં રે,
મળતાં તેને મન હરખાય. વૈભવ ૦ ૬.
દિન દિન દીવાળીના દહાડલારે,
રાતે રચના રૂડી જણાય; વૈભવ ૦
દીપકમાળા બ્યાં ત્યાં દેખીએરે,
નિત નિત નાંટક નવલાં થાય. વૈભવ ૦ ૭.
પૂરા પુન્યે વાસો પામીએરે,
આવે ધડીએ ધડીએ યાદ; વૈભવ ૦
પ્રભુમી પ્રભુની પાસે માગીએરે,
બહુ જીગતે રહેજો આપ્યાદ. વૈભવ ૦ ૮.
નળજે વહેતા મીઠા નીરના રે,
ધોરી રંગો શરૌરમાં જોમ; વૈભવ ૦
દિપતા દીકા દીવા ગ્યાસનારે,
તારા નભમાં ચળકે તેમ. વૈભવ ૦ ૯.
અગણિત ખાતાં છે ઉદોગનાં રે,
વિદ્યાખાતાં વિવિધ પ્રકાર; વૈભવ ૦
ટોરતે છે ત્યાં શ્રીસરકારની રે,
સૌથી ન્યાય સરસ કરનાર. વૈભવ ૦ ૧૦.
ઉપમા વિક્રમની ઉજોણી રે,
આપે મુંબદને ન અપાય; વૈભવ ૦
લંકાની શોભા જોવી લખી રે,
તે પણ ગણતીમાં ન ગણાય. વૈભવ ૦ ૧૧
નામીઆ જન ત્યાં નિરખ્યા ધણીરે,
જગમાં પ્રસિદ્ધ જેના નામ; વૈભવ ૦
રૂડો રતનાગર છે રાજતો રે,
દેખી રીઝે દલપતરામ. વૈભવ ૦ ૧૨.

સમુદ્ર વર્ણન.

ખંદર—વસંતતિલકા વૃત્ત.

લોકો સમસ્ત શુભ સાગર આ વિશેકા,
જેવા રૂપાળો રચના ચિત વૃત્તિ રોકા;
આ છે પ્રભુનું પરિ પૂરિત પાણીપાત્ર,
જેમાં જણાય જળતે જળજંતુ માત્ર. ૧.
સિંદુતણા સરસ શોભિત ઘાટ આંધ્યા,
છેડા જમીન નિહિતા ધરો જોમ સાંધ્યા;
તાં થબ દેખો કવિયે ચિત વાત ધારી,

સાધો દ્રઢાવ કરવા દૃઢ મેખ મારી. ૨.
તૂટ્યાં પુટ્યાં તટ વિષે જળમાં સરોજે,
ખીજે સ્થળે વિવિધ નાવ નવાં ધરોજે;
તે જોમ પ્રથમ અશક્તી બગડ્યા જણાય,
ખીજ નવીન ઉપજે બહુ સંપ્રદાય. ૩.
હિંદ તથા યવન લોક ઘણા મળ્યા છે,
તે આમ તેમ વિચરે હરખે ભર્યા છે;
જાણે સમુદ્ર મથતાં અમિ નીકળ્યું છે,
દેવાસુરોનું જીથ પાન પિવા મળ્યું છે. ૪.
જોણે દીકા ન નિધિ મધ્ય મહા તરંગ,
કપે તરંગ તટના અવગોઠિ અંગ;
જાનું સમુદ્ર તરોને તટમાંજ ત્રાસે,
તે કેમ નાવ ચઢોને નિધિ પાર જાશે. ૫.

સમુદ્ર કાંઠો.

ઝોગાળ લીટી પડી છે નિધિ તીર તીર,
ધારે વિચાર નિરખી કવિ કોષ ધીર;
જાણે સમુદ્ર મુખ તાંબુળ ખીડી ચાવી,
રેખા પડી અધર ઉપર ઐથી આવી. ૬.
પાપાણુ ધાતુ જળ તે નિજ માલ જાણે
ઉગેલું પૃથ્વી પર તે ભૂમિનું પ્રમાણે,
માટે સમુદ્ર નિજ સંધરો માલ રાખે,
પૃથ્વીતણું તટ સમીપ ઉછાળો નાંખે. ૭.
જો કોષ માલ નિધિનો વધતો હરેજે,
તેને સમુદ્ર પકડી તળિયે ધરેજે;
તે જોમ ચોરો કરોને પરદેશો ચોર,
જાતાં નરેશ પકડે કરો ખૂબ જોર. ૮.
પૃથ્વી સમુદ્રતળની નિધિ માત જાણે,
પૃથ્વી બિજ નિજ પ્રિયાવત તે પ્રમાણે;
માટે સમુદ્ર કદી સ્વીધનને ન રાખે,
ઉગેલો ચીજ જળ તીર ઉછાળો નાંખે. ૯.
મોતી પ્રવાળ નિધિ મધ્ય સ્થળે પસે છે,
જો શંખલા છિપલિયો તટમાં દિસે છે;
મોંઘી ચીજો મતુપ જોમ ધરે પટારે,
મોંઘી ચીજો રખડતી રહો જાય દારે. ૧૦.
કાંઠે જુઓ કરચલા આંહિ છે ઘણેરા,

૧ દેડકા જેવા દરિયા કાંઠે જીવડા થાયછે. તેને
ઘણા પગ હોયછે.

જંતુ નહોં જળતણા નહિ પૃથ્વીકેરા;
 તે જેમ ખેય વગ સાચવવા વિચારે,
 વચ્ચે કુટાય જન નીજતણો ન ધારે. ૧૧.
 ઝાઝા દિસે ચરણુ ને ગણિ કૃત્યજાના;
 શા કામના નહિ કરીં દુર તે જવાના;
 શા કામના કરીં ધણા સુત ને નકારા,
 યોડા થકીજ સુખ ને સુત હોય સારા. ૧૨.
 ને શંખમાં વિવિધ વાસિત છવડાહે,
 તે શંખ બંધ કરીંને જુગતે રહ્યા છે;
 કાંલા પડેલ વર્ણો શંખ ધણા અહીં છે,
 જાણે સમુદ્ર તટ જોગીતણીં મદી છે. ૧૩.
 કાંકાતણી સ્થિતિ નૂંદિ નૂંદિ વાર ભાસે,
 આવે વિશેષ જળને વર્ણો પાછું નાસે;
 લક્ષ્મીતણી ચપળ રીત જણાય જેવી,
 આવે વિશેષ ચઢતી વર્ણો જાય તેવી. ૧૪.
 કાંઠે જુઓ વિવિધ પથ્થર ને જણાય,
 ભિન્નય છે પછીં વર્ણો પળમાં સુકાય;
 ને કાળજી અતિ કઠોર ભોંનય કેમ,
 પામે સુસંગ પણ ને જન દુષ્ટ જેમ. ૧૫.
 આવે તરંગ કરતા અનિ ધુધવાટ,
 ધીમા પડી તટ અડીકરીં જાય વાટ;
 જાણે દિધેલોં જગદીશ્વર કરીં આણુ,
 લોપી શકાતીં નથીં આવોં તટ પ્રમાણુ. ૧૬.
 શેવાળ સિંધુ તટમાં વળચો અગાડી,
 જોવાય જન લે મોટીં જણાય ઝાડી;
 તે જેમ એક નરના ગુણના પ્રકારોં,
 જોતાં જિણી નજરથીં બહુ શું ભાસે. ૧૭.
 કાંઠે વળેલું જળમાં બહુ ફીણુ જોઈ,
 કાંઠે વિચાર મનનો કવિ એક કોઈ;
 જાણે શિવે વિષ બધું નિધિનું પડાવ્યું,
 એથીં અદિણીં નિધિને સુખ ફીણુ આવ્યું. ૧૮.
 ને આ ગરિમ મચ્છ દૂર જઈ પડેછે,
 પામી રિન્નેગ નિધિનો તન તફડેછે;
 સિંધુ દિસે ન સમજે નિજ હાથે દેવો,
 મોટાતણો જગતમાં હર રનેડ એવો. ૧૯.
 આ વ્યાજ બાજ મચ્છને વર્ણો કાળજા છે,
 આપા ન જાય નરના જગમાં રજા છે,

તે દેખીં કાઈ કવિ એમ વિચારીં લેછે,
 સિંધુ નિવાસિ શિશુઓ તરવા શિખેછે. ૨૦.
 મોટા જિણા જળતણા બહુ છવ જંત,
 આવે દિસાય ગણુતાં કરીંયે ન અંત;
 જાણે વડૂ વતન છે ભર વરતોંવાણું,
 છે રાજધાનિ પૃથ્વીપુર જેમ ભાણું. ૨૧.
 આ જો કરે અતિ ધણો નિધિ ધુધવાટ,
 ગાછ રહ્યો ધ્વનિ થકી સધજોય ખાટ;
 જાણે મહોન્મત વડો ગજરાજ ત્રાડે,
 કે સિંહરાજ વનમાં બહુ ખૂમ પાડે. ૨૨.
 મીઠું મજે જગતમાં જળ ક્યાંઈ સાંઢે,
 એથીં વિશેષ બહુ સાગર મધ્ય ખાંડે;
 યોડા મજે જળનમાં જન જેમ સારા,
 ઝાઝા જોતો નિરખતાં મળશે નકારા. ૨૩.
 સારા જોતોપર સદા કરનાર ખાર,
 આ વિશ્વમાં નિરખિયા જન કંઈ કાર;
 તે આવોં નાહ નિધિમાં મન લે નકારે,
 તેથીં હશે ખચિત સાગર નીર ખાંડે. ૨૪.
 ખાંડે ઘણું નિધિતણું જળ ને દિસેછે,
 આનંદ માનીં જળછવ સદા વસે છે;
 આવે સ્વદેશ જન જેમ વિદેશ ધુમી,
 ભાસે ભટ્ટી સ્વરગથી નિજ જન્મભૂમિ. ૨૫.
 નાવિક બાજ કહિં તો ચઢીં કાઠિયામાં,
 ને આ ફરે જળચિરે બહુ આ સમામાં;
 તે આપના રૂઢ્યમાં રસ રીત રાચે,
 શું કાળિનાગ શિર ગોપ તનગ નાચે. ૨૬.
 આને મનુષ્ય સરવે મહત્વા કહેછે,
 હું તો તથાપિ કહુંછું જળ કચ્છ તે છે;
 હાસે વિશેષ જળમાં નિરખો દમેમાં,
 છે કાચ્યા પગ સમાન રડાં દલેરાં. ૨૭.
 યોડા સમાન ધુમતા જળ લોટર આવે,
 નોદા નિદાનધર દાયજિયો સુતાવે;

૧ પ્રાણીઓના મોટા વનને જેવો સમુદ્ર વિસ્તારમાં છે, તેમાં પૃથ્વી તો રાજવાનીના એક મહેલ જેવી દેખાય છે.

૨ જગદેશ-શાંતિ મોહન.

આ ધૂધવાટ વડી નોખતનાદ થાય,
સ્વારી ચઢાવી શુભ આજ સમુદ્ર રામ.
નોકાની માળ કરી કંઠ ધરી ઉમંગે,
ઊર્મી દિસે તિલકરેખ અનેક અંગે
આ ધૂધવાટ હરિકિર્તનનો સમાજ,
રૂડો બન્યો નિરખિયે નિધિ ભક્ત રાજ.
જે ચીજ હોય ક્ષલકી નિધિ નિત્ય તારે,
ડુખાવી દે જરૂર ચીજ જણાય ભારે;
તે જેમ દીન જનને વૃપતિ બચાવે,
બીજ બળાષ્ટ નરને લડીને નમાવે.
નાના વડા તદપિ પથ્થરને ડુખાવે,
સોના રૂપાની કદીયે નહિ શર્મ લાવે;
પોતાનું કાષ્ટ પરિપોશિત છે વિચારે,
જે કાષ્ટને નિજતણું ગણી નીર તારે.
આધાર જેહ જનનો અતિ નિત્ય લેયે,
તેને વિશેષ દુઃખ તો કદીયે ન દેયે;
ધારાથી બોજ વધતો કદી કાષ્ટ લાવે,
તો કાષ્ટને તરત નીર તહાં ડુખાવે.
આભાર ભૂલો જળને શિર પંથ પાડે,
જે કાષ્ટને તદપિ તે જળ ના બુડાડે;
તો કાષ્ટ હુન્ન ગણિ લોક સદૈવ કાળે,
છાંડી દયા પ્રવળતા દયમાં પ્રવળે.

નાવ.

મોટાં જહાજ તોરથી દુર તે કરાવે,
ચોડું જણાય જળ લાં કદીયે ન આવે;
તે જેમ જાય બહુ શ્રીપતિ ઘેર રાય,
ઝાઝા ધનાધિપતિ ઘેર કદી ન જાય.
કાંઠે જહાજ ધડિયું નિધિ તીર બ્યારે,
માયો સુમાર વિણ માર ધણો સુતારે;
આવ્યું અપાર જળ મારગમાં તરીને,
કાંઠે જતાં અધિક ગ્રાથી રહું ડરીને.
જે નાવ દૂર જળ મારગ જઈ શકેછે,
પૃથ્વી વિષે પેણ જવા અસમર્થ એછે;
કષ્ટાર જેવી જગમાં તના શક્તિ આપી,
તેનાથી તેથી વધતું ન બને કદાપિ.
જે નાવ કેરૂં કદી લંગર જાય વટી,
તે નાવ જાય વહિને વળી જાય કટી;

તે જેમ વૃદ્ધ જનનો ડર છૂટી જાય,
સ્વચ્છદી છે જન થે વહિ જે કુટાય.
જેને ન શક્તિ જળમાં તરવા કદાપિ,
તે નાવની મદદથી તરશે તથાપિ;
મોટાતણો સરસ આશ્રય કોઇ લેછે,
તે શ્રેષ્ઠ કારણ અશક્ત છતાં કરેછે.
જે નાવની મદદથી પથરા તરેછે,
તે દેખીને મરમ આ મનમાં કરેછે;
જેને પ્રધાનજન આશ્રય કોઇ લેછે,
તે રાજ કાજ ન ભણેલ છતાં નમેછે.
જે આ સુકાન દિસતું અતિ છેક નાનું,
આ નાવ તેની મરજી લઈ ચાલવાનું;
તે જેમ હોય કદી માવત છેક છોટો,
ચાલે રહી હુકમમાં ગજરાજ મોટો.
જે નાવ મધ્ય કુપયંબ જણાય કેવો,
ઉચ્ચો અને વળી દિસે મજબૂત એવો;
એ પંથ હોય અતિ સુંદર વાવડાનો,
કે કીર્તિ થંભ જગમાં નિધિ જીતવાનો.
જે થંભ સાથ દૃઢ છે બહુ દોર પાંધ્યા,
તે નાવ સાથ કરીને શુભ સુક્તિ સાંધ્યા;
જાણે વિશેષ નટ ખેલ કરી ખતાવા,
રોખો મુથંભ નટવે નિખિને રિઝાવા.
જે આ ભલા ચળકતા શઢ છે ચઢાવ્યા,
ભાળી વિશેષ રચના મુજ દીક્ષ ભાવ્યા;
જાણે નિધિ વૃપતિના બહુ વાવડા છે,
એતો સમુદ્ર વૃપ સૈન્યતણી છડા છે.
નાવો વિષે ગણિજીઓ બહુ લોક બેસા;
કોઇ કુટુંબ કબિલા લઈ માંહિ પેસા;
જાણે જમીન વસતાં નહિ જે સમાયા,
તે કાષ્ટના ધર વિષે નિધિમાં જમાયા.
લેખું ન થાય લખતાં અતિ માલ લાવે,
એ જોઈ જોઈ ઉર એમ વિચાર આવે;
જે ચૈદ રત્ન નિકળ્યાં નિધિ નીરમાંથી,
આવી હરો વિવિધ વસ્ત સમસ્ત લાંચી.
પૃથ્વીયકી બહુ ચિન્ને જન જાતિ લેછે,
એથી અધિક જણુશો નિધિ લાવી દેછે;
જાણે સુકીર્તિ મળવા ધરવા કરેછે,

*૨૮.

૨૯.

૩૦.

૩૧.

૩૨.

૩૩.

૩૪.

૩૫.

૩૬.

૩૭.

૩૮.

૩૯.

૪૦.

૪૧.

૪૨.

૪૩.

૪૪.

૪૫.

અકેકથી અધિકતા રક્ષે ભરેછે.

મોટાં જહાજ ભરપૂર ભયા જણાય,

તેમાંથી માલ ઉતરી મહવા ભરાય;

જણે પરાકર્મી રખેા પ્રભુને પ્રતાપે,

લાવી ગરીબ જનને ધન વેચી આપે.

આગખોટ.

આ જોઇએ અધિક શોભિત આગખોટો,

પૈડાતણો તન વિષે નથી કાંઈ તોટો;

જો હામ હામ બહુ બંધન નાડિયો છે,

જણે ગરીબ^૧ જળ માર્ગનો ગાડિયો છે.

આ આગખોટ અહિં ક્યાંધર્મી એક આવી,

આતો અનેક જન ને પશુ માલ લાવી;

જણે કહી પરગણું દરિયે ડુખાવ્યું,

એમાંથી એક અહિં ગામ તણાઇ આવ્યું.

જે દોડતી જળવિષે, જલદીથી જાતી,

તે તો જણાઈ સ્થિર લંગરથી ઠરાતી;

જણે પ્રમત્તજન માવતના કલાથી,

ઉભો રહ્યો સખળ અંકુશ વાવર્યાથી.

જો આ જણાય કુવમાંછલી એવું નામ,

દેખાડનારી દિશ સલ અગમ્ય હામ;

જેની સલાહ લઇ પંથ સૌંધો લીધો છે,

જણે સમુદ્રજળ મારગ ભોમિયો છે.

અભિ તથા પવન બે મળી પંથ પાડ્યો,

જો આ અઘાત જળનો મહિમા ધટાડ્યો;

જણે જળે દહનથી^૨ અતિ^૩વેર કીધું,

બે મિત્ર સંપ કરીને મળી વેર લીધું.

આવે મુરોખથી^૪ દેાન સમુદ્ર રસ્તે,

શસ્ત્રો ધર્યા વિવિધ સરજનો સમસ્તે;

જણે સમુદ્ર તનયા હરિ લેઇ આવ્યો,

માટે પયોધિ^૫ પ્રતના^૬ પરદેશો^૭ લાવ્યો.

વેપારિયો વિવિધ માલ લઇ ચઢાવે,

જેનો હિસાબ ગણતાં નહિ પાર આવે.

જણે સમુદ્ર જન રોડનો પેઠો એછે,

વિશ્વાસ રાખી જન યાપણ-સાં મુકે.

૪૬.

૪૭.

૪૮.

૪૯.

૫૦.

૫૧.

૫૨.

૫૩.

૫૪.

જો નાવ જૂથ ભરતીતણી પાટ^૮ જોઈ,

કાંઈ રહે ન વિચરે નિધિ મધ્ય કાંઈ;

ધમ્મે પ્રજા વૃષ્ટી જેમ દશા ચઢેલી,

સાં સૂઝી હોય નખળી સ્થિતિમાં પડેલી.

૫૫.

ઉગે શશાંક ભરતી નિધિમાં ચડેછે,

તે દેખી એવી ઉપમા ઉરમાં ચડેછે;

જણે મુપુત્ર^૯ નિરખી હરખે પિતાછ,

પ્રીતિ અધિક ઉભરાય જણાય રોછ,

૫૬.

ખાડી.

નાકા વિષે રહી જનો^{૧૦} જળ પંથ ચાલે,

તે દોડતાં તરવરો^{૧૧} નિધિ તીર ભાજે;

તે જેમ હોય નિજ દુર્ગુણ જે અલેખે,

ચોતા વિષે ન પરડે પર દોષ દેખે.

૫૭.

જો નાવ માંહિ રહીને કહી દુર જાયે,

કાંઈ સર્લિલ કુખતાં દુમ દેખી લેયે;

આથે જઇ વળી જુઓ કરી દટિ ભાઇ,

જણે જમીન સઘળી જળમાં સમાઇ.

૫૮.

નાવો ખીન્ન વિચરતાં બહુ આરાપાસે,

તે દરથી પ્રથમ તો શઠ માત્ર ભાસે;

જણે ધન નિધિશિરે બહુ છે ચડાવી,

કાંતો અનેક વસિયા બગ પક્ષી આવી.

૫૯.

જો આ શિકારિ જન જળ જળે ધરે છે,

સ્વાયે ગરીબ મચ્છના છંવને હરે છે;

તે જેમ દોંગી શર શખ્તની જળ નાખી,

અગાની લોકતણી લે દોંગી મૂર્ખ આખી,

૬૦.

ખોરાક વળી ગળત્રાઇક તો ધરેછે,

જો સ્વાદ લોભી મચ્છ તે ગળીને મરેછે;

તે જેમ લોભી જન સૌ દગથી દગાય,

લેવા જતાં અધિક લાભ બધું જાય.

૬૧.

ડાળું જણાય જળ સાગર તીર તીર,

આથે જતાં નિરખિયે વળી સ્વચ્છ તીર;

જો દેશ સંધિ યજમાન જન મિત્ર વાદી,

મધ્ય રચળે પ્રખળ નિમજ જેમ જાણી.

૬૨.

મધ્ય સમુદ્ર.

દિસે ન તાડ વમરે પણ કાઈ જાડ.

૧ ગરીબ-મોટી;

૩ પ્રતના-દેાન.

૨ દહન-અગ્નિ.

૧ મચ્છને સમુદ્રનો પુત્ર કહેછે.

૨ અજ-માંછલાં પકડવા નો લેણનો દરે.

દિસે ન ગામ પુર કે ન દિસે પહાડ;
 જ્યાં જ્યાં જુઓ નજરથી જળ જોઇ લેશે,
 પૃથ્વી નથીજ કહિં એમ તમે કહોશે.
 જે થાળી જેવી પૃથ્વી રચી કાંઈ હોત,
 દેખાત ઘાટ પુર પર્વત ઝાડ સોત;
 આતો જુઓ અકળ ધરિર કેરી માયા,
 ગાળા શિરે ઉદ્ધિ કેમ હદે રખાયા.
 આકાશ ને જળ વિના કશુંજ ન દીસે,
 સિંદુતણું સલિલ^૧ લાં ઉછળે અતિશે;
 જણે નહીં પ્રલયકાળ કદી નિહાળ્યો,
 ભાળ્યાનો હોય મરણ નિધિ મધ્ય ભાળો.
 તે નાવ મધ્ય જન જે છતમાં રહેલા,
 ખીજ જણાય નહિ જે કહીયે ગયેલા;
 ભાળી વધે મન વિષે વળી એમ ભાવ,
 વૈવસ્વતે^૨ વિદિત વાસિત એજ નાવ.
 જે નાવમાંથી શુક મોર મુકે ઉડાડી,
 તેને સુને ન દિશ ક્યાંઈ જવા અગાડી;
 તે જેમ હોય જન આશ્રય એક ધારી,
 ખીજે જવાનો કદી ક્યાંઈ સુને ન બારી.
 મોટા ધણા મગર સાગરમાં વસેછે,
 નાનાજ તીર સમીપે જળમાં ધસેછે;
 તે જેમ કોટિધન તો શહેરજ હોય,
 તે છેક ગામ લઘુમાં નિપજે ન કોય.
 સાચો વડા વળી વસે બહુ સસવાટ
 જેનાં ધણાં તન જણાય પ્રલબ્ધ ઘાટ;
 ક્યાં સ્વરૂપ નિરખી ચિતમાં ચડ્યાં છે,
 જણે પ્રયોધિ ઉદરે ક્રમિયાં પડ્યાં છે.
 પાકે સંમુદ હર મૌકિતક ને પ્રવાણાં,
 જણે તથાપિ મુલ તો જન પૃથ્વીવાળાં;
 સિંધુ વિષે રહી રહી નહિ મૂલ થાય,
 વિદ્વાન જેમ પરદેશ વિશે પુણય.

ઉપનતિ વૃત્ત.

હસો તમે સાગર દેખો ખારો,
 સદા નડારો ઉરમાં ન ધારો;

૧ સલિલ-પાણી.

૨ મનુ અથવા અગ્નિને જેને નોવા કહે છે તે.

કુવાડ્યમાં જેમ સુવાડ્ય મીઠાં,
 મહાર્ણવેછે બહુ મોતી દીઠાં.

વખંતતિલકા વૃત્ત.

જે સિંધુમાં વિવિધ મચ્છ ફરે તથાપિ,
 મોતી ન હોય સઘળા મછમાં કદાપિ;
 તે જેમ નામ કવિની બહુ ટોળી જોઇ,
 નીતિતણાં કવન તો કરનાર કોઈ.
 પ્રાણી રમે ઉદ્ધિના^૧ ઉરમાં પ્રવાણાં,
 રાતાં તથા વિવિધ રંગતણાં રેપાણાં;
 જણે સમુદ્ર તનના શુભ માંસ લોચા,
 કેવા દિસે કકણ તે નથી કાંઈ પોચા.
 જે સૂર્ય બિંબ નિધિના જળમાં જણાય,
 તે દેખો એવી ઉપમાં ગણતાં ગણાય;
 કાયા સમુદ્રતણી નીરમયી ફરીછે,
 ચૈતન્ય શક્તિ તનમાં ચંચળી કહીછે.
 જે વાદળ ધન વિના ક્ષિતિજે જણાય,
 તે ચેતરગતણું દેખો વિચાર થાય;
 જણે ગિરિ બરફનો તરી કોઇ આવે,
 એવી ચમત્કૃતિ પ્રભુ બહુધા બનાવે.
 જે આગબોટ નર્તી આવતી દૃષ્ટિ થાય,
 આકાશ દિશ અતિ ધુમ્ર જતો જણાય;
 બવાળામુખી નિધિધરી નિસરેલી જેમ,
 આભાસ થાય જનને નિરખ્યારથી એમ.
 આકાશ દીશ ચડતો વળી ધુમ્ર જોઇ,
 એવો વિચાર કરશે કવિરાજ કોઇ;
 વટાળિયો જળતણો નિધિમાં ચડ્યો છે,
 જોયો અતિ નમ્ર વિષે જાળને ચડ્યો છે.
 જણે ભૂકંપ નિધિમાં અતિશે થયાથી,
 આતો નવીન નિસર્યો ગિરિ સિંધુમાંથી;
 કે રામ દૂત નળ નીલ ઝાડેલ એને,
 આવી સુશક્તિ નિધિમાં તરવાનો તેને.
 જે સિંધુ મધ્ય વળી બેઠાં અનેક જે છે,
 તે તો વિશેષ પ્રણી સુંદરતા ધરેછે;
 દેખાય દરથડી તેહતણા બનાવ,
 જણે તરે ઉદ્ધિ મધ્ય અનેક નાવ.
 આ જે સંમુદ્ર જળમાં રવિ અરુન થાતો,

૧ ઉદ્ધિ-સમુદ્ર.

જાણે કશાય દુઃખથી પડીને હુઆતો;
કાંતો ગયો વળી બિન્ને કરવા પ્રકાશ,
પાતાળ લોક લણી પંનગરાય પાસ. ૮૦.
જે આ સમુદ્રતણી છે જગમાં વડાઇ,
બોળાજનો સુણી દિસે ભરમાય ભાઇ;
કેવા યુરોપિયન છે ધનવંત લોક,
જોયા વિના સુણી કહે જન જેમ દોક.
આ સિંધુનો ઉચરતાં મહિમા ધણેરો,
માને ન વાત કરી દાદર દૂપ કેરો;
જે વાતતું જગતમાં નહિ જ્ઞાન જેને,
તે વાત કેમ મનમાં સમજાય તેને. ૮૧.

નદીચાનો સંગમ.

સિંધુ નદી નરમદા મહિ તે ત્રિવેણી,
આવે અનેક નદીયો વહી દિન રેણી;
જેતાં જણાય નહિ જે જળ ક્યાં સમાય,
મોઠાનું પેટ કળતાં ન કળી શકાય. ૮૩.
ઘોંઘાટ વાળી નદીયો નિધિ તીર આવે,
આઘ્યા પછી ધ્વનિ સમુદ્ર વિષે સમાવે;
તે જેમ તુચ્છ જન ગર્જન જે કરેછે,
માયાતણો જન મજે રવ વિસરે છે. ૮૪.
આવી હિમાચળથી શુભવંતી ગંગ,
કીધો નિવાસ વળી સાગર શ્રેષ્ઠ સંગ;
જાણે હિમાચળતણી તનયા રૂપાળી,
તેણે કર્યું નિધિથી લગ્ન મહત્વ ભાળી. ૮૫.
ભૂમિ વિષે સરવથી નિધિ દેવ મોટો,
ખીન્ને હિમાચળ દિસે પણ એથી છોટો;
મોઠાની પુત્રી પરણે ધર જોઇ મોટું,
એતું બને અસલથી કહું કેમ જોડું. ૮૬.
ગંગા કદાપિ વરવા રચળ અન્ય જાત,
તો તે જરૂર નદિ લાં ઘડિયે સમાત;
મોઠાની પુત્રી પરણ્યાં ગરીબ ઘેર,
બને કલેત-બનશે સુખ લેશીપેર. ૮૭.
જે મિષ્ટ નીર ધરીને મળી આવી ગંગ,
સિંધુની રીત પડી મળી સિંધુ સંગ;
જે ધર્મ વેશ નિજ મૈયરનો ઉતારે,
સ્વામીની સાથ મન તો મળી જાય સારે. ૮૮.
બોધ્યાની રીત બદલી વળી ચાલવાની,

છાડી સમસ્ત રીત મૈયર માલવાની;
સૌ મચ્છ કચ્છ નિજ છવન સોત મોંપી,
સ્વામીની સર્વ મરછ જરિયે ન લોપી. ૮૯.
ગંગાતણું જળ જુઓ અતિ મિષ્ટ સારું,
ખારે જળે મળી જવાથી જણાય ખારું;
જાઝા કુપાત્ર જનનો અતિ સંગ થાય,
સપાત્ર જે જન કુપાત્ર સમે જણાય. ૯૦.
જે કોઇ નાવ ચલવે નિધિમાં અંતણું,
ભાગે ઉડા ખડકથી અથડાઇ જાણું;
દેખી બિન્નનું કરતાં વણબેદ જાણું,
તે જેમ રાઇ રહેશે નિજ બોઇ પ્રાણું. ૯૧.
જે સિંધુ નિલ બહુ ગંભિર થૈ રહેછે,
ધારા વિરદ પણ તે કરી ક્યાં રહેછે;
નિદોશ નાવ નિરખી શત કોશ સારે,
જે દોશ લેશ પડતાં જ હુઆવી ખારે. ૯૨.
જે નાવ કોઇ વધતું નિચિને નમેતો,
ખારે હુઆવી જળમાં જલદીથી તે તો;
જેને નમ્યાથી ચડીને ઉડા દખાવે,
તેવાની પાસ મુરખા શિર નૈ નમાવે. ૯૩.
લાગે નહીં પવન તો નિધિ શાંત ભાસે,
લાગે ધણો પવન તો અનીતિ પ્રકાસે;
તે જેમ દેશપતિ હોય સ્વભાવ સારો,
પામે કુરાંગ પછી તે નિવડે નડાંગ. ૯૪.
મોઠાઈ હોય વળી જે જર હોય ઝાઝું,
પામે વળી જર ધણું દરસાલ તાણું;
તેને વળી પવન જે અતિશે ભરાય,
તેનાથી જુલમ શો ન કરી શકાય. ૯૫.
જે સિંધુરાજ જુલમી બની જાય બ્યારે;
તે પાપ પુન્ય નિજ ધર્મ જુએ ન ભારે;
તે જેમ કોઈ જનને મન થાય કોધ,
ભારે જુએ ન કશું કરતાં વિરોધ. ૯૬.
જે સિંધુમાં પવનનું અતિ જોર થાય,
ગાંડો ધણો જ નિધિ ને તકમાં જણાય;
જાણે જુવાન જનના મનમાં ભરાયો,
ગાંડાઈનો પવન તે જુલમી જણાયો. ૯૭.
ગાંડો સમુદ્ર જગમધ્ય જણાય બ્યારે;
દોકા ન જાય નિધિ મારગ કોઇ ભારે;

તે જન્મ ક્ષેત્ર ક્ષેત્રને જન મત થાય,
વિશ્વાસ કોપ કરીને સમિષે ન જાય. ૯૮.
તોફાન કાળ ઉછળે અતિ સિંધુ બ્યારે,
નૌકા નિવાસી તહો હિમત એમ ધારે;
મૂકુંપના નિધિ તળે અતિ આજ બુધી,
પૃથ્વી વિષે નિધિ થશે નિધિ મધ્ય ભૂમિ. ૯૯.
એ આગબોટ નિધિમાં અધગચ બ્યારે,
એવો ખનાવ ખનતો નિરખાય સારે;
જાણે લડયા ધરંમના હય સપ્રેદાય.
ખનતેતણાં મનુષ્યો ખહુ નાશ થાય. ૧૦૦.

સમુદ્રને ઠપકો.

રે સિંધુ શ્રેષ્ઠપણનો શિદ ગર્વ લાવે,
તારા સમાન ખહુ આ મનમાં સમાવે;
જો શ્રેષ્ઠ તે મનથી જગમાં જણાય,
આકાશ કાળ કદીયે મનમાં ન માય. ૧૦૧.
રે સિંધુ શ્રેષ્ઠ મહિમા પરિપૂર્ણ પામ્યો,
રોકી વિશેષ વસુધા જગ મધ્ય જામ્યો;
પામે પિવા ન જગ આશ્રય પામી તારો,
ફોવા કનિષ્ઠ સરખો પણુ તુર્યો સારો. ૧૦૨.

શાર્દુલવિક્રીડિત વૃત્ત.

રે રત્નાગર ગર્વના કરી રહ્યા, ગર્વિષ્ઠ હુતો થયો;
તે તારો ધિક્ક સર્વ ગર્વ ગણિયે, જો ગર્વ વ્યર્થ ગયો;
તારાથી ન ટળી તૃપ્તા જનતણી, હે શર્મ તેની કરી;
જન્યે કૃપ કને જઈ જળપિવા, તારે કિનારે વસી. ૧૦૩

સમુદ્રના કોપ—વસંતતિલકા વૃત્ત.

લેછે નદી નદતણું વળી લે બિજાનું,
વર્ષાદતું જળ લઈ જુવને ભર્યું;
પીવા તૃપિત જનને પળિયે ન દેવું,
સિંધુ શિખ્યો કૃપણુ ભૂપતું કામ એવું. ૧૦૪.
પાસે પડ્યા કંઠણુ પથ્થર જે પ્રધાન.
ખાનાર ખુબ મગરો પણુ છે નિદાન;
ખોરાક કાળ સરખો જઈ જ્યાં વિરામે,
ત્યાં પડિતો જઈ પિવા જળ કેમ પામે. ૧૦૫.
આવે ધણુંક જળ તે લઈ સંધરેછે,
ખાઈ કરી વધુ વધુ ભરતી ભરેછે;
જાણે નિશાની કરવા-નવી છાપ મારી,
લે ના શકે જન કદી સરકારી ધારી. ૧૦૬.

પાણી ધણુંક મચ્છ ને મગરો પિયેછે;
પૃથ્વી નિવાસીન નિરાશિ સદા રહેછે;
જાણે સ્વદેશી જનનેજ હમેશ દેવું,
ધારે સમુદ્ર નરપાળ બિજાનું લેવું. ૧૦૭.
રેરે મૃગો નિધિતણું ખહુ નીર જોઈ,
આશા ધરી નવ જરો નિધિ પાસ કાઢ;
એતો બધું જળ સંધરો રાખવાનું,
પામે ન કોઈ તરશે પળિયે પિવાનું. ૧૦૮.
સિંધુચક્રી સરસ માલ મિકાઈ આવે,
કાઢ સમે ઉદધિ તો રિપ્પુ ફાજ લાવે;
તે જન્મ સર્વ જનને સુખ મૂળ રાય,
કાઈ સમે ન પતિધીજ પ્રજા હુટાય. ૧૦૯.

સમુદ્રને ઉદ્ધમ.

પીધો હતો અશક્તિમાં નિધિને અગસ્તો,
કીધો વખાણુ ખહુ આર્થ જનો સમરતો;
આજે યુરોપ ભુમિમાં જન જે થયાછે,
તેઓ જરૂર જળ સાગર પી ગયા છે. ૧૧૦.
ચાલિશ મેલ તરીને નિધિમાં ગયાછે,
એવા વિલાયત વિષે જન તો રહ્યાછે;
અબ્યાસથી કરી શકે અતિ શ્રેષ્ઠ કામ,
જો માનવી જનિતને મન હોય હામ. ૧૧૧.
જો સિંધુ મંથન કરી ધન કાઢવાની,
શક્તિ હતી સરસ આર્થ-જનો બધાની;
તે શક્તિ આજ રહી સર્વ યુરોપખંડે,
ત્યાંના નિવાસી નિધિ મંથન કાળ મડે. ૧૧૨.
આ આગબોટ રથ છે વિકટોરિયાનો,
ખાડી સમુદ્ર રથ ચક્રતણા ચોલાનો;
જ્યાં જ્યાં જુઓ સળગતો તે રથ ચાલી જાય;
ચીલો પડે જળ ભરાય સમુદ્ર થાય. ૧૧૩.
રે પક્ષપાત અતિ કેમ નિધિ ધરાવે;
યુરોપખંડકો લેક અનેક લાવે;
ત્યાં કેમ એમ અમને નથી તેડી જતો,
દોસે સમુદ્ર તુળ કૃલ અયોજ્ય આતો. ૧૧૪.
વાસકિનાગ અહિં આજળ માર્ગ જાણો,
મંથાદ્રિ નામ પણુ નાવ તમે પ્રમાણો;
જો સંપ રાખી નિધિ મંથન કાળ જામો,
તો લક્ષ્મી લાભ સુજનો પરિ પૂણુ પામો. ૧૧૫.

સમાપ્તિ વિષે.

આ સિંધુનું સરસ વર્ણન મેં કર્યું છે,
 નીતિ તથા વિવિધ જ્ઞાન વડે ભર્યું છે;
 વાંચી વિચાર કરતાં અતિ રૂઝી રીતે,
 આનંદ સાથે શુભ જોષ પમાય પ્રીતે. ૧૧૬.
 જે જે વિચારી પ્રભુએ નિયમો કર્યા છે;
 તે સર્વ યોગ્ય વર્ણીતે સુખથી ભર્યા છે;
 હું અલ્પ બુદ્ધિ પ્રભુનો નહિ મર્મ જાણું,
 તેથી અતાર્થી શુણુ દોષ શુણુ વખાણું. ૧૧૭.
 ક્યાં સિંધુરાજ મહિમા અતિશ્રેષ્ઠ ધારી,
 ક્યાં અલ્પ જેવી જગમાં જડ બુદ્ધિ મારી;
 પ્રત્યેક ઉર્મિતણું વર્ણન જે કરાય,
 આવે ન અંત જુગના જુગ વિર્તી જાય. ૧૧૮.
 મોટો થયો જગતમાં કવિ કાળિદાસ,
 જે મેઘદૂત શુભ કાવ્ય કર્યું પ્રકાશ;
 છે શ્લોક સંસ્કૃત રચ્યા શત એક સોળ,
 તેનો ન હોય કદીયે મુજ કાવ્ય તોલ. ૧૧૯.
 તેવા બિન્ન કવિતણા ચરણારવિંદ,
 વંદો વસંતતિલકા રચિયા સુહૃદ;
 સક્ષેપમાં ઉદ્દિધિ વર્ણન આજ કીધું,
 મેં મૂળ યોગ્ય મનમાં ધન ધારી લીધું. ૧૨૦.
 કીધું સમુદ્રતણું વર્ણન રત્નહ આણી,
 વિશ્વેશ્વરે વદન પ્રેરિત જેવી વાણી;
 જણે સન્ધ્યે સકળ સાગર શ્રેષ્ઠ સારો,
 શ્રોતા જનો સરવ તે પ્રભુને સંભારો. ૧૨૧.
 કૃત્યો અનેક અતિ અદ્ભુત અન્ય એવાં,
 પૃથ્વી પહાડ શશિ સૂરજ મેઘ જેવાં;
 છે હાહમાહ્યશ્રી શોભીત કામ કામે,
 દીકાં નિહાળી નનરે દશપતરામે. ૧૨૨.

જુનાગઢ સંબંધી કવિતા.

મંગળાચરણ.

સવૈયો.

જે સુખ દાયક તે સુખ ધાયક તે વરદાયક વિશ્વ વિધાતા;
 જે જગ કારણ તે જગ ધારણુ જે જગનારણુ જે જગ ત્રાતા;

જે શુભકારક જે જગ હારક દોષ નિવારક ઇશ અનંતા;
 જે વિશ્વેશ્વર જે પરમેશ્વર દેવ દિનેશ્વર જે મતિદાતા. ૧.
 કવિત.

કર્યા તેં મનુષ્ય તે તો કેવાં કેવાં કરે કામ,
 ધરણી નિમિત્ત ધંધ મચાવે છે ધામને;
 કાઠતો કળા અનેક કલ્પનાથી કાઢે શોધી,
 કાઠતો ગણાય શુણી જ્ઞાન તાન માધને;
 કાઠતો વિવેકથી વિશેષ વિત્ત વાવંરીને,
 વધારે છે વિશ્વમાં વડુવાની વડાધને;
 પંચમૂર્તતણું એવાં પુતળાં પ્રગટ કર્યા,
 ચિદાનંદ દેવ ધન્ય તારી ચતુરાધને. ૨.
 કાઠ કુંભકાર કહેવાય વડો કારીગર,
 કારીગરી કરે કરી પૂતળાં કળા કરી;
 નાના વિધિ વૃક્ષ કરે કલ્પનાથી કૃત્ય કરે,
 ભૂપ અને ભૂલ અને શોભીતી સભા ભક્તી;
 કાઠ કવિ તે કિયાનું કાવ્યનું કરે વખાણુ,
 તે તો વખણાય કુંભકારની કારીગરી;
 તેમજ ત્રિલોકમાં હું જે જે વાત વચણું,
 તે તે વચણ તારી લીલાનુંજ હું લઉં. ૩.
 કરોળીયો લાળતણી જાળ જે વિશાળ શુભે,
 એ તે એનું ડાપણુ કે એના કરનારનું;
 સુધરીઓ સુધર જે ધાસનું ધરે છે ધર,
 કરાય ન કારીગર્યકી એ આકારનું;
 કારીગરી કરી રૂઝે માંખી મધપુડો રમે,
 એ બધું ચરિત્ર એક અખિલ આધારનું;
 તેમજ મદાન જનનું ચરિત્ર જે વિચિત્ર,
 તેનું વચણ તેતો તેના સુન્દારનું. ૪.

સવૈયો.

ભારથમાં જરા પારથના લખી છવનનું કળ સાર્યક જાણું;
 મુરગવંશ અને શશિવંશ વખાણી પુરાણુ પવિત્ર પ્રમાણુ;
 આસુરવંશતણું પણ વર્ણન વાલ્મિકિ આસ વિગંધ વખાણું;
 એ સુધગી કરતારતણી દુનિએમ મદા કવિયે કર આપનું. ૫.
 દોહરો.

એમજ આદન અકબરી, શાહનામું શુભ લેલ;
 જન સમજીએ જાણીથી, ઈશ્વર લીલા એલ. ૬.
 મુર અમુર આદિક સહ, આદિમની ગોલાદ;
 એક બીજા અજાનથી, બંધ કરે વિખવાદ. ૭.

પવિત્ર પોતાનું ગણે, અન્યતણું અપવિત્ર;
મત તણેછે મમતથી, વિશ્વ ચરિત્ર વિચિત્ર. ૮,

સોરઠા.

સંચર્યો સોરઠ દેશ, ને નર્મી જૂનેગઢ ગયો;
સ્ત્રીયો ન તેણે લેશ, સાર્યક ભવ સંસારમાં. ૯.

જુની જગા ને ઠાર, જ્યાં વળી જૂના લેખ બહુ;
જોવા જોગ અપાર, વિદ્ય વિધ યજ વિદ્વાનને. ૧૦.

જાળી બહાદુરખાન, પરણ્યા રૂડી પેરથી;
જાણે સકળ જહાન, અતિ ઉત્સવ એવો થયો. ૧૧.

ધરતી શતક અઢાર, મે માસે તોતેરના,
અરણ્યો રાજકુમાર, તે તારીખ ત્રેવિશમી. ૧૨.

એ દિનનો ઉત્સાહ, વિશ્વ વિષે નહિ બીસરે;
ઉપજ્યો એમ અથાહ, ઉમંગ લોક અનંતને. ૧૩.

લખવા લાયક વાત, જરૂર એતો જાણીને;
સંક્ષેપે સંક્ષીપ્ત, વિવેકથી વરણન કરે. ૧૪.

સ્ત્રિહાહ પર તેવાર, સાં કવિ દલપતરામને;
તેડાવ્યો તે ઠાર, અતિ આદર સતમાનથી. ૧૫.

સવૈયો.

જ્યાં અતિ ઉજવળ તીરથનાં સ્થળ તે વળી ઉત્તમ એકઠો એક;
જ્યાં વિદવાને પણ ગુણવાન હિતસ્વિ થવા મન હોંશિ હરેક;
સમજન સંગ વિવાહ પ્રસંગ ઉમંગ વધારણ હેતુ અનેક;
આવું વિચારીયું જાણું જુનાગઢ એક મુસાફરી અર્થ અનેક. ૧૬
વાહ મહામત ખાનની મોટપ, વાહ ઉઠાહ વિવાહનું ટાણું;
વાહ ધરોધર સુસ્વરન, ગુણ સાગરી નાગરી નાતનું ગાણું;
વાહ દમોદર કુંડ કલે લીત, વાહ જઠાધર જોગીનું થાણું;
વાહગિરિ ગિરનાર રૂડો, વળી વાહજિનેશ્વર, વાહ જુનાણું ૧૭.
ગામ જુનું સુરધામ ધણું વળી, આમ જુનાગઢનામ લખાણું
જેવો રમાપુરના રચના શુભ, એવો રૂડી રચનાથી રચાણું;
જ્યાં પરતક્ષ વરી પદમા, પદમા પતિને પુર એજ પ્રમાણું;
રાય તથા સુરરાયની સંપત, જાણુ લીલીજન જાણ જુનાણું ૧૮.

મનહર છંદ.

મોટાં મોટાં મંદિરમાં વસે વડા વીર ધીર,
આર ધરી હીર ચીર નીર ભરે નારીકા;
ટોડે બાંધ્યા તોરણુ તે ચોરણુ છે ચિત્તતણું,
પાંજરામાં પડે ઘેર ઘેર શુક સારિકા;
ભૂગોળ ખગોળ આદિ ભણવાના ભેદ જાણે,
દેવ કન્યા જેવી કન્યાશાળામાં કુમારિકા;

રૈયત નગરીતણી રચના રૂપાળી ભાળી,
જાણે દૈવે રચી દેવ નગરી કે દારિકા. ૧૯.
સવૈયો.

જ્યાં વિશવેશ્વર તો હાલકેશ્વર ગૌરી ગણેશ્વર સંગ નિવાસી;
શંભુ ઉપાસક બસક જ્યાં, અધનાશક આતુરવેદ અંબ્યાસી;
ગંગ સમાન ઉતંગ ગણાય, દમોદર કુંડ અખંડ પ્રકાશી;
આ નગરીતણું નામ જુનાગઢ, કાશી ગણાયકે કાશીની માશી.

મનહર છંદ.

રહનેમી રાજુલનો રહેવાસ જ્યાં છે રૂડો,
રહેવાસ વળી કાળનેમીના રિપુનોછે;
દારિકાં અધિપતિનો દોસે દેશ દીપ્તિમાન,
દીપ્તિમાન જ્યાં પ્રદેશ દત્તાત્રી ગુરનોછે;
ભારે ભારે ભોંયરાં છે ભોંયમાં ભભકદાર,
લાખો લેખે ખરચેલાં નાણાંનો નમુનોછે;
જગતમાં જોતી હોય જગા જે જુનામાં જુની,
જુઓ જાણ જુનોગઢ જે જુનામાં જુનોછે. ૨૧.

સવૈયો.

દેશ જુઓ દુરજોધનનો વળી રાષ્ટ્ર જુઓ જઈરાય રઘુનો;
લંકાપુરી સકલકે ભરી પણ આ સુરનાયક લોક નમ્રનો;
આપુ અને વળી વિંધ્યગિરો હિમવાન પ્રદેશ દિસે બહુ સ્ત્રી;
જોજગમંધ્યજડયો જન જન્મ જુઓ ગિરનાર જુઓગઢજૂનો.

નરસિંહ મેહતાના ઓટા વિશે. ✓

છત્ર નથી શિર છાપડે નહિ છેછત્રમાં પણ છેકજોટો;
તોપણુ છે ત્રણ લોક પ્રસિદ્ધ સુમેરથથી મહિના બહુ મોટો;
તવ અનેકનું તત્વજથા પ્રગટે મહતત્વતણો પરપોટો;
આ મેહતા નરસિંહતણો અધનાશક પ્રણય પ્રકાશક ઓટો. ૨૩
જો નહિ સોરઠ દેશ ક્યો પર દેશ વિરોધ ક્યો ન ક્યો;
જો ગિરનાર પ્રવેશ ક્યો ન પ્રયાગ પ્રવેશ ક્યો ન ક્યો;
જો ન દમોદરકુંડ તયો સરિતા જલ સર્વ તયો ન તયો;
જોધરિ જન્મ ગયો ન જુનેગઢનો જન જન્મ ધયો ન ધયો.

દોહરા.

શ્રી સહજનદે વળી, કરી મંદિર તે ઠાર;
જૂનાગઢમાં નિજતણું, ધારું પવિત્ર ધામ. ૨૫.
પરંપરાગત પરસપર, તજ અદાવત ટેવ;
સાંપ્રત સંપ સજ વસે, મિયાં અને મહાદેવ. ૨૬.

૧ મુગકંદ રાગનો.

કવિત.

રોજ રોજ રાજ રહી કાજ ન્યાં કુરાન પટે,
હાજ ધણા હજ કરી આવેલા હયાતછે;
મસીદા મીનારા રોજ પંજીલા વિશેષવળી,
પીરની જગાઓ ધણી પરમ પ્રખ્યાતછે;
પ્રતિદિન પાંચવાર નિમાજ નિમાજ પટે,
ન્યાં ધણીક જેવામાં મુસલમાન જાતછે;
મક્કા કે મદીના સુધી ધાઘ કોણ મક્કા ખાય,
મક્કા કે મદીનામાં ને આમાં શી બદાતછે. ૨૭.
આવકો કહે અમારાં સાત ક્ષેત્રમાંનું ક્ષેત્ર,
રૈવતમાં રાજુલનું અસલી રેકાણુ છે;
વૈજણુવો કહે અમારા વૈજણુવ મહેતાજનો,
વાસ અહીં તેથી તીર્થ પવિત્ર પ્રમાણુછે;
દેવલમાં દીપે દેવી અંબિકા ને દત્તાત્રય,
વિવિધ પ્રકારે જેનું વેદમાં વખાણુ છે;
દીનદાર કહે આ દાવલર શાહતણો દેશ,
જેયકી જત્રાનું આખી જહાનમાં જાણુછે. ૨૮.

સંવેચો.

ન્યાં નરરતનધણાં નિપજે અવની પણ પ્રાચિન કાળની એવી,
ખાસીં ખરેખરી રતનની ખાણુ વખાણીં વિશેષ કહેકવિ કેવી,
ઈંદ્રપુરી અલકાપુરી કે લક્ષ્મીવરની પુરીં તે ગણીં લેવી;
જોષધણીજગમાંહિજગપણુજોષનથીજનુનાગદજેવી. ૨૯

કવિત.

શંકરનું બાણુ જેને સેવવાનો રનેહ હોય,
તેતો નહીં નર્મદાથી સર્વને સાંપડેછે;
રનેહ જેને હોય સેવ્ય રાખવા શાલીગરામ,
તેતો નહીં ગલકીથી ચઢ હાય ચડેછે;
હીરાની પેદાશતો હમેશાં રોહીણુચંદ્રમાં,
વડા રજવાડાની વડાધ એજ વડેછે;
કારકુન કારભારી મહેતા મુલદી જેને,
જોષએ તેહને જુનાગદમાંથી જડેછે. ૩૦.

૧ લાંનાં મુકબરાઓમાં કોતરકામ ધણું જેવા
તથા વખાણુવા જેવું છે.

૨ દાતાર જમીઅલશાહની જગા કુંગર ઉપર પણ
છે અને એવું કહેવાયછે કે તેની સેવાથી પતનો રોગ
મટેછે માટે એવા દરદવાજા સેકડો માણુસો દર દે-
શથી લાં આવીને રહેછે. તેઓને લાં ખોરાકી મળેછે.

સંવેચો.—નાગરોના ગુણવિશે.

મચ્છ અને જલમારગ, મૈક્રિતક,
તે ત્રણતો શુભ સાગરમાં છે;
વેચીં ખવાય, પિવાય, મુશોભિત,
તે ત્રણ તો ગુણ સાગરમાં છે;
શીતળતાઈ, મુગંધ, ક્ષમા ગુણ,
તે ત્રણ તો મળિયાગરમાં છે;
સંપ, સુખુદ્ધિ, સ્વરૂપ, ફરીરતું,
તે ત્રણ તો ગુણ સાગરમાં છે. ૩૧.

દુમિલા છંદ—નાગરોના વિચાર.

ધરોએ રથ ચક્ર દરે શુભ જેમ દરે નર ચાતુર ચાકરોએ,
કરોએ પરદેશ પ્રવેશ વિશેષ હમેશ મુહુર્થમ આદરોએ;
દરોએ ફરતાં પણ દુષ્પ દિશે ધરોએ નહિતો ધનસહરોએ,
દુરિએનિરમાણુકર્યુલમહોયસદા મન ધીરજતા ધરોએ. ૩૨.

કવિત—ગિરનાર વિષે.

ગિરનાર ગિરિ રાજ ઉત્તમ ગણાય આજ,
દિન પ્રતિ નવા સંધ આવે ન્યાં દેશાવરી;
મરમ વિચારી છેક છુટવા કરમખંધ,
ધરમ નિમિત્ત નિલ વિત જાય વાવરી;
જાત જાતની જુઓ ન્યાં ઔપધી અદાર ભાર,
જેવામાં ધણીક આવે જાત ન્યાં જનાવરી;
દામોદર કુંડતણું દૈવત દેખાય ખુબ,
કોણુ ગણતીમાં ગંગા ગોમતી ગોદાવરી. ૩૩.

શ્રાવણ માસનો દેખાવ.

સંવેચો.

મેઘતણી ધનધોર ઘડા શિર શુદ્ધ જટાજુટ જેમ ફરેછે;
ઈંદ્રધનુષ્ય ઉઘાત અમુલ્ય ત્રિપુંડ્ર તુલ્ય ટકાય ફરેછે;
ગંગ સહસ્ત્રમુખી રામ શોભિત સર્વ દિશા જલ ઋણુ મરેછે;
આગિરનારગિરિગુણોનિધિશ્રાવણમાંશિવરૂપધરેછે. ૩૪.
શોભિતશક્તિગુણશુભત્રાગચાયા કાચા નરમાં પસર્યાછે;
જાણુમે છત તથા જરના હળિલાગુનછોડકાંયા ઉછર્યાછે;
કે મુચકંદ અશોદને મોઢણુ આદિક કીર્તિના ધંબ કંપ્યાછે;
કે ગુણવાનમદાખતખાન નવાખતજાધવજદેવ ધર્યાછે. ૩૫.

કવિત.

જેવું જુનાગદપુર જોયા મોઢા મોઢો જન,
જોઈ મેંતા નરસીની જગા જેમ આજુને;

જોયો જ્યાં ઉપર કોટ કોટી નાણાંતણાં કામ,
ભોંયરાં જે જોયાં તે શું વર્ણવું વખાણીને;
જોયો ગિરનાર ગિરિ જૈનતાં દેવજો જોયાં,
જોયા શિલા લેખ જુના જોવા જોગ જાણીને;
જડયો નરજન્મ જે ન ચડયો નર ગિરનાર,
ભવ છુટી પડયો ખાલી પડયો ફેરો પ્રાણીને. ૩૬

ત્યાંનાં રાજ્યો વિષે.

કાહરો.

જ્યાં રાજ્ય મુચકંદનો, અસલ હતો અધિકાર;
પછી દારિકાંધીશનો, અમલ થયો એ દાર. ૩૭.

કવિત.

તણ મંજ દેશ દારિકેશ દારિકાં વસાવી,
આવી વસ્યા મુચકંદનો મુલક જાણીને;
એ પછી અમલ કર્યો અસલ અશોકરાયે,
લખી રાખ્યો શિલાલેખ હર્ષ ઉર આણીને;
જે જગાએ મોઘર, ખેંગાર, મંડળીક થયા,
તેને લીધી મહમદખેગઝએ તાણીને;
એ જગાને આજ બડો બાબી મહાખતખાન,
પાલન કરેછે પ્રીતે પવિત્ર પ્રમાણીને. ૩૮.
ઉસમાનખાનને હુમાયુ બાદશાહે આપ્યો,
બાબીનો ખેતાખ સોંપી સંપ્રત જનાનની;
સંદરખાનની શહાજહાન બાદશાહે,
કીધી કદર ને કીધી પદવી દીવાનની;
જરૂર વળી જરૂરખાનને ઔરંગઝેબે,
નવાબી નિવાંજી ભલી ભર્ય સંસ્થાનની;
રઘાર આફ ઇડિયાનો પ્રાદ ઇલકાખ પામી,
મોઢી લાંબ વધી આજ મહાખતખાનની. ૩૯.

દોહા.

સોરઠ અહ ગુજરાતમે ॥ નર નરપતિ અનેક;
પશ્ચિમકે પતશાહ ॥ ચહા સ્વાર ઇંદિયા એક ૨૪૦

૧ કાઠીઆવાડનાં હરેક સંસ્થાન પાસેથી જમા-
બંદી લેછે માટે અંગ્રેજ સરકાર, ગાયકવાડ સરકાર
અને જુનાગઢ સરકાર એ ત્રણ સરકાર કેહેવાય છે.
ને કાઠીઆવાડમાં જુનાગઢ સર્વોપર ગણાય છે.
અ ૨ એ સમે સોરઠમાં કે ગુજરાતમાં રઘાર આફ
ઇડિયાના ખેતાખ વાજો બીજો કોઇ હયાત નહોતો.

સવૈયા.

સ્વારથ કામ સિતાબી કરે ન, કરે કૃલ સાવંજનીક સિતાબી;
પૃથ્વી વિશે કીરતિ પસરી પસરે શુભ જેમ મુગધ ગુલાબી;
કાંતિ કળા કુળની ચડતી કરો દીપ્તિ બિન્ન દરબારની દાંબી;
બુદ્ધિનિધાન, બડો ગુણવાન મહાખતખાન બહાદુરબાબી. ૪૧.
સર્વ પ્રજાપર પુત્ર સમાન મહાખતખાન મહાખત રાખે;
તે દિલદાર ઉદારતણી શુભ કીર્તિ વિશેષ વધી જગ આખે
શિક્ષક તુલ્ય શિખામણ સંજુત ભાવ ભલે મુખ ભાપણુભાખે;
આશીપઆપી જુનાગઢ વાંસી, અખંડ ભલું વપનું અભિલાખે.

૪૨.

કવિત.

બાબી ને દિવાન બહાદુર ઇલકાખ હોય,
ખાસ ગાદી પામે ખુદ એવા ખાનદાનની;
રઘાર આફ ઇડિયાનો ઇલકાખ આજ પામે,
પ્રબળ પ્રમાણે પુત્ર પુત્રિકા સમાનની;
દિલમાં ઉદારપણું પર ઉપકારપણું,
નોધારા આધારપણું જાણમાં જહાનની;
એવા એવા ઉમદા અધિક ગુણ હોય અને,
ઉપમા અપાય ખુદ મહાખત ખાનની. ૪૩.
પુન્યથકી રાજ્ય પામે રાજથી પ્રતાપ પામે,
પામીને પ્રતાપ રક્ષા રૈયતની કરેછે;
રક્ષણુ કર્યાથી ધન ધાન્યનણા ઢગ પામે,
ધન ધાન્ય ઢગથી ભંડાર ભલા ભરેછે;
ભરેલા ભંડારથી વિવેકે વિત વાવરેછે;
વાવર્યાથી વિશ્વમાં સુવારતા વિસ્તરેછે;
વારતાથી કવિજન કવિતા રચેછે રૂડી,
કવિતથી કીર્તિ ઘણાકાળ થીર કરેછે. ૪૪.

પૃથ્વીરુપ રકાવી વિષે.

કવિત.

કારીગર કાવીલ મુકાવીલા નકરે કોડ,
જામે હદ વિન હેમ વેહદ હિરાવી હે;
ચિત્રિત વિચિત્ર ચિત્ર સોહે જામે સવે વીજ,
સેનાપતિ ઓર સેનાપતિકો સેનાવી હે;
સાગર સરિતા મીલ શહર સહિત દેશ.

દોમકે હિસાવ એસા કોડ ન હિસાવી હે;
વાત્રી મહાવતસાન રાવરો ગુલાવી જશ,
રસન સુદાને રચી રમાલા રકાંચી હે. ૪૬.

મંત્રી મંડળી વિષે.

કવિત.

બારથમાં પારથના મહારથીઓના નામ,
નોંધાયાં છે એવા આન મુચ્છિ સાગર છે;
કામ કરે કરમાંજે કરવાને હામ ધાલે,
ઉથલ પાથલ કરી નાંખે એવા નરછે;
જેના પૂર્વજેએ પણ પરાક્રમ કીધાં પૂરાં,
પોતે પણ પરાક્રમી પરમ પ્રવરછે;
જેઓનાં ચરિત્ર ચરચાયછે ચારે દિશામાં,
દેશ દેશના નરેશમાં જેનો આદરછે. ૪૬.
બહાદુર આવદીન વજર બુદ્ધિ નિધાન,
સેનાપતિ શાસેહીદી સ્યામદ સમાનછે;
મૃગરાજ મૃગને પકડી પાડે તેવી રીતે,
રાજદ્રોહી પકડીને પાખ્યા મોઢું માનછે;
નસિંહપ્રસાદને પ્રસાદછે નસિંહજનો,
ગોકળજીઝાલા તો ગંભીર ગુણવાનછે;
થોભી રાખે આભ એવા ચારે થીર રાન્યથંબ,
ગોકળજીઝાલા એમાં પ્રમુખ પ્રધાનછે. ૪૭.
વિવાહમાં નસિંહપ્રસાદની અપળતા વિષે,
પુરપતિ પાસ પણ નસિંહપ્રસાદ હોય,
સરવે ઉતારે વળી શરભશ કરેછે;
સાહેબ લોકો સમીપ નસિંહપ્રસાદ હોય,
નસિંહપ્રસાદ સ્વાર થૈ સધળે કરેછે;
બાળજાનોદય સભા નસિંહપ્રસાદ હોય,
કવિયોની પરિક્ષા મંડપ મધ્ય કરેછે;
બ્યાંબ્યાં જઈ જોઈએ ત્યાં નસિંહપ્રસાદ દિસે,
એતે રૂપ એકજે અનેક રૂપ ધારેછે. ૪૮.

દુહો.

કયા સ્વસવોદ ગુલાવ જલ, નહિ સુગંધ રૂપ દુર;

૧ ન્યારે એમની દલેહીએ મળવા ગયા તારે તે-
મજે સુલાખજળ તથા સુલાખ ગોટો આપ્યો તે વખત
આ દાહરો કલો હતો.

દેશાંતર સુશવોદધર, વાવદીન વહાદુર. ૪૦.

શકરબાગ વિષે.

કવિત.

મુક્કર શકર બાગ જે દોષ નિહાળી જુઓ,
નીરખતાં નકી તેને લાગેજ નવાધનો;
જાણે મંદાવન કે મંદાર^૧ કેશવજી વન,
કે જાણે કૈલાશ બાગ માહેશ્વરી માધનો;
જેનાં કૃષ્ણમાંહી જાણે જગતઃજનેતા એજ,
શોધી શોધી સંખ્યો સ્વાદ મુધાની મુધાધનો;
ઉપજે અયાગ અતુરાગ ભલા ભાગ ભાળી,
ઉત્તમ અયાગ બાગ આવદીનમાધનો. ૫૦

બાળજાનોદય સભા વિષે,

કવિત.

ધારા ધણા સારા જેના મુધરે નકારા જન,
જેમાં ખેસનારાઓની ક્ષમાતો અક્ષયછે;
જેવામાં કિશોર પણ અંચળ અટાર ધણા,
દીસે રૂડો દોર જેની વાણીમાં વિનયછે;
બાપણો ભલાં કરેછે કૈક કવિના કરેછે,
કૈક સ્વર ગાવામાં સરસ અતિશયછે;
ન્યાં વિશાળજાની પણ મેળવે વિશાળ જ્ઞાન,
બાળકને નામે સભા બાળજાનોદય છે. ૫૧.

નસિંહ પુસ્તકશાળા વિશે.

ચોપાયા છંદ.

વાંચન યોગ્ય વિવિધ વિદ્યાનાં, પુસ્તક ગ્રંથ અપાર;
નસિંહ પુસ્તકશાળા નિરખી, ભારતિનો બંધાર.પર.

વિવાહ વિશે.

સંવેયા.

જો મુતને બલિઆત બખ્તારી,
અનેક પ્રકારની અક્ષય આપી;
ચાર અઘાદ ધરી કરમાં,
કૃષ્ણસાદ વિવાદ કરે સુખ આપી;
વિશ્વ વિષે લાહુ તે વખતજાય,

ગણાય પિતા મહા પુણ્ય પ્રતાપી;
તે સુખની તુલના નવ યાય,
તમામ બિન્નાં સુખ હોય તથાપિ. ૫૩.

હોહુરા.

આળિ મહાબતખાનહ, ધરિ હર અનિ હન્સાદ;
કુંવર બહાદુરખાનનો, વિધિવત ક્યો વિવાહ. ૫૪.
રાડે લખી કંકાતરી, મોકલો ગામોગામ;
નામાંકિત જન બહુ મળ્યા, તે શું લખું તમામ. ૫૫.

કવિત.

જનમકનાં જ્યુપમળી આલ્યાં ચારે તરફથી,
નોતરેલા લોકો પણ નોરે પડ્યા જનમહે;
જ્યાં મુકામ હામ લ્યાં તમામ વળા કુંધી રહે,
જરાયલા લોકોતણી બીડાબીડ ચાયહે;
રથ સધરામ ઘોડાં ઘોડચેલ ઘણી ઘણી,
ગણનરી કરતાં ન કોઈથી ગણાયહે;
દેશી પરદેશીજન જુનેગદ જાય ભેમ,
કીડીયોનું કટક સાકર સામું ધાયહે. ૫૬.

સંવેચો.

કેક મળ્યા જન તીરથ કારણ;
કેક મળ્યા બહું જોજન ખાવા;
કેક મળ્યા ક્ય વિદ્ય કારણ;
કેક વિશેકિ ખુશો દિવ ધાવા;
કેક મહાબતખાનવાણું મન;
મોઢો મહાબત રાખી રિકાવા;
સગજન સોજન સોધન કારણ;
કેક મળ્યા જન જ્ઞાન કમાવા. ૫૭.
કેક મહાજન મુંજાના;
વળી કેક મુંજાન છે મુંજાના;
કેક દિને મર દેસતણા;
વળી કેકી જ્ઞાન કરી નર્મ જ્ઞાની;
દરિણ મહાજરેઈ ખગાળી,
વિદેહ મળ્યા વળી કેક વિવાહી;
પારદેશો ૧૨૧ ૧૨૨ ગણી,
સુરતો નામે મળ્યા જ્ઞાન મમાનો. ૫૮.
કેક બહાર મહાજન મહાર,
મળ્યો મહાર મહાજન મહાર.

રાવટિ આવટિ દેડ રજાં,
કેક ખાય તરતજ કીતરી ખાનગ
કોટચરી અદેસ લગી,
મહુ ફેરવયા પરઆઈ ધણુજ;
ભેમ સમુદ મડે ઉમરો,
ઉમગયું જુનાગદ જોમજ આવ. ૫૯.
બીડમચો પુરબીતર બારી,
બહુજન જાય બહુજન જોયાં;
મારગમાં તલપર ન મારગ,
ચાય ધણી વિધિ ધમરા ધાયાં;
જાનની ખાત બહુજા ન જુમવિ,
જોવા કરે ન મડે જન જોયાં;
પોસિત પાસ રસા રસ ખારક,
હોયજ ગાયટિ હોર વહોલાં. ૬૦.
કેક મળ્યા કવિ કાવ કમાધર,
કેક મળ્યા વળી કેક પ્રપાઈ;
કેક મળ્યા રજપૂત રસ વળી,
કેક મળ્યા કુળદીપક કાળી;
કેક કરાની તુરાની મળ્યા વળી,
કેક મળ્યા મહારી મહારી;
જુલિ જુનાગદની નિરખાં,
મનમંચમનિ નર સવની નાળી. ૬૧.

માંડવા વિષે.

પોંડવનો દિપ્રસા મહેસ મહુજ, જુલિયાં જેદ ખનાપે;
ખાનગથી ન જાને પણ જે મહારાજ, છે કાદા જાણેજામે;
જેદનજો મહિમા મનરજન મામનમાં જાણે ખાનગજામે;
માંડવો મહાજનનિરખાં દિપ્રસા મહેસ મહુજ, ખાનગ ૧૨

કવિત.

મેલા મેલા રાજમજા નવ મળ્યા મેદા મેલા,
મેદા મેદા મેદા મેદા મેદા મેદા,
આપના મહુજ મેદા મહુજ મેદા,
મેદા મેદા મેદા મેદા મેદા,
મેદા મેદા મેદા મેદા મેદા,
મેદા મેદા મેદા મેદા મેદા.

૩ મહાર મહાર

જેમાં ખરંચાઈછે દોલત દરિયાઈની;
 મોટા મોટા માંડવાની માંડણીયો જોઈ પણ,
 નીરખી આ માંડવાની માંડણી નવાઈની. ૬૩
 માંડવાની માંડણી તો માંડીને શું મુખે કહું,
 અલોકિક જાણે એનો આભથી ઉતર્યોછે;
 રક્ષાક મણીનો ધણી ધણી રીતે ધાટ ધડી,
 દીપ્તિમાન દેવે જાણે ધરણીમાં ધર્યોછે;
 કાંતો કળા કૌશલ્ય બતાવા કરી કારીગરી,
 રૂપેરી ગિરિ કારીને કારીગરે કર્યોછે;
 કાંતો હિમાચળ આપોઆપ આતું રૂપ ધરી,
 દીક સમો જાણીને આ હામ આવી ઠર્યોછે ૬૪.
 મંડપમાં જાય તેને છાંટણું છંટાય ખુબ,
 રસ બસ થાય રૂડા કેળરિયા રંગમાં,
 શહેર બજારમાં, હજારો લોક ફરે ફરે,
 કેસરીયાં રંગતણા એપે વસ્ત્ર અંગમાં;
 સોરઠમાં જાણી એ સોનેરી વરસાદ કર્યો,
 અમર અધિપતિએ એ સમે ઉમંગમાં;
 જાણે જરીઆનનાજ પહેર્યા પોશાક સૌએ,
 સાહેબજાની શુભ શાદીના પ્રસંગમાં. ૬૫.

વરરાજ વિષે.

-સવૈયો.

વાંછિત વેશ વિશેષ સજે પણ કોઈન કાંઈ કુચાલ કહેશે;
 ભૂપણુ ભાર અપાર ધરે પણ દેખત કોઈન દૂધણુ દેશે;
 રાયતણો પણ રાય બની વરરાય લહાય અલોકિક લેશે;
 વાહરેવાહજીએ જગરાહવિવાહ સમોતઉછાહ વિશેષે. ૬૬
 દોહરો.

વરઘોડા વરરાયનો, વર્ણવતાં વધોં જાત;
 તે માટે તેમાંયડી, મુખ્ય મુખ્ય કહું વાત. ૬૭.
 સવૈયો.

હાથી તથા હય હેમ હિરા, મુગતાફલમાળગણે ન ગણાઈ;
 રત્નરૂપ રતનાગરનાં, શુભ સાગર નાગરની મુદ્રાઈ;
 પાલખિનો પણ પાર નહીં, રથ ચારકની હંક દીક હસાઈ
 આબતણો ન બનેજ હિસાબ, નવાબતણા ધરની ન નવાઈ. ૬૮
 કવિત.

કાળા કાળા કાળજ આકારનાછે દરિ વર,
 જાણે વાદળાના જયા આગથી ઉતર્યોછે;
 દુરથી દેખાવ દીમે ડંગરાના ડોળ જેવો,

અચ્ચા સેતુ^૧ આંધતાં તે ધરણીમા ધર્યોછે;
 ઐરાવત પતિએ ઐરાવતના આળ જાણે,
 ભૂપતિને આપ્યા ભેટ ભારી મદ ભર્યોછે;
 લાયક નવાબતણો લખવા લાખેણો જસ,
 કિંવા કવિજાન ગંગ કાનજના કર્યા છે. ૬૯.

ઘોડા વિષે.

સવૈયો.

લક્ષપતિ જનનાં મનલોભિત,
 શોભિત સાજ સજેલ સજેગ;
 લેશ નહીં તનમાં કશું લાંછન,
 ઉત્તમ કાંચન કીધ અછોડા;
 ચાર પગે ઉછળે ચમકે વર્ણો,
 ચૂળપણે પણ તે નહિ થોડા;
 ફાગલરે હનુમાન સમાન,
 ઘણા બળવાન ધુમે બહુ ઘોડા. ૭૦.

હાથીના રથવિષે.

કવિત.

બળવંત બળદ બખ્ખેના રથ જોયા,
 જોયોછે મેં સરસ જોયાર ઘોડા સાથીનો;
 જગનાથજીનારથ મોટામાં મોટો જોયોછે,
 જોયોછે ભભકાદાર રથ ભૂપ ભાથીનો;
 શ્રાવકોના દેવનો મેં જોયોછે સરસ રથ,
 જાણે મહેલોછે રૂપેરી જગનાથીનો;
 ઘણી સરસાઈનો નવાઈનો સદાદાર.
 જનમ ધરીને આજ જોયો રથ હાથીનો. ૭૧

વરઘોડાની વાડી વિષે.

કવિત.

છોટા મોટા છોડવાળી બબકમાં સારી બાળી,
 રગમાં રૂપાળી ઘણા મગ્નુરે કપાડી છે;
 બૂતળ ન બાળી આવી દેવવાળી દુનિયાંથી,
 કોણ જાણે એને કિયા માળીએ કગાડીએ;
 કાળ પાડી ટાળી હોય ટાળીએ રૂપાળી એવી,
 સોનેરી શુભાળી વર રાત્રની ચમકાઈએ;
 કૈલાસની જાડી જેવી, કિન્નરોનાં અંબાડી જેવી.

-૧ રૂપે પવનોની પાગ આંધી વની તેમની વધેલા ન.

વાસવતી^૧ વાડી લેવી, જોડ પુત્ર વાડીછે. ૭૨.

રોશની વિષે.

સવૈયા.

પુર્ણ પ્રકાશ કરે પુરમાંહિ, દશે દિશ દીપક દીપિ રહ્યા તે;
મંડિત હોય અમુચ્યમણી, અથવા ગ્રહ આભયકી ઉતર્યાને;
વાસરકે રજની ન જણાય, ગણિત કર્યે નવ જયગણ્યા તે;
સઘ ઉડેજનતેમનસંજ્ઞમ, પક્ષ હશે શુદ્ધ કેવ દયા તે. ૭૩.

દોહરા.

આતસઆછ અતિ ધેણી, જોરા જોગ જણાય;
જે જોવાને જનતણી, ભારે ભીડ ભરાય. ૭૪.
રાણુપૌરના ખાતની, ખેડી બહુ ગુણવાન;
ખાંટવાની ખીછ ખિખી, પરણ્યો બહાદુરખાન. ૭૫.

વિદાયગીરી વિષે.

સવૈયા.

ભાટ તથા બહુ ભાંડ મળ્યા વળી,
તેમ મળ્યા બહુ સાં તરગાગા;
રૂપ ધરે બહુરૂપિ બહુ વિધ,
ચારણ કૈક કરે કવિ ચાગા;
મીર ફકીર અનેક મળ્યા વળી,
જે વિદવાન હતા ગુણવાગા;
સ્વાર યથ નિજસન્ન^૨ ગયા,
નિકળેલહતા ઘરથી પગપાગા. ૭૬.
પરણુ સૌની કરી પરણાગત,
કોઇ રહ્યું ન કર્શો ચીજ પાખી;
પાણીની માફક ધીપીરચ્યાં,
અરધી ચીજ સાગી તહાં ધરી આખી;
સાકર ખાંડની સીમ રહી નહિ,
ના કહેતાં પણ ઉપરનાંખી;
સ્નેહથી વાપરિયુ ધન સચિત,
દિયિત માત્ર કયાશ ન રાખી. ૭૭.

જુનાગઢમાં રુકુસેનો પાયોનાંખ્યો તે વિષે.

કવિત

પચિસમી તારીખે સાં રુકલતણો પાયો નાંખ્યો,
કીધું ખાત મુહુરત એનો શુભ કામનું;

જેથી જુનાગઢમાં વિદાયતણો વધારો થશે,

ઠગશે અજ્ઞાન સાંતી રૈયત તમામનું;

જેમ કંઈપણતણું ખીજ કાઢે વાવે કોઇ,

વાળ્યું ઉડાડિસે^૧ સરસ્વતીનાં વામનું;

સર્વથી સરસ એતો ઉત્તમ કારજ થયું,

દેખી દિલ રીઝ્યું બહુ દલપતરામનું^૨. ૭૮.

દોહરા.

મુંબઈની વિક્ટોરિયા, નાટક મંડળી નામ;

તેણે ખેલ કર્યા ભલા, રીઝ્યા લોક તમામ. ૭૯.

આશીર્વાદ.

કવિત.

હાથી હયભાથી સાથી હનરો હનર પામે,

પામે હીરામોતી હાર હનરો હલકમાં;

ધણીક તમારે ઘેર લક્ષ્મીની લીલા લેર,

છત આવે સાગરની છોગની છલકમાં;

પક્ષપ્રાર પ્રતિદિન પાર વિના પક્ષ પામે,

પ્રતિપક્ષીઓના પક્ષ પડેરે પલકમાં;

સુદ્ધા ધરાદા બાબીબદા છવો જુગો જુગ,

ખાઓ પીઓ ખુખી કરો ખુશીથી ખલકમાં. ૮૦.

મોતીદામ છંદ.

રહે તુજપે જ્યું રહેમ રચ્ચલ,

કરે તવ કીર્તિ જહાન કચ્ચલ;

કરીમ કરે ધન પૂર્ન મકાન,

રહો સુશિ સુવ વહાદુરખાન. ૮૧.

કરો કુલ લાયક ઉત્તમ કામ,

ધરે ધન ધાન્ય સુદા તુજ ધામ;

ગુનીજન ગાય સદા ગુનગાન,

રહો સુશિ સુવ વહાદુરખાન. ૮૨.

વસે મુલ્કમે જ્યું સરસ્વતી વાસ,

અયાહ વઢે તુજ રાજ ઝજાસ;

૧ પોલિટિકલ આસિસ્ટન્ટ ડેપુટી.

૨ જુનાગઢ વનોદ્યલક્ષ્મી સોસાયટીને વારસે ૧૫૦૦
રોકડા આપ્યા તથા દલપતરામને હમદા શીરપાવ
અને દરસાલ ૧૯૦૦ વર્ષાસનનો લેખ કરી આપ્યો.

કરો કવિતારસ પીયુષ પાન,
 રહો સુશિ સુવ વહાદુરસ્થાન. ૮૩.
 પિતા સમ હોહ પ્રજા પ્રતિપાલ,
 દિલે દરરોજ રહો જ્યુંદયાલ;
 સવે વિધિ હો વહુ આપ સુજાન,
 રહો સુશિ સુવ વહાદુરસ્થાન. ૮૪.
 દિસે તવ કીર્તિ વિલાયત દેશ,
 નમે તુજપેં સવ ઔરનરેશ;
 સચે તુમ સોરઠકે સુલતાન,
 રહો સુશિ સુવ વહાદુરસ્થાન. ૮૫.
 મકેશ્વર પૂરહિ આપ મુરાદ,
 અપાર વઢેપુનિ આપ ઓલાદ;
 દિનં પ્રતિ દેહુ ગરાવિ કુંદાન,
 રહો સુશિ સુવ વહાદુરસ્થાન. ૮૬.
 વદો મુખ આપ અવિચલ વાચ,
 સદા તવ વાનિ વિપે રહે સાચ;
 સમૃદ્ધિ વઢે સુરરાય સમાન,
 રહો સુશિ સુવ વહાદુરસ્થાન. ૮૭.
 તુંહી સુખપાવ હુ નિત્ય તમામ,
 હુવા નિત્ય દેવત દલ્પતરામ;
 વિચછન હોવ હુ સર્વ વિધાન,
 રહો સુશિ સુવ વહાદુરસ્થાન. ૮૮.

સમાધિવિધે.

કવિત.

કેક લોક કરેછે વિવાહ વિત વાવરીને,
 ચરચાયછે તે વાત ચાર દિન ચોકમાં;
 ઢીંગલાંના વિવા કરી હૈયામાં હરખ ધરે,
 કાવે તેમ રમે નેમ ખાળ કોક કોકમાં;
 તેમજ તમામ રાગતણા વિવાતણી વાત,
 શ્રીર રહી નથી આજ જુઓ જાતયોકમાં;
 દિવ દક્ષપત નેની જનનમાં જાનૈયો, થયો,
 એતો વાત અવિચળ રહેશે આ લોકમાં. ૮૯.
 વળતી વખત રાગકોટમાં આજમ મણીશંકર જ-
 ઠાશંકર નેઓ ધણા અનુભવીછે તેમનો સમાગમ થ-
 યો અને વાતચીત કરતાં કટલાક સંશય મઠયા તે-
 થી ખુશી થઇને કહેશે સવૈયો.

સવૈયો.

વેદતણા ખહુ ભેદ વિચક્ષણ,
 લક્ષણ શુદ્ધ ચિત્તે ચતુરાધ;
 સંશય ટાળી કરે ગતસંશય,
 હંસ જયા જળ દધ જુદાધ;
 સ્વાત્મક જ્ઞાન તથા પરમાત્મક,
 તે ત્રિગુણાત્મકના ગુણ ગાધ;
 ભાગી શકે બ્રમ્હા ભાવ ભયંકર,
 શંકર કે મણીશંકર ભાધ. ૯૦.

કોહરો.

જે કાર્યસ સાહેબથી, વિદ્યા વિદિત પ્રકાશ;
 હવે કહું હું તે વિધે, કાર્યસ તણો વિલાસ. ૯૧.

૧ વહેમ અથવા સંશય.

* કાર્યસ વિલાસ. ૨ જા ભાગમાં ત્રીજા પ્રકરણ-
 માં ૭૨ મે પૃષ્ઠે છે.

સંસ્થાન સુધારા પ્રકરણ સમાપ્ત.

પ્રકરણ ૫ મું.

હંસ કાવ્ય શતક.^૧

મંગળાચરણ.—મનહર છંદ.

પ્રથમ પ્રભુના પદ પંકજ પ્રણામ કરું,
કરું કષ્ટ હરણતું સ્મરણ સચેતથી;
સમાજન ભૂપણ, તેં દૂપણ રહિત હિત,
દાખતું દૃષ્ટાંત ને સિદ્ધાંતના સંકેતથી;
પદે મુખ પાક તે પ્રવિણપણું પામે પુરું,
વરણન એવું રહું વરણતું વેતથી;
કહે દલપતરામ રાજનીતિ અંશ કાવ્ય,
હંસ કાવ્ય શતક હું કહું હવે હેતથી.
ઓ પ્રભુ અનાથ નાથ હેતે મુજ માથે હાથ,
ધાર ધરણીધર તો ધીરજ ધરી શકું;
કાવ્ય કળાના કલ્પોળ છે જેવી સમુદ્ર છોળે,
તારી દયા હાય તો હું તે વિષે તરી શકું;
ઉચ્ચ સરસ રસ રાભા કરું રસ બસ,
ભીતર ભલાનાં રસ ભાવથી ભરી શકું;
કહે દલપત કૃપા કરે તું નિરંજન તો,
હૃદય સભાસદોનાં રવન કરી શકું.
ધૃત્વની કૃપાચક્રી કારજ કરી શકાય,
ધૃત્વ કૃપાથી આપદ થકી ઉગરીએ;
કરીએ ઉદોગ આશા ધરિયે અપારપણ,
ધૃત્વ કૃપાથી તરી પારતો ઉતરીએ;
પરિશ્રમ ક્રીધે તો પગાર નેહલું પમાય,
ધૃત્વ કૃપાચક્રી ભંડાર ખૂબ ભરીએ;
શુભો રૂડા રાજ હંસ દાખે દલપતરામ,
ધૃત્વ સ્મરણ કરી કારજ આદરીએ.

સત્સંગ વિષે.

પંડિત પ્રસંગથી સુસંગતિના રંગ ચડે,
પંડિત પ્રસંગથી વહેમ દૂર વાંર્મીયે;
પંડિત પ્રસંગથી મુખ્ય મુખ્ય જ્ઞાન મળે,

પંડિત પ્રસંગે પણ પડે ન નકાર્મીયે;
પંડિત પ્રસંગથી પવિત્ર મતિ પમાય,
પંડિત પ્રસંગ તો વખાણ્યો વૌર સ્વાર્મીયે;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
પુણ્ય પાખી પંડિત પ્રસંગ ક્યાંથી પાર્મીયે. ૪
દોડતી ગાડીએ દોડા નાંખીએ સીધી લોટીમાં,
દોડતી ગાડીને સગે, દોડી દૂર પડશે;
ઉચ્ચે ને ઉછાળીએ તો આઘો પાછો પડે નહીં,
આવી એતો આપણાજ હાથમાંહી અડશે;
ગતિમાન સંગતે અગતિમાન ગતિ પામે,
ધૃત્વની નિયમ એવો જોઈ લેતાં જડશે;
સુભો રૂડા રાજહંસ, દાખે દલપતરામ,
સદગુણી સગે એમ, સદગુણ ચડશે. ૫
શ્રીમંતનું સદન શોભાવે સદા સ્વચ્છ રહી,
નકી છે નિશાની આપ શ્રીમંતના સુખની;
રવિ કિરણો જેવું, અદર્શ તેના રંગતણું,
કોઇ સમે કરે જ્ઞાન મીઠી જાહે મુખની;
સ્થાપે જેહ સ્થાનકમાં તેહ સ્થાને સ્થિર રહે,
દામ દર્ધ દૂર જાય દેખી વેળા દુઃખની;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
જુઓ એક રીત છે, પંડિત અમરખની. ૬
ધીરે ધીરે ધીરવી ધીરવીને ધરાવી ધીર,
અધીર અધીરીયાની ધીર નાંખે ધોધને;
વદે એવા વચન પચન થાય પેટ માંહી,
અછરણ ઉપજે નહીં કદાપિ કોષ્ઠને;
સાચવી સ્વભાવ શાંત, બ્રાંતને અબ્રાંત કરે,
મેલી દે મતાંત તે મહાંત એદ જોષ્ઠને;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
જનનો સુધારનાર જાણીયે તે જોષ્ઠને. ૭
છોટા હોય છેક તેને મોટો કરીને દેખાડે,
મોટાને મહેત મોટો ધારવાનું ધ્યાન છે;

૧ મુંખપના લુવાણા દંકર હંસરાજ, કરમશીને
આ કાવ્ય શતક બેટ કર્યું હવું.

મને જેમ આપની વડાઈ અધિકાઈ થાય,
તેમ તેમ પારકી વડાઈતણું તાન છે;
એવો શુણુ અધિક અધિક જેમ આપ અહે;
તેમજ મનાય તે મહાન મુલ્યવાન છે;
ઝોળખીએ દેખી આમ, દાખે દક્ષપતરામ,
સમજન પુરૂષ મુક્તમદર્શક સમાન છે. ૮.
ધાતુ અને અધિક ધીરજ ધરનાર નર,
મુઘડતા પૂરી ક્યારે પામેછે, સંસારમાં;
તવાઈ તવાઈ દેક દોકરો ખવાય ખૂળ,
ભારેજ દેખાય અતિ ઉત્તમ દેદારમાં;
દોકરો ખાવામાં જેને જેટલી ક્યાશ રહે,
તેટલી ક્યાશ એજ લગાડે આકારમાં;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
મુઘડ શોભેછે સારી મહાના શૃંગારમાં. ૯.
સભામાં સુભાગ્યશાળી સભાસદ બની શોભે,
સભા તો અભાગિયાને ઝેરતણી ઝાળા છે;
સભામાં પ્રભા પ્રગટે પડિત પ્રકાર બની,
સભમાં વિરાજે તેનો વડા પુન્યવાળા છે;
સભામાં સુભાષિત સંભાષણોજ સાંભળીએ,
સભામાં મુરસ મનરંજન રૂપાળા છે;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
સભા સારી સદશુણો શીખવાની શાળા છે. ૧૦.
જેનું કામ જ્યેથી થાય તોપણ તે ચીજ તણ,
દેક લોક બીજી ચીજ બને તે બનાવેછે;
ચુનાખંધ ચોખાં ધર ચિત્તમાં ન ચાહી અને,
જોગી જેમ જનમારો શુક્રમાં શુભાવે છે;
કરતુરીને દસરને કંકુને નકામાં ગણી,
ભોજોનાથ ભસ્મ અંગે ભુંશીને નિભાવે છે;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
જે જેમ ચલાવા ચાહે તે તેમ ચલાવેછે. ૧૧.

દુર્જનવિષે—આર્યાવૃત.

કવિ વાણી ધન પાણી પેખાં સકળજન સદા રદ્ય રીઝે;
દેશોં જવાસા દિવમાં, ખરેખરા ખારથી ખીન્ને. ૧૨.

મનહર છંદ.

ગાન્ને ત્યાં ગગન ધન જવાસા મુકાઈ જાય,
તરવરતો તમામ કાસીને ફેલાય છે;
ચરજની શોખા દેખી સર્વને સંતોષ થાય,

ધૂડ તો ઘલાઈ ખુણે ઘણાં ગભરાય છે;
અદેખાને ઉપદ્રવ કરે નહીં કાય, તોય,
અદેખાનું શરીર રવમાવથી મુકાયછે;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
જેમ કાસકરસ રવમાવે બળી બાયછે. ૧૩.

સરજ સમાન આપ હોયછે, ઉદાર જન,
કરણા કિરણ પૃથ્વીમાં પથરાય છે;
અદેખો મનુષ્ય અન્ય ચંદ્ર સમ વચ્ચે પડે,
આવતા કિરણો દેટલાક આટલાયછે;
અંતરમાં એટલું અંદેખો નથી આણુતો જે,
અવનીનો વાશે આવ્યે ચંદર મુકાય છે;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
અદેખાઈથી બંનેને અવશુણ થાયછે. ૧૪.

અદેખાના સામી અદેખાઈ કરે શ્રેષ્ઠ જન,
તેના દીક્ષતાણું ડોળ સૌને સમજાય છે;
ચંદ્રમાની વચ્ચે પડે પૃથ્વીનો પડછાયો,
જોળ પડે તેથી ડોળ સમજી શકાય છે;
અકળીત હતો અવનીતણો આકાર પથ,
પ્રગટ સ્વરૂપ પડછાયાથી પમાય છે;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
ગંભીર આકાશ કહે! કોઈથી કળાય છે. ૧૫.

ખારીલો સખસ ખૂળ ખૂનસથીખાર રાખી,
ઘટમાં ને ઘટમાંજ ખાર ઘણાં ઘુટેશે;
છાનો રાખશે તથાપિ છેક નહિ છાનો રહે,
છાતીમાંથી ખારભયો વચનજ ફૂટેશે;
પ્યોરેટ પોરાસ ને ગધક ચાર છાનો ઘૂટે,
ફનેત થશે તેવા ફડકા જાડુ ફૂટેશે;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
એ થકી અદ્ય નેની તરતજ તૂટેશે. ૧૬.

કોઈ કહે અતિ ઝેર વિછીનણાં આંકડામાં,
કોઈ કહે તેથી ઘણું સરખા તનમાં;
કોઈ કહે હોય ઝેર મુકાયા ફનસમાં,
કોઈ કહે હોય ઝેર પેરીના વચનમાં;
કોઈ કહે ઝેર ઘણું રહે રતનાગરમાં,
કોઈ કહે ઝેરનામાં ઝાઝા ઝેરીવનમાં;

૧ આ ગ્રન્થ વસ્તુઓ એકઠી કરીને પુટકિ તે બે
કુના નેના ચરજન થાય.

બોલ્યો એક પંડિત દેખાડી વાત દીલની;
 કાંતો આજ કોઈ હામ અશ્વતો પ્રસવ થયો,
 કાંતો આજ આગલી છે તારીખ એપ્રિલની^૧. ૩૫.
 સુખની વસળ કાઢી નાખતાં કળાય પેટ,
 તે માટે મોઢા મનુષ્ય મત નથી તાણતા;
 જ્યાળા મુખી થકી જો ન નીકળે ગંધક રસ,
 જમીનના પેટમાં શું છે તે કોણ જાણના;
 પાણી કે પાંખાણ હશે, કે સોનાની ખાણ હશે,
 એવું એવું ધારીને અચ્ચો ઉર આણતા;
 શુણો રૂઝા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
 વાસતે વાચાળને લોકો નથી વખાણતા. ૩૬.
 મરખના મનતણો મર્મ સર્વને જણાય,
 મર્મ જે સુજાણનો તે કહો કોણ જાણે;
 જાણવા ન હ'યે કુલ તો ન કોઈ જાણી શકે,
 જાણવા અનેક જન અભિલાખ આણે છે;
 મુલકમાં જેવી રીને ક્રુવ માંછલીનું મુખ,
 કોણ જાણે ઉત્તર તરફ કોણ તાણે;
 શુણો રૂઝા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
 મર્મ જે જણાય તો ખોદાય તે કેટલાં છે. ૩૭.
 પારકીજ ચૂકનો વિચાર કરતાં પ્રથમ,
 આપનાજ અતર તરફ ચિત્ત આપીયે;
 હુંજ સુખ પારકાના દેહતાણું દેખવાને,
 આપનાજ હુંજ સુખમાંથી દીલ યાપિયે;
 આપણું જ કાળજી કપાય તેનું કદ જોઈ,
 કાળજી પરાયું પ્રજી કદાપિ ન કાપીયે;
 શુણો રૂઝા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
 માપવા દિવસ છાયા આપનીજ માપીયે. ૩૮.
 કાશી કેરા પંડિતની સાથે સભાવિશે વાદ,
 વદવાને ઉઠ્યો હમ મરખ કાગધથી;
 હુંકારા હુંકારા કરી તાડી તાડી તેનો,
 તજ લાજ શરમને બોલ્યો તોજાઈથી;
 પંડિત તો તેના સામે એકે બોલ બોલ્યો નહિ,

૧ દિવસે ઘોડી વિચાય તો તે અપશુકન મઠાડવા
 સાર એક ગપ ચલાવતો ચાલ આપણા દેશમાં છે;
 તેમજ તારીખ ૧ હી એપ્રિલને દહારે એક ગપ ચ-
 લાવવાનો ચાલ અંગ્રેજ લોકોમાં છે. તેને એપ્રિલ
 ફૂલ કહે છે.

રહ્યો સાંભળીને સર્વ રૂડી ગંભીરાઈથી;
 શુણો રૂઝા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
 મર્મ જાણે છલ્યો મારી વિધાની વડાઈથી. ૩૯.
 ક્ષમાવાળી ક્ષમા રાખે સારે દુષ્ટ તેને કહે,
 બોલી જાણે નહિ માટે નાસવાની ખારીઓ;
 આંખરૂ તજને બોલતાં અદખ મૂકવાની,
 હિમત ન રાખે સારે કહે એનો હારીઓ;
 ઉપરા ઉપર બોલતાંજ બીહે નવી,
 જાહેર કરે છે તાત માતતણી જારીઓ;
 શુણો રૂઝા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
 તેવીતો ચતુર ધણી નારીઓ ચુનારીઓ. ૪૦.
 ભડ પડ્યો ભવ જેઓ ભવનમાં ભુંડુ ભોલે,
 ભુંડુ બોલવાની રીત ભાંડ કે ભવાઈની;
 દીકરી દુહીતા માતા દેખતાં બેઠે દુષ્ટ,
 નહિ રીત જૂની એતો જાણવી નવાઈની;
 અરથ વિનાની તોય આનંદ પમાડે એવી,
 હુહવાટી તેથી સારી હોય છે હવાઈની;
 શુણો રૂઝા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
 સારા શમ્ભયકી શોભા સાંપડે સવાઈની. ૪૧.

ભોળી સ્ત્રી વિષે—દોહરો.

પર હકિકત તું પ્રસિદ્ધ કર, તખ્તના નર ગુજ ધર્મ;
 હાંડી ત્રી હૈવાતણા, પ્રકટ પ્રકાસે મર્મ. ૪૨.

મનહર છંદ.

તખ્તો પોતાનો મર્મ પોતે ન પ્રસિદ્ધ કરે,
 પરચણ દોષ પરદષ્ટિયે દેખાડશે;
 હાંડી તો હૈયાની ભોળા જે બિચારી નારી જન,
 સારી ખૂરી વાત નહિ પેટમાં સંતાડશે;
 સંતાડી શકે શું સુજનારે નથી શક્તિ દીધી,
 નારી જન અંતરની વારતા ઉઘાડશે;
 શુણો રૂઝા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
 લોક તેમાં તેજ રેડી બળતું લગાડશે. ૪૩.
 ફરતાં ફરતાં કદી કાયામાં જો કાંસ વાગે,
 દિવસ ધણા સુધી રહી શકે ન દેહમાં;
 નીસરી શકે નહીં તો છેલીવારે નીસરવા,
 ઉપર છે ફાડલો જરર અંગ એહમાં;
 કામનિના કાળજમાં છાની છેક રાખવાની,
 વાત ન પશી શકે છે જીવ સુદ્ધિ જેહમાં;

કહે દસપતરામે દિવા એજ દારણી.
સ્તન રૂપી દેરાણા થતા દરેજ તેડમાં. ૪૪.
બણી ગણી નહીં તેથી ભામનીની બાપા બુંડી,
તેને નહિ શુદ્ધ કરી તરફે બેનકની;
છુંદી છુંદી મેંદી પછી તેને મુખે છાંદો દીધો,
રેખ મેખ મારી જાણ્યું જાય દેવ જડની;
હરધરી હોઃ રૂપી આરણાં બે બંધ થયા,
નાકરૂપી નકુચે કડી કરી કનકની;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દસપતરામ,
માનનીને મુખે વાણી તો રહી માદકની. ૪૫.

સ્વભાવ—દુમિસા છંદ.

ઉતરે ન અનામત ચિત્ર મદાવન
જે ગજ શશિ ચડ્યો તે ચડ્યો;
મરડાય નહીં મૃતિકા ઘટનો,
કુંભકારે જે ઘાટ ઘડ્યો તે ઘડ્યો;
બદલાય ખુદો ન બિશોરતણો,
જેમ જન્મ થતાંજ જડ્યો તે જડ્યો;
દિલ શોધી જુઓ દસપત કહે,
જન જાતિ સ્વભાવ પડ્યો તે પડ્યો. ૪૬.

મનહર છંદ.

સજ્જનની સંગતિથી દુર્જનના દીકા વિશે,
સજ્જન સ્વભાવનો દેખાવ નથી દોહલો;
જે પછી જાતિ સ્વભાવવાળાનણે જોગ થાય,
તો પછી જરૂર જાત અશક્તી જોદકો:
સાકર અસક જન શેલડીનો કોયલો છે,
મેળવણી મળ્યાયડી સ્વાદ પાની સોયલો;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દસપતરામ,
ગંધક તેજગ મળે કોયલો તે કોયલો. ૪૭.
કોયલાની કાળપ મટાડવાને કહે જુઓ,
કોયલો કદાપિ કાળો રંગ મુકનો નથી;
કોષ લોભ કામનો દરામનો સ્વભાવ દોષ,
છોટે તોય નેતે: છેદ છૂટકો થતો નથી;
સંગતણો રંગ જે ન લાગ્યો દોષ રંગે રંગે,
તેજ રંગ કળે જીવે લાગ લાગનો નથી;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દસપતરામ,
જનમ સ્વભાવ કાળી યતને જતો નથી. ૪૮.
દવાની જાતિ દરેકમાં દોષ છે હિંચી ચરવાની,

બારવાળી વસ્તુ નમી ભૂમિભણી જાયછે;
પ્રવાડી પદારથ તો વ્યાજેછે પ્રવાડ રૂપે,
એથી હિંચું ચલાવનાં તો અટકાય છે:
તેમજ જગનમાંની જેને જેવી દેવ પડી,
તે તન્ન્યા વિના તેનો ઉપયોગ થાય છે:
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દસપતરામ,
ગતિ તેની ગોડવીએ તેમ ગોડવાય છે. ૪૯.
ગરેડીના ટેકળથી ગાંઠ વિના ગોડવાનાં,
નીચી નાણીએ ને ચીજ હંચી હંચી જાય છે;
હવા એક ભુંગળામાં, ભરીને ભમારી દોષ,
નીચી નમે તેથી ધણાં દારજ કરાય છે;
કોષને કુબોધ સામો, લોખને મુલક સામો,
માન ને દેશાભિમાન થાને જે થપાય છે;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દસપતરામ,
અવશુભ તો તે શુભ રૂપનાં ગણાય છે. ૫૦.
ધ્રુવ સામું જુઓ ધ્રુવ માછલીમાં એજ શુભ,
કીધો ઉપયોગ નિધિ તારણ નમામનાં;
ઘડો હંધો પાડી દાખ્યો પાણી માંડી પેડું નહિ,
ઘડ્યો એવો ઘંટ મોતી કાટવાના કામનાં;
ધુમાડનો ધક્કો વાગ્યે એક ચીજ હંચી ચરી,
અનાચું અનુન શુભ ગમ્યો ગામે ગામનાં;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દસપતરામ,
હીને જુએ તો શુભ હીસે કામે કામનાં. ૫૧.
અહનું અહલ થનાં દુશ્મનાને ડરાવી,
કોલંબસે કેવો રસ્તો શોધ્યો સમાધાનનો;
ઉપયોગી જાતે સિદ્ધનું મિત્રગ તાળી;
કરેછે આકાર કેવો મામાના મકાનનો;
પાણીનાણી વાગ્યે અપવિત્ર દિવા કરે નહિ,
કાલે શોધી કાટ્યો નેમો રસ્તો દેવપ્રાનનો;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દસપતરામ,
ઉપયોગ થાય છે અજાનીના અજાનનો. ૫૨.

ઉપદેશ વિષે.

સરીર તો જાતજેઠ પડ્યા મનના મન,
આદરજ બન્યા સનિયાર સનિયાર;
મન તો વહર વંધે ચીજો દોરે રતે રતે,
મનના નરંગે તો નરંગ તે દરેક રંગ;
કૃષિ કહે વંધે દોરે જાન દાર્યો ને પાવડ.

રસ રૂપી, પ્યાદા નહિ પાછા હકનાર છે;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
હરિ ભણે એમાં અતે કેની છત હાર છે. ૫૩.

ઈંદ્રિય અવેવ રૂપી સારા સારા સમાસદ,
આતમા અધ્યક્ષ પક્ષ ઉત્તમ પ્રમાણુવા;
સુવિચાર ભાપણુ કરીને આપે સારો બોધ,
કુવિચાર તેવે સમે, લાગે મત તાણુવા;
કોઈ સમે કુવિચારનું કહ્યું કણુલ કરે,
કોઈ સમે સુવિચારની સુજસ નળુવા;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
એવા સમાસદોને વિશેષ શું વખાણુવા. ૫૪.

તન તો વતન જ્ઞાન તંતુ વિજળીના તાર,
જોડવી રાખ્યા છે રોમ રોમ રૂપી ગામમાં,
અભણ્યું ન નય ક્ષણુ ક્ષણુની ખગર થાય,
મગજ રૂપી મહાલક્ષ્મીના મુકામમાં;
કાયદા વિરુદ્ધ કરું કોઈથી કરાય નહીં,
આવે ઇનસાફ સાફ ને તણુ તમામમાં;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
ચતુરાઈ કેટલી રચી છે હાડ ચામમાં. ૫૫.

દાંતની બત્રીશી એતો અક્ષરનાં બીજાં બન્યાં,
છબ હોડ જંતરણાં દાખણુ જણાય છે;
સુરતાના જળથી ભિન્ન બાઈ પારકાના,
ક્ષણજના કાગળ છુટા છુટા છપાય છે;
જાયા નીચા કાગળ રહ્યું અક્ષરો ઉડી નય,
વારતા પછી તે વાટ ઘાટમાં વંચાય છે;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
સારી વાતે લાભ જોડી વાને જોડ ખાય છે. ૫૬.
ઘડીઆળચીએ ઘણું સાફ ઘડ્યું ઘડિયાળ,
બધ પડ્યું ચાલતું બિગાડ થતી વાર છે;
ઘડીયાળ ફિર કરીને નહિ ફાવી શકે,
ઘડીયાળચીને એની ફિર અપાર છે;

જગતની ફિર કરેછે જગ કરનાર,
અહોનિશ તેતો એતા ચિત્તમાં વિચાર છે;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
નર ને ફિર કરે તેથી શું થનાર છે. ૫૭.
પાણી વિના પ્રાણીતણા પક્ષકમાં પ્રાણુ નય,
તે તો પાણી મક્કન મગેછે નેવે નેટકું;

સોના વિના સૃષ્ટિ છવી શકે સૈકડો વરસ,
મોઘે મુઘે મગેછે કનક જુઓ કેટલું;
તણુ જનમ્યા આગે જનનીના તનમાંહી,
તાણું તાણું દૂધ તો તૈયાર રાખ્યું તેટલું;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
ચતુર ચિંતા તજે વિચારી ઉર એટલું. ૫૮.

ઈંદ્રવિજય છંદ.

ખર્જ ક્ષમા ધરી ધીરજ ટાલ, વિજ્ઞાનને જ્ઞાનની નોખત વાજે;
સ્વારથ ને પરમારથ ચક્ર, મનોરથના રથમાંહિ વિરાજે;
સસપણાનું નિશાન સદા, શિર શીયળ છત્રતણી છર્ચો છાજે;
હંસ શુભો દલપત કહે, જગમાંહિ મહાર્થો એજ છે આજે. ૫૯.

મનહર છંદ.

લિપિઓ લખાઈ ન લખાઈ તો શું લાંછન છે,
લાયકી લખાઈ તો લખાઈ લાખ વારતા;
ચાતુરી ચખાઈ ન ચખાઈ તો શી ચિંતા કરી,
ચોખાઈ ચખાઈ ને ચખાઈ સુવિચારના;
દોલત દેખાઈ ન દેખાઈ તો શી દીક્ષગીરી,
તણુ અદેખાઈ ને દેખાઈ ને ઉદારતા;
રોનક રખાઈ ન રખાઈ દલપત પણુ,
સુરીતિ રખાઈ તો રખાઈ સર્વ સારતા. ૬૦.

પરાક્રમી જન વિષે.

પરાક્રમી પરાક્રમ નેટલું પ્રસિદ્ધ કરે,
દુનિયાં દૈવન તેમાં તેટલુંજ ધારેછે;
જેમ શશિમાં પ્રકાશ સદા સરખોજ હોય,
ઓછો દેખી લોક અપકીરતી ઉચારે છે;
પાપચક્રીઆપ લાગ્યો કંતો શિર શનુ નાગ્યો,
કંતો ક્ષય રોગ એવું ધારીને ધિકારે છે;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
પુનમના ચંદ્રનો સુજસતો સંભારે છે. ૬૧.
વડાની વડાઇતણું વિગતથી વરણુન,
માપવાના યંત્ર યશી જુગતે જણાય છે;

૧ રોનક-રોખા.

૨ યંત્ર. દુરથીન વડે જાંચી જગા માપતાં જેમ
દુરથીનતું મોં જાંચુ કરવું પડે તેમ તેમ સામી જગા
વધારે જાંચી જણાય તેમજ કોઈ સરદારનું પાવન
કરનાર પંડિત જાંચી પદવી પામે તેમ તેમ તે સર-
દારની વધારે વડાઈ જણાય.

વરણુન કરનાર જેમ જેમ ઊંચા વધે,
તેમ તેમ વડાની વડાઈ વખણાય છે;
વરણુન કરનાર નમીને જો નીચો રહે,
વડાની વડાઈ ઓછી ઓટલી ગણાય છે;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ.

વિશ્વમાંહી સાધારણ વડાનો ધણાય છે. ૬૨.
ઉમદા મનુષ્યને અગાડી કીચ્છો હમેશ,
તો તે કામ તતકાળ કીમતી કહાવશે;
ગરીબ અગાડી કીધે કામ દલકું ગણાય,
કોણ તેને કદી ભલું નગરમાં લાવશે;
નવડો અગાડી નોંધે આંકડો એકાણું થાય,
એકડો અગાડી નોંધે ઓગણીશ આવશે;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,

ઉમદાને આશરે ગરીબ ખુબ કાવશે. ૬૩.
હીમતની હોય કીધે કિમત કરેડ લાખ,
હીમત ધરેછે તે હરાવ્યા નથી હારતા;
હેયામાં ધરીને હામ કરવાનું ધારે કામ,
ઓથું લેવા નથી અન્ય આગળ ઉચારતા;
એજ રીતે દુનિઆમાં દીસે જે ઉદાર નર,
આપ જોરથીજ એવી આદરે ઉદારતા;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
ધીર શરનીર નથી ઢાલ લેવા ધારતા. ૬૪.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

બોલ બડા મુખડાથી બડી બડી, આગળથી વડીવાત ઉપાડી;
અત્ર અત્રે વળીશત્રધરી, સદુ આગળથી પણ થાય અગાડી;
દેખો રિપુ દક્ષપત કહે, પછી પાછો લહે હથિઆર પછાડી;
તે શુરને શિરપાવ ઘટે શુભ, પાઘ નહિ પણ સુંદર સાડી. ૬૫.

મનહર છંદ.

સમજુ સમર્થ અર્થ વ્યર્થ તો ઉડાવે નહિ,
યોગ્ય હામે વાવરતાં દીલમાં ડરે નહિ;
શરીરમાં સપ્ત જ્ઞાન તંત્ર મુકે તે રેકાણે,
જે રેકાણે એના વિના અરથ સરે નહોં;
છેક દાંત છાતમાં પંચસા નખ વાળમાં,
સુકાશરીર સાલમાં તે તંતુઓ ધરે નહિ;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
ઘણો માલ ઘાલી ખાત્રી ખરચ કરે નહિ. ૬૬.
નતિલાનું જોર વધે જોરાવર જન થાય,
પેશી ન સકાય રાં પચકમાં પુગાડશે;

લોહતણી શાદીથી સારીને કોર કાઢ,
લોહતણા ખીલા તેજ છેદમાં લગાડશે;
જતમાંથી સંપ જાય તો એકે નહિ ઉપાય,
મનશુત મજાખણી ખોદીને ઉખાડશે;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
મણીતણી શાદી મણીમાં શાર પાડશે. ૬૭.

લોહી તથા હંભુસ વિષે.

જીવ જાણે જોગી જતી સેવી, સંપડાવું મુખ,
દોગડનાં દ્રાંકાં મારે કશો દલિ કાપદો;
મુખ દુઃખ સમૃદ્ધિ સતાન સમે સાંપડશે,
વિશ્વ પતિયે જો નથી કીધો હશે વાપદો;
જગતની રચના વિચારી કામ કર્યા જાવું,
એ થકી ઉપાય નહોં શોધીયે ધંભાપદો;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
એક મારે ધંધર ન કરે જુદો કાપદો. ૬૮.

જુગારી કરજદાર કરજથી દૂર થવા,
માંડે દાવ મોઢા જાણે કંઈ મુકીં કરમાં;
જેમ કોઈ રાયનો કુમાર રાયથી રીસાય,
જાય નાશી જાણે જાંડ દૂર દેશાવરમાં;
પાછું વળી પેખે ન સીધાવે સીધો સીધે પંથ,
ભમીને ભૂગોળ આવે બાપના બંદરમાં;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
ધાંચીનો બળદ ધુમે ધરમાંનો ધરમાં. ૬૯.

ઉપકારી ઉપકાર ધારણાથી ઓછો કરે,
જેને મહા લોભવાળો ના લાયક લેખશે;
મારચની એકવીસે ત્રેવીસગી સપડબરે,
દુનિયાં દિવાકરને ત્રીસ ઘડી દેખશે;
હંથી જોવાને સામે દોંડે જે દનર મેલ,
અત્રી ઘડી ઓછીયાર પ્રાણી તેતો પેખશે;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
આમહીને એવી રીતે જગત ઉવેખશે. ૭૦.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

જો જળ વટિયો નર ધણાં ધર થાય કમાણી ધણી કમીયાની:

૧ મરજ આશરે ૧ દલાઈમાં એક દનર મેલ મા-
લનો જણાય છે; મારે અત્રે પછાડે તેને પચારે વાર
જોવા સાર કમનસુખ ૧ દનર મેલ દોડેતો તે કમરો
૧ દલાઈ વાર કમરો મનને દેન.

ને જનને જર લાભ જડે બહુ, તો જર ન્યૂં જડે જડીયાને,
ને વિદવાન વસે વસુધાપર, તો ખુબ માન મળે ખડીયાને,
હોય દુકાળ કહે દલપત, ફરી ફરી લાભ, ફળે ફડીયાને. ૭૧.

મનહર છંદ.

વસંતની વેળા વિધે ખાખરા પાલોયા ખૂબ,
ફેલાઈ રહ્યાં છે મોઢાં પાન જેવા ફાફડા;
ફૂલ તો સદાધનના કેસુડાંને નામે ફોડ,
થયા થોડે થોડે તેના ઉપર તો થાપડા;
ફાલ્યો ફૂલ્યો ખૂબ પાંચુ ફોગડ થી ફૂલ તેની,
પરિણમે ફળતો પ્રગટયા પીતપાપડા;
શુણો રડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
બહુ આશા બાંધીને ઠગાયા સુડા ખાપડા. ૭૨.
સૃષ્ટિમાંહી હોય છે ઘણાકતણું રોક નામ,
એકતો કંજુસ અને એકતો ઉદાર છે;
એક વાદળી તો ચામડીનું લોહી ચૂસી લે છે,
એક વાદળી તો વિશ્વમાંહી વર્ષનાર છે;
એક કરો આકાશથી પડી નેવાં ફેડી નાંખે,
એક કરો જુઓ અર્ધધરનો આધાર છે;
શુણો રડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
કનક ધંતુરો હેમ કેવો ફેરફાર છે. ૭૩.

દીપવિજય છંદ.

લાલને લાડ લડાવીયે લાખ, ધરે નહિ પ્રાણવિના ધવરાવ્યે,
ખેતર ખેડી ભર્યું ભર્યું ખાતર, અન્ન ઉગે ન વિના વવરાવ્યે,
પીરસવા પદ્મનાવિના નહિ ગોરવ થાય ગીતો ગરાવ્યે;
હંસ શુણો દલપત કહે, જન સર્વનો જયલુધા ખવરાવ્યે. ૭૪.
મંજન ઉપર હોય નિમંજન, મજ્જન ઉપર હોય ન મંજન;
અંજનમાં નહિ આંખ ધલાય, ઘલાયજ આંખની ઉપર અંજન
અંજનમાં સ્વર અત લખાય લખાય નહિ સ્વરમાં પછી અંજન
રંજન કૈતલ દેખી થવાય, થવાય ન કૈતલ આગળ રંજન. ૭૫.

મનહર છંદ.

અરે હેમખાણુ તુજ આગળ હજારો મણુ,
હોય હેમ તોય તારી ચાલે નહિ હુડીયો;
હુનિઆમાં હુડીઓ તો ચાલે છે દુકાનોતણી,
લક્ષમાં વિચારી લેતાં તે તો તારી હુડીઓ;
ધક્કા ખાઈ ખાઈને ખરાય થાય તુજ પાસ,
કુટ સહ્યાવિના કોણુ ભરી જય હુડીઓ;
કહે દલપતરામ ખોઈ સાહુકારી આમ,

દેશ દેશમાંહી તારી વાગી ચુકી હુડીઓ. ૭૬.
દીપવિજય છંદ.

લાભની લાલચ થાય ન લેશ. અશેષ ઉપાય કયાયકો આડો;
પ્રારથના ભણિને ગણ્યો પાક, ધસ્યાયકો ટાપ ખસે નહિ ખાડો;
ખાણુ અને ખુબ ખોળ વળી, ખવરાવી જરૂર કરે બહુ ભડો;
હંસ શુણો દલપત કહે, પળીયે પાણુદધ ન દેકદો પાડો. ૭૭.

મનહર છંદ.

શત્રુરૂપી દહીંતણો જામેલો જમાવ જોઇ,
મોટો એક ફૂલતણો વાંસ તેમાં મૂકશે;
મોતાને ન છાંટા લાગે, એવી રીતે છેટે રહી,
ચાળવણી દોરીની ચલાવતાં ન ચૂકશે;
જામેલો જમાવ વલોવાઇને વિખાઇ જાય,
તેને પછી તાખે લેવા ઝડપથી મૂકશે;
શુણો રડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ.
રાજનીતિની તે રીત ધીર લેવા હુકશે. ૭૮.
ભાર ખોજ વાળાને તો પ્રથમ કરાવે ભેટ,
હલકાને ૧ તે પછી હજૂરમાં પમાડશે;
પ્રવિણ પ્રધાનની પુરાતનની રીત એવી,
હુનિઆમાં હવા તેનો દાખલો દેખાડશે;
પથ્થર ને પાંનડું જે પૃથ્વી તરફ પડે,
હલકાને હવા જુઓ પછીયડી પાડશે;
શુણો રડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
હોય ન હવા તો મરજદ તે મટાડશે. ૭૯.
ધન મદથી અધિક હોય છે હજાર ગણો,
હુકમનો મંદ મહિપાળના મજૂરમાં;
હુકમનો સ્વાદ નથી સાક પાક શેલડીમાં,
હુકમનો સ્વાદ નથી ખાંડ કે ખજૂરમાં;
રહો નથી સ્વાદ તે પુરાણ કે કુરાન વિધે,
રહો નથી સ્વાદ રીકર સામ કે ચન્દ્રમાં;
શુણો રડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
હુકમનો સ્વાદ હોય હાકમ હજૂરમાં. ૮૦.

વિદુષકનો વેશ.—દીપવિજય છંદ.

મજા દિસે અજ શ્રૂંગ સમાન દિસે ગુલ સાપરણી સમઘોડ;
નાક નવીન પ્રકારતણું, ૨ અવળી વળી જેમ વિના મૃત વાદી;

૧ તથા ફૂલાપેલાને. ૨ રીક-મગધે.

૩ અવળી-ગંધી.

પાવડીનો પણ બેશ બનાવ, તળાવ વચે વ્યય દેકરો કાઢી;
ખાંડ કેભાટ હશે કહે કોઈક કોઈક ધારીશકે વર્ણો દાદો. ૮૧.

નિર્ધન—મનહર છંદ.

નરમ દેખીને ગણવુંજ નહિ નીરખળ,
મૌન દેખી મૂરખ કે મુચ્છ નહિ માનીએ;
ઓળખાય નહિ પણ હોય આગરજ્ઞદાર,
હોય સરદાર પણ પૂરો ન ખીજાનીએ,
મુશખારનો ગંધકતો તેજનય સેવનાર,
હોય રૂંધેલું ન છેડીએ નાદાનીએ;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
પાટુ મારવાયકો પોડા પમાય પાનીએ. ૮૨.

શ્રીમંતોની સભા મધ્ય ગરીબ શી ગણતીમાં,
કોહીનર પાસ કાચ વાપડો શા બાળમાં;
સાગરની આગળ તે ગાગરને ગણે કોણ,
તલતણું તેજ તુચ્છ તે કશું તેજનમાં;
લાખ કોડ રૂપઆનાં ને દેકાણે લેખાં થાય,
કોડીઓ બિચારી લાં કહો ક્રિયા હિસાબમાં;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
છ આનાની છીદરી તે જાને કેમ જાળમાં. ૮૩.

પોતાનું કરેલું ગમે.

ચાંદનીના આડો યાંધી ચંદરનો ચારે દીશ,
દીલમાં ધારેછે આતો મુંદર દેખાવ છે;
ચળકતા તારાં દેખી પામે ન અચંબો ઉર,
હવાઈના તારા દેખી બોલે શો બનાવ છે;
ધૂળની ઢગલીનણાં બાળક બનાવે ધર,
કહે એક એક પ્રયે આ રૂડો ઉડાય છે;
અતિ ગમે આપ કામ દાખે દક્ષપતરામ,
સનાતનનો એવો સંસારીનો સ્વભાવ છે. ૮૪.

અભિમાન.

સ્નેહ વચે સર્વનો ઉપાય એવો આદરીએ,
માન મળે તેથી અભિમાન નહિ આણીએ;
અંતરથી હેત કહી લોકનું ઉતરી જાય,
જાખના મટીને વાળ કાખના પ્રમાણીએ;
બેંક બેતા શેર પાખ્યા બાસઃ દનવર મૂલ,
એના એજ શેર જુઓ આપડના જનશ્રીએ;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,

વચન ગરવવાળાં વદીએ ન વાણીએ. ૮૫.

ચડતી પડતી વિષે.

સરખી સ્થિતિ સદૈવ દુનિયાંની દીસે નહિ,
ઉતરે ચરે અશક્તોજ એવો ટાળ છે;
એક સમે મરદની મુછે રહી માન પામે,
એક સમે તેજ તુચ્છ થાય તૂટ્યો વાળછે;
એક સમે ગલીચીમાં રહી નીર મંદુ થાય,
એક સમે એજ મિટ થાય મેઘ બાળછે;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
દિવસે આકાશ એજ રાત્રિએ પાતાળ છે. ૮૬.

ઉદ્યોગ વિષે.

અસક્તતા લોક અંગ દાંડવાને ધરી લેતા,
ચામડાં કે પાનડાં કે ઝાડ જાલ જનશ્રીએ;
આળસ તણે ને ઉદ્યોગ ક્યો અક્ષયથી,
અડચણો હડી ગઈ આવનારી આડીએ;
પાંચરી મુઠીએ સૂળની વસ્તુઓ પૃથ્વીમાં,
ખાંડ ધીને કુચનણી, બરેલી છે ખાડીએ;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
આ નથી આકાશમાંથી આવી આગગાડીએ. ૮૭.

નશીબ વિષે.

કરમ કરમ લોક કહેછે તો કેં ખરા,
કહે ખરે રાખે કોણ આક્રીન કરમનું;
કરમ સાચું ગણે તો કુવા વાચ્યો કરે કેમ,
ચરણમાં ધરે કેમ ખાસકું કરમનું;
ખરે ને કરમ ગણે મુલા નેતો જોદી નાખે,
ધ્યાન ધરી એસે કરી કરમ ધરમનું;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
શીયાળામાં એકે શીદ જોદકું કરમનું. ૮૮.

કવિ વિષે.

કહે આસ કવિરાજ કાનંદર કયા મારી,
કેંક કાળ મુઠી નું કહેવાયો ન કામનો;
કિમંતનો કરનાર મને વ્યારે મળ્યો કોઈ,
વ્યાયો છે સુન્દર મારો ને તેના નામનો;
કેવો ઉપયોગી છે નું અધિકાર કારનાર,
ઓળખીને યોગ આજ નેજાન નમ્યમનો;
દીલમાં ન દીલમાં રખું દક્ષપતરામ,
મેવકે લોકે કહી, કોણ ને નામનો. ૮૯.

આરશી અમુલ્ય અસ્ત્ર શસ્ત્ર તો અતુલ્ય હોય,
નાણાં ઠેકાણું ભરે, યુગ્મશ લે ગામની;
આરસની શીલાઓ કે શીલા પ્રૌઢ પારશની,
ઢળકતી ઢાલ દિસે ચળકતા ચામની;
ધાતુતણાં પાત્ર ધર્યા પાત્રયાનાં પથરણાં,
હોય રાજ હવેલી તે કહો કશા કામની;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
કવિ વિના જાણો. જેવો કાચળી હનમની. ૯૦.
હનપની ધારામાં ધમારતો અનેક હશે,
મને નથી માલુમ છે કોણે તે કરાવ્યો;
ગુણી જને ગુણુવાળો સરસ ગુણેલો ગ્રંથ,
વીત્યાં વર્ષ ધણાં તોય, તે જેવામાં આવ્યોયો;
ધમારતથી અધિક આયુષ તો ગ્રંથતણું,
એતોછે અચર ગ્રંથ, સચર ગુહાવ્યોયો;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
ધન્ય ધનવંત જેણે સુગ્રંથ ગુંથાવ્યોયો. ૯૧.
પાણી વડે પાણાપર પક્ષીતણું ચિત્ર પાડ્યું,
પેખતાંજ તેતો પ્રલે પામેછે પલકમાં;
સાચાં પક્ષીતણાં તો સંસારમાં સંતાન વધે,
ક્ષય તેની જાતનો નથી યતો ખલકમાં;
ગામે ગામ તેમ રાજ રહેછે ગુંથાલા ગ્રંથ,
મહા રસમય દ્રષ્ટી રહેછે મુલકમાં;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
છેયાંની કવિતાં છુપી જાયછે છલકમાં. ૯૨.

ઈંદ્રવિજયછંદ.

સ્વારથ કારણુ રનેહ સને,
પરમારથમાં ન પડે પગ દેવા;
વ્યર્થ વખાણુ લખાણુ કરે,
વર્ણો લાખ પ્રકાર કરી જર લેવા;
તે કહીયે કપટી જનના ગુણ,
જે ગુણુ ગાડડિના ગુણુ જેવા;
હંસ શુણો દલપત કહે,
કપટી જન અન્ય કહું પછી કેવા. ૯૩.

ઈંદ્રવિશે—દોહરો.

હંસે કવિને પુછ્યું, ઉચરો આપ વિચાર;
કેવો જગ કરતાર છે, નિરાકાર સાકાર. ૯૪.

ઉત્તર—મનહર છંદ.

જુદી જુદી લિપિઓ અનેક છે આ જગતમાં,
અક્ષર અકેકના અનેકધા આકાર છે;
જેણે જેવો ગાન્યો તેવો ખરો કોઈ ખોટો નહિ,
આકાર અનેક પણ એકજ ઉચ્ચાર છે;
કોઈ કહે ઉચ્ચારનો હોય નિરાકાર સદા,
માને જે આકાર તેતો માનવી ગમાર છે;
કહે દલપતરામ લડી મરેલોક આમ,
ખોટો નહિ કોઈ એતો ખાલી તકરાર છે. ૯૫.
સુતારના આંગણમાં આવળ ખે વેંત ઉઝ્યો,
ભાળી એક બોલ્યો જે સુતાર મોટો ભાઈછે;
લાયક આ ઝાડ થશે તેનાં લાકડાંની ગાડી,
ભૂપતે કરશું ભેટ આપણે કમાઈ છે;
બોલ્યો તેતો બીજો ભાઈ ગાડી નહિ પણ મેનો,
ખનાવીને ભેટ કીધે આપણી ભલાઈ છે;
વાદ વદી બને મારા મારી કરી માર્યાં ફૂટ્યાં,
એવીજ આ લોકો વિધે ધર્મની લડાઈ છે. ૯૬.

અંતર લાપિકા.

વાગદેવી વાહન શું ક્યાં સુધી કૈલાશ વસે,
નભમાં શું બાર ને આહાર રૂપિતો ઉચર;
કનક પરીક્ષા કેમ કરે, હરે કોણુ તમ,
ચીર નહિ કરે કોણુ ધરે ક્યાં શરણું હર;
ધરમ ધુરંધર ઉદાર કોણુ આ સમામાં,
શાથી સુખ પામે નર એના હું ઉત્તર કર;
ઉત્તરમાં ખેજ લીટી લખી દલપતરામ,
હંસ રાજ કરમશી સદાશીવ સેવીનર. ૯૭.

દોહાંતર કવિત.

મેમે પુણ્ય કરે ને અહંપદ ન લાવે ઉર,
મહા મુર્ખમનીભણી સદેવ નયન ધાય;
વાઝી સલ સિંધુનેજ રાજ રહી કરે કામ,
ઈશ્વરનો હરશેજ જપ છલે જાખ્યો જાય;
નોરતજ કુંસગનો હોશે સને તત્ત્વ સંગ,
પુસ્તક કલશ જળે શીતળ સહુણો થાય;

૧ તેનો જન્મ સંવત ૧૮૯૯ ના માગશર વદ
૪, અને સંવત ૧૯૨૭ ના આપાડ વદ ૪ ની રાતે
તેનો સ્વર્ગ વાસ કર્યો.

ત્રણે લોકે માંસે તુચ્છ, મંદિનીની વાત ભાવે,
છેવટ અળખે પદ લોભી તેજ ન જણાયોટ.

અંતર ગત—દોહરો.

પ્રેમ આર્ષિના પુત્ર છે, કર્મ સિંહ કુળ ભાણુ;
હંસ રાજ હોંશી બસો, લાયક જાત લુવાણુ. ૯૯.

આશિર્વાદ—મનહર છંદ.

વાગ દેવી આપના વર્તનમાં વિશેષ વસો,
હંસતણા તનપર તે વસેછે તેટલી;
ઉન્નવળતા પામો પૂરો હંસના અવેવતણી,
નીર ક્ષીર ન્યારાં કરવાની કળા કેટલી;
સંતતિ તથા સમૃદ્ધિતણી થણી વૃદ્ધિ થાય,
હંસને સદને^૧ ખગ જળ વૃદ્ધિ નેટલી;
કર્મસિંહ સુત શુણો કહે દક્ષપતરામ,
આશીષ અમારી અંગી કાર કરો એટલી. ૧૦૦.

દોહરો.

હંસ વંશ રચવતંશણો, દિલ દયાળું દિન નીશ;
મુદિત રહો મુંબતનણા. જરિસ આવધિ પીસ. ૧૦૧

સમાસિ વિષે—મનહર છંદ

સુંદર આગ્રંથનું સમાપન કરન સમે,
વળી હું ધડંધું ધ્યાન, વીચન વિધ્વંશનું;
જેના મહિમાનો પાર જરોયેન જાણ્યો જાય;
જેણે આ જગત ઉપજાવ્યું આપ અંશનું;
એજ પ્રભુ આપો મારા મિત્રને વિચિત્ર મુખ,
વળી કરો રક્ષણ વિશેષ એના વંશનું;
કરીને પ્રણામ આમ કહે દક્ષપતરામ,
હનરો હનર સાસ રહો નામ હંસનું. ૧૦૨

અથ સમાસિની નિધિ.

સંવત સેં આગણીશ ઉપર તો એકરીશ,
આવળ ગુદી પ્રવેશ પંચમી પ્રમાણીયે;
અંતરમાં અધિક આનંદતણા તંદ પામી,

૧ માન સરોવરમાં.

૨ અવનંદા—એક જાનનું કાનનું બપણુ.

હંસ કાવ્ય શતક આ વરણવું વાણીયે;
બેટ કર્યું હંસને તે હંસે અંગીકાર કર્યું,
વિવેકની વાતતો વિશેષ શું વખાણીયે;
વાંચીને વિચારએ જો દાખે દક્ષપતરામ,
જુગતી જર જન રંજનની જાણીયે. ૧૦૩.

પ્રીતિ વિષે—ઈંદ્રવિજય છંદ.

અંતર હેતતણા રસ આગળ,
ખાંડ ખન્દૂરતણી ખુશી ખોટી;
અંતર હેતનીં કિંમત આગળ,
માણુક મોતી મના નથી મોટી;
અંતર હેતતણા ધન આગળ,
કોણ ગણે ધન લાખ કે કોટી;
હંસ શુણો દક્ષપત કહે,

દિલ હેતની નિર્મળ તેજ કસોટી. ૧૦૪.

મનહર છંદ.

સવૈયા કવિત મળી સામીસના સો પ્રબંધ,
રચનાનો રચનાર દક્ષપતરામ છે;
લાયક લુવાણા જાત કરમશી રણમલ,
મુંબતના મહાજન કેલાસ મુકામ છે;
સુત તેનો હંસરાજ હોંશીશો દરેક વાતે,
સદવિદ્યા શાસ્ત્રી તત્વ આદક તમામ છે;
પુસ્તક આ તેને બેટ કીધું માટે પુસ્તકનું,
નીર ધાર્યું હંસ કાવ્ય શતક એ નામ છે. ૧૦૫.

ઈંદ્રવિજય છંદ.

સ્નેહ હમેશ વિશેષ ધરો,
કહો એમ દરે પછો કેમ વિસારો;
અવધી પ્રિય પત્ર લખ્યો,
પ્રતિ પત્ર તથાપિ દોહો ન તમારો;
સ્નેહ સુરક્ષણ લક્ષણ કેવું,
વિચક્ષણ છે ચિત્તમાંદિ વિચારો;
હંસ શુણો દક્ષપત કહે,

વિગને કર્યો આ વિનનિ ઉર ધારો. ૧૦૬

પ્રકરણ ૬ ટું.

જન સ્વભાવ વિષે.

મનહુર છંદ.

મનના સ્વભાવથી અભાવ ઉપજે છે ઉર,
સજ્જન કે દુર્જન, કૃતકી મૂર્ખ થાય છે;
બહેમ અભિમાન નમ્રતા પણ તેથીજ પામે,
સદચુલ્હી કે દુર્યુલ્હી તે દેખતાં દેખાય છે;
સલ કે અસલવાદી લોભી કે સતોષી થાય,
વ્યભિચાર અદેખાઈ જનમાં જણાય છે;
વાદ વદે પક્ષપાત કરે તેથી કોષ ચડે,
ક્ષમા આદિ માણસના સ્વભાવ મનાય છે. ૧.

દોહરા.

સ્વભાવ ઉપજે મનચક્રી, સૌ જાણે સંસાર;
માટે મનના ચુલુ વિષે, વર્ણવું પ્રથમ વિચાર. ૨.

મનવિષે.—દોહરા.

મનના કારણથી દિસે, હરખ શોક આભાસ;
પુરોથી ખરચે કોડ પણ, દંડે થાય ઉદાસ. ૧.
મન હોંગી મનધૂત છે, મન મેગળ મરતાન,
મન સુધરે તો મિત્ર છે, નહિ તો શત્રુ સમાન. ૨.

દ્વિવિનયછંદ.

અંકુશથી મેગળ શુદ્ધ, નિરંકુશ નાશ કરે નગરીનો;
લક્ષવસા શિર લોકની લાજ, લગ્નર્થન લોપ કરે લગરીનો;
ફેવ શર વૃષ નાતતણા ડર, કોડર છેડગરા પગરીનો;
એ વિણ પાપ કરે અતિ આપ, ઉથાપ કરે મગરા મગરીનો. ૩.

શાર્દૂલ ચિકીરિત વૃત્ત.

હાથીને હદમાં હમેશ રહેવા, સારી-સજી સાંકળા;
કીધું લંગર નાવને, મરકથી સાધેશ ઘોડો ભલો;
મેશીપગાય મહીશીના મુખવિષે, રાશો વંચો ને કરી;
દોવા માણસને હમેશ હદમાં, છે લોકસજ્જન ધરી. ૪.

દોહરા.

જન્ય કમજરે કેટલી, અંતર પટથી આસ;

૧ ડોસા. ૨ ડોશીયો. ૩ મેગરા મગરી
—કુંગરા કુંગરી. ૪ સરક—ઘોડાને આંધવાની રાશ.
૫ મોરી—ગાય લેંદાને આંધવાનું દોરકું.

વસ્તુ ઇચ્છે વૃષ વેચવા, પુછાય નહિ તે પાસ. ૫.
પુરત ન પડતો તાણીયે, લોભે મન લલચાય;
પડદે સુવરણ રજ પડી, જલદી ઉડી જાય. ૬.
અંતર પટ ઉઘાડતાં, ઝડપથી ઉપજે ઝર;
પણ ચાળવણી ચક્ષુનાં, પડળ ઉતારણ મેર. ૭.
જાના છેક રહે નહિ, અંતરતણા વિચાર;
આવે નિકળી એકદમ, અહાર સમ ઉદ્ધાર. ૮.

સોરડો.—દ્વિવિનયો.

ઘટમાં^૧ ને ઘુંટાય, જાતું છેક રહે નહિ;
જે બાકર દેખાય, કીધાં હાંકણ કાચનાં, ૯.

મનહુર છંદ.^૩

હાથને હું હુકમ કરું તે કામ કરે હાથ,
પગને ચાલાવા ચાહું તેમ પગ ચાલેછે;
આંખને હું આગના કરું તે અવલોકે આંખ,
કાન ધણા શબ્દ શુણી ઘટ માંડી ધાલેછે;
જીભને ખોલાવું તેમ તેતો ખોલેછે બિચારી,
ડોકાને હલાવા ચાહું તેમ ડોકું ધાલેછે;
મન મારો હુકમ ન માને દલપત કહે,
ખાતરી પોતાની કરી ખરી વાત ઝાલેછે. ૧૦.

દોહરા.

તિથે પાપ રજે નહિ, જે મન મેલ ન જાય;

૧ ઘટ—ઘડો, શરીર.

૨ ઘડાને જે બાકાં કરીને કાચનાં હાંકણ કર્યા
હોય તો ઘડખાંની વસ્તુ દેખાય તેમજ આંખ ઉપ-
રથી મનની વાત વરતાય.

૩ યુગાધમાં ધર્મની ચર્ચા કરવા જીવાનીયાઓની
સભા મળતી હતી, તેમાં જે ત્રણ વાર હું ગયો, પ-
ણ પછી ત્યાં જવાનેમન વધું નહીં, સારે મેં ચીડી
લખી મોકલી કે આજ મારી પ્રકૃતિ સારી નથી માટે
અવારો નહિ, સારે એક મિત્ર મને લખ્યું કે તમારા
હાથમાં, પગમાં, આંખમાં, કે શરીરના કયા ભાગમાં
દરદ થયુંછે, તેના ઉત્તરમાં આ કવિને લખ્યું હતું.

આળા “કુડીનું” દાંડનું, થોએ ઉપર શું થાય. ૧૧.
પ્રભુ આજ્ઞા પાળે નહિ, મન વેગે વહિ જાય;
ભક્ત નહિ ભગવાનનો, મનનો ભક્ત મનાય. ૧૨.

આર્યાવૃત્ત.

જો નિજ મન લક્ષ્યાવે, પરધન પર પદાર્થ પરનારી;
અવશ્યુ ગણિ ગણિ એના, ધરતું દૃઢ ધૈર્ય ધિકારી. ૧૩.

ઉદ્યોર છંદ.

મન તું મુખ આળા મેલ, ખટ પટ ખેલમાં શિદ ખેલ;
ધરતું ધરણિ ધરતું ધ્યાન, મન તું મારી શિક્ષા માન. ૧૪.
મન મેલ અગ્રહિત ધાર, વિચર સદેવ મારી વાર;
શુભ ગોવિંદના કરગાન, મન તું મારી શિક્ષા માન. ૧૫.
ભટક્યો ભવ વિષે જલુ ભાન, લંપટ આર્થી તેં ધણી જ્ઞાન;
કરીને કરીશ નહિ તોજાન, મનતું મારી શિક્ષા માન. ૧૬.
લાખો તેં કાંધા અભિલાખ, રહી તુજ હાથમાં તો રાખ;
કહું તે ક્યત ધરજે જ્ઞાન, મન તું મારી શિક્ષા માન. ૧૭.
સજ તું સુષ્ટિ પતિ શું રમેદ, તજ તું તર્ક જુલની જોદ;
ભજ તું ભાવથી ભગવાન, મનતું મારી શિક્ષા માન. ૧૮.
અગણિત કર ભયે ઉપાય, ધાયુ ધરણિ ધરતું યાય;
શુભિયથ યે સમજ શુભ જ્ઞાન, મનતું મારી શિક્ષા માન. ૧૯.
ચીત્તાં વર્ષ લેખી વિચાર, વિનતાં કાંઈ ન લાગીવાર;
અવસર આવશે અવસાન, મન તું મારી શિક્ષા માન. ૨૦.
અમણામાં ભમ્યો ભરપૂર, આશા અધિક આગી ઉર;
નસ્યો અર્થઅર્થ નિજાન, મન તું મારી શિક્ષા માન. ૨૧.
કહી તેં મેળસું ધનદોર છલો જગત શેઠી જોડ;
સાચું અન તો સમજાન, મન તું મારી શિક્ષા માન. ૨૨.
લીધો લેશ તેં નહિ લાભ, દુઃખના ઉગીયા શિર ડામ;
જો તુજને ધયું જલુ જ્ઞાન, મન તું મારી શિક્ષા માન. ૨૩.
હજી તો જાઈ છે તુજ હાથ, સમજ શોધ સાશે સાથ;
ત્રીકમ સાથ જોડી જાન, મન તું મારી શિક્ષા માન. ૨૪.
મેલી માન મન ઉત્તમન, દિક્ષા દે બહી દસપન;
શ્રીતે કર દરિદ્રસપાન, મન તું મારી શિક્ષા માન. ૨૫.

આવળ આંખો ખોરડી, જો તર જુલ્ય રતનાવ;
કરનારે દસપન કો, સરખ્યા જુદા રવનાવ. ૨.
જન્મ રવનાવ હજે નહીં, જાય છપને સંગે,
સંગથી જલ્લાયછે, ઉપર ઉપરનો રંગ. ૩.

છંદચિન્તય છંદ.

એકજ જાગ અને જગ એકજ, એકજ ખાતર એકજ કપાસ;
સિંધુ દરાખ પ્રવિંગ સિંધોળિ, વિવેકકરી કરીવારી વિચાર;
કોઈ ઉપાય કરે દસપન, કરે ન અવનાવ ધરે તે મુદાર;
જે કળમાં રસ જાતિરવભાવિદ, તેનીમાં રસ તેજ થનારો. ૪.

દોહરો.

મરનાં મુઠી મટે નહિ, પરી દેવ પ્રખ્યાન;
કોટે પણ કોટે નહિ, પરી પરાંને ભાન. ૫.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

સ્વભાવની સાધિન સાધનાતું,
પૂંડું અનુષ્ઠન તર્ક થવાતું;
સમાધિ તેની મર્યા સમામાં,
પૂર્ણાનુભૂતિ તો પર્ણીથી ચિનામાં. ૬.

દોહરો.

સંગથી મુઠરે કદી, જાનિ રવનાવ ન જાય;
નાગર સંન્યાસી થયો, પગ ખટપટ ચિત અદાયા. ૭.
પારસ પરમે કોદને, તો તો કનક થનાર;
પણ તેનો જલ્લાય નહિ, અસલતણો આકાર. ૮.
કોર કે કોમળ દિશે, રવનાવ કળ સરખોડ;
પથર-મુન કોટું જુલો, જગ-મુન જુલો સંગા. ૯.
જન મન કોમળ કે કામ, કોઈ ન ધરજો ખાર;
શુભાખ કોમળ કોમળ, કામ કલ્પ કમાર. ૧૦.
જુદા રવનાવનાજનો, કોઈ ન ધરજો ખેડ;
તીખાં કળાં તે ગળ્યાં, તરવર્યાં પગ ખેડ. ૧૧.

શાર્દૂલ વિકીર્ણ વૃત્ત.

સ્વભાવ વિષે.

દોહરો.

વસુધાને વિદ્યા વિષે, વિવિધ રસોનો વામ;
આંખો મેરે મિટ રસ, જે આંખડી ખટામ. ૧.

છંદવિજય છંદ.

દીપક દેખી પતંગ પડે, શરોરે નહિ પીડ કશી શરદીની;
માન સરોવરમાં મહિષી પડે, ગંદકી કાળ નહિ ગરદીની;
શ્વાન લહે પણ વૈર વિના, વનિનાઓ તરેહ રહે દરદીની;
કારણ કાંઈ નહિજ વિચારવું, ધારવું ટેવ પડીધરદીની. ૧૩.

દોહરા.

જાતિ સ્વભાવ સમ સંદા, ઉચરે મુખ ઉચ્ચાર;
શ્વાન ભસે હય હણ હણે, કરે કરીર ચિઃકાર. ૧૪.
જાતિ સ્વભાવ જોઈને, રહે ન ધરીયે શય;
સૂઝા એ ભરાવા સુઝ્યું, શ્વાન તણે શો દોષ. ૧૫.
સરસ ઉચરવા જાય પણ, સ્વભાવ સમ ઉચરાય;
ખન્યો જન્મથી જોખડો, શુદ્ધ કેમ જોલાય. ૧
જે જેને મન સહિ રહ્યું, તે તેને સુખરૂપ;
મગર મહાસાગર ગમે, કચ્છપને મન કૂપ. ૧૭.
જડથી પણ સુધરે જર, સ્વભાવ મળતું કામ;
દોષે વણે કાંતે લણે, યત્રો જુઓ તમામ. ૧૮.
ચાલે એકજ ચાલ જે, તે ઉપયોગી ગણાય;
વસ્ત્ર વણાય વરાળથી, વાયુથી ન વણાય. ૧૯.
વરાળ ઉચે લઈ જશે, હેઠે ખેચે ભાર;
પણ જે ગોઠવણી કરો, વિપરીત રીત થનાર. ૨૦.
સમજે જ્ઞાન સ્વભાવ સમ, જેમ પુશ્વલી રેનાર;
પંચાળીને પાંચ પતિ, સમજી ભારત સાર. ૨૧.
અતે જાય સ્વભાવપર, કહોં બોલે બદલાય;
યત્રે જળ ઉચું ચઢે, પણ પાછું પડી જાય. ૨૨.
આપ આપને દાવતી, કહે દાઢવા ખાખી;
પીતું નહિ જળ ગળ કહે, જળચરને શિરનાખી ૨૩.
કહે હંટ કહોં આપણે; કયું ન નખણું કાળ;
નીચે મુખ ન ચાલવું, જોમ કરો સા આજ. ૨૪.
અટકાવ્યાં અટકે નહિ, જે વેગે વહિ જાય;
કાંતો થાકીને રહે, કાં ભીતે ભટકાય.
સ્વભાવ જે સુખરૂં નહિ, ભણ્યો નહિ સુધરેલ;
છે ચોરો યુરોપમાં, ભણતર વણું ભણેલ, ૨૬.
કહોં કહોં થાક્યા કવિજનો, લખોં લખોં થાક્યા લેખ;

૧ મહિષી-ભેંસ. ૨ કરિ-હાથી.

૩ પુશ્વલી-અભિચારિણી. ૪ પંચાળી-કૌપલી.

જાતિ સ્વભાવ જન તણા, તેનો ઠળ્યા ન રેખ. ૨૭.

અભાવ વિષે.

ઉપજાતિ પૂત.

જેમાંથી જેનું મન ઉડી જાય,
જર તેને તુચ્છ તે જણાય;
જુઓ ન જાણી ખપની જરીએ,
નરેશ ગાદી તપ ભરેરીએ. ૧.

છંદવંશા છંદ.

જેમાંથી જેનું મન ઉતર્યું ગયું,
તેને મને તો નિર્માલ્ય તે થયું;
સંન્યાસીને આદર ચિત્તમાં વશી,
દુશાસની કિંમત નેહને કશી. ૨.
જે હોય વસ્તુ પ્રતિપક્ષિપક્ષની,
નિર્માલ્ય લાગે કદી હોય લક્ષની;
જલેખોં જે મોગલ લોક લાયમાં,
સ્વાદિષ્ટ જાણે નહિ વિપ્ર સાથમાં. ૩.

દોહરા.

શુણ દેખી દૂધી બળે, તે રાજ્ય ન થનાર;
અધિક રૂપાળીનો કરે, લાગોં અધિક નિરક્ષાર. ૪.
અભાવ આવે એકને, સ્વાદ જરી ન જણાય;
આમિશ જેતાં વિપ્રને, ઉચી ઉલટી થાય. ૫.
સારાને નરજું ગણે, જો મન ઉડી જાય;
ભરો ભોગોં મુગધનો, ચપાને ન ચલાય. ૬.
તેને ચાલે તે વિના, જે ઉર થાય અભાવ;
સૂર્ય વિના ધ્રુવને સદા, કરો નહીં અટકાવ. ૭.
વન ભટકાતી ભીલડી, તણ હોરામણી હાર;
પહેરે ચાહોં ચણાકિયો, સરસ ગણી શૃંગાર. ૮.
અલ્પ મૂલ આપાથકી, લાથી મળતો હોય;
પણ પામર જન શું કરે, તે કદી સમજે તોય. ૯.

સજ્જન વિષે.

છંદા.

તરવરનો નહિ તાગ, ભાગ્યથી સુર તર ભેડે;
હીરા મગે દંતર, કોલિનુર છેલ જ છેડે;
બગલા બાણું કોડ, દસતો નમગે દળવોડ;

૧ માંસ.

સમળા મળે અસંખ્ય, ગરૂડ મહિમા ક્યાં મળવો;
જન તો બહુ જરૂરી જગતમાં, તન તાપ ન તેથી ટળે;
દિલ સત્યપણે દલપત કહે, મહાભાગ્ય સંજનન મળે. ૧.
સંજનનતા શુભ સરસ, મળે નહિ ખરચે મૂલ્યે;
શિખ્યાથી ન શિખાય, નથી ફળતી કો કૂલ્યે;
વિચરે દેશ વિદેશ, લેશ જીવમાં નહિ જન્મે;
પવિત્ર તિર્થ પ્રવેશ, ક્ષીણે પણ કોઈ ન પામે;
કદો પ્રગટે નહિ દલપત કહે, ધર ધર અથડાએ ધણું;
ધામ્વર કરુણાથી ઉપજે, પુરુષવિષે સંજનન પાણું. ૧.

દોહરા.

સંજનન સૌના સ્નેહોપણ, દુષ્ટતણે મન કાળ;
જગત ચક્ષુષે સૂર્ય પક્ષ, ઘૂડ ગણે વિકરાળ. ૩.
સંજનનને હરકત કરે, તે જન પામે ક્ષેશ;
સ્પર્ધ કરે તે પરજળે, અગ્નિને નહિ દેપ. ૪.
મર્યાદા મૂકે નહિ, સંજનન લડતાં કાચ;
જેમ કુળવતી નારીનું, હસતું હોડે હોય. ૫.
સંજનનને જે સાંપડમાં, વિધા વાણી વિત્ત;
વિવેકથી તે વાવરે, દુર્જન ઉલટી રીત. ૬.
શીખ શિખવતાં, મુરખને, શીળે સગળુ તતકાળ;
તાડન કરતાં દંદુને, તેજણુ તજે કુચાલ. ૭.
નિર્મળ જનને કેમ કરી, શુભ ભેદ કહેવાય;
ક્રમાડ જેતાં કાચનાં શુભ ચીજ ન રખાય. ૮.
નિર્મળ જન હાંકે નહિ પરપણેના આભાસ;
જ્ઞાનસમાં દીવો બળે, બાહર પડે પ્રકાશ. ૯.
ચોડે દેકાણે મળે, હરવા કેડે હામ;
બહુ પૃથ્વીજળ ક્ષાર મય, દીસે દલપતરામ. ૧૦.
ગણે નહિ ગંભીર જન, દુર્જનના આવાજ;
જ્ઞાન ભસે સો સામગ્રાં, ગણે નહિ ગજરાજ. ૧૧.
જનો ધણા જગમાંદિ પણ, શુભિજન પામે માન;
જ્ઞાતમ છોડ ઉછેરશે, ધન ખરચી ધનવાન. ૧૨.

છાંધો.

કામ વિચારી કરે, ડરે નહિ તે જન ગહો;
શુભનો ન ધરે ગર્વ, સર્વથી હોય સવામો;
વડુ ન વાવે વેર, ઝેરની જીમ ન રાખે;
મધુર વચનનાં મિટ, ગતુર થીને ફળ આપે;
વળી ફળાય નહિ તે કોઈની પરનો પામે પારછે;
દુનિઆમાં તે દલપત કરે, યાદા રહાપણુ દારછે. ૧૩.

દુર્જન વિષે.—દોહરા.

દુર્જન મુખમાં દુર્વચન. સંજનન મુખ ગીકાર;
હોય મુગંધી બાગમાં, ગંધાતો સંકાર. ૧.
દુર્વચનો શુભો દુષ્ટનાં, કરીયે ગુરસો કેમ;
સ્વર ધૂવડ ખર જ્ઞાનનો, રચ્યો ધિશ્વરે એમ. ૨.
ઉઘાડવો સંકાર તો, ટાંકો નાક નિદાન;
જો છછેડો નીચને, કરો બંધ નિજ કાન. ૩.
ખળને મન સમ વિષમ નહિ, શુભિ અવશુભીસમાન;
સારો નરસો નવ જુએ, ભસે સર્વને જ્ઞાન. ૪.
માન આપવું ચોગ્યને. લાયક જનનું કામ;
ધુવડ રવિને માન કરી, દે નહિ દલપતરામ. ૫.
અભ્યારી પડિત થરી, ભાંડ થરી પડિત;
ભાંડ ડરે અતિ ભાંડથી, જોઈ અસહની રીત. ૬.
સોય વડે કદિ શીવિજો, ખળ મુખ બંધ ન થાય;
હાના સાટે હરધરી, હું હાંકું ઉચરાય. ૭.
દેશ તજે નહિ દુષ્ટ જન, દેતાં જીવન દાન;
ચાય જવાસા ધન થયે, બળિને જરમ સમાન. ૮.
નિર્દોષીને શું કરે, દુષ્ટ કરીને દેપ;
જલદ નિહાળી જવાશિયા, પડે પામે ક્ષેશ. ૯.
દુર્જન દાઝીને મરે, મુજન કીર્તિ શુભો રચ્યછ;
પવન મુગંધી સ્પર્શતાં, મરે તરફરી મરેછ. ૧૦.
દિલમાં દાઝે દુર્ગુણી, પરાક્ષ કરતાં બોધ;
ચોર તણી નિંદા કરે, કાળી કરે વિરોધ. ૧૧.
સલપણું સાળિત થયે, દેશી ન તજે દેવ;
પ્રતિવાદી સાચો હરે, વાદી વેર વિશેષ. ૧૨.
પાપી જન પશુ જાતિની, સરખી રીત સદાય;
ડર દેખી પાછો લડે, સાલસ પર રાજ થાય. ૧૩.
જ્યાં જ્યાં જીને જન વસે, સાં જાળો આજ્ઞાસ;
ખળ જનથી ડરો પુર તજે, વનમાં વનચર માસ. ૧૪.
હુખ પોકાર્યો દુષ્ટને, દયા ન કર્યો કિય;
વાય અન પોકાર શુભો, ધરે ન વડીયે દીલ. ૧૫.
ડરે તેલને દુષ્ટ જન, નડે જેમ જગદાન;
નક્કી અધિક અધિક નડે, ખિયે નેદને જન. ૧૬.
વાય સાપ વર ફરિસ જન, રસ ન જોઈ માર;
ગદાક્ષત રાખન શુભિજનો, સંજન વચવાર. ૧૭.
દુષ્ટ તજે નહિ દુષ્ટના, કરી કરીયે મરણ.

નિલ દુધ પાગ્રો નાગને, પણ કરડે કોવાર. ૧૮.
 દુર્જનને ગુણ દીજિયે, કરે આપ અપકાર;
 પ્રથમ હણે દેનારને મર્દ કર તરવાર. ૧૯.
 દુર્જનનાં કૃત દેખીને, કરે મહાજન માફ;
 પણ ઇશ્વર સાંખે નહિ, કરે અદલ ઇનસાફ. ૨૦.
 ચિતમાં ચાહો તેટલી, તમે કરો તદબીર;
 કથીર કદી ન કનક, અને, કનક ન થાય કથીર. ૨૧.
 દુષ્ટ ન દુષ્ટપણું તજે, કરીને તિર્થસ્નાન;
 ઝેર ઝખોળું હ્રદમાં, ઝેરજ રહે નિદાન. ૨૨.
 સજ્જન સમ ગણી સેવતાં, દુર્જન સુજન ન થાય;
 ઝેરડે રસ નવ અઢે, શેલડો સંગ સિંચાય. ૨૩.
 શિખામણના શબ્દ તે, કહીયે નહિ ખળ સંગ;
 પથરે કાઠવ ઢાંકતાં, ઉડે છાંટા અંગ. ૨૪.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

શ્વાન ભસે ગજરાજ ગણે નહિ, જ્ઞાનીગણેન અજ્ઞાનીની ગાળો;
 જાય જવાસો સુકાષ્ઠ ગુણી ધન, દુષ્ટ ગુણી પરકીર્તિ દુખાળો;
 હંસ સમીપ સદૈવ વસે પણ, કાગ કદાપિ મટે નહિ કાળો;
 સજ્જન સંગથી દલપત, સુલક્ષણ લે ન કુલક્ષણવાળો. ૨૫

દોહરા.

બાથ ભરી ભેટયા થકી, કરીયે નહિ વિશ્વાસ;
 કોણને લે બાથમાં, સૂકી કરે વિનાશ. ૨૬.
 કૂરથી રહીયે ચેતતા, જો કદો વશીયે સંગ;
 કદીક સૂકી આપણી, આપણું કાપે અંગ. ૨૭.

સિંહનું દષ્ટાંત—ઇંદ્રવિજય છંદ.

સિંહતણી કરીયે કદો સોગત મરત થએ ન મહોહયત રાખે;
 લોપકરે હિત કોપ કરી પછો, નિર્દયથઈ પળમાં હણી નાખે;
 મિત્ર અમિત્ર ન તત્ર ગણે, તન ચામડી ચીરી ચુપેચુપ ચાખે;
 તે દલપત ભયો પણ દુષ્ટ અદાપત રાખી નડે ભવ આખે. ૨૮.

ગધેડાનું દષ્ટાંત.

દુષ્ટથી દુર જો વશીયે ખશીયે ખળતો પરખી પડછાયો;
 હેત નિહાળી યતું નહિ હર્ષિત શું યતું જો ગુણવર્ણી ગાયો;
 ગર્ધનની કદો થાય ન ગાય, ગમાર ભયે જમુનાજળ નાહો;
 દુષ્ટની સોગતથી દલપત, નથી જંગમાં સુખકોઈ કમાયો. ૧૯.

દોહરા.

સદગુણથી સજ્જન દિસે, ભણ્યાતણો નહિ ભેદ;
 ભણ્યો તોય રાક્ષસ રહ્યો, રાવણ ચારે વેદ. ૩૦.
 નિશાળમાં નાદાન નેધ, વડા થાય વિકાન;

પણ ન ટકે માણસપણું, નાદાને નાદાન. ૩૧.

છંપો.

ભણી ગણી થાય ભણેલ, અહંપદ ઉરમાં આવે;
 અધિક મજે અધિકાર, જુલમથી હુકમ બળવે;
 જો પામે જર જોર, ફેરમાં પડે ફસાઈ;
 ખતે બહુ બળવંત, કરે જ્યમ કામ કસાઈ;
 સદગુણ દલપત શોભે નહિ, જાત માંનવી માત્રને;
 અવળાં કારજ અઠકાં કરે, પદવી મજે કુપાત્રને. ૩૨.

મનહર છંદ.

અરે ઝેર અભિમાન તજ કડવાશતણું,
 કુટિલતા કથનની એવી કડવાશ છે;
 વાયસ ઠગાઈતણો તજજે વિશેષ ગર્વ,
 એવી ઠગાઈતો ઠાઠ ઠગ લોક પાસ છે;
 નિર્દય પણાનું નહિ રાખીશ તું વાધમાન,
 દયાહીણ એવા દેશી રાજાઓના દાસ છે;
 મન વિષે મોટું જમદૂત શું સુમાન રાખે,
 ધણા દુષ્ટ જૂલમીનો જંગમાં નિવાસ છે. ૩૩.

દોહરા.

નિર્લજ નર જ્ઞાને નહિ, કયે કોટિ ધિક્કાર;
 નાક કપાણું તો કહે, અંગે આહો ભાર. ૩૪.
 નિર્લજ જો લજ્જા ધરે, સરે ન સ્વારથ કામ;
 જો વેશ્યા શરમાય તો, દેખે નહિ કદો દામ. ૩૫.
 નિર્લજ નિર્લજતા કરી, પોરસ ધરે અપાર;
 ભાંડ અધિક ભૂડુ ભણી, જાણે હું હુંશિયાર. ૩૬.
 કામીને સગપણ કશું, ભૂખ્યાને શું અખાન;
 પાપીને મન પાપશું, નિર્લજને શી લાજ. ૩૭.

મનહર છંદ.

હીકો એક લોહ દડ, અખંડ પ્રચંડ પંડ,
 કાઠથી કઠોરને અનન્ન દીસે આવતાં,
 હ્રદ દધિ ધૂત મધ પાઈએ જો પંચામૃત,
 નરમ ન પડે અંગે અતર લગાવતાં;
 મધુર વચનની મધુરતાથી, માને નહીં,
 જડ જેવો જડ સમજે ન સમજાવતાં,
 કહે દલપત એવા કઠોરની કાયા નમે,
 તાપથી તપાવી માર મારીને નમાવતાં. ૩૮.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

તે જલ્પ તાડ ન શબ્દ ગુણી,

હીંક યૈં વિચરે ચિત ચેતિ મુકામે;
મધ્યમ ભતિ તુરંગમ તે,
સભશે ગતિ ચાચુક સોટ ઉગામે;
ટાટનું^૧ હો તન તાડનચીન,
ગતિજ કરે શુભ મારગ સામે;
ગર્ધવ પીક પડે ડહણાં,
પણ પાંશરી આઝ પુરી નવપામે. ૩૯.

દોહરા.

શકતે તો શિક્ષાવિના, કદી નચાવે સાન;
કહિયે પશુને કરગરી, તો ન તલે તોફાન. ૪૦.

દ્વંદ્વનિબંધકં.

કોમળ વાત કરે પણ ઘાત, ઘણી ઘટમાં ઘડીમાંવર ઘાલે;
આતુરતા બતલાવી અહોનિશ, ચાતુરતા ચિતમાં ધરી ચાલે;
સ્વાસ્થ સાધી ઉપાધિ તણાં ખળ, ઝાડ કરી ઝડ મારગ ઝાલે;
દોરતી કોંઈ દલપત કહે દિલ સંકટના બહુ કંટક સાલે. ૪૧.

મચ્છર મારવાના સાંચાનું દ્રષ્ટાંત.

શીતળ શાંત સ્વભાવ સત્તે, ખળ માનવી મચ્છર મારણ સાંચો;
વીશવસા વિશવાંશ વસે, ઉપલે નહિ ખેદ પડે નહિ ખાંચો;
વાત વિશેષ કહે દલપત, ઓંબોધ વિષે વિગતે કરી વાંચો;
દંડક દેખી રહે દરી મચ્છર, ચંચળ યૈં પકડે પછી સાંચો. ૪૨.

આખરના ઝાડનું દ્રષ્ટાંત.

જો ભરપૂર ભલાઈ દિસે પણ, કૂર ઘડ પછી કાળજ કાપે;
ખૂબ ખિલ્યો દરસે તરે આખર, આખર તો કડવાં ફળ આપે;
તેમજ દુષ્ટ તમામ તણીગતિ, મિત્ર યદ્યપિત આપણું આપે;
મિત્ર મરી દલપત કહે પછી, શત્રુ શમાન સદૈવ સંતાપે. ૪૩.

કૃતમી વિષે.—દોહરા.

કૃતમીને જે શુભ ક્યો, ચરતુનો વણ સાડ;
ગદ્દે ખાધું એત્ર તે નહિ પુણ્ય નહિ પાડ. ૧.
કૃતમીને જે આપણું, ખાય લાં લગી પ્રીત;
ખાતાં સુધી ભસે નહિ, શ્વાન તણી એ રીત. ૨.
શુભ જે ક્યો ગમારતે, ધરો ધૂળમાં શુભ;
ખાનખોયો ખળીયો ખની, સદાય આપે શુભ. ૩.
વળતે દિન ન વિસારીયે, સુખ દિધું દુઃખકાળ;
ઉનાજે જળ આપતાં, ફળે રતે તરે કાલ. ૪.

મુર્ખવિષે—છંપો.

વણ પુછ્યાથી વેણ, ઘણાં બોલે તે ઘેલો;
બોલી ખાટો ખૂબ, પડે પડે પણ પહેલો;
ન કર્યાનું કરી નિલ, ચિત ચેતી નવ ચાલે;
પરતું પોતાતણું, ઘણું ઘેલો ઘર ઘાલે;
વગો વહેલો વળગે વાદમાં, છેલ્લો છેક છૂટી પડે;
દિન દિન દિવમાં દલપત કહે, ઘાટ ઘણા ઘેલો ઘડે. ૧.

દોહરા.

શુદ્ધિ વગરનું માનવી, સમજે પશુ સમાન;
વાનરને પણ છે જુઓ, હાથ પાય મુખ કાન. ૨.
આત્રા નરની વાતથી, આ વાનરની વાત;
ખુશી યૈં શુભિએ ભતથી, ખુશી યૈં શુભિયે ભત.
જરને જે કો શુભ કરે, ઘડે તેકનો ઘાટ;
નીરે તાર્ય કાળને, શિરપર પાડી વાટ. ૪.
જગ મધ્યે જુદાં નંધી, ગાંડા જનનાં ગામ;
શુભ હીણા તે ગાંડીયા, દોસે દલપતશમ. ૫.
મુરખ ન ચહે સ્વર્ગ મુખ, ખાન પાન શુકતાન. ૨.
શિશુ શું કરે સુવર્ણને, ભક્ષ કર્યાનું બાન. ૬.
મોટા સાથે માન લે, શુભ દિલ નહિ વખાણાય;
હરિ સાથે પૂજાય પણ, મુર્ખજ શંખ ગાણાય. ૭.
વસે ઘેર જાઠ બેનને, ગણાય અવશુભ ગૂદ;
લક્ષ્મી-વરને કર વડી, શંખ મનાયો મુદ. ૮.
અણસમજુને આખશે, સમજે શુભે સમાન;
સમજ્યા સમજે નહિ, તાડનથી લે સાન. ૯.
માર વગર માને નહિ, જડ માણસ પશુ ભત;
કરતાં જુસમ હંડ નહિ, વિનયતાનું શુભિ વાન. ૧૦.
એકે પણ સંપાદનું શુભ, જનમાં નથી જરડ;
સંપાદન કરી સ્વસ્થ શુભ, મુખ પાય મગરડ. ૧૧.
મુખ વિચારે મુજ વિના, કશું ન મુધરે કામ;
નય જગદંથી ગાર ગણી, આગમારી પદમામ. ૧૩.
ગોટી કરવી નવ ગર્ભ, જુવને મરખ સાથ;
કદી કામળ બોલે નહિ, મરી અજાણને હાથ. ૧૨.
પદ્મી કુછ્યો પારકા, કીડ કરે સુખ લાખ;
ચિતા પત્તામાં બને, એવો કોણ અજાણ. ૧૪.
ઉપાય છતાં અજૂથ જન, દે દંધરને દોષ;
છતાં છતી ઝોડી નહિ, મેડ ઉપર રોડ રોષ. ૧૫.

વ્યાધાનાલંકાર.

૧ દલકી ભતતું ઘોડું.

૨ ફળ-પીતપાપડો.

૨૩

ભણ્યો નથી હું ભવ વિષે, લખી ન જાણું લેશ;
માટે કામ મુસદ્દિત, સોંપો મને નરેશ. ૧૬.

ગમાર ખાવની.

કરી ભરૂંસો કર્મનો, કહે યશે ધાનાર;
આપ તને ઉઘોગને, એ પણ એક ગમાર. ૧૭.
આખાની આશાધક્રી, અરધો તને અહાર;
પછી પૂરો પરતાય છે, એ પણ એક ગમાર. ૧૮.
જે વસ્તુ જાતી રહે, એનો શોક અપાર;
કરે સદા સંભારીને, એ પણ એક ગમાર. ૧૯.
તેલ તુલ્ય અંતર તપે, મૂકવણી વધાર;
ખળતાને ખાળે ખહુ, એ પણ એક ગમાર. ૨૦.
કરે વિચાર કર્યા વિના, અવસર વિરધ ઉચાર;
સમયવિષે સમજે નહિ, એ પણ એક ગમાર. ૨૧.
જેની સોખતથી થયું, અતિ દુઃખ એકવાર;
વળી તેની સાથે વસે, એ પણ એક ગમાર. ૨૨.
જાણે જે જેની હોંભે, નિકળે સદા નકાર;
તોપણ માગે તે કને, એ પણ એક ગમાર. ૨૩.
સહજ વાતમાં સર્વપર, જોટો રાખે ખાર;
વેર વધારે વિશ્વમાં, એ પણ એક ગમાર. ૨૪.
સહસા કામ સમેટિને, વળતી કરે વિચાર;
ખાણી ખીને ઘર પૂછે, એ પણ એક ગમાર. ૨૫.
વાદે નાણું વાવરે, આપે જની ઉદાર,
કરજ કર્યાનો ડર નહિ, એ પણ એક ગમાર. ૨૬.
નિજ દુર્ગુણ દેખે નહિ, પર નિંદાપર પ્યાર;
છિદ્ર ઉઘાડે અવરનાં, એ પણ એક ગમાર. ૨૭.
ભૂતજમાં ભૂંડાઇનો, ભરે ભલો ભંડાર;
સાખાશી સપને ન લે, એ પણ એક ગમાર. ૨૮.
સાંઈ નરહું શોધીને, જુએ ન સાર અસાર;
જાળ જાળ સરખાં ગણે, એપણ એક ગમાર. ૨૯.
છત્ત ઝાઝી ધરમાં છતાં, નામ ધરે નાદાર;
કૃપણપણું પોતે કરે, એપણ એક ગમાર. ૩૦.
કરે પરાક્રમ પણ ધરે, અવરતણો આધાર;
અણે ન મળે આપ ખળ, એ પણ એક ગમાર. ૩૧.
સમજે જે હું સહજમાં, પામીશ સાગર પાર;
પંડ બળે તરવા પડે, એ પણ એક ગમાર. ૩૨.
ઘર ઘણિયાણીથી લડી, ખાળી દે ધરખાર;
વિમાસણ વળતી કરે, એ પણ એક ગમાર. ૩૩.

કયરી ન પાળે દોષ દિન, વળતી વધે વિકાર;
ભારે પીડા ભોગવે, એ પણ એક ગમાર. ૩૪.
વિખતું જોવા પારખુ લે મુખ માંહિ લગાર;
મોહિ વગર મોતે મરે, એ પણ એક ગમાર. ૩૫.
કન્યાનું માથું કરે, એ તો સૌ સંસાર;
પણ વહનું માથું કરે, એ પણ એક ગમાર. ૩૬.
વાંત ન જાણે વૈદની, અતુભવ નહિ આનર;
વૈદ જની વૈદું કરે, એપણ એક ગમાર. ૩૭.
ટટો ટુંકો થાય તો, વળી કરે વિસ્તાર;
લડાઈથી લાળે નહિ, એ પણ એક ગમાર. ૩૮.
નિઃસંશય ઉત્તર મળે, તોય કરે તકરાર;
વ્યર્થ વદે વળી વાદ જાહુ, એ પણ એક ગમાર. ૩૯.
સમજે જે જન સર્વથી, હુંજ ઘણો હુંશિયાર;
પછી ન પૂછે દોષને, એ પણ એક ગમાર. ૪૦.
અંતર કેરા ઉમરા, ખર્ચેને કહાડે બહાર;
જોગ્ય અજોગ્ય જુએ નહિ, એપણ એક ગમાર. ૪૧.
ચડે નજર જન ચાલતાં, ચાલે લારો લાર;
પ્રીછે નહિ પરિણામને, એ પણ એક ગમાર. ૪૨.
વિરૂદ્ધ દીસે વિશ્વમાં, એમ સળે શણગાર;
અપજશથી નવ ઝોસરે, એ પણ એક ગમાર. ૪૩.
કરે ખુશામનખોર જન, વખાણુ વારંવાર;
સાચું માને સર્વ તે એ પણ એક ગમાર. ૪૪.
આગળ કહે અમીરતું, માછળ કહે કુંભાર;
એવાને નવ ઝોળખે, એ પણ એક ગમાર. ૪૫.
ઉપજ ખરચના આંકનો, શોધે નહિ સુમાર;
વણુ લેખે ધન વાવરે, એ પણ એક ગમાર. ૪૬.
પ્રથમ ચકાવી પુષ્પને, છેવટ છાંટે છાર;
ધમ્યુ કનક ધૂળે ધરે, એ પણ એક ગમાર. ૪૭.
સ્વારથ સાધ્ય સમે કરે, રનેહીનો સંહાર;
ચોલ ન રાખે લોભનો, એ પણ એક ગમાર. ૪૮.
છેતરવા જન જાતને, હિકમત કરે હજાર;
નીતિની રીતિ તને, એ પણ એક ગમાર. ૪૯.
કથને જનનાં કાળજાં કાપે જેમ કટાર;
ચતુરપણું ચિતમાં ગણે, એપણ એક ગમાર. ૫૦.
પ્રાછળ જેના પંડને, ધરે સહ ધિકાર;

૧ દોષજે પોતાને વાપરવા ચીજ લીધી હોય, તે વેચાતી માગે.

એમાં જેનાં આચરણુ, એ પણ એક ગમાર. ૫૨.
 ભોળપણથી ભૂમિમાં, ફગાય ફરે ફાર;
 કપટ કશું ન કળી શકે, એ પણ એક ગમાર. ૫૨.
 વણુ તેજાએ વર્ણી વળી, આવે વાર અદાર;
 વણુ બોલાવ્યો બહુ બહે, એ પણ એક ગમાર. ૫૩.
 હમે ભમે લડવા ધમે, ભરી સભા મોઝાર;
 માણસની મરગદ નહિ, એ પણ એક ગમાર. ૫૪.
 ગુણુતો એક ગણાય નહિ, અવગુણુતો અવતાર;
 મિથ્યા માન ધરે ઘણું, એ પણ એક ગમાર. ૫૫.
 તનની પીડા ટાળવા, કરે નહિ પ્રતિકાર;
 ભરસો કરે ભવિષ્યનો, એ પણ એક ગમાર. ૫૬.
 આલ તણ મીઠાશનો, વિખની ભરે વખાર;
 આલે સાને સાલસમ, એ પણ એક ગમાર. ૫૮.
 પરનારીની પ્રીતથી, ખાતે મળે ખુવાર;
 જર, જરાને જોયન ખુએ, એ પણ એક ગમાર. ૫૯.
 ઉઘમતે અળગો ધરી, જૈને રમે જુગાર;
 દરેકે ધન એમાં થકી, એ પણ એક ગમાર. ૬૦.
 પાપે પેટ ભરે સદા, ચહે ક્વરગ સચાર;
 ભમકો રાખે ભગતનો, એ પણ એક ગમાર. ૬૧.
 પક્ષા પાખંડીતણા, પણ રાખે પત્નીવાર;
 ખત્તા ખાય ખરે પછી, એ પણ એક ગમાર. ૬૨.
 જેતાં કંઈક જતા રજા, જન જમ રાજઠાર;
 તોપણ તેનો ત્રાસ નહિ, એ પણ એક ગમાર. ૬૩.
 વેગે કસાક વહો ગદ, ઉઝા પછો અગ્યાર;
 તોય ન એને ચિનમાં, એ પણ એક ગમાર. ૬૪.
 પોતે સોપે પુત્રને, અત ધન ને આગાર;
 વેડે સંકટ વૃદ્ધ થઈ, એ પણ એક ગમાર. ૬૫.
 વૃદ્ધપણે પરણે વળી, નાની સરખી નાર;
 વળતી હરે હેરણું, એ પણ એક ગમાર. ૬૬.
 પ્રભુ દરણથી પૃથ્વીપર, થઈ સમે સરદાર;
 આશીય લે નહિ અંવરની, એ પણ એક ગમાર. ૬૭.
 ઉપદ્રવી જનનો કદી, કર ન ધરે આખાર;
 દુર્નીઆમાં દરપન કહે એ પણ એક ગમાર. ૬૮.
 કોનો વગર ભણો ભણે, કોનો ખરો ભણે;
 અધવરસ જનથી જુઓ, બહુ જિગાઃ ધનેસ. ૬૯.

કેંદરિચય છંદ.

વેણુ ઉચાર વિચાર વિના, કરતો કરતો નરસંખ સરીખો;
 ચોધક સંગ વિરોધ કરી, ગણો બોધક બોલ અતોડન તીખો;
 પાંક પાસ પુરા દસ પાંક, સાંક રોન સુધી નહિ શીખ્યો;
 શિક્ષકની શિખતો ન શિખા માણુ બિનુદ્યે બવમાં પછીનીખ્યો;
 દોહરો.

તાપુત શું જોશે તમે, મન રાખો મનખૂત;
 સમન્નચું સમન્ને નહિ, તે પડે તાપુત. ૭૧.

સોરઠા,

વિદ્યા વિવિધ પ્રકાર, શિક્ષક શિખવે સ્નેહથી;
 ભણે નહિ ભણનાર, શિક્ષક તેને શું કરે. ૭૨.
 રહ્યો સુજનોની સાથ, દિવથી ન તને દુષ્ટતા;
 આમે ભીડે ખાંચ, સુજનો તેને શું કરે. ૭૩.
 જયાર્ય વાત જર, સાચાં યાત્રો તો કહે;
 અવળુ સમન્ને ઉર, યાત્રો તેને શું કરે. ૭૪.
 શિક્ષા સુધારણુ કામ, સલાહ હાંકે હાંકણે;
 દુષ્ટા થાય તમામ, સલાહ તેને શું કરે. ૭૫.
 સાચા સાથે જાય, પણુ જુડું છમે વડે;
 બંધનથી બંધાય, સાચો તેને શું કરે. ૭૬.
 સંગત રાખે શુદ્ધ, શુદ્ધ સ્વભાવ સન્ને નહિ;
 એવો હોય અમુધ, સંગત તેને શું કરે. ૭૭.
 સાચા ખોટા દામ, સરાફ સમજાવે સદા;
 તો પણ ગ્રહે તમામ, સરાફ તેને શું કરે. ૭૮.
 રહે દિવસને નિદા, શાણા મંત્રી સર્ખોપમાં;
 મનસ્વિ હોય મદીશ, શાણા તેને શું કરે. ૭૯.
 ગરા હોય શિપાઈ, હોય વૃષ્ટિનિ દિમત રહિત;
 રાખે નહિ કસાઈ, ગરા તેને શું કરે. ૮૦.
 સગ્યાને શણુગાર, સોની સછે આપે સરસ;
 નાક વિનાની નાર, સોની તેને શું કરે. ૮૧.
 હેન સહિન દમેગ, સુખ આપે સ્વામી ધણું;
 કામનિ તને ન કલેશ, સ્વામી તેને શું કરે. ૮૨.
 સર્ખોપો મળી સલામ, જરા સાસરે નો કહે;
 જે જુવની નહિ જાય, સર્ખોપો તેને શું કરે. ૮૩.
 શેડે માંખું કામ, મોઢર દિવ દે નય કરે;
 કામિ દરગાઠરામ, રહે તેડને શું કરે. ૮૪.

ચોપાઈ.

વધામણી વધાન કરી, મગજને મોઢાળી નહિ;

૧ મનસ્વિ-મનમોહ.

અવળું સવળું નઈ ઉચરે, વિવાની વરશીતેકરે. ૮૫.
 જેનું જે નળે નહિ નામ, તેને ભળાવીયે તે કામ;
 કારજ તેથી કશું નવ સરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૮૬.
 ઓળખી ન શકે અક્ષર એક, છૂટે: ક્યૌં રમતમાં છેક;
 વળી વેપાર વડા આદરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૮૭.
 હરફ ન નળે હોય હનગમ, કરે વળી વેદનું કામ;
 પછી પરાયા પ્રાણુજ હરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૮૮.
 બોલો ન નળે વિગતે બોલ, તેના તે શો કહીયે તોલ;
 સભા વિષે પછી જેસંચરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૮૯.
 નીતિનું તો નમજે જ્ઞાન, પૃથ્વિપતિનો થાય પ્રધાન;
 સંધિ વિગ્રહ શું સાંભરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૯૦.
 ભય નિર્ભયનું નમજે ભાન એને. કરીયે આગેવાન;
 તો લસ્કર તે સધળું મરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૯૧.
 સૂજે ભલો શોભીતો વેપ, લાયક શુભ તો નમજે લેશ.
 તેનાથી કંઈ શું સુધરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૯૨.
 પ્રૈવ સાઈ કરવા ચહાય, પણ એનાથી અવળું થાય.
 વિવેક તે ક્યાંથી વાવરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૯૩.
 ગ્રાપનું કામ બિગાડે એમ, તો બીજાનું સુધરે કેમ;
 અકલ વિના મહેનત ઉગરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૯૪.
 જીવ વિના કામે જે જાય, ખેદ ધરે ન ખુશી ન થાય;
 દોમટ જાહે પાછો કરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૯૫.
 દિલથી કહેછે દલપતરામ, જેના લાયક નહિ જે કામ;
 તેમાં હોંશે હિમ્મત ધરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૯૬.

વહેમ વિષે—દોહરા.

કેમ વહેમની વારતા, પડિત, કરે પ્રમાણ;
 માને મૂરખ માનવી, આપે હોય અગ્નણ. ૧.
 મંત્ર જંત્ર ને મેલડી, તેતો વૂતેવૂત;
 વળગે પૂરા વહેમથી, ભોળા જનને ભૂત; ૨.
 ભડકણ ભોળા ભાઈને, ભાસે સાચું ભૂત;
 તપાસતાં તેતો કરે, ભૂત નહિ પણ વૂત. ૩.

મનહર છંદ.

ભૂપના ભવનમાં સુતો ગમાર ગામડિયો,
 ધરીઆળ ઘોપ શુણી ભડકીને ભાગેછે;
 ખૂમ શુણી બહુ લોટા કારણ પુછ્યું તો કહે,
 છેતો ધર દીક પણ બીક બહુ લાગેછે;
 તરી ભૂત થાય મરી જાય જે નવા ધરમાં.
 આ ધરમાં ભાઈ ભાડે ભુતાવળ જાગેછે;

રાત અરધીક જ્યારે જાય દલપતરામ,
 ધણુણુ ધણુણુ, ધાંડીઓ વાગેછે. ૪.

દોહરા.

એક ધુણે અખૂત યધ, જેવો જમનો દૂત;
 છેતો વૂતે વૂત પણ, ભાસે સાચું ભૂત. ૫.
 આગમાંડોનો તારનો, ખરેખરો છે ખેલ;
 એથી કરો અધિક નથી, બીજો ખેલ ખતેલ. ૬.
 નળો તે પણ જુગિત છે, મંત્ર નહિ પણ જંત્ર;
 તેથી બીજો તુચ્છ છે, જાદુ તમાસા તંત્ર. ૭.
 તે રીતે રચનાર પણ, માણસ અવશ્ય મેવ;
 દૂત નહિ તે દેવના, નહિ દુનિઆના દેવ. ૮.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

તારણ મંત્ર ખચીત કામા, મન મોહન મંત્ર રૂડી ચતુરાઈ;
 તંબન મંત્ર સદા સનમાન, પ્રકરણ મંત્ર રાતેહ સચાઈ;
 જેમ ઉદ્યોગો પાણું ઉચાટન, વાણી ભલી વશકારક ભાઈ;
 મન સજીવન ઔપધિછે, દલપત કહે જળમાં અમૃતાઈ. ૯.

દોહરા.

માન્યાથી જો માનતા, દેહ દરદ દુર જાય;
 તો સધળા શ્રીમંતને દેહ દરદ નવ થાય. ૧૦.
 એકી બેકી ઉપરે, ભાષે ભવિષ્ય વાણ;
 એજ પ્રકારે આશરે, જ્યોતિષનું ફળ જાણ. ૧૧.

મનહર છંદ.

સીતાપતિયે ન જાણ્યું સીતાનું હરણ થરો,
 સીતાએ ન જાણ્યું જે સંન્યાસી પ્રતિકુળછે;
 દેવપતિયે ન જાણ્યું દમયંતી નહિ પાણું,
 નારદે ન જાણ્યું મોહિની તો માયા મૂળછે;
 જાતમે ન જાણ્યું જે આ કૂકડામાં કપટછે,
 શુકે ન જાણ્યું જે ઝારીમાં સંકટ રાળછે;
 કહે દલપતરામ આજ કળિકાળ મધ્ય,
 જ્યોતિયો ભવિષ્ય જાણે ધારવું તે ધૂળછે. ૧૨

છાંપો.

રવિને શિર રિપુ રાહુ, ચંદ્ર દાપરેગી આપ;
 મંગળ છે અંગાર, બૂધ શિર કલંક છાપ;
 ગુરુ એ શુભાવી નારી, શુક આંખે છે કાણો;
 શનિ લૂટો સર્વદા, રાહુ શિર વિના ગણાણો.
 રાહી કેરને તો ધડ નથી, એમ નવે દુર્ગાયા થયાં;

અહનુપાર્થોન્નદુઃખ યાય તો, અહને મહો નડ્યા કીયા. ૧૩.

દોહરો.

કન્યાશાળા અમિરથ, આદિક ઉપન્યાં નેમ;

દેખી દિલ દાઝે બજે, વિશેષ જોને વહેમ. ૧૪.

ઇંદ્રવિજય છંદ

માનીલોધાર્યો થયું મન માનતું, કયાંઈ કદાપિ મુશ્યું ક્યોકાને
સસલ સસ ગણાય સદૈવ, અસલ ગણાય અસલ નિદાને;
શું થયું જો દસપત કહે કદો, લેખ લખ્યો શુભ પુત્રક પાને
અર્થ કુટે શિદ અર્થ સરે નહિ, પથ્થરને મણિ પારસ માને. ૧૫

દોહરો.

ભોળા જન વિદ્યાભણી, વહેમ તછ વખણાય;

વહેમીના સહવાસથી, વળો તે વહેમી યાય. ૧૬.

મનહર છંદ.

કાગળીયું આશ્યું તે તો ભંગોંચે ચલાન્યું કહે,

મોઢા એતો મૂર્ખ કારભારીયો કુદગિયા;

વાંકચિના ભંગોંયાને મારીને ભગાડી મુકે,

પથુ જોવા પોતે કાંતો વડાછે વિદગિયા;

સહારવા શત્રુ શસ્ત્ર પોતાને સજ્જવાં પડે,

શસ્ત્રવિના શત્રુ મારે, ભંગોંયા કે દગિયા;

સર્વ કારભાર એતો ભંગોંયાને સોંપો ભાઈ,

ભોળા કારભારીઓથી ભલા ડાલા ભંગિયા. ૧૭.

દોહરો.

દેખી પણ નહિ મારીંચે, વગર વિચારી વાન;

દીસે ફરતો સર્થ પણ, ફરે પૃથી સાક્ષાત. ૧૮.

અભિમાન વિષે.—દોહરો.

માણસને અભિમાનથી, મજે ન કરીંચે માન;

હસતું અપમાનજ મજે, નકી ફરે નાદાન.

અભિમાને દુખ ઉપજે, અભિમાને નર નય;

મિથ્યા અભિમાને કદી, છવનું જોખમ યાય. ૨.

અરે વૃથા અભિમાનમાં, કશો મજે નહિ માલ;

છવરામ સમ જગતમાં, કીણા થાશે દાસ. ૩.

આ મિથ્યા અભિમાન છે, ખરીજ ઉંડી ખાડ;

પરે તેહતા પડનાં. હરેક બાજે દાડ. ૪.

અરે વૃથા અભિમાનથી, સરે ન એકે અર્થ;

યાય મનુષ્યમાં મરકરી, ઉપજે અધિક અનર્થ. ૫.

ઉપજે નહિ અભિમાનથી, અમનનજો ઉપાડ;

૧ મિથ્યાઅભિમાન નાકડમાં છવરામનો સખજો છે.

અરે વૃથા અભિમાન તો, ઝેરતણું છે કાડ. ૬.

સ્વાદ નથી મૂર્ખ નથી નથીંરે પુષ્પ પરાગ;

અરે વૃથા અભિમાન તો, કદિએ કાજો નાગ. ૭.

અભિમાનીને અંતરે, સ્વપ્ને પણ નહીં મૂખ;

યાય વૃથા અભિમાનથી, દાવાનળ સમદુઃખ. ૮.

અલુધા ઉપજે બળતરા, અગોચર અયાગ;

અરે વૃથા અભિમાન છે, અદ્યુત બળતી આગ. ૯.

માનો જો માઈ કહ્યું, કહું તે ધરજો કાન;

ધરી નર તન ધરજો નહીં, મન મિથ્યા અભિમાન. ૧૦.

કહુંછું હું અનુભવ કરી, ખરે ખરી વળી વાન;

ઉપજે છે અભિમાનથી, ધર્મોએ ધર્મોએ વાત. ૧૧.

મિત્ર નથી અભિમાન શુભ, એ તો દુષ્ટ અરીવર;

મિથ્યા અભિમાને ગયો, છવરામનો છવ. ૧૨.

જો પામે જન પૂજતા, તે ન કદી કૃપાય;

પૂરો ઘટ છલકાય નહિ, અધુરો ઘટ છલકાય. ૧૩.

ઉપેક્ષવળ વૃત્ત.

કુમારજ પુત્ર કદી જણેસો, કૃપાત્ર વિદ્યા વધતી બળેસો;

અધર્મિનેજો અધિકાર આવે, જીવમ કાઝો જગમાં જણાવે. ૧૪

દોહરો.

અદ્ય કાંઈ શુભ આવતાં, કાંઈ મગજ છલકાય;

જરે તે પછી જાણવું, શોય શુજો ન સમાય. ૧૫.

ભલે બેહુ ભવિષ્યના મુરવર મુતી સમાન;

માટે જન મિથ્યા ધરે, અભિમાની અભિમાન. ૧૭.

કશા વિના અટકે નહિ, જોમ તેમ દિન નય;

વસ્ત્ર વિના વલકજે ધરી, વન વસતા રૂપિશય. ૧૭.

ઉપગતિ વૃત્ત.

૧. સ્વશક્તિનો સભવ જો ન જણે, અનેક વાને અભિમાન આણે

માનીંધણોંચ મગજ માલે, દરેક વાને નિગળાય વાણે. ૧૮.

દોહરો.

માન દરેક પ્રકારનું, મજવા ન ધરો આસ;

જગજર થજમાં વિચરતાં, મિત્ર પામે નાસ. ૧૯.

શૈલ છંદ.

સદા સોયનું સોયવડે કામ યાય,

કૃપાણિ કદો કે કરી નું મરણ;

૧ હું-છવરામે કન્યો. ૨ નહિ-કન્યા-નુ જોજો.

૩ વસ્ત્ર-આડની વાસના વસતો.

૪ કૃપા-ન-નરવર

કરી શું શકે આંખતું કામ કાન,
ધરે માનવી મુખં મિથ્યાભિમાન. ૨૦.
દોહરો.

આગેયો જગદીશ્વરે, હરેક્રમાં ગુણ હોય;
અવગણના કરી કામની, ગર્વ ન ધરશે કાય. ૨૧.

મનહર છંદ.

વદે વિદવાન એક છે આ જડ જોયો છે,
અકલ વિનાનો એને કારજ શું કરશે;
અરે વિદવાન અભિમાન એતું, આણીશ માં,
મિથ્યાઅભિમાની અભિમાનમાં તું મરશે;
જડમાંતો જગદીશે ગોઠવ્યાછે એવા ગુણ,
અકલ તારી એની આગળ જળ ભરશે;
જડ ભત્તિ નાવનત્મ, દેખ દલપતરામ,
તે વિના તારી અકલ તરીને ઉતરશે ! ૨૨.

દોહરો.

અવગણુને પણ ગુણ ગણી, ઉર આણે અભિમાન;
તો તેને શું ટાકિએ, કહે તે શુભિએ કાન. ૨૩.

મનહર છંદ.

ધૂડ કહે ધણો જૂનો ચોખોછે અમારો ચાલ,
હુનિયાંને જૂની રીત અમારે દેખાડવી;
સદિ સરજ્યાં પહેલે સમેક્યાં સુરજ હતો,
એનો થયો નવો નવી રીત નહિ પાડવી;
હોય જાતે હલકાને આધુનિક રીત રાખે.
હિતમ ભત્તિ એ નવી રીતને નસાડવી;
જુઓ કેવી જગતમાં હિતમ અમારી જાત,
દિવાકર દેખી નહિ આંખજ ઉઘાડવી. ૨૪.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

જેને ન જાણુ કદો કાકિલ કાગ કેડે,
તે કાગતું કદો વખાણુ કરે ધણેડે;
જેણે શુભા શ્રવણુ કોકિલ શબ્દ સારા,
તે કાગના સ્વર શુણી નહિ માનનારા. ૨૫.

આર્યા વૃત્ત.

અમન ક્યું ન યુરોપે, મન તેને મુખઈ નગર મોડું;
પણ પારિસ પુર પેમે, છેક પછી જાણુશે છોડું. ૨૬.

દોહરો.

આપ આપની અકલતું, જ્ઞાને ઉર અભિમાન;
ધ્રુવની માયાતણું અકળિત એજ નિદાન. ૨૭.

૧ નિદાન-કારણ.

મનહર છંદ.

પડિતને પતની કહે તમે તો પડી જાણો,
આપની અકલ એને અધિક જાણાઈછે;
રસોઈઓ રસોઈ કરી આપી રાગને કહે,
આવી જાણો તેમાં કહો કશી ચતુરાઈછે;
વણુકર વસ્ત્ર વણી આપી વાણિયાને કહે,
વડેરી કરી જાણોછો તેમાં શી વડાઈછે;
આપ આપની અધિક દેખે દલપત કહે,
સકળમાં અકલ અધારે વહેચાઈ છે. ૨૮.

ઉપભતિ વૃત્ત.

ચોરાવીં લે કે ચિન ચોરીં રાખે, વિદ્યાગુરુને ગુરુજ નભાખે;
જુઓ કળા એકપટ્ટી જનોની, કરે વડાઈ સ્વપરાક્રમોની. ૨૯.
પ્રીછે ન પોતે પણ પૂજાથી, લાગે દિલે શિષ્યપણુ થવાથી;
પુછેશુર ચૈમન મર્મ લેવા, મિથ્યાભિમાની નરદંભોં એવા. ૩૦.

દોહરો.

લટકે ઉધે મસ્તકે, જઈ ડાળે વાગોળ;
મન જાણે મેં પગવડે, રાખ્યો ખાળીં ખગોળ. ૩૧.
મિથ્યા અભિમાની મનુષ્ય, કાલી કરે કંગાઈ;
તેથી તેની થાયછે, ભૂંગળ વિના ભવાઈ. ૩૨.

વંશરથ વૃત્ત.

મિથ્યાભિમાનો વર જોડેને મળ્યો,
તે માનેતો અવતાર તો બળ્યો;
કરે કળપો જાહુ સર્વ કાળમાં,
તેને સદા કાળજ છે કપાળમાં. ૩૩.

દોહરો.

કૂલ્ય કર્યાથી થાય શું, જો ન વખાણુ લોક;
નહિ સુગંધ સુકળ નહિ, આવળ કૂલે કોક. ૩૪.

પાદાકુળ છંદ.

જેમાં ગુણ કે અવગુણ એકે, છાતું કદી રહે નહિ છેકે;
છોતે છજથી છાતું રાખે, હુનિયાં દેખે તેતું દાખે. ૩૫.

ઉપભતિ વૃત્ત.

અસક્યતાથી નહિ હાથ આવે, તો દોપતેમાં ફગ તે દરોવે;
ધાંકેકદી જો કરીં કૂદકારો, કહે નથી તે ફળ સ્વાદસારો. ૩૬.

દોહરો.

માનીને અપમાનથી, ચડે કારમો કાળ;
જો નવ ચાલે જોરતો, ફૂટે આપ કપાળ. ૩૭.
ખીછ ખામી ઢાંકતાં, લાખો જાણુ લોક;

અભિમાની અભિમાનથી, કલેત થાઓ ફેક. ૩૮.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

જો પારણી કીર્તિ પડેજ કાને,

મિહાશ તેમાં મનથી ન માને;

સ્વકીર્તિનાં ગાયન ગાય ગાછ,

મિથ્યાભિમાની મુરખા, મિજાછ. ૩૯.

દોહરા.

અભિમાની મત આપનો, મુકે નહિ તિલ માત્ર;

તે માટે તેથી હકે, શાણા લોક સુપાત્ર. ૪૦.

અભિમાનીને ઉચરતાં, છે સર્વે મગ છૂટ;

અંત આપણે થાકીયે, કરતાં માથા ફૂટ. ૪૧.

મનમાં સમજે મૂર્ખ જે, વૃથા વડુંછું વાદ;

મૂખે મમત મુકે નહિ, અભિમાની ઉરતાદ. ૪૨.

અભિમાનીને અંતરે, ભાસે જો નિજ ભૂલ;

તોપણ તેની છબથી, કદો નહિ કરે કબૂલ. ૪૩.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ખતાં મજે તોપણ ખેલ ખેલે, મિથ્યાભિમાની મમતા ન મેલે;

કાઢે કસ્યા ઉત્તર ફેરિ કુંચી, પડ્યા મિયાં તોપણ ટાંગ ઉંચી. ૪૪.

ડરે દિલે દૂરથી દેડકાથી, વાણી વહે જે વડું વાઘલાથી;

કરે ખરેખાત વિચાર ખોટા, મિથ્યાભિમાની નર મૂર્ખ ખોટા. ૪૫.

દોહરા.

અભિમાનીના ઉપરે, રહે શ્રીમગવાન;

અતે જરૂર એહનું, ઉતારે અભિમાન. ૪૬.

રાવણ દુર્લ્લેખનતણું, રહું નહિ અભિમાન;

તો પણ તે વાતો શુણી, નવ સમજે નાદાન. ૪૭.

મનહર છંદ.

કુવો શું ગરવ ધરે તેથી તો તળાવ મોહું,

તળાવથી નદીયો છે, મોટી એક એકથી;

નદીયો તે સઘળી સમુદ્રમાં સમાઈ જાય,

આકાશ ભરાય નહિ સમુદ્રા અનેકથી;

એમ એક એકથી અધિક અધિકારી ધરે,

વિવેકી તો ઉર એમ વિચારે વિવેકથી;

કહે દસપતરામ જાય અભિમાન આન,

સમજે પોતાને બ્યાદે છોટા છેટા છેકથી. ૪૮.

વધે અભિમાન સારે હંચી હંચી દૃષ્ટિ કરો,

નૃપણુ વધે સારે નીચા નીચાને નિલાળિયે;

દુખિઆતાં દુઃખ દેખી તેઓનાથી તો વિદોષ,

સમજ પોતાને સુખી સદા મન વાળિયે;

જેમ ટાક પડે સારે બાળીએ સૂરજ આમું,

તાપ પડે સારે છાયા ઝાડની સંભાળિયે;

કહે દસપતરામ કરીને ઉપાય આમ,

અભિમાન તથા તાપ તૃપ્તિાતણો ટાળિયે; ૪૯.

દોહરા.

અધિકથડી અધિકા મજે, સરસ નરસ કરનાર;

સરસાઈ નરસાઈનો, પામી ન શકીયે પાર. ૫૦.

નમ્રતા વિષે.—છંદો.

નમોને ચાલે નીર, ધીર નર ધીર નમેછે;

ધુર્ત પુરુષને ધુન્ન ભરકતા અધર ભમેછે;

તર રસવાળું^૧ તેમ, વાળતાં તુરત વળેછે;

કુઠિલ પુરુષને કાઠં, બિચારાં અકડ બળેછે;

અભિમાનપણાની અસર તે, સજ્જન ને શા કામની;

નહી નમ્રપણામાં નિશ દિવસ, રચિછે દસપતરામની. ૧.

દોહરા.

ઉત્તમ જન પરકારણે, નમેજ દામે કામ;

ઉત્તમાંગ^૨ બ્યાં ભાં નમે, ઉદર ભરણને કામ. ૨

સારા નરસા સર્વને, પ્રેમે કરે પ્રણામ;

ધશ્વર છે સૌ લોકના, દિલમાં દસપતરામ. ૩.

પરમેશ્વર માતા પિતા કે, પાળકની પાસ;

માન મુકીને માગતાં, નહિ કીર્તિનો નાશ. ૪.

જો રાખે નરમાશ તો, કરે શત્રુમાં વાસ;

અત્રિસ દાંત વચે વસે, છમ રાખી નરમાશ. ૫.

ઉદ્ધત દુઃખ પામે અતિ, નમ્ર અર્થે, એ ન્યાય;

નમ્ર કાડ નદીમાં અર્થે, અનમ્ર ઉખડી જાય. ૬.

ખીલો ખુદ ધાતૂતણો, અતિ અરડ દેખાય;

જત્તરકામાં નીકળે, તેમ નમ્ર તેખાય. ૭.

એક અદેખા જનવિના, વિનયથી વડા થાય;

જગ કાને કીનજા કરે, વાતા તેજ મિવાય. ૮.

ચોગ્ય નમ્રતા કીર્તિયે, આધિક કરે કપટાસ;

વાટે કરતાં દંડવત, લોક દમે સાપાસ. ૯.

અતિ નમ્રને દયાવચો, ઉન્નતનો મો નાશ;

નિધિને નાક અતિ નમે, તો ચાપે કાનાજ. ૧૦

નમ્રપણું અતિ નિરખોને, કરી ન તને કંઈ;

૧ રસવાળું-પાણીવાળું નરસા કે કાણું.

૨ આયુ.

અળ ધરે અતિ નમ્રતા, વાઘ તજે નહિ વેર. ૧૧.
વશીકરણ છે વિનયમાં, વિનયથી જન વશ થાય;
મૂરખ લોકો મત્રથી, ઠાલા ધણા ઠગાય. ૧૨.

ભુજંગી છંદ

અરે લોક ઠાલા ઠગાઈ પડેછે,
ઠગારાતણી ચોટમાં તે ચડેછે;
અને સંસ્ય તો વારતા એક એછે,
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસેછે. ૧૩.
નથી મત્રથી જત્રથી કામ થાતું,
નથી ચીદી દોરા થકી વૈર જાતું;
ખરૂં વૈર તેતો વિનેથી ખસેછે,
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસેછે. ૧૪.
વિનેથી વદે જે મુખે મિષ્ટ વાયા,
ન મારે કદી કોઈ તેને તમાચા,
નહિતો પછી હાથ પોતે ધસેછે,
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસેછે. ૧૫.
અગ્નિયા જનોને ભસે જ્ઞાન જ્યારે,
વિનેવંત થઈ જો વદે વાણીં લારે;
કહો જ્ઞાન તેને પછી ક્યાં ભસેછે,
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસેછે. ૧૬.
ગમે તેમ શત્રુ ચડ્યો હોય ચાલી,
વિને વાઙ્ય જો બોલિયે શાંતિ સાહી;
ધરી કોઈ સામે પછી ક્યાં ધસેછે;
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસેછે. ૧૭.
જનો સર્વને જીતવા જો વિચારો,
વિને વાઙ્ય આધીનતાથી ઉચારો;
વિનેથી દયા દીલમાંહી કંમેછે,
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસેછે. ૧૮.
વિનેથી વધે છે પરીપૂર્ણ પ્રીતિ,
વિનેવંત તો ભાઈ પામે ન ભીતિ;
વિનેહીન તે મૃત્યુ કાંદે કસે છે,
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસે છે. ૧૯.
વિનેવંતને મિત્ર ઝાઝા મળેછે,
વિનેવંતના તાપ સર્વે ટળેછે;
વિનેવંત તે વિશ્વમાં સ્વિસે છે,
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસે છે. ૨૦.
વિનેવંત પામે વિશેષે વિખ્યાતી;

વિનેવંતની હોયછે શાંત છાતી;
વિને હીનને હીન બાણી હસેછે;
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસે છે. ૨૧.
વિનેવંતને લોક અત્યંત ધરૂંછે,
વિનેવંતને પાછળે લોક પ્રીછે,
વિનેવંતને બાણીને જે જશે છે,
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસેછે. ૨૨.
જુઓ સર્પ કે સિંહ ને રિછ જેવા,
વિનેથી વળી થાયછે વશ્ય એવા.
વિને હીનને દુષ્ટ ભાવે ડસેછે;
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસેછે. ૨૩.
વિનેની પ્રવૃત્તિ થવા કામકામે,
તપાશી દિલે તત્ત્વ દલપત્તરામે;
રમેલા રંગ છદ આ દાદશે છે,
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસે છે. ૨૪.

સદ્ગુણ વિષે—દોહરા.

અધ્યાય વિદ્યા બીજનું, જીવન સદ્ગુણ બાણી;
વણુ જીવન જો વાવોયે, હોય સકળ મ્રમ હાણી.
ઉત્તમ શુભ ગુણુ એકથી, મળે જગતમાં માન;
કોઝિલ મધુરા કંકથી, કરે ખુશી જન કાન, ૨.
અધુરા ગુણુ અનેકથી, ગુણિજન નહિ ગણાય;
પરિપૂરણુ ગુણુ એક પણુ, વિશ્વ વિષે વખણાય. ૩.

અરવિંદ મુખી છંદ.

મણિમાંહિ નહિ રસ સ્વાદ સુવાસ, પ્રદાશતણો ગુણુએક અનેક;
વર્ણો કરતુરોમાંહિ સુગંધ વસે, શુભરૂપ કે રંગ છતે નહિ છેક.
શુક કોઝિલના સ્વર સુંદરથીજ, વખાણુ કરે સદ વિશ્વ વશેક;
સનમાન સદા દલપત્ત થશેજ, હરો ગુણુ જો પરિપૂરણુ એક. ૪

દોહરા.

હોય એક ગુણુ અધિકતો, એક ન્યૂન ગુણુ હોય;
કાગળ પુષ્પ સુકાય નહિ, સુગંધો તેમાં નોય. ૫.
એકજ વસ્તુમાં નહિ, સંઘળાં મુંખનાં મળ;
મીઠી છાયા લીખડો, દે પણુ નહિ દળદલ. ૬.
જો નિજ ગુણુ દોડ પડે, તો ઉતરે અધિકાર;
જોપારો થડો પડે તો નીચો જનાર. ૭.
દેખીતા ગુણુ જન ગણે, અદર્શ ગુણુ નહિ કાય;

અરત ગણાય અર્માંસ શશિ, પ્રકાશ પાછળ^૧ તોય. ૮.
 સૌએ માન્યું તે ખરું, શુભ તેમાંજ ગણાય;
 ધન મળે કિંમત ધરી, નહિ જોડાય ખવાય. ૯.
 હુણુ તઈ શુભ સંચરે, એ સૌનો ઉપદેશ;
 પણ તે પોતે સમજવું, હૃદમાં હોય હમેશ. ૧૦.
 સદ્શુભ પણ નહિ કામનો, જે પહેલે હૃદયાર;
 આખી રાત ઉત્તરો, કરી ભણે દુઃખકાર. ૧૧
 અભ્યાસી વિદ્યા ભણે, રણમાં દોલત થાય;
 ગંભિરતાદિક સદ્શુભો, ઈશ્વરદત્ત ગણાય. ૧૨.
 સમૃદ્ધિ સાથે સદ્શુભો, હરે કોઈકન દામ;
 સોનું તથા સુગંધ ક્યાં, હીસે દસપત્રરામ. ૧૩.

હુણુ નિયે.—દોહરા.

યજ્ઞ નિષ્કળ દિમત વિના, વંશ સંપ વિચુ વ્યર્થ;
 વિત વ્યર્થ વિદ્યા વિના, અશુભે ઇતમ અનર્થ. ૧.
 ઉમતો અવગુણુ ઠાળીયે, તેજ ઠાળવા નેગ;
 વજ નહિ આપી ગયો, રગરગમાં જે રેગ. ૨.
 નય નદી જળ પૂર પણ, જળાકાર રહ્યો નય;
 નય જીવાની જનતણી, હૃદયજાળુ દેખાય. ૩.
 નિજ હુણુ દેખાય નહિ, પર હુણુ દેખાય;
 નિજ વાંસો દેખાય નહિ, પરવાંસો પેખાય. ૪.

મનહર છંદ.

સાઈ સાઈ શોધવાને ધાઈ બ્યારે માઈ મન,
 સાઈ નો સ્વપ્ન દામ દામતો નહાઈ છે;
 મીઠું પાણી મેદનીમાં દીઠું કોઈ કોઈ દામ,
 ખૂંચતો અચિત મહાસાગરમાં ખાઈ છે;
 ગાદિસતી આશપાશ છે આશકમાં પ્રકાશ,
 આશમાની રંગ આ અધિક તો અધાઈ છે,
 કામ સન્ય નામનું ન નિદે દસપત્રરામ,
 સ્થિતિજ્ઞ સ્વાર્મીયે જે સુખ્યું છે તે સાઈ છે. ૫.

દોહરા.

દૌભિવાનના હુણુજો, સદેજ ન જળ્યા નય;
 શુદ્ધ સંક્રમણુ સૂર્યમાં, હૃદિનયી દેખાય. ૬.
 અલ્પ ચિન્ત ઉપર યજ્ઞ, સમજ હશે સાર;

લખનાં ઉત્તર જાણીયે, મીઠું વજે નકાર. ૭.

ચોપાઈ.

કૌતક દેખી દરખી દસે, દુઃખ દેખી આંખે જળા વસે;
 રૂ દીઠે કાયા કંપાય, સ્વપ્ન આચારે વરનાય. ૮.
 તેમજ આછો તોજે તોડ, બોલે જૂઠા જૂઠા બોલ;
 ચીજ વદર તે ચોરી નય, સ્વપ્ન આચારે વરનાય. ૯.
 માણસનું ઉપજે જ્યાં મરુ, શોક કરે નહિ શુભનાં કર્ણ;
 ખૂન કરીકે તેથીજ કસાય, સ્વપ્ન આચારે વરનાય. ૧૦.
 જેને બોધ્યાનો નહિ અંધ અધિક દિસે સ્વાસ્થ્યથી અંધ,
 લખનલખીતેથી ન પગાય, સ્વપ્ન આચારે વરનાય. ૧૧.
 કરજ ઘણું નિજ માથે કરે, ઉગવનાં નહિ અંતર કરે;
 એ દેવાળાનો ઉપાય, સ્વપ્ન આચારે વરનાય. ૧૨.
 વટે વાયદા વારવાર, જુએ આટું અવળું નેવાર;
 એ ના પાડ્યાનો અભિપ્રાય, સ્વપ્ન આચારે વરનાય. ૧૩.
 ગમે ઘણું ગુણુનાં ગાન, રંગમાં રખડયાનું ધ્યાન;
 વળતી તે અભિચારી થાય, સ્વપ્ન આચારે વરનાય. ૧૪.
 પડે આઘાતુ ગાંઠે પીયે, બદ્ધ જન વડે પણ નહિ પીયે;
 વખતે વાઙ્મુ^૧ પણ પીવાય; સ્વપ્ન આચારે વરનાય. ૧૫.
 દયા રમે દાનન કરી નય, પ્રગ્ત સાથ શત્રુના થાય;
 તે રાગનુ રાગ કુળાય, સ્વપ્ન આચારે વરનાય. ૧૬.
 વડીની સાથ કરે વિરોધ, કિચિત યજ્ઞ પણ ઝાઝા કોધ;
 દુઃખ દયા તેની દેખાય, સ્વપ્ન આચારે વરનાય. ૧૭.
 કહેશે વ્યસન કરી નહિ કરે, અચિત પળે પતુ કરશે ખરું;
 જે વ્યસન સંગત ન જનય, સ્વપ્ન આચારે વરનાય. ૧૮.
 હોદ દલાવે માણુસ જન, પેદની પરખી લખી થાન;
 એ પરખી લેવાની આમ, રીન કહેશે દસપત્રરામ. ૧૯.
 સત્ય વિયે.—મનહર છંદ. સારોહિત અસંકાર.

કુળનું કંગાલપણું જાણે કુસંગ સાથે,
 સંપ સાથે સમૃદ્ધિ સદા વિદાય થાયજે;
 મિદ્ધિ અને જુદિ અને આવેજે કિંમત સાથે,
 આજસ સંધાને તો દિગ્દિગ્ધા દેખાયજે;
 કંજુસાદ સાથે મહા ઉપજેજે અપજાજે,
 વશ તો દિદારવાની સાથે વડી વડાયજે;
 જૂઠા સાથે અભિપ્રાય આપે અપવન જો,
 સુખ સાથે મદકારી મદકારી થાયજે. ૨૦.

૧ અમાસના ચંદ્રના પાછલા ભાગમાં પ્રકાશ હોય છે તોપણુ આ નરક દેખાતો નથી આટલે ચંદ્ર અરત થયો કહેવાય છે.

ઇંદ્રવિજયછંદ.

સત્ય બધાં સુખનું શુભ સાધન, સત્યવિના કહેવાય કુધારો;
સત્ય થકી દલપત કહે, ધિરધારપણું વ્યવહારનું ધારો;
સત્ય ગયા પછીં સદિ વિષે, અતિ સંકટનો નહિ અલ્પહારો.
સત્ય સમસ્ત સુધારણુમળ, અસલથી અસ્ત સમસ્ત, સુધારો. ૨

દોહરા.

સત્ય વિષે બહુ સદ્ગુણો, ગણતાં એમ ગણાય;
નેમ રૂપે આ એકમાં, આના સોળ સમાય. ૩.
સત્ય ન સંતાડયું રહે, ખરો જુઓ એ ખેલ;
આવે નેમ ઉપર તરી, જળ તળીંયેથી તેલ. ૪.
સત્ય સાચવે તેહને, ખળ જન શું કરનાર;
કેમ શ્વાન કરડી શકે, જે ગજ શિર અસ્વાર. ૫.
કરતાં સાફ કામ કે, અદલ ઉચરતાં આંક;
રાખે દુરિજન રોષતો, સજ્જનનો શો વાંક. ૬.
લેવડ દેવડને વળી, વિવિધ ભાત વ્યવહાર;
ચાલેછે આ જગતમાં, સત્ય તણે આધાર. ૭.
સત્ય પણું જે સર્વથા નિષ્કે પામે નાશ;
તો સુખની સંસારમાં, અલ્પ ન ધરવી આશ. ૮.
સત્ય ધર્મનું સત્ય છે, અધર્મ સત્ય અસત્ય;
સદા સર્વદા સત્યની, અતિશે દિસે અગત્ય. ૯.
ખાળપણથી ખાળને, સલપણની ટેવ;
પૂરી રીતે પાડવી, ભલો વિચારી ભેવ. ૧૦.
સ્વપને પણ સાચું વહે, જૂઠું ન વહે જરાય;
સલવાદોં સંસારમાં, શોભે અધિક સદાય. ૧૧.
સેવે સિંધુ સલ્યનો, ગુણો દરિભક્ત ગણાય;
લોભી અણભેપદતણો, જણુ તે એમ જણાય. ૧૨.

જુઠું વિષે.—મનહર છંદ.

જુઠું બોલી ને દેએ સલતાની શિખામણુ,
લોકને કહો તે ઉપદેશ કેમ લાગશે;
જુઠું, બોલે તે જરૂર મહા પાપનું જ મળ,
જુઠું બોલવાથી શળ સહસ્રધા જાગશે;
જુઠું બોલેતે ગણાય કોરટનો ગુનેગાર,
જુઠું બોલનારનણો ભાર બોળ ભાગશે;
કહે દલપતરામ જાણુવું જરૂર આમ,
કોઇ સમે કોરટ સાચો જવાળ માગશે. ૧.
જુઠાનો જરૂર જુઓ જગમાંથી જશ જાપ,
જુઓ તે ન જુઓ જેને જન જણે જુઠોછે;

જુઠું બોલી જગતને સમજાવે નેમ તેમ,
આ લોકમાં એવું જણો એનો દોન ઉડ્યોછે,
જુઠું બોલી જણે તુષ્ટમાન કરી માન પામું;
ત્રિભુવનમાંહીં કહો તેને કાણુ તુઠ્યો છે;
જુઠાંબોલો જન ચોર ઢોર કે હરામખોર,
કહે દલપતરામ એને રામ રૂઠ્યો છે. ૨.

દોહરા.

જુઠાં બોલાવું જુઓ, બધું જુઠાં જાય;
વિંછી કરડે ભાંડને, સાચે જુઠું મનાય. ૩.
જે જન કદી જુઠો પડે, એક વાર કે હામ;
શુણુતાં સંશય ઉપજે, તેના બોલ તમામ. ૪.
જુઠી વાતે જે કદી, મૂકી મળે અનાજ;
હીં એમાં આગ્યતો, રૂકી ઉઠે રાજ. ૫.
જુઠીં સાચીં ગંપ જગતમાં, વિચરી તે વંચાય;
સર્વ મહણુ સશિથી બને, પણ મહ રાહુ ગવાય. ૬.
સર્વ કહે તેવું કહો, તેમાં નહિ જુઠાઈ;
તળાઈ નહિ ધી તેલમાં, તેને કહે તળાઈ. ૭.

એક ખાવાની ગપ.

એક ટંગિયો દેશછે, મેં જોયો નિજ જાત;
ભરી સલામાં ભાઈ મેં, ખરે ખરી કહીંવાત. ૮.

ઉત્તર.

તમે ખરે મુખથી કહી, ખરી તમારી વાત;
સમજૂ તો સમજે તરત, ભોળા પામે જાંત. ૯.
દાન સમાન સુપુષ્પ નહિ, બજન સમો નહિ જાપ;
સલ સમાન સુધર્મ નહિ, જૂઠું સમું નહિ પાપ. ૧૦.

લોભ વિષે—દોહરા.

લોભે લાજ ઘટે ઘણી, લોભે પ્રભુ પ્રતિકૂળ;
લોભે લક્ષણુ જાયછે, લોભ પાપનું મળ. ૧.

લુજંગી છંદ.

ઘણા લોભથી તો ઘણું કેટ થાયે,
ઘણા લોભથી લાભ લેતાં લુટાયે;
ઘણા લોભથી તો પડે બીડ ભારે,
અરે લોભનો થોભ રાખો લગારે. ૨.
ઘણા લોભથી સલતા સઘ વટે,
ઘણા લોભથી મિત્રતા છેક છટે;

૧ એમાંથી બીજો અર્થ એવો નીકળે છે કે ગ-
ધેડે ગધેડી વાત કહી.

૨ ખરે-ગધેડે. ૩ ખરી-ગધેડી.

ઘણા લોભથી ધર્મને દૂર ધારે,
 અરે લોભનો યોભ રાખો લગારે. ૩.
 અતિ લોભથી આંધળા થાય આંખે,
 ચિતે ચેતીને કાંઈ ચિંતા ન રાખે;
 ખરી ખોટો માલ નાંખે વખારે,
 અરે લોભનો યોભ રાખો લગારે. ૪.
 જુઓ માંછલાં સ્વાદ લોભે મરેછે,
 જુઓ લોભીયા કામ કેવાં કરેછે;
 અકર્મીકને દ્રવ્ય આપે ઉધારે,
 અરે લોભનો યોભ રાખો લગારે. ૫.
 અતિ લોભીયાને ઠગારા ઠગેછે,
 અતિ લોભીયા કુંદમાંડી કુંગેછે;
 અતિ લોભીયા કંઈને છે કિનારે,
 અરે લોભનો યોભ રાખો લગારે. ૬.
 વશીયો નહિ લોકમાં લોભીયાનો
 સગો કે સનેહી કહો હોય શાનો;
 વિવેકે કશું લોભીયો ન વિચારે,
 અરે લોભનો યોભ રાખો લગારે. ૭.
 જનેને ચિતે જે સમે લોભ જાગે,
 અતિ ઝેર તે તો સુધા તુલ્ય લાગે;
 વડેરાતણાં શુદ્ધ વાક્યો વિસારે;
 અરે લોભનો યોભ રાખો લગારે. ૮.
 કહો લોભીયાને દયા દીલ ક્યાંથી,
 અરેકાર આવે નહિ ઉરમાંથી;
 નહિ પાપીયો પેટ પોતાનું ઠારે,
 અરે લોભનો યોભ રાખો લગારે. ૯.
 કરે લોભથી કારમાં કામ ફૂડાં,
 રૂટે લોભીયાને રૂચે કેમ રૂડાં;
 ડરે ના કહે જો હત્યારો હત્યારે,
 અરે લોભનો યોભ રાખો લગારે. ૧૦.
 ખમે લોભીયો દ્રવ્યની બીડ ભારી,
 ભમે લોભીયો નિલ ચેતે બિખારી;
 પડ્યા હોય જો લાખ નાણાં પટારે;
 અરે લોભનો યોભ રાખો લગારે. ૧૧.
 કહી શુદ્ધ શિક્ષા રૂડા લોક કામે,
 દિવે ધારીને નીતિ દલપતરામે;
 અનીનિ તજે આનંદને ઉનારે,

અરે લોભનો યોભ રાખો લગારે. ૧૨.

મનહર છંદ.

ધૃતી ધૃતી ધન ન ધરાયો ધને ધૂરત તું,
 ધીક તારી ધારણા જે ધન ધર્યું ધૂળમાં;
 મતિ રૂપી અમૃત મળેલું મહા મુલ્યવાન,
 મચી મચી રેડ્યું મહા પાપનાજ મૂળમાં;
 તાપનો સંતાપ ને સંતાપ શીત સર્વડાનો,
 સહન કરીને દ્રવ્ય સંચ્યું રહી. મૂળમાં;
 દેહને સદૈવ દુઃખ દોધું દલમંત કહે,
 દમડી ન તોડી તેં દવામાં કે દુકુળમાં. ૧૩.

દોહરા.

સુખથી માગે અલ્પ પણ, મનમાં મોટી આશ;
 ડગયો માગે ટેલીયો, ધમ્મ છે ધન પંચાસ. ૧૪.
 આપેલું પહેચે નહિ, હતા તેહવા ફેર;
 પ્રકાશ આપે નિલ રવિ, રાતે તોય અધેર. ૧૫.
 ગણે ન પીડા પારડી, સ્વારય સરતાં લોક;
 હરખે સ્ત્રી સૂડા ધરી, ગણે ન ગુજનો શોક. ૧૬.

સંતોષ વિષે—ભુજંગી છંદ.

બધા દોષ ને રોષ સંતોષ બાળે,
 તથા સુખ દે દેહનાં દુઃખ ટાળે;
 નરી તાપ તૃષ્ણાતણે તે નકારે,
 સદા સર્વથી શુદ્ધ સંતોષ સારે. ૧.
 જરી જાણ સંતોષની ખાણ જોને,
 ત્રિલોકીતણું તો મળ્યું રાજ તેને;
 ખરેખાત લાગે બોલે સ્વાદ ખારે,
 સદા સર્વથી શુદ્ધ સંતોષ સારે. ૨.
 દીપો દામ દારી લીધો લાભ શાનો,
 મળ્યા લાખનો રાખ જેવાજ માનો;
 જુદો લોભ હાલો દમ્મ છે દગારે,
 સદા સર્વથી શુદ્ધ સંતોષ સારે. ૩.
 ઘટે દેહ તૃષ્ણા મટે કેમ મોટી,
 ઘસે દાપ ધમ્મજા ખમે કેમ ખોટી;
 કરી કાજ ક્યાંદી ન આવે કિનારો,
 સદા સર્વથી શુદ્ધ સંતોષ સારે. ૪.
 જનાવાદી ગોઠે નહિ દોષ જોને,
 રહેછે રૂપાચારની આશ જોને;

યશો લોભ લાંબો જડે જો હનરો,
 સદા સર્વથી શુદ્ધ સંતોષ સારો. ૫.
 મહા લોભ લાગે મળે દેશ મોટો,
 ખરું જાણુ તૃષ્ણાતણુ ખેલ ખોટો;
 બહુ જો જડેતો રડેછે બિચારો,
 સદા સર્વથી શ્રેષ્ઠ સંતોષસારો. ૬.
 ભલા ન્યૂપ પડે ગરીબી ગણુછે,
 તજે સર્થ તે એક બીજાતણુ છે;
 વસી વિશ્વમાં વાત તેતો વિચારો,
 સદા સર્વથી શ્રેષ્ઠ સંતોષ સારો. ૭.
 ધણું લાભ તૃષ્ણા ધટેલી ન લાગે,
 જડે ધી. ધણું તો ધણી આગ જાગે;
 અરે એમ માનો ઉદારી ઉતારો,
 સદા સર્વથી શ્રેષ્ઠ સંતોષ સારો. ૮.
 રજો ને ખપો ખૂબ ઉદ્યોગ રાખી,
 સખે સુખ સંતોષનો સ્વાદ ચાખી;
 કદી દીનતા તો ન આપે ઉચારો,
 સદા સર્વથી શ્રેષ્ઠ સંતોષ સારો. ૯.
 દુખી હોય પોતાયકી કાષ્ટ પ્રાણી,
 જુઓ એ થકી આપ શ્રીમંત જાણી;
 પ્રભુનો પુરો પાડ ધીરથી ધારો,
 સદા સર્વથી શ્રેષ્ઠ સંતોષ સારો. ૧૦.
 હતો એક જોડાવિના રાંક જોવો,
 વિના પાવ તેણે દિકા એક તેવો;
 કહ્યું આયકી તો ભગો જન્મ મારો,
 સદા સર્વથી શ્રેષ્ઠ સંતોષ સારો. ૧૧.
 જપ્ત વિક્રમે પાંડવો દેશ જોયો,
 પુછી રિક્તને રાંક યે ખૂબરોયો;
 ન પામ્યો પ્રભુ હું પુરાં રાજદારો,
 સદા સર્વથી શ્રેષ્ઠ સંતોષ સારો. ૧૨.
 રહે લોભ તો રાંક થૈને રડેછે,
 નકી ડાકણી એક તૃષ્ણા નડેછે;
 કરે તાપ સંતોષ ને નીર ઠારો,
 સદા સર્વથી શ્રેષ્ઠ સંતોષ સારો. ૧૩.
 વસે જો થઇ શુદ્ધ સંતોષ-વાળો,
 મટે માનવી ઇંદ્રનો ઓશીયાળો;
 નહિ કાંઈની તે તમા રાખનારો,

સદા સર્વથી શ્રેષ્ઠ સંતોષસારો. ૧૪.
 ભમે માનવીને ભલી આશ ભાગે,
 દિલે દુઃખની જો પુરી લાલ લાગે;
 પદે પાંઠ આતો પછી શાંતિ પામે,
 રમ્યા છે રડા છંદ દલપતરામે. ૧૫.
 દોહરો.

નાશ થાય કે નવ મળે, તેનો તણ્યે શોક;
 જેનો ઉપાય નવજડે, કાંઈ તણ્યે શોક. ૧૬.
 અંગતણા પણ અંશ નિલ, વધે ઘટે એ ખેલ;
 અંગ રહ્યું તે આપણું, ગયો અંગનો મેલ. ૧૭.
 સૌથી સરસ સંતોષ છે, કરના કેરું કામ;
 રાખો રૂઝી રીતથી, દિલમાં દલપતરામ. ૧૮.

વ્યભિચારી વિષે—ગીતિવૃત્ત.

નિજ નારી વીસારી, પરનારી પર નંજર કુતર થાયે
 તણ નિજ દરનાં દાણા, મુખક સરપનો કરડિયો કાપે. ૧

દોહરો.

ચોરી બૂક ગુનાહ વળી, અધર્મ ને અન્યાય;
 વિવિધ દોષ વ્યભિચારના, કુર્મમાં કહેવાય. ૨.
 લાજ ઘટે સૌ લોકમાં, શત્રુતા શિર થાય;
 અકાળ મૃત્યુ ઉપજે, છવા કદાપિ જાય. ૩.
 કરે કોપ રંતેલી સગાં, કરે કોપ નર નાર;
 કરે કોપ પૃથ્વીપતિ, કરે કોપ કરતાર. ૪.
 ઉત્તમ યુદ્ધ ન ઉપજે, સુજે ન ઉદય સાર;
 ગર્થ ગુમાવે ગાંઠનો, નર કરમ કરનાર. ૫.
 કૂપ પડી મરતું ભલું, પીવું ભલું વિષ પાન;
 અનેક દુઃખની આપણ, નહિ વ્યભિચારી સમાન. ૬.
 નામ યુગડે આપતું, કુળમાં ધરે કલક;
 ટોળે ન કદીયે ધાળતાં, એ લાંછનનો વ્યક. ૭.
 નાક કપાયું તે કદી, ફરી ન સાચું થાય;
 લાંછન લાગ્યું તે કદી, જરતણું નહિ જાય. ૮.
 નાક કપાયું તે ફરી, તેવું ન બને તાત;
 ડાઘ જાય નહિ જરતો, પડી પટોળે ભાત. ૯.
 માણસમાં ઉજળે મુખે, ખોલી શકાય ન યોલ;
 વ્યભિચારીનો વિશ્વમાં, તરણા તુલ્યે તોલ. ૧૦.
 હોય રાય કે રંકે પણ, નિશ્ચે બહુ નિંદાય;
 જ્ઞાન તુલ્ય સૌકો જીણું, જ્યતો પ્રેત જણાય. ૧૧.
 શાણા જન સંસારમાં, કરે ન એવું કામ;

કરનારો કહીયે નહિ, ડાહ્યા દલપતરામ. ૧૨.
 જર મનુષ્યના જશ વિષે, ઉઠે મોટી આગ;
 ઉઘી બુદ્ધિ ઉપજે, ભુગં તેના ભાગ્ય. ૧૩.
 તેવા જનનો સૌ તને, વિશ્વ વિષે વિશ્વાસ;
 નિશ્ચ અતે નરકમાં, વસે જઈને વાસ. ૧૪.
 જૂઠું બોલી જર જન, સહસ્રધા સમ ખાય;
 ચામ ચોરો ચરચાઈને, જર જાહેર થાય. ૧૫.
 નિર્લજ, લુચ્ચો, ચોર, ઠગ, નીચ કામ કરનાર;
 પામે પદવી એટલી, જે જન જગમાં જાર. ૧૬.
 નર તન ધીનો ગાડવો, અળખા અગ્નિ ઝાળ;
 અતિ સંગતથી ઝોગજો, એજ અસલનો ઢાળ. ૧૭.
 સદ્ગુણ સધળા હોય પણ, ચિત ત્યાહો અભિચાર;
 જશ નવ પામે જગતમાં, કરે લોક ધિક્કાર. ૧૮.
 પરાપકાર ધણા કરી, મોટું પામે માન;
 પણ જે જર કરમ કરે, નદી ઠરે નાદાન. ૧૯.
 ધિક તેની ચતુરાઈને, ધિક તેની વિદ્યાય;
 ધિક તેના ગુણ સર્વ જે, અભિચારો કહેવાય. ૨૦.
 બહુ પામે ધિક્કાર તે, જર મનુષ્યની માત;
 હોત રહી જે વાંઝણી, સદ્ભાગી કહેવાત. ૨૧.
 કુળ અજવાળા કારણે, માગેછે, સૌ પુત્ર;
 જર-પુત્ર જે જનુભિયો, સળગ્યું તે ધરમુત્ર. ૨૨.
 જર મનુષ્યનું હંવતર, ધૂળધાણું કહેવાય;
 તે કરતાં તો તે બહું, જે તન છુટી જાય. ૨૩.
 જણે મનમાં જર જે, નથી જાણતું કોય;
 લંપટને લજ્જા નહિ, તરછોડે જન તોય. ૨૪.
 પછવાડે પાપી કહી, પાડે જન પરતાળ;
 સદ્ગુણ હોય સહસ્રધા, ગુણ બદલે દે ગાળ. ૨૫.
 ઉત્તમ જન તો એહની, સોગતથી શરમાય;
 કોષ કદી પણ તેહને, ઘાલે નહિ ધરમાંય. ૨૬.
 અર્થ ગણાયે વિશ્વમાં, એવાનો અવતાર;
 મુખ્યા પછી પણ મુલકમાં, અપજશ રહે અપાર. ૨૭.
 પછી કદી પરતાઈને, અવગુણ છોડે એહ;
 તોપણ હવે ત્યાં લગી, રજો ન તોમત તેહ. ૨૮.
 પાછળથી પરતાય પણ, અતે નહિ ઉપાય;
 પડી પડોજે ભાત તે, હણ્યું થતાં નવ જાય. ૨૯.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

તે પછીથી પસ્તાઈ પુરો કહી, જરો થકી ડરતો રહે જાણી;
 તો પણ તેતણી ઠાળી રજો નહિ, જે અપકીર્તિ જર જાણી;
 કાઠિઉપાય કરે દલપત, પછી ન ચડે કદી મોતીનું પાણી. ૩૦

દોહરા.

અણભાવ્યું સંભારતાં, ઉપજે ઉલટી જેમ;
 વરણવતાં અભિચાર^૧, પણ ત્રાસે મુજ મન તેમ. ૩૧.
 શોભા માટે નથી સૂચ્યાં, એમ વિચારો ઉર;
 સ્ત્રી ઝંઝર ગજ ઘંટછે, દેખી ખાસવા દર. ૩૨.
 જરે મરે પણ નહિ ડરે, થતાં અંગનો ભંગ;
 મોહવડે ઉપર પડે, દીપક દેખી પતંગ. ૩૩.
 જે ચેતી ચાલે નહિ, ઠાલી ઠોકર ખાય;
 પછી તે સજ્જન પાંચમાં, ઉચ્ચરતાં શરમાય. ૩૪.

શાદૂલ વિકીરિત વૃત્ત.

રે રૂડી ધડીયાળ હાલ તુજનો, ધાંટો દિસેછે ધટયો;
 સાચી વાત ગુણાવઆવ સધળી, જે શબ્દ સાચી મટયો;
 મારા મિત્ર પવિત્ર વિપ્ર તુજને, વાર્તા કહું શી કથી;
 ઠાલી ઠોકર ખાધો તેથી ઠણુકો, થાતો નથી દીકથી. ૩૫.

અદેખા વિષે.—દોહરા.

વણ પાવકથી પરજો, અદેખાંતણું ઉર;
 અત્યંતણી ઉદ્વેગતા, જેષ ન શકે જર. ૧.
 શકે નહિ ગુણ મેળવી, રાખે દંદ્યે રાખ;
 અકળાઈ પર ઉપરે, મિથ્યા મરે દોષ. ૨.
 દિલમાં પ્રભુથી નવ ડરે, વિશેષ રાખે વેર;
 અતે તે હલકો પડે, ઝાઝું રાખી ઝેર. ૩.
 આંચ ન આવે સાચ્યને, બજે અદેખો આપ;
 નિશ્ચે કોઈ સમે નડે, તેને તેનું પાપ. ૪.
 અદેખાંતણી આંખમાં, કમળા કેરો રોગ;
 પીળું દેખે પર વિશે, રોગનજો સંભોગ. ૫.
 પડતી ઇચ્છે પરતણી, ચડતી આપ ચલાય;
 પણ પાપી શું કરી શકે, ધાર્યું ધણીનું યાય. ૬.
 પરમેશ્વર જે પાપરો, શત્રુથી શું યાય;
 પયરા દેકે પાપી તે, કૃત્ર યજ્ઞ દેલાય. ૭.
 ઇચ્છે જેનું અવરનું, એનું આપનું યાય;
 નહિ માનો તો કરી જુઓ, તેથી તુરંત જાણાય. ૮.

૧ એક સરદારે પરકીયા નાવકાવિમે એક દિવસ

સ્વચાલું મને કહ્યું સારે મેં ના દોહરો મને કંઈ હતો.

જે તન નરો કરી જગમાં, નિજ આપર આપકરે ધૂળધાણી;

પરતું ખોંગાડતાં પડે, જોખમ આપ જરૂર;
 પ્રજાળતાં “શિવપુત્ર”ને, પ્રજાળ્યું લંકાપુર. ૯.
 તદખીરે તરકટ કરી, પડે તોમત પાંચ;
 પણુ સૌ જાણો સાચને, કદી ન આવે આંચ. ૧૦.
 જોર વિના સન્મુખ રહી, જો રવિના સન્મુખ;
 રહ્યો ઉભો રજ નાંખશે, પડે પડને મૂખ. ૧૧.
 કર્તારે કોકિલતણો, રચ્યો મધુર શુભ રાગ;
 અદેખાઈ ઉરમાં ધરે, કોકિલ ઉપર કાગ. ૧૨.
કવિત. ચંદ્રમહુલુ વિશે-પૃથ્વીપ્રતિ ઉકિત.
 ભાતુતણી પ્રભા, ભૂમિ તુજપર ચંદ્રપર,
 પડતી હતી, હતી રીતિ તે કેક કાળની;
 ઇંદુ પ્રભા પામી તને, આપતો ઉજેશ લેશ,
 તેં વિશેષ લોભે ગતિ કાંધી જોડા ખ્યાલની;
 તેં જાણ્યું ને વચ્ચે પડી પામું હું બધો પ્રકાશ,
 ચાલો દલપત ચાલ, ચાહોયાની ચાલની;
 ઇંદુમાં અંધાઈ થતાં, તુજમાં અંધાઈ થયું,
 ચેતી લે અચળા ચૂક, તે તારી કુચાલની. ૧૩.

વાદવદવા વિષે તથા પક્ષપાત વિષે.

દોહરા.

સરસ ચિત્ત ચરચાવિષે, સંપ તથા સંતોષ;
 દ્રેષ યુદ્ધિ ચરચા વિશે, કલેશ વૈર ને રોષ. ૧.
 કરીયે ચર્ચા જ્ઞાનની, અતિ ઉમંગ ધરી ઉર;
 પકડે રૂપ લડાઈનું, દેખી ખશીયે દૂર. ૨.
 માન તજીને માનીયે, બલે પ્રકારે બૂલ;
 તો સીધો રસ્તો જડે, ફોગટ તજીયે પુલ. ૩.
 અસલ ભાષણ ધરશા, નિર્દયતા દિલ રોષ;
 દુર્વક્તાદિ દુરાગ્રહે, દિસે ધણેરા રોષ. ૪.
 આપ આપની સ્થિતિ તરફ, તાણુ ખેંચનું તાન;
 શિયાળ તાણે શીમભણી, વસ્તી સન્મુખ આન. ૫.
 વાદીથી ડરો વેગળા, ઉભા રહ્યો આપ;
 વાદી આગળ હોયછે, કોણી કાળો સાપ. ૬.
 કહ્યો કરવો નહિ કોઈએ, વાદીનો વિશ્વાસ;
 સંભળાવીને મધુર સ્વર, પકડે નાંખી પાસ. ૭.
 ને વાદીના જોડોયા, ઝેરી જાતે હોય;

૧ શિવ પુત્ર-હનુમાન.

તે વાદી સાથે સંજન, વાદ ન કરશે કોય. ૮.
 માને તેને મુખચક્રી, દ્રેષએ શુભ ઉપદેશ;
 નહિ માને તો તે વિષે, દિલ નહિ ધરીયે દ્રેષ. ૯.

મનહુર છંદ.

પેમાને ફેમો પુછે છે પૃથિવીમાં પ્રતિવર્ષ,
 મેહ ઝડી માંડેછે ચોમાસે માસ ચાર ને;
 એક મેહ હશે કે જરૂર હશે જુજુઆ તે,
 પેમો કહે એકજ છે એકજ પ્રકાર ને;
 ફેમો કહે તારે કહે એકજ મનાય કેમ,
 જોશીઆએ જુજુઆ બતાવેલાછે ખાર ને;
 કહે પેમો તારી સાથે કરે કોણુ આચકુલ,
 જા ફેમા તે જુજુઆ છે તું તો તારે ધારને. ૧૦.

વિરોધાભાસ.

વાદ વાદવાયકી વિરોધ કોષ વધી જાય,
 વાદ વાદવામાં કરશે કાર નથી કહીએ;
 વાદ વદી વરો કરી વિત્ત નહિ વાવરીએ,
 વાદ વદી સામે પૂર પડીએ ન નદીએ;
 વાદ વદી જમણુ ન જમીએ જરા વિરોધ,
 વાદ વદી લડીએ ન ગડદા ગડદીએ;
 વાદ વદવામાં કોટિ કષ્ટ દલપત કહે,
 નિશ્ચિંત નહારાથી નહારો વાદ વદીએ^૧. ૧૧.
 હુંકારા હુંકારા કરી જોલે જ્યાં નહારા જોલ,
 ભાળી એવા ભુરા લોક ભય પામી ભાગીએ;
 દ્રેષ કે કલેશનો પ્રવેશ લેશ દેખીએ તો,
 કરીને નિકાલ તતકાળ તેને સાગીએ;
 છેક જ્યાં વિવેકહીન લાંચકી તો છુટવાને,
 લાખ વાર તેને લળી લળી પગે લાગીએ;
 કહે દલપત માફ મગાવે જો ચાર વાર,
 ચાર વાર શું હનુર વાર માફ માગીએ. ૧૨.

દુમિલા છંદ.

શુણુરે નટ શુદ્ધ શિખામણુ સારો, ફપાર્યો તને સમજાવુંકી;
 શિરસાત ઘડા ધરો બાળક જે લઈ, દોર ચડી ઉતરો દુઃખી;
 કરો કોડ કળા દલપત કહે, અખ ખેલ કરીશ મરીશ મથી;
 ન બદુ કથવા નિરધાર કર્યો, નર તે તુજને બદનાર નથી. ૧૩.

૧ એવો અર્થ જણાય છે કે નહારા સાથે નહારો વાદ વદીએ પણ ખરો અર્થ એછેકે વાદને નહારાથી નહારો કહીએ.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

વાચાળજે વાદ વ્યાજ થાપે, તથાપિ તેસસ કરીજ આપે; બરી સભામાં શત વાર બૂલે, તથાપિ છબેકદોના કખૂલે. ૧૪.
વાચાળ શું હોડ કદી ન કીજે, બહ્મગરોથી બળખાંધીબીજે; સુજેનતેનાસઘળા શિરસ્તા, વિચિત્રતેનાછળનીવ્યવસ્થા. ૧૫.

સોરઠો.

જેને જેનું બાન, તે સમજે તે વાતમાં;
અચરજ ધરે અબજ, માનેનહિ મનાવતાં. ૧૬.

માલિની વૃત્ત.

અણુસમજી જનોના સંશયો સઘ છૂટે;
પણુ સમજી જનોના સંશયો તો ન ખૂટે;
સરળ મન જનોની ભાગતાં બિધ ભાગે;
કુટિલ જન કદાપિ જગતા તે ન જાગે. ૧૭.

દોહરા.

શુભવા ઇચ્છે તેહને, કહોયે આપ વિચાર;
હઠ પકડે તો તે પછી, તજી દેયે તકરાર. ૧૮.
હઠ પકડે જે હોય શકે, તે સમજે પણ તોય;
હોડે કદી ન હાલણે, હૈયામાં હા હોય. ૧૯.
મમતી જન માને નહિ, ભલે કરેલી બૂલ;
હૈકું તેતું હા કહે, કરે ન છબ કખૂલ. ૨૦.
મૂરખ જીવ જતાં લગી, છોડે નહિ છછેડ;
મકોડો મૂકે નહિ, બચકું વૂટે કડ. ૨૧.

પક્ષપાત વિષે.

દોહરા.

પરપક્ષીના સદગુણો, નિજ પક્ષીના દોષ;
હુંગર સમ દેખાય નહિ, એ મોટો અફસોસ. ૨૨.
સરસપણું સમજાય નહિ, જે પરપક્ષ જણાય;
સરસ રસોઈ શુદ્ધની, દેખી ન દિજ લોભાય. ૨૩.
ખાતે ગાજી ખેલતાં, ખોલે પક્ષે ખોલ;
કરશે કેવા ન્યાય તે, તેનો કરોયે તોલ. ૨૪.

ઈંદ્રવિજયછંદ.

ભાળીયે ભૂતને ભાંગ વિશ્વતિજ, આસનતે વૃષભાસનનું છે;
જ્યાં પરપાત્રી વિદારનું વર્ણન, ગાયન તે ગરડાસનનું છે;
મૂમતિ ઝિજ્ઞાસિતે મદિર, બળધનું જે નિજ શાસનનું છે;
જ્યાંપક્ષપાત પુરો દલપત, વડું રથગ વાદવિલાસનનું છે. ૨૫.

ક્રોધવિષે—ઈંદ્રવિજય છંદ.

ક્રોધ કરે ચિત્તમાંહિ ચડાઇ, લગાઇ ન ધારો શકેજ ઉધારે;
અર્થ સમર્થથી વેર વધારો, અનર્થ કરે, નહિ અર્થ સુધારે;
પાપ અને પરિતાપ અમાપ પ્રકાશો, કરી પછીઆપવધારે;
ક્રોધ ક્રોધો કરે દલપત, કરે વળી ક્રોધ વિરોધ વધારે. ૧.

દોહરા.

કદો તેને હણીયે નહિ, જે રોસ બહુ ચઢો જાય;
મારીને રોલું પડે, પરતાવો પછી થાય, ૨.
દીશ ન સૂજે રીસમાં, નહિ સૂજે દિનનીશ;
ડર વિસરે જગ દીશનો, ચડે હૃદયમાં રીસ. ૩.
ક્રોધી વૃપને દૂરથી, કરોયે સદા પ્રભામ;
જે અડકે જઇ અગ્નિને, દાઝે દલપતરામ. ૪.
કૂર સ્વભાવિકું કદી, મોત કમોતે થાય;
વાધ અજડીમાં પડ્યો, કોણ કાઢવા જાય. ૫.
ક્રોધી પાસે કીછીયે, વિચારીને વિશ્રામ;
આવળીયા તળ ખેરીયે, ડરતા દલપતરામ. ૬.
ક્રોધી જનને આશરે, કરોયે નહિ વિશ્રામ;
જ્યાં આવળ તે ખોરડી, રહો ન દલપતરામ. ૭.
ખજ સગે સજ્જનતણું, કરે સ્વભાવિક અંગ;
પાણી પણ ઉતું બજે, પડતાં તાપ પ્રસંગ. ૮.
જ્યાર્ય ઘાટ જણાયતો, રહે ન ધરસો રોપ;
વક્રપણુ નિજ વદનમાં, દર્પણુનો શો દોષ. ૯.
જે આવે મન આંજળો, સાલસ જીવર્મો જણાય;
રૂ જેવું પોચું નથી, વળથી ધાંસી થાય. ૧૦.
પ્રતાપ પામી જે તપ્યો, વિનયે શાંતિ ધરે ન;
અહતે દિન પથર તપ્યા, નમતે તરત ઠરે ન. ૧૧.
મગજ જેહનું પવન વણ, તેનો શો વિશ્વાસ;
પવન કદી વૃદ્ધિ કરે, કદી વૃદ્ધિનો નાશ. ૧૨.
ગંભીર મન આકાશમાં, પવન કહે જે કોય;
જેમ જીવો જીવે રથજે, પવન પાતળો દોષ. ૧૩.
પતંગ પામર પ્રાણીને, સંગ સમિરે ભરાય;
દોરી જાય જલ્દા સુધી, ત્યાં સુધી ને જાય. ૧૪.
ચડે જે સમે જેસમાં, તે શું ન કરોયે તાણ;
શિખ દેતાં રોહણીને, મેનાના અન પ્રાણ. ૧૫.

૧ જીવે-જેમ જેમ ઉગી પદવી મૂકે તેમ તેમ
મગજમાં પવન મુજબ ચોટા રાખે.

૨ સમીર-પવન.

યોગ્યરૂતે ઉપયોગથી, દુર્ગુણ પણ વખણાય;
કરીયે ક્રોધ અસહ્યપર, તે તે ગુણ કહેવાય. ૧૬.
છેક તીવ્રતા ને તને, નરમાં તે ન ગણાય;
શશિ શીતળ શામાતણા, વદનતુલ્ય વખણાય. ૧૭.
રસ ગમ્ય શીતળ વચનમાં, ક્રોધી કથ રખાય;
કાસકરસ જળમાં રહે, નહિતો ભડકો થાય. ૧૮.
નરમ ગરમ મળીને નિમે, નિમે ન સરખાં બેય;
રહે રાખમાં દેવતા, દારમાં ન રહેય. ૧૯.
ધરમ્મતરમાં ધુમ્વણું, આંદી ધુટી અલત;
ધીરજથી ધાગો નિમે, તોતો તોડે તંત. ૨૦.
ધૂણું થયે ધટ પાપતો, રહે હરિજન સાથ;
આવરણ આવી રહે, અહિ^૧ મુખ ધાલે હાથ. ૨૧.

ક્ષમા વિષે—મનહર છંદ.

અવનીના, જેવી ક્ષમા રાખવાનો ઉપદેશ;
સારા જનોને સદૈવ શાસ્ત્રકારો કરેછે;
છેદન તાડન સહે લુટી લેતાં ના ન કહે,
દુષણ ધરે તપાપિ ધીરજ છે ધરેછે;
તે તે બધું ખરૂં પણ તાપ દીધે તપી જાય,
ઝાટલી ખામી તો ક્ષીતિની ક્ષમામાં કરેછે;
તાપ^૨ દીધે તપે નહિ કહે દલપતરામ,
ક્ષમા ધર જન એવી ક્ષમા ધરી કરેછે. ૧.

દોહરા.

ગાળ સહન કરીયે સદા, ગાળે ગુમડ ન થાય;
જે ગમાર જન ગાળ દે, મુખ તેનું ગંધાય. ૨.
વણ સમજૂ વાવાહમાં, હુજત કરે મતિ હીણ;
દેશ દેશનો, શિરસતો, પૂછી થવું પ્રવીણ. ૩.

મનહર છંદ.

માંડવીઆ મુંઠીએ મુંઠીએ મીઠું^૩ મારે સારે,
ધીરજ કરીને આડી હાલે એક ધારીએ;
હુકારા હુકારા કરી કેક તિરસ્કાર કરે,
ગમે તેવી ગાળો દે તે ઉરમાં ઉતારીએ;
કેક આવી પટ ફાડે, કેક આવી હેસા પાડે,

૧. અહિ—સાપ.

૨. તાપ—ધમકી.

૩. એક પ્રાંતમાં એવો માલ છે કે વરતોરણ છખવા આવે સારે માંડવીઆ ગીકાના ગાંગડા તેને મારેછે, અને ઝાલાવાડમાં વરનાં લૂગડાં ફાડેછે.

કેકતો દેખાડે ડર હિમત ન હારીએ;
કહે દલપતરામ તોરણ જવાને ઠામ,
તોરણનું ધોરણ આ શાણા યૈ સભારીએ. ૪.
દોહરા.

સાકર તને ન સરસપણું, સોમલ તને ન ઝેર;
સજ્જન તને ન સહનતા, દુરજન તને ન વેર. ૫.
કહે નપુંસક પુંશ્વલી, બુધ ન કરે વ્યભિચાર;
ક્ષમા ક્ષમાધર નવ તને, હાથે કહે હજાર. ૬.
હાર વિષે ગુણ હોયછે, શીતળ સુવાસદાર;
મળતાં શોભા માનજો, હઠીલા જનથી હાર. ૭.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ખરેખર જે મુખ છે ક્ષમામાં, રહ્યું નથી તે સઘણ રમામાં;
રેઝર કેરી ભગિની રમાછે, મુધમની પાની ખરી ક્ષમાછે. ૮.
ક્ષમાથી શત્રુનો ફળેતો યારો, જે આપણું સસપણું જણાશે;
ક્ષમાથી યારો જશકામ હામે, કિલે વિચાર્યું દલપતરામે. ૯.

દોહરા.

સમર્થ યૈ રાખે ક્ષમા, જીવાન છતે કામ;
એજ અધિક વખણાયછે, દાખે દલપતરામ. ૧૦.

કેઇનું લલું કરવાથી પ્રભુ રીઝે છે તે વિષે.

દોહરા.

કરીયે સાફ કેઇનું, એજ ધર્મનું કર્મ;
ખીજા કલિપત ધર્મ છે, મનમાં સમજે મર્મ. ૧.
તે માટે મનમાં તમે, કરજો પ્રથમ વિચાર.
આ કરવાથી કેઇલો, યારો પરાપકાર. ૨.

હરિગીત છંદ.

તું તીર્થમાં જ્યાં ત્યાં વિચરતો ધર્મ જાણીને ધર્યો;
વૈરાગ્યથી વસ્તી તજીને વનવિષે જૈને વર્યો;
ભગવાં ધરીને ભટકતો રહ્યો ચેટ ભીખીને ભર્યો;
શી રીત ઇશ્વર રીઝશે તે સાફ કેઇનું શું કર્યું. ૩.
તે નિલ રનાન ત્રિકાળકાધુ, આહો ગોમય યોગીને;
તે ખંચગળ્ય વિશેષ પ્રાશન કીધ ધોળી ધોળીને;
આહાર એકજ વાર કરવો એવું વૃત તે આચર્યું;
શી રીત ઇશ્વર રીઝશે તે સાફ કેઇનું શું કર્યું. ૪.
તે હોમ હવન ધણા કર્યા થી હવનમાં હોમમાં ધણા;

તેં ચાલતી નહોતે ચઢાવ્યાં, દૂધ દહોં આપોતણાં;
 બહુ વર્ષ મુખ મુનિવ્રત ધર્યું તે દીક તુજ મનમાં દ્યું;
 શી રીત ઇશ્વર રીઝશે તેં સાફ કોતું શું ક્યું. ૫.
 તેં નવ નવાં નૈવદ કરોતે તે પ્રસાદી તુ જાઓ,
 ઉપવાસ ને એકાચ્છણાં કરી દેહને બહુ તેં દમ્યો;
 ખાડો ખણીને ડાટીયું જે અન્ન જમતાં ઉગર્યું,
 શી રીત ઇશ્વર રીઝશે તેં સાફ કોતું શું ક્યું. ૬.
 તેં પ્રાર્થના પ્રભુની કરી મુખ વિવિધ વચન ઉચ્ચારીને;
 તેં સ્નોત્ર પાકે ઘણા કર્યા નિત નિલ નિયમો ધારીને;
 ગદગદ સ્વરે શુભગાન કરતાં આંખથી આંસું ઝર્યું;
 શી રીત ઇશ્વર રીઝશે તેં સાફ કોતું શું ક્યું! ૭.
 ભગવાન લૂખી ભક્તિથી રીઝે નહોં રજમાત્ર તે;
 પણ ભક્તિ પરઉપકાર સાથે યાય પ્રભુપ્રિયપાત્ર તે;
 તેં વગર વાદ વિવાદ કીધા કામ તેથી શું સર્યું,
 શી રીત ઇશ્વર રીઝશે તેં સાફ કોતું શું ક્યું. ૮.

દાહરો.

સાફ કોતું શું ક્યું, એ ઉર વિષે વિચાર;
 ઊંડા ઊંડા ભેદની, તજ બીજી તકરાર. ૯.

કુળદીપક વિષે.

દાહરો.

સ્નેહી, શુણી, સુપાત્રતા, કરે પ્રદાશક કામ;
 જોતિ જગમગે જશ તણી, નરકુળદીપક નામ. ૧.

કવિત.

સ્નેહ તો ઘટાડે નહોં મેંશ તો લગાડે નહોં,
 સ્પાત્રને તપાડે નહોં પોતે તપી તનમાં;
 ઝગુણને ન ન્યુન કરે, પૂકે ન અંધાઈ ધરે,
 પ્રાણને ન પરહરે ભરાઈ પવનમાં;
 જ્યશ રૂપી જ્યોતિ જેની જામિની ને દિન ઘટે,
 જેને સગે કોઈ દાઝી સુઝાય ન મનમાં;
 ઘણે દલપતરામ, દીસે એવા કોઈ કામ,
 કુળના દીપક ભાગ્યશાળીના ભવનમાં. ૨.

પ્રભુના આપ્યા વિના કંઈ પગાય નહિ.

હુમિલા છંદ.

નિજ દેશ તજ પરદેશ વસે, વર્ણો કસેદા વિશેષ દસેદા સહે;

૧ સ્નેહ-પ્રેમતેલ, ૨ પાત્ર-સાવકનન-કોટીયું.

૩ શુભ-સદશુભ-દીવેદ.

શુભ સંગ સદા અણભંગ સજે, રણવા અતિ અંગ ઉમંગ રહે;
 અણભીત યદનર નિલ ભમે, નિજ ચિત્ત નિમે અતિ વિત્ત મહે;
 પ્રભુદત્ત વિના પણ વિત્ત મજે, નહિ સલ ગિરા દલપતકહે. ૩.

પ્રજાપતે રાજના ધર્મ.

મનહર.

રક્ષણ કરીને વિદ્યા વિચક્ષણ કરે વળી,
 લક્ષણ સુધારી અપલક્ષણ મટાડે છે;
 શીખવી ઉદ્યોગ સદા સુખનો સંતોગ સજે,
 અંગમાંથી આણસના અંશને ઉગાડે છે;
 ચિત્તમાં ખચીત હિતચિંતન હમેશાં કરે;
 શત્રુસામે સજ્જ થઈ શત્રુને નસાડે છે;
 પિતા જેમ પુત્રને પમાડે છે પરમસુખ,
 પ્રજાપતિ તેમ સુખ પ્રજાને પમાડે છે. ૧.
 ઉપયોગી વિદ્યાનો જે અધિક અભ્યાસ કરે,
 તે જનને તો અધિક ઉત્તેજન આપવું;
 અનેક પ્રકારની કળા કુશળતા શીખ્યાવું,
 જનહિતકાળ જૂઠું જૂઠું ખાતું યાપવું;
 અતિ ઉપયોગી ગદ્ય પદ્યના રચાવી ગ્રંથ,
 જ્ઞાનદાન દઈને અજ્ઞાન કટ કાપવું;
 ખૂરી ચાલવાળાને ખૂરાઈ સમ સજ્જ કીજે,
 સારી ચાલવાળાને તો કદી ન સંતાપવું. ૨.

દાહરો.

પુસ્તકશાળા પ્રાદ સહ, સજે સંપ્રદર્યાન;
 પ્રજા જનોમાં જે યદી, વધે વિશેષે જ્ઞાન. ૩.

ઉદ્યોગ.

દાહરો.

વિશેષ વિકાસ મળી, વિધ વિધ કરે વિચાર;
 અધિપતિના આશ્રયવટે, ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૧.
 કારીગરી અનેકધા, શિખવે શીખવનાર;
 તો એવા ઉદ્યોગથી, ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૨.
 જે શાળા ઉદ્યોગની, યાવે દાને દાર;
 ગરીબ ગૂંચરો કરે, ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૩.
 દેમ તથા પરદેશના, હુમર કરે જલદ;
 સાથે સાંગા વત્ર તો ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૪.

નિશ્ચયી નર નારિયો, આવે વર્ણ અહાર;
કોડે કામ કરે સહુ, ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૫.
હુહારને સૂતારનું કોઈ કામ કુંભાર;
કોઈક કડીયાનું કરે, ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૬.
રસ્તાની જે જાણુએ, તર કરીએ તૈયાર;
તો તેવાં તરવરથી, ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૭.
સરિતા સરોવરો તટે, વાવે તર આ વાર;
તો તેવાં તરવર થકી, ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૮.
કામ કરે જો લાંબુ જન, લાંબને અંત્ય પગાર;
ઉપરની અક્ષલ થકી, ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૯.
જો સાધારણુ ધર કરે, ધણું શહેર મોઝાર;
તો તેનાં ભાડાંતણું, ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૧૦.
માગે કોઈ મનુષ્ય જો, મજુર કામ કરનાર;
તો તેમાંથી મોઝલે ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૧૧.
જડે ન ધધો જોહને, એનો એ આધાર;
ઉપરીને પણ એ થકી, ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૧૨.

અધિપતિ એ ઉરકેરોને, કરવાં એવાં કામ;
કુખી પ્રજા જનનાં હુખો, તેથી ટળે તમામ. ૧૩.

ઉદ્યોગદા મંડળી વિષે લાવણી.

“નરસે મેતો ભગત બ્રાહ્મણ જૂનાગઢના
રહેવાશી” એ રાગ.

એક મંડળી એવી સ્થાપો જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૧.
ભૂખે મરતા બીખે ભમતા, પીડાના પોકાર કરે;
ભૂખે મરીએ ભૂખે મરીએ. એમ કરે ઉચ્ચાર અરે;
કામ ન સંજે લાજ ન મૂકે, તેહ રહ્યા ધર આંહિ રડે;
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૨.
ધણા જનો નિજ ધાત કરેછે, અજ વિના અકળાઇને,
કોઇ મરે ઉપવાસ કરીને, કોઇ મરે વિષ ખાઇને;
ભાગ્યહીણાં ભીખારી થઇને, બહુકુખથી મુખથી બખરે;
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૩.
સરજૂ ગંગા સિંધુને તટ, તાપી રેવાને તીરે;
રસદાયક તરૂંઓ રોપાવો, સીંચાવો નદીનાં તીરે;
જવ ડાંગર જેવાં વવરાવો, પટ જ્યારે ખુટતાજ પડે,
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૪.

શાક ખટ્ટા સરણુ વાવો, ઉપજવો ખોરાક અતિ,
જળને પાડે અંત જડે ને, રહે ન આમી એક રતી,
નરને કે નારિને નિશ્ચે, જૂજતણું નહિ દુઃખ નડે,
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૫.
કોડા માણસ કામે લાગે, તોપણુ ખુટે કામ નહીં,
એવાં તો ઉદ્યમ ઉપજવો, શાણા જન સજિ બુદ્ધિ સહી;
વિશેષ ઉપજે અન્ન અને ફળ, વિશેષ જનનાં જીવ વડે
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૬.
પર્વત ખોદી ખેતર કરશે, માણસ જે મંચા રહેશે,
ખારા પટમાં ખાતર નાંખી, અનાજ ઉપજવી દેશે;
પૃથ્વી પણ પડતર છે પુષ્કળ, નિહાળતાં નજરેજ મડે,
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૭.
પશુઓના પૈસા ઉપજે છે, પેપટ મેના મોર પળે,
અતિશે એતો વાત શરમની, માણસને ન અહાર મળે;
નિશ્ચયી નિર્માલ્ય થઇને, રાત દિવસ રોતાં રખડે,
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૮.
પ્રસિદ્ધ એમ કરો પુરપુરમાં, જડે નહીં ઉદ્યમ જોને,
તે ઉદ્યમ માંગો અમ આગળ, અન્ન વસ્ત્ર દેશુ એને;
પછી વિશેષ પગાર મળે તો, લાંબજો નહિ કોઇ લડે,
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૯.
ખાણો લોહાની ખોદવો, ખાણ કોયલાની ખાસી,
કાચ તણા સામાન કરાવો, સમજી સ્વદેશના વાસી;
હુનરવિષે હુશિયાર કરો જન, ઘાઠ અનેક પ્રકાર ધડે,
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૧૦.
એ મંડળીને પણ એમાંથી લાખો ધનનો લાભ થશે,
કામ પુરા પરમારથનું છે, ભૂખમરણું દુઃખ જશે;
સહાયતા શ્રી હરિની માગો, તોએ કામ નહીંજ અડે,
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૧૧.
અંગ ભગાવી એકે ઉદ્યમ, કરવા જોએ જણાય નહીં,
તેવા પામર જનને પાળો, નસે નિરા શ્રિત સ્થાન રહી;
માગે ભીખ મક્કતનું ખાવા, તો પોલીસ તેને પકડે,
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૧૨.
એક પિતાની પ્રજા આપણે, એક કુટુંબી સૌ છઠ્ઠાએ,
જૂખ્યાં ભટકે ભાંડું આપણાં, કેમ કઠોર દિલે થઇએ;
દલપતરામ કહે. દિલ દાઢે, ધીરજ કેમ રખાય ધડે,
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૧૩.

વિનય^૧ ક્ષમા.—દોહરો.

પ્રભુ તુજ પરમ કૃપાતણું, દિન દિન દે મુજ દાન;
ભાવ ભલે તુજને ભળું, ભય ભંજન ભગવાન. ૧.

મોતીદામ છંદ.

ભળું ભય ભંજન શ્રીભગવાન,
તળું અતિ અંતરથી અભિમાન;
સળું મનમાં રૂઝો મેર સમાન,
ગળું નથી તોય કરું ગુણગાન. ૨.

જમાવો પ્રભુ પદ પૂરણ પ્રીત,
નમાવો વળી નિજ મસ્તક નિત્ય;
ક્ષમાવો ગુના કહું ખૂબ અજિત,
શમાવોજ ઘો દુખ શોક સહિત. ૩.

વડા ધણ છો જન અંતર જાણુ,
વડા ઇતિહાસથી ખરી ખાણુ;
વડાઈ વહે વળી વેદ પુરાણુ,
વડા ઇતિહાસ વિષે સુવખાણુ. ૪.

કરેલ તમે સગળાં શુભ કામ,
ભરેલ તમે જળસિંધુ તમામ;
ઠરેલ તમે સઘળે પણુ દામ,
ધરેલ તમે નિજ અભય^૨ ધામ. ૫.

પુરાતનમાં પણુ તૂંજ પ્રસિદ્ધ,
પુરા તનમાં પણુ તૂંજ પ્રસિદ્ધ;
પુરા તનમાંપણુ તૂંજ પ્રસિદ્ધ,
પુરાતનમાં પણુ તૂંજ પ્રસિદ્ધ. ૬.

કરો કરી સંપુટ હું કહું આજ,
કરો કશણુ કરીને મુજદાન;
કરોધ કુસંગ કુમારગ સાજ,
કરોડ પ્રકાર કરે નહિ રાજ. ૭.

કુમારજ હું પ્રભુ તું મુજ તાત,
કુમારજ જૈ કરી મેં કુડી વાત;

કુમારગી થાય કદી તનું^૧ જાત,
કુમા રહિ^૨ કોઈ ધડે નહિ ધાત. ૮.

ભલા થઈ માફ કરો મહારાજ,
ભલામણુ ઓટી^૩ છે મુજ આજ;
ભળાવિશ કાંઈ જોગુ નહિ કાજ,
ભલાઈ તમારો ભુલું કદી નાજ. ૯.

પુરાણુ કરાન કહે સહુ આમ,
પુરાણુ પુરૂષ તમારું^૪ નામ;
પુરાં નગરો કરીયાં જનન કામ,
પુરાં જડ જે ન કરેજ પ્રણામ. ૧૦.

કુચાલ ભરી જન જેતણું ટેવ,
કુચા મુસનાર ભજે અન્ય દેવ;
કુ આકર થૈ ન સજે તુજ સેવ,
કુચાલન તેનું થશે તતખેવ. ૧૧.

દિસે દિશ તે રચના રચી. દત્ત,
દિસે તુજ શક્તિ મહા ઉત્તમત;
દિશે મુજ આપો વિદાર વિપત્ત,
દિશે^૩ તુજ દેખી કહે દલપત. ૧૨.

દોહરા.

પ્રેમે પ્રભુની પ્રાર્થના, એ રીતે કરી આજ;
શ્રુ જન મન રંજન કયા, શુભભરી સમા સમાજ. ૧૩.
આતા સન્ન જન સહુ મુણો, ક્ષમાતણું આખ્યાન;
તે મુણતાં સહેજે ટળે, અંતર ગત અજ્ઞાન. ૧૪.

ભુજંગી છંદ.

ક્ષમા ગૂણ મોટો ધણો માનવીમાં,
નદી મધ્ય મોટા પણું જનનીમાં;
ક્ષમાથી બને સોકનો લાવ લીને,
ક્ષમા રાખવાથી રમાનાય રીઝે. ૧૫.

ક્ષમા ખર્જ જે દાયમાં ઓક દોમે,
કહો શત્રુ તેને રહે કેમ કેમે;
ક્ષમાથી બધા વિશ્વને વશ કીને,
ક્ષમા રાખવાથી રમાનાય રીઝે. ૧૬.

ક્ષમા મેળવે માનવી જેન મોટું,

૧ ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીની શાખા; અ-
થવા સ્વતંત્ર પ્રસ્તકશાળા ભાવનગરમાં સ્થાપન થાય
તો સાર એવું ધારીને સને ૧૮૫૯ માં મુંબઈ જ-
તાં ભાવનગર યદને જનું અને તે વિષે પ્રયત્ન કરવો
એવું સોસાયટીના સેક્રેટરીએ કલાથી હું ભાવનગર
ગયો હતો અને આ કવિતા રચીને લઈ ગયો હતો.

૨ અભય-અવિનાશી.

૧ તનુ-હોઈ.

૨ રહી-થઈ.

૩ જન-દલી-ગંગા.

૪ દિને નરક.

ક્ષમા જોઈ તેનું થયું ખૂબ જોઈ;
 ક્ષમાના ખરા લેખ મિતે લખીને,
 ક્ષમા રાખવાથી રમાનાથ રીઝે. ૧૭.
 ક્ષમા ગૂણુતો હેમમાં જેમ હોરો.
 મહા મુલ્યનો અંગધારે અમીરો;
 ક્ષમા ગૂણુ તે ગર્થ મોટો ગણી ને,
 ક્ષમા રાખવાથી રમાનાથ રીઝે. ૧૮.
 ક્ષમાનું ઘરેણું ઘણું શુદ્ધ શોભે,
 ક્ષમાકારી ક્યાંહી કહો કેમ ક્ષોભે;
 ક્ષમાથી બહુ બુદ્ધિવંતા બની ને,
 ક્ષમા રાખવાથી રમાનાથ રીઝે. ૧૯.
 ક્ષમામાં વસે સૂખનો સર્વ વાસો,
 ખરે ખાત સૌથી ક્ષમા ગૂણુ ખાસો;
 ક્ષમા રાખવા રીત રૂઢી રચી ને,
 ક્ષમા રાખવાથી રમાનાથ રીઝે. ૨૦.
 જુગો જૂગમાં જીવવા નામ જાણી,
 વિશેષેજ આ અંતરે વાત આણી;
 ક્ષમાનો પુરા પ્રેમથી સ્વાદ પીને,
 ક્ષમા રાખવાથી રમાનાથ રીઝે. ૨૧.
 ક્ષમાવંત અસંત આનંદ લાવે,
 ક્ષમાવંતનાં કષ્ટનો અંત આવે;
 ક્ષમા રાખી ભાવે પ્રજૂને ભજવે,
 ક્ષમા રાખવાથી રમાનાથ રીઝે. ૨૨.
 રહે વાદળી દૂધતો હેમ માત્રે,
 ક્ષમા તેમ જામી શકેછે સુખાત્રે;
 નહિ હીક થીને ઠરે તે કુકામે,
 દિહું એજ રીતેથી દલપત્તરામે. ૨૩.

દોહરા.

ભાવનગરનો ભૂપતી, વિજયસિંહ ભણીર;
 સુણુને સહુ તેની ક્ષમા, ધરોને મનમાં ધીર, ૨૪.
 ગુણવંતી ગુજરાતમાં, અધિપતિ થયો અનુપ;
 પરિત જનનો પારખું, જોજ સમે ભડ જૂપ. ૨૫.
 જેને જગતે જાણ્યો, દેવાંશી દાતાર;
 પ્રજા ઉપર બહુ પ્રેમથી, કાઠિ ક્યાં ઉપકાર. ૨૬.
 ગોહિલ કુળ ગંગા નદી, તેમાં વસે તરંગ;
 વખતસિંહ સુત વાંકડો, રાવળ પાંચો રંગ. ૨૭.
 સંવત સરસ આદારમે, પણ ઉપર પાંત્રીશ;

શુભ શ્રાવણ વદિ આદમી, એ અવનયો અદ્વીશ. ૨૮.
 બધાં વરપ મોતેરને, સાંત માસ દિન તેર;
 આયુષ લાંબુ એટલું, પાંચો રૂડી પેર. ૨૯.
 ધરણિપતિ ધધને ધયું, છત્ર વરસ છત્રીશ;
 પૂર્વજથી પણ પરમ જસ, દીપાવ્યો દેશ દીશ. ૩૦.
 ગૌરીશંકર સદગુણી, રામ સહિત સતોશ;
 પાસ પ્રધાન પવિત્ર બે, લાયક જાણે લોક. ૩૧.
 મનમાં મોટી મિત્રતા, સાહેબ કંપની સંગ;
 સદગુણી પ્રજા સુધારવા, ઉરમાં ધયો હમંગ. ૩૨.
 નિશાળ એક નવી નવી, ગોઠવી કંઈ કંઈ ગામ;
 વાન્ય કુત્રા પણ વિધ વિધે, હીક ક્યાં કંઈ કામ. ૩૩.
 ક્યાં સદાવ્રત શોભતાં, સિદ્ધકર્તા ગણિ ભાગ;
 ધર્મશાળા ધીંગી રચી, બેશ બનાવ્યા બાગ. ૩૪.
 દુઃખ ટાળ્યાં કે દીનનાં, આપીને ઉલોગ;
 રસ્તા સાફ રખાવિયા, જેણે જોવા જોગ. ૩૫.
 વિદ્યા વિવિધ વધારવા, કવિતા ગુણવા કાન;
 શોખ ધરાવ્યો સર્વદા, તાજી બીજ તોફાન. ૩૬.
 વૈદ્યશાળા લે વળી, કરી અગ્રેજ સ્કૂલ;
 કુમારિકાને કારણે, એક નિશાળ અમુલ્ય. ૩૭.
 કામ પ્રવળે કારણે, એવાં ક્યાં અનંત;
 એપણુ એતે અનુમતે, જેને સુત જસવંત. ૩૮.
 વખત દરાવ્યો વિવિધે, કરવાં પ્રતિદિન કામ;
 આજસ તો અગમી તણ, હેડે રાખી હામ. ૩૯.
 ગુધવારે દરબારમાં, સુંદર સભા ભરાય;
 કવિતા બોલે કવિજનો, સુણિજન રૂડા ગાય. ૪૦.
 દસરા દિન સૌ દેશના, આવે કવી અપાર;
 કવિતા સુણિ રાજા, કરે સર્વતણે સતકાર. ૪૧.
 વિદ્યાની જે વેલડી, સર્વ થયે સૂકાત;
 વરસ્યો તેતે વાસતે, વિજયસિંહ વરસાત. ૪૨.
 વર્ષાસન વિધ વિધે ક્યાં, પૃથ્વી કરી પસાય;
 વસ્ત્ર નંગ વાહન દિવાં, રંગ વિજય સિંહરાય. ૪૩.
 ધરણી ગોહિલ વાડે ધન, તે ધન સાગર તીર;
 મળી પદવી મહારાજની, વિજયસિંહ ધન વીર. ૪૪.
 જે જે ભૂપે જગતમાં, ભરો વિદ્યા ભંડાર;
 જુઓ રહ્યા તે જીવતા; મુઝ્યા બિન જખમાર. ૪૫.
 સોળકી સિદ્ધરાજને, લાખો ને બેગાર;

૧ સંવત ૧૧૭૧ માં. ૨ સંવત ૧૧૮૮ માં.

૩ સંવત ૧૧૮૧ માં.

વિનયસિદ્ધ વાંકડો, એ એવો અવતાર. ૪૬. હિમતથી ધાર્યો હથિઆર, આગ સમીપ ગયો પુર બહાર ૧૨.
 અવરતણા એકે નરિ, ગુણના દીસે ગ્રંથ;
 ક્યાં જનમ્યા તે ક્યાં ગયા, પોન્મ્યા લાભે પંથ. ૪૭.
 ગુણીયક કવિ ગુનરાતના, સાંભળ પ્રેમાનંદર;
 સંવત સતર પછી થયા, ચતુરપણના ચંદ. ૪૮.
 શોખી ભૂપ ન સાપડ્યો, ખૂળ કરતાં ખોળ;
 કાં કલિપત વપ ગુણ કયા, કાં વિક્રમ કાં ભોળ. ૪૯.
 સામળ કવિને શ્લેષથી, દેસાઈ રખો એકલાસ;
 મોટાં તોડું માન દે, પ્રીતે રાખ્યો પાસ. ૫૦.
 પૃથ્વી કરી ખસાયતે, અતિશે થઈ ઉદાર;
 પાખ્યો શક્તિ પ્રમાણથી, પાખ્યો કીર્તિ અપાર. ૫૧.
 કવિયે રાજ કોઈમાં, રંગ ન દીકો રેખ;
 રખોયકને રાજ લખ્યો, લાયક છે તે લેખ. ૫૨.
 જો કોઈ વપ છવતો, ચતુરપણે ચિત ચા'ત;
 શા માટે સામળ કવિ, ગયા ભૂપને ગાત. ૫૩.
 બોજ્યથી ભારે થયા, ગરથવંત ગુનરાત;
 પણ સદ્ગુણ નહિ પેખોયે, વરણ્યો એથી વાત. ૫૪.
 આ અવસર અધિપતિ થયો, ગોહિલ કૃણ ગુણ નાણ;
 વિગને જો ગુણ વણું, પુત્રક થાય પુરાણ. ૫૫.
 વાંચી વિક્રમની કથા, ભાજો ભોળ પ્રખંધ;
 રાસાથી પૃથિરાજનો, પ્રોટો વિનય પ્રમંથ. ૫૬.
 સદ્ગુણ જેના શોભતા, એતો ગુણ્યા અનેક;
 વિગતેથી હું વણું, એમાંથી ગુણ એક. ૫૭.
 મોટો ક્ષમા અમુલ્ય ગુણ, એ રાજને અંગ;
 સમજા સન્નત સાંભળી, રાખો હરમાં રંગ. ૫૮.
 કુંદનથી નિરમળ કહું, રડો વિનય મહારાજ;
 સરસ ક્ષમા સાગર થયો, અધિપતિ મોટો આજ. ૫૯.
 જેનો એ ગુણ જોઈને, નાચી પરમ સુનણ;
 મોટા મુનિજન મુખ્યથી, વિધ વિધ કરે વખાણ. ૬૦.

ચોપાઇ.

એક સમે એ અધિપતિ આપ, મનમાં ધાર્યું મોટે માપ;
 પડે હું વનમાં પરવડું, કોઈ ન પ્રીછે એવું કહે. ૬૧.
 વન ચર્યા જોઈ આ વાર, મુખોયો કે હાથોયો સંસાર;
 પુર ચર્યા રાને પેખાય, દિવસે વન ચર્યા દેખાય. ૬૨.
 એવો ધાટ રહેમાં થયો, અંચળ યોગ ઉપર ચર્યો;

તોરક કંદ.

બહુ શોખિન આગ અધ્યાગ બંધ્યો,
 ગિરિનપતિનો ગિરિરાજ ગચ્યો;
 ગુણ્યાસ ગુણ્યા દિસે મનના,
 કટકી અદિનિયમ સવિંગ લતા. ૬૪.
 તર કેનકી કેડું કંદનતણું,
 વળી અંકડ અંદન વૃક્ષ થણું;
 ગચ્છી કોણ શહે સંધ્યાં ગણનાં,
 બહોં આરતિ થાશે રહે બહુનાં. ૬૫.
 ફળો છે કંદળી વળોં જનમ ફોલો,
 ગુણ્યારો સિનાફળ જ્વાલ મળ્યો;
 અનિ ખેર અખોર અને અરણી,
 દરડે કિતકારો પોણ દરણી. ૬૬.
 અગણિત અનામન અંચ તર,
 જન રંજન જ્યાં બહુ જાંચ તર;
 તજનાં તર એળચોં દાખતણા,
 મનમોહન મંડપમાં ન મણા. ૬૭.
 ઝૂંડો ઝૂંડ તડાં રડોં ઝાડી થણી,
 ચતુરાઈથી એક બેસ ચણી;
 તકની તરકારો નમામ નડો,
 વડ પીપળ પીપર પાર નડો. ૬૮.
 બોલિ આંખથી આવળ મોરડોયો,
 ધોર થે રડોં કાચડો ધોરડોયો;
 અનુરી અરસાણીજ ખીજડોયો,
 લળિ લિંચીને વળિ લીંચડોયો. ૬૯.
 અરડોં અનુપમ આવળ છે,
 શુભ શીકમ સાગ સનાવળ છે;
 નવ પક્ષવ ઘોઠ અરોડ નહી,
 લખનાં નહિ લેખણ પેખોં રહી. ૭૦.
 વળોં વાડોં વિશે શુભ વાણ વહે,
 ગુણ રંજન મદ સુમધે મહે;
 બમરા રસ બોડોં રસે બમે,
 સુમનસજી સુમોં સેર રમે. ૭૧.

ગમલાં ચિત ચોર ચક્રાર મણાં,
રવર શુદ્ધ મનોહર મોરતણાં;
શુદ્ધ કોકિલ ચાતક સારસાં,
વિચરે નવરંગ વિદંગ^૧ વડાં. ૭૨.
વળી કુંડ સરોવર વાવ કુવા,
જુગતીયો કરેલ પ્રકાર જુવા;
જળ નિર્મળ જ્યાં જળુનાં જળથી,
નદિ નિલ પ્રવાહ ધટે નળથી. ૭૩,
બલ્લીભાત દિસે જળ હોજ ભયાં,
કળદાર ભલા જળ યંત્ર કર્યાં;
નરનારી જુવે નજરે નરખી,
હઠ હૈ ચિત ચોટી રહે હરખી. ૭૪.
દિપતું વળી દેવળ દેવનણું,
ચતુરે નવરંગ ઉતંગ ચપ્પું;
કરી કરી ગરી દલપત કહે,
રઘુનાથ રહી ધર્મી જોઈ રહે. ૭૫.

સોરઠા.

બન્ધો મનોહર બાગ, ભૂમિ લાં બાસે ભલી;
સુંદરીનું સૌભાગ્ય, જોખનમાં જોતું વધે. ૭૬.

મનહર છંદ.

બન્ધોએ આ બાગ કે ના બાગ યસ સુમિતોએ,
વેદીએ વિશાળ કે આ ક્યારાનો આકારએ;
કદળીનાં ઝાડ કે કરેલા પેલા યન યંબ,
પનાદાર પાંદડાં કે પતાકાની હાર છે;
નીરની આ નીક કે ધી નામવાની નાળિકા છે,
તરૂં જુદી રણાં કે આ તોરણ તૈયાર છે;
કાન ધરી સાંભળો આ કહે દલપતરામ,
પક્ષીનો પોકાર ચાર વેદનો ઉચ્ચાર છે. ૭૭.
ક્યારો કદી એકે કિવા હશે જળ હોજ સારો,
કેળ છે કાષ્ટ રામા રૂપનું નિધાન છે;
નગન થઇને ન્હાવા મગનયે ઉભી છેકે,
કેળાં લટકેલાં કેશ ગુચ્છના સમાનએ;
પુરૂષને પેખી પ્યારી પામીએ શરમ પૂરી,
મનમાંહી જનમું કે આ તો મોહું મેદાનએ;
ઝોટો પોટોવાળીને રૂપાળી સાડી શીર-ધારી,
પાસવ સાડીના છે કે આ તે લીલાં પાનએ. ૭૮.

૧ વિદંગ-પક્ષી.

દોહરા.

તુરત તપાસી તેપછી, ચાલ્યો ભૂપ ચતુર;
વન જોવાને વેગથી, અધિક હરખ ધરી ઉર. ૭૯.
શરદ રત્ન સોહામણી, ઉપન્યાં અંત અપાર;
ખેડુ ખાંતે ખેતમાં લગે ગણે શુભકાર. ૮૦.
ક્યાંઈકે ક્યાંઈકે કણુજણો, પાગી પ્રરણુ પ્રીન;
વિસ્તારીને વિવિધ જસ, ગાય મનોહર ગીન. ૮૧.
માળે ચડીને માનવી, કોઈ કરે પોકાર;
શુભિચલ વન ગાછ રહું, શરદતણો શણુગાર. ૮૨.
આવે ટોળાં ઉડતાં, પંખી ખેતર પાસ;
ગોળા ફેકે ગોફણે, તેને દેવા ત્રાસ. ૮૩.
ત્રાસે નામે તોપને, ગોળે જોમ ગમાર;
ખળવો કરીને અડિયા, ઠેકે કારો કાર. ૮૪.
તેતર ખેતર ખેતરે, જૂથ મળીને જમ;
રોકે નહિ રખવાળનો, ખાંતે દાણા ખાય. ૮૫.

ચોપાઈ.

ખેતર એકે ભડું ખેડેલ, વળી તેમાં કંપણુ વાવેલ;
વનિતા ખેડુની છે વડી, ચોરી કરવા માળે ચડી. ૮૬.

દોહરા.

કરી લીધેલો કાછડો, છુટો છેડો છેક;
પોચો પગની પાનીયે, વરવો વચ્ચે વિવેક. ૮૭.
લટકે લીરા^૧ લૂગડે, અંગે અધમણુ મેલ;
ચોરી ચડતાં ચોટલે, ધર્યું હશે ધૂપેલ. ૮૮.
કમર-કરી શણુગટ કરી, લટકે લટ લે લાડ;
હુડા હુડા હોહો કહી, તાણો પાડે ત્રાડ. ૮૯.
ગોફણમાં ગોળા ધરી, ફેકે ફરતી ધીરા;
નજર વડે તે નિરખતાં, અંતર હશે અધીરા. ૯૦.
ટોળું મૂગનું લાં કણે, ખેતરમાં કણુ ખાય;
હારી મારી હાક પણુ, જનાવરો નવ જાય. ૯૧.

મુલણા છંદ.

ક્યાંઈતો કુંડનાં કુંડ યાત્રી રણાં, ક્યાંઈતો એકપણુ વાળ કેવો;
ક્યાંઈલાંખી કુકીવાડ તૂટકવળી, ક્યાંઈતો કીચ ગંધાય તેવો;
ક્યાંઈ લીજો જુઓ લાખવાસોવસે, કોળ ઉદરવસેવાસએવો;
કુવડનો ચોટલો દેખી દલપતકહે, જંગલીરાયના બાગજેવો. ૯૨

ચોપાઈ.

ચિતમાં રાખ કરે વિચાર, કણુળી વેઠે કષ્ટ અપાર;

૧ લીરા-લૂગડાનાં ચીથરાં.

ઉપજવે છે અંન અધાન, ભૂપતિનો આપેછે ભાગ. ૯૩.
કામ કરે એ તો મુજ કાજ, એમાં અદેશો નહિ આજ;
દૂલ વિચારી ધારી દયા, ગોહિલ તે મૃગ સન્મુખ ગયા. ૯૪.
રાખ્યો સાં શેઠે રેવંત, ચાલ્યો ચરણે ચાતુર્યવંત;
ચરણ તળે ચંપાયા છોડ, કણબણુ બોલી ગાળો ક્રોડ. ૯૫.
નહિ સમજી તે કારણનાર, અતિ અઘટિત ઉચ્ચરી ઉચ્ચાર;
જે સાંભળતાં શાંતિ જાય, રીસ કરે મોટા મુનિરાય. ૯૬.
હેતે શુણી શુણી રાજ હસ્યો, કોપ ક્યો નહિ મનમાં કરો;
જોફલુથી ગોળા ગડગડયા, પુરપતિ પાસે આવી પડયા. ૯૭.
તે કણબણુ બોલી પશુ તુલ્ય, એક વચન તો હતું અમૂલ્ય;
અમે અનાથ નથીરે આજ, ધણી મોતીવાળો મહારાજ. ૯૮.
એ શુણિ ઉપજ્યો હરખ અતોલ, બોલેછે મુજ બળથી બોલ;
તગડી મૃગલાંને દે ત્રાસ, પુરપતિ પોંચ્યો ઘોડા પાસ. ૯૯.
કણબી સાં આવ્યો તે કાળ, પ્રીછ્યા તેણે પૃથ્વીપાળ;
સલામ કરી નમાવ્યું શીષ, અધિપતિયે આપી આશીષ. ૧૦૦.
વળતી રાજ સાંથી વળ્યો, માનનીં જે કણબી મળ્યો;
વનિતાએ વિગતેકહિ વાત, સરવ બનેલી તે સાક્ષાત. ૧૦૧.
આવ્યો તો એ કોઇ અસવાર, વાડય વિષે પેઠો જે વાર;
દોઢા છુંદી નાંખ્યા છોડ, કડવાં કથન કથ્યાં મેં ક્રોડ. ૧૦૨.
પથરા ફેંકી ક્યો પોકાર, બીકે નાશી નિસર્ચો બહાર;
જતો તો શેઠે થઈ જોઈ, તમે દીઠો દ્રષ્ટિથી તેહ. ૧૦૩.

દોહરો.

કણબણુને કણબી કહે, એ શું કયું અગ્નણુ;
છંછેડીને શસ્ત્રધર, પળમાં જોઈએ પ્રાણ. ૧૦૪.
આયુષ્ય જેની આગળે, વડાં હતાં વિકરાળ;
હુંકારા કરતાં તને, બીક ન લાગી બાળ. ૧૦૫.
સાંભળી સધળું રોહથી, બાળા બોલી બોલ;
અધિપતિ શિર છે આપણે, તેનું બળ અણુતેલ. ૧૦૬.
દુર્બળને બળીયો દુભે, એવો નથી અન્યાય;
પેશી ખેતર પારકે, કેણે જીલમ કરાય. ૧૦૭.
ધરણીપતિ ધિગો ધણી, જેનું જોર અધીક;
એના અમલ તળે વસી, બીજની શી બીક. ૧૦૮.
રૂઠા જેના રાજમાં, તલ તુલ્યે નહિ ત્રાસ;
વાધ અજ બેળાં વસે, ન કરે કેનો નાશ. ૧૦૯.
કણબી કહે શુણ કામની, એજ અધિપતિ આપ;
બોલી નિરસજ બોલ તું, પ્રગટ્યાં તારાં પાપ. ૧૧૦.
હરશે દિલમાં દુર્યયન, કરશે જે કદો કોપ;

હરશે મિલકત માહરી, ધરશે તુજને તોપ. ૧૧૧.
નારી કહેછે નાથને, તમે તજો તે ત્રાસ;
પુરપતિ દિલ દરિયાવ છે, નિશ્ચળ ક્ષમા નિવાસ. ૧૧૨.
જન દેછે જગદીશને, જ્ઞાનવિના કે ગાળ;
દયા ધટે નહિ દેવ દિલ, કોપે નહિ કદિ કાળ. ૧૧૩.
રોહ સહિત સંભાળ લે, વરસાવે વરસાદ;
ગંડુ જનની ગાળને, ઉર નહિ રાખે યાદ. ૧૧૪.
વિજયસિંહ રાજ વડો, પ્રજા તણો પ્રતિપાળ;
હણશે નહિ હેતું યદ્ય, ગણશે નહિ મુજગાળ. ૧૧૫.
કથન શુણી કણબી કહે, ખ્યાંરી નારી પાસ;
જોરાવરનો જગતમાં, વધનો નહિ વિશ્વાસ. ૧૧૬.
કુમારપાળ કહે સહુ, પાટણનો ભૂપાળ;
જૈન ધર્મધર જે ધણી, દીલ હંદાર દયાળ. ૧૧૭.
સોગડીને પણ સર્વયા, મુખથી ન કહે માર;
પણ જૂ હણતાં શેકપર, પાખો કોપ અપાર. ૧૧૮.
લક્ષ્મી ધરે લૂંટી લઈ, મેલો દયા મરજદ;
રાયે તેથી રચાવોયો, પછો મુકા-પ્રાસાદ. ૧૧૯.
તુજને તે માટે કહું, ધીરજ ધરો મન ધાર;
રિપુથી જે રક્ષણ કરે, તેજ પિંડે તરવાર. ૧૨૦.
પાળે પૂરા પ્રેમથી, ટાળે તન પરિતાપ;
પણ પાવક નપ પાણીથી, અંતર ડરીયે આપ. ૧૨૧.

ભુજંગી છંદ.

હરે ટાઢને અમિ અંધાં ટાળી,
રસોઈ કરી નિલ આપે રસાળી;
કદાપિ ન વિશ્વાસ રાખો કરીને,
દિલે તોય તેથી રહેવું ડરીને. ૧૨૨.
વડો વાધ કે બાળ જે હેતવાળો,
બસો ભાવવંતો પુરો ભક્ત ભાંગો;
અહોનિશ એથી રહો ઉગરીને,
દિલે તોય તેથી રહેવું ડરીને. ૧૨૩.
સહુ પ્રાણીને પ્રેમથી પાણી પાળે,
તથા તેતણા અંગનો મેલ ટાળે;
તમે તેતણું તીર પામો તરીને,
દિલે તોય તેથી રહેવું ડરીને. ૧૨૪.
દયાવંત વાયુ વિરોધેન દોડો,
મજે તો રહે તાય છે આપ ખોડો;
મટે વાયુ નો જંતુ મરે મરીને,

દિસે તોય તેથી રહેનું હરીને. ૧૨૫.
 તરી પાર ને નાવ રિધુ કતારે,
 મુખી રાખીને અર્થ સારા સુપારે;
 અર્થે અર્થો ને આર્થોને હનરીને,
 દિસે તોય તેથી રહેનું હરીને. ૧૨૬.
 દહીયા નદિ દેવ ને દોષ દાખી,
 કિંમ કદમાં કાઠિ કાઠિ કળાયી;
 હરે મોખતાં એક કાને હરીને,
 દિસે તોય તેથી રહેનું હરીને. ૧૨૭.
 વસે વેરનંતે વેર સર્વે વિચારી,
 સદાકાળ મેવા સજે સાગિ સારો;
 બધું બાખરી આવ બલિતે બરીને,
 દિસે તોય તેથી રહેનું હરીને. ૧૨૮.
 કંઈ ભાવ વાળો દયાગોજ રાગ,
 મદા પ્રેમ મહે ન મુદે ન માગ;
 અનિ સંભળાવે નીનિ કબજીને,
 દિસે તોય તેથી રહેનું હરીને. ૧૨૯.
 વધે ભેમ લક્ષ્મી લાભા લે વિચારી,
 મહે નમના નિલ રાગ્યાધિકારી;
 પટે સદગુણે બ્રહ્મા ભેગ પાળે,
 દિસા કોઈ મેવાજ દલપતરામે. ૧૩૦.

હાલુદો.

વિજયસિંહ મન વિભળ છે, દેવાંજીછે દેવ;
 મનમાં રામે રાજમદ, તેથી હોય ન દેવ. ૧૩૧.
 પ્રવનતણા માતા પિતા, કાઠિ કૃપા કરનાર;
 એતો આપણી ઉપરે, લહે ન કાપ લગાર. ૧૩૨.
 કાલાવાલા કીડો, ને પાસે જઈ તોય;
 અંતરમાંથી કતરે, લાલ કદી રિસ હોય. ૧૩૩.
 ચોંપ કરીને આડિયાં, નરનારી ધર્મો નેદ;
 વિનતી કરવા વિજયની, તનપર થઈને તેદ. ૧૩૪.
 ત્યાં તરે એક અશોકનું, છે શીતળ શુભ છાંય;
 એતરથી બે બેનવા, ને તૃપ દીસે ત્યાંય. ૧૩૫.
 પુરપતિની પાસે જઈ, પ્રેમે કરી પ્રણામ;
 અદગદ કહે મરિય થઈ, ઉચ્ચે કલુખી આમ. ૧૩૬.
 પ્રવનતણા માતા પિતા, દિલના છે દરિયાય;
 સદગુણ સાગર શાંતિધર, નિર્ભય દાયક નાવ. ૧૩૭.
 કરનેદી વિનનિ કહે, હરમાં આણો આગ;

કલુખણનાં કષ્ટાં કથન, માદ કદા મદારાવ. ૧૩૮.
 રાખીને બોલ્યા શ્રીમુખે, વર્તીતાનો નયિ વાંક;
 કલુખી કુળ કામળ સદા, એ તો આટો આંક. ૧૩૯.
 વીસ વસા સારા વગે, કલુખીમાં શુભ દોષ;
 સદી સપળી શોધિયે, જડે ન જોની જોડ. ૧૪૦.
 માયાળુ ને મેદુનવુ, વિષ્ણુ કહેવાય;
 બોલ્યું પામે આપનું, ખયરાતીને ખાય. ૧૪૧.
 આપો શુભમાં કામરે, હાંડું રાખજા એક;
 દગર શુભછે દાવમાં, અંતર દયા અનંદ. ૧૪૨.
 દોય કલુખી ને દરખમાં વ્યાં કદીયે ત્યાં વાય;
 દકપર આપો દાવનો, હાંડું નો ન કપાય. ૧૪૩.
 કારણ પળ તેનું કદું, સમજે સર્વ સુનવન;
 વગન યજ્ઞનું વગદીયરે, પરણ શુદ્ધિ પ્રમાણ. ૧૪૪.
 અવશુભ સદગુણ એકલા, મેથા સવળા માંહિ;
 વધતા ઘટતા વિધવિધે, કીધા છે પલ્લુ ક્યાંદિ. ૧૪૫.
 સદગુણ સાના સમલી, દુશુભ તબલા દર;
 ધાંમતાનો ધર્મને, વગમાં જાણુ જર. ૧૪૬.

ભુજંગી છંદ.

મુગંધી મુલામે મનમાં પુષ્પ સારાં,
 પુરાં પેખતાં વેંત લાગેજ ખારાં;
 કીધા છોડવે કંઠકા કટકારી
 ગણો સદગુણો દુર્ગુણો દર ધારી. ૧૪૭.
 કરી દેખની ને છરી હોય કેવી,
 ભુજો ને ન જોતાં જડે જોડે જોવી;
 મરે માનવી મરુદે દોય મારી,
 ગણો સદગુણો દુર્ગુણો દર ધારી. ૧૪૮.
 રચ્યો સિંધુ છે રત્ન ભંડાર રૂડો;
 કદું રત્ન દાતા કહે કાણુ કૂડો;
 ખરેખત પાણી પિતાં છબ ખારી,
 ગણો સદગુણો દુર્ગુણો દર ધારી. ૧૪૯.
 રૂડા ગાયમાં ગૂણુ કેવા રહેછે,
 દલી દધ ધી દેવને દર્પ દેછે;
 નદી ખાય ને ગાય ચીને નહારી,
 ગણો સદગુણો દુર્ગુણો દર ધારી. ૧૫૦.
 રચ્યો મધ કરતુરીમાં સૌથી સારો,
 અનિ હર આનંદ એ આપનારો;
 મુશોભિત મોના સમી તે ન સારી,

ગણો સદગુણો દુર્ગુણો દૂર ધારી. ૧૫૧.

પ્રજ્ઞ સર્વને નિત્ય વર્ષાદ પાળે, :
તકે આવીને આપ સંતાપ ટાળે;

ભલા ભાદ્રવામાં મચે કીચ ભારી,

ગણો સદગુણો દુર્ગુણો દૂર ધારી. ૧૫૨.

રૂડો ચંદ્રમા રાત્રીમાં જે ખિરાને,
છબી જેનો જેને ધણી છેક છાને;

વધે ને ઘટે તેજ તેવું વિચારી,

ગણો સદગુણો દુર્ગુણો દૂર ધારી. ૧૫૩.

ભલો ભાતુ આકાશ આભાસ આપે,

• કરીને કૃપા કાળું, અધાર કાપે;

તમે તાપ તેતો તૃપ્તિ લે ઉતારી.

ગણો સદગુણો દુર્ગુણો દૂર ધારી. ૧૫૪.

જીવો જેમ જ્યાંજ્યાં જડે દોષ જોતે;

પુરો સદગુણી તો પ્રભુ એક પોતે;

હરે દોષ તેમાં નહીં કોઈ દામે,

દીકું એજ રીતેથી દલપતરામે. ૧૫૫.

દોહરા.

સદગુણો જે સૌથી સરસ, નરસ નહિ ગુણ નામ;

પણ હડાપણમાં પેળીયે, હરે ભૂલ કંઈ કામ. ૧૫૬.

ગુણ સૌના હું સંગ્રહ, દુર્ગુણ તથાને દૂર;

અધિક ચક્ર અજ્ઞાનીની, એતો ધરું ન ઉર. ૧૫૭.

પ્રજ્ઞ ઉપર કે પુત્રપર, રીસ કરે જે રાય;

કોવચકી શિક્ષા કરી, પછી પૂરા પરતાય. ૨૫૮.

ચોપાઈ.

સાંભળ એક હોતો સુત્રતાન, મનમાં મોહું ધરતો માન;

પુત્ર પટેલતણો તે પાસ, કારજ કરવાગયો પ્રકાશ. ૧૫૯.

કરો દુકારો ઉચ્ચો કામ, શિર નમી ને નહિ કરી સત્કામ;

ભાસ્યો નહિ ભોળાનો ભેદ, કોવચ કરીને કીચો કેદ. ૧૬૦.

ભૂખણુ તેનો મોટો ભાઈ, ચાલ્યો શુભો ચોપે ચિત્ત આઈ;

ધાર્યું જે ધીરજ મન ધરું, સત્કામ ભેવડી સારી ફરું. ૧૬૧.

હુંદાળો દીકો સુત્રતાન, હરખે જે બોલ્યો હેવાન;

સત્કામ દિક્ષિના શાહને, વળી સત્કામ વડી હુંદને. ૧૬૨.

ખરેખરો શુભો ઉપજ્યો ખેદ, કીચો તેને પાણી સાં કેદ;

બની વાત શુભો તેનો આપ, આજ્યો શાદ સમીપે આપ. ૧૬૩.

મેમ ધરીને કરી પ્રયાગ, દીકરો મોલ્યો તે કામ;

લોકતણી તમ હાથે લાગ, માફ કરો અવગુણ મહારાજ. ૧૬૪.

શાહ કહે તારો સુત એક, સમજ્યો નહિ સત્કામ વિવેક;

મુખે સત્કામ જોઈને કહિ મને, દુષ્ટ સત્કામ કહી હુંદને. ૧૬૫.

કારણ એથી કેદન કર્યો, એવું પટેલ શુભી ઉચ્ચર્યો;

તમને સત્કામ ન કરી તેજ, મોટો મરખ માણુસ એજ. ૧૬૬.

બીજો પણુછે બહુ બકનાર, ચિતમાં ચેત્તી ન કર્યો વિચાર;

સાહિબને કરીયેજ સત્કામ, કહેને હુંદનણું શું કામ. ૧૬૭.

હેતુનો સુલતાનજ હતા, હુંદે ધરતો તો દેવતા;

આઝીએ શુભો લાગી ઝાળ, કેદ કર્યો તેને તતકાળ. ૧૬૮.

શુભો પટેલતણો જે સગો, ભૂખતિ આગળ આજ્યો બગો;

કરી સત્કામ કહું તતકાળ, પટેલને છોડો ભૂખાળ. ૧૬૯.

છે મારે સાંકડી સગાઈ, અમે જાને આંગળીયા ભાઈ;

રાજ યદને પૂછે રાય, કેને આંગળીયા કહેવાય. ૧૭૦.

દેતો તો ઉત્તર દીવાન, હું કહું કહોં બોલ્યો હેવાન;

પાછાનો મરી નય પિતાય, પાછાની મા નાત્રે જાય. ૧૭૧.

પ્રસવે પુત્ર સુવાવડ ખાઈ, એ પાછા આંગળીયા ભાઈ;

કાપત શુભો માયું તે કાળ, હુકમ કર્યો જે પૂરો હાલ. ૧૭૨.

ચોરે ચક્રે ચાલી વાત, જ્યે યદ કણુળીની જાત;

દીકા બેજણુ ડાપણુ દાર, તેને સાં કીચા તૈવાર. ૧૭૩.

સાહિબ પાસ તમે સાંચરી, કહો ધણી, ઓજી કરી;

છવાડો તેનો છર્ચો, છેક તમારાં છોર છોંપે. ૧૭૪.

પ્રજ્ઞતણાં છો માતા પિતા, શબ્દ કહો એવા સોગિતા;

ચડે દયા રાગને ચિત, પટેલ છૂટે પુત્ર સહિત. ૧૭૫.

દોહરા.

જીગતિ શુભોને બે જણા, અંતરમાં ધરી આશ;

આજ્યા અરજ ઉચારવા, પાદશાદની પાસ. ૧૭૬.

બીતા બીતા બે જણા, ઉચર્યા એવું આપ;

તમે અમારાં છોડરાં, અમે તમારા આપ. ૧૭૭.

શબ્દ શુભી સુત્રતાન તે, બીજી પાગો ખેદ;

લાલ લાલ હુકમે કરી, કીચા તેને કેદ. ૧૭૮.

કોઈએ વાન જઈ કરી, જ્યાં કણુળીની જાત;

પ્રધાન પાસ ગયા પછી, નર જે કણુળી નાન. ૧૭૯.

પ્રીને કરી પ્રધાનને, વળી વળી વિગને વાન;

પ્રધાન બોલ્યો પ્રેમથી, સુભો રાજ માન. ૧૮૦.

અધિપતિ આજે અલદે, મને નહિ મુજ ને ;

જેમ બોલે બે કામ, કીચા મને કે ; ૧૮૧.

પૂર્વે મેમ પામે મગ, કણુળી કરી વિચાર,

હથી ખુશી થઈ હેતથી, આપું વાયકાં એહ;
 દ્રોણ દરખ્યા દીવાન પછી, તત્વ વિચારી તેહ. ૨૧૧.
 દિધા શિવાય સવાળસે, રૂપ્યા ગણી રોક;
 વાઢ ખર્ચિને વાસતે, જુવે સભાસદ લોક. ૨૧૨.
 શાસન મોહાર ખસેતાણું, વંશપરા પરજત;
 અખે રાજકરી આપીયું; વળી પાળ્યું જશવંત. ૨૧૩.
 સભાસદો સહુ ખુશી થયા, શુભીને ઉપજ્યો સ્વાદ;
 વળી કવિયે જશવંતને, આપ્યો આરોવાદ. ૨૧૪.
 વિજયસિંહ સુત વિમળ કુળ, કળખળ અકળ ઉન્નેશ;
 સુમતિવંત જશવંત શુભ, ગૃહ તુજવસે ગણેશ. ૨૧૫.

મોતીદામ છંદ.

ગણેશ સુરેશ વસે તુજ ગામ,
 મહેશ હમેશ કરે તુજ કામ;
 નરેશ નમે તુજ પાસ અનંત,
 જુગો જુગ બૂપ હોવો જશવંત. ૨૧૬.
 બહા બૂપ ભાવતણા કુળ ભાણ,
 કળા કુશળી તુજ કોટિ કલ્યાણ;
 પુરા પ્રસરો જશ દેશ દિગત,
 જુગો જુગ બૂપ હોવો જશવંત. ૨૧૭.
 હરે. હૌંક થે કમળા કરી દામ,
 બરે ધન ધાન્ય ધરી તુજ ધામ;

૧ કાકેર જશવંતસિંહજીએ વચન આપેલું અને
 આ એપડી છપાઈ તેની નકલો ૨૦૦ રાખી પછી
 હૈવ ઇચ્છાથી એમાં વરસમાં તેમને સ્વર્ગવાસ થયો
 અને તેમના કારભારી, દેશાધ્ય હગનલાલ સતોદરામે
 વચન આપેલું કે હું જરૂર દરબાર પાસે પુસ્તકશાળા
 કરાવીશ, અને જો તે નહીં કરે તો મારી ગાંઠના
 ખરચથી કરીશ, પછી તેમણે હગનલાલ લાપચેરી દ-
 રબારની સાક્ષતાથી સ્થાપી, તેથી પછી સુન્દરાત વ-
 નાંકુલર સોસાઈટી સતોપ પામીછે. કારણ કે સુન્દ-
 રાતમાં પુસ્તકશાળા વધવાનું કામ હતું. આ બાબત
 સન ૧૮૫૮ ના સોસાઈટીના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં તથા
 બીજાં વર્તમાનપત્રોમાં પછી છપાઈ હતી.

ડરે રિપુ દેખીં દિશે તુજ દંત,
 જુગોજુગ બૂપ હોવો જશવંત. ૨૧૮.
 સંધિ મનનાજ મનોરથ સાર,
 વધે વળી વંશતણો વિસતાર;
 બહા મુખ મોગ બરે ભગવત,
 જુગોજુગ બૂપ હોવો જશવંત. ૨૧૯.
 વસે મુખ માંદિ સરસ્વતી વાસ,
 દસે દિશની દુનિયાં તુજ દાસ;
 જરે જય મેર ગિરી પંડરંગત,
 જુગોજુગ બૂપ હોવો જશવંત. ૨૨૦.
 શરીર મુખી મુખીયું ધરે મુત,
 પ્રજા જન સર્વ મુખી મુખી પુત;
 તને અધિક્ષ અધિકાર અલંત,
 જુગોજુગ બૂપ હોવો જશવંત. ૨૨૧.
 મુખી સુરદાર પ્રધાન પવિત,
 મહા મુખી રાજ રહે તુજ મિત;
 હણે સહુ સંકટ શ્રીદતુમંત,
 જુગોજુગ બૂપ હોવો જશવંત. ૨૨૨.
 સભા મુખી સજ્જન સર્વ સમાજ;
 હણે કવિ લાખ ગણી તુજ લાજ;
 વસો વસુધા રતુ કોડ વસંત,
 જુગોજુગ બૂપ હોવો જશવંત. ૨૨૩.
 મુખી મુખ છંદ પ્રબંધ રસાળ,
 કરો કરણાસ કવિકુળપાળ;
 અમે ભણી આશીષ એ મહારાજ,
 કરે દલપત કરો મુખ કાજ, ૨૨૪.

દોહરા.

સંવત ઝોગણી શત શિરે, પંદર પ્રગટ પ્રમાણ;
 ચોખી ચૈત્ર શુદ્ધ ચૌદશે, વિરચું દામા વખાણ. ૨૨૫.
 ઝોપડ મળવા આખનું, મુખ મુંબદ સંરંધાન;
 જતાં જઈ જશવંતને, કરું દામા આખ્યાન. ૨૨૬.
 દાહના મન કાકર, ભાકિનણો પદુ ભાવ;
 નવી આંખો આપી અને, શાલ નેત્ર શિરપાવ. ૨૨૭.

જન સ્વભાવ વિષે પ્રકરણ સમાપ્ત.

પ્રકરણ ૭ મું.

પદ તથા ગરબી સંગ્રહ.*

પદ ૧ લું.—નરભભરને શિખાંભણ.

“પ્રભુ તને પ્રસન્ન તે કેમ થાય” એ રાગ.

નિર્ભય ન ભમિશ રે નર ભમરા, બહુ બાવળ ક્યાંકલ

ડમરા. નિર્ભય; ટેક.

આ સંસાર વિકલ વળછે, સ્થિર ચર તરવરમય તે છે;

ક્યાંકમોટા પ્રાંત દુખમયે ક્યાંક સુખમય સરિતા વહેછે. નિ. ૧

ક્યાંક ભયકારી શિકારિ ફરેછે, સુકમ બળળ પસારી;

પગ અડતાં પકડાઇ પડીશ તું, તો પછી શી ગતિતારી નિ. ૨

કોઇ તરવરનો પરિભળ નિર્મળ છેવિપમય કોઇ છાયા;

કુટિલ કંઠલુછે કોઇના કાંઠા, કષ્ટ કરે પુરકાયા. નિર્ભય. ૩.

ઉપર નિરખી આકાર અધિક શુભ, અધિક સુવાસની આશે;

ગણુ ગણુ ગણુ ગુંગરવ કરતો, પહોચીશ નહિતે પાસે. નિ. ૪.

દિસે સરસ દેખાવ ખરોવળી, ફૂલે અતુલ્ય પુલેલાં;

પ્રાણ પ્રલય પળેમાંહિ કરે, પગડકવાથી પલ પહેલાં. નિ. ૫

સરસ સુગંધિત અમળ કમળ, લોભે નરદિશ લપટાઈ;

બંધ થતાં બંધાઈ પડીશ તો, મુંઝરે મરીશ મુંઝાઈ. નિ. ૬.

કોઇ તરનો ચિંતણું રસછે લાં, ચંપ રહે પગ ચોટી;

એ પગ પછી ઉખડે મંડાવડો, પડે પીડા મહા મોટી. નિ. ૭

રસગણી સરખાં તર રિસનાં, સેહેજે રિસે ભરાય;

પ્રિય ભાવે મણુ સ્પર્શ કર્યાથો, ચડપ બહુ ચિડવાય. નિ. ૮.

કોઇ તર ફાગટ પુલે ખરાં પાણુ, મુંઝવ નહિ માંહિ સારો;

નિરખી દિશ પલુનંદી નહિસરે, તેથી અરથ કાઢતારો નિ. ૯.

કોઇક તર કદળી નેવાં, ફળ આપિ એકનવાર;

કાપે તેને ફરીફળ આપે, ખીજાં નિરાશ જનાર. નિ. ૧૦.

રામણની વળી રીત જુદી, શરમા ફળશે સોવરને;

સેવા કરનારો સુખ નહિસે, પછી કોઇતે સુખ કરશે. નિ. ૧૧.

દેશાણું કીક નેછતે ફરજે, ફરીશ ન કામ કુકામે;

ક્યન અધિક તુજ હિતકારક, કદિ દીધાં દલપતરામે. નિ. ૧૨.

દોહરો.

જો વિચારીને હવતું, આ શિક્ષા ધરી ઉર;

સદાચાર ધર સંવેદા, દુરાચાર કર ફર. ૧.

પદ ૨ લું—દુરાચારીને શિખાંભણું.

“ચાલ વેલી અલખેલી પ્યારી રાધે” એ રાગ.

દુરાચારી અભિચારી, જો વિચારી થશે ચારી કેનહારી ગતિતારી;

દુખ વિદારણ માટે, તને બેવતારણ માટે, કહું સુખકારણ માટે;

ધીરજ તું તો ધારીધારી, જો વિચારી; દુરાચારી. ટેક.

તણશમ તો કુકમ કોડકીણા, લકડપાપનાં તંઆપ શિર લીધાં,

આન પાન દાન દીનને ન લીધાં;

તાં ફે કેમ થશે કંથ્યાણુ; અંતર આણું, નરક આણું, જમણા આણું;

શું સુખમાણું, થશે હાણું, લેશે પ્રાણું, જમડા પાણું;

મોટાં મારી મારી; જો વિચારી; દુરાચારી. ૧.

ફરી રીતે ચીતે ચેતી તું ન ચાલ્યો, ઝેર વિપવ્યવ્યાજપથી તં

આલ્યો, ફર્યો ફર્યાં ફરીને. પુલ્યો ફાલ્યો;

પુન્યા નહિજ પ્રભુ પરમ, ભર્યો ભરમ, તણ ધર્મ, કરાં કર્મ

હાડયર્મ, રાખ્યાં ગરમ, લુલ્યો મર્મ, જમ્યો નરમ;

રસોઈ સારીસારી; જો વિચારી. દુરાચારી. ૨.

કહું હેતથી તું ચેત હજી ચીતે, ધર્મે આલ હવે ચાલ ફરી રીતે

મરતક નામ પ્રભુ પામ પુરી પ્રીતે;

મરણ કર અશરણ શરણ, સંદર હરણ, ધરણી ધરણ

તારણ તરણ, રાજે મરણ કરણ, કરણ સદાચરણ, સુધાઝરણ;

પી લે હારી હારી; જો વિચારી. દુરાચારી. ૩.

શિક્ષા સતની મહાંતની નમાની, કુઝાચ કરે પંથ ધરીપાની,

સાંભળ ભ્રાત આતો વાત નથી નાની;

ગ્રીસે દુષ્ટ અરસ ફરસ, થયો નરસ, પીધા ઇરસ, કીધા સ્પર્શ,

રહ્યો ચડસ, ન ગઈ તરસ, શિક્ષક સરસ, વરસો વરસ;

ચાક્યા વાંચી વારી; જો વિચારી. દુરાચારી. ૪.

જમ્યો હેલ લુંછકેલ જેલખોયો, સાર ઉરમાં નરતે નજીયો,

કયા ફેલ પાપ મેલને ન થયો;

લીધું દરિ નામ, ધરી હામ, દલપતરામ, ફેલ્યામ;

* આગાનાં ઘણા ખરાં પદ તથા ગરબીઓ મુંબઈના સ્ત્રીઓએ ચોપાનીઆને વારને રમ્યાં હતાં.

દીધા દામ, વિંધ્ય દામ, દામે દામ, આદે વામ;
ભજ્યો નારી નારી; જે વિચારી. દુરાચારી. પ.

પદ ૩ જી—કોધ વિષે.

“નાથ કેસે ગજકો અંધ છોડયો.” એ રાગનું છે.
કોઈપર કોધ ન કરશો કદાપી, અતિ કોધછે પૂરણ પાપી;
કોધ પર કોધ ન કરશો. ટેક.
કોધ કુળોધ અધિક ઉપેન્નવે, સુધ સુખો ધન દાપી;
વડાલાં માંદી વિરોધ વધારે, શોધ સમૂળ ઉથાપી. કોઈ. ૧
કૃલ અકૃલ કથુ ન વિચારે, બ્યારે રહે રીસ વ્યાપી;
સુખનું વચન ફરી સુખમાં ન પેસે, છાપ પડોજોછાપી. કોઈ. ૨
આપની સઘળીએ વિસારી સુમતિયો, કોધેકુમતિ જનેઆપી;
નહીં કરવાનાં કામ ફરી નર, રાયાછે વનમાં વિલાપી. કોઈ. ૩
કોધ ફરી ફરી ફરી પરતાયા, જે હતા પ્રાઈ પ્રતાપી;
દસપતરામ કહે હુનિયામાં, ખ્યાત છે વાત અવાપી. કોઈ. ૪

પદ ૪ થું—લોભ વિશે.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

નકરવાનું લોભથી કર્મ નેકરશો, અતે કથ્યી કેમ ઉગરશો;
નકરવાનું. ટેક.
લોભ લેખીને લાસ્યમાં લેવાશેને, પાપીપણે પેટ ભરશો;
કર્ણદસ દિવસનું સુખદેખશોપણ, ટેક લગણુનહિરશો. ન. ૧.
હુપકરમીને દોલતમંદ દેખી, આપે જે એવું આદરશો;
પડતા સાથેપોતે પડીપરવનથી, મોતવિના નકીમરશો. ન. ૨.
છાનાં ફરીને કુકર્મો છુપાવી, જે દિલમાં નહિ ડરશો;
ધૃત્યશી નદિરહેને અન્નપયું. વરણી ખોદીને નેધરશો. ન. ૩
ખાંતે ખુશીથી જે લોભની ખાડીમાં, નગર વિચારે ઉતરશો;
દસપતરામ કહે દેહ તછોને, નરકની વાટે વિચરશો. ન. ૪.

પદ ૫ મું—ઈશ્વરના જુનાહુધી કરના વિષે.

“હવનુંદાને શેવચનાધરે, કૃષ્ણનેકરવું હોયતેકરે” એરાગ
દિલે દિલ જાણુ થકી નેકરે, કમાણી કપટ ફરી કેમ ફરે. ટેક.
ખુતીને આંધી આંધાની, ધાર તેજે સદા ધરે;
એ અવસર કોઈઆપે સુખડી, કેમગળામાં ગરે. કમાણી. ૧.
વાય મહે જનને વગડામાં, પંથ જતાં પાધરે;
ભય લાગે ને દિગંત ભાગે, જૂપર પગ નવ ભરે. કમાણી. ૨.
જગ પંથ જનનાં જગધિમાં, જગ આતે નરરે;

પણુ લાં કહી દેરી પડવાનું, અંતર નરી ઉતરે. કમાણી. ૩.
ધર અળતું દેખીને ધર ધણી, રૂઠન અનિ આદરે;
પણુ દોલત અળતા દેખીને, માંદી પડી નવ મરે. કમાણી. ૪.
માયા કારણ ઉપજે મૃત્યુ, એવું ન કોઈ આદરે;
મોતથકી હરિનો ડર મોટો, એમ વિચારી અરે. કમાણી. ૫.
આ જગનું સુખ અદ્ય, અરે ભાઈ અતિ દુષ્પ છેઆખરે;
ઈર્ષીપીડાનો પાર ન પામે, સદસજ્જુગને સરે. કમાણી. ૬.
મા સંસાર સ્વપ્નની સમૃદ્ધિ, ભય પછી નહીં સાંભરે.
કુકરમ કુકરમ રહેશે સાથે, ફેરા જ્યાં તું ફરે. કમાણી. ૭.
સ્વપ્નામાં કૂટે કેરો, ને આંખે આંખું ગરે;
જગી જુએ સ્વપ્ન તો જુદું, ફરથું લાં ચરચરે. કમાણી. ૮.
પ્રાણી તે પ્યાર ન રાખ્યો, પરમ પ્રભુ ઉપરે;
દસપતરામ કહે દારણુ દુષ્પ, હરિવિના કોણુદરે. કમાણી. ૯;

પદ ૬ હું—સત્યવિષે રાગ હુમરી.

“નહુગારો ધુનારો કથુ ફરી ગયોરે” એ રાગ.
ચિતે ધારી વિચારીને ઉચારી જુઓરે,
સત્ય કેવું છે સુખદારી જુઓ; ચિતે. ટેક.
સસ ઉચારે તે સુખ ધારે,
હારે ન વિચારે તેની ચિયિતિ તો નકારી; જુ. સ. ૧.
સસની વાણી રાધજે પ્રમાણી,
હારે ઉર આણી વખાણી નરનારી; જુ. સ. ૨.
સસ તનય તો જસ ટળી નય છે,
હારે ખાય ખતા અને થાય છે ખુવારી; જુ. સ. ૩.
સત્ય આધારે ધનને વધારે,
હારે વડા વિદ્યાન વિવેકી વહેવારી; જુ. સ. ૪.
સત્ય ન ખોલે તે ખર તોલે,
હારે સસ ખોલે તેનો લે શોખા સારી; જુ. સ. ૫.
પરમ પિનાછ સત્યથી રાછ,
હારે પૂરાપાછ રહે રાછ સસદારી; જુ. સ. ૬.
પરમ ધરમ પણ સત્ય પ્રમાણે,
હારે બોલી નવજો ઉર આણે સ્વર્ગ ખારી; જુ. સ. ૭.
દસપતરામે કથું શમ કામે,
હારે સર્વ કામે સદાસત્યને સંભારી; જુ. સ. ૮.

પદ ૭ મું—બોળા જન વિશે.

“પ્રભુ તમે પ્રસન્ન ને કેમ થાવો” એ રાગ.

ભાઇજન ભોળાને ભૂતળમાં, સમને નહિ સવળ અવળમાં

ભાઇ. ટેક.

બ્યાં જેવી સોખત લ્યાં જઈને, તરત ગરક તી થાય;
જેમ ગંગાજળથી મદિરાથી, માટી પલળી જાય.ભાઈ. ૧.
સત્ય અસત્યની સમજણ નહિ, સમને નહિ સાર અસાર;
છાતીએ ગાંઠ પડી નવ છુટે, હિંકમત કરો હજાર. ભાઇ. ૨.
હસે રૂએ કે હઠ પકડે, વણ કારણ કરે લડાઇ;
વણ સમજ્યા વિવાદ કરે, તે ભોળા કહીએ ભાઇ. ભાઇ. ૩.
ભૂત પ્રેતની ભ્રમણાં રાખે, મંત્ર જંત્રને માને;
સઘળી વાતો સાચી માને, કથન પડયું જે કાને ભાઈ. ૪.
રૂપું આપી સોનું કરાવે, કોઇ કિમિયાગર પાસે;
સોનું બનતો તે શિદ રખડત, ભોળાને નવ ભાસે.ભાઇ. ૫.
વગર વિચાર ઉચાર કરે પણ, જોગ્ય અજોગ્ય ન જણે;
શુભ રીતે શિખામણ દેતાં, ઉલટો અવગુણ આણે.ભાઇ. ૬.
મનસૂચા બહુ મોટા રાખે, જોગ બને નહિ જોનો;
પોતામાં જે ગુણ નહિ પૂરો, ધરે ગરવ ઉર ઝોનો.ભાઇ. ૭.
ભોળા ભૂપતિની ભૂમિમાં, પ્રજા અધિક પીડાય;
ચોરી કરીને ચોર જતો રહે, જોગી માર્યો જાય. ભાઈ. ૮.
અજ્ઞાની અજ્ઞાનપણથી, વચન ઉચરતાં ચૂકે;
ભોળાજન ભીતરમાં ખીજે, મહાજુલમ કરીં મૂકે ભાઇ. ૯.
ભવિષ્ય કારણથી ભોળપણું, એતો સહુમાં આવે;
ડાહ્યા પણ ખર્ચો જાય દિવ ના, ભવિષ્યજો ભૂલાવે.ભાઈ. ૧૦.
ભોળા થઈને સ્વારથ સાધે, તે કહીએ ઠગ ભોળા;
ગાગર સાટે લઈ જઈને, ગુપ્ત કરી દે ગોળા. ભાઇ. ૧૧.
કામ કરી પસ્તાવું પડે પહોં, કરેજ એવાં કામ;
ભોળાને ભીતરમાં યુદ્ધિ, દિસે ન દલપતરામ. ભાઇ. ૧૨.

૫૬ ૮ મું.—ભવિષ્ય ભૂલવવા વિષે.

રાગ પ્રસાદિ.

“મેં ગાયો બ્રહ્મ તે પરમ આનંદથી,
કર્મના છવતે મર્મ બોલે” એ રાગનું.
ભૂલવે ભવિષ્ય તો કોણ ભૂલે નહિ,
બેઠું પણ ભૂલથી થાય ભોળા;
કોઇ દિન સાહસિક કામ ન કરે કશું,
તેતણા તુરંત દેવાય ડોળા. ભૂલવે. ટેક.

ધર્મરાજ બધો મર્મ મન સમજતા,
કર્મ છે દ્યુતનું કેમ માંડે;
પાળતી પતિતણાં વચન સીતા સતી,
છેક પતિ આણુ તે કેમ છાંડે. ભૂલવે. ૧.
નરપતિ નળતણી પ્રયત્ન યુદ્ધિ બહુ,
જૂગટે છવ તે કેમ જોડે;
જાણીને દુર્લભા આણી જે વધભા,
તેતણા સંગને કેમ તોડે. ભૂલવે. ૨.
સંપીને શત્રુ સહુ છતી સંભારમાં,
મદવે જશ વિશેષે જમાવ્યો;
રાજનીતિતણી રીતચિતથી ટળી,
કુમતિ સજી બ્યારે કાળ આવ્યો. ભૂલવે. ૩.
ચતુરની ચતુરતા કાંઈ ચાલે નહિ,
ભાવિ ભૂલાવતાં ચતુર ચૂકે;
અન્યને આપ ઉપદેશ આપે અતિ,
આપ ઉલટો જઈ ટેક મૂકે. ભૂલવે. ૪.
નાવની જેમ સરખીજ ન રહે ગતિ,
બ્યારે જળ પવન તોફાન જોગે;
વિયુધ. વિવેકીનું થાય વિપરીત મન,
વિધિથી વિપરીત જો વેગ લાગે. ભૂલવે. ૫.
દેવ નિદોષતે ભૂલિ દ્વિપિત યયા,
દેવ ભૂલાવતાં દેવ બુદ્ધ્યા;
માનવી માત્ર અભિમાન મનમાં કશું,
રાખીને ફાક ફરશોન કૂલ્યા. ભૂલવે. ૬.
છાંડી દેવાંગના વિપ્રની અંગના,
ધંદ્રિને રૂડિ શું અધિક લાગી;
યુદ્ધિ બહુ તોયતે શુદ્ધિ ભૂલી ગયો,
કામની કાજ નિજલાજ સાગી. ભૂલવે. ૭.
જાણુ પરવીણુ ગોસાંઈ જહુનાથજી,
આખર કાજ જો અરજ કીધી;
સમજણા સેંકડો પાસ સેવક હતા,
કોઇએ કેમ નહિ યુદ્ધિ દીધી. ભૂલવે. ૮.
અગ્નિના અધિક ઉતપાતતે સાંભળી,
સાચવી રાખવા સર્વ જોગે;
છેવટે ધ્રુવ ધ્રુવ થકી છાપરે,
આપણી ચૂકથી આગ લાગે. ભૂલવે. ૯.
એહને કોઇ ધ્રુવ કહે ધ્રુવરી,

કોઈ કહે કર્મના આંક એવા;
જે ન ચૂકે કદા તેજ ચૂકે તદા,
કાંઈપણ છે ખરું એવું કહેવા. ભૂલવે.

૧૦.

જૂઠ્ઠોના વેગ સત્વવાદીને જે ચડે,
ખેલતાં ખેલ જૂઠ્ઠાજ ખોલે;
પરણી સ્ત્રી પરહરી વનવિષે વિચરી,
પરવધુ પેખીને દિલ ડોલે. ભૂલવે.
એવું અભિમાન અભિમાની મનમાં ધરે,
ઠોકરો ખાઉં નહિ કોઈ કામે;
દૈવની આગળે કરવું હડાપણ કશું,
‘દીનતા દાખી દલપતરામે. ભૂલવે.

૧૧.

૧૨.

પદ ૯ મું.—ગુરુઓને શીખામણ.

“વૈજયંત્ય નથી થયો તુરે, હરિજન નથી થયો તુરે” એરાગ
સમજો શાણા ગુરુઓરે, શુણુજો શાણા ગુરુઓરે;
શી પેરે પૂજશો; સમજો. ટેક.

દુરાચરણથી દુર થવાને, સદાચરણના સાર;
સંસારીને ઘો શીખામણ, તેછે કામ તમાર. સમજો. ૧
અનાચાર તજવાથી ઉલટું, આપોછો ખાંધ એહું;
બકડું ખેતર બહાર કાઢતાં, હંદ આવીને પેહું. સમજો. ૨
વિષય ભરેલાં પદ વંચાવી, કરો છો જનને કામી;
વ્રજપતિનેશીદખાલીવગોવો, જુઓછે અંતરગમી. સમજો. ૩
અવળે રસ્તે ઇશ્વર ભજતાં, જગમાં સુખ નવ જોયું;
બહુ કાચું મળવાને બદલે, ખોજે હવું તે જોયું. સમજો. ૪
શરણ પામીને મરણ પછી, જમપુરમાં પીડા વેડી;
ખીજરી ગાંધ પૂત પામવા, ખસમ ખોળને બેડી. સમજો. ૫
પાખંડી ગુરુજન પોતાનાં, પાપ ન નજરે પેખે;
હંડા કુવામાં ઉતરેલો જમ, હુંગરને નહિ દેખે. સમજો. ૬
સેવક જન સઘળાને સાચા, સમજો બેટા બેટી;
દાસતણી વડુ દીકરીબોને, બ્રહ્મ ન કરશો બેટી સમજો, ૭
આ અવસર છે અવર તરેહને, જે યાશે તે જોશે;
મમત તમારો નદીમેલો તો, ખાલીસરવશ ખોશો. સમજો. ૮
સેવા પામી શું સુખયું જો, પૂજ્યા જડ્યા જેવે;
દુરાચરણ નહિદરતજોતો, સમજો જનનદિગેવે. સમજો. ૯
આમ તમારું કામ બગડશે, રામ રૂટે નહિ રીઝે;
ધામ દામને ધામ ગરાસ, તમામજશે ઘેરચીજે. સમજો. ૧૦
ખાનપાન સનમાન મળે નોપ, માન મરી દો મનમી;

ભાનરાખીભગવાનભજો, નાદાનપણુંતણતનથી. સમજો. ૧૧.
વાત સુણીને વિવેક સાથે, વિચાર વળતી કરજો;
દલપતરામનીવિનતિદીધમાં, ધીરજરાખીધરજો. સમજો. ૧૨.

પદ ૧૦ મું.—પ્રીતિ વિષે.

રાગ હુમરી.

“નાથ કેસે ગજકો બંધ છોડાયો” એ રાગ.

દરદ દિલ દરદીનું દરદીજ જાણે, . . .
અણુભણ્યાં તો અદેશો આણે; દરદ. ટેક.
પાણીથી દૂર લગાર પડ્યા થકી, તરફે મઝ જે ટાળે-
હાડીઆનેમન હસવું આવે, અનેકીદિ હસેતે ઠેકાણે. દરદ. ૧.
ચંદ્રમાં ચિત્ત ચક્રારનું ચોખું, તે વાકેફ હોય તે વખાણે;
પોતાનાજીવનેપીડાપડીહોયતે, પારકાઈવશું પિછાણે. દરદ. ૨.
ચમકની તરફ ખેચાયછે લોહકું. તે કહો કોણ તાણે;
અકળિતકારણુએ અસાધારણ, પ્યારનુંએજ પ્રમાણે. દરદ. ૩.
સારસ જોડું સનેહ વસે તેને, પાડતાં જુદાં પરાણે;
સુખનીધડીતેતેસ્વપનેમળેનહિ, ટળવળીનેતજ્જપાણે. દરદ. ૪.
દંપતીનાં દિલ તેમજ તરસેછે, બંધન પ્યાર બંધાણે;
જાણેછે અંતર અરસપરસનાં, ગાંધ ખતાવે શું ગાણે. દરદ. ૫;

હોરી ૧ લી.

“સામરો અજહુ નહોં આયો.” એ રાગ.

ધેર આવો વસંત વિલાસી; વિલાસી ધેર. ટેક.
આવે સમે કેમ આપ થયા હો, પિયુ પરદેશ પ્રવાસી;
અવધ ઉપર દિન અધિક ગયા છે, દાગળુની શુગ જાસી;
પ્રિયા આવી પૂરણ માસી, ધેર આવો વસંત વિલાસી. ૧.
કર્ણોલ્લર્ણો કાગળ લખવાની લેખણ, ઘણુંલખનાં ગદ્યાસી;
આપનો ઉત્તર એકે ન આજ્યો, એ થકી થઈ છું દદાસી;
નકી બેડી યદને નિરાસી, ધેર આવો વસંત વિલાસી. ૨.
દય કથનથકી કોલ કમોં દનો, એક દિન બેસી અગાસી;
પ્યારીં તને નહિ પત્રક વિસાડું, તેનથી જોના નપાસી;
સ્વામી કેમ મળશે સાગાસી, ધેર આવો વસંત વિલાસી. ૩.
પિયુ તમ અરથે પલંગ ગિજાનું, ખાટ ગાંધિ મુખ ખાસી;
અંધા અભેડીં ગુલાબના ગજરા, દાર પેદરાનું નસાસી;
વદન જોડે નેણુ વિદાસી, ધેર આવો વસંત વિલાસી. ૪.
આ રતુમાં રમે પિયુ મગ પ્રેમદા, તેને રી કરી નાસી;
વજનરામનું કેવું દીધું રોય, તેડ તેડ મગ સીનાસી;

કશી કેમ રાખે કચારી, ઘેર આવો વસંત વિલાસી. ૫

હોરી ૨ છ.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

આવો પ્રાણપતિ પીયુ પ્યારા, હો પ્યારા; આવો. ટેક.
આ અવસરમાં ઉતાવળા આવી, પૂરો મનોરથ મારા;
વીતી જશે ને વસંતના દિવસો, સોનાથી શોભિત સારા
આગળ મંજવાના ઉધારા, આવો પ્રાણ પતિ પિયુ પ્યારા. ૧
ફૂલેલા ફૂલના ફાલ તે તંમરિના, નિરખતા દીસે નકારા;
સંત વસંતના રાગ આળાપે, લાગે છે તે તો લવારા;
સ્વામી હોય તોજતે સારા. આવો. ૨.
કાચલના સ્વર કાળજી કાપે, શુદ્ધસ્વર દુખ કરનારા;
વાળે દુકલ્પે ડક, અંગ મુદંગને ગાળે સરોદ સતારા;
ભિતર ઉપજે લયભારા. આવો. ૩.
સેવા કરૂં આપો સાચુના જાપા, નહીં રાખું નેણથી ન્યારા;
નાથ તમે મારી નયડીતું મોતી, હાઇડાના હાર હજારા;
તમે મારા નેણના તારા. આવો. ૪.
કંથવિના મને કશુંએ ગમે નહીં, ખટ રસ લાગેછે ખારા;
દલપતરામના દેવને કહુંછું, તોડ વિજેગ અમારા;
તેથી પાડ માનશું તારા. આવો. ૫.

હોરી ૩ છ.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

નણુરી કેમ નાથ ન આવ્યા, ન આવ્યા; નણુરી. ટેક.
જેને જોણે પરદેશમાં જૈને, જાનુ જમાવ જમાવ્યા;
જરીએ ફરી ઘર સાચું ન જોયું, કરોડ સદેશ મેં કહાવ્યા;
કાગળ એક લાખ લખાવ્યા નણુરી. ૧.
પરણીને તુરત જવા પરદેશે; શોધી સંધાત સિધાવ્યા;
મારૂં કહું કશુંએ નહિ માન્યું, કરોડ તરેહ આટકાવ્યા;
રહ્યા નહિ મારાં રોડાવ્યા. નણુરી. ૨.
નર આપી નવા નાવમાં બ્યારે, નવ નવા ભાર ભરાવ્યા;
એવે સમે ઊંઠા આંસુના મારી, આંખેથી ખૂબ ખરાવ્યા;
અવધ ખટ માસ દરાવ્યા; નણુરી. ૩.
ખરેખરા સમજાઈ ખચિત કરી, ઉરવિશ્વાસ આણાવ્યા;
જર અરથે જળપાંચ જવાના, અગણિત ગુણનો ગણાવ્યા;
ભલા ભલા ભેદ ભણાવ્યા; નણુરી. ૪.

૧ નરધાં.

જલુ જલુ અંદર અંદર જૈને, મૂલથી માલ મગાવ્યા;
લાભ મળ્યો તેમ લોભીયા થૈને, લોભ અંથોભ લગાવ્યા;

લોભે સમભારે મગાવ્યા; નણુરી. ૫.

વાટ જોતાં દસ વર્ષ વિલાં પાણુ, લાળે ન દોષના લગાવ્યા;

જોખન જોર તો જાળે જલદી, નહિ શાળુંગાર સજાવ્યા;

ભલા નહિ વેપ લગાવ્યા; નણુરી. ૬.

મુદત દિવાળીના દિવસની દીધી, વાયદાં તે તો વટાવ્યા;

કરોને અવધ વર્ણાદાગળની લખી, એ પણ દિવસનો આવ્યા;

હરખ હૈએ નહિ ઉપજાવ્યા; નણુરી. ૭.

રજે રમે હોરી મળીને રસીકી, કશુડે રંગ રચાવ્યા;

પરણીને પ્યારી પરસ્પર છાંટે, મનહર ખેલ મચાવ્યા;

ભાળી ભડકા પ્રગટાવ્યા; નણુરી. ૮.

તાળ મુદંગ વિણા ડક પાળે, રાગ રસિક ગવરાવ્યા;

વિરહજીને તો વિશેષ વધે દુઃખ, વિપત રોપા વવરાવ્યા;

ચપ્પા લોહના ચવરાવ્યા; નણુરી. ૯.

ચંપા ગુલાબ અંબેલીને ચોદશ, ફૂલડે કુલી ફૂલાવ્યા;

બોળવીને દોષએ મુજ ભરયારને, ભાન જરર ભુલાવ્યા;

કાંતો રહેવા કચુલાવ્યા; નણુરી. ૧૦.

દાહાડા વસંત રતુના, ને દુર્લભ, ગાફલ થૈને ગુમાવ્યા;

કાંતો દોષએ મારા અવગુણકહીં કહીં, મુજભરયાર ભમાવ્યા

કોણે એવી અકલ કમાવ્યા; નણુરી. ૧૧.

કર્મ ક્રિયા લખના નડમાં નણુરી, ઉરમાં અંગારા ધખાવ્યા;

દલપતરામના દેવને કહુંછું, પિયુથી વિજેગ રખાવ્યા;

એવા કેમ લેખ લખાવ્યા, નણુરી કેમ નાથ ન આવ્યા. ૧૨

હોરી ૪ થી.

“મત ડારો પીચકારીરે મેં તો સપરી
ભોંજાઈ ગઈ.”—એ રાંગ.

વસંત રતું ખીલ્યો વનમાં રે,

મોટી ખુશી મારા મનમાં; ટેક.

દેશમાં વાળ્યો સુધારાનો ડંકો,

શુભ થયું એજ શુક્રનમાં રે; મોટી. ૧.

ઘરણીમાં થઈછે કુધારાની કંમતિ,

ગમતી સાક્ષી ગગનમાં રે; મોટી. ૨.

આજ પ્રજાનો સ્વતંત્રતા પામી,

વદનથી વદતાં વચનમાં રે; મોટી. ૩.

બાગમાં ફૂલ જલુ વિધે ફૂલ્યાં,

કુલ દેલાઈ છે જનમાં રે; મોટી. ૪.
 ઘેર ઘેર ઓચળ અતિ ધણા થાએ,
 ગાયછે ગીત ગાયનમાં રે; મોટી. ૫.
 રંગ ઉમંગે થયાં મુખ રાતાં,
 હોય જેમ હોરી ખેલનમાં રે; મોટી. ૬.
 ધાણીની પેડે તો ધન વહેંચાયું,
 ભળીયા છે લોક ભજનમાં રે; મોટી. ૭.
 દલપતરામના દેવે દયાથી,
 દીધો આનંદ આદનમાં રે; મોટી. ૮.

કેશ વિષે.—દાહરો.

ભાંગ અધીણ ગાંઠ યદી, ઉપજ્યાં કદ અનેક;
 રાજ ગયું હોલત ગદ્ય, વિદ્યા તથા વિવેક. ૧.

ગરબી ૧ લી.

“ધન્ય અંગે માત વસીયાં હુંગર
 માંહેરે જાયગા જોધને.”

એ રાગ.

કેશી લોકો કેશતણા અવશ્યુરે કહું હું કેટલા,
 નિર્લજ નરહે કેશતણા કરનારરે; જગમાં જેટલા. ૨૬.
 આ જગમાં જે જન કેશ કરે,
 તેના તનમાં રોગ અનેક હરે;
 તેની નિશ્ચે નરમાં લાજ નરહે,
 કેશી લોકો કેશતણા અવશ્યુરે કહું હું કેટલા. ૧.
 તેનાં બાળક બાળરીને રડશે,
 તેને લેણાવાળા નિત નડશે;
 પછી ગભરાઈ બાળરીને લડશે,
 કેશી લોકો કેશતણા અવશ્યુરે કહું હું કેટલા. ૨,
 નિત નવી નવી દુરિઆદો થાશે,
 વસતર હરારને વેચાશે;
 કેશી સરકારે દોરાશે,
 કેશી લોકો કેશતણા અવશ્યુરે કહું હું કેટલા. ૩.
 એ બાન યદ્ય બુદ્ધો ભમશે,
 નરસી જાઓમાં જદ્ય રમશે;
 અભિમાન તદ્ય ગાગો ખમશે,
 કેશી લોકો કેશતણા અવશ્યુરે કહું હું કેટલા. ૪.
 તેને ધરધણો નડી હાથ નરે,
 તેની જુદી જાશે કેશ નરે;

તેને રસ્તો મુઘો નડીજ નરે,
 કેશી લોકો કેશતણા અવશ્યુરે કહું હું કેટલા. ૫.
 એવો અક્ષલ હીણો કોણુ હશે,
 ધન ખરચીને દુખીઆરો થશે;
 કોણુ મરવા સામે પૂર જશે,
 કેશી લોકો કેશતણા અવશ્યુરે કહું હું કેટલા. ૬.
 કાંઈ નથીરે એમાં સ્વાદ કશે,
 કેશી ઉલટા હેરાન થશે,
 પછી મરીને જામે હાથ જશે;
 કેશી લોકો કેશતણા અવશ્યુરે કહું હું કેટલા. ૭.
 તમે વિગતેથી વિચાર કરો,
 વળી પરમેશ્વરથી કાંઈક ડરો;
 દલપતની વિનંતિ દીલ ધરો,
 કેશી લોકો કેશતણા અવશ્યુરે કહું હું કેટલા. ૮.

ગરબી ૨ છ.

“મુજળે સાજનો રે”—એ રાગ.

સજ્જન લોક વિચારી, સારી શિખામણ મન ધરીએછરે
 જેમ તેમ મુખ બોલાએ, જેથી દિલમાં તેથી ડરીએ કેશ
 ન કરીએછ. ૧.
 તાળી પાડી દોપ દેખાડી, કહુંહું દહાડી દહાડીએછરે;
 માંડે વેંણુ તમે માનોતો, તજળે મદિરા તાડી. કેશ. ૨.
 કેશ કર્યાથી ઘટશે બાઈ, ચિતમાંથી ચતુરાઈએછરે;
 ધન ખરચી લેવી ખુન્ન્યાઈ, મોટી એ મુરખાઈ. કેશ. ૩.
 લાજ ઘટે ને કાજ ન મુધરે, એમ ન વિચારે અધોએછરે;
 સાર નથી એમાં કાંઈ અંતે, ધર બોવાનો ધધો. કેશ. ૪.
 વેદ પુરાણ કુરાન કિતાબો, જેને તેડ તપાસીએછરે;
 એ લક્ષણ તજવાથી મજશે, સધળેથી સાચાશી. કેશ. ૫.
 કાછ મુજાનો મત એછે, એ મન અધ્યાસનોએછરે;
 મિંદુમાં જોદત્યાથી પાણુ, દોપ ધણો દારનો. કેશ. ૬.
 મદિરા સાંડે માંડે નાંડે ચોપાણું ચિન યાશેએછરે;
 કાઈ સમે સાંકડમાં આવી, છત તેમાંથી જડશે. કેશ. ૭.
 વજ તજને લાજ ચિનાના, ખરની રીત રખડોએછરે;
 કહે દલપત કરમાં દીવો લઈ, કાઈ ન કુચમાં પડશે. કેશ. ૮.

ગરબી ૩ છ.

આવો મરિ શિવગંઢેર બાળા.”—એ રાગ.

નરને નરો કેશ કરમ કરડું,

જેથી થાયે મોત વિના મરવું, તન્ને તમે કેક. ૮૬.
 નથી એમાં સ્વાદ કશે સારો,
 વિવેકની નજરથી વિચારો;
 દુઃખી થશે કેકનો કરનારો, તન્ને તમે. ૧.
 પોંશે જે જન મદિરા તાડી,
 તેનાં ફળ દેશું દેખાડી;
 જાએ પદથી દેશે પાડી, તન્ને તમે. ૨.
 અફીણથી કેક ગયા ઉડી,
 ગભાવી ગાંધકી મૂડી;
 મૂઆ દુઃખ દરેયામાં યુડી, તન્ને તમે. ૩.
 મૂરખને મૂર્ખ મળે સંગી,
 લીલાગર ભાંગ પીએ ભંગી;
 અકલ હીણા એનો અડગંગી, તન્ને તમે. ૪.
 મફર કે માન્ય ને ખાશે,
 જરૂર અકલ તેની જાશે;
 સારા સારા લોકોમાં નિંદાશે, તન્ને તમે. ૫.
 પોંએ કોઈ ગાંને શુણુ જાણી,
 ધુમાડો ખેંચે બળ આણી;
 એની તો અકલ વેચાણી, તન્ને તમે. ૬.
 તે સર્વે રોગ કરે તનમાં,
 અમે સાંભળ્યું વૈદોં જનમાં;
 મોટા તમે માની લેજો મનમાં, તન્ને તમે. ૭.
 ન ખાશે પાક કદી પ્રીતે,
 જેથી ચતુરાઈ ઘટે ચિતે;
 રેજે રૂડા માણસની રીતે, તન્ને તમે. ૮.
 પ્રભું થકી જે દિલમાં ડરીએ,
 કદી એવું કરમ નહીં કરીએ;
 શિખામણુ સારી રહે ધરીએ, તન્ને તમે. ૯.
 ખનાવી ગરબી બહુ સારી,
 શુણી જે દેશે વિસારી;
 તેના મુખ ઉપર પેનરી, તન્ને તમે. ૧૦.
 વારે વારે શું કહીએ વાર,
 રોહે કરી કહુંછું તમ સાર;
 માનો દલપત કહે કહું આરં, તન્ને તમે. ૧૧.

ગરબી ૪ થી.—કેકના અવગુણ વિષે.

“લાલ પીઆરીનો સાહેબોરે”—એ રાગ.

શીખ મહુંછું તે સૌ સાંભળોરે,

ફેલ વિસારો અફીણ હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીછએ રે. ૮૬.
 અવગુણ અતિ ઝાઝા અફીણમાં રે,
 એથી હોયછે અકલ હીણ હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીછએ રે. ૧.
 મોટે મેહેલ ચડીને ખેસતારે,
 અફીણથી એજ થયા હરરાજ હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીછએ રે;
 જે નર ભોજન જમતા ભાવતાં રે,
 રડતા દીકા અન્ને કાજ હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીછએ રે. ૨.
 વાહન રથ ઘોડાને પાલખી રે,
 ચાલ્યા પગ પાળા તણ તે તેહ હો લાલ.
 લાલ કસુંબા નવ લીછએ રે;
 રાતા માતા શરીરે શોભતા રે,
 દીકા તેના દુર્બળ દેહ હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીછએ રે. ૩.
 જે નર ચતુર શિરોમણી જગતા રે,
 નીરખ્યા તે નિદ્રાલે નેણ હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીછએ રે;
 જે નર બહુ જુક્તિથી ખોલતારે,
 તે નર બાળે ભાગ્યાં વેણ હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીછએ રે. ૪.
 જેની અતિ સભગાતી આખર રે,
 તેર મ ભોક્ષમાં નિંદાય હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીછએ રે;
 જેનું સાચપણું સૌ માનતારે,
 તે સાચો થાવા સમખાય હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીછએ રે. ૫.
 તોપણ સાચમનાય નહિ તેહનુંરે,
 સર્વે લોક તને વિશ્વાસ હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીછએ રે;
 તે નર દુર્નોયામાં જીવતો મુઓરે,
 સાદું મનુષ્ય ન ખેસે પાસ હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીછએ રે. ૬.
 બહુ દુઃખછે એવા બધાણમાં રે,
 કોઈદીન કરમગતિ હોય હીણ હો લાલ;

લાલ કસુંબા નવ લીછએ રે;
 પૃથ્વી ઉપર પગ ધસવા પડેરે,
 તે ધડી આવે મોઢે ફીણ હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીછએ રે. ૭.
 જે કોઈ તજશે વસ્તુ કેફની રે,
 રાજ થાશે શ્રી ભગવાન હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીછએ રે;
 શિક્ષા સુંદર દલપતરામની રે,
 સન્નન સહુ કોઈ ધરજો કાન હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીછએ રે. ૮.

ગરખી ૫ મી.

કેફ વિષે.—પરજીયો.

“જીવે માણીગર બંદો” —એ રાગ.

કેફી સૈયર જોતો કંથડોરે, તેનાં પૂરણુ પાપ;
 મનમાં ઉદાસી મટે નહી, હારે તપે તનડામાં તાપ. કેફી. ૧
 એવો દિસે અળખામણો રે, જણે જીવતો દગેલ;
 આડા બોલો અફીણીઓ, હારે એનાં ગાત્ર મગેલ. કેફી. ૨
 એક દકાની નહીં આખર રે, પોંદ્યો ચાટાનો ચોર;
 દહાડી દોરાય દરબારમાં, હારે પુઠે લોકોનો નોર. કેફી. ૩
 અપોચિઓ ને ધણો આળસુરે, કાંતો ધિધે કાં ગાય;
 રણવાની શક્તિ રહે નહીં, હારે રબડું રંગાનું ખાય. કેફી. ૪
 ખારેથી આવે બે બાકોરે, લોણુ દેખાય હાલ;
 ખૂણે દાળીને પર ખાટલો, હારે બેરી છંયાનો કાળ. કેફી. ૫
 ખાળકને ખાવા નહીં ખાળવીરે, પીટ્યો પ્રગટે ઉશ્કંદ;
 છતે ધણીએ બળે છાતડી, હારે વેઠે રંગપો રાંડ. કેફી. ૬
 લાજ હીણુ લેખે નહીરે, જશે તરણાથી તોલ;
 તેના અફીણુના તોરમાં, હારે બોલે જુકેરા બોલ. કેફી. ૭
 કોઈ કોઈ વખત યાય કેફીરે, લેવા કુટો હૈરાન;
 તોમ શિખ દલપતરામની, હારે ધારે ન કાન. કેફી. ૮

ગરખી ૬ ઠી.

“આધવજ સદેશો કહેજો શાનને” —એ રાગ.

મા મુજને કેમ દીધીરે કેફી કંથને,
 કાટ્યાં શોધી કીયા જનમનાં વેરને;
 જનમ સમે નવ આણે મારા અંતને,
 ગળથુંખીમાં ઘોળી ન પાયું ઝેરને. મા મુજને. ૧.

હજેરી નાંખીરે બળતી આગમાં,
 ઉગરવાનો નથી હવે ઉપાય જો;
 ભોગવતું દુઃખ લખ્યુરે મારા ભાગ્યમાં,
 રજની દહાડા રડતાં વીતી જાય જો. મા મુજને. ૨.
 આપરદા મારીરે અતિ લાંબી યઈ,
 ત્રાગ નહીં જે તોડયે તુલ્યો જાયજો;
 કર્મતણી કુદાણીરે ક્યાં જાયે કદી,
 છાંપ કૃપાની કૃપાવિષે સમાયજો. મા મુજને. ૩.
 શું કરજું જીવીને આ સંસારમાં,
 હાથે મડે તો આત્મ દસા થાયજો;
 સાત જનમ પામુંરે શોક અપારમાં,
 પાર ન આવે કરતાં કરોડ ઉપાયજો. મા મુજને. ૪.
 રમતું ને જમતું તો મુજને નવ ગમે,
 માથે ઉઘ્યાં દુઃખનાં મોઠાં ઝાડજો;
 એ દુઃખથી છોડાવે મુજને આ સમે,
 પૂરણુ માતું પરમેશ્વરનો પાડજો. મા મુજને. ૫.
 ફરી જનમ ધરજુંરે લ્યાં સુખ પામજું,
 આ અવસર તો એજો ગયો અવતારજો;
 હૈયું કંકણ કરીને હિમ્મત રાખજું,
 ભાગ્યે લખીયો દેવે આ બરતારજો. મા મુજને. ૬.
 પાપ નથી કીધાં મેં આવડાં આપજો;
 પ્રગટ્યાં આવી પેલા બવનાં પાપજો;
 લેખ લખ્યા દેવે તે ઠાળ્યા નવ મજો,
 કર્મ કરે તે ન કરે માને પાપજો. મા મુજને. ૭.
 દિલમાં એમ સમજો દુઃખ ન માનતું,
 રાખું રહેમાં કેના ઉપર રોપજો;
 ભવ પેસે કીધાં ને ભોગડી છૂટતું,
 દલપતના સ્વાર્મીને નહેવો દોષજો. મા મુજને. ૮.

ગરખી ૭ મી.

કેફીની સ્ત્રીના આર મદિના. વાલાજના ગરખાનો રાગ.
 ૧ કારતક મદિને કેફી જોતો કંથરે સાદેલી,
 આજે અળખાના દુઃખનો નાવે અંત; સાંજળ સાદેલી. ૧
 દિવસ ઘરે ને રજની મોટી યારોરે, સાદેલી;
 આ કેફીની અળખાના કેમ દિવનરો; સાંજળ સાદેલી. ૨.
 દિમાળાનો શીતજવાયુ તાયરે, સાંજેલી;
 આજે મદિનો મેરી રીને કેમ જળ; સાંજળ સાદેલી. ૩

૨ માગશર મહિને સુખ પામું શી પેરરે, સાહેલી,
આ કેફીડેતો માંડ્યો અકરાકેર; સાંભળ સાહેલી. ૧.
હપજ ખરચની વાત કશી નહી જાણીરે, સાહેલી;
આ, ખોધખેડો નિજ આપતણી કમાણી; સાંભળ સાહેલી. ૨.
પડ્યો રહે કયાંક કેફી રસ્તા માંચરે, સાહેલી;
આ એ મહિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
૩ પોષેતો ધર વેચી બેઠો પાપીરે, સાહેલી;
આ પીયર જવાની રજ વહુને આપી; સાંભળ સાહેલી. ૧.
જેણે મને પરણાવ્યું એવું પાપરે, સાહેલી;
આ પેલા ભવનાં દુઃખન માને આપ; સાંભળ સાહેલી. ૨.
એ રતમાં સાસરે જવા સહુ ચઢાયરે, સાહેલી;
આ એ મહિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
૪ મહા મહિનામાં બોલે લોક વસંતરે, સાહેલી;
આ તે દુઃખણી કેફીડો જોનો કંથ; સાંભળ સાહેલી. ૧.
વન પાલોયાં આંખે આવ્યો મોરરે, સાહેલી;
આ દુખણીને સુખ નથી ઝોંલુકેપોર; સાંભળ સાહેલી. ૨.
ભમર ગાન શુણી પીયુ મળવા મન થાયરે, સાહેલી;
આ એ મહિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
૫ ફાગણમાં નર નારી બેલે ફાગરે, સાહેલી;
આ કેફીની અખળાને અંતર આગ; સાંભળ સાહેલી. ૧.
રમે જમેને હસે મળી નર નારરે, સાહેલી;
આ કેફીની પરણેલી ખાએ માર; સાંભળ સાહેલી. ૨.
જોવું ને રોવું ધર ખુણા માંચરે, સાહેલી;
આ એ મહિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
૬ ચૈત્રમાં કેમ ધીરજ રાખું ચિતરે, સાહેલી;
આ કેફ કંરે કેફીડો નિતને નીત; સાંભળ સાહેલી. ૧.
ઝો પરમેશ્વર કેમ આવો વર આપ્યોરે, સાહેલી;
આ એ વરથીતો અતિ ભયો રંડાપો; સાંભળ સાહેલી. ૨.
લેણાં વાળાની ફરિયાદો થાયરે, સાહેલી;
આ એ મહિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
૭ વિલખતો આવ્યો મહિનો વૈશાખરે, સાહેલી;
આ, ધોમ ધખે દિલ થાય બળીનેરાખ; સાંભળ સાહેલી. ૧.
સુરજ તપેતો છત્તર આડુ રાખુંરે, સાહેલી;
આ દિલ દાઝે તે કેની આગળદાખું; સાંભળ સાહેલી. ૨.
રજની ઘટોને દહાડા મોટા થાયરે, સાહેલી;
આ, એ મહિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
૮ જડેતો ઇવડો જલવા લાગ્યોરે, સાહેલી;

આ કેફીની અખળાનો આનંદ ભાવ્યો; સાંભળ સાહેલી. ૧.
પગ દાઝેતો મોજડીઓ લેખ ધાડેરે, સાહેલી;
આ કાળજી દાઝે તે કેમ કરી ઠાંડ; સાંભળ સાહેલી. ૨.
કેફીડોને કોઈ ન કહે સમજાયરે, સાહેલી;
આ એમ હિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
૯ અસાડમાં ચડી આવ્યોછે ઘનઘોરરે, સાહેલી;
આ મોટો હરખ ધરીને બોલે મોર; સાંભળ સાહેલી. ૧.
કેફી પીયુ બંદીખાનામાં માંચેરે, સાહેલી;
આ પરણેલીના દિલમાં એ રત સામે; સાંભળ સાહેલી. ૨.
લોંલી ધરા નિધ વિધનાં અંનવવાયરે સાહેલી;
આ, એ મહિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
૧૦ શ્રાવણમાં મેં સિવ પૂજા નહિ દીધીરે, સાહેલી;
આ દૈવે મુળને કેફીને કર દીધી; સાંભળ સાહેલી. ૧.
ચિત ટળેતો વસની જુઠો મોરરે, સાહેલી;
આ, એ સગપણ કરનારો મરજો મોર; સાંભળ સાહેલી. ૨.
ભાગ્યવતી જે પીયુ સાથે સોહાયરે, સાહેલી;
આ, એ મહિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
૧૧ ભાદરવે ભર જોખન જોજે જાયરે, સાહેલી;
આ કેફીની બધરીને કેમ સુખ થાય; સાંભળ સાહેલી. ૧.
નદીએ આવ્યાં પૂરણ જળનાં પૂરરે, સાહેલી;
આ પીયુ સાંભરતો આગ્ય જલેછે ઉર; સાંભળ સાહેલી. ૨.
માજે બેશી પંખીડાં મલકાયરે, સાહેલી;
આ, એ મહિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
૧૨ દીવાળીના દહાડા આસો માસ રે, સાહેલી;
આ કેફીની બધરી નિત રહે ઉદાસ; સાંભળ સાહેલી. ૧.
રમે જમે જન ધરે નવા શણગારરે સાહેલી;
આ કેફીની નારી નયણે જળ ધાર; સાંભળ સાહેલી. ૨.
શુણવંતી મળી મળીને ગરબા ગાયરે, સાહેલી;
આ, એ મહિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
૧૩ માસ અધિકમાં અધિકપણે શું કહીએરે, સાહેલી;
આ પીયુ બંદીખાને એકલાં કેમ રહીએ; સાંભળ સાહેલી. ૧.
એ વરથી જે છુટકો મારો થાયરે, સાહેલી;
તો દલપતના સ્વામીને લાયું પાય; સાંભળ સાહેલી. ૨.

કેફ વિષે—જાવણી ૧ લી.

“અફવાર રામ રામ બોલો.”—એ રાગની.

સખી મારો કંથ મને પ્યારો,

જેવો હાથઆતો હાર વળી જોમ નેણનો તારો. ૧.

સખી મારો કેદી કંથ રૂડો,

મોટે મારગ જય તો ભાગ્ય ભાવ ધરી ચુડો. ૨.

સખી મારો કંથ ગયો હાટે,

વણુ દોઢે ઉદાસી થઈ હું બેઠી એ માટે. ૩.

સખી મારો પીયુ ગયો પીડે,

વણુ દોઢે સુખ થાય બળેછે દિલ માફ દિડે. ૪.

સખી મારો પીઉછે વેપારી,

બળે સધળું શેહેર નથી અન્નપત્રું નર નારી. ૫.

સખી મારો કંથ કરે ચોરી,

નિલ જય રાજકુવાર એ ચાકર ચાલેછે દારી. ૬.

સખી મારાં ભાગ્ય ભલાં બાણું,

મન ગમતા પિયુ સાથ સદા મનગમતાં સુખ માણું. ૭.

સખી મારા કર્મતણી કાણી,

કેહેછે દક્ષપતરામ જોલી એમ કેદીની રાણી. ૮.

લાવણી ૨ છ.

“શરીરબળ કે દરશણ કારણ આયે

સદાશિવ ગોકુલમે.”—એ રાગ.

કરશે કેદ મગન થઈ ફરશે, ધરશે નહિ શિક્ષા મનમાં;

પુઠા પણુ શિર કુટી કુટી મરશે, રડશે રોગ થયે તનમાં. ૧.

તો સાફ દિલ કહું તમાફ, માર વાપક માની લહો;

શરમ ધરીએ કરમ તજ્જો, પરમ ધરમથી પૂર્ણ રહો. ૨.

ઝટપટ કેદથી ખટપટ છોડો, ઝટપટી વાત નથી એમાં;

દામ ઉગરશે, કામ સુધરશે, રામ થશે રાજ જોમાં. ૩.

જશે ખુશાઈ, થશે ભલાઈ, ખસે કમાઈ ન કરમાંથી;

કેદ લખાઈ, તજ્જો તો ભાઈ, જશે લદાઈ ધરમાંથી. ૪.

સ્વાદ વિચારો, શુણુ સંભારો, મારો કેદ પછી કરજો;

ગરથ ખરચી ગદા શીદ બનીયે, ધીરજ ધરી મનમાં ધરજો. ૫.

નિરલજ કરવું, સુખ નીચુ ફરવું, મરવું તેથી મહા સાફ;

કેદી થવાથી દોઢી થવું તે, ઘણું સરસ મનમાં ધાફ. ૬.

વાષ અગનિ વિપ વેરી મળજો, કદી ન મળજો કેદ નહો;

ત્રેત વિશાય તે જનવગળજો, કદી વળગજો કેદ નહો. ૭.

સુઆં મનુષ્ય તો બહુ વખણાયે, છવતાં કેદી નિંદાય અનિ

કેહેછે દક્ષપતરામ ન ધારો, દુશ્મનની પણુ એવી ગતિ. ૮.

લાવણી ૩ છ.

“ખરડેમેં બીજેશ્વર બંકા, અટલ છત્ર

ધારી.”—એ રાગ.

ઉડી પલકમાં ગયા મુલકથી, કેદ જેઓ કરતા;

કેદ જેઓ કરતા, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; ઉડી. ૧.

આગ કુવારા હોજ બનાવી, સુખથી વીચરતા;

ગજરા તોરા હાર ફૂલના, ધરી મગન કરતા;

ધરી મગન કરતા, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; ઉડી. ૧;

જેની મુછો મોટી વાંકડી, ઉપર લીંબુ કરતા;

દેશ વિજય કરી, એક છત્ર ધરી, દેવથી નહિ ડરતા;

દેવથી નહિ ડરતા, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; ઉડી. ૨.

શુભિજન નિજ જશ ગાન કરતા, સુખ અમૃત ઝરતા

ખડે જાઓ ખડે જાઓ યાય અગાડી, શિર ચમર ઢળતા;

શિર ચમર ઢળતા, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; ઉડી. ૩.

શત્રુ સંકળનાં શહેર લૂટીને, બુધિ ખણી બરતા;

ન ખમે કદો અપમાન કુંકારો, તરત લડી મરતા;

તરત લડી મરતા, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; ઉડી. ૪.

ધિગડૂન ધિગડૂનધિ ચોધડિયે, ઘડિ ઘડિ ધાવ પડતા

રમઝુમ ઝણુણુ ઢણુણુ ચાલતી, નારી સારી વરતા;

નારી સારી વરતા, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; ઉડી. ૫.

સોના સિહાસન, બેઠક જાજમ, મખમલી પાથરતા;

ઝળઝળ કાંતિ, અજળ ઝળકતી, ધરની સુંદરતા;

ધરની સુંદરતા, કદી, શંકા મન નહિ ધરતા; ઉડી. ૬.

કેદ કરી ગફલતમાં નિશદિન, શયન અવસરતા;

કેહેછે દક્ષપતરામ, ધામ ધન, શત્રુતાણું હરતા;

શત્રુતાણું હરતા, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; ઉડી. ૭.

ગરબી ૧ લી.—આ દુનીયામાં કોઇ

રહેવાનું નથી. એ વિષે.

“સાફ સાફ રે ચરત શેહેર, મુંબાઈ અલખેલી”

એ રાગ.

ચિર દરીને કોઇ આ દામ, રે નથી રહેવાનું;

કરીશો દાંધ રફ કામ, રહેશે કહેવાનું; રેક.

વિદ્યમ સરખા વીર ગયા ને, જાય ગયો વળી બોલાર;

જોરાવર જયધારી જગતમાં ફરતી જેની દાન; રે નથી. ૧.

છતે ગયો સાદુ છત્ર પનિનો, દુર્ગાપથી દેખાય કે;

આછરાય ગયા બળવંતા, ગયા શિવચરણ; રે નથી. ૨.

આરોનેટ બહુ જશવંતા, રોક ગયા જમશેદ રે;
કહો રહ્યા ક્યાં ધનજી કામા, ખલક ધરેછે ખેદ; રે નથી. ૩.
જેણે બહુ જર નોડી જગતમાં, કર્યા ગુપ્ત ઉપકાર રે;
કંઈ દુખિયાનાં દુઃખ કાપ્યાં તે, સંભારે સંસાર; રે નથી. ૪.
મોતીશા મુંગધમાં મોટો, સરસ હતો શાહુકાર રે;
નામ ગયું તે હામગયું વળી, ગયા ગરથ ભંડાર; રે નથી. ૫.
કંઈ ગુણવંતા ગયા ગવરનર, સરસ ગયા સરદાર રે;
સન્ન રાણા કોઈ રહ્યાં નહીં, કટા અગલ કરનાર; રે નથી. ૬.
હુમાભાઈ હયાત હતો ને, રોક હતા હસિંગરે;
તે પણ દુનિયા તણ ગયાને, મનમાં રહ્યા ઉમંગ; રે નથી. ૭.
ક્યાં પ્રિન્સ આલખર પૃથ્વીપતિ, રાણીનો ભરપારરે;
જોતાં જોતાં ગયા જગતથી, જરા ન લાગી વાર; રે નથી. ૮.
પડ્યું રહે નાહું પૃથ્વીમાં, અગણિત આડે આંકરે;
સમજ લેજો કાંઈ પણ સાથે, નહીં આવે નવટાંક; રે નથી. ૯.
આગ બગીચા બેઠક બંગલા, મોટા મોટા માળરે;
એતો સૌ એમનાએમ રહેશે, પરથમ ચણુને પાળ; રે નથી. ૧૦.
આરંભેલા અધુરાં રહેશે, કંઈક જગતમાં કામરે;
તરત અભણ્યુ તેડું આવે, તજીને જનું તમામ; રે નથી. ૧૧.
કાલ કર્યાનું આજ કરી લે, કાણે દીડી કાલરે;
પગલાં હેઠે મોત પડ્યુંછે, ચેતી ચેતી ચાલ; રે નથી. ૧૨.
લાચારોની આશીષ લેજો, નિશ્ચળ કરજો નામરે,
સમજો તો સારી શિખામણ, દેહે દલપતરામ; રે નથી. ૧૩.

ગરબી ૨ છ—જુહું ન બોલવા વિષે.

“વનમાં ભુલી પડીરે પેલો ક્યાં ગયો કાનુડો” એ રાગનીછે.
હગમાં તે દરે રે જગમાં જે જન બોલે જુહું,
જુહું રૂકે જગપતિ વળી આગર કહે હું ઉહું હગમાં. ૧.
જુહા જનનું કોઈ ન જુજી, સરખાતાં પણ સાચું;
વાટે ઘાટે વાત કરે જન, ડાટો એવું ડાચું; હગમાં. ૨.
સહજ સ્વભાવે હસતાં હેતે, વદો ન જુડી વાણી;
તજો તમે તે ટેવ નકારો, જુહામાં દુખ જાણી; હગમાં. ૩.
ટાંગીને વાગે ઢીંચણમાં, પીડા પીડા પોકારે;
ગુણનારા કોઈ સસ ન માને, ઢાંગ હશે એમ ધારે; હગમાં. ૪.
પ્રથમ યદી પતિયાર ગયો તો, પછી ન પાછો પામે;
દોષક ચોરી કરે પણ ચણી, નર તરફને નામે; હગમાં. ૫.
સોનાનો શણગાર સરસ જો, ધરનારો ધડો લાવે;
બદલી લેનારો ખદે પણ, સોનાને શિર આવે; હગમાં. ૬.

બીલાડો બહુ સાધુ બનીને, દયા ધણી દીલ ધારે;
જિંદગીને વિશ્વાસ ન આવે, થીતી વાત વિચારે; હગમાં. ૭.
છે જુહું તે જાવરતાં પણ, છેક રહે નહીં છાતું;
વર્ષે એ વર્ષે વળતી, પછી ઉખજશે પાનું; હગમાં. ૮.
જુહું બોલ્યાથી જર જામે, તોપણ દુખછે તેમાં;
કથન કહી લોકો ધિક્કારે, આગ ઉડી જર એમાં; હગમાં. ૯.
કદી મજે ધન લાખ કરોડો, તોપણ તે શું કરું;
બોજ કરમનો માથે બાંધી, મેલીને ધન મરું; હગમાં. ૧૦.
જાતું જુહું જાવરીએ પણ, જગતપતિ તો જાણે;
ભારે પીડા બોગવિધે પછી, નહિ છુટાએ નાણે; હગમાં. ૧૧.
આ જગમાં સુખ અલ્પ સમયનું, અતિ લાંબુ દુખ અતિ;
પાને લખતાં પાર ન પામે, લખ્યુંછે વિદાયતે; હગમાં. ૧૨.
તે જન ડાહ્યા તેજ કમાયો, જે નહીં જુહું બોલ્યો;
દલપતરામે દિલમાંદેખી, ખરેખરો મત બોલ્યો; હગમાં. ૧૩.

ગરબી ૩ છ.—જવાસા વિષે.

“વાંસલડી વાગીને હુંતો જાગી,” એ રાગની.
જવાસા શિદને મરેછે સુકાઈ,
ભુંડું શું કીધું વરસાદે બાઈ; જવાસા. ૧.
ચારે દીશ વરસાદની થઈ અડાઈ,
દેખી તેની સરવ થઈ સરસાઈ;
હારે તારા ઉરમાં આવી અદેખાઈ; જવાસા. ૨.
થયાં નવ પક્ષવ તરવર સરવે,
અખિલ જન હરખીયાં એને ઉતરવે;
હારે હુંતો ગંડક બળી મરે ગરવે; જવાસા. ૩.
ધાર્યું તેતો અભિમાન અતિ ધણું આજે,
ધીંજાની અડતી દેખીને તું ઘણે;
હારે જાણે ધન કેમ મુજ શિર માજે; જવાસા. ૪.
એનો એક વાળ તારાથી ન વૂટે,
તેનો જશ તારે ખુટાડે ન ખૂટે;
હારે કાલો શિદને કપાળ તું ફેટે; જવાસા. ૫.
એતો જગદર્તએ કીધો વધારો,
તેથી તે તો સર્વને લાગેછે સારો;
હારે હુંતો તોલ તપાસને તારો; જવાસા. ૬.
જેને તેતો સર્વનું ધ્રુવે છે સાદું,
નથી અહાનો કોઈનું યવાને નહારું;
હારે તેણે શું અગાડ્યું બાઈ તારું; જવાસા. ૭.
એને એકે આળ અડાવ્યું ન અડશે,
એના સાચું ફેટાં તુંજ સિરપડશે.

હારે તારી ધર્યા તે તુલનેજ નરશે; જવાસા. ૭.
 જ્યારે તુજ અંગમાં જોય જણાયો,
 સારે તું અદેખોને જુડે બહુયો;
 હારે તુંતો દલકો દહીયો ગણાયો; જવાસા. ૮.
 તુંતો નજરે માન હું મેળવું મોહું,
 તેનો બીજા લોકના ચિતમાં ચોટયું;
 હારે ખેંચી લેતાં તો મળવાનું ખોટું; જવાસા. ૯.
 દલકાને ગંભીર તજ દલકાર્ધ,
 અક્ષય ગુણ મળતાં ન જરું છલકાર્ધ;
 હારે ભલું તેથી યારો તારું માધ; જવાસા. ૧૦.
 યયાં સહ પ્રયુક્તિ તું તેવો થાને,
 સરસ ગુણ વરસાદના ગણી ગાને;
 હારે મિત્રતાથી દળી મળી જાને; જવાસા. ૧૧.
 કજ્ઞાં આતો કથન તારે શુભ કામે,
 દેખી તારું દુઃખ દીલધારી દયા મેં;
 હારે રૂડી રીતથી દક્ષપતરામે. જવાસા. ૧૨.

ગરબી ૪ થી-દુર્જનની સોમત ન કરવા વિષે.
 જ્યારે ઘેર આવ્યારે સુંદર વર સામંજિયો-એ રાગ છે.
 મન નહિ માનેરે, લાં નહિ જઈએ મળવા; રેક.
 લેના હૈયામાં હેત ન દીસે, પાસે ના વશિએ પળવા; મન.
 લલચાવી ઉલટાં લાગે, કાળજડાને ટળવા; મન.
 ખગલો ધ્યાન ધરી જેમ બેસે, જ્ઞાની થઈ મછ ગળવા; મન.
 એના અંતરનો બેદ ન આપે, છુટો રહિને છળવા; મન.
 સાઈ સાઈ કરી સ્વારથ સાધી, તુરતજ લાગે તળવા; મન.
 મતલબ દોયતો મોટા મનથી, લાગે અદગક દળવા; મન.
 વચન શુણી જાણી મનને મેલ્યું, તાને તેવે તળવા; મન.
 કાંતો કાંઈક કામ કરાવે, તે જેમ દળણું દળવા; મન.
 વાચીએ આપણે અમૃત વચનો, વિષ દળ લાગે દળવા; મન.
 લેની પાસ જવાથી લાગે, બોલ સુણી મન જળવા; મન.
 સુખમાંથી જઈ દુઃખના દરકન, શા માટે સાંભળવા; મન.
 દક્ષપતરામ કહે દુનિયામાં, રખડીને દુઃખ રળવા; મન.

માતાની સ્તુતિ ગરબી ૫ મી.

દીધાં તે સુખ દલાડી દલાડી રે,
 મારા મનમાં છે મારી;
 ઘણી ઘણી વિષન વધાડી રે,
 મારા મનમાં છે મારી. રેક.

આગપણે હું દત્તો બહુ નિર્વજ,
 પણ તે પીગ ન પમાડી રે; મારા. ૧.
 પૃથ્વી ઉપર મેં તો પગ ન મંડાતો,
 પ્રીતે તું કરતી ઉપાડી રે; મારા. ૨.
 હાલસાં ગાતી હેતે દીધોળી,
 પારણા માંડી પોદાડી રે; મારા. ૩.
 બીનેથી કારે સંભાળીને કરતી,
 આઠા ઓઠાઠ ઓઠાડી રે; મારા. ૪.
 બૂખ્યો થયો સારે નિદરાયો,
 ઉઘે ભરેલી ઉઠાડી રે; મારા. ૫.
 દુર્ખોયો દેખીને યતી દુખી દિલમાં;
 પાંપણથી અંધુ પાડી રે; મારા. ૬.
 જોઈતું તે હું કદી જાણતો ન છોમે,
 ચેતતી ચિત પટ્ટાચાડી રે; મારા. ૭.
 મારા માર પીધાં તેં ધણી મુજિયાં,
 ખારાં કે કાવાં ઉપાડી રે; મારા. ૮.
 દિવસમાં ધડીએ ન જાંવવા દેતો,
 એવો હોતો હું અનાડી રે; મારા. ૯.
 ખાતાં પીતાં કે ખરા સુખ દુઃખમાં,
 વિધ વિધ વાતે વિતાડી રે; મારા. ૧૦.
 ચાર ધડી એવી ચાકરીનો ગુણ,
 મનથી શકું ન મટાડી રે; મારા. ૧૧.
 દક્ષપતરામ કહે દાસ યદને,
 આપીશ બલ્લો અગાડી રે; મારા. ૧૨.

ગરબી ૬ થી.

દિન દિન બહુ સુખજાતારે,
 માયાળુ મારી માતા;
 તું જ્યાંમાં ખરી ત્રાનારે,
 માયાળુ મારી માતા. રેક.
 લેહલા શુંજ ગાઉ નેહલા પોણ,
 સૌ નથી કચરી શકાવારે; માયાળુ. ૧.
 સંસારમાં સહ સ્વારથી સરખા,
 પેખ્યા સગા પરખ્યાનારે; માયાળુ. ૨.
 જુડો બસો પણ માતા નિમારે,
 લેણા બીજા નહ જવારે; માયાળુ. ૩.
 દંડુ નહી દેન માતાના લેણું,

આહન તો બહુ ચઢાતારે; માયાળુ. ૪.
 માતાના ગુણ નહીં માને તે પુત્રો,
 પાછળથી પસતાતારે; માયાળુ. ૫.
 જેને માતા નહીં તે સુત જોયા,
 મહા દુખમાંથી મુઝાતારે; માયાળુ. ૬.
 માતાનું મન તેનો સ્નેહનો સાગર,
 વિશ્વમાં રચ્યો વિધાતા રે; માયાળુ. ૭.
 ભાવ ભરેલાં બન્ને હોય ભૂમાં,
 ભગની અને બની બ્રાતારે; માયાળુ. ૮.
 માશીકે મામા ને કાકી કે કાકા,
 સા ભણે હોય સોહાતા રે; માયાળુ. ૯.
 નેહ ભરી ભલી નારીતણા ગુણ,
 તારી તો તુલ્ય ન થાતા રે; માયાળુ. ૧૦.
 આ ભવમાં ભલી તું આપનારી,
 સર્વ વિધિ સુખ શાતરે; માયાળુ. ૧૧.
 દલપતરામ કહે ખરા દિલથી,
 ગુણ નથી ગણનાં ગણાતારે; માયાળુ. ૧૨.

પિતાજીની સ્તુતિ—ગરબી ૭ મી.

રામ કહે ચર્ધ રાજરે,
 ગુણો પ્યારા પિતાજી;
 ગુણ ગણિ ગાઉં છું ગાજરે,
 ગુણો પ્યારા પિતાજી. ટેક.
 લેશ તમાઈ વચન નહીં લોપું,
 જે કહે તે કહું હાજરે; ગુણો. ૧.
 તન મન ધન શિર સર્વસ સોપું,
 નિશ્ચે કહું નહીં નાજરે; ગુણો. ૨.
 વસ્તી તજને વસું વાસ વનમાં,
 જે જામથી કહે જાજરે; ગુણો. ૩.
 પાલણુ પોસણુ પાડ પિતાનો,
 પુત્ર બુલે તેતો પાજરે; ગુણો. ૪.
 સારી સારી ચીજ સુતને જમાડે,
 ભક્ષ કરે પોતે ભાજરે; ગુણો. ૫.
 પેટે પાટા બાંધી પૈસાની વસ્તુ,
 તનુજને ખવરાવે તાજરે; ગુણો. ૬.
 કાકાબેલા પણે જેને કહા મે,

ખોલ સાંખ્યા તે બધાજરે; ગુણો. ૭.
 અગુણી હતો પણ ગુણ ગણી લીધા,
 દુર્ગુણ દૂર કિધાજરે; ગુણો. ૮.
 સેવકની પેઠે સર્વ પ્રકારે,
 સ્નેહથી કીધી સેવાજરે; ગુણો. ૯.
 કહોજી કદાપિ હું કેમ વિસાર,
 અતિ ઉપકાર એવાજરે; ગુણો. ૧૦.
 સાદા રહી પોતે મુજને શોભીતા,
 શુભ શણગાર સન્યાજરે; ગુણો. ૧૧.
 અચિત અરેખરી પ્રીતથી ખાંતે,
 ભક્તની રીતે ભજ્યાજરે; ગુણો. ૧૨.
 દુખ ખમી દેહે મને સુખ દીધું,
 કીધું રક્ષણ કોટિધાજરે; ગુણો. ૧૩.
 શિક્ષકની પેઠે મુજનેજ ધરવા,
 દિન દિન બોધ દિધાજરે; ગુણો. ૧૪.
 પુત્ર માગે પ્રીતે રાંક ને રાન,
 ભણી ભણી ભક્તિ ભાયાજરે; ગુણો. ૧૫.
 ધડપણમાં ધણી આકરી કરશે,
 અંતરે એવી આશાજરે; ગુણો. ૧૬.
 છાતીમાં રાખીને છાંયડો કીધો,
 દિલ ધણી રાખી દયાજરે; ગુણો. ૧૭.
 કાર્ધ દિવસે મને દુખમાં દીઠો તો,
 આંસુ પ્રવાહ વહયાજરે; ગુણો. ૧૮.
 જે કોઈએ મુજને બ્યારે દબ્યો,
 ધીરજ છાંડી ધખ્યાજરે; ગુણો. ૧૯.
 તાતજી તે ઉપકાર તમારા,
 લખતાં ન જમ લખ્યાજરે; ગુણો. ૨૦.
 માઈ સાઈ થવા મનમાં હમેશાં,
 કરોડ વિચાર કર્યાજરે; ગુણો. ૨૧.
 આ પુત્ર કેમ પામે સુખ એવી,
 ફીકર રાખી દયાજરે; ગુણો. ૨૨.
 આખી ઉમરના ઉચાટ આગળથી,
 ધ્યાનમાં રોજ ધર્યાજરે; ગુણો. ૨૩.
 દલપતરામ કહે દિલમાંથી,
 વળી તે નથી વિસર્યાજરે; ગુણો. ૨૪.

ગરબી ૮ મી.

“લે લાગી મને તારી, અધ્યાત્મ લે લાગી
મને તારી.” એ રાગની છે.

નેકહોતે પ્રેમથી હું પાળું, પિતાત્મ તમે નેકહો તે પ્રેમથી હું પાળું
વીશવસા વાર નહિ ગાળું; પિતાત્મ તમે. ૧.
પુત્ર થઇ ન પાળે વેણ પ્રેમથી પિતાનું;
કહે લોક તેનું મોહું કાળું; પિતાત્મ. ૨.
વચને પિતાને વચ્ચા રામ વનવાસે,
રાજપાટ છોડીને રૂપાળું; પિતાત્મ. ૩.
પાળ્યો મને બાળપણે પોતે કષ્ટ પામી,
શી રીતે એ સર્વ સાદું વાળું; પિતાત્મ. ૪.
નિમકહરામી કદી હું નથી થવાનો,
સોંપશે તે ચાકરી સંભાળું; પિતાત્મ. ૫.
વાંચિછે મેં એક વાત એક વહાણના ઊદરની,
તેવી એક ટેક ક્રમ ટાળું; પિતાત્મ. ૬.
જેનો સૂત જગતમાં દુષ્ટ જેવો જાણ્યો,
તેને ઘેર છતે સુતે તાળું; પિતાત્મ. ૭.
દાસ ગણીને ધણી આશીષ મને આપો,
દીલ રૂઢી રાખીને દયાળું; પિતાત્મ. ૮.
કહે આમ દલપતરામ કરજોડી.
માફ કરો વેણ ભૂલ વાળું; પિતાત્મ. ૯.

દોહરા.

સોંપે ક્યનો રનેહથી, બાળકનાં મા બાપ;
પછી ધરડાં માળાંપનાં, સંપૂત સાંપે આપ. ૧.
અવશ્ય એકે નવ ગણે, પ્રીતે પાળે લાડ;
પિતા માતને પાળવાં, પછી તેમાં શો પાડ. ૨.
એક દિવસ પણ અન્નજો, જનિયે જેને ઘેર;
સદાકાળ સંભારિયે, પ્રીતે રૂડી પેર. ૩.
ચાર ઘડી પણ ચાકરી, કરે કોઈની કામ;
ભૂલે તે આભાર તો, નિમક હરામી હામ. ૪.
ખરા દીલથી ખાંતથી, પ્રીતે માતપિતાય;
કરે ચાકરી ચાકરી, ભવમાં ક્યમ ભલાય. ૫.
ભૂલે તે ભગવાનનો, ચાકત મોટા ચોર;
નહિ તેનો પછી નીસરે, નરક વિષે પગ નોર. ૬.

ગરબી ૯ મી.—બાળકીઓનાં

નિત્યકર્મની ગરબી.

“મા પાવા તે ગઢથી ઉતરી મા કાળીરે.”

સુતાં ઉઠી ગુભ રીતથી, સાહેલી રે;
પરમેશ્વર ભજવા પ્રીતથી; સાહેલી રે. ૧.
પછી દાતણ પાણી યાયછે, સાહેલી રે;
જેથી દુરગંધી જાયછે; સાહેલી રે; ૨.
નહાવું નિત્ય નિરમળ નીરથી, સાહેલી રે;
સઘજો જાય મેલ શરીરથી; સાહેલી રે. ૩.
સંતોષે જમીએ ને ગળ્યું, સાહેલી રે;
નહિ ખાધએ નિત્ય ગળ્યું ગળ્યું; સાહેલી રે. ૪.
પરકુળ કીણાં નહિ પેહેરીએ, સાહેલી રે;
ગાવા ન જવું પરશેરીએ; સાહેલી રે; ૫.
આભણ ઝાઝાં નહિ ઇચ્છીએ, સાહેલી રે;
સદગુણની શોભા પ્રીતથીએ; સાહેલી રે. ૬.
નીરજનની સોખત છોડીએ, સાહેલી રે;
વાહાલાંથી વૈર ન જોડીએ; સાહેલી રે. ૭.
સઘણું સરખું નહિ લેખીએ, સાહેલી રે;
દલમાં ડાયાં થઈ દેખીએ; સાહેલી રે. ૮.

ગરબી ૧૦ મી હિંદુઓની સ્ત્રીઓને ભણવા વિષે.

“લાલ હોઝાડા.”—એ રાગની.

તમે ભણો ભલી ભાત, બાઈ દિંદુવાણી;
રહો સુખી દીન રાત, બાઈ દિંદુવાણી. ૧.
જેથી દુષ્ટ શુદ્ધિ જાય, બાઈ દિંદુવાણી;
સ્થિર સારી શુદ્ધિ યાય, બાઈ દિંદુવાણી. ૨.
રાખો સંપ સગાં માંહિ, બાઈ દિંદુવાણી;
નહી કસેશ કરે કાંદિ, બાઈ દિંદુવાણી. ૩.
સુખ સંપમાં સદાય, બાઈ દિંદુવાણી;
શુભવંત એમ ગાય, બાઈ દિંદુવાણી. ૪.
શિખો સારાં કામકામ, બાઈ દિંદુવાણી.
વધે લોક માંહિ લાજ, બાઈ દિંદુવાણી. ૫.
તણ પીયરમાં પ્રીત, બાઈ દિંદુવાણી.
રહો સાસરે સુ રીત, બાઈ દિંદુવાણી. ૬.
કાઈ કરે સારો બોધ, બાઈ દિંદુવાણી;
સુણી કીડએ ન રોધ, બાઈ દિંદુવાણી. ૭.
ભજો અકળ અજેવ, બાઈ દિંદુવાણી;
દલપતનરે રેવ, બાઈ દિંદુવાણી. ૮.

ગરબી ૧૧ મી.—છાહીઆને લણવા વિષે.

“આવો આવો શિવશંકર ભોળા.”—એ રાગ.

બેહેનો તમે ભાવ સહિત ભણુજો,
ગાંડા લોકો નિદે તે નવ ગણુજો; બેહેનો ૧.
ભણુ તેતો ભગવતને ભાવે,
એથી દીલ જ્ઞાન અધિક આવે;
તજ અવગુણ સદગુણ લાવે. બેહેનો ૨.
ભણુ તે તો અપજ્ઞથી ભાગે,
જેને ઘણી લાગતો અપ જાગે;
મોટી સતિયોનું પદ ભાગે. બેહેનો ૩.
હરાચાર હોય ન ભણુ તેમાં,
જગ્યા જુગ્યા કદી રહે જમાં;
અધિક તો હશે અભણ્યા એમાં. બેહેનો ૪.
ભણેલી હંતી રકમણી સણી,
મીરાંભાઈ મુલકમાં વખણાણી;
જેની કવિતા જગ સૌ જાણી. બેહેનો ૫.
પ્રિયાને પાપ ભણુ લાગે,
એવું કાઈ લખી ન ગયા આગે;
મોઢે બોલનારા જુતી માગે. બેહેનો ૬.
બંધ્યાં પ્રિતા ક્યાંથી અક્કલ આણે,
નીતિની રીતી તે કમ જાણે;
ભણ્યા વિના જણુ પશુ પરમાણે. બેહેનો ૭.
ભણી ઘણી માંગરની નારી,
શી રીતે નહિ કહિયે સારી;
ચતુર લેજો ચિતમાં વિચારી. બેહેનો ૮.
ભણો તમે આજસ જમ છોડી,
યશ લેથી લાજ નહિ થોડી;
કહે દલપત ખેડ કર જોડી. બેહેનો ૯.

ગરબી ૧૨ મી.—લણવાના ઉપદેશ વિષે.

“મારી માલ બહુચારે લોલ.”—એ રાગની.

ભણો ભલી ભાતથી રે લોલ, રૂદે રણીભાતથી રે લોલ;
સખી સંધાતથી રે લોલ, ભણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧
ભણ્યાથી ભણુ યશ રે લોલ, મુરખતા મૂડી જશે રે લોલ;

૧ સચળ કુખીમાં ગાતાં ફરનાર.

હજવામાંભરીહરો રે લોલ, ભણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૨.
શીખામણ સાંભળી રે લોલ, કુટેવ જશે ટણી રે લોલ;
વિવેક વધે વળી રે લોલ, ભણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૩.
ભાવેથી ભણો ગણો રે લોલ, તેથી તો તમોતણો રે લોલ;
સુધારોયશો ઘણો રે લોલ, ભણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૪.
ભણ્યાવિના ભામની રે લોલ, ગંદી જયી ગામની રે લોલ;
કહો શા કામની રે લોલ, ભણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૫.
કહુ વળી કામમાં રે લોલ, અવગુણ અજ્ઞાનમાં રે લોલ;
સમજજો સાનમાં રે લોલ, ભણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૬.
મુરખ મન એલમાં રે લોલ, ફરે ફરે દેલમાં રે લોલ;
જુગ્યા જઈ જલમાં રે લોલ, ભણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૭.
ભણે ભણુવા જશે રે લોલ, કુપય નથી કરો રે લોલ;
યતાં સુખીયાં યશો રે લોલ, ભણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૮.
વિદ્યાગુણ આપશે રે લોલ, કુટીલતા કાપશે રે લોલ;
અધિક જુધી આપશે રે લોલ, ભણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૯.
એવું જાણી આપથી રે લોલ, પાછો ફરો પાપથી રે લોલ;
ઉદ્યોગ અમાપથી રે લોલ, ભણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧૦.
ધરમ મનમાં ધરો રે લોલ, કરમ શુદ્ધતો કરો રે લોલ;
પરમ પદ પરવરો રે લોલ, ભણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧૧.
ભણે ભગવાનને રે લોલ, તજો અભિમાનને રે લોલ;
સજો શુભ જ્ઞાનને રે લોલ, ભણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧૨.
ભણી ભરતારમાં રે લોલ, પ્યારી રહે પ્યારમાં રે લોલ;
સુખે સંસારમાં રે લોલ, ભણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧૩.
કાઠાઈલડે નહિ રે લોલ, કશાઈ કહી કહી રે લોલ;
મોઢી ચીજને ચઢી રે લોલ, ભણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧૪.
એખી નિત્ય ચિતથી રે લોલ, રહે સતી રીતથી રે લોલ;
પ્રભુભજ્જીતથી રે લોલ, ભણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧૫.
જકે નહીં જકમાં રે લોલ, જોપે આનંદમાં રે લોલ;
ફસેનહીં ફકમાં રે લોલ, ભણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧૬.
સદા સતોપથી રે લોલ, રહે તહીં રોપથી રે લોલ;
ડરેદીલ દોષથી રે લોલ, ભણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧૭.
સાસરીયું શોભાવશે રે લોલ, એવા ગુણ આપશે રે લોલ;
ભર્યારનેભાવશે રે લોલ, ભણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧૮.
ભલીહોયજો ભણી રે લોલ, તારીફ ઘણી તેતણી રે લોલ;
ગુણ ગ્રંથમાં ગણી રે લોલ, ભણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧૯.
જણો જશ જમશે રે લોલ, વીપતથી વિરામશે રે લોલ;
પુરાં સુખ પામશે રે લોલ, ભણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૨૦.

શીધે પંથ સંચરે રે લોલ, દુરાચારથી ડરે રે લોલ; ગરખી ૧૪ મી.—ભરત ચિત્ર શિખવાતી ગરખી.
સાસુની સેવા કરે રે લોલ, ભણે ભલી ભાતથી રે લોલ.૨૧. “અથએલીરે અથે માત, જોવાને નહિએ” (એ રાગની.)
વધે લાજ લોકમાં રે લોલ, ચાલે વાત ચોકમાં રે લોલ; આવો આવો રે શિખીએ આજ, ભરતજ ભરવાને;
ચતા જન ચોકમાં રે લોલ, ભણે ભલી ભાતથી રે લોલ.૨૨. આવો લાવો રે સધળો સાજ, ચિત્ર ચીતરવાને; ટેક.
લેખણ ખડીઆ લઈ રે લોલ, નિશાળે નિત્યે જઈરેલોલ; ચિતર ચિતરવાને ભરતજ ભરવા, માતપિતા મનહરવા રે;
ઠરેથીર ત્યાં થઈ રે લોલ, ભણે ભલી ભાતથી રે લોલ.૨૩. જગ કરનાનાં કરનવ્યને, કાંઈ કાંઈ ઉતેજન કરવા; ભર ૧.
મહેતાજીનું માનથી રે લોલ, કથન સુણી કાનથી રે લોલ; પોપટ ચિતરો ને પાંજરું ચિતરો, ચિતરો ગાયો ચરવારે;
ધરી એક ધ્યાનથી રે લોલ, ભણે ભલી ભાતથી રે લોલ.૨૪. કૂલ જાડે તો કૂલડાં ચિતરોને, ચિતરોઆંગેમરવા; ભર ૨.
રમાપતિ રીજશે રે લોલ, ખોટા મતી ખીજશે રે લોલ; ચિતર મનુષ્યના ચેહેરા ચિતરો, સંજનને સાંભળવા રે;
કહી થાકી જશે રે લોલ, ભણે ભલી ભાતથી રે લોલ.૨૫. ચિતરો મંડપ ચોરી મધ્યે, વરવડુ એકાં વરવા ભર. ૩.
ઘોંરી સહુ ગાંમની રે લોલ, શુણે કથા કામની રે લોલ; ભણતર ભણતી કુંવરી ચિતરો; શિખતી પાક સુધરવા રે;
દલપતરામની રે લોલ, ભણે ભલી ભાતથી રે લોલ.૨૬. પનઘટનીપાણિયારી ચિતરો, ડોલ જતી જળ ભરવા.ભર૪.
નિર્મજ જળની નદિયો ચિતરોને, ચિતરો ગિરિવરગરવારે;
નાટકશાળામાં નટ ચિતરો, ચિતરો નરપતિ નરવા;ભર૫.
પરવતના પાયામાંથી, જે ઝરણાં લાગે ઝરવા રે;
નેચિતરીને વર્ણો દિગિરિ, ચિતરો દંડકથોજળદરવા;ભર૬.
શિનજ વાયુ વાય શિયાળે, લાગે પાન પિખરવારે;
વૈશાળે વનવેલી પુકે ને, જળ વરસે બાદરવા; ભર ૭.
ચિતરોને સજની મોતની મૂર્તિ, કુટ કરમથી ડરવારે.
ભાવેપ્રભુતામજનિક ચિતરો, અવસર અંત ઉગરવા.ભર. ૭.
રતન સહિત રતનાગર ચિતરોને, ચિતરો નાવ ઉતરવા રે
સુત ધવરાવતી સુંદરી ચિતરો, પ્રીતે પુત્ર ઉછરવા;ભર. ૮.
ઝમઝમ ચિતરોનેહાંડિયોચિતરો, બોલવનજંગ પાથરવારે.
ખુખસુરતની છબીયો ચિતરો, રંગ મેદિયમાં ધરવા.ભર૧૦.
વિધવિધનાં કાંઈ વાસણુ ચિતરો, ધરમાં ઘણું વાપરવા રે;
ગાડી બગીચે ચારટ ચિતરો, સાંજ સવારે કરવા ભર.૧૧.
ચિતર થકી ચિત ચિંતા ટળવા, શોક સફળ પરદરવારે;
દલપતરામ કહે દુનિયામાં, સુખથી દિવસ નીસરવા.ભર.૧૨.

ગરખી ૧૩ મી.—નિશાળે આવવા વિષે.

“તમે હરી હૈઆના હારજો.”—એ રાગ.

આવળે આવળે આવળે રે,

આજ વહેલાં નિશાળે આવળે;

ખેડેની મને બોલાવળે રે,

આજ વહેલાં નિશાળે આવળે. ટેક.

ને તમને અવકાશ ન આવે રે,

તો કોઈ સાથે કહાવળે રે; આજ. ૧.

પાટીને ખડીઆ લેખણ સાથે રે,

લખવાનો સામાન લાવળે રે. આજ. ૨.

કોકો ભણાવી મને આંક ગણાવી રે,

બારાખડી શિખાવળે રે. આજ. ૩.

બૂલ્યો પડે કદી ભણતાં ગણતાં રે,

તો મને તરત બતાવળે રે. આજ. ૪.

સારી શિખામણ શિખવીને સજની રે,

ખડુ હુશિઆર બતાવળે રે, આજ. ૫.

સમજવતાં કદી ને નવ સમજુ રે,

શિજે સ્વભાવે સમજવળે રે. આજ. ૬.

હની ભણેલી સતજીવની સતીઆ રે,

એવી મને આપજ અપાવળે રે. આજ. ૭.

સારી મુખારી મારા મનની મનસારે,

દલના દોલ દગાવળે રે. આજ. ૮.

ગરખી ૧૫ મી.

“સોના કડું ખાંડે ખેડું મોદન વેણ વગારે.”—એ રાગ.

જગનની રચના જેણે રચી, પ્રભુ મને પ્રાણથી પાલે;

હો એવેન મોટો નેનો મદિમાય/પ્રભુ;

દેવ બધા નેના શમડે, પ્રભુમને; દેવરાજના નેમરાય પ્રભુ;

પૃથ્વીપાણી ગાડ પવેનો, પ્રભુરો. એમસરજન સજનના; પ્રભુ;

૧ પહેલાં મરજુ મિત્રાવ નેમરાય ને; એમસરજન

૨ કહેલું છે ત્યાં “દેવ” નેમરાય.

એથી લીલાએની અદ્ભુત, પ્રભુ; હો, કાટીલુવનકરતાર; પ્રભુ. ૨. કોટલાંએક છોટાંછોકરાં, મોટાંપણુ પ્રખ્યાત; નટડીનાચે. ૬.
અગણિત આપણને પણુ, પ્રભુ; હો. એણે કીધા ઉપકાર; પ્રભુ. ૩. વળીગાત્ર ઉપર બહુગોઠ્યા, ખાલાં પાણી ભરેલ; નટડીનાચે.
દીન દયાળ ઉદાર છે, પ્રભુ; હો. તોધારી આધાર; પ્રભુ. ૪. મછી દડાની પેઠે દડાવી, ખુબકર્યા ત્યાંખેલ; નટડીનાચે. ૭.
આંખો અમુક્ય એણે દીધી; પ્રભુ; હો. કીધા સાંભળવાકાન; પ્રભુ. ૫. પછી ઉલટ સુલટકાંચોકરી, ખુબગોલાંટો ખાય; નટડીનાચે.
હાથને પગ દીધા હેતથી, પ્રભુ; હો. દીધું છેલ્લવતદાન. પ્રભુ. ૬. પણુએક વસ્તુ અંગથી, જરીએ ખેંચી નેનય; નટડીનાચે. ૮.
બીજા પ્રાણીને અખશીનથી, પ્રભુ; હો. બુદ્ધિદીધીએવી ખેશપ; રિયંસ્થાપિત મોટીયાંભલો, ધરિએના આધાર; નટડીનાચે.
સંભાળ રાખે છે સર્વની, પ્રભુ; હો. હરિવર એજ મેશ. પ્રભુ. ૭. પણુ તેને સ્પર્શ કર્યા પિતાં, ફરતી કુડાકાર; નટડીનાચે. ૯.
ભોગ આપી ભલીભાતના, પ્રભુ; હો. લાલ લડાવે છે લાડ; પ્રભુ. ૮. વળી તેથી રહી બહુવેળની, એધર ઉડી આકાશ; નટડીનાચે.
ભોજેભાવે કમલુલિયે, પ્રભુ; હો. પરમપુરુષને એ પાડ. પ્રભુ. ૯. નિજનનરકરાવીયાંભલે, ચક્રરક્ષી ચોપાસ; નટડીનાચે. ૧૦.
અંતરમાંથી એકધડી, પ્રભુ; હો. કદિયે વિસારિયે કમ, પ્રભુ. ૧૦. પણુ કશીએ ખેંચીને નવપડે, અંગથી ચીજ એક; નટડીનાચે.
ખાતાં પિતાં સુતાં ખેસતાં, પ્રભુ; હો. પુરુષ રાખી શપ્રેમ, પ્રભુ. ૭. ખાલાં પાણી ઈલકાખને, છોળ ન ઉડે છે; નટડીનાચે. ૧૧.
એ સાચે છે ધણુ આપણે, પ્રભુ; હો. આ દેને અતે કામ, પ્રભુ. ૮. વળી છૂટું તેનું છોકરું, ફરે તેને ચોરું; મટડી નાચે.
તેના હુકમ કમતોડીએ, પ્રભુ; હો. ને છે જગતનો નમ. પ્રભુ. ૮. જન અણુભણુ નહિ, એલકર્યાં શીપેર; નટડીનાચે. ૧૨.
અંતરની ગતિ આપણી, પ્રભુ; હો. એથી અણુભણુ એક. પ્રભુ. ૯. એ કૌતક દેખી કાઢને, મન સમજાય ન મન; નટડીનાચે.
દેખે છે દુનિયાને દૃષ્ટીએ, પ્રભુ; હો. એની કળા છે અનેક પ્રભુ. ૯. પણુ મોણુ વેલ મુજને મળી, ભાગ્યે તેથી ભલે; નટડીનાચે. ૧૩.
ભણું કલુંડું નથી ભલતો, પ્રભુ; હો. કરિએ આપણે કાંઈ. પ્રભુ. ૧૦. ધનરાજ ખુશી થયો ધણો, દીધા સરસ શણુગાર; નટડીનાચે.
અતે એતાં કળ આપશે, પ્રભુ; હો. માંનખર મનમાં હિ. પ્રભુ. ૧૦. રૂડી સાડી લીલા રંગની, આઢાડીએવાર; નટડીનાચે. ૧૪.
સાચો સગો એક શ્રીહરી, પ્રભુ; હો. વાહલામાં વાહલો એવીર. પ્રભુ. ૧૧. તે જોવા ખેલ ખરેખરે, સૌને ઉપખ્યો સ્વાદ; નટડીનાચે.
પાળે ગમેતો પ્રદે કરે, પ્રભુ; હો. સોંપું મેં એને શરીર. પ્રભુ. ૧૧. ત્યાંક વિદલપતાર મેકલું, ધન્ય એતો ઉસ્તાદ; નટડીનાચે. ૧૫.
જેથી એ રીઝે જગતપતિ, પ્રભુ; હો. તેજ કરે તતખેવ, પ્રભુ. ૧૧.
ભાવે ભણું ભલીભાતથી, પ્રભુ; હો. દલપતરામને દેવ, પ્રભુ. ૧૨.

શાદૂલવિક્રીડિત છંદ.

ખાનાં કોઇ વિષે વિશેષ ભરો છે, ધાતુ જુદી જતતી,
કોઇમાં રસ શીશિયો વિવિધની, ભાણી ભલી ભાતની;
કોઇમાં બહુ બીજાં ઓપધિતણાં, મુદી જડી ક્વાથની;
પૃથ્વી કે બહુ વસ્તુ વાળી ધરિ છે, પેટી પ્રજા નાથની. ૧.
સંકોચી નિજ ગાત્ર ગોળ દુહા, જોવી થઇ દીસતી;
અંગે વસ્તુ અનેક ગોઠવી અને, ગોલાંટ ખાતી જતી;
એક વસ્તુ પડે ન જોઇ જન તે, ભોળાય છે ભાંતથી;
પૃથ્વી કે વપ પાસ કોઇ નટડી, ખેલે ખરી ખાંતથી. ૨.

ગરબી ૧૬ મી.—પૃથ્વી રૂપી નટડી વિષે.

“બહુચરખાળા જેનડી, શોળ સળ્યા શણુગાર,
રમવા તીસર્યા મા.” એ રાગ.

સંખી જોમોટા મેદાનમાં, અદ્ભુતરીતે આજ; નટડીનાચે.
એખીને અચરખામીએ, સૌવિદાનસમાજ; નટડીનાચે. ૧.
કોણુ બહુ આવીકર્યાંયકી, ફરતી દેશવિદેશ; નટડીનાચે.
નાટકના ભેદ ભલાભણી, બનીરવરપેમેશ; નટડી નાચે છે. ૨.
એક કીધા ખેલખરેખરે, વિગતે કહું તેવાત; નટડીનાચે.
અણુભણુ નવમાને નહિ, એવીવાંત અંધાત; નટડીનાચે. ૩.
નિજશરીરસંકાચે નકરી, થઇગઈ ગોળમટોળ; નટડીનાચે. ૪.
મેં દીધું તેના દેહનું, દડા પ્રમાણે ડોળ; નટડીનાચે. ૫.
તે શુણ્વંતીએ ગોઠવી, અંગપર વસ્તુ અનેક; નટડીનાચે.
કોઇયેંટી એના અંગમાં, કોઇ તોછુટી છેક; નટડીનાચે. ૬.
પશુપક્ષીપ્રાણી બહુ ધર્યા, સ્થાવર જંગમજાત; નટડીનાચે.

ગરબી ૧૭ મી.—વહુમ તળવા વિષે.

જે કોઇ અંબિકાજી સાતને આરધરે લોલ.” એ રાગની.
શુણો શીખવા વિવેક, એક વાતડી રે, લોલ;
છૂટે મૂર્ખપણુ છેક, ખુલે છાતડી રે, લોલ. ૧.
શુથ્યા શુણુ ભરેલા અંધ, ભણો ભાવથી રે, લોલ;
પામો બી સતીના પથ, તે પ્રભાવથી રે; લોલ. ૨.
૧ સુર્ય. ૨ ચંદ્ર. ૩ મોહનવેલ. ૪ શુર.

તજે વહેમ ભરી વાચ, વહેમીએ કહી રે, લોલ; ૩.
 ભૂત ગ્રેતને પિશાચ સાચ, છે નહિ રે, લોલ.
 દોરા ચીઠી મંત્ર જંત્ર, જૂઠું જાણુજે રે, લોલ; ૪.
 આશા હુચકાના તંત્રમાં, ન આણુજે રે, લોલ.
 દેતાં દામ કરે કામ, દેવ દેવિઓ રે, લોલ; ૫.
 ઠેલે લોક કામ કામ, વાત એવીઓ રે, લોલ.
 ક્રી મેખ વર્ષ કુંભ, હજે જોશીઓ રે, લોલ; ૬.
 આડા ઊંજણોને દંભ, હજે કોશીઓ રે, લોલ.
 કૃષ્ણ પુત્ર પુત્રી કાન, ખતા ખાયછે રે, લોલ; ૭.
 તણ લાજ જોગીરાજ, પાસે જાયછે રે, લોલ.
 વશીકરણતણી વાતથી, લૂંટાય છે રે, લોલ; ૮.
 બોળી ભામનોની જાત, તે હાગાયછે રે, લોલ.
 ખડું આનીને અચીન, ચિતે ચેતજે રે, લોલ; ૯.
 ધરો માવા અવાંગીત, હૈયે હેતજે રે, લોલ.
 જશે ભૂલ ભર્યા ભર્મ, મર્મ જાણુશે રે, લોલ; ૧૦.
 પાળવા પવિત્ર ધર્મ, ધમ્મ આણુશે રે, લોલ.
 મળે રાજધિરાજ, મહારાજને રે, લોલ; ૧૧.
 થશે કાળવળી આજ, પામે લાજને રે, લોલ.
 તજે તુલ્ય જેવી ટેવ, અહમેવ તારે, લોલ; ૧૨.
 રિએ દક્ષપતનો દેવ, દેવ દેવતા રે, લોલ,

ગરબી ૧૮ મી.—કુંગરા દૂરથી

રળિયામણની ગરબી.

“લાલ પિયારીનો સાયજો રે” એ રાગની છે.
 કુંગર દૂર થકી રળિયામણ રે,
 પાસે જાય ત્યાં પથરા હોય દોલાલ; કુંગરા દૂર થકી;
 નહિ શુણુ ગણીએ મોટા નામથી રે,
 તેની તારીફ શુણિયે તોય દોલાલ; કુંગરા. ૧.
 સરોવરથી સાગર મોટા શુણી રે,
 પંખી પહોંચ્યાં રાખી પ્યાર દોલાલ; કુંગરા.
 પાણી પીને સુખ નહિ માગીઆં રે,
 તેની તરસ ન ગઈ તલ સાર દોલાલ; કુંગરા. ૨.
 જોઈને દીપક જોત પતંગિયાં રે,
 પડીઆં ઉપર ધરીને પ્રીત દોલાલ; કુંગરા.
 પાંખો દાઝી પીડા પામિયાં રે,
 મુખ મુખ પામ્યા એક ખચીન દોલાલ; કુંગરા. ૩.
 દેવદરોમાં ફળ અપિ એપતાં રે,

સુખમાં મેલે નહિ મીઠાશ દોલાલ; કુંગરા.
 ઉજાળું દૂધ અનૂપમ ચોરતું રે,
 તે તો પીતાં ઉપજે ત્રાસ દોલાલ; કુંગરા. ૪.
 આઝી જળનાં દેખી ઝાંઝવાં રે,
 મૃગના મનમાં દરખ ન માય દોલાલ; કુંગરા.
 દોડી દોડીને દુઃખ પામીઆ રે,
 જઈને જોતાં કાંઈ ન જણાય દોલાલ; કુંગરા. ૫.
 આંખા જેવાં જોઈ આંધાલીઆં રે,
 કોયલ કરતી હતી આશ દોલાલ; કુંગરા.
 પછી તે દીધાં પૂરાં પાકવા રે,
 કરડી જોતાં માંહિ કપાસ દોલાલ; કુંગરા. ૬.
 મણિની આશે મણિધર મેલિયો રે,
 ધણી રૂડો રીતે રાખ્યો ઘેર દોલાલ; કુંગરા. ૬.
 માસ ગયા બહુ પણુ ન મળ્યો મણી રે,
 આઝું દીઠું ઉલટું એર દોલાલ; કુંગરા. ૭.
 સોતું વાલજ દેતી શંખલી રે,
 તે તણ લીધો શંખ લપોડ દોલાલ; કુંગરા.
 બહુ બોલે પણુ દમડી દે નહિરે;
 કહેશે સેને લાખ કરોડ દોલાલ; કુંગરા. ૮.
 બૂલ્યો ભગવાન વનમાં બઠકો રે,
 કૂલ્યાં જોઈ આવળનાં કૂલ દોલાલ; કુંગરા.
 કાંઈ સુગંધ ન પાગ્યો સુધતાં રે,
 મનમાં સમજ્યો મોટી ભૂલ દોલાલ; કુંગરા. ૯.
 સુંદર હીરા સરખો શોભતો રે,
 દીમત પામે કાચ ન કાંઈ દોલાલ; કુંગરા.
 કેરી કેળાં દિધાં કાકનાં રે,
 જનની ભૂખ ન બાગે જોઈ દોલાલ; કુંગરા. ૧૦.
 શોભે દરથી દોલત સૂમની રે,
 પણુ તરશાને પાણી ન પાય દોલાલ; કુંગરા.
 છેલે નરસા નિપજે છેડરા રે,
 લક્ષ્મી લાખ રીને લૂટાય દોલાલ; કુંગરા. ૧૧.
 શોભે પણુ પથરાની પુનળી રે,
 સુધજો ન ગલાવે સંસાર દોલાલ; કુંગરા.
 દસકત આ છે દક્ષપત્રના રે,
 વાંચી કરજે વિચાર દોલાલ; કુંગરા. ૧૨.

ગરબી ૧૯ મી.—પરમેશ્વરના રસ્તાની ગરબી.

“તમને કેઈ વહુ ગોરાં ગમશે રાજ, અચકો
મચકો કારેલી.”—એ રાગ.

જે પ્રભુનો મારગ પ્રજો રાજ વસ્તો રસ્તો શસ્તોછે;
નથી આડો અવળો જોયો રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૧.
છે સૂત્ર ખરાખર સીધો રાજ, વસ્તો રસ્તો;
કરતારે સેહેલો કીધો રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૨.
નથી ખેતર ખાડો ખડિયાં રાજ, વસ્તો રસ્તો;
નથી પર્વત આડો પડિયા રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૩.
નથી કંકર ગોખર કાંટા રાજ, વસ્તો રસ્તો;
નથી આડો અવળો આંટા રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૪.
નથી પથરા કાઢવ પ્રાણી રાજ, વસ્તો રસ્તો;
લાં દાણુ ન લે કોઈ દાણી રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૫.
નથી ઝુકી ભયંકર ઝાડી રાજ, વસ્તો રસ્તો;
હીં જોઈએ ઘોડા ગાડી રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૬.
હીં તાપ તપે મેહ વરસે રાજ, વસ્તો રસ્તો શસ્તોછે;
હીં ફડક પડે તન કરશે રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૭.
ખેતો ખુખખનોછે ખાસો રાજ, વસ્તો રસ્તો શસ્તોછે;
નહિ વાઘ વરનો વાસો રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૮.
વિશ્વાસ વળાવો લેવો રાજ, વસ્તો રસ્તો;
એક દામ પડે નહીં દેવો રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૯.
લઈ સત્ય દયાને સાથે રાજ, વસ્તો રસ્તો;
ધરી ધન્ય આરા માથે રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૧૦.
તમે ચોપ કરીને ચાલો રાજ, વસ્તો રસ્તો;
મન ગમતો મારગ ઝાલો રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૧૧.
તમે સિધાવજો શુભ કામે રાજ, વસ્તો રસ્તો;
કહો દીધો દલપતરામે રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૧૨.

ગરબી ૨૦ મી.—કૃષ્ણ ભજવા વિષે.

“આવો હરી શિવશંકર ભોળા.”—એ રાગ.

સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા,
જેવો ભણી તેજ પીતામાંતા સેવો સખી ટેક.
જગત ધીર થાપેલું જોલું,
અધિક સુખ આપેલું એલું;
તેલું તારા તાપ હયા તાતા,
સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૧.
અચળ ૫૬ એજ બહુ આપે,

થાકેલાંને ધીરતામાં થાપે;
કાપે સહુ સંકટ દૈ. શાતા.
સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૨.
જગતમાં જીવવું છે થોડું,
જરૂર જવું વહેલું મોડું;
જોડું તજી ભય ગોચાં ખાતા,
સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૩.
ગયા કેક જોશીને જાણ્યા,
રહ્યા નહીં રાજ. કે રાણા;
શાણાને અનજાણ્યા જોણ્યા જાતા,
સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૪.
જને મન ગમતા રથ મેના,
ઉત્તમ અધિકાર હતા એના;
તેનો જરા ગુણી જન નર ગાતા,
સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૫.
જને થતી જનવડે છાયા,
કમળ થકી કામળ શુભ કાયા;
માયામાં જીવ બહુ જોડાતા,
સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૬.
જમે નિલ મન ગમતા મેવા,
દીસે ભણી દેશ પતી જેવા;
એવા ગયા અગણિત અંબડાતા,
સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૭.
હતા રજપૂત ગુરા પૂરા,
ચાહ ન કરે શત્રુતાણી ચૂરા;
ગુરા હાલે હોમમાં હોમાતા,
સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૮.
શરીર સાગ ને તાન,
રાજેશ્વરી રાંજના રાજ;
માન જોની કોય ન તજી જાતા,
સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૯.
સાહેબી સેતા સાહેબજા,
આવે નહિ નજરે એકાદ;
સાદા ચૈ કબરમાં સમાતા,
સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૧૦.
જો ભગવાન ભજ લીધો,
તેણે જશના ડંકા દીધો;

લીધા લાભને ગયા પંકાતા,
સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૧૧.
મનોહર શિક્ષા જે માને,
પુરા જરા પાંખે તે બાને;
પાને દલપત લખે પ્રખ્યાતા,
સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૧૨.

ગરબી ૨૧ મી.—સંસારમાં સુખ

માગવાની ગરબી.

“આપાવાતે ધૃત્યી ઉત્તર્યા મહાકાળીરે”—એ રાગની.
સંસાર વિષે બહુ સુખ, ઇશ્વર આપોને;
દીલડાનાં ટાળો દુઃખ, કુમતી કાપોને. ૧.
સઉ સંબંધીમાં સંપ, ઇશ્વર આપોને;
વળી છવમાં આપી જંપ, કુમતી કાપોને. ૨.
મણુવા ગણવાનું બાન, ઇશ્વર આપોને;
શુણુવંતું આપી માન, કુમતી કાપોને. ૩.
કોડીલો રૂકો કંથ, ઇશ્વર આપોને;
વળી પવિત્ર આપી પંથ, કુમતી કાપોને. ૪.
ધરડો સંસારો ધરમાંહી, ઇશ્વર આપોને;
કંકાસ ન ઉપજે કોહી, કુમતી કાપોને. ૫.
સામુ ગંગાજળ શુદ્ધ, ઇશ્વર આપોને;
વોચર નહિ વચન વિરુદ્ધ, કુમતી કાપોને. ૬.
જશવંતો રૂકો જેઠ, ઇશ્વર આપોને;
કરવા મઝીઆરો ઠેક, કુમતી કાપોને. ૭.
જેઠાણી કેરી જેઠ, ઇશ્વર આપોને;
કરવા પુરા કોડ, કુમતી કાપોને. ૮.
દીયર દીલનો દરીઆવ, ઇશ્વર આપોને;
દેરાણી રાણી રાવ, કુમતી કાપોને. ૯.
નાની નણુદી નણુદોઈ, ઇશ્વર આપોને;
છવમાં ઠું દરખું જેઈ, કુમતી કાપોને. ૧૦.
પ્યારી પુત્રી ને પુત્ર, ઇશ્વર આપોને;
સાર આલે ધર સત્ર, કુમતી કાપોને. ૧૧.
વળી વેચાદને વેચાણ, ઇશ્વર આપોને;
સદગુણ વાળાં સુગ્ધ, કુમતી કાપોને. ૧૨.
સજ્જન ને શુદ્ધ જમાદ, ઇશ્વર આપોને;
દહ કંથને ઘણી કમાદ, કુમતી કાપોને. ૧૩.
પાટડી આંખી ધેર વડુ, ઇશ્વર આપોને;

દઈ બાળક બીજાં બહુ કુમતી કાપોને. ૧૪.
અધિકો નિત્યે ઉલોગ, ઇશ્વર આપોને;
રૂદીયાના ટાળી રોગ, કુમતી કાપોને. ૧૫.
સારી સાહેલી સંગ, ઇશ્વર આપોને;
આપી અધિકો ઉમંગ, કુમતી કાપોને. ૧૬.
વળી નિર્ભય નગર નિવાસ, ઇશ્વર આપોને;
આંગળીએ દઈ ઉન્નસ, કુમતી કાપોને. ૧૭.
દીવાળી જેવા દીન, ઇશ્વર આપોને;
દહ ઉચ્છવ નીલ નવીન, કુમતી કાપોને. ૧૮.
ઠેકામાં હર્ષ હમેશ, ઇશ્વર આપોને;
વધતો તે યાવ વિશેષ, કુમતી કાપોને. ૧૯.
પ્રભુ ભક્તિમાં પણુ ભાવ, ઇશ્વર આપોને;
કદી બને ન જુડે બનાવ, કુમતી કાપોને. ૨૦.
પરિપુરણુ તમારો પ્યાર, ઇશ્વર આપોને;
આપી અમને આધાર, કુમતી કાપોને. ૨૧.
લોકોમાં રૂડી લાજ, ઇશ્વર આપોને;
વળી આપી અખુટ અનાજ, કુમતી કાપોને. ૨૨.
વળી સુધર્મમાં વિશ્વાસ, ઇશ્વર આપોને;
કાપી સધળો કંકાસ, કુમતી કાપોને. ૨૩.
અંતરથી માગે આમ, ઇશ્વર આપોને;
દીનતાથી દલપતરામ, કુમતી કાપોને. ૨૪.

ગરબી ૨૨ મી.—સુંદર બાઈને

શિખામણની ગરબી.

“અચકા મચકા કારેલી”—એ રાગ.

સુંદર બાઈ આલ્યાં સાસરીએ,
માઆપશિખામાણુ આપે બેદેન; લાજ વધારને લાખેણી.
નીચા કુળની નીરજલ નારી,
બરથારનું વેણુકયાપે, બેદેન. લાજ વધારને લાખેણી. ૧.
સામુછ કહે તે સાંભળને,
કોઈથી વરવાડ ન કરશે બેદેન, લાજ વધારને લાખેણી;
સાંખી રહેને બોલ્યું સદુનું,
અભિમાન ન અંતર ધરશે, બેદેન લાજ. ૨.
ધરમાં બેડાં ધધા ફરીએ,
પરધેર ધણું નવ જાહે; બેદેન લાજ.
તમે બોલ્યાં ગણ્યાં બહુ છો કન્યા,
નમને ગાડું શું કરીએ, બેદેન લાજ. ૩.

મેલાં ઘેલાં તો નવ રહીએ,
ચટકો મટકો નવ કરીએ; બેહેન લાજ.
કોઈ વાત કરે ન વાંસે લોકો,
એવું ન કદી આચરીએ; બેહેન લાજ. ૪.
ને સપૂત છે સારી છોડી,
માખાપની લાજ વધારે; બેહેન લાજ.
મણી લોહતાં સોનું કરશે,
સોખતિને એમ સુધારે; બેહેન લાજ. ૫.
ને સંપ સગાથી તોડે છે,
દાઢ વખતે હાથ ધસે છે; બેહેન લાજ.
ને સોનું સાંઈ ધિછે છે,
તેના દલમાં દેવ વસે છે; બેહેન લાજ. ૬.

ગરબી ૨૩ મી.—સખીઓને શાણપણું શીખવવા વિષે. દોહરો.

શાણપણું સમજવવા, વિગતે કરી વિચાર;
સખીઓને શાણી સખી, શીખામણુ દે સાર.
ગરબી—“મહાકાપ થયો તે કળીકાળમાંને”—એ રાગ.
સખી શીખો તો શાણપણું શીખવું ને,
સંપી જંપી સંસારમાં સુખી થવું ને. સખી. ૧.
સાસુ સસરા કહે તે સરવ શાંખીએ ને,
કેશ શેશ તો રહેમાં નહીં રાખીએ ને. સખી ૨.
મીઠા મીઠા મોઢેથી બોલ બોલીએ ને,
ખોટાં વેણુ તો કદાપિ નહીં બોલીએ ને. સખી ૩.
દાસ દાસી સુધાં ને માન દીજીએ ને,
કદી કોઈને દુકારો નહીં કીજીએ ને. સખી. ૪.
આપણી સંગતે ચઢે તેને સુધારીએ ને,
બોધ દધને વિરોધ ન વધારીએ ને. સખી. ૫.
જીવ રાખવો જરૂર કામ કામમાં ને,
લાખે લેખાંતો લાલ લેખો લાજમાં ને. સખી. ૬.
છેક છાની પગવાટે નહીં પેસીએ ને,
પુરાં બધરાંની પાસે નહીં બેસીએ ને. સખી. ૭.
ગણી પુચ્છ કાળ વર્થ નહીં ગળીએ ને,
ભરત ચિત્ર તથા ચોપડી સંભાળીએ ને. સખી. ૮.
ખોટી થઈને નકામાં નહિ બેલીએ ને,
મેલાં ઘેલાં રેહવાની રીત મેલીએ ને. સખી. ૯.

રૂડી રીતે ધરખાર સાફ રાખીએ ને,
બાપા બડીકેઆડી નહિ ભાખીએ ને. સખી. ૧૦.
કોધી સામા તો કોધી નહિ થઈ જવું ને,
આગ દેખીને આપણે પાણી થઈ જવું ને. સખી. ૧૧.
ઉડી આપદમાં ધીરજ તો ધારીએ ને,
હૈયે હરખડીને હીંમત ન હારીએ ને. સખી. ૧૨.
જ્ઞાન દાતાને માતા પિતા માનીએ ને,
પણુ જુદિ નહિ રાખીએ પાતીએ ને. સખી ૧૩.
ચાડી ચોરીમાં ચિત ન ચોટાડીએ ને;
ધણું ખરચવાની ટેવ તો ઘટાડીએ ને. સખી. ૧૪.
સાંઈ થાવા આંગળથી સુરત સાંધવી ને;
બેહેનો પાણીથી પેહેલી પાળ બાંધવીએ. સખી. ૧૫.
વધે લાજ આજ કાજ તો એવાં કરો ને,
સદા રાખી સંતોષ દેખથી ડરો ને. સખી. ૧૬.
ખાનપાન તણું દાન દેવું દીનને ને,
આપી સુખ પાળો આપણા આધીનને ને. સખી. ૧૭.
ધર્મ કર્મનો તો મર્મ દીલે ધારીએ ને,
ઝેર વેરતણી વાત તો વિસારીએ ને. સખી. ૧૮.
જૂત પ્રેત વત નાણી ભમ ભાગીએ ને,
જરૂર સરજ ઉચાથી પ્રથમ ભંગીએ ને. સખી. ૧૯.
બહુ ટોણાં વગોણાં જેવાં જાણુને ને,
ખાધા આખડીમાં આશા નહિ આણુને ને. સખી ૨૦.
રૂડી રીતે રસોઈ શીખો રાંધતાં ને,
સાંઈ શીખો વંણી શીવતાં સાંધતાં ને. સખી. ૨૧.
થવું ઠીક થૈ ઠરેલ રાખી સ્થિરતાને,
ગુણવત્તાં થૈ રાખવી ગંભીરતા ને. સખી. ૨૨.
સોના કરો શણગાર નથી શોભતો ને,
લેન્ને લાયકી લેવાનો ધણો લોભતો ને. સખી. ૨૩.
શોધી લેવો તે સ્વર્ગ સુખ સાનને ને,
રટી રાખધિરાજ મકારાને ને. સખી. ૨૪.
રહેયો રાખો રૂડી દલપતરામની ને,
કદી શીક્ષા તે છે તમારા કામની ને. સખી. ૨૫.

ગરબી ૨૪ મી.—સાહેલીઓને શિખામણી ગરબી.

“પ્રથમ પાર્વતીના પુત્રને પામે તમુંરે લોલ.” એ રાગે.
સરવ રનેહ ધરી સાંભળો સાહેલીઓરે લોલ;

- બાન ભાત ભાવ બેઠતી બણેલિયો રે લોલ. ૧.
 ક્યું ક્યન તે ક્યેલું ધરે કાનમાં રે લોલ;
 શીખ શીખવું તે શીખી લેજે સાનમાં રે લોલ. ૨.
 શીખી સારા પાક સદશુણે શોભાવજે રે લોલ;
 લખી વાંચીને ગંભીરપણું લાવજે રે લોલ. ૩.
 કરો પ્રેમે પ્રભુ પ્રાર્થના પ્રભાતમાં રે લોલ;
 તજે વાદ ને વિવેક લાવો વાતમાં રે લોલ. ૪.
 બોલ બોલતાં વિચારી બહુ બોલજે રે લોલ;
 તેમાં તત્વમાંથી તત્વવાત તોળજે રે લોલ. ૫.
 આઠ પહોર ચિંત રાખવું આનંદમાં રે લોલ;
 દાસલાઈને દસાવું નહિ દંદમાં રે લોલ. ૬.
 કુટિલ થાય તે બણેલી કશા કામની રે લોલ;
 નકટ નારી રહે તે બણેલી નામની રે લોલ. ૭.
 ધડક ટાળી દુશુણાળીને ધિકારવી રે લોલ;
 ધર્મહીણિને તો ધુળ જેવી ધારવી રે લોલ. ૮.
 ઘેર પારકે જે ધૂમતી ફરે ઘણી રે લોલ;
 મુચ્છતા જણાય તેવી તારણીતણી રે લોલ. ૯.
 હકીકાઈ તો હંયાથી ફર પરહરે રે લોલ;
 સ્ત્રીય સામુતી સદૈવ ધ્યાનમાં ધરે રે લોલ. ૧૦.
 શાંત ચિત્ત ધરીને સૌનું બોલ્યું સાંખજે રે લોલ;
 ક્રોધ ને વિરોધ જોધ કાઢી નાંખજે રે લોલ. ૧૧.
 બહુ અદ્ય રાખી બોલવું ને ચાલવું રે લોલ;
 ભુંડાપો તછને ભલપણું સંભાળવું રે લોલ. ૧૨.
 અધમ આજસ તો અંગમાં ન આણવી રે લોલ;
 બસ જમાવવાની બુક્તિ બેડી બાણવી રે લોલ. ૧૩.
 પિયર સાસરે સુકીર્તિ સંપડાવજે રે લોલ;
 કુળ દીપિકા કુટુંબમાં કદાવજે રે લોલ. ૧૪.
 ઘણું અંગમાં ધરેણું નહીં ધાવવું રે લોલ;
 મેલી લોકની મરજદ નહીં ચાલવું રે લોલ. ૧૫.
 કરજ હોય તો વધારે કરર કીછે રે લોલ;
 દેવા દામ તે તમામ વાળી કીછે રે લોલ. ૧૬.
 શ્વાર્ગીને કુસંપથી નહીં સંતાર્પણે રે લોલ;
 ધીરજ ધોરીને વજારે ધીરજ આપણે રે લોલ. ૧૭.
 રૂં આંગણું સમારી સાદું રાખવું રે લોલ;
 આવણું તે દાને વહેળી આપી આપવું રે લોલ. ૧૮.
 સ્નેહ સંપ વંપ સંપદા સંભાળણે રે લોલ;
 તાણુ ભંચની તમામ દેવ દાળણે રે લોલ. ૧૯.

- ભરત ચિત્ર શીખી લેવાં બાનભાતનાં રે લોલ;
 જમણુ રાંધી જાણી જોવાં જતજતનાં રે લોલ. ૨૦.
 પુસ્તકો પવિત્ર વારેવારે વાંચી રે લોલ;
 મારીએ નહીં ગપાટા બેસી માંચી રે લોલ. ૨૧.
 પોતે સુધારી સાહેલીને સુધારવી રે લોલ;
 તરત વહેમમાં તણાતી તેને તારવી રે લોલ. ૨૨.
 સારા બણનરનો એટલોજ સારછે રે લોલ;
 નહિ તો તેથી ભડી આણબણી નારછે રે લોલ. ૨૩.
 કહ્યાં કહેણુ તેતો છે તમારા કામનાં રે લોલ;
 રાખજે રહેમાં દશપતરામનાં રે લોલ. ૨૪.

ગરબી ૨૫ મી. — ઘેડી મુસાફરની ગરબી.

- “અમે ઇંડીઓ ગઢ છન્યાં રે આનંદ બસા” — એ રાગ.
 એક હતી મુસાફર ઘેડીરે, શુણે સારેલિયો;
 તેની આગળ એક તપેડીરે, શુણે સારેલિયો. ૧.
 ગઢ રાતની રાખી એડીરે, શુણે સારેલિયો;
 ઉડી પરબાને ગાંઠવા બેડીરે, શુણે સારેલિયો. ૨.
 ઘણી રીતે ઘસી ઘસી યાડીરે, શુણે સારેલિયો;
 બહુ ગધ રવા તોય યાડીરે, શુણે સારેલિયો. ૩.
 પુરી રીસે તપેડી કપાડીરે, શુણે સારેલિયો;
 સામી ભીંતની સાથે પહાડીરે, શુણે સારેલિયો. ૪.
 લઈ પયસે તપેડીને ફરીરે, શુણે સારેલિયો;
 પડ્યાં કાંકાં તપેડીતો ફરીરે, શુણે સારેલિયો. ૫.
 થયા અંધાર સુખ નો લાગીરે, શુણે સારેલિયો;
 પછી વાસણુ માગવા લાગીરે, શુણે સારેલિયો. ૬.
 એને વાસણુ આપે ન કાઢરે, શુણે સારેલિયો;
 પછી રાગ તાણી ઘણી રાદરે, શુણે સારેલિયો. ૭.
 તોય થે ન તપેડી સાદરે, શુણે સારેલિયો;
 દસે લોક ને તે મરે લાદરે, શુણે સારેલિયો. ૮.
 લેથી સ્વારય આપણો વસીરે, શુણે સારેલિયો;
 તેના ઉપર ક્રોધ ન ફરીરે, શુણે સારેલિયો. ૯.
 લાત ફગી ગાયની ખમીરે, શુણે સારેલિયો;
 તેને તછએ તો ફધડ્યાં જમીરે, શુણે સારેલિયો. ૧૦.
 કાદની સાથે દુધરે લડીરે, શુણે સારેલિયો;
 એમાં આપણે જલકાં પડીરે, શુણે સારેલિયો. ૧૧.
 સાંખી ગાલે ને ગાળુરે રેડીરે, શુણે સારેલિયો;
 રૂં સાનુ મને નમી બાડીરે, શુણે સારેલિયો. ૧૨.

ગરબી ૨૬ મી.—સ્ત્રી ૩૫ પેટીની ગરબી.

“મહા કોપ થયો તે કળી કાળમાં જો.”—એ રાગ.
 શાને કાળે કાસીગર પેટી કરી જો;
 શુભો કારણ કહું તે સર્વે સુંદરી જો. શાને. ૧.
 ધણી માલ સોપે તે સંભાળી રાખવા જો;
 ચોરી પાછાં તેમાંથી નહીં આપવા જો. શાને. ૨.
 ધંધા માટે ધણી તો જ્યાં લાં ધાય છે જો;
 સરવે પેટીથીજ માલ સચવાય છે જો. શાને. ૩.
 યાત જાની લખેલી સોપે જોઈને જો;
 કાયા છતાં જણાવે નહીં કોઈને જો. શાને. ૪.
 તરખલા જેવી એ ચીજ સોપે તેહને જો;
 સોના મોહારની પેઠે સંભાળે એહને જો. શાને. ૫.
 સોપે ચીજ તે મલિન થવા દે નહીં જો;
 સારી રાખે સભાળીને સદા સહી જો. શાને. ૬.
 સોપે દક્ષતર તો તે પણ સંભાળશે જો;
 ધણીની ધણી ધણીક ચિંતા ટાળશે જો. શાને. ૭.
 ધણી પણ તેને પ્રાણુ જેવી ધારશે જો;
 કોઈ મારવા આવે તો તેને મારશે જો. શાને. ૮.
 ધણીને પકો ભરૂંસો હોય પાડતી જો;
 પેટી માલ પાછો નથી બગાડતી જો. શાને. ૯.
 કુંચો ૩૫ ધણીની ચીઠી જોઈને જો;
 આપે માલ તે વિના ન આપે કોઈને જો. શાને. ૧૦.
 કરે રક્ષણ હરેક પ્રકારે ધણી જો;
 વળી ચિંતા રાખે ચિતમાં ધણી જો. શાને. ૧૧.
 ધણીથીજ તે પેટીને મોઢું માન છે જો;
 ધણીના પ્રતાપથીજ ધનવાન છે જો. શાને. ૧૨.
 નહિ તો તે હેરાન થાય ટાઢ તાપમાં જો;
 માનવી ગણે નહીંજ મોટા માપમાં જો. શાને. ૧૩.
 સંપ હોય તો બને સુખી ગણાય છે જો;
 નહીં તો બને તે નુકશાન થાય છે જો. શાને. ૧૪.
 એક મૂરખાએ માલ પાછો માગતાં જો;
 ભાગી પેટી લગાર વાર લાગતાં જો. શાને. ૧૫.
 સમજ્યો મર્મ ઉર રીસ બ્યારે ઉતરી જો;
 પસતાઈને પોતે રોવા બેઠા ફરી જો. શાને. ૧૬.
 શિખામણ કહી છે આ સૌના કામની જો;
 ફીસે રાખો વાત દક્ષપતરામની જો. શાને. ૧૭.

ગરબી ૨૭ મી.—ધરસૂત્રની આંટી
 ઉકેલવાની ગરબી.

“મેતો પેહેલે પાવટડે પગ મેલ્યો.”—એ રાગ.

સખી આંટી ઉકેલો સૂતરની,
 કાંતો ઉચરો વાચા ઉતરની, આંટી ઉકેલો સૂતરની. ૧.
 ધિર રાખીને મન ઠેકાણે, આ આંટી ઉકેલે આ ટાણે;
 ધર સૂત્ર ચલાવી તે જાણે. આંટી. ૨.
 આ આંટીમાં છે ધુંચ ધણી, ઉકેલે તે મારી બેનપણી;
 ભણ ભણતર તો તે ખાઈ ભણી. આંટી. ૩.
 સૈયર એ કામ નથી સહેલું, સાધારણ સમ ભાસે પહેલું;
 પણ જાણે જેણે ચલાવેલું. આંટી. ૪.
 આગળ જતાં ધુચો આવે, એતો અતિશે જીવને અકળાવે;
 ધુવડ નારીને નવ કાવે. આંટી. ૫.
 જો તંતુ ધણી કોઈ તાણે, તો તરતજ વૂટે તે ટાણે;
 જૂઠાઈ પડે તે જગ જાણે. આંટી. ૬.
 સાંધે તો વચમાં ગાંઠ વળે, પછી તેતો કાઈ કાળે ન ટળે;
 સાંભરતાં ચર ચર ચિત બળે. આંટી. ૭.
 જે સમજણ વગર ગરવ આણે, તે આંટી ઉકેલી નવ જાણે;
 પણ સમજે તંતુ ધણી તાણે. આંટી. ૮.
 કાંતો વારે વારે તોડે, કાંતો તરછોડીને છોડે;
 પછી આંટીને તે અવખોડે. આંટી. ૯.
 ખેસે રોપ ધરી બહુ રોવાને, જન મળે તમાસો જોવાને;
 ખાવા ન ઉડે પત જોવાને. આંટી. ૧૦.
 સમજ્યું તો ધીરજ ધારીને, પૂછે જઈ પ્રવીણ નારીને;
 તે વચન કહે વિચારીને. આંટી. ૧૧.
 એકાદી ધુંચ કાઢી આપે, ફરી રીત બતાવી ચિથરથાપે;
 બધો તો ધુંચ નવ કાઢે આપે. આંટી. ૧૨.
 પૂરી સમજણ પોતાની જોઈએ, બીજો શું કરી શકે કોઈએ
 નવ અકળાઈએ ને નવ રોઈએ. આંટી. ૧૩.
 જે મનકુ રાખે ધિર કાળે, ને આંટી ઉકેલી જશ પાળે;
 દોષી શીખામણ દક્ષપતરાળે. આંટી. ૧૪.

ગરબી ૨૮ મી.—ધર સૂત્ર ૩૫ રાજ વિષે ગરબી.

“સખી આજ મોહન દીકરે શેરીએ આવનારે.”—એ રાગ.
 સખી ધર સૂત્રની શોભારે, સુરાન્ય સમાન છે રે;
 તે રાજ્યમાં ફરી રાખારે, પ્રખ્યાત પ્રધાન છે રે. ૧.
 રાજ તો રાજ્ય જગાવે રે, નિજે છે પ્રધાનથી રે;

સાગરમાં નાવ ચાલે છે, તે જોમ સુકાનથી રે. ૨.
 પ્રવીણુ પ્રધાન પમાયેરે, પ્રલુની કૃપા યદ્રી રે;
 નકાસ પ્રધાનથી નપતિરે, ન રહે સુખીઓ નદ્રી રે. ૩.
 પ્રજા પણુ પીડાજ પામે રે, ખેના ચાલુળનાવથી રે;
 રહે યાય રિપુજન રાછ રે, દગો કરે દાવથી રે. ૪.
 ખરેખરી ખુબ ખરાળી રે, અતે એથી ઉપલે રે;
 ઉભયતણી યાય અકીર્તિ રે, તથા લક્ષ્મી તલેરે. ૫.
 રૂડો સીધો રસ્તો ખતાવે રે, રાછ રાખી રાયને રે;
 પ્રધાન વખાણુ તે પામે રે, તલે નહિ ન્યાયને રે. ૬.
 રાજા પણુ કાજ આરંભે રે, પૂજીને પ્રધાનને રે;
 ખંતેની સલાહથી સુધરે રે, પામે મોટા માનનેરે. ૭.
 જો બે મત તાણુ જુદારે, ખરાળી અતે ખરી રે;
 માટે મન રાખવાં મળતાં રે, મરમ મનમાં ધરીરે. ૮.
 રૂડો રાજ્ય રૂપી તો રચછે રે, ઘોઘ બે નીભાવશેરે;
 હઠે એકને એક દોડે રે, તે રથ શું ચલાવશે રે. ૯.
 ખચિત રથ ખાડામાં નાંખેરે, પોતે દુઃખમાં પડે રે;
 રૂડી રીતે રથ તો ચલાવે રે, જોડે જોડું જો જડેરે. ૧૦.
 હરેક પ્રકારે તે હરકત રે, કરે નહીં કોઈને રે;
 ખરાણુ યાય રથ સજનારે રે, જુગતી રૂડી જોઈનેરે. ૧૧.
 વિવેકે આ વાત વિચારે રે, તમે તંછ ગર્ધને રે;
 દૌંધી ભલી દસપતરામેરે, શીખામણુ સર્વેને રે. ૧૨.

ગરબી ૨૯ મી.—રાધિકાનું રૂશણું.

“મા તું પાવાની પટરાણી, ભવાનીમા કાળકારે
 લોલ.” એ રાગની.

સજની તું શા માટે રીસાણી, રાણી રાધિકારે લોલ;
 સજની તારૂણી નથી તુજતુલ્ય, અકલમાં આધિકારેલોલ. ૧.
 સજની સાંભળ રનેલ સહિત, શીખામણુ સાર છે રે લોલ;
 સજની જીવતી જનને જોમ, વિવેક વિચારછે રે લોલ. ૨.
 સજની કંથની સાથે કેમ, રહે તું રીસમાં રે લોલ;
 સજની કહું તે ધરને કાન, કશેષ કરીશ માં રે લોલ. ૩.
 સજની સાસરીયાંની સાથ, વસો શુભ રનેલથી રે લોલ;
 સજની સુંદરી જનને શુભ, અધિક તોએલથી રે લોલ. ૪.
 સજની કરમે મળીયો કંથ, ન છોડયો છૂટશે રે લોલ;
 સજની તે સગપણનો તંતુ, ન તોડયો તૂટશે રે લોલ. ૫.
 સજની નમ્રપણથી નારી, શુભી સંસારમાં રે લોલ;
 સજની સપે વિષે શોભાય, તેમાં રાજગારમાં રે લોલ. ૬.

સજની સાસુને દિલ શુદ્ધ, સ્વભાવે મેલીએ રે લોલ;
 સજની માતા સગી સમાન, નો નેનો ટેલીએ રે લોલ. ૭.
 સજની જે દિગેર કે જેલ, ભલા તે બાઈ છે રે લોલ;
 સજની સાસરીયાંની સાથ, કે સાચીમગાઈ છે રે લોલ. ૮.
 સજની પીયર પૈસાદાર, કહો શા કામનું રે લોલ;
 સજની ધણીઆપુંન ધરાય, કે બેય બદામનું રે લોલ. ૯.
 સજની સગરાની સંપત્તિ, કે એતો આપણી રે લોલ;
 સજની એમ નમ્રમલ્લઆપ, તેપરતાપપાપણી રે લોલ. ૧૦.
 સજની સમરે સાસુ સર્વ, સગાં સાચાં થયાં રે લોલ;
 સજની જે પીયરનાં જન, એતો અળગારનાં રે લોલ. ૧૧.
 સજની અવશુણુ એનો એક ન હરમાં આણીએ રે લોલ;
 સજની હરકોઈ જેણુહોય, વિશેષવખાણીએ રે લોલ. ૧૨.
 સજની એ સુખનો ઉપાય, નથી બીજો નદ્રી રે લોલ;
 સજની સ્વાસ્થ તારો સર્વ, બગાડે કાં બદ્રી રે લોલ. ૧૩.
 સજની રીઝવીએ રસ રીતે, કંથને કેળવી રે લોલ;
 સજની પૂરણુ કરીએ પ્રેમ, કે મનકું મેળવી રે લોલ. ૧૪.
 સજની ભાગ્ય થકી ભરથાર, મળ્યો તે માનીએ રે લોલ;
 સજની જીલ્લમાં લઈ બોધ, ન પરડો પાનીએ રે લોલ. ૧૫.
 સજની પરણ્યા સાથે પ્રીત, મળ્યો મનમાં મળી રે લોલ;
 સજની નખતો કાપ્યા જાય, કપાય ન આંગળી રે લોલ. ૧૬.
 સજની અળગાનો અવતાર, દીસે જરા દોહડો રે લોલ;
 સજની સાચવે સસાર, સદા નથી સોદોસો રે લોલ. ૧૭.
 સજની પરવશ પડવું પડ, મરજ રાખી મળી રે લોલ;
 સજની કડવાં મીઠાં કોઈ, વચન સાંખી વળી રે લોલ. ૧૮.
 સજની અંતરમાં અભિમાન, અવશ્ય ન આણીએ રે લોલ;
 સજની સ્વામી સાથે તન, અલસંતનતાથીએ રે લોલ. ૧૯.
 સજની કરે હમેશાં કલેશ, તે લલકી લેાયછે રે લોલ;
 સજની મીણતણો પણુ મરદ, ધણીતેતોયછે રે લોલ. ૨૦.
 સજની બેપરવાઈના બોલ, ન અળમાં બોલીએ રે લોલ;
 સજની રીસ અટ્યાની રીન, ખચીનખોલીએ રે લોલ. ૨૧.
 સજની ધરીએ નદિ નિરધાર કે, આજાસ અંગમાં રે લોલ;
 સજની વસીએ જાળિવાસ, સદાસત સંગમાં રે લોલ. ૨૨.
 સજની ઘર છેડી પરથેર, બહુ નદિ બેસીએ રે લોલ;
 સજની નિર્લજ નારી પાસ, ન પ્રેમ પેસીએ રે લોલ. ૨૩.
 સજની ચહેલાં વદાણાં માંદો, કે કાંઈ કહીએ રે લોલ;
 સજની કદીએ નદિ કદીએજ, કે કદીએજ રે લોલ. ૨૪.
 સજની વિષયક યામ વખાણ, કે કાંઈ કોઈએ રે લોલ;

સજની પિયુના વચનપ્રમાણુજ, પાણી પીછાએ લેવાલ. ૨૫.
 સજની તેના મનની મરછ, ધરીયે ધ્યાનમાં લેવાલ;
 સજની કલા વિનાપણુવેણુ, સમજાસાનમાં લેવાલ. ૨૬.
 સજની ચોખ્ખાં અંગે ચીર, સરસ શોભાવીએ લેવાલ;
 સજની સંપત્તે અતુસારે કે, ધર નીભાવીએ લેવાલ. ૨૭.
 સજની વિનય થકી વશ થાય, સરવ સંસારમાં લેવાલ;
 સજની અમૃતવિનયવચન, નદી નર નારમાં લેવાલ. ૨૮.
 સજની કામણુ દુમણુ મંત્ર, બરે છે બૂઝારે લેવાલ;
 સજની વળગે જોને વહેમ, રઘુવર રૂઝા રે લેવાલ. ૨૯.
 સજની વહાલપ્રભરીયાં વેણુ, ભલી વિધ ભોખીએ લેવાલ;
 સજની દસ્તુ મુખદમેશ, ડાંચ ધરાખીએ લેવાલ. ૩૦.
 સજની વંશ વાધે જગમાંદી, પૂરાં સુખ પામીએ લેવાલ;
 સજની સુત પરિવારસહિત, જગતમાં જાગીએ લેવાલ. ૩૧.
 સજની વળી વિચરે વિજ્યાતિ, જુગેજુગ નામની રે લેવાલ;
 સજની શિખામણુ છે શુદ્ધ, કે દલપતરામની રે લેવાલ. ૩૨.

ગરબી ૩૦ મી.—ભરથાર વશ કરવાની

ગરબી.

“અલખેલીરે અખે માત, જોવાને જઇએ.”—એ રાગની.
 લલના નહિ યાય લગાર, કામણુ મંત્ર કરે;
 આ મંત્ર કરો ઉચ્ચાર, વશ ભરથાર થશે. ૧.
 પ્રાણુ થકી પિયુછ જો ખ્યારા, ન્યારાં ને રહો નાથરે;
 સર્વ થકી લાગો છો સારા, હું વેચાઉ તમ હાથ. કામણુ. ૨.
 તનમનમાં રહું સાછ તોછ, રાછ દેખું રાજ રે;
 જો કદી જાણું કાંઈ કુરાછ, હુંધ્યાં દરિએ બહાજ. કામણુ. ૩.
 માત પિતાએ મોટી કરીને, હેતે સોખો હાથ રે;
 સુખ આપો કે દુખ આપો તમે, છો મરતકતા નાથ. કામણુ. ૪.
 ગુણુ સાગર ગંભીરજીવામી, હું અવગુણુ ભરી આનરે;
 પોતાની ગણી પ્રેમનિભાવો બાલકલાની લાજ. કામણુ. ૫.
 રોહ તમારો જોઈને સ્વામી, જામી મિલકત જગ રે;
 ખુશખુશી થઇ ન રહી ખામી, પામી પ્રણુ પ્રેમ. કામણુ. ૬.
 બહું કંઈ ભગવતે મારો, સુદળ કંઈ અવતાર રે;
 મહેર કરી મનગમતો આપી, તમ સરજો ભરથાર. કામણુ. ૭.
 સગાં સંરવ તમ સાહે તજ્યાં, તજ્યા સૈયર સગરે;
 દોરતી સરવની હર કરી હું, સંચી તમારે રંગ. કામણુ. ૮.
 આખે જોયાને નીચે અવની, એવર નંચી આધાર રે;
 આશા રાખુ એક તમારી, છો સુખના દાતાર. કામણુ. ૯.

જો સુંદરીને રીઝે સ્વામી, તો શોભે શણુગાર રે;
 નહિતો તે શણુગાર સરવજે, આગ્રહણુ અગાર. કામણુ. ૧૦.
 હનિઆમાં નર તમને દેખું, ભીન્ન લાલ દ્રોર રે;
 તુચ્છ ગણું છું તે સધળાને, હોય અમીર વછર. કામણુ. ૧૧.
 જળ જતુને જળ સંગાથે, જોવી મૂરજુ પ્રીત રે;
 પલક પડે જો દૂર તરફે, જોવ અમારી રીત. કામણુ. ૧૨.
 પાર ન લે પ્રીતિ વરણુવતાં, સ્થિર પ્રેશી એક કામરે;
 રાત દિવસ કવિતા રચનાજો, રચશે દલપતરામ. કામણુ. ૧૩.

ગરબી ૩૧ મી.—વિજેગ વિષ.

“મારે સોનાતું છે ખેડુ રે, હલ છબીલા છોગાળા” એ રાગનો.
 કહે શાગા શુણુ સાહેલી રે, પીઉ પધારી પરદેશે;
 મુળને એકલડી મેલીરે, ભરે જોખન ખાળે વેષે. ૧.
 સાસરીઆમાં સુખ શાંતરે, વાલમજીના જોગવિના;
 પ્રીયર ન ગમે પોતાતુંરે, બનવી ન રહી બાકી બિના. ૨.
 રોતાં બીતે છે રજનીરે, દિવસે દિલમાં દાડું છું;
 શું કહીએ ઝાડું સજનીરે, લોકની લાજે લાળું છું. ૩.
 સૈયર મારો સદેશો રે, પંચાડે કાણુ પ્રીતમને;
 ઉરમાં આવે અદેશોરે, અવગુણુ ગણી તજ્યા અમને. ૪.
 અલખેલી જો નહિ આવેરે, છવડશે મારો જાશે;
 સમજણુ દઈ કાણુ સમજાવેરે, કથ હસારો કહેવારો. ૫.
 જગમાં જન સધળા જાણેરે, દિલમાં એને મુખ દયા;
 તે ટક તજ્યા આ દાણુ રે, કથ નમેરા કેમ થયા. ૬.
 રૂદયામાં કશણુ રાખીરે, મન મોહન આવે મળવા;
 પરણીને પરવશ માંખીરે, રસીયો તુરત ગયો રળવા. ૭.
 રૂદયામાં સમજ રહીએરે, વિજેગના દુખની વાતો;
 કયાં જઈને દુઃખડાં કહીએરે, ધરધણુએ કાંધી વાતો. ૮.
 મુળને પીઉ ક્યારે મળશેરે, કથ વિના સરવે કાચું;
 તનમાં હુંખ ક્યારે ટળશેરે, સજની તું કેને સોચું. ૯.
 જો પડે વિષે જીવા પાંજોરે, કહીને નિષ્કામણીને આંચું;
 એકવાર મેળાવું આપ્યેરે, લલસાવીને ઘેર લાવું. ૧૦.
 પાપટકા પાંખો વાળારે, વાલમ પાસે બેઠીધારા;
 રસકસ આપીશ રૂપાળારે, વળી આણુ મોસી હીરા. ૧૧.
 પાંજરીયું તાંડે આપારે, મરસ ઘડાવીશ સોનાતું;
 જ્યાં છવનછા છે મારા રે, છેક વચન કહેજો છાતું. ૧૨.
 અતિ રૂદન કરેછે રાધારે, છવન વિચારીને દિનથી;
 આંધી અનજલની આધારે, તનહું દાડે તે દિનથી. ૧૩.

તમવિના રહે ટળવળતીરે, શી રીતે સંતાપ સહે;
 વાલમ પસ્તાશો વળતીરે, પ્યારીના નહિ પ્રાણ રહે. ૧૪
 પ્રિતમછ ઘેર પધારારે, દિવમાં લાવો કંઈક દયા;
 વનિતાનો હરખ વધારોરે, બળવંતા શું બેસી રહ્યા. ૧૫
 શળીનું સંકટ સાંરે, વિન્નેગનું તેથી વસમું;
 હળવે હળવે હણનારે, સંકટ તો તેના ન સમું. ૧૬
 કાષ્ઠપણ પ્રિતમ પ્યારીતેરે, વિથ વિથેન વિન્નેગ થશે;
 નવનીથ છતાં નારીતેરે, કંથવિના નહિ લાવ ક્યો. ૧૭
 પ્રથમથી પ્રીત વધારીરે, સાથ ન રાખી શા માટે;
 વળતી મેલીં વિસારીરે, અંતર દાઝે આ માટે. ૧૮
 હુએ ધણી થઈ ઘેર ચાશે રે, સમજુ છો વાળું શું કહીએદ;
 અમળાને ધીરજ આશોરે, રીસકરી ન હવે રહીએ. ૧૯
 ચિરતા રાખીને ચાકીરે, શાણપણે સુખ દુઃખ સહી;
 બનવાની ન રહી આકીરે, હૈશમાં હીમન ન રહી. ૨૦
 રોષ રોષને આંખો રાતીરે, કીધી છે તે કામનીએ;
 છણછણ દાઝે છે છાતીરે, બજન ધરું છે બામનીએ. ૨૧
 તેનું દુઃખ ઠાળે તેવીરે, જડી જુદી જગમાં ન જડે;
 અતિ અદ્રશ્ય પીડા એવીરે, નારીને નીલ નીલ નરે. ૨૨
 એમું જઈ પીડિતી આગળરે, કથન વિચારીને કંઈ;
 વળી લાવ લખાવી કાગળ રે, જે લેછએતે તું લેજે. ૨૩
 રૂડી આ રસની રીતિરે, દક્ષપતગમે કહી કીધી;
 પ્રીતમ પ્યારીની પ્રીતિરે, લાંચક જાણીં દીલ લીધી. ૨૪

ગરબી ૩૨ મી.—મહીના.

“જોધવછ સદેશો કહેલો સ્વામને.”—એ રાગ.
 કારનક મહીને અળખા કહેછે કંથને,
 હવે શિયાળો આવ્યો સ્વામીતાથ લે;
 હીમાયુ વા વાયરે હલકી ઠારી,
 એ મદનિ નવ જઈએ પિયુ પરદેશમાં. ૧
 માગયર મહીને હોંશ ધણી મન માદ રે,
 રંગિયા રાંગ રચ્યાની મદાનત્ત રાનલે;
 દસીએ તે વસીએ રે હંડે હેનથી,
 પિયુ મેકા પરદેશ જવાની વાતલે. એ મદનિ. ૨
 જોએ જે પરબીને પિયુદે પરદરી,
 તે પ્રેમદાનાં પુરુષ મળીયાં યાપ લે;
 શાશરીએ રહીને તે શું તુષ બોગવે,
 મિયરમાં નવ ગારે મા ને આપ લે. એ મદનિ. ૩

માદ મદિને નવ કસીએ નાથ સુઝાદરી,
 ઘડો સાટે જઈ લાવો જોરી નર લે;
 જે મળશે તે જન્મનું મારા વાતમા,
 જર નહીં જવા દઈં ઘરથી બદાનલે. એમદિને. ૪
 કાગણુ તો કુલ્લો રે કાણાં કુલ્લો,
 હસે રમે તે જોરી હોરી ગાય લે;
 જે નારીનો નાવલીઓ નાશી ગયો,
 કોલે તેણે કેમ નજરે લેયું જાય લે. એમદિને. ૫
 ચૈતરમાં ચતુરને પંથ ન ચાલ્યું,
 જે ઘેર નારી સારી ચતુરનું જાય લે;
 વદાવપને વચનેરે પિયુને વશ રે,
 નિરધારુ તે પડ્યું રહે પરીઆયુ લે. એ મદનિ. ૬
 વાવલીઆ વાયા રે પિયુ વૈશાખના,
 રજ હોડે ને માણુક મેલું થાય લે;
 નથડીનું મોતીરે હીરો કારતો,
 કોલે પર લાથે કેમ તે ધોળો જાય લે. એ મદનિ. ૭
 લેટો તો પરદેશે જનું દોહડું,
 તાપ તપે તે લા લેવી જુ વાય લે;
 કાગળ છે કાયા રે મારા કંથની,
 વણુ સીઆં જેમ કુલ્લોઆં કરમાયલે. એમદિને. ૮
 અંબર થન છારોરે માસ અપાટમાં,
 મોર મોલે મેદ વરસે મુશળ ધાર લે;
 ક્યારને કાલ રે ગચી આ મેદની,
 પંખી માળા પાલે હાંગે કાર લે. એ મદનિ. ૯
 શ્રાવણનાં વરસેરે સારાં સરવણં,
 બચાં સરોવર નદીએ નીર ન માય લે;
 ચક્રા ને ચક્રી પાગુ જેવાં જેડે,
 બગલો પગુ જેડું તણને નવ વાળલે. એ મદનિ. ૧૦
 બાદરવો જરનેખનનો કસી નદી મન,
 વલી જશે જેમ નદીઓ કેસાં નીર લે,
 એવારે દિવસ એજે નવ કાલીએ;
 વાન વિચારી જુએ નવુંદના વીરલે. એ મદનિ. ૧૧
 આસોના દિવસ તો અતિ રહીઆયડું,
 ખાનું પીનું કરવા નવળા પેલ લે;
 બેમાં બેની જમીએ રમીએ મોખે,
 રમે રમનાં ઉપરે રમી કેવલે. એ મદનિ. ૧૨
 ગામ અધિકમાં અધિકારે શું કંઈક.

રહો જોડીને નેણુ સંગાયે નેણુ ને;
 નેમ ન છૂટે ખૂટો કાચ ગિજોરનો;
 દસપતના સ્વામી હો, બાણુ પ્રવીણુને, એ મહીને. ૧૩.

ગરબી ૩૩ મી.—ભણેલી પુત્રીના હૃદય વિષે.

ગરબા છંદ.

આજ મને આનંદ વાધો અતિ ઘણો મા." એ રાગ.
 પુત્રી કહે મા પાસ, હાસ કરી હોતે મા;
 અતિ સોંધો અસ્પાસ, આશ પુરી એ ને મા. ૧.
 ભણી ભણતર ભણી ભાત, વાત વિવિધ વાંચી મા,
 પુરણુ થૈ પ્રખ્યાત, સાત સુખે સાચી મા. ૨.
 દીલમાં લઈ ઉપદેશ, બેશ ઉજ્જેશ થયો મા;
 હોડે હરખ હમેશ, લેશ કલેશ ગયો મા. ૩.
 ધન ધન આ અવતાર, સાર લીધો સાચો મા;
 ઇશ્વરનો આકાર, વાર ઘણી વાંચ્યો મા. ૪.
 જ્ઞાન પદારથ પાન, કાન વડે કીધું મા;
 લે વિદ્યાનું દાન, માન મહા લીધું મા. ૫.
 ન મળ્યો ઇષ્ટકા ઈશ, બેશ ભુગોળ ભણી મા;
 વળી થૈ વાત વિશેષ, દેશ સમગ્ર ગણી મા. ૫.
 પાક વિધિ પરસિધ, સિધ કરી સારી મા;
 આઠ સીધ નવનીધ, દીધ દયા તારી મા. ૭.
 ગણતાં શીખી ગણિત, ગીત શબ્દ સાખીમા;
 ચિત્ર ભરત દૈ ચિત, રીત શીખી રાખીમા. ૮.
 દેખી અદ્ભુત દાવ, પાવ પ્રથમ દીધો મા;
 ભણી ગણી ધરી ભાવ, લાવ ભણો લીધો મા. ૯.
 ભટકે પણ નહિ ભાગ, લાગ જડે જોતો મા;
 ઉડો અરથ અથાગ તાગ, લીધો તેનો મા. ૧૦.
 પછી બીજા પરચુણુ, શુણુ લીધા ધારી મા;
 એ આઠામાં લુણુ, શુણુ માતા મારી મા. ૧૧.
 પૂરો સુરો રજપૂત, ભૂત થકી ભાગે મા;
 મન માર મજબૂત, તુત ગણી ભાગે મા. ૧૨.
 હિમ્મત ધર હજાર, બાર જઈ બેશ મા;
 ભ્રમણાનો શો ભાર, પાર શકે પેશો મા. ૧૩.
 કીધો વેહેમનો હોમ રોમ, નથી બીતી મા;
 વાર ગણાયો ભોમ, સોમ ગયો વીતી મા. ૧૪.
 એ આમે ભરી બાથ, સાથ વિના સાથે મા;

૧ આશર નહીં પણ ઇશ્વર કૃપાએ તે વિષે વાચ્યું.

દયા કરો દીનનાથ, હાથ ગ્રહી હાથે મા. ૧૫.
 એ પ્રભુનો ને પાડ, ખાડ ખણી દાટે મા;
 ને જન મોટા તાર, જાડ સુધા સાટે મા. ૧૬.
 વિદ્યા કળા વિહિન, ચીન ચડી જાશે મા;
 પણ તે પર આધીન, દીન થઈ યાશે મા. ૧૭.
 નહિ વિદ્યા નવદાંક રાંક બુવો જોવા મા;
 વળતી કાઢે વાંક, આંક કરમ જોવા મા. ૧૮.
 કાવે એવી ફાજ, હોજ ભધીં પાણી મા;
 ને નહિ બાણુ ચોજ, રોજ ભણી રાણી મા. ૧૯.
 તો તેનો અવતાર, છાર પડી છુટ્યો મા;
 કહે કવિ ધિક્કાર, તાર નશીલ તૂટ્યો મા. ૨૦.
 હું હોસે કદી હીર, ચીર નહી આહતી મા;
 નહિ પામી કદી તીર, ખીર કદી ખાતી મા. ૨૧.
 ઘડયા કનકના ઘાટ, કાટ ચડયા દીધા મા;
 મેં ભણવાને માટ, ડાટ વળણુ દીધા મા. ૨૨.
 આતુરતા હોર ચીર, ધીરજ જળ ધોયું મા;
 શોભે તેથી શરીર, છરણુ નવ જોયું મા. ૨૩.
 હરિશુભ હાર હમ્મર, ભાર નહિ ભાસે મા;
 સદશુભના શણુગાર, ખાર વિના પાસે મા. ૨૪.
 કરતી પર ઉપકાર ખાર તણુ ખોટો મા;
 પુસ્તક પડી અપાર, સાર મળ્યો મોટો મા. ૨૫.
 અરધું જમી અનાજ, કાજ લીધું સાધી મા;
 લોક વિષે તો લાજ, આજ અધિક વાધી મા. ૨૬.
 ગણ્યા ભલા સુખ ભોગ, રોગ ગણે રોગી મા;
 એમ દીધો ઉદોગ, ભોગ જપે જોગી મા. ૨૭.
 સરસ નરસ કદી શાક, પાક નહિ ગણતી મા;
 હતી ન કોયની હાક, થાક ભુલી ભણતી મા. ૨૮.
 કોયા સુકી કોડ, દાક જતે થૈતી મા;
 પણ નહિ પાડ્યો પાંક, આઠ વરસ ગઈતી મા. ૨૯.
 આગળ તો ઉદભાત, રાત દિવસ કરતી મા;
 મોઢી ઉઠી પ્રભાત, સાત સદન ફરતી મા. ૩૦.
 પણ મારાં માળાપ, આપ અમુલ્ય થયાં મા;
 ટાળ્યા સહુ સંતાપ, પાપ પતાળ ગયાં મા. ૩૧.
 ને તું કથન કહીશ, શિશ ધરી સાંખુ મા.
 મનમાં શુણુ માનીશ, રીશ નહી રાણુ મા. ૩૨.
 નવજુગ રહેશે નામ, દામ વિના દીધે મા;

૧ મર્મ.

મળશે નિરમળ ધામ, કામ સરસ કીધે મા. ૩૩.
 લહિ લહિ પેન સિલેટ, પેટતણી પાસે મા,
 બહુ બહુ ચિનર ખેડ, ભેટ લોંબી ભાસે મા. ૩૪.
 માચું ખુરશી મેળ, એજ ઇચ્છા આણું મા;
 આપું વાળી અવેનં, તેજ હું હડ તાણું મા. ૩૫.
 વળી વેઠે નેમ વેઠ, શેઠ તણા અનુચરમા;
 શું આવણુ શું નેહ, કે નિશા અવસર મા. ૩૬.
 ખેડી કશીને કેડ, હેડ રહી બાકી મા;
 છાંડી નહિ છોડેડ, ખેડ ખરી પાકી મા. ૩૭.
 નીચાં રાખી નેણુ, ફેણુ શુણું કાને મા;
 મળી વાંચું મુખ દેણુ, વેણુ પછી પાને મા. ૩૮.
 સિંધ કરવા સકેત, હેત સહિત હળતી મા;
 રહે શરીર સચેત, વેત કંઈ વળતી મા. ૩૯.
 કોટી પ્રધારે કેદ, ખેદ વિના પ્રમતી મા;
 વિપ્ર ભણે નેમ વેદ, ભેદ લેવા ભમતી મા. ૪૦.
 તપશી તપમાં નેમ, તેમ દરાવ દરયો મા;
 પૂરો આણી પ્રેમ, એમ અભ્યાસ કર્યો મા. ૪૧.
 ચુકથી ચેરાચેર, ફેર ફરક નેતી મા;
 રૂકાવું લોહી રોર, ઘેર ઘણું રોતી મા. ૪૨.
 કુંવરીઓ કેટલીક, બીક નહિ ગણતી મા;
 આગસ આણી અધિક, કીક નહિ ભણતી મા. ૪૩.
 હસતી હુકા ફક, ખૂક લહી બોખી મા;
 કાકું વસોવો થુંક ચૂક કરે ચોખી મા. ૪૪.
 ભણવાની નાહિ ભૂખ, મુખ ગપો ગાતી મા;
 તે દેખી યદ હુખ, મુખ શાંતિ જાતી મા. ૪૫.
 છધડી લેવા છુટ, ફૂટ કરી મરતી મા;
 હુંતો અરથ અખુટ, લૂટ લઈ ભરતી મા. ૪૬.
 હોય ખરા ને દંસ, વંશ વિષે વળખા મા;
 નીરખીર નિઃસંશ, અંશ કરે અળખા મા. ૪૭.
 સાચ વિષં નેઈ નહ, પડ કંઈ પેહેલી મા;
 રૂઠ ગમે તો તૂડ, મૂડ નહી મેલી મા. ૪૮.
 ફરતું કરતું ફેલ, ખેલ નાણું ખાતું મા;
 રમતનાણી રસ રેલ, તેજ ગણ્યું તાતું મા. ૪૯.
 સીંસે સુંવાળી શેવ, દેવ ચણે બાળી મા;
 તે ખાવા નતખેવ, દેવ દોંધી ટાળી મા. ૫૦.
 ચારે ચાટે ચોદ, લોદ મજે કાકા મા;

દેખી દલાવે ડોક, ઘોડ વચે કાલા મા. ૫૧.
 શોધે નહિ સુગંધ, અંધ ઘણા એવા મા;
 ખોલે પશુ નિરખંધ, ધંધ ધરે તેવા મા. ૫૨.
 જુદા વિષે જાં જોધ, જોધ કરે બળથી મા;
 શત્રુ તણો કરો શોધ, કોધ કરે કળથી મા. ૫૩.
 જોપ કરી એમ કોપ, તોપ ભરી તજે મા;
 તો જશનો ધરો ટોપ, ઓપ લોધો અજે મા. ૫૪.
 ને ભણો હું નહિ હોત, જોત નંજર જાગી મા;
 ખેલ ખરેખરી ખોત, મેલ લેત માગી મા. ૫૫.
 જાણી ન કંઈ જુદા, ખૂધ કરી આણું મા;
 ઉજળું એટલું દૂધ, શુદ્ધ સરવ જાણું મા. ૫૬.
 ભમતા દેખું બૂપ; રૂપ રંગે રૂડા મા;
 ચેતી આણુ ચુપ, કુપ ગણી કુડા મા. ૫૭.
 કરવા દેલ ફિતુર, ઉર ઈછા દરની મા;
 પાપતણું ગણી પૂર, દર યદો ડરતી મા. ૫૮.
 ઉપજે સંકટ શળ, ધૂળ તડાં ધરતી મા;
 છળતું છેદી મૂળ, કુળ ઉજવળ કરતી મા. ૫૯.
 આત્યાં વિધન અનેક, ટેક નહી તૂટી મા;
 ઇશ્વર પ્રીતિ એક, છેક નહી છુટી મા. ૬૦.
 કરની પૂરા કોડ, ખોડ નહી ખાતી મા;
 ઉચ્ચા નશીયના છોડ, જોડ મળી જાતી મા. ૬૧.
 પામી પરમ પવિત્ર, મિત્ર સરસ્તુ સ્વામી મા;
 વિદ્યારંત વિચિત્ર, ચિત્રકળા જામી મા. ૬૨.
 કરો કરણા કરનાર, પાર નહિ પુન્યે મા;
 લડો ઉચાર લગાર, વાર રડો મુન્યે મા. ૬૩.
 જડ જુદી મટી જાવ, ગાય પટે પ્યાઈ મા;
 રિલે જગતનો રાય, ગાય સરવ સાઈ મા. ૬૪.
 ગાય બજારી ગાલ, ગાય કુટી ચાલે મા;
 નહિ યારો તે ન્યાસ, સાસ યદ સાલે મા. ૬૫.
 ગુણુ હે ગરબો ગામ, ગામ વચે ગારો મા;
 રાજ રહેશે રામ, કામ મુદ્દા યારો મા. ૬૬.
 સંવત શ્રુતિ રાગિ નાગ, “નદગમાગમાતા” મા;
 પદ અશાસો પ્રાગ, રાગ નિર્ધો પ્રાદના મા. ૬૭.

૧ છાતું.

૨ યત બાગનો બાકના તે પરમેશ્વર સિંહ ને.

સંવત ૧૯૧૪.

૩ પ્રાક પેરેયા.

૪ કાં.

પશીને અમદાવાદ; સ્વાદ રચ્યો સારો મા;
 નહિ અવશ્યુએ કાદ, ચાદ કરે યારો મા. ૬૮.
 ખુદિ વર્ધક પાસ; દાસપણે દીધો મા;
 કરવા પ્રગટ પ્રકાશ, આશ દઈ લીધો મા. ૬૯.
 વાસ પ્રથમ વઢવાણ, બાણ ધણા જેમાં મા;
 રાજસિંહ માહારાણ, આણ કરે ફરતી મા. ૭૦.
 નાગર પાખ્યા નામ, હામ કવિ સવિતામાં;
 રહી ત્યાં દલપતરામ, કામ કરે કવિતા મા. ૭૧.
 અંતર પ્રેરક ઇશ, રીશ નહિ રાખો મા;
 જયજય શ્રીજગદીશ, વિશ વખત ભાખો મા. ૭૨.

ગરબી ૩૪ મી.—સૈયરો મળવા વિષે.

“રંગ ભર રમતાં રાસમાં, હાંહારે રસ વાંધ્યો
 છે હગ્ગે.”—એ રાગની.

આજ ધડી આનંદનીરે, હાંહારે ગળી સૈયર સમાંણી;
 આરે દિશાએ ચંદનીરે, હાંહારે પસરી પયરાણી; આજ. ૧.
 ટોળે મળી તેવ તેવડીરે, હાંહારે ગોરી ગરબીઓ ગાવાં;
 અક્ષ વિષે પણુએવીરે, હાંહારેમયી ધુમ મચાવા; આજ. ૨.
 ફરતે ફેરે ફેરે પુદીરે, હાંહારે પાડે તાનમાં તાળી;
 ચળકતી ઝોંટી ચુદીરે, હાંહારે રંગે રંગી રૂપાળી; આજ. ૩.
 મધુરસ્વરે મુખ ઝોચરે, હાંહારે કંઠે કોઠિલા કંઠીએ;
 હાવભાવે હેડુ દરેરે, હાંહારે બણે નેધળ રહીએ; આજ. ૪.
 હંસની આસે ચાલતીરે, હાંહારે બણે ટેલ હળકતી;
 આંગળે અંશુદી ધાલતીરે, હાંહારે ચુનીદારચળકતી; આજ. ૫.
 મરદંગ વાજે માનંગરે, હાંહારે રાગ ગાય રસીલી;
 ગાય ગીતો રૂડા ગાનમાં, હાંહારે છુટછેડે છખીલી; આજ. ૬.
 લાડકડી લટકાં કરેરે, હાંહારે હોઠે દીસે છે હસતી;
 રંગમગતી રંગલાંભરે, હાંહારેધીરેરહી ધસમસતી; આજ. ૭.
 હેમે ગુલામના હારગરે, હાંહારે ચોખી ચંપક ફળીઓ;
 કપુરતણાન્વેવાક્યારડારે, હાંહારે અંગેએવીહળળીઓ; આજ. ૮.
 ચતુરાઈથી ગુથ્યા ચોટલાંરે, હાંહારે ધન ધુપેલ ધરીઓ;
 પ્રેમતણાન્વેપોટલાંરે, હાંહારેએવાંભાવનાંભરીઓ; આજ. ૯.
 આકાશથી બળે ઉતરીરે, હાંહારે પ્રિયા પ્રલક્ષ પરીઓ;
 સંદરમણેશોભાભરીરે, હાંહારે દીપેદેવદીધરીઓ; આજ. ૧૦.
 નેવા નેવી જુગતી યદરે, હાંહારે શોભા શી હું વખાણું;
 ગમતમાં રાત વીતી ગઈરે હાંહારે વળી વાયું વહાણું; આજ. ૧૧.

ગઈ ગોરી હરખ ધરીધરીરે, હાંહારે આપ આપને ધામે;
 ઇધરી માયાએ ખરીરે, હાંહારે દીડી દલપતરામે આજ. ૧૨.

ગરબી ૩૫ મી.—નજર આગતી ગરબી.

ચાલ ગાગર ચાલ ગાગર જમનાંરે જઈએ.—એરાગ
 આગમાંન લાગ નેઈ લાડડી રે બોલે.
 સાહેબો બાગ ખનાવ રે; આંગણાની આગે.
 રૂડો દીસે રાજબાગ તેજ આગતોલે,
 રૂડો રૂડો ઝાડ રોપાવ રે; આંગણાની આગે. ૧.
 લાવી લાવી વાવી કરો કેળ થંભ લાંબા,
 કેળ થંભ કરો મને ઝાડ રે; આંગણાની આગે.
 આગણામાં લાવી આજ વાવીએ રે આંબા,
 છુટાછુટા છાંચે છોડ રે; આંગણાની આગે. ૨.
 ફેલખંધ કોરતા કરાવીએ રે ક્યારા,
 ગુણવંત વાવીએ ગુલાબરે; આંગણાની આગે.
 સાંજને સંવાર સમે શોભશેન સારા,
 હોંશનો હું શું કહું હિસાબરે, આંગણાની આગે. ૩.
 હોયજો હનરી કુલ છોડ હારો હારે,
 બાગ લાગ ખતી રહે જેસ રે; આંગણાની આગે.
 જયે થાય જય જુગ જોવા જોગ ન્યારે,
 વધે વળી વાંસના વિશેષ રે; આંગણાની આગે. ૪.
 કાચનાં કરાવીએ કરોરો ઘાટ કુડાં,
 રૂડા રૂડા રંગથી રંગેલ રે; આંગણાની આગે.
 મોગરોને માલતી મને ગમેજ રૂડાં,
 વળી હોય નાગરવેલ રે; આંગણાની આગે. ૫.
 કેવડાનાં ઝાડ ગુંડ જેવડાં કરાવો,
 વાવો વળી એવડાં અશોક રે; આંગણાની આગે.
 છાંટી રંગ જો નીર ચોકમાં છંટાવો,
 લાખ લાખ નેવા મળે લોહરે; આંગણાની આગે. ૬.
 ચોપટતું ટોંગીએ ત્યાં પાંજરે રૂપાણુ,
 મીઠા બોલે મોરને ચંકોર રે; આંગણાની આગે.
 ભલી ભલી ભાતના ભણેલ પંખી ભાણુ,
 ચતુરના ચિત્તતણાં ચોરેરે; આંગણાની આગે. ૭.
 રહે આસપાસ ગુલબાસ કુલ કુલી,
 શોભે સારી ચાંદની સંમાન રે; આંગણાની આગે.
 ભમરા ભમે તે ભાળી ભાન જેએ ભંડી,
 ગાય જોગ ગુણીજન ગાન રે; આંગણાની આગે. ૮.

મેલીતણી વાડ-ઝાડને કરાવી મેણે,
ખેડક કચે કહેગાંધ રે; આંગણાની આગે.
દ્વારતા કુવારા પાસ ખાંતે વસી ખેડો,
અંતરમાં ઉપજે આનંદ રે; આંગણાની આગે. ૯.
મોટા મોટા મિત્ર મળી મંડળી મચાવે,
હું રમું સાહેલીઓ સાથ રે; આંગણાની આગે.
રૂડી રૂડી રસે બરી વારતા રચાવે,
નેણાં ભરી નીરમું હું નાયરે; આંગણાની આગે. ૧૦.
વાળી વાળી દીસે રૂડી આંગણે દીવાળી,
બાળી બાળી માનું મોટાં ભાવરે; આંગણાની આગે.
આંગણામાં મેલું રૂડા દીવડા ઉત્તળી,
છવ્ય ખુશી થાય જોઈ જગ્ય રે; આંગણાની આગે. ૧૧.
લાખ લાખ ધણ ઉપકાર ઉર લાવી,
નિત નિત જપશું નામ રે; આંગણાની આગે.
ખેશ ખેશ ગીત એજ ખાગનાં ખનાવી,
દેશે રૂડા દક્ષપતરામ રે; આંગણાની આગે. ૧૨.

ગરબી ૩૬ મી.—શેરના સ્વપનાની ગરબીઓ.

“ઓ અરહેશર તારોરે ઉઠારે સુરન શહેરમાં.” એ રાગ.

ઓ સહરો રે, શેરતણા વેગાનું સ્વપનું સાંભળો;
શુભો સમજીને, ભવનારણ ભગવતની ભગતીમાં બજોરેક.
દરેલીસન અદારસેં થાતાં, વળિ તે ઉપર ત્રેસડ જતાં;
બહુ મનુષ્ય થયાં ધનથી માતાં, ઓ સહરોરે. ૧.
જ્યાં અમેરિકામાં જુદા જાતો, લાંના રનો ધધો ભાઓ,
આપણને લાભ ધણો લાગ્યો, ઓ સહરોરે. ૨.
તે નાણું ધધે ક્યાં ધરવું, વેપાર વિશે કેમ વાવરવું;
સુજે નહિ ને આશું કરવું, ઓ સહરોરે. ૩.
પછી સરખે ભાગે શેર ક્યાં, બોળા યદ સૌએ ભાગ ભયાં;
હિકમતથી લાખો દામ હદી, ઓ સહરોરે. ૪.
કોઈનાણાવડું કરવા લાગ્યા, કોઈ જમીન લેવાને જાગ્યા;
કોઈ નમામ ધધો કરી તાગ્યા, ઓ સહરોરે. ૫.
પછી હલમ તો પડ્યા આગ, ખાડીના પરાગ્યા ખાગ;
જર જોઈને ખુશ થયા જાગ, ઓ સહરોરે. ૬.
યદ અનેક કષ્ટનીઓ એરો, જુગતો દસે જોવા જેરો
૧ ઈ. સ. ૧૮૬૫ માં રોડ બેરેશનમંડ હરદુનજની કંપની-
એ ૧૫૦)ના હતામતી જોરે ખખર લાપો દની, તેથી
આ ગરબીઓ રચીને ધન. મ. લીધું હતું

દિલી ઉમરાતી લક્ષ્મી દેવી, ઓ સહરોરે. ૭.
કોઈ દોડે રોડે દેવા, જન સૌ અનિયા માંડ જોડ;
કોઈ પુછે નહીં કણી છે દેવા, ઓ સહરોરે. ૮.
ઉપરિયોએ ધાર્યું એવું, વેગાનું ધન હૂડી યેવું;
પછી ક્યું તમજ નોવા જેવું, ઓ સહરોરે. ૯.
જે જે કંપનિ નેણે કહાડી, અનિ બાવ ચગ્યા ઉપાડી;
કોઈને લાલચ દેખાડી, ઓ સહરોરે. ૧૦.
એમ કષ્ટ મેગવો બહુ માયા, જોઈ કોઈ જીવન લલચાયા;
કહુ કોણુ દિવાના કોણુ ઝાલા, ઓ સહરોરે. ૧૧.
કોઈ ખરચી રોડે લીધા, માંડિથી ગમ્ય મણી દીધા;
પછી શેર નણુ સદા કીધા, ઓ સહરોરે. ૧૨.
ખાંડની સાસે પરિણામે, દગ ધધો ને દામો દામે;
કીડો નજરે દક્ષપતરામે, ઓ સહરોરે. ૧૩.

ગરબી ૩૭ મી.

“કાનુડે કામણુ કીધેલાં ઓ અરેની, પેસે કાનુડે
કામણુ કીધેલાં. એ રાગ.

જાગિયો વાયડો જુદાદનો રે,
જુઓ જાગિયો વાયડો જુદાદનો;
યાંભડો એજ દગાદનો રે. જુઓ. ૧૩.
લાખનાં તો લાખે લેખાં લખાંણું,
વધી ગયો ગર્વ વગાદનો રે. જુઓ. ૧.
સોનાં લાવીને ઘેરે સોની બેસાયાં,
ચુડો બનાવ્યો બેરેન જાદનો રે. જુઓ. ૨.
બગી રાખીને વળિ ખાગમાં બંગેસો.
સાગે કરાવ્યો સદાદનો રે. જુઓ. ૨.
વાટે કરીને વળી વેગે વધારો,
સારો પગાર સિપાદનો રે. જુઓ. ૬.
ચડો દલાડો ગણ્યો પેતે ખેતનો,
પડનો ગણ્યો પિતંગદનો રે. જુઓ. ૫.
રૂપડીયા ખરચીને માંડે નમરો,
મનમાં મદ મરખાદનો રે. જુઓ. ૬.
ખામડો અભિજ્ઞેને કિધિ ઉમાદનો,
મેગવો રવદ મિલાદનો રે. જુઓ. ૭.
દયા તજીને ખુશ થયા દેવાડો,
કિધો આગરે કરાદનો રે. જુઓ. ૮.
જ્યાર જ્યાર જોઈ નહીં મિલાડી,

લાહાવો લીધો હુઆઈનો રે.
 પુણ્યને મારગે એક પણુ પેસો,
 કેમ જાય કૂડી કમાઈનો રે.
 સંપ હોય તો વળી સારો શોભાવે,
 ભભકો જાઈ જોગઈનો રે.
 દલપતરામે નજરે દીઠો,
 વહિ ગયો વારો નવાઈનો રે.

જુઓ. ૯.

જુઓ. ૧૦.

જુઓ. ૧૧.

જુઓ. ૧૨.

ગરબી ૩૮ મી.

રાગ હંપર પ્રગાણું.

સૌ જાય શેર જનરમાં રે. જન સૌ જાય,
 વાત વસી એજ વિચારમાં રે;
 જન સૌ જાય શેરજનરમાં.
 નોકરિઆ તે નોકરી છોડવા,
 કિધા રિપોટ સરકારમાં રે;
 મેહિતાજીએ મેલી નિશાળો,
 વળગ્યા એ વેપારમાં રે;
 હોંશથી જઈને નાણાં હજારનો,
 લાભ લે વાર લગારમાં રે;
 ધમ ધોડારથી શેરનો ધધો,
 ઉછળ્યો વરણુ અદારમાં રે;
 મોચી ધાંચી ને માળી હાળીમાં,^૧
 સાળવી સે સતારમાં રે;
 ગાંધી ગાંડે શેર બાંધીને રાજો,
 વસાણું ન ભરે વખારમાં રે;
 જેમ તેમ કરિને નાણું જમાવડું,
 રામજ્યા એટલું સારમાં રે;
 પોતાના કામનો કશો વિચાર પણ,
 ન રહ્યો કાંઈ નરનારમાં રે;
 એકવાળા શેર સાટે બહુ ધન,
 આપવા લાગ્યા ઉધારમાં રે;
 ચાલતાને જોઈ જોઈને આવે,
 જેમ લશ્કરની લોરે માંહે;
 કરકર કરી એવો ધધો કરતાં,
 પેહોંન્યા હૃદયી પારમાં રે;
 દલપતરામ કહે એવું દેખી,
 કોય ઉપજ્યો કરતારમાં રે.

જન સૌ. ૧.

જન સૌ. ૨.

જન સૌ. ૩.

જન સૌ. ૪.

જન સૌ. ૫.

જન સૌ. ૬.

જન સૌ. ૭.

જન સૌ. ૮.

જન સૌ. ૯.

જન સૌ. ૧૦.

જન સૌ. ૧૧.

જન સૌ. ૧૨.

ગરબી ૩૯ મી.

“કડલુ થયા માધવ મધુરાં જઈ, કાગળ ન લખ્યો
 કડકો રે.”—એ રાગ.

લાભ મળ્યો તેથી થઈ લોભી, શેર લાગ્યા સંધરવારે;
 ગંજપણુ જાણી કલિકતી ગોળી, મછ મજે જેમ મરવા રે;

લાભમળ્યો તેથી થઈ ટેક.

આપનો દોલત દસ વિસ લાખની, તેના તો શેર લીધા રે;

અધિક વંચી કરજે ઉપાડી, દસ્તાવેજ લખી દીધારે; લા. ૧.

ધર ધણિયાંણી કેરું ધરાણું વેચી શેર વસાવ્યા રે;

સગાં સંબંધીના વળીનાણા, લખી આપીખતલાવ્યા રે; લા. ૨.

પ્રામેસરિ નોટા પણુ વેચી, લોભે શેરો લેવા રે;

શેર વળી ખેડામાં સોંપી, દામ ઉપાડ્યા દેવા રે; લા. ૩.

શરભર ભાવે શેર મજેલા તેથી તૂપન નથી યાતા રે;

પંદરગણું પ્રિમિયમપણુ આપી, વળી લીધા વેચાતા રે; લા. ૪.

જમાન આપી જર ઉપાડ્યાં, મિત્રોને માંહિ મૂક્યા રે;

ધમધોડારે શેરનોધધો, ચલાવતાં નહિ ચુક્યા રે; લા. ૫.

ગાઇઓ પણુ દિવાની બનીઓ, લોભનો પ્યાલો પીધારે;

વચ ધરેણું વાસણું વેચી, શેરનો સોદો કીધારે; લા. ૬.

ગરિય તવંગર સૌ ગુંથાયા, માયા મોટી મળવાદે;

રાત દિવસ એ એકજ રરતે, રસથો લાગ્યા રળવારે; લા. ૭.

શેર સંધરજો શેર સંધરજો, શેરથી વેળા વળશે રે;

વળી આવી રળવાની વેળા, મનખામાં ક્યાં મળશે રે; લા. ૮.

દલાલ દોડા દોડ્યા કરતા, દસે દિશાએ દેખું રે;

ઉથલ પાચલ થાય અતિશે, લાભનું ન મજે લેખું રે; લા. ૯.

શેર જનરની શોભા શી કહું, જાણું મોટા મેજો રે;

નાણું તો જેમ નિર ભરેલા, વહિ જનો હોય વેળારે; લા. ૧૦.

લાખનો મૂડી નહિ લેખામાં, કોડ લેખાં કીધાં રે;

હોંશે તખતા જમરખ હાંડી, લાજ દહને લીધાં રે; લા. ૧૧.

કાક પુરપ તો અચરજ પામે, નિકળું ક્યાંથી નાણું રે;

દલપતરામ કહે દુનિયાની, અંદરથી ઉતરાણું રે; લા. ૧૨.

ગરબી ૪૦ મી.

“અલખેલીરે અમે માત જોવાને. જઈએ.”—એ રાગ.

જો સળની જોને આજ, શેર શું કીધું;

લોકોની લોખી લાજ, દુખ મોટું દીધું; ટેક.

પડવા લાગ્યો ભાવ પ્રથમથી, રેનો જાણે રાજ રે;

શેરતણો તો સરતાં સરતાં, ખેડો જે ધરજોળ; શેર.

^૧ હાળી-હળ જેનાર અથવા ખેડત.

ગડવાની આશા રહી ચિતમાં, કાઢો શક્યા નહિ કોયરે
પુંજમાં પણ પૈસો ન રહ્યો, જન ગભરાયા જોય, શેરેર.
કેક જણે તો બદલા કિધા, તાજ લઈ તૈયાર રે;
મનમાં માને મેં કીધોછે, વિચારીને વેપાર; શેરે. ૩.
કોડપતિ નાકાર કહે, શી ગરીબની ગુંજશ રે;
ઝોયે ભાગે ચુકવી દેવા, પૈસો ન મળે પાસ; શેરે. ૪.
શરમ ઘણી પણ શું કર્યું, તે ઉપાય ન મળે એક રે;
ફડકપટ પછી કરવા લાગ્યા, છાંડિ લગ્નન છેક; શેરે. ૫.
ઉપરિઓએ આપ સ્વાર્થે, શિર લીધેલા શેર રે;
એ પણ કંપનીને ઓઢાડ્યા, કીધો અકરા કેર; શેરે. ૬.
સત્ય તજ્યું સારા લોકોએ, મળ્યુંત વાળી મૂક રે;
જ્યાં જોઈએ ત્યાં નજરે આવે, જૂઠું જૂઠુંને જૂઠું; શેરે; ૭.
નાણાવટિના નામિયા જે, ગુમાસ્તાઓ ગણાય રે;
શેકની તેણે રીલિક ઉઢાવી, જોવા અધરમ થાય; શેરે. ૮.
શેરતણા પાશેર થયાને, કાંઈ તો થયા ન કામ રે.
રોકડમાં પડી રહી રસિદો, દિસે નહિ કાંઈ દામ; શેરે. ૯.
લખેશરિ લા લેવા આવે, પેઢિ તૂટે પ્રખ્યાત રે;
કોડપતિ દેવાળાં કાઢે, કેની કંઠીએ વાત; શેરે. ૧૦.
રાંકીજનાંડો રોવા લાગી, રોવા લાગ્યાં રાંક રે;
જતું રજું જીવજતું નાણું, અરે કરમના આંક; શે. ૧૧.
બાપતું દુખ બેટે; ન મઠાડે, બેઠાતું દુઃખ બાપ રે;
દલપતરામ કહે દુનિયામાં, સઠને દિલ સંતાપ; શેરે. ૧૨.

ગરબી ૪૨ મી.

“મા પાવા તે ગઢયી ઉતર્યા, મા કાળી રે.”—એરાગ.

શેરે કીધો સંહાર, સઠયર શું કરિયે;
બહુ લોક થયા લાચાર, ધીરજ કેમ ધરિયે. ૧.
લેણું નવ આપે રોક, સઠયર શું કરિયે;
થઈ દીન દલાવે ડોક, ધીરજ કેમ ધરિયે. ૨.
માગે તે મૂકે કેમ, સઠયર શું કરિયે;
વળી અડચણ આવી એમ, ધીરજ કેમ. ૩.
શેરે તો લુટ્યાં રોઢેર, સઠયર શું કરિયે;
કાંઈ કીધો કાજો કેર. ધીરજ કેમ. ૪.
દુનિયાંતો વાળ્યો ઘાટ, સઠયર;
આતિ ઉપજાવ્યા ઉચાટ, ધીરજ કેમ. ૫.
નર કંઈક થયા નાદાર, સઠયર;
વજો બંધ પડ્યો વેપાર; ધીરજ કેમ. ૬.

ઉપજી ઉરમાંહિ અધિર, સઠયર;
કઈ નરનાં ઉતર્યાં નિર. ધીરજ કેમ. ૭.
બહુએ ખોયાં ધરણાર, સઠયર;
એકે ન રહ્યો આધાર. ધીરજ કેમ. ૮.
કઈ ગયા તજીને ગામ, સઠયર;
દેવાને ન મળ્યા દામ, ધીરજ કેમ. ૯.
કઈ ઉદર બરે નહીં આન, સઠયર;
કઈ મરવા છન્ડે મન, ધીરજ કેમ. ૧૦.
કઈ દેખાડે નહીં મૂખ, સઠયર;
કઈ દિલમાં પામ્યા દુઃખ, ધીરજ કેમ. ૧૧.
આણુઘટતું દેખી આમ, સઠયર,
દિલગિર છે દલપતરાસ. ધીરજ કેમ. ૧૨.

ગરબી ૪૨ મી.

“અચકા મચકા કારેલી.”—એ રાગ.

પછી આદન ફરિયાદો આવી;
કહનેખેચ્યા કરઝાલી રાજ; સુણો કલેતીદિનાનની ૧.૧.
કઈ દિસાજ સોંપ્યા કોરઝમાં,
ખામી ન દિસે ખટપટમાં રાજ. સુણો. ૨.
ઉપરિઓએ બાંધાં કિધાં,
લખી નામે નાણાં લીધાં. સુણો. ૩.
પછી લખી વાળ્યાં પોત્રે પાને,
લોકાનાં મન કેમ માને રાજ. સુણો. ૪.
ફરિ કાઢ્યો તો પાનાં ફાડ્યાં,
ચિતરી બીજાં ઓઢાડ્યાં રાજ, સુણો. ૫.
જાણશે માડી રકમે જૂઠી,
એમ આગ મુલકમાં ઉઠી રાજ. સુણો. ૬.
નહિ નહિ એતો તરકટ નાદાણું,
કહો છે રહે કેમ જાણું રાજ. સુણો. ૭.
જે શેક ગણતા બહુ સાચા,
કહેવાણા ક્યને કાચા રાજ. સુણો. ૮.
ફિણના પરપોટા જેમ ફટે,
તેમ કંપનિયો નિસ તૂટે રાજ. સુણો. ૯.
વકિલોને રજવાનો વાગે,
તે સમે મળે બહુ આગે રાજ. સુણો. ૧૦.
લુચા જાળને ચાપી સાંચેલ.

આવળ પ દુખની અંધિ અગર.
 દમ પદમણ દમો દમો,
 દિશા નગરે દલપનરામે રાજ.

સુષો. ૧૧

શુષો ૧૨.

ગરબી ૪૩ મી.—ઈશ્વર પ્રાર્થના.

આ ઇશ્વર આપણ ઉગ ખાને,

દુનિયાનો દુઃખ નિવાર ગર, દયા કરો દવેદીનખે. ૧.

સારા જન સંકટમાં પડ્યા,

નગ્નતા છંદા નરિયા રાજ.

દયા કરો. ૨.

તે પદોપધારી છે પગ,

એ પણ નથી રજા અધુરા રાજ.

દયા કરો. ૩.

તે યંબ અડમ ડગરે બ્યારે,

જમ રોડે શા આપારે રાજ.

દયા કરો ૪.

તે મરી જરો મેરાં નામે,

કાણ કરશે મારાં કમો રાજ.

દયા કરો. ૫.

દુખ સંપ ગમે રાગા જનમાં,

નિશ્ચય પદાનો મનમાં રાજ.

દયા કરો. ૬.

જન ખામે છે પોડા પાદી,

ખનનાની ન ગદી બાકી ગર.

દયા કરો. ૭.

આ સંકટ તો નથી સંખ તું,

નગરે બેયું નથી જતું ગર.

દયા કરો. ૮.

આ ઇશ્વર છે નમે ઇશ્વરપાદી,

મદારાજ કરો દવે માદી રાજ.

દયા કરો. ૯.

ખાખા છે શા મિશા પૂતી,

આ જોનાં નથી અધૂરી રાજ.

દયા કરો. ૧૦.

દુરિથી મનમાં કાઢ નદિ કુમે,

બનમાં આ દુઃખ નિલ બૂધે રાજ.

દયા કરો. ૧૧.

દુખ ખામે શા મામે મામે,

દિધી આરિય દલપનરામે રાજ.

દયા કરો. ૧૨.

ગરબી ૪૪ મી.

“ઓધવજી રે મદેશી, કહેજો મયુરા મોઝાર.” એરાગ.

શેરખનરે આ શું કયું વાગ્યો દુનિયાનો ઠાઠ;

લાલ લીધી લાખો લાગી, કિયજા આકાશ. શેરખનરે. ૧.

પ્રવચન પેસા પગાડીયા, લગ્યાનિયા લોક;

મરી વગર કીધાં મનવી, કોકા માગતાં કોક શેરખનરે. ૨.

ખાગમાં બહુ સામે શોભતો, જેવો કૂલતો ફાલ;

જેવા તમાસો બંદનજો, જેવા થઈ ગયો તાલ શેરખનરે. ૩.

મુખની મોટી સાલેથી, મુખ સ્વચ્છ રાગાન;

દિલનિરિવાળી દેખાયછે, જેવું મોટું મદાણું. શેરખનરે. ૪.

નર મયું નર નારીનું, મુખ ઝાંખાં બજામ;

અનુને લગરે લૂઠિયાં, એવાં કાળ દેખાય શેરખનરે. ૫.

કંઈકે વારાણુ ઘર વેચિયાં, વેચ્યા બજલા ખાગ;

મઈકે કરજ દરિયે પચાં, તેનો ન જણાય નાગ. શેરખનરે. ૬.

મદારે બલાને બૂલાવિયા, બૂલ્યા ડાલા દિવાન;

કાણ અને હરાયું થયું, ખોઈ શુદ્ધને સાત. શેરખનરે. ૭.

કસો અનુરાધ ગાલે નદી, દિસે દેવનો કાપ;

ક્યાંથીઆનુંનાણુંદાંગમું, એમથયુરેઅલોપ. શેરખનરે. ૮.

એક સંકટ આ જુગારનું, બીજો દનશે રાખ;

શીન્નુંકોગળિયુંતુરીપટયું, ધરાયછપરગોળ. શેરખનરે. ૯.

સ્વપને જે સમૃદ્ધિ સાંપડી, મઈ સ્વપનની સાથ;

અગે પીડા કલદી વધી, વાગ્યાછતોએલાય. શેરખનરે. ૧૦.

કંઈકે રામા મેલી રખડતી, મેદવાં રખડતાં બાળ;

નાસીદુટયાનરએલા આન્યોદ્ધણુઆદાળ. શેરખનરે. ૧૧.

કોડપતી હતા કંઈકે તે, થયા કોડીના આળ;

અતિશેવધારેરીગાગર, તેનીલુટાણીસાન. શેરખનરે. ૧૨.

બ્યારે જવા બેઠી લક્ષ્મી, જુઓ દેવનો ખેલ;

દરિઓપુરાયાનુદિલથયું, બૂલ્યાઅધિકભલેલ શેરખનરે. ૧૩.

નાણું નાખ્યું ખારા નીરમાં, જાણ્યું ઉગશે ઝાડ;

લક્ષ્મીતણુંદળલાખરે, થાશેસોનાનાપાહાડ. શેરખનરે. ૧૪.

વાંકે નધી એમાં નિશ્ચનો, કીધો કરતારે કાપ;

આંખોઅંતઃઅજાનથી, અછંઅકલઅલોપ. શેરખનરે. ૧૫.

આગણીસેં એકવીસમું, નિકમાલિન વર્ષ;

સાંભરશે આનો સાર્વનો, ઉતર્યોસાફનોઅમર્ષ. શેરખનરે. ૧૬.

ચતુર ધણાએ એ સાવતા, બાપિ લખતા બધિમ;

એનો શકે કેમચિતમાં, બ્યાંકયા જગદીશ; શેરખનરે. ૧૭.

વાયલ કંઈકે ધણા થયા, જોનાં એવાં બજાય;

આખી ઉમગલી એકતા, નહિ માવડાય. શેરખનરે. ૧૮.

કુકો કુકો પગ માંડતા, બિહિતા મુખિયો મન;

કોંદામાં આવી કશી પડ્યા, તેનાંતરકુકેતન શેરખનરે. ૧૯.

દિશ આખે દવચાગિયો, એ તો કેમ આગવાય;

શુંજાણીએ હવેશુંયરો, કયુંકયુંએ નજીય. શેરખનરે. ૨૦.

કાંઈકે હથક ખાધી કારમી, થયા ચિન ભમ રોમ;

નાણું જતાં લાજ નવરહી, જેને દેવતા બેગ શેર અન્નરે. ૨૧
સત્ય તત્ત્વો સત્યવાદીએ, તત્ત્વો બોલેલા બોલ;
બડનરને બારે અમહતા, તેનો પણ ધટ્યો તોલ શેર અન્નરે. ૨૨
ઘરમાં સંતાઈ ઘણા રહે, લાગે સોઠમાં લાજ;
મરણુદ્ધરે કઈક માનવી, દેખી ન અમાય દાજ શેર અન્નરે. ૨૩
પ્રભુને નમ્યું કરી પ્રાર્થના, એજ છેલો ઉપાય;
દલપતરામના દેવતું, સહનું કરજે સહાય. શેર અન્નરે. ૨૪

દોહરો

૧. ગયા શિકારે શેરને, શિકારના કરનાર;
ત્યાં સમે શેરે ક્યો, શિકારિનો શિકાર.
મુંબધ ઉપર વાદળો, ચડ્યાં દિસે ચોપાસ;
બજે ચિતા બેઠાતણી, ધુમ્ર ચડ્યો આકાશ. ૨.

મનહર છંદ.

- લેખણો ને આકાં રૂપી શુભ ને અડમ લઈ,
ખાતાવહી ખપરમાં ખલકને ખાઈ ગઈ;
શેરની સવારી કરી ફરી સારા શહેરોમાં,
ચાચરમાં તાળિયો પડાવી ગીત ગાઈ ગઈ;
પ્રાણિયોનું લોહી પીવા પ્રથમ પ્રયાણુ કરી.
દિવાના બનાવા મદપાન પણ પાઈ ગઈ;
કહે દલપતરામ કરેલા પ્રલય કાળ,
કંપનિયો રૂપે જુઓ કાળિકા જણાઈ ગઈ. ૩.

શાર્દૂલવિકૃતિત વૃત.

- રે તું કંપનિ કે નહિ નહિ આવે, હું કંપનિ છું સહી;
આ શું લેખણ કે નહિ, ત્રિશુભ છે, ત્રીજી આણી ક્યાં તહી;
તે તો તૂટી નિશુંબ શુંબ હણનાં, ક્યાં ખંડ ચાકુ બન્યું;
આવી કેમ અર્ધા કુધાતુર યઈ, લોહી પીવા લોકતું. ૪.

મનહર છંદ.

- તીરા કંડી દેમ હાર તરૂણીઓ તણ બેઠી,
તત્ત્વો ધર ખાર વણી એવી વેળા આવીછે;
સો સો રૂપઆની સાડી શરીરે શેરમાવતી તે,
સવા રૂપઆની સાડી શરીરે ધરાવી છે;
શેરને કપાસ લેવા જાણે સદશુર મળ્યા,
નેજે દલપત પાંચી જાનની પડાવી છે.

ઓગણીસે આવીતણી ખારી રૂપે આવી સાજ,
બરીઓને બોધ કરી ખાવીઓ ખનાવી છે. ૫.
ખાતાવહીમાં દેખાતો સરસ મૃગાર રસ,
જેતાં કશ્ણા રસ હવે જુઓ જણાય છે;
આવરાની નોંધ એવી રસિક પ્રિયાના લેવી,
સુંદર વિલાસ લેવી હવે સમજાય છે;
બેંક રૂપી તીરથના નીર ચક્રી નહાઈ ભાઈ,
વાસના વિસારી પૂરો વૈરાગ્ય પમાય છે;
દૈવતણી ગતિ દેખો દાખે દલપતરામ,
અનુભવી ગુરવિના અનુભવ પાય છે. ૬.

ધોળ ૧ છું.—પ્રભાતની પ્રાર્થના દરવાના ઉપદેશનું ધોળ.

“રાનો ધોડો રણ પાખરીઓ.”—એ રામ.

સુતાં હડી નિત્ય સવારે, પ્રભુ પ્રાર્થના કરીએ; બેઠેની.
મદીમાતેનો મનમાં લાવી, ધ્યાન રહેમાં ધરીએ; બેઠેની. ૧.
સદી સધળી જણે સરજી, સરજ્યા સરજ ચક્ર; બેઠેની.
જગમગતા તારા જોઈને, ઉપજે હર આનંદ; બેઠેની. ૨.
પૃથ્વી, પાણી, સાગર સરજ્યા, પશુ પર્વતને પહાડ; બેઠેની.
ધરણીમાં ધાતુઓ સરજી, ઝાઝાં સરજ્યાં ઝાઝાં; બેઠેની. ૩.
સહનાં ઉપરી માણસ સરજ્યાં, આપી શુદ્ધિ અનુપ; બેઠેની.
અગણીત વસ્તુ ઉપજાવીછે, રૂંડાં જેનાં રૂપ; બેઠેની. ૪.
એકજ ધમ્મર એવો એકે, બીજને નથી ને તુલ્ય; બેઠેની.
બન્ને બીજને બાવ ધરી ને, બોળા મનની ભૂવ; બેઠેની. ૫.
સાને કરતા હરતા રચાની, એવોએ એ એક; બેઠેની.
જુદી રીતે જનો બનેછે, એનાં નામ અનેક; બેઠેની. ૬.
કરણાનિધીને રાજ કરવા, કામ દયાનું કરનું; બેઠેની.
અહુ અહુનેની બીક ધરીને, દોષયત્રી દિન ઇનું; બેઠેની. ૭.
એનું કાંઈએ નથી અન્નપયું, કરમાં સમજે આમ; બેઠેની.
સમજે તો સાદી સાધામણ; દેહે દલપતરામ. બેઠેની. ૮.

ધોળ ૨ છું.—છોટીઓને ભણવા વિષે.

“રમણી અશ્રીકા પ્રજ્યા આવી.”—એ રામ.

સિવર આંતો ને ભણવા નિરાજે, દયા કીરીડે દેવ દાખે;
આપણે ભણવાની ચે દનેકુટ પાસાદર્શન તપસુદી. ૧.
પણુ છવો ચોસાઈ સારી, નેજે દેશમાં વિદ્યા પામી;
સિવર આનંદનંદની એવી, અનુભવે મળે મળે. ૨.

આગ મોતીડે મેલુલા વુડ્યા, તણ લોકતણે નાથ મુડ્યા;
લેએ લેખણ ખીઓને પાટીદીખીદરીબન છામરે ફાટી. ૩.
હેત હેડામાં માખાપેઆણ્યાં, દીલમાંદિદરાનેવાંકરી બનણ્યાં;
તેથી છાંણ વાસીદાંછાડારી, ભાવેભણવાગેસાર્યાછેઆવી. ૪.
ભણી ગણીને શિખામણ લેશું, માત તાતને આગીશ દેશું;
સઘણી વાતનો થારો મુધારો, દીલમાંદીનદયાળસંભારો. ૫.

ધોળ ડગું.—પરણી ઉડ્યા પછીના હરખ.

જ્યારે સિતાછ 'પરણીને ઉડ્યાં ત્યારે પોતાની
બહેનપણીને પોતાના હરખની જે વાત કહી તે
વિધેનું ગીત."

"છઠ્ઠે ખોળામાં ધાલી ખીચડી,
છઠ્ઠે ઘેર ઘેર માગી દીકરી."—એ રાગ.

ઉડ્યાં પરણીને જે સમે બનકી,
વધ્યો હઠધ્યામાં હરખ વિવા થકી;
મળી શાણી સાહેલી ને સુંદરી,
ખોલી ખોલ અતોલ ખુશી બરી. ૧.

સખી સાંભળ કહું એક વાતડી,
ગારી આજ શીતળ થઈ છાતડી;
મારો હરિવરે હાથ તે ઝાલિયો,
મને અખંડ મુકો એણે આલિયો. ૨.

વર પામી સુંદર વર વિદેસો,
મેં તો કાને શુણ્યો તો તે દીડેસો;
મને પળ ન ગમે હવે પિયરમાં,
માફ મન મોહું શામ શરીરમાં. ૩.

વર મળિયો મને છેલ વાંકડો,
હવે શીદને ન રાખીએ આંકડો;
વર પામી હું તો વરણાગિગો,
મેં તો ભવો ભવ એ વર ગાગિયો. ૪.

મને મનગમતું મન્યું સાસરું,
હવે કેમ ધડક-મનમાં ધરું;
મારી એ સજે જેણે સગાઈ કરી,
એને આશિષ આપું ફરી ફરી. ૫.

શરૂને શીર નાથું લગી લગી,
મને પરણાવી એ વરને વળી;
હવે મન ગમતાં મુખ માણિયે,
કેમ કોઈની શરમ ઉર આણિયે. ૬.

મારે કચુર ન રહી કોઈ વાતની,
મારે માયા ટળી મા તાતની;
આપું આશીષ માત તાતને,
ભણું યાજ્ઞે કહું મારા બ્રાતને. ૭.

મને માનીતી કરી હરિ યાપશે,
હુંતો જે જે માગીશ તેતો આપશે;
મારે નીસરી ખાણુ કરમની,
વાત મરખ ન બણે એ મરમની. ૮.

પૂન્ય પૂર્વે કીધાં હશે મેં ધણાં,
તેણે પામી ચરણ પિયુષતણાં;
વત દાન કરે જેને કારણે,
તેને પામી હુંતો સુતી પારણે. ૯.

હુંતો કાશી કેદારમાં નવ ફરી,
હુંતો ઘેર ખેડાં એ વરને વરી;
હવે સગાં સંબંધીને શું કહું,
હુંતો સુંદર વરની સાથે કહું. ૧૦.

મન માન્યું છે દશરથ લાલમાં,
વર લખ્યા બુધર મારા ભાલમાં;
જુલો દુરમતિ દુરગુણી દેવને,
પરણી દલપતરામના દેવને. ૧૧.

ધોળ ૪ થું.—રામ તથા લક્ષ્મણ વનમાં
જતાં સીતાને રામે કહેલું.

રામ લક્ષ્મણ વનમાં સીધાવતાં, સતી સીતાને આવતાં સાથ;
કહે રઘુનાથ, પધારો પીયર ભણી.

નહીતોઅહીંરહેાસસરાનારાન્યમાં,હેતેહળીમળીસામુસગોત;
નહી તો જોડી હાથ; પધારો. ૧.

અમે વસ્તીમાં નહીં વસીએ વનિતા, અમે કરેશું જઈ વનવાસ
તમે પ્રાગે ત્રાસ; પધારો.

સાથેરથ કેવોહું નહીં રાખીએ, નહીં રાખીએ દાસી કે દાસ
કોઈ એમ પાસ; પધારો. ૨.

તમે કોશનો પંથ કીધો નથી, ચરણે ચાલવાથી પામો થાક;
લીટી જેઓ નાક; પધારો.

અમે વનદ્રવ્ય ખાઈ ખુશીમાં રહેશું, કોઈ દિવસે તો કેવળ શાક;
વિતા છુણ પાક; પધારો. ૩.

વનમાં નથી મંદિર નથી માળીઆં, નથી પોદવા કાઠ પલંગ;
રંગિત નવ રંગ; પધારો.

કરશું ધાસ કે પાનની ઝુંપડી, મુવા સાથે તે ખુચે અંગ;

એમાં શો ઉમંગ; પધારો. ૪.

વનમાં હીરનાં ચીર તો નહીં મળે, વનમાંનહીં મળે કૃષ્ણેલ;

કે તેલ ધૂપેલ; પધારો.

વનમાં નહીં મળે શાણીસાહેલીઓ, કરશોકેસંગેખાંતથી ખેલ;

ઉમંગ ભરેલ. પધારો. ૫.

ઉપ્પુકાળે વાશે ઉના વાયરા, એવું દેખીને થાશે ઉદાસ;

બ્યારે જેઠ માસ; પધારો. ૬.

પરસે મેઘને ઝળકશે ધીજળી, તેને ટાણે તો તર તળેવાસ;

નહીં છત્ર પાસ; પધારો. ૬.

વનમાં ધાતકી રહે છે રાક્ષસ ઘણા, આરે તરફ ફરે બહુચોર;

જેવું ઘણું જોર; પધારો.

વનમાં વાઘ વરને વાંદર જોયાં, ઘણાં વિચરે જનાવર ઘોર;

ખચે નહીં ઢોર; પધારો. ૭.

મોઢા પર્વત દેખીને માનની, તમે નજરે જોયા નહિ જય;

દીઠે ખાવા ધાય; પધારો.

તમે રાજકન્યા કાયા કેમળી વનવાસનાં દુખ ન વેદાય;

કાયા કરમાય; પધારો. ૮.

પરમાં અંધાર દેખી ડરો ઘણાં, નથી નિસર્ચાં કદી ધરખાર;

છો નાળુક નાર; પધારો.

તમે છોટી ઉમર વર્ષ સોળનાં, નથી સંકટ વેડ્યાં લગાર;

તમે કોઈ વાર; પધારો. ૯.

પરણી આવીને પીયરગયાં નથી, તમને મળવાને ઇચ્છે છે માય;

ચોપે ચિત આય; પધારો.

રાગ જનકજી તમને ઝંખે ઘણું, તેના સંદેશા આવે સદાય;

તેણે પાછાં જય; પધારો. ૧૦.

ભાત ભાતનાં બોજન ભાવતાં, તમને મોઢલશે મહીપાળ;

પૂરાવીને યાજ; પધારો;

અમે આવધે ફરી બ્યારે આવશું. લેશું એહ નમાડીસબાળ

ત્યારે તતકાળ; પધારો. ૧૧.

રૂડી મિથિલાપૂરી મનમાનની, તેમાં પામશે પરમવિરામ;

છે બાપનું ગામ; પધારો.

ગોરી તમને ગમે તેમ હું કહું, એમ દલપતરામનોશ્યામ;

કહે રામરામ; પધારો. ૧૨.

ધોળ પ મું.—પછી રીતાજી બોલ્યાં તેનું ધોળ.

રાગ ઉપર મુજબ.

એવું સાંભળીને રીતાજી કહે, સુભેદા નુદર રાગ મુજબ;

ખાશ મારા પ્રાણ, સાથે રાખો એદથી;

ગુદાંપડાની વાત વાલા કહો, તેનો બોલ લાગે તીખાખાણ;

રઘુકૃષ્ણ બાણ; સાથે. ૧.

સ્વામી બ્યાં તમે ત્યાં ઘર માહરું, તમથી વેગળીતે પરદેશ;

હું બાણું દમેશ; સાથે.

તમે જોગીનો વેશ જો ધારશો, તો હું જોગણનો ધરું વેશ;

બટા કહું કેશ; સાથે. ૨.

સ્વામી તમે રેસુખિનો મુખમાહરે, તમે દુખમાંતો દુઃખમારે દેદ;

એમાં શો સંદેહ; સાથે.

જે કોઈ પરજ્યાપછી રહે પીયરમાં, અવનાર અખ્યોધિકગેદ

મુખા જોવી તેદ; સાથે. ૩.

સ્વામી તમ ત્રિના મંદિરને ગણિયાં, ભાસે પર્વત મોઢાસમાન

વરતી તો વેરાન; સાથે.

મહાવનમાં ભરી વરતી ભાસશે, બ્યારે પામીશ દરશનદાન;

કૃપાના નિધાન; સાથે. ૪.

સાસુ સસરોને માતપિતા સહ, ભણે છવો કરો રૂડાં રાગ;

મને મહારાગ; સાથે.

સ્વામી શું કહું બાધ બોજનદને, સ્વામી શું કહું સંપર સમાવ;

કેવું નથી કાગ; સાથે. ૫.

સાચું સંગપણુ જગમાં સ્વામી તણું, બીજે સ્વામી સધળો સસાર;

કુટુંબ પરિવાર; સાથે.

મારાં લાઠ પાલણુ તમે લાગજી, બીજે નથી આંતુનાં ગોનાર

કે એકે આધાર; સાથે. ૬.

કાયા પ્રાણુયકી જે જૂઠી રહે, તો હું નમી જુદી પડી છંદ;

છવું નજી દેદ; સાથે.

જો કોઈ જળથી જુદી પાડી માહકી, રાજેકૃષ્ણમાં કરીને વિવેક;

છવે પણ એક; સાથે. ૭.

તમે મુખના સાગર રહો વેગળા, પછી શું કહું સદને માદ;

દમેસીના કાદ; સાથે.

મને હીરનાં ચીર મને નહી, મને નમી ઘરેબાંના વાદ;

મહાકો કંચાદ; સાથે. ૮.

હુંનો તમને દીક યાદ દેખતી, અમુકીકે તો આંખે ન જાન;

જનમની એ દીન; સાથે.

એના એવંદ તોડ્યો સર્વ ભોલથી, બીજો તમ સંગે પરજ્યાન

આગળ છે જોન; સાથે. ૯.

તમનું કામ તરસી જુદી પડે, તમા વિચારિવંદાં વાદ

ને વિજ્યાં મિત્રનાં માદ.

કરીએ ભોજન તમ સંગે ભાવથી, હોય કેવળ શાક કે પાન;
તે મેવા સમાન; સાથે. ૧૦.
પડશે તડકાને તાપ વૈશાખના, તેનો નળીશ ચંદ્ર પ્રકાશ;
રહી તમ પાસ; સાથે.
મુજને મેલીને પથે પધારશે, આવી મળવાની ધરશે ન આશ
નિશ્ચે પામું નાશ; સાથે. ૧૧.
કરતી વાત ઢળી પડી ધરણીએ, નારી જનકી થૈને નિરા;
કહે લેતી શ્વાસ; સાથે.
દયા કરી દેવ દલપતરામને, સતી સીતાને દેખી ઉદાસ
જતાં વનવાસ; સાથે રાખ્યાં, સ્નેહથી. ૧૨.

મારાં નીરખવા તલખે છે નેણ; પ્રીતમ. ૬.
દિવસે પુજા વિના દીલમાં ગોઠે નહીં,
પીતું પાણી કે જમતું અનાજ; પ્રીતમ.
રાતે રોધને આંખો રાતી ચર્મ,
લોક પૂછે તો આવે છે લાજ; પ્રીતમ. ૭.
ગોરી મનમાં ધીરજ ધરી રાખવી,
કાલે ભાગશે ભવના વિભોગ; પ્રીતમ.
જેથી રીઝે આપણને જગતપતિ,
એવો અહોનિશ કરવો ઉદોગ; પ્રીતમ. ૮.
જે જે વૃથ પાડોશીયો શુદ્ધ છે,
તેને પ્રીતથી કહેજો પ્રણામ; પ્રીતમ.
વિનીયણ મારા મિત્ર પવિત્રને,
કહેજો જરૂરું હોય જો કામ; પ્રીતમ. ૯.
જોઈતી વસ્તુ જરૂર મંગાવજો,
કશી વાતે મુઝાશે મન; પ્રીતમ.
કાલે દેખીશું દિવસ આનંદના,
જાશે વીસરી આ દુઃખ ભર્યા દંત; પ્રીતમ. ૧૦.
જે જે પ્યારી તમારી સાહેલીયો,
તેને પણ મારા કહેજો જુહાર; પ્રીતમ.
સાસુ સસરાની આશીષે સુંદરી,
મળશું ભામની ને ભરતાર; પ્રીતમ. ૧૧.
વધે સ્નેહને સંપ મુજને સાથે,
તેથી તનમન રાખજો દેવ; પ્રીતમ.
અમે થોડી અવધે હવે આવશું,
એમ દલપતરામનો દેવ, પ્રીતમ લખે પ્યારીને. ૧૨.

ધોળ ૬ હું.—રામચંદ્રજીને સીતાજીના કાગળનું ધોળ.

"ભામેશ મોંઘા મુલતું" એ રાગ છે,
સ્વતિ શ્રી પુરી લંકા સોહામણી,
જ્યાં રાત્રે છે જનક કુમારી;
પ્રીતમ લખે પ્યારીને, રહો અખંડ એવાતનતમતણું
એવી આશીશ વાંચો અમારી. પ્રીતમ લખે. ૧.
ગોરી દેવના જોગે જુદાં પડ્યાં; પ્રીતમ.
પણ પ્રાણુ મારા પુજ પાસ;
એસું બાગ બગીચે કે બંગલે,
રહું તમ વિના અધિક ઉદાસ; પ્રીતમ ૨.
તારો સ્નેહ ધડીએ ધડી સાંભરે,
તારો ભાવ ભુલ્યો કેમ જાય; પ્રીતમ.
તારા હેતથી હૈકું ભરાય છે,
તે તો લેખણથી ન લખાય; પ્રીતમ ૩.
મારે અરથે તમે બાળાપણુ યકી,
તંબો સુધજો ખીયર પરિવાર; પ્રીતમ.
મારાં લેશ વચન નથી લોખીઆં,
નથી કોખીઆં કદીયે લગાર. પ્રીતમ ૪.
તારી નમ્રતા અમરતથી ગળી,
વળી શોભીતો શાંત સ્વભાવ; પ્રીતમ.
જેથી મનની ઉદાસી તરત મટે,
તારા બોલનો એવો અનાવ; પ્રીતમ. ૫.
ગોરાદે તારા ગુણ કેમ વીસરે,
કેમ વિગરે વાલ ભર્યાં વેણુ; પ્રીતમ.
હુંને હરતું વદન તારૂં વિનતા,

ધોળ ૭ મું.—સીતાજીના કાગળનું ધોળ.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.
સ્વરિત શ્રી શુભ સ્થાન સોહામણું,
જ્યાં રાત્રે સદા રમુનાય. કાગળ લખે કામની.
લખે લંકાં યકી સીતા સુંદરી,
હેતે વટે જોડી જોડ હાય. કાગળ. ૧.
પત્ર આવ્યો તમારો પ્રીતિ ભર્યા,
વાહાવા વાંચી થયો વીશરાગ; કાગળ.
પણ જીવન તમથી જુદાં પડે,
ધણા દિવસ યમા ધનરામ. કાગળ. ૨.
માટે મળનાને મન અકળાય છે,

ધડીએક તે જુગ જેવી ભય;
મારાં નેણનાં નીરથી નાયછ,
સુતાં રજનીમાં સેજ બીજીનય.
ઘેર ચાલે હવે તો ઘણી થઇ,
નહીં તો છવડે ભજે જરૂર;
દેવે પાંખો આખી હોય પિંડમાં,
હડી આતું દેશાવર દુર.
વાહલા નિત્ય નવી વારતા વાંચીએ,
જેથી પામીએ પૂરો પ્રમોદ;
ચતુરાધના ચોજ હું ચાળતું,
આવો વિધાના કરીએ વિનોદ.
મારા વાલા તમારા વિભેગથી,
દિલ દાઝે દિવસ ને રાત.
હું તો મનમાંને મનમાં મુઝાઉંછું,
કહું ક્યાં જઈ કરમની વાત.
વાતો ઠાઠીમીઠી મારા વાલમા,
પ્રીતે ખેતીને કરીએછ પાસ.
એવા દિવસ તે ક્યારે દેખાડશે,
ક્યારે અંતરની પૂરશે આશ.
સ્વામી તમ પિના પીયરને સાસર,
સુનો લાગેછે સઘળો સંસાર;
મારા માથાથી મોઢા પ્રભૂ તમે,
મારા આતમના છે આધાર.
આવે પરવના દિન સુખ સર્વને,
હું તો શોકે ઉદાસી સદાય;
ગાળે મેઘને દમકે જો દામની,
આખી ભમની જાંવ ન યાય.
હું તો સુતી દેખું સુખસેજડી,
ખાલી મંદિર ખાવાને ધાય;
ભરી વસ્તી ઉજડ જેવી બાસેછે,
એક તમવિના ત્રિભુવન રાય.
વાહલા હું તમને તેમ વિસરી,
કેમ વિસરું દાદાનું વનન;
પત્ર વાંચીને વેહેલા પધારજો.
ગ્યામી ગરીબનાં કરજો જતન.
કોમળે દુખીયાં દેખીને દુઃખ પામના,
તેવી ન્યાય નમારી છે કેવલ

કાગળ.

કાગળ. ૩.

કાગળ.

કાગળ ૪.

કાગળ.

કાગળ. ૫.

કાગળ.

કાગળ. ૬.

કાગળ.

કાગળ. ૭.

કાગળ.

કાગળ. ૮.

કાગળ.

કાગળ. ૯.

કાગળ.

કાગળ. ૧૦.

કાગળ.

કાગળ. ૧૧.

કાગળ.

આવે અવસરે કેમ કંઠણ થયા,
તમે દસપતરામના દેવ, કાગળ લખે કામની. ૧૨.

ધોળ ૮ મું.—શીયળ વિષે.

“મામેરું મોઢા મૂલનું.”—એ રાગનું

શુણો સમજી સકળ નર નારીઓ,
મોટો શીયળ તણો મહિમાય. શીયળ પાળો રતેહથી.
જે કોઈ શીયળ સારી રીતે સમ્યકે,
સરવે સુદલ મનોરથ યાય. શીયળ. ૧.
સોના રૂપાની શોભા ન સમંછ્યો,
શોભા સરસ શીયળ શણગાર; શીયળ.
જેવાં નકટાંને જૂથણ નાંખીઆં,
એવાં શિયળ વિતા નરનાર. શીયળ. ૨.
વધે લાજ અધિક દીક લોકમાં,
પરલોકમાં મુક્તિ પમાય; શીયળ.
સુખ સંપત્તી શીયળથી સેવીએ,
રીઝે જગકરતા જગરાય. શીયળ. ૩.
માટે શીયળ સરવ વિધે સાચવો.
તજો કામી હરામીનો સંગ; શીયળ.
જરીએ ડરીએ ન મરણનો ડર ધરી,
ભારે ડરીએ શીયળ યતાં ભંગ. શીયળ. ૪.
તજી લાજ બે અદ્યથી ન ખોડીએ,
નહી કોડીએ મદ છક માંય; શીયળ.
નીચી નજરે સરળ ચિત્તે આલીએ,
હાંસી મશકરી કરીએ ન કાંય. શીયળ. ૫.
ફાટી આંખે ફરે જે કોઈ કાતક,
તેનું કાટીએ માટીમાં મુખ; શીયળ.
તજવી તજવી સોખત નીલ તેદની,
જેણે લજવી જતેવાની કુખ. શીયળ. ૬.
ભણતું ગણતું તો તેદનું ધન્ય છે,
જેણે કુળને લગાડ્યો ન અધ; શીયળ.
બણી ગણીને જે શીયળ ન સાચવે,
એના ભણતરમાં હડી આગ. શીયળ. ૭.
દેવા પ્રુદા બેસે ખોલ દાંડીએ,
દેખી કાંસીને નાચીએ દર; શીયળ.
શીલો સુંદર દસપતરામની.
ભણી કામની મળ્યા જરૂર. શીયળ. ૮.

ધોળ ૯ મું —નર ભમરને ઉપદેશ વિષે.

“ક્યાંનાં તે આવ્યાં બીડલાં મેલીવાળા ભમરછ” એરાગ.
ભૂલા પડી ભમરો નહિ, ભોળા નરરે ભમરછ;
ભમરો તો મળશે અભાગ્યરે, ભૂલણુ ભોળા નરરે ભમરછ;
પછીપૂરો પરતાવો પામશે, ભોળા નરરે ભમરછ;
અંતર ઉકશે આગ્યરે, ભૂલણુ ભોળા નરરે ભમરછ ૧.
પારકા બાગમાં પેસશે, ભોળા નરરે;
રમણીક જોઈ રૂડા રંગરે, ભૂલણુ ભોળા;
ફૂલમાં કમળ અને ફૂલમાં, ભોળા નરરે;
એથી તો હેઠાશે અંગરે, ભૂલણુ ભોળા. ૨.
આંખુ જાંખુ જેવાં જે તર, ભોળા નરરે;
કળ જેવાં વળી કાપરે, ભૂલણુ ભોળા;
અરે તર અમૃતનાં એ નથી, ભોળા નરરે;
હાલાહળ વિખનાં તે હોયરે, ભૂલણુ ભોળા નરરે ૩.
માળી તેનો તને મારશે, ભોળા નરરે;
ફાગળ યદ્યપ્ત રે, ભૂલણુ ભોળા નરરે;
શાણુ રૂડા બીજ સોખતી, ભોળા નરરે;
ફૂલમાં નહિ રાખે હેતરે, ભૂલણુ ભોળા.
ઝોરી તારી તે આહન થશે, ભોળા નરરે;
છાની રહે નહિ છેક રે, ભૂલણુ;
કીર્તિ કપાશે કુળની, ભોળા નર રે;
અપજશ વધશે અનેક રે, ભૂલણુ.
પિંડ પડ્યા પછી પૂછશે, ભોળા નરરે;
નર્ક પુરીનો નવાપરે, ભૂલણુ;
કહે ત્યારે કેમ કરીશ તું, ભોળા નરરે;
જીભે શો દહશ જવાપ રે, ભૂલણુ ભોળા.
શિક્ષા પામીશ સારી પેઠે, ભોળા નરરે;
એ માટે ચેતજે આજરે ભૂલણુ ભોળા;
નિશ્ચે તું જાણજે ત્યાં નથી, ભોળા નરરે;
રાણી પોપાંખાઈનું રાજરે, ભૂલણુ.
જગતમાં ફેલુંક જીવનું, ભોળા નરરે;
એ તો વિચારીજે આપરે, ભૂલણુ;
જેતામાં જોયન વહી જશે, ભોળા નરરે;
ખસે રહેશે પુણ્ય પાપરે, ભૂલણુ.
મનમાંથી મગરૂરી મેલજે, ભોળા નરરે;
રહે નહિ રાગ કે રાંક રે, ભૂલણુ;
જગ અપજશ જેણે ને કર્યા, ભોળા નરરે;

એવા અચળ રહ્યા આંક રે, ભૂલણુ. ૯.
રાવણુ જેવા ગયા રાજૂરી, ભોળા નરરે;
જેનું હતું અતિ જોરરે, ભૂલણુ;
બહુ બળિઆ હતા બાદશાહ, ભોળા નરરે;
ધણાની ચણાધજો છે ઘોરરે, ભૂલણુ. ૧૦.
નિર્ધાર એક ધડીનો નથી, ભોળા નરરે;
કેવો દિવસ હરો કાલ રે, ભૂલણુ ભોળા;
ડગલાં તું ભરજે ડરી ડરી, ભોળા નરરે;
ચોંપે સુધારજે ચાલરે, ભૂલણુ ભોળા. ૧૧.
પડે છે દીપકમાં પતંગીયાં, ભોળા;
તેવી તો તું તજ ટેવરે, ભૂલણુ ભોળા;
રૂઠે રસ્તે જતાં રીઝશે, ભોળા;
દલપતરામનો દેવરે, ભૂલણુ ભોળા નરરે ભમરછ. ૧૨.

ધોળ ૧૦ મું.—મોચીના પથરને

શીખામણું ધોળ.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

૪. કુટિલ હધ્યાના કંકણુ ચયા, મોચીવાળા પથરછ;
કરતાં અનેક ઉપાયરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ;
ઝડીઓ પડે વરસાદની, મોચીવાળા પથરછ;
સો જીગ તોય શું થાય રે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ. ૧
૫. કયાઓ મુણી એક કાનથી, મોચીવાળા પથરછ;
કાઠી નાંખી બીજે કાનરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ;
ચાનીને સગે સદા વચ્ચા, મોચીવાળા પથરછ;
તોય ન થયા જ્ઞાનવાનરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ. ૨
૬. વચનને ટાંકણે ટોકતાં, મોચીવાળા પથરછ;
ન ખરી દુર્ગુણ કણી એકરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ
ભિજવી નીતિ જળે વીંટીયા, મોચીવાળા પથરછ;
પત્રના પ્રાઠા અનેકરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ. ૩
૭. પડીયા સભા સરોવર વિષે, મોચીવાળા પથરછ;
જ્ઞાન ઉંડા જળમાં અધારે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ;
પલળેલા દીસો ઉપર ચકી, મોચીવાળા પથરછ;
કાળજીતો કોરાં ધાકરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ. ૪
૮. સુધારવા સંજ્ઞન શિલ્પિયે, મોચીવાળા પથરછ;
કીધા કરોડ પ્રકારરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ;
હાથ હથોડા તે ચાકીયા, મોચી વાળા પથરછ;
એકે અન્યો ન આધારરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ. ૫

પાસડાં ખમવાને ચોખ્ખ છો, મોચીવાળા પથરછ;,
 શેખરે નથી જવા બેગરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ;
 વેશ્વપતિથી થયા વેગળા, મોચીવાળા પથરછ;
 મયે પડ્યા મોચીને મોચરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ;
 ચર્ષ ઘણાંક વિતી જશે, મોચીવાળા પથરછ;
 છૂટકો થશે નહિ છેકરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ;
 હતો રે ઉપાય ન્યારે હાયમાં, મોચીવાળા પથરછ;
 વખતે ન પામ્યા વિવેકરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ. ૭.
 કંઠણુને સગે કંઠણુ થયા, મોચીવાળા પથરછ;
 કીધો ક્વભાવ કઠોર રે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ;
 વાંચણુએલામાં નહિ વસ્યા, મોચીવાળા પથરછ;
 નિપળ્યા જગતમાં નડોરરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ. ૮.
 પૂરણુ પસ્તાવો પામશે, મોચીવાળા પથરછ;
 મુદ્ગરના ખાશે મારરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ;
 મોચી દયા નહિ મન ધરે, મોચીવાળા પથરછ;
 પીડાના કરશે પોદારરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ. ૯.
 કાયાતણુ કટકા થશે, મોચીવાળા પથરછ;
 આવશે તોય ન અંતરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ;
 માટે એતો ચિત આજથી, મોચીવાળા પથરછ;
 ભાવે બળે ભગવંતરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ. ૧૦.
 અતે સાચો બેલી બેજાં, મોચીવાળા પથરછ;
 નિરભે થવા જપો નામ રે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ;
 શીક્ષા સાચી માને સાંભળી, મોચીવાળા પથરછ;
 દેહે તે દક્ષપતરામ રે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ. ૧૧.

ચેતવણીનું પદ—રાગ કાફી.

“હોહો હોહી કહેછેરે, પ્રભુ મારી વારે ચડો” એરાગ
 ચિતે બે વિચારીરે, તારી ગતિ શી યાશે;
 જીવવાની વારીરે, વારી સમ વહી જશે; ટેક
 સંસારમાં સચું કાણુછે તાંડું, સ્વારથિયો છે સંસાર;
 હાયે કરીદા તે આવશે સાચે, ભયાં રહેશે બંડાર;
 તાંડું નથી તેમારે. કાણુ જાણુ કાણુ ખાશે. ચિત બે ૧.
 મોઝા મોઝા મહારાજ હતા તે, મેલી ગયા ધન માલ;
 પુણ્ય કર્યું તેજ પરલોકા પામ્યા, એવો અસહનો છે ચાલ;
 વેદને પુરાણેરે, વાત એજ વંચારો. ચિત બે. ૨.
 એનાય તો એતે જાની એનારે, આવે બે અનરે વિચાર:

શાસ્ત્રનો સાર પણ તે સમજાવે, કાવે તો કર એ અભ્યાસ.
 બજ ભય હારીરે, તેથી તાંડું અધ નાસે; ચિતે બે. ૩.
 અધમ પાપી અન્નમેળ જેવા, એવાનો કયો ઉદાર;
 તે પ્રભુને હું રનેહ સમરતો, પામીશ ભવજળ પાર,
 વાસ વસે જઠનેરે, પરમ પ્રભુ પાસે; ચિતે બે. ૪.
 રામને નામે પથર તરીયા, તો તું એ ન તરીશ કેમ !
 રામના નામનું રોજ રટન કર, ઉર વિચારીને એમ;
 ભવ જળ તરતારે, ભય તને નહિ, ભોસે; ચિતે બે. ૫.
 શીલા હતી તેની યધ્ અહિલ્યા, રામના પદને પ્રતાપ;
 તે પદને પુરા પ્રેમથી બજ તું. યાશે પ્રલય તારાં પાપ.
 જ્ઞાન દીવો દિલમાંરે, પૂરે પૂરો પ્રગટાશે. ચિતે બે. ૬.
 શેષ, મહેરા, ગણેશ ને સારદા, ગાય જેના શુભગાન;
 અષ્ટાંગ યોગ અભ્યાસ કરીને, ધ્યાની ધરે જેનું ધ્યાન,
 સંસારથી છૂટીરે, અચળ પદની આશે; ચિતે બે. ૭.
 એવા પ્રભુછ છે અંતર જામી, બદ્ધ નામી બળવંત;
 દીલથી દક્ષપતરામ કહેછે, બજ ભાવે ભગવંત;
 સ્મરણુ તું કરજેરે, સદા શાસો શાસે. ચિતે બે. ૮

ઈશ્વર અર્દશ છે તે વિષે પદ.

ભિભો રહેને ગોવાળિયારે તારી મોરલીની મીઠીવાય,
 એ રાગ.

છૂટાં મેલીને છોકરાંરે, સંતાળને બેઠો આપ,
 કેવી રીતે શોધીકાઠશે, એવો જુએ તમાસો આપ. છૂટાં ટેક.
 બાલ બિચારા શું કરે કાંકાં મારીને યાદે કોઈ,
 બેતાં તે ક્યાંઈ જરે નહિ,
 શોધી શોધીને પામે શોઈ. છૂટાં. ૧.
 જુદાં જુદાં મન પાંધીને આપે જુદા જુદા અભિપ્રાય;
 એક કહે નથીતાત તે એનોછે મદા માયા માય; છૂટાં. ૨.
 કોઈ કહે નિરાકારછે નથી નાન કે નથી માત;
 અલ્લ કેનું કહેવાયછે એવી વેદ વિરોધે વાન, છૂટાં. ૩.
 એક કહે જૂઠો તુગલે લાગે બીજને કહે જુદો તુગ,
 વાદ વહીને વહી મરે દંપે જલે ને સાચો દુગ, છૂટાં. ૪.
 સર્વ ઇચ્છે શુભ આપનું ચિતે કોઈ ન કહ મદાપ,
 કોઈ દોરે દિગા પર્યાં કોઈ પશ્ચિમવર્ત પચાપ, છૂટાં. ૫.
 એક કહે એના કરમાં અનિ નાવે વ્યા હો એમ,
 ક્યા એકટ ધલું સદો કહેશે નહિ કંઈ એ કેમ છૂટાં. ૬.
 કવન મુદ્ગલી કંઈ મુઝ્યા કંઈ કોઈએ સંપાદાન,

કોઇ મરદ લડે મેદાન. છકેલો. ૧૧.
ખાંધી કમર છતવા કામ, છકેલો.
રામ સમરીને દલપતરામ. છકેલો. ૧૨.

ધંધર વિશે ધંધર મહિમા પદ ૧.

રાગ ખમાય. રંગમાં રમે છે ભલાછ રંગમાં રમે છે.
વિશ્વના પતિછ પાલમ વિશ્વના પતિછ,
વા વા વા વાવા વાલમ વિશ્વના પતી. ૨૬.
સકળ સૃષ્ટિ નાથ તારી અકળ છે ગતી,
અનુસરી શકેશુ તને મનુષની કૃતી. વાવા. ૧.
છવ હરેક જાતીની હયાતી ક્યાં હતી,
તારા તેજથીજ કરી તેજ ઉત્પત્તિ. વાવા. ૨.
કરણી તારી વર્ણુવીને કહી નથી જતી,
ભાખીએ શું નાંખી નથી નજર પહોંચતી. વાવા. ૩.
શરણુ તારે સર્વ સુખ કરણુ છે અતિ,
માગું ચીતહરણુ તારા ચરણમાં રતિ. વાવા. ૪.
હાથ જોડી હું કંઈ છું નાથ વીનતી,
આપ શુદ્ધ જુદ્ધિ બધી કાપ દુષ્ટતી. વાવા. ૫.
અધમને ઉધારવાને ધારવા મૃતી,
દલપતના દેવ તારી દેવ છે છતી. વાવા. ૬.

હોરી.

મત ડારો પિયકારીરે, મેંતો સગરી બીજ ગઇ.

એ રાગ.

વસંત રતુ દેખી વનમાંરે, મચ્યો રસ મારા મનમાં. ૨૬.
નિર્મળ જળમાં કમળ દળ ફુલ્યાં,
ફુલ્યો છે રમેહ સજનમાં રે. મચ્યો. ૧.
પવન સુગંધી શિતળમંદ પ્રસરે,
તે સુખદાયક તનમાંરે. મચ્યો. ૨.
ચારે દિશામાં દીસેછે ચળકતી,
ગંભીર જ્યોત ગગનમાં રે. મચ્યો. ૩.
રંગે સરસ ફુલો કેસુડી રૂડી,
સૌ થકી શોભે શુક્રનમાંરે. મચ્યો. ૪.
આંખે મોર આલ્યો વળી અગણિત,
આલ્યો નવો કસ અજમાં રે. મચ્યો. ૫.
જોલ રંગ સુગ કાચક જોલે,

વાણી પ્રમાણુ વદનમાં રે. મચ્યો. ૬.
તરવરને થયાં પદ્મ તાજાં,
ધન સાંપડે જેમ ધનમાં રે. મચ્યો. ૭.
ગમતી ગુલાબની છાંય ભરીને,
ભામની લાવે ભવનમાં રે. મચ્યો. ૮.
કામિની કંથ કસુંબલ કપડે;
ઓપે છે બેઠાં આસનમાં રે. મચ્યો. ૯.
હેતથી હાર્ય વિલાસ કરે છે,
વિવિધ વિનોદ વચનમાં રે. મચ્યો. ૧૦.
સરસ સતાર સરોદ જાગવી,
માનવી રહેછે મગનમાં રે. મચ્યો. ૧૧.
દલપતરામને દેવે દયા કરી,
વિસ્તારી શોભા વતનમાં રે. મચ્યો. ૧૨.

માંકણની ગરખી.

“તમે હરી હયાના હાર છે.”—એ રાગ.

માંકણના દુખથી મુઝાય છે રે,
લોક માંકણના દુખથી મુઝાય છે;
ખાટલામાં ખુળ કરી ખાય છે રે,
લોક માંકણના દુખથી મુઝાય છે. ૨૬.
ઉંઘમાં આવીને લોહી પી નાથ છે,
જગીએ લારે જણાય છે. લોક. ૧.
વીણુતાં જાજા હાથ ન આવે;
કોણુ જાણે ક્યાં સતાય છે રે. લોક. ૨.
પદ્મ તળને પથારી કરીએ;
ધાડની પેઠે ધાય છે રે. લોક. ૩.
જમીન તળને કદો ક્યાં નાંખે;
એવો વિચાર હર ધાય છે રે. લોક. ૪.
માછલાંએ જાણું ને જાગમાં જાત રહેવું,
એજ બલો ઉપાય છે રે. લોક. ૫.
રણુજોરછ જોરમાં જાત જોડા.
લાંપણુ ક્યાં સુજે વસાય છે રે. લોક. ૬.
આશ્રુ મિરનાર વિધ્યાચળ પથર,
પારચનાથ નારી નાથ છે રે. લોક. ૭.
સદા આકાશે રહે સરજ વિચારે,
માંકણથી અદો અવજાય છે રે. લોક. ૮.
મંદવું મંદવું રોજ આશ્રુ આશ્રુ ધાય છે.

ખોતરી ખાધેલું દેખાય છે રે. લોક. ૯.
 દિવસે પણ દિલમાં રહે ખટકો,
 રાતે તો રોળ પરતાય છે રે. લોક. ૧૦.
 કેમ કરીએતે માંકણ કેમ ખુટે,
 શોશનાથી શરીર સડાય છે રે. લોક. ૧૧.
 એકના અનેક ઉપજે છે એક રાતમાં,
 કોણ જાણે કેમ ઉપજાય છે રે. લોક. ૧૨.
 દલપતરામ કહે દુનીઆમાં,
 માંકણથી દીલમાં ડરાય છે રે. લોક. ૧૩.

કેક વિશે.

“એકવાર રામ રામ બોલો.”—એ રાગ.

લાવણી. ૭.

કોઈ દીન કેક ન કરનાં ધટતહે તનકી જ્યોત;
 કોત હે મોત બિના મરનાં.

કેક કા કહું અવગુણ કેતા;
 નિરલજ્જ જન સખ લગત જગતમે કેક કરે જોતા. ૨.
 વ્યસન જખ કેક લગે આઈ;
 ધટત ધટત જાત ચતુર કે, ચીતકી ચતુરાઈ. ૩
 કેક સાત્રથ એક લદા;
 મિટત મરદકા વેશ બનાવત, આદમીકા ગદા. ૪
 એસા કુન મંદ અકલવાલા;
 મોહે તાની સીર દુઃખ મુખ તજી, કરે મુખ કાલાપ
 તજી શુઝ સાકર ધૃત મેવા;
 અચરજ અનહદ એહ અમલકી કરે મુરખ સેવા. ૬.
 બટે જખ રોગ ખોત તનમે;
 હાયહાય મુખ ગાય, પિછે પરતાય બહુ મનમે. ૭.
 ફિરે બિન પુછ પછ જોસા;
 કહેવે દલપતરામ કામ, મત કરો કોઈ એસા. ૮.

કચ્છ ગરવાવઢી.

ભાગ ૧ શ્લોક.

ગરવી ૧ શ્લોક,

ઈશ્વરના કામ વિષે.

“પ્રભુ ગણપતિના પાય, પુણુ અંબિકાની પાવડીરે.”
એ રાગ.

આવો આદરીએ આજ, એક ઇશ્વર ઉપાસનારે;
દેડો રાગધિરાજ, દોપ છેદે છે દાસનારે. ૧
એનો મહિમા અપાર, જુક્તિ જોતાં જણાય છેરે;
ધર્યાં લોક નિરાધાર, ક્યાં તે કોઈએ કળાયછેરે. ૨
જોશે જોડેશે જન, ફેર ચક્રો ધણાં ફેરે રે;
તેજો કીધો છે તંત્ર, કોણ જીજ્ઞાસે એવું કરેરે. ૩
જુગ જોતાં વહો જાય, ફેર પળતો પડે નહી રે;
ગોળા દોડતા દેખાય, નામ અડચણ નડે નહીરે. ૪
ધણી રૂડી ધટમાળ, ગણી ગોંડીને ગોંડીરે;
સદા રાખે સંભાળ, જાય અળગો ન ઓડીરે. ૫
કીણા જંતુની જાત, ગણતીમાં રાખે ગણીરે;
રાખે તેની દિન રાત, ફિર ખાવા પીવા તણીરે. ૬
છાનું એનાથી છેક, રંચ માત્રે રહે નહિરે;
રાખે જીરમાં અનેક, કોઈને છોડે કહે નહિરે. ૭
એજ કરશે ઇતિસાહ, જોગ જ્યારે એનો યજ્ઞેરે;
મળશે ધર્મને માફ, પાપી પૂરા માર્યા જશેરે. ૮
માટે દિલમાં સદાય, દોપ દેખી તમે કરોરે;
જેથી રીઝે જગરાય, કામ એવાં રૂણ કરોરે. ૯
પામો પરજોડે સુખ, માન આ લોકમાં મનેરે;
દેખી ફર રહે દુઃખ, પાપ પાત્રમાં બધાં બજેરે. ૧૦
દીધો માણસનો દેહ, એજ માટે આ વારમાંરે;
સજ્જે ઇશ્વરથી રહેક, સજ્જે નીતિ સંસારમાંરે. ૧૧
કરો દુર્મેનિ ફર, જીરમાંથી અદમેવનીરે;
જેથી પામો જરૂર, દયા દસપતના દેવનીરે. ૧૨

ગરવી ૨ જો.

ઈશ્વરની દયા વિષે.

“તમે તમે કદ કરમ કરવું.”—એ રાગ.

દયાળુ દેવ છે સુખદાતા, જુઓ કેવો શાળો જમનનાતા.
દયાળુ—ટેક.
ચિંતા સૌની રાખે છે ચિત્તે, નજર કરી સર્વ તરફ નિતે.
પ્રભુ જગ પાળે પરમ પ્રીતે; દયાળુ ૧
અતરજુઓમોધુઅધિકકીધું, કાયક એમ મનમાંગળીવીધું,
શ્રીમતોને દિન દિન તે દીધું; દયાળુ ૨
સર્વ ધર્મી સોંધું કરું પાણી, જરૂર એની સૌને જાણી,
અંતરમાં દેવે દયા આણી; દયાળુ ૩
મોતીના કણ મોઢા કરિયા, ધનાઢયના ધામ વિષે ધરિયા
એ તો કણ અલ્પજ ઉછરિયા; દયાળુ ૪
ક્યાં કણ અજ તણા સસતા, વાટેને ઘાટે દોસે વસતા,
દુને સૌ લોક જામે દસતા; દયાળુ ૫
મોંઢા ક્યાં મહેલ જુઓ મોઢા, તેના જુઓ દીસે છે ટોઢા,
જેમાં રહેવા ઇચ્છે ન જન છોડા; દયાળુ ૬
છતેસોંધીછે તરવરજાયા,દુઃખી પ્રાણી જ્યાં સુખી દેખાયા,
મોટી જુઓ ઇશ્વરની માયા; દયાળુ ૭
રિદ્ધિપતિને મહેલમાં રોડી, એસારી નાવડીએ ચોડી,
એને ન રોકે ઝાઝા અવરોડી; દયાળુ ૮
જુજીજનને દીધો ગરીબાઈ, સમાગમ સર્વ કરે ધાઈ,
કેવી જગદીશની ચતુરાઈ; દયાળુ ૯
જડે તાર જરિયાન બહુ જરથી, સદા મોંઢા દોસે સુતરથી,
ન લેવાય તે નિર્ધન નરથી; દયાળુ ૧૦
સુતર કરું સસતુ જુઓ કેવું! લાગે છે માને સુલભ મેન,
ઈશ્વરનું હદાપત્ર છે એવું; દયાળુ ૧૧
કનકજનક કંઠમાં કનિયાં, કેડાં કરી કેમળ કરિ ધરિયાં,
અધિક જે કાપોયો કરિયાં; દયાળુ ૧૨

તે જે અનિ ઉપગોગી આલે, સોંધુ ક્યું સરે તણે કાળે,
રહું ક્યું રાગઅધિરાલે; દયાળુ ૧૩
દરાય જોયો જુજો સો કામે, ક્યો પ્રયુએ સોને કામે,
સીટો નજરે દલપતરામે; દયાળુ ૧૪

ગરબી ૩ જી.

બાળકીઓનાં નિત્યકર્મની ગરબી.

“મારી બહુચરાંછાળાદે જાનના જવારા
વાપિયા ને.”—એ રાગ.

સુજો સૈયર સમાણીરે, નત્રે જતો ત્યારે નગીએને;
સુજો સૈયર સમાણીરે, પ્રયુને સંભારી પગે કાગોએને. ૧
સુજો સૈયર સમાણીરે, ધીરજ ધરીને દાંત ધોમએ ને;
સુજો સૈયર સમાણીરે, જનજનની રીત જોઇએ ને. ૨
સુજો સૈયર સમાણીરે, પાઠ કરવાનો હોય કીછએ ને;
સુજો સૈયર સમાણીરે, લખવાનું દોય તે લખીછએ ને. ૩
સુજો સૈયર સમાણીરે, નિર્મળ નીરધી નાદીએ ને;
સુજો સૈયર સમાણીરે, ચોખીએ અંગ ચતુરાદએ ને. ૪
સુજો સૈયર સમાણીરે, ધોએકાં વચો ધારીએ ને;
સુજો સૈયર સમાણીરે, મેલાં તો અંગથી ઉતારીએને. ૫
સુજો સૈયર સમાણીરે, ગાઇતી આરા ગાગીએ ને;
સુજો સૈયર સમાણીરે, કામકાજ કરવા લાગીએ ને. ૬
સુજો સૈયર સમાણીરે, નત્રએ નિશાળે જમી કરોને;
સુજો સૈયર સમાણીરે, શીખીએ ચોપડી સમી કરીને. ૭
સુજો સૈયર સમાણીરે, વાંચીને વચન વિચારીએ ને;
સુજો સૈયર સમાણીરે, અંતરમાં અર્થ ઉતારીએ ને. ૮
સુજો સૈયર સમાણીરે, કોઇને નહીં હંકારીએ ને;
સુજો સૈયર સમાણીરે, જીએ ઘાટે ન જિયારીએને. ૯
સુજો સૈયર સમાણીરે, ચોખવાનું ચિત નવ રાખીએને;
સુજો સૈયર સમાણીરે, જુડું છએ નવ ભાખીએ ને. ૧૦
સુજો સૈયર સમાણીરે, પાપથી પાછાં ભાગીએને;
સુજો સૈયર સમાણીરે, સ્વર્ગ તણાં સુખ માગીએને;
સુજો સૈયર સમાણીરે, કહી વાત તે છે કામનીએ,
સુજો સૈયર સમાણીરે, દીક્ષા છે દલપતરામનીએ. ૧૨

ગરબી ૪ થી.

ક્રોડે લાણવાની ગરબી.

“એકે દકાનું પાન મગાવોરે.”

આવો અકાર આન આળખાનુંરે;
બલી ભાતે નું તમને બણાવું,
લાડકડી લાવો લેખાણુને પાટીરે. ૧
લખો ક્રોડે કમળ, દારીરે;
શીખો શીખો શીખામણુ સારો, લાડકડી ૨
લખો ખખખો ખજૂર ખજૂરીરે;
પાઓ સદશુભ શીખવત થરી, લાડકડી ૩
લખો ગજો ગાય ગામ ગોળારે;
બણનાં વારે તે તો લોક જોળા, લાડકડી ૪
લખો ધધે ધંદરી ધંદારે;
તમે તને માંહેમાંની દંડા, લાડકડી ૫
લખો ગજે ચરણ ચોળી;
નવ ભણે તે નારીઓ જોળીરે, લાડકડી ૬
લખો હજે જાખડી જાખોરે;
ભાળો ભૂખ્યાને ભોગન આપો, લાડકડી ૭
લખો જનજે છવ જંત જોગીરે;
રહે આળસુ તે ધાય રોગી, લાડકડી ૮
લખો જરે જાડી જાડારે;
લખવામાં ચિત લખાડો. લાડકડી ૯
લખો દહે દોપકા દોપીરે;
કંકાસ ન કરસો કાપી. લાડકડી ૧૦
લખો દહે દીક દાક દાહુરે;
યાંય માહું જોલે તેતું માહું, લાડકડી ૧૧
લખો ડુંડે ડમરા ડુંડીરે;
ઘણું જીએ તે જાળકી ઘેલી, લાડકડી ૧૨
લખો દહે દાંકણી દોરાંરે,
પડે પાણીમાં તે કપચ રહે કોરાં* લાડકડી ૧૩
લખો જુજો જ જ અંતે છે રણુમાંરે;
બણે વિધા તે તો જલુ શુશુમાં, લાડકડી ૧૪
લખો તને તજાવ તજ તાણુરે;
કરો કંકાસનું સુખ કાણુ, લાડકડી ૧૫

*-મતલબ કે નકારાંની સોચત કરે તે સારાં રહી
રાહે નહિ.

લખો યથે ચાણું યાગીરે;
 સારા અક્ષર લખો સંભાળી, લાડકડીં ૧૬
 લખો દહે દેવ દયા દાતારે;
 ડાહી દીકરીની માન પામે માતા, લાડકડીં ૧૭
 લખો ધધે ધન ધર્મધારીરે;
 ન બણે તે તો બાળકી નકારી, લાડકડીં ૧૮
 લખો નન્ને નામ નર નારીરે,
 શીખી રાખીએ પાક સંભારી. લાડકડીં ૧૯
 લખો પપ્પે પાપ પુન્ય પ્રાણીરે;
 ધણી મેત્રી ધાંચીની ધાણી, લાડકડીં ૨૦
 લખો દુદ્ધે દૂધ દૂળ દારીરે;
 ધણું બોલીએ નહિ તાણી ધાંટો, લાડકડીં ૨૧
 લખો બળમે બાળા બોલ બાધરે;
 શીખો ચાહી ચાહી ચતુરાઈ. લાડકડીં ૨૨
 લખો ભબે ભાવી ભેદ ભારીરે;
 અતિ કષ્ટ યક્રી કોઈને હુગારે, લાડકડીં ૨૩
 લખો મગમે મગ માગ માળીરે;
 ખોટી ટાપટીપ મૂકો ટાળી, લાડકડીં ૨૪
 લખો યથે યશ યોગ યોગીરે;
 ભલા લોકો વિધાના બોગી, લાડકડીં ૨૫
 લખો રરે રાજ રાજ રાણીરે;
 જે ન જૂઠું બોલે તે ડાહી જાણી, લાડકડીં ૨૬
 લખો લલ્લે લખોટી લાળ લેખારે;
 બળે અંતરમાં હોય જે અદેખાં. લાડકડીં ૨૭
 લખો વલ્લે વખાણુ વહાલ વાણીરે;
 બણો અંતરમાં ઉત્સાદ આણી, લાડકડીં ૨૮
 લખો શરશે શરીર શનિ શાંતિરે;
 બળે તેની ભાંગી જવ શ્રાંતિ, લાડકડીં ૨૯
 લખો પપ્પે ખૂણુ પર બાપારે;
 રાખો અંતરમાં અભિલાષા, લાડકડીં ૩૦
 લખો સરસે સુખમે સગો સાચોરે;
 કથા ઉત્તરો કરે તે વાદ કાચો, લાડકડીં ૩૧
 લખો દહે દમ્બર દાય દાધીરે;
 ઘણું લાડએ લોકની લજ્જતથી, લાડકડીં ૩૨
 લખો જળે નિગળ કાળ કાળીરે;
 મોખે દીકરી નો અદ્યપચુવાળી, લાડકડીં ૩૩
 લખો કસે કમ કસે કસારે;

વાંચો પ્રભુતા યુગની પત્રી, લાડકડીં ૩૪
 કલો કલો કમાચિને કામેરે;
 રૂડી રીને તે દલપતરામે. લાડકડીં ૩૫

ગરબો ૬ મો.

સાત વારની ગરબી.

“રઘુપત્ની રામ હૃદમાં રહેજેરે”—એ રાગ.

સખી સાત વારનાં નામ સખાટારે, બીને સુખમાં ને
 સારો. સખીં-૨૬.
 રવિવાર સા રૂડો ગણેછેરે, ભાવે પ્રભુની પ્રાર્થના બળેછેરે,
 પ્રભુ રીઝે તો પાપ હણે છે; સખીં ૧
 સોમવારેનો સમગ્રલુલધએરે, ભલું મણુનરમણવાનેરહએરે,
 વાંચી અર્થ વિચારી લઈએ; સખીં ૨
 વાર મંગળ મંગળકારીરે, ન બણે ને નાનકડો નકારીરે,
 ગદુ બહેમમાં બૂડે બિચારી; સખીં ૩
 ગુધવારે તો ગુદિ મળેછેરે, બળવાધી તો ભમણા ટળેછેરે,
 ગુદિ વગરનાં દેખી બળેછે; સખીં ૪
 ગુરવાને ગુર જાન આપેરે, સર્વ મનતાગા સંસાર કાપેરે
 જાન પામીએ ગુરને પ્રનાપે; સખીં ૫
 ગુફવારે શીખોસખ વાળીરે, જૂઠુંકદિએ ન બોલીએજાળીરે,
 જૂઠું બોલે તે તો પાપી પ્રાણી; સખીં ૬
 શનિવારે શરીર શોખાવેરે, શીખી સદગુણ સાવકીલાવેરે,
 રૂડો અવસર આવ્યો છે આવે; સખીં ૭
 સાતે વાર કલ્યા છે તે સારારે, તપી તેમાં કોઈ નકારારે,
 મરો નહિ નિદા કરનાર; સખીં ૮
 શીખામણુદીપી સમજૂતેકામેરે, શિવરથાનેસુખો યુગામેરે,
 શીખી દિલ યક્રી દલપતરામે; સખીં ૯

ગરબો ૬ દ્વિ.

નિધિગાની ગરબી.

“જાણી પડેના પડીઆ પંચ, નાપડ
 નાચારે.”—એ રાગ.

સખી પડે ને પડેરે દિલ, સખી પડેરે
 પધ્ધ હસિને આપે ન, જાગ આ બાંધેરે.
 સખી પડેરે બીડ ન, સોમરે મળેરે,

બે આ ઉપજળ્યા જાત જાત, પ્રભુએ પ્રાણીરે.
 સખી ત્રીજી તું કર તોલ, તેનો તપાસીરે;
 કેવો બળિયો તે સાચું બોલ, એ અવિનાશીરે? ૩
 સખી ચોથે ચિત્ત વિચાર, તું કર તેનારે;
 કેવો મહિમા અપરમપાર, અકળિત એનારે? ૪
 સખી પાંચમે પ્રભુનો પાડ, માનજો મનમારે;
 જોશે જાજાં બતાવ્યાં જાડ, વિધ વિધ વનમારે. ૫
 સખી છઠે છોડરવાદં, છેડજ છાંડેરે;
 પ્રભુના ગુણ આશીર્વાદ, મનમાં માડેરે. ૬
 સખી સાતમે સાચો રતેહ, પ્રભુપદ રાજોરે;
 જોશે દીધો અમૃત આ દેહ, ભલપણ ભાજોરે. ૭
 સખી આઠમે કહું છું આમ, સાંભળો સાચુરે;
 ધન, માલ, ધરા, ને ધામ, કામ છે કાચુરે. ૮
 સખી નોખે યનાનું નાશ, જગત આ જાણોરે;
 એક ઈશ્વરનો વિશ્વાસ, અંતરે આણોરે. ૯
 સખી દશમે દેશ વિદેશ, જન સૌ જો છે રે;
 સગાં સર્વે સંબંધી વિશેષ, આપણું એ છે રે. ૧૦
 સખી અગિયારશે તો એમ, સમજીને સંપારે;
 કોઈનો દેવ કરીએ કેમ? ઉપજે અનંપોરે. ૧૧
 સખી બારશે જો જો બોલ, બોલીએ બાધરે;
 તેનો પ્રથમ તપાસીએ તોલ, તેમાં ભલાઈ રે. ૧૨
 સખી તોરશે તેનો તપાસ, કેમ ન કરીએરે?
 આપ્યો ઈશ્વરે ખુદી ઉગસ, સાર સંધરીએરે. ૧૩
 સખી ચૌદશે ચતુરાં ચિત્ત, ચેતી વિચરજોરે;
 જોમાં હોય તમારું દિત, કામ તે કરજોરે. ૧૪
 સખી પંતમે પુન્ય ને પાપ, ગાંઠે ગણાશેરે;
 ઉર એમ સમજજો આપ, તો ગુણ યાશેરે. ૧૫
 આવે અધારિવામાં અમાસ, માસને અતેરે;
 દસપત પ્રભુનો દાસ, વિનવે અત્યંતેરે, ૧૬

ગરવી ૭ મી.

બાર મહિનાની ગરબી.

“તજો તમે કેક કરમ કરવું.”—એ રાગ.

બોલો બાર માસ હવે આઈ,
 ગણો ગુણ ઈશ્વરના ગાઈ; બોલો—૨૬.
 રે કારતકે વરસ નવું કહીએ,

રાજ રાજ અંતરમાં રહીએ,
 ચિતે સાઈ સર્વ તણું ચહીએ; બોલો ૧
 રે માગશરે મનમાં તમે રાચો,
 શિયાળાનો માસ બીજો સાચો,
 કાયા ધ્રુવવામાં નથી કાચો; બોલો ૨
 રે પોષે પ્રભુને ભજો પ્રીતે,
 વળી ચતુર્થ ધરો ચિતે,
 રહો મુખી સર્વે રૂડી રીતે; બોલો ૩
 રે માહે શીખ માની લેજો પનમાં,
 જરૂર તમે જરૂર પામશો જનમાં,
 તથા મુખ ઉપજશે તનમાં; બોલો ૪
 દાગણમાં કુલ કુલ્યાં ભાજો,
 આચો હવે આજથી ઉન્હાજો,
 તમે તાપ છતી વડે ઠાજો; બોલો ૫
 રે ચંતરે ચેતો તમે ચિતે,
 નમો પરમેશ્વરને નિરે,
 કરો પરમારથ પણ પ્રીતે; બોલો ૭
 રે વૈશાખે વાવલિયા વાશે,
 વળી જાઝી કેરીઓ વેડારો,
 વંટાળિયા વનમાં દેખારો; બોલો ૭
 રે જોડે તો જાંજુડીઓ પાકી,
 દાડમને દ્રાખમાં શી બાકીરે,
 તેને લોકો લેજે તાકી તાકી; બોલો ૮
 રે અપાડે તો ચોમાસું આચું,
 ગડાડે ધ્રુવ ગરબાચું,
 બીજાનું લીલું બોંય બીજાચું; બોલો ૯
 રે આપણું તો સૃષ્ટિ શોભાવે,
 મેળામાં મન જવા લલચાવે,
 ધણા લોકો ગાડીઓ દોડાવે; બોલો ૧૦
 ભાદરવો ભલી પેરે ગાજે,
 છતે નવા હોડ ધણા જાજે,
 કર્યા પ્રભુએ આપણે કાજે; બોલો ૧૧
 આશોમાં દશરા દીવાળી,
 ભલી ભલી સૌ કહે છે ભાળી,
 ગાજો રૂડાં ગીત પાડો તાળી; બોલો ૧૨
 બારે માસે વર્ષ ચલું પૂરું,
 એમાં નથી કાંઈએ અધુરું,

ભાસે સુખ દુખથી ભલું બૂરું; જોલો ૦ ૧૩
ત્રીજે વર્ષ માસ અધિક આવે,
શાશ્વ તેનું કારણ સમજાવે,
ભક્તિ ભક્તી દલપતને ભાવે. જોલો ૦ ૧૪

ગરવી ૭ મી.

જીર્ણના છોડતી ગરબી.

“મારું સોનાનું છે ખેડુરે, છેલ છ પીલા છેગાળા.”એ રાગ.

સખી જે આ સુંદર શોભેરે, કુલવાડીમાં જીર્ણ ફૂલી;
જેઈ લોકાના મન લોભેરે, કુલવાડીમાં જીર્ણ ફૂલી. ૧
છે દેખાતી તેા છોડીરે, કુલવાડીમાં જીર્ણ ફૂલી;
શુભ ગણતાં તેા છે મોટીરે, કુલવાડીમાં જીર્ણ ફૂલી. ૨
વહી વસ્તીમાં વખણાધરે, કુલવાડીમાં જીર્ણ ફૂલી;
છે બાળકી જેવી બાધરે, કુલવાડીમાં જીર્ણ ફૂલી.
સૌ જન કહે સાદી સારીરે, કુલવાડીમાં જીર્ણ ફૂલી;
કહિયે કોઈ દેવ કુમારીરે, કુલવાડીમાં જીર્ણ ફૂલી.
વનિતાને લાગે વ્હાલીરે, કુલવાડીમાં જીર્ણ ફૂલી;
નથી ઠાઠ જણવતી ઠાલીરે, કુલવાડીમાં જીર્ણ ફૂલી. ૫
નથી કહેતુ કોઈ નમારીરે કુલવાડીમાં જીર્ણ ફૂલી.
નિરખી હરખે નરનારીરે, કુલવાડીમાં જીર્ણ ફૂલી.
એવી પુત્રી જે જન પામેરે, કુલવાડીમાં જીર્ણ ફૂલી;
જગમાં તેના જશ જામેરે, કુલવાડીમાં જીર્ણ ફૂલી. ૭
જીર્ણ દરને સુખી સૌ ઠામેરે, કુલવાડીમાં જીર્ણ ફૂલી;
દીધી આશિષ દલપતરામેરે, કુલવાડીમાં જીર્ણ ફૂલી. ૮

ગરવી ૯ મી.

બાળકીઓને શીખામણ.

“સાંભળો સાહેલી,”-એ રાગ,

સુખે શીખો શીખામણ સારી. સુણો બાધ બેનડિયો;
લેન્ને અંતરમાં લીટારી, સુણો બાધ બેનડિયો. ૧
સજ્જને શરિરમાં સુપડાઈ, સુણો બાધ બેનડિયો;
તજ્જને ગદ્યલત ગંદાઈ, સુણો બાધ બેનડિયો.
રાખશે નહિ હાડો હવા, સુણો બાધ બેનડિયો;
માન તાનની સજ્જને સેવા, સુણો બાધ બેનડિયો. ૩

જન્મે નહાનપણથીજ નિશાગે, સુણો બાધ બેનડિયો;
તેથી વધશે બુદ્ધિ નિશાગે, સુણો બાધ બેનડિયો. ૪
બલુતર બલુને ભલિ ભાતે, સુણો બાધ બેનડિયો;
જનમાં વખણાશે જાતે, સુણો બાધ બેનડિયો. ૫
નિત્ય નિત્ય તમે વાંચને નીતિ, સુણો બાધ બેનડિયો;
પ્રભુ ઉપર રાખને પ્રીતિ, સુણો બાધ બેનડિયો. ૬
તેથી યશે કલ્યાણ તમારે, સુણો બાધ બેનડિયો;
સંસારમાં સુખ લેશે સારું, સુણો બાધ બેનડિયો. ૭
પર લોકમાં પ્રભુને પ્રતાપે, સુણો બાધ બેનડિયો;
ઉત્તમ પદ પામશે આપે, સુણો બાધ બેનડિયો. ૮
તમે લડશે નહિ લડાઈ, સુણો બાધ બેનડિયો;
તેથી પામશે જગમાં વડાઈ, સુણો બાધ બેનડિયો. ૯
મન ગંભીર રાખને મોટું, સુણો બાધ બેનડિયો;
ખરે અભિમાન જાણુને મોટું, સુણો બાધ બેનડિયો. ૧૦
વળિ વિનયનાં શીખને વેણાં, સુણો બાધ બેનડિયો;
સુખ કોઈને ન મારશે મેણાં, સુણો બાધ બેનડિયો. ૧૧
સમજણ સમજૂને કામે, સુણો બાધ બેનડિયો;
દિધિ દિલથી દલપતરામે, સુણો બાધ બેનડિયો. ૧૨

ગરવી ૧૦ મી.

સારાં નરસાં સંતાનો વિષે.

“આ તન રગ પતંગ સરીખો જાતાં વારે
ન લાગેછ.”-એ રાગ.

વિશ્વ તણીછે વિચિત્ર રમતા, કળિ ન શકે કવિ કાઈછ;
અવલોકન કરતાં તેા અચરજ, જરૂર ઉપજે નેઈછ. ૧
સુપાત્રનાં સતાન સુપાત્રો, દુનિયામાં મેં રીડાંછ;
કામળ કોળે નીપજે કળાં, મહા મનોહર મીડાંછ. ૨
કડવા લીંબડાનાં દોષ કડવાં, ફળ એમાં મું કહેનુંછ ?
એથી કલટું પજુ નિપજેછે, હરમે સમજ મેનુંછ. ૩
કુપાત્રની શાયાથી ઉપજે, સુપાત્ર પજુ સંતાનોછ;
ઉદાદરથી એનાં આપુંછું, નવાપ તેા ને મનોછ. ૪
સુપાત્રને છે છોડ સંકટક, પૂલ મુદ્દલ* કેમ કુપાંછ ?
જાણુંછું જે જન્મન મરતાં, જોગપણથી જુઓંછ. ૫
સુપાત્રનાં સંતાન કુપાત્રો કવિજન દલિ દેખાડેછ;
રાખ ખબૂર તણે મન દાઢ, જનની મુદિ મનાડેછ. ૬

* મુદ્દલ=કામળ.

ખારા જળની માછલડી થઇ, મુક્તાશ્વની માતાજી;
 જોતાં જોની કાંઈ ન કિંમત, પુત્ર થયા પ્રખ્યાતાજી.
 વડાઇ પામ્યો છે વડો પણ, તેને ઉપજ્યા ટેટાજી;
 કહો સખી તે કેમ થયા નહિ, બાપ બરાબર બેટાજી.
 એક બાપનાં બે સંતાનો, એક નરસું એક સાઈજી;
 રનેહ સહિત તું સાંભળ સજની, તે હું હવે ઉચ્ચારજી.
 દીપકથી ઉપજેલાં દીસે, કાળજને અનવાળુજી;
 એક ધરનું અધારું ઢાળે, એક કરે ધર કાળુજી.
 એરડે એરડી ઉપજે, કેરડે ઉપજે કરાંજી;
 હલકી જાત તણું એમ હલકાં, ઘેર ઘેર હોય ધણેરાંજી.
 આંખાને લાયક ફળ ઉત્તમ, કેરી જેવાં કહીએજી;
 પણ ઇશ્વર ઇચ્છાએ ઉપજે, સમજીને તે સહીએજી.
 સુધારવામાં કસ્ટર ન કરવી, પોતાનાં સંતાનોજી;
 તેમ કરતાં જો સુધરે નહિ, તો ઇશ્વર ઇચ્છા માનોજી.
 કાંટા તનમાં કરવા ધારત, તો તે કરત કદાપીજી;
 પાંડ ગણે પ્રભુનો જે એણે, ઉત્તમ કાયા આપીજી.
 કીક એના અંતરમાં ફરિયું, તેમ રચ્યું તે ઠામેજી;
 એમ સમજી ઉચાટ મટાડ્યા, દિલથી દલપતરામેજી.

ગરબી ૧૧ મી.

કાતર, ગજ, અને સોયની ગરબી.

“ધન્ય આમે માત, વસિયાં ડુંગરમાંયરે જાયગા જે ધને.

એ રાગ.

સુણુ દરજીડા, કાતર ગજ ને સોય તણા ગુણુ હું કહું;
 અચરજ ઉપજે, જોઇ જગતની રીત રહે સમજી રહું—ટેક
 તે તણુ રહે છે ઘેર તારે, પણુ જુદાસ્વભાવ સદાધારે.
 તને ટેવ પડી જનમાં જ્યારે, સુણુ દરજીડાં
 કાતર કેવી બૂંડી ભાળી, તે પેટ વિષે રાણે પાળી,
 સાજાં ભાજ્યાં કરવાવાળી; સુણુ દરજીડાં
 જે સૂત તણાં તંતુ દરશે, સજી સપ સદા સ્થિર થઈ ઠરશે,
 કાતર તેને જુદા કરશે; સુણુ દરજીડાં
 હવે ગજના ગુણુ કહું છું જે છે, બદ સલાહ કાતરને દેશે,
 પછિ પોતે તો અળગો રહે છે; સુણુ દરજીડાં
 આ જગમાં જેના ગુણુ એવા, કહીએ તેને કપટી કેવા?
 એ તો લખાડ લેખે ગણિ લેવા; સુણુ દરજીડાં
 એણે જગથી ઉલટું નામ ધાર્યું, માટે જગથી ઉલટું કામ કર્યું

એને લાયક એ કીક દર્શું; સુણુ દરજીડાં
 જગમાં જે જેવા ગુણુ ધરશે, તેવું લોક વિષે લાયક દરશે,
 સજન તો દુરુણથી ડરશે; સુણુ દરજીડાં
 એવા જનને ઝાળખી લઇએ, તેને દિલની વાત નહી દઇએ,
 દઇએ તો અતિ દુખિયાં થઇએ; સુણુ દરજીડાં
 એવાને કોઇ આંગળી આપે, તો કપટ કરી તરતજ કાપે,
 માટે અર્થ સરે અળગાં થાપે; સુણુ દરજીડાં
 જે સોય બિયારી સારી છે, તૂટ્યાં સાજા કરનારી છે,
 ગુણવંતી નામે નારી છે. સુણુ દરજીડાં
 તેવી છે પણુ ગુણુ દેવાને, સમજાવે સખી રહેવાને,
 આવકારજ દેવો એવાને; સુણુ દરજીડાં
 કુળ એકજ કાતર સોય તણું, પણુ કામ જુદું કરનારી ગણું,
 ગુણુ-વિનાની એક ગુણાળી ગણું; સુણુ દરજીડાં
 તે પણુ અંતરમાં અલિલાખી, ઈશ્વર ઉપર સોય ધરીરાખી,
 ગજ કાતરને નીચાં નાંખી; સુણુ દરજીડાં
 અણુ સમજી જન વિશ્વાસ કરે, સમજી તો દિલમાં સમજીડરે
 નિજ અર્થ સરે અળગાં ધરે; સુણુ દરજીડાં
 એમ કર્તારે ઉપયોગી કર્યાં, તે થકી નકામાં તે ન કર્યાં,
 દલપતરામે દિલમાંહિ ધર્યાં; સુણુ દરજીડાં

ગરબી ૧૨ મી

સારા નરસા જન્મ રિષે.

“મા પાવા તે ગદથી જીનધાં, મહાકાળીરે,”—એ રાગ.
 જન ભલાએ ભૂતજમાંય, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જે જીલમી જનો જણાય, એ શિદ અવતરિયા ? ૧
 જેણે કીધાં રૂડાં કામ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 ન રહ્યું જે નિશ્ચળ નામ, એ શિદ અવતરિયા ? ૨
 જેણે સેવ્યા મા ને બાપ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જેણે સૌના લીધા ગાપ એ શિદ અવતરિયા ? ૩
 જેણે પાળ્યા માણસ પાંચ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જેણે લોકો લીધી લાંચ, એ શિદ અવતરિયા ? ૪
 જેણે ધરી ધરમની રીત, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જેની પાપ ઉપર બહુ પ્રીત, એ શિદ અવતરિયા ? ૫
 જેણે સૌને કીધાં સુખ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 દુનિયાને કીધાં દુઃખ, એ શિદ અવતરિયા ? ૬
 ગુણ-દોરારા; ૧ દરજી સોયને પાધરીમાં ખાસે છે.

જેણે દીધો સદ્વ્ય મુખેધ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જેણે ક્યો ગરિબ પર કોધ, એ શિદ અવતરિયા ? ૭
 જેનાં વિધવિધ થાય વખાણુ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જેણે પરના લીધા પ્રાણુ, એ શિદ અવતરિયા ? ૮
 જેણે દયાથી દીધાં દાન, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જે નિર્લજ્જને નાદાન, એ શિદ અવતરિયા ? ૯
 જે પ્રભ તણા પ્રતિપાળ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જે ચોર થયા ચંડાળ, એ શિદ અવતરિયા ? ૧૦
 સતવાદી શાણુ શેઠ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જેણે પાપે ભરિયાં પેટ, એ શિદ અવતરિયા ? ૧૧
 જેની તનમન સારી ટેવ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 ન ભળ્યા દલપતનો દેવ, એ શિદ અવતરિયા ? ૧૨

ગરવી ૧૩ મી.

કપાસના છોડની ગરબી.

“સૈયર શું કરે, મારે નહકું વરશું નેહ.”—એ રાગ.
 છોટો છોડ છે, કહીએ જેનું નામ કપાસ;
 કામ કેવું કરે, તેના કરીએ આજ તપાસ. ૧
 ફળ તેનાં જુઓરે, કાલાં ઘેલાં તે કહેવાય;
 પણ પરમારથીરે, દુનિયામાં કેવાં દેખાય ? ૨
 પોતે પેટમાંરે, નિસ્સે રાખે છે નરમાશ;
 મન મેલું નહીરે, અંતરમાં અતિશે ઉજળાશ. ૩
 કાઈ પ્રકારનારે, કાયામાં નહિ કાંટો લેશ;
 સારી સૌ થકીરે, દીસે કીર્તિ દેશ વિદેશ.
 સંકટ બહુ સહીરે, લોકની રાખે છે તે લાજ;
 તોપણુ તે કહીરે, પોતે રાખે નહિ પતરાજ. ૪
 મોઢાછ નવ મળેરે, છોટો થઈને રહે છે છેક;
 જેડ જડે નહીરે, એના જેવી જાતજ એક. ૫
 વૃક્ષ ખીજાં વડારે, જ્યાં વધિયાં જેનાં અંગ;
 પર ઉપકારમાંરે, રાખે કાંઈ ન એવો રંગ. ૬
 વસ્ત્રરૂપે થઈરે, કેવી કાંઠે જનની કાય ?
 કાગળ રૂપ થઈરે, જનના સદેશા લઈ જાય. ૭
 પાનાં પોથીઓરે, ગુરૂ થઈ આપે જનને જ્ઞાન;
 દોરી દોરડારે, પારો તરસ્યાંને જળપાન. ૮
 કાયા ધરી કરેરે, એવાં ઉત્તમ કામ અનેક;
 ગુણુ તેના મણુરે, એકથી ચરિયાતો છે એક. ૯
 ગોરૂં માનીએરે, જેના ગુણુ મોઢા જગમાંદો;

પ્રૌઢ વધી પડયારે, એ તો અલ્પજ્ઞ ગણુયા આંદી ૧૧.
 તનુધર ધન્ય ! છેરે જેનો અતિ જગમાં ઉપયોગ;
 ધર્મ રૂડો ધરેરે. આપે સૌ જનને ઉદ્યોગ. ૧૨
 નિયમો નીતિનારે, જગમાં જેહ વડે સચવાય;
 શોભા સર્વનીરે, દુનિયામાં જેથી દેખાય. ૧૩
 ગુચ્છ ગુલાબનારે, મનમાં લાવે વ્યર્થ ગુમાન;
 જે આ જગતમાંરે, શોભે કાણુ કપાસ સમાન ? ૧૪
 ખીજા બધા વિનારે, બહુ દિન, ચલાવતાં ચલવાય;
 પણ જેના વિનારે, રજની દિન પણ નવ રહેવાય.
 સઠ રૂપે થઈરે, સાગરમાં સંચારે વદાણુ;
 કેટલાં હું મહુરે, એના કૃત્યનાં વિવિધ વખાણુ ? ૧૫
 જનમી જગતમાંરે, કરશે એવાં ઉત્તમ કામ.
 તેને તો સદારે, દેશે આશિષ દલપતરામ. ૧૭

ગરવી ૧૪ મી.

પરોપકારી વાદળી વિષે.

“વેગળો રહે વરણાગિયા.”—એ રાગ.

હારે આપ વહાલી વિવેકી વાદળી, હારે તુ તો મર્મના
 મંત્રની માદળી છેરે. વદાલી ૦ ટેક.
 હારે મુંડી સાંચે તું તો આઠ માસમાં;
 હારે એ તો છાની રાખે છે આકાશમાં છેરે. વદાલી ૦ ૧
 હારે વેળા વાવરવાની એક આવશે;
 હારે એવું ડહાપણુ તું દીક્ષમાં લાવશે છેરે, વદાલી ૦ ૨
 હારે વેળા આવે એવી ને વારમાં;
 હારે દીલ રાખે ઉદાર માસ ચારમાં છેરે. વદાલી ૦ ૩
 હારે એક દહાડે એકદમ નથી આપતી;
 હારે રહે આપવાનો અનુમાન માપની છેરે, વદાલી ૦ ૪
 હારે કરકસર એવી તું ક્યાં બણી ?
 હારે ગુણુવંતી તે ગુણુથી તને ગણી છેરે. વદાલી ૦ ૫
 હારે તારા જેવા પ્રધાન જોઈએ રાખને;
 હારે જોઈએ એવી અર્થાંગના અધાપને છેરે. વદાલી ૦ ૬
 હારે નથી સમી સમાન ઘણી રાખતી;
 હારે કાંઈ નકામુ નથી કાદી નાખતી છેરે. વદાલી ૦ ૭
 હારે આપતાં તું અભિમાન નથી માપતી;
 હારે જોઈ ને નમ્રતાનો ગુણુ જાણતી છેરે. વદાલી ૦ ૮
 હારે તુડી સગાં આને તે મેળવે,

હારે કહિયે કેવી રીતે કેળવી જીરે ? વહાલી ૦ ૯
 હારે શીખે તારી શીખામણુ સુંદરી;
 હારે તેતો હોંશિયાર ને ગણાય હુઝરીજીરે. વહાલી ૦ ૧૦
 હારે ધન્ય ! ધન્ય ! તારી ચતુરાઈને !
 હારે ભલે પામી પ્રસિદ્ધ વડાઈનેજીરે ! વહાલી ૦ ૧૧
 હારે જળ સાચવ્યાની રીત તારી જોઈને.
 હારે મળે સારી શીખામણુ કોઈનેજીરે. વહાલી ૦ ૧૨
 હારે વારે વારે વખાણું તારા કામને;
 હારે દીલ ભાવી તું દક્ષરતરામને જીરે, વહાલી ૦ ૧૩

ગરબી ૧૫ મી.

પદ્મેપકારી બાઈ રૂપી વાદળીની ગરબી.

“શીવજી શરિયારે.”—એ રાગ.

દયાથી દેહે જીવનદાન, વહાલી વાદળીરે;
 કર્યું તે નિજ જીવન કુરબાન, વહાલી વાદળીરે. ૧
 ભલે તું પામી ઉંચો અધિકાર, વહાલી વાદળીરે;
 અખિલ જગપર તારો હુકાર, વહાલી વાદળીરે
 થઈ તું સૈની માત સમાન, વહાલી વાદળીરે;
 કરાવે તું સૈને પયપાન, વહાલી વાદળીરે. ૩
 જગતમાં જો તુજ તન ન જણાય, વહાલી વાદળીરે;
 અખિલ જગઆકુળ વ્યાકુળ થાય, વહાલીવાદળીરે. ૪
 શશી સૂરજ તુજથી શરમાય, વહાલી વાદળીરે.
 માટે તુજ ઓથે સંતાય વહાલી વાદળીરે. ૫
 દીઠા તુજ પાસેથી લેઈ દાન, વહાલી વાદળીરે;
 કરે કાંઈ દાન મેળવવા માન, વહાલી વાદળીરે. ૬
 કદી તુજ પાસેથી ન પમાય, વહાલી વાદળીરે;
 સરોવર સરિતા પણ સૂકાય, વહાલી વાદળીરે. ૭
 વને છે વનરપતિનો વાસ, વહાલી વાદળીરે;
 જીવન તે જામે તારી પાસ, વહાલી વાદળીરે. ૮
 તપી પર્વત પામે પરિતાપ, વહાલી વાદળીરે;
 કરે તેને તું શીતળ આપ, વહાલી વાદળીરે. ૯
 કરે જ્યાં દૃષ્ટિ હ્યાં તુજ કામ, વહાલી વાદળીરે;
 નથી તે રાખ્યો કાલો કામ, વહાલી વાદળીરે. ૧૦
 કહું તે ધન્ય ! જગત કરનાર ! વહાલી વાદળીરે;
 ભલે આપ્યો તુજને અવતાર, વહાલી વાદળીરે ૧૧
 દીસે ને અનકનો આધાર, વહાલી વાદળીરે;

સદા તે જીવે જન સરદાર ! વહાલી વાદળીરે. ૧૨
 દીસે નહાની પણ મોટું દીલ. વહાલી વાદળીરે;
 સમાધું તેમાં ઘણું સલીલ* વહાલી વાદળીરે. ૧૩
 સદા નિશ્ચળ રહેજો તુજ નામ, વહાલી વાદળીરે;
 દિલે એમ ઈચ્છે દલપતરામ, વહાલી વાદળીરે. ૧૪

ગરબી ૧૬ મી.

વિવેકી વડવાઈ વિષે.

“હરિ દુધ પિયો, ને મને જાત થો.”—એ રાગ.

તુવડી વિવેકી વડવાઈ, ગુણુ કહું છું તારા હું ગાઈ; ‘
 તું સજ્જનને પણ શીખામણુદેનાર; તુવડીવિવેકી વડવાઈ. ૧
 તે ઉત્તમ કુળ અવતાર ધર્યો, તે સદગુણથીભવ સફળકર્મો;
 તું શાણીછે, એમ સૌ જાણે સંસાર, તું વડી વિવેકી ૨
 પૃથ્વીપર સાસરિયું પામી, જ્યાં મૂળ જાંડ કરીને જામી;
 વળિ વિશ્વપતિએ વિસ્તાર્યો, વિસ્તાર, તું વડી વિવેકી ૩
 તારા વૃદ્ધપિતાને દુઃખ પડિયું, મૂળ જાંડું હતું તે ઉખડિયું;
 સારે તે તેને આપ્યો સારો આધાર, તું વડી વિવેકી ૪
 તે નામ પિતાનું અમર કર્યું, અમૃત તુજ પાસ અખડભર્યું;
 તું કુળમાં ખામી લાવી નહીલગાર. તું વડી વિવેકી ૫
 આશ્રય પશુ પક્ષીને આપ્યો, જાણે થંભ ધરમનો તે યાધો
 તે મિતમાં ચોખો એજ ધર્યો વિચાર, તું વિવેકી ૬
 સાસરિયું પણ તે શોભાવ્યું, આશ્રય પામ્યું ને કોઈઆત્યું
 તને ભાળી જગમાં ભલાઈનો ભંડાર, તું વડી વિવેકી ૭
 કદી કાંટો કોઈને નવ માર્યો, તપતો આપ્યો તેને કાર્યો;
 હરઘડીએ આપું સાખાશી હજાર, તું વડી વિવેકી ૮
 તે નમ્રપણું ધરથી રાખ્યું, તે ઉદ્ધતપણું કાઢી નાંખ્યું;
 તેથી ઉત્તમ આવો તું પામી અધિકાર, તું વડી વિવેકી ૯
 તને જગમાં સૌ જન જાણે છે, વિદ્વાન વિશેષ વખાણેછે;
 તે સારી ગણશે સૃષ્ટિ સરજનહાર, તું વડી વિવેકી ૧૦
 તને જો કોઈએ કદી દીધી, તે પંડ અખંડ ક્ષમા કીધી;
 તે દુખ નહિ ધરતાં દિલ રાખ્યું ઉદાર, તું વડી વિવેકી. ૧૧
 સૌ સજ્જન તુજ ગુણુ જાણે છે, વળિવિવિધપ્રકારવખાણેછે;
 ગુણુવંતી તારા ગુણુ શું ગણે ગમાર, તું વડી વિવેકી ૧૨
 છે કંઈક કપૂત ધણુ એવા; નથી સજ્જતા માતપિતા સેવા;
 વળી નામ પિતાનું યોગે જળ મોઝાર, તું વડી વિવેકી ૧૩

* સલીલ=પાણી.

તું સ્થિર હરને બહુ આ દામે, દીધી આશિષ દલપતરામે;
તારો અધિક ભસોછે, અમ ઉપર આભાર, તું વડી વિવેકી ૧૪

ગરવી ૧૭ મી.

શેલડીની ગરબી.

“કર પ્રભુ સંગાથે દદ પ્રીતડીરે.”—એ રાગ.

સુભ શેલડી તું શાણી ધણીરે,
કરેછે તું ગુપ્ત ઉપકાર, ઉપકારી તું સાચી શેલડીરે;
નથી ફલ કરોને ફલતીરે;
તારા ચિત્તના ચોખા વિચાર. ઉપકારી ૦ ૧
નથી દુનિયાને ફળ દેખાડતોરે;
જાંચા લટકાવી આકાશ, ઉપકારી ૦
તારાં ફળ ગોળ, સાકર, ખાંડ છે રે;
પણ દેખે ન કોઈ તુલ્ય પાસ. ઉપકારી ૦ ૨
દાન આપી કહી દેખાડયુંરે;
તે તો કીર્તિ દાન કહેવાય, ઉપકારી ૦
પ્રભુ પ્રીતે જરૂર દાન ને કરેરે;
તે તો કોઈથી ન જળયું જાય. ઉપકારી ૦ ૩
ફલ કરીને ને ફળ દાન દેરે;
હળિયા છોતરાં તે માંલી, ઉપકારી ૦
તારી પેઠે ગુપ્ત દાન ને કરેરે;
તેમાં કસ્તર ન મળે કાંઈ. ઉપકારી ૦ ૪
નથી ખૂબ મોટાઈ દેખાડતીરે;
દીસે દુર્બળ તારો દેહ. ઉપકારી ૦
નથી કોટા કાયામાં રાખતીરે;
તેથી પામી તું સૌનો સ્નેહ. ઉપકારી ૦ ૫
મોટા મોટા તદ્દમાં નથી માલતીરે;
સદા વસી એરંડા સાથ, ઉપકારી ૦
પણ નીચો સ્વભાવ લીધો નહીરે;
એમ દેહ રાખ્યું તેં હાથ. ઉપકારી ૦ ૬
ક્યાંથી પામી સરસપણું પંડારે ?
જેતાં અચરજ નેતું જણાય, ઉપકારી ૦
કેરી કેળાં આદિક ફળ ને કરુંરે;
તારા ફળની તુલ્ય ન ગણાય. ઉપકારી ૦ ૭
મળી સૌની વધારે મિલતારે;
એનું એનું મેળાપી મળે, ઉપકારી ૦

૩ માસા નેવા.

છવ મેળવી લે ન્યાં જાય ત્યાંરે;
સૌને સારો લાગે તેનો સંગ. ઉપકારી ૦ ૮
કાંઈ ગરીબ ગુપ્ત દાન તો કરેરે;
કરે મોટા તો પામવા માન, ઉપકારી ૦
જેમ વરસાદ જળતું દાન દે રે;
ગાંધે ઉચે ચઢી આશમાન. ઉપકારી ૦ ૯
ને કાંઈ જગત વિશે જન્મ પામીનેરે;
કરે પરઉપકારી કામ, ઉપકારી ૦
એવા એવાને અનંતરભૂતીરે;
દે છે આશીષ દલપતરામે. ઉપકારી ૦ ૧૦

ગરવી ૧૮ મી.

કેળ વિષે.

“હું વારી જાઉં જાંબાં રહેને અલખેલી.”—એ રાગ.
રસીલી કેળ રૂડી તું તો દરણી;
હું વારી જાઉં વાણીએ શું કહું વખાણી, રસીલી ૦ ૧
ગોરડીને ચોરડી તો કામ કામ દીસે;
હારે જને કાંટે વિંધાય બહુ પ્રાણી. રસીલી ૦ ૨
લીમડીને કાણુ બાગ લાયક ગણે છે;
હારે જની કડવી જાત કહેવાણી. રસીલી ૦ ૩
વરખડીને કાણુ બાગમાં વાવે;
હારે તારા જેવી જરૂરની જાણી. રસીલી ૦ ૪
જાળવેલ તો બહુ ફલડે ફલે;
હારે પણ જાણ્યાંને પાલ નહી પાણી. રસીલી ૦ ૫
કાળવું પણ બહુ કામજા તારું;
હારે તારી એજ ઉચી જાતની એધાણી. રસીલી ૦ ૬
નિર્મળ નાતમ નાચુક તારી;
હારે તારી પડિતોએ ઉપમા પ્રમાણી. રસીલી ૦ ૭
જળ સૂજનારે તુલને સરજ;
હારે એ તો અનીચે ઉડાપણુ આણી. રસીલી ૦ ૮
મીઠાં મીઠાં ફળ દેનારી;
હારે તુનો આનંદીઓ મારે મનાણી. રસીલી ૦ ૯
કુલ્યા વિના તું તો ફળ દે છે;
હારે તું તો એવું કદાર ઉડાણી. રસીલી ૦ ૧૦
કુલ્યા ફલને ને દાન દે છે;
હારે તેનું જન કદમ પાવણી. રસીલી ૦ ૧૧

કુલે અધિક પલુ ફળ નવ આપે;
હારે તેની ફાગલ ગત કુલાણી, રસીલી૦ ૧૧
દલપતરામ કહે ગુણુ દેખી;
હારે તારી લાયકી લેખમાં લખાણી. રસીલી૦ ૧૨

ગરબી ૧૯ મી.

આરશીની ગરબી.

“કર પ્રભુ સંગાથે દહ પ્રીતડીરે.”—એ રાગ.
અરે આરશી મેં ‘તને ઝોળખીરે,
તુતોશુભ ગુણવંતીગણાય, સલવાદીતું સાચીઆરશીરે.
તારા આગળ આવી જે ઉભું રહેરે;
જેવું હોય તે તેવું જણાય, સત્ય૦ ૧
તું તો ગુણુ દોષ હોય તે દેખાડતીરે;
જેવી સાચે સાચી કહે વાત, સત્ય૦
ભલે હોય તે પોતાતું કે પારકુરે;
તારે પડે નહિ પક્ષપાત. સત્ય૦ ૨
હોય રાંક કે રાજ ભલે રહારે;
કોઈની શરમાવી ન શરમાય. સત્ય૦
બીક દેખાડતાં તું બીહે નહીરે;
લાંચ આપવાથી ન લલચાય, સત્ય૦ ૩
રાગ દેવ તું ક્લેશ નથી રાખતીરે;
માટે રાખે દહે કોણુ રાખ, સત્ય૦
તું તો નકરોને નકરું કહેરે,
જાણુ તે પલુ પોતાનો દોષ, સત્ય૦ ૪
પ્રક પાછળ તું બડબડતી નથીરે;
સાચે સાચું કહે મુખોમુખ, સત્ય૦
તારું દીલ સ્વચ્છ દેખતાં દેખાય છેરે;
તેથી દિલમાં ન ધરે કોઈ દુઃખ. સત્ય૦ ૫
તારી આગળ આવીને જે ઉભું રહેરે;
સાચું તેજ તું કહેનાર, સત્ય૦
નથી બીજા વિષે તું કંઈ બોલતીરે;
એવો નિયમ ધર્યો તેં નિર્ધાર, સત્ય૦ ૬
તારી સલતાને સૌ ચહાય છેરે;
હોંશ હોંશ કાંઈ તને હાય, સત્ય૦
નાનાં મોટાં અને રાંક રાયનેરે;
સૌને ગમે છે તારા સાથ, સત્ય૦ ૭
તારા સત્ય ઉપર કોપ જે કરેરે;

તેને લોક કરે ધિક્કાર, સત્ય૦
તેને મોટા મુરખ ગણે માનવીરે;
પક્ષ તારો તાણે નરનાર, સત્ય૦ ૮
વાંક તેનો મણાય આ વિશ્વમાંરે;
કોઈ તારો વહે નહી વાંક, સત્ય૦
તું તો સાચી કરી સંસારમાંરે;
એ તો અચળ ખરેખરો આંક, સત્ય૦ ૯
શુદ્ધ બુદ્ધિથી સાચું જે કહેરે;
રાખી નિર્મળ મન તુજ તુલ્ય. સત્ય૦ ૧૦
તેને રીઝે તેનો કર્તા ધણીરે,
એવો ગુણુ સત્યતાનો અમૂલ્ય, સત્ય૦ ૧૧
કવિ કોવિદ વિચારીને કહેરે;
તારી સલતાને શાખાશ. સત્ય૦
કૃપા કરે કૃપાળુ નાથજીરે;
આપે ગુણુ એવો અવિનાશ, સત્ય૦ ૧૨
વારે વારે પ્રભુજીને વિનવીરે;
વળી પ્રેમે કરીને પ્રણામ. સત્ય૦
તારી તુલ્ય સદ્ગુણુ સલતા તણીરે;
માગે દિન દિન દલપતરામ, સત્ય૦ ૧૨

ગરબી ૨૦ મી.

નકારાં ગીત ન ગાવા વિષે.

“મારું સોનાતું છે બેડુરે, છેલ છખીલા છોગાળી.” એરાગ.
જેનિ અંદર અર્થ નકારારે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ;
સુણિ સુણિને સલ વિચારારે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ.
જેમાં નહિ નીતિનો સ્વાદરે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ;
બાઇએ તે તો બકવાદરે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ. ૨
શિદ્ધ મૂખ દુખવીએ ઠાહુંરે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ.
વિપરીત મતિને તે વહાહુંરે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ. ૩
એવાં શીખવે ગીત સુતાનેરે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ;
ધિક્કા તેવાં માત પિતાનેરે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ. ૪
સારા જન તો શરમાયરે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ;
એ તો સુણતાં ઉડી જાયરે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ. ૫
એ તો માત પિતાનો વાંકરે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ;
એ તો જાણો આડો આંકરે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ. ૬
જો સૌતું સાંઠે ધારારે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ;
નવ રાખો આવ નકારારે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ. ૭

જેમાં હોય ઈશ્વરનું નામરે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ;
 પણ અનીતિ હામે હામરે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ. ૮
 એથિ ઉપલે અસર નકારીરે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ;
 ચિન ધરવે ચતુર વિચારીરે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ. ૯
 નીતિથી ઉદ્ધટું જોડરે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ;
 ઈશ્વરને ન ગમે એડરે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ. ૧૦
 સુધરે નહિ અંતઃકરણરે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ;
 આંખે નહિ સદ્ગુણચરણરે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ. ૧૧
 કહો તે ગાઇએ શે કામરે? ગીત નકારાં નવ ગાઇએ;
 હાથે છે દસપતરામરે, ગીત નકારાં નવ ગાઇએ. ૧૨

ગરવી ૨૧ મી.

મીઠા બોલી મેના વિષે.

“મોહનરે મોહી તારે લાંછે.”—એ રાગ.

મેનારે મીઠી તારી વાણી,
 મીઠી તારી વાણી, માનવીએ પ્રમાણી. ટેક.
 જાત તારી જોતાં જાનથી છે જૂઠી,
 પણ તું પામી મોટું માન, મીઠી ૦
 હોય પક્ષા પુરા પડિત તે પણ,
 ક્ષેત્ર ધરે તારાં કાન; મીઠી ૦ ૧
 બાજ્ય બહું તેથી તું થઇ બજેલી,
 નહિ તો તું રખડત રાન, મીઠી ૦
 પણ બજેલી ઘણી વનમાં વસેછે,
 કાંઈ ન ગણે શુભવાન; મીઠી ૦ ૨
 બહુતરમાં બસે લાભ મે બાળ્યો,
 આ જોઈ તુજ અધિકાર, મીઠી ૦
 શોભિતું પિંજર વસવાને સોંપ્યું,
 લીતમ આપે આદાર; મીઠી ૦ ૩
 ચાકરી તારી કરે જાત ચાકર;
 પાણી લાવી નને પાપ, મીઠી ૦
 એવડો ભાલ છે તુજમાં શો મોટો,
 કામ તો કાંઈ ન યાપ; મીઠી ૦ ૪
 મંદુર ભાગ્ય કરવા શીખી મુખથી,
 એ શુભ તુજમાં છે એક; મીઠી ૦
 સા સાથે સ્નેહ નેથી યાપ નાં,
 આપે છે માત આનેક; મીઠી ૦ ૫
 પૂર્વ વાપાણ આ પૂર્વ તું પામી,

દેશ તેં સૌનાં હરેલ, મીઠી ૦
 વસ્તી અધીને તેં વસ કરી લીધી,
 કામણુ જેમ કરેલ; મીઠી ૦ ૬
 દેશ વિદેશમાં વાત વંચાઈ,
 શુભ ગણ્યા ગામે ગામ; મીઠી ૦
 તન તું તણસ તોપણ અર્ધિ તારે,
 નહિ વિસારે કાઠ નામ; મીઠી ૦ ૭
 સદ્ગુણ પામીને કૃપ તેં શોભાવ્યું,
 જાન વખાણે તારી જાત, મીઠી ૦
 ધન્ય તારો અવતાર ધરમાં,
 ધન્ય તારાં માન તાત; મીઠી ૦ ૮
 રૂપ તારું અતિશે નથી રૂઝ,
 નયિ તેં સન્યા શણગાર, મીઠી ૦
 પણ તેં પૂરો સૌને મોહ પમાડ્યો,
 અચરજ એ તો અચાર; મીઠી ૦ ૯
 નાના મોટા જાન નેટે નિહારે,
 શો એવો તુજમાં છે સાર, મીઠી ૦
 દિગ્ગંધી હોય તેની દિગ્ગંધી મૂટે,
 ક્યારે જ્યાં તું ઉચ્ચાર; મીઠી ૦ ૧૦
 બહેન બરાબર જાન તને જાણે,
 મન દરખે જોઈ મુખ, મીઠી ૦
 દારૂમ પણ નને મેરે બોલાવે,
 સાંતળી સ્વર પામે મુખ, મીઠી ૦ ૧૧
 બાહ બસો જોઈ તુજને બાણી,
 આપ્યો હનમ શુભ આમ, મીઠી ૦
 અનર શુદ્ધી આશિષ તુજને,
 કે નિત દસપતરામ, મીઠી ૦ ૧૨

ગરવી ૨૨ મી.

હાથિખીની ગરવી.

“વાંસલડી. વેરાજુ યદ લાગી તું મનની નારને.”—એ રાગ.
 શો હાથીખી, જાણી મેં તુજને તું હનમ જાનવી;
 શુભ શુભ કૃપની, વજી વિદેષે વિજય કરું તે વાનવી. ટેક.
 તું મને પથ સિધાવે છે, હનમેએ બસવા આપેએ,
 પણ તું મનમાં ક્યાં લાવે છે? શો હાથીખી ૦ ૧
 તે અદ્ધ બનિ બગિને યાકે છે, તુજાને હનમ કાંઈએ!
 ધન્ય! ધન્ય! તમે લોભ કરેએ; શો હાથીખી ૦ ૨
 જાન તો મદ્દ વનમાં ન રહે, જાને મદ્દત અદ્ધ અંજો

તું સહન કરી વીસારે છે; હો હાથીણી ૦ ૩
ભલિ છે તારી ગંભીરાઈ, તું બકવા નથિ કરતી બાઈ,
તારી કીર્તિ કવિ લોકે ગાઈ; હો હાથીણી ૦ ૪
તું નિસાળમાં નથિ પાક બાણી, પાણીનીલીછેતુજમાંહિધણી
તું પુત્રી જનત સજ્જત તણી; હો હાથીણી ૦ ૫
તારા ગવાય ગુણ ગામે ગામે, તું સુખિ રહેજે હામે હામે,
દિધિ એ આશિય દલપતરામે; હો હાથીણી ૦ ૬

ગરવી ૨૩ મી.

નેતરની નમ્રતા વિષે.

“સાંડે સાંડેરે સરત શેહેર, સુંગાઈ અલગેલી.”—એરાગ.
તારા નમ્રપણને ધન્ય ! નેતર નમનારી;
રહું, માણસ ઇચ્છે મન, તે ચલગત તારી—ટેક.
વહેતિ નદીના નીર વચ્ચે તું, વસે કરીને વાસરે;
પણ પાણીના પૂર તણે તું, તન નથિ ધરતી ત્રાસ. નેતર ૦ ૧
ન્યારે જળતું જોર વધે ને, ધણો કરે ધુધવારે;
મોટા તરનાં મૂળ ઉખાડે, તને ન ઉર ઉચાડ. નેતર ૦ ૨
જોર જણાય ધણું જો વારે, જળમાં તું નમિ જાયરે;
તેતું જોર ઘટે સારે તું, આપે ઉભી યાય, નેતર ૦ ૩
પાતળિ સરખી તું પડે પણ, નમ્રપણું ધરનારે;
જળમાં તું સુખથી જીવે છે, એ ગુણને આધાર. નેતર ૦ ૪
સમય વિચારી સમજ ચાલે, લે સુખ તે આ લોકરે;
ઉદ્ધતપણું અખડ ન છોડે, કાંસામાં પડે દેહ. નેતર ૦ ૫
મૂળ ગયાં મોટાં તરવરનાં નાની તું નિશ્ચિંતરે;
મોટી યુદ્ધિ તુજમાં આવું, રહી તારી રીત. નેતર ૦ ૬
નમ્રપણું રાખે નિશ્ચિંતો, વેરીમાં કરે વાસરે;
અંતરમાં કદિએ નવ ઉપજે, તેને તલપુર ત્રાસ. નેતર ૦ ૭
તાડ અને વડ તારી પેઠે, નમ્યા નહી જો નામરે;
દેશવટો નદિએ તો દીધો, હાથો કીધો હામ. નેતર ૦ ૮
પવન તને નવ તોડી પાડે, સજોર થઈ સર્વત્રરે;
તેથી તુજને કરિને રાખે, જનપતી શિરજન. નેતર ૦ ૯
સારા જનના ધરમાં શોભે, હરિ તું હામે હામરે;
નિરખી તુજને નેતર હરેછે, ધન્ય તુજ મેતર નામ. નેતર ૦ ૧૦
જો ફળ ફલ તો તું નથિ દેતી, દીસે દુર્બળ દેહરે;
પણ તું નમ્રપણુથી પામી, સર્વ જનનો રનેહ. નેતર ૦ ૧૧
નમ્રપણું રાખે નરનારી, એ સુખ પામે આમરે,

આ શીખામણ સમજ લેજો, દિલમાં દલપતરામ. નેતર ૦ ૧૨

ગરવી ૨૪ મી.

કામઠીની ગરબી.

“ફૂલાણી ! તમે ફૂલાબા ક્યમ ફૂલ્યારે ? ફૂલાણી !” રાગ.
શરધરણી તું વિશ્વ વિષે વખાણાઈરે, શરધરણી;
તું કમાન નામે કુશળપણે કહેવાઈ, શાણી શરધરણી. ૧
સારા વંશ થકી તું ઉપજ સારીરે. શરધરણી;
વળિ શુભ શિક્ષકથી સદગુણ લીધો ધારી, શાણી ૦ ૨
તીરનિ સાથે લખ થયું છે તારૂંરે, શરધરણી;
તે જુગને જુગતું જોડું શોભ્યું સાંડે, શાણી ૦ ૩
નમી નમીને તે નરને વશ કીધારે, શરધરણી;
તુજ સદગુણ વડે લાવો તેણે લીધો, શાણી ૦ ૪
આખી હિંમત એને તે ઉરકેયારે, શરધરણી;
તે પ્રવાસ કરવા પ્રીત કરીને પ્રેમો, શાણી ૦ ૫
જઈને તેણે તો ત્યાં જશ વિસ્તાર્યોરે, શરધરણી;
નિજ શેઠ તણા શત્રુને રણ સંહાર્યો, શાણી ૦ ૬
ઉત્તમ પરાક્રમી કહેવાયો આપેરે, શરધરણી;
પણ તે તો તારા સદગુણ તણે પ્રતાપે; શાણી ૦ ૭
જો તેને તે હિંમત હોત ન આપીરે, શરધરણી;
નર તો તે એવું કામ ન કરત કલાપી, શાણી ૦ ૮
જગમાં તુજને હિંમતવાળી જાણીરે, શરધરણી;
હું ખરેખરી તો તને કહુ ક્ષતાણી, શાણી ૦ ૯
સાં મુંદરિઓ બોધ સમજશે તારારે, શરધરણી;
તો સર્વ પ્રકારે યાશે દેશ સુધારો, શાણી ૦ ૧૦
વધું સુધારો વનિતાઓમાં આપેરે; શરધરણી;
તો ઉરકેરીને નરને હિંમત આપે, શાણી ૦ ૧૧
દલપતરામે દિલમાં એમ વિચાર્યુંરે, શરધરણી;
તે માટે આવું વખાણ કીધું તારું, શાણી ૦ ૧૨

ગરવી ૨૫ મી.

સોનાની અરજ.

સાંડે સાંડેરે સરત શેહેર, સુંગાઈ અલગેલી” એ—રાગ.
સોને જગસણા પાસ, અરજ ઉચ્ચારી;
“આ સુણિયે શ્રી અવિનાશ, આ અરજ મારી—ટેક.
/ શરધરણી—કામઠી. † કામઠીની દારી.

શેઠ સદનમાં મહેરો રૂપે,
 રહું છું દિનને રાતરે;
 મિનલસમાં અપમાન મળ્યું મને,
 સુણો વિતકની વાત; અરજી ૧
 પેટીમાં મને પૂરી મૂક્યું,
 પુષ્પ ગણ્યાં ગુણવાનરે;
 મુજથી મોટું પુષ્પો પાખ્યાં,
 ભરી સભામાં માન; અરજી ૨
 મુજ તનમાં જે સુગંધ સરજે,
 તો હરિ તેમ ન થાયરે!
 પુષ્પ પ્રમાણે માન હું પામું,
 મુજ મનશોક શમાય; અરજી ૩
 દેવે તેને ઉત્તર દીધો,
 “સુણુ સોના તણ શોકરે;
 પરગુણ દેખી હપ ધરે,
 તે ફજેતી પામે ફાક; અરજી ૪
 એકેક ગુણ ઉપયોગી દબને,
 સરજી વરતુ સર્વરે;
 નેથી ગુણ બીજનો નેધને,
 તને પોતાનો ગર્વ; અરજી ૫
 હલકામાં પશુ હોય ગુણ મોટો,
 નેથી જન ચિત ચલાવરે;
 એકજને ગુણ અનેક દહો તો,
 બીજી નકામી થાય; અરજી ૬
 મોતી મોઢા મૂલતણાં પણ,
 માંડી નહિ મીકાશરે;
 બુવાર તો જનને છવાડે,
 દુકાળમાં દઈ આશ; અરજી ૭
 માટે મનથી ઈર્ષા મેલી,
 સોના સજ સંતોષરે;
 તારા ગુણથી તું રાજી રહે,
 દલિલ ન કોઈને દોષ; અરજી ૮
 કુંભારનું કોઈ કરવા બેસે,
 કામ વડો વિદ્યાનરે;
 કદી બરાબર કરી શકે, નહિ,
 હવે તું તે અપમાન; અરજી ૯

યથાર્થ રીતે તે કરિ જાણે,
 જે છે જેનું કામરે;
 દેખિ અદેખા દિલમાં દાઝે,
 કહે દિન દલપતરામ; અરજી ૧૦

ગરવી ૨૬ મી.

ઉત્તમ એક ગુણ તો મેળવવો નેધએ,
 તે વિષે.

“આશ્વજી, સદેશો ફરજે જામને.”—એ રાગ.
 પોપટજી બેઠા સોનાને પાંજરે,
 રાગ રાણી નેધ નેધ રાજી થાયજે;
 ચાકર રોજ કરે પોપટની ચાકરી,
 જુઓજી પોપટ ક્યાંઈ ન રજવા જાયજે. પોપટ. ૧
 એકજ ઉત્તમ ગુણ આપો છે ઈશ્વરે,
 મુખથી ઉચરે મધુરાં વચન અમલ્ય જે;
 જગત વિષે જે નેધએ પક્ષી જનમાં,
 તપાસતાં મને કોઈક તેની તુલ્ય જે. પોપટ. ૨
 એકજ ગુણ પાણુ આ જગમાં એવો બસો,
 વિશેષ સૌથી વિશ્વ વિષે વખણાયજે;
 જશ જામે તેનો સધળા સંસારમાં,
 ચતુર જનો સૌ તેને ચિત્તમાં ચલાવજે. પોપટ. ૩
 મોતી તો આબુખામાં સોજો બધાં.
 માણસમાં તે તેથી પાખ્યાં માનજે;
 આંખો પણ રસ આપે એક પ્રકારનો,
 તે ગુણથી તે ગણાયજે ગુણવાનજે. પોપટ. ૪
 મુગંધનો ગુણ સરસ ગુલાબ વિષે વગે,
 બક્ષા ક્યાંથી બાગે નદિ જન બૃખજે;
 અર્ધાંગ તો આવે ઓરાડ ઉપયોગમાં,
 દેવ તણું તે દર કરે છે હુખજે. પોપટ. ૫
 સોમલ પાણુ સંદારે રોગ કરોડનો,
 નદગિરથી તેનો કરતાં ઉપયોગજે;
 પોદું તો ધણિ મનજી કરે દિન મેઝમાં,
 જગાય ઉત્તમ જનને વાદન વંદનજે. પોપટ. ૬
 હુમ નાકી વીંટી રોજારે રાખે,
 રોજારે નદિ એવું માનું રોજારે;
 રોજારું તો લખતું દોષ તે સરકે મજારે,

પામી તે એકજ ગુણ ઉત્તમ પેરજો. પોપટ૦ ૭
મેળવવો એક ઉત્તમ ગુણ તો માણસો,
જેથી જગમાં પ્રગટે કીર્તિ પ્રકાશજો;
નહિ તો જીવતર અર્થ જગતમાં જાણવું,
એકે ઉત્તમ થાય નહિ અભ્યાસજો. પોપટ૦ ૮
જીવો વળી હલકામાં હલકી ચીજમાં
દુઃખડાનો તો કોણ ગણે છે તોલજો;
પણ ઉત્તમ ગુણ તરવાનો છે તેહનો,
ગરજ પડે જન જોઈએ ગુણ ગણિ બોલજો. પોપટ૦ ૯
અકેક ગુણ આપ્યો છે સૌને ધન્યર,
હરી હરીને નિરખો ઠામે ઠામજો;
ધન્યર તું ઉત્તમ ગુણ અમને આપજો,
દ્વિધી એવું ધન્ય છે દલપતરામજો. પોપટ૦ ૧૦

ગરવી ૨૭ મી.

સંપૂર્ણ ગુણ તો એક પરમેશ્વરમાં છે,
તે વિષે.

“મહાકોપ થયો તે કળિ કાળમાંજો.”—એ રાગ.

પરીબ્રહ્મ એકલામાં ગૂણ પૂર્ણ છેજો;
ખીજે જ્યાં જીવો ત્યાં ગૂણ અવગૂણ છેજો. પરીબ્રહ્મ. ૧
મહાસાગરના સદગુણો ધણા મળે જો;
પણ પાણી તેતું પીતાં તરશ નવ ટળેજો. પરીબ્રહ્મ. ૨
જીવો સર્વના જેતાં ગુણો ધણા જડે જો;
તપે તાપ લારે જીવજંત તરફડે જો. પરીબ્રહ્મ. ૩
અગ્નિના ગુણો ગણી જેતાં ગણાય છે જો;
લાલ લાગે ત્યારે લોક અકળાય છેજો. પરીબ્રહ્મ. ૪
જીવો જળ વિના કોઈ જતો જીવે નહિ જો;
પણ પ્રાણીઓના પ્રાણ એજ લે સહીજો. પરીબ્રહ્મ. ૫
એવા એવા ગુણ અવગુણોનાં પાત્ર છે જો;
ત્યારે માનવી બિચાર કોણ માન છેજો? પરીબ્રહ્મ. ૬
ગુણો ગણી ગણી અંતરે ઉતારીજો જો;
વળી અવગુણો તો સર્વના વિસારીજો. પરીબ્રહ્મ. ૭
સદા અવગુણો તપાસીજો પોતાતણા જો;
તેને ટાળવા ઉપાય શોધીજો ધણાજો. પરીબ્રહ્મ. ૮
કોઈ કોઈ કોઈ કોઈની કોઈ સ્વાદીઆજો;
કોઈ આળસુ અને કોઈ વિવાદીઆજો. પરીબ્રહ્મ. ૯

સુધરે સ્વભાવ તો તે સુધરાવીએજો;
નહી સુધરે તો પણ તેને નિભાવીએજો. પરીબ્રહ્મ. ૧૦
ઝાડ, પાન, પશુ, પખી આદિ પ્રાણી છે જો;
પ્રકૃતી પ્રત્યેકની જુદી પ્રમાણી છેજો. પરીબ્રહ્મ. ૧૧
નિયમ સંહિતો નજર કરી નિહાળીએજો;
ટાળીને કુશંપ સંપને સંભાળીએજો. પરીબ્રહ્મ. ૧૨
કષ્ટો તે ક્યનો છે તમારા કામનાંજો;
રાખો તે હૃદમાં દલપતરામનાંજો. પરીબ્રહ્મ. ૧૩

ભાગ ૨ જો.

દુર્જન વિષે તાડ, વંટોળિયા, વગેરેનાં દૃષ્ટાંત.

ગરવી ૨૮ મી,

લિંચા તાડની મરબી.

“મહાકોપ થયો તે કળી કાળમાં જો,”—એ રાગ.
તું તો ભંચો વિશેષ વધ્યો તાડિયાજો;
પણ તાપ કોઈના તે ન મટાડિયાજો; તું તો—ટેક.
સૌમાં મોટો ગણાયો તેથી શું થયુંજો ?
તાઈ મોટાપણું કહેવામાં રહ્યુંજો. તું તો ૧
પર ઉપકાર કાંઈ એ નહી કપો જો;
ધરા ઉપર તે જન્મ શીદને ધણોજો ? તું તો ૨
તે તો આશરો ના આપિયો કોઈને જો;
જન આશા ન રાખે તને જોઈનેજો. તું તો ૩
કોઈ ભૂખ્યાને ભોજન ન આપિયાં જો;
ઢાઢ, તાપ, કષ્ટ, કોઈનાં ન કાપિયાં જો; તું તો ૪
તારી છાયાથી સુખ કોઈને છે નહી જો;
પક્ષી માળો ધાલીને વસે નહી જો. તું તો ૫
સારાં સુગંધી ફુલડે ન ફુલિયો જો;
ભાઈ! અકડ રહેવામાં નથી ભૂલિયો જો. તું તો ૬
મીકાં ફળ તુંથી કોઈને નહી મળ્યાં જો;
ભારે લાકડાં ધમારતમાં નહી ભળ્યાં જો, તું તો ૭
તારી કાયા પણ દુધી કયાં ઢંકાય છે જો;
દુનિયામાં એવાં કંજુસ દેખાય છે જો, તું તો ૮
તાઈ અંબે તું ન ઢાંકી રાખ્યો એટલું જો;
કહું તેથી કંજુસપણું કેટલું જો ? તું તો ૯
કોઈ કોઈ ભાજના તારાથી છે ભલા જો;

તેથી પોપણ પામે છે પ્રાણી ક્રોડા ને ? તુનો ૦૧૦
 તુંમાં એટલું પરક્રમ દીસે અરે ને;
 દુનિયાને રસ પાઈ દિવાની કરે ને. તુનો ૦ ૧૧
 શિર છત્ર સમાન તે શોભા ધરીને;
 જન નિષ્કળ જાણે છે ખરેખરીને. તુનો ૦ ૧૨
 ધન્ય ! ધન્ય ! માનીએ તેનું મોટાપણુંને;
 કામ પર ઉપકારનું કૃત્ય ધણું ને. તું તો ૦ ૧૩
 રૂડી સમસ્યા છે દક્ષપતરામની ને;
 કહી માણસોને જાણવાના કામનીને. તું તો ૦ ૧૪

ગરવી ૨૨ મી.

મગર વટોળિયાની ગરબી.

“ગોરસ લખને ગોપિકા, ચાલી વેચવા કાલે.” અરાગ.
 વાત તું શુશ્રુ વટોળિયા, કહું ચિત્ત વિચારી;
 પળમાં વડાઈ તું પામિયો, ભૂમિ ઉપર ભારી. ૧
 પર્વતો નીચા પાડિયા, એથી જાએરો ચાલ્યો;
 ચંચળતાથી ચાલતો, મહા મદભર મહાલ્યો. ૨
 વાદળ સાથે વેગથી, વાત કરવા વિચરિયો;
 સૂરજ શશિને ઢાંકિયા, એવો કાપ તેં કરિયો. ૩
 પથ તું વિચારીને, પાપિયા ! વ્યર્થ તારી વડાઈ;
 શરિર ધરીને શું કહ્યું, બહું કામ તે ભાઈ. ૪
 વિશ્વમાં કાણુ વખાણુશે, તારી કીર્તિની કહાણી !
 ઇન્દ્રે તને કાણુ આવેતો, કાષ્ઠપૃથ્વીમાં પ્રાણી ! ૫
 દૃષ્ટિએ તુજને દેખીને, જુલમી ધણો જાણે;
 જાપ ક્યારે નજરે થકી ? એનું અંતરે આણે. ૬
 મોટાઈનું અભિમાન તું, હૃદયે શીદ રાખે ?
 દેવત નથી તુજ દેહમાં, જાણ્યું છે જગ આખે, ૭
 ધૂળ ધરી સાંતી આંખમાં, વડું વડપણ લીધું;
 એમાં તે તેં અતિ એવડું, શુંપરાક્રમ કીધું
 તુજ જેવા કંઈક હડી ગયા, નથી કામ દેકાણું;
 તારી વસે તેવી થશે, જેતાં જેતાં હું જાણું. ૮
 વડો વડો છે વિશ્વમાં સૌને આશ્રમ આખે;
 વડપણ તો તેનું વડુ, કષ્ટ પારકાં કાપે. ૧૦
 અદ્ભુત આવરદા ભોગવી, ચઢ જઈશ તું ચાલ્યો;
 ક્રોડે બહુ ફૂલીશમાં, ક્રોડ દેખીને રાણો. ૧૧
 સ્ત્રી ભાઈ, પવનને શું કહું ! તને વેગે વધાર્યો;

પાત્ર કુપાત્રનો ભેદ કઈ, વાયુએ ન ચિચાર્યો. ૧૨
 જુલમી જનને જાણવા, કવિતા આ નો કીધી;
 દક્ષપતરામે દીલથી, શીખામણ શુભ દીધી. ૧૩

ગરવી ૩૦ મી.

નાની નદીની ગરબી.

“ઓ વાંસલડી, વેરણ યઈ લાખો તું વનની નારને.” રાગ
 ઓ છોડી નદી, છત પામીને તું કેમ હલકાઈ ગઈ;
 મદમાં માતી, ઉન્મત હાથીની સમ ઉન્મત તું યઈ-ટેક.
 પરિતાપ તથા દિન તું બૂલી, દોલત દેખી ક્રોડે ફૂલી,
 તારા ડા'પણુની હુંડી ડૂલી; ઓ છોડિ ૦ ૧
 પાડોશીને પીડા દીધી, હદ તેની દયાવી તેં લીધી,
 મરજદા છેક છોડી દીધી; ઓ છોડિ ૦ ૨
 તેં પ્રાંત ધણું તરવર પાડ્યાં, જાંડાં મુજ તેનાં જાખાડ્યાં,
 દેશપાર કંઈકને પહોંચાડ્યાં; ઓ છોડિ ૦ ૩
 હીસે તાંડે અંતર નાનું, હલકાઈ ગયું ન રહ્યું છાનું,
 પર્યું પાપે તુજ સાથે પાનું. ઓ છોડિ ૦ ૪
 તાંડે છવન ને ડા'ણુ હીસે, નિર્મળતા ગઈ તે શુશ્રુ નરસે,
 તારો કોઈ વિશ્વાસ નહી કરશે; ઓ છોડિ ૦ ૫
 મોટા મન ઉન્મત થાય નહિ, ને સાગર કદિ હલકાય નહી
 મરજદ તથાંને જાપ નહી; ઓ છોડિ ૦ ૬
 આ ચોમાસું ચાલ્યું જશે, રિયલિ હતી તેવી તારી યાશે,
 તું દેહે દુર્બળ દેખાશે; ઓ છોડિ ૦ ૭
 તાંડે છવન ને શીતળ કરતાં, તે તરવર તુજને સાંજરનાં
 સંતાપ થશે તને સંચરતાં; ઓ છોડિ ૦ ૮
 જેવું ચોળતણા રંગનું ચલકું, તેવું જર નેચનનું ચલકું,
 કદી કોઈનું ક્યાંઈ અચળ ન રહ્યું; ઓ છોડિ ૦ ૯
 આ છવન તાંડે વડી જશે, તારા જુલમની વાતો યાશે,
 મહુ કાળ કટેણી કટેયશે; ઓ છોડિ ૦ ૧૦
 તું રાખ હદે ગંભીરપણું, ધરમાં અભિમાન ન જાવ પણું
 તાંડે બહું થવા બે ભોલ જાણું; ઓ છોડિ ૦ ૧૧
 ને આજ જગત જુલમી કહેણે, અપકીર્તિ તારી ઉપજે
 તને દક્ષપત્ર શીખામણ દે છે; ઓ છોડિ ૦ ૧૨

ગરબી રૂ ૧ મી.

ફાકટ ફૂલવા વિષે.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

ને ફૂલણુછ, ફાકટ ફૂલ કરે,
 પણ ફળ તેમાં નહી;
 ફડા જનતો, ફૂલ ક્યાં વિણુ પર ઉપકાર કરે સહી. ૮૬
 જુઓ છો આ છોડ અનાજ તણા,
 મોટાં ફૂલથી ના ફુલાય ધણા,
 નયિ પર ઉપકારતી કાંઈ મણા; ને ફૂલણુછ. ૧
 જુઓ શિમજો તો બહુ ફૂલિ વજો,
 માંહિ સુગંધ કે નહિ સ્વાદ મજો,
 અંતે પણ મીઠાં ફળ ન મજો; ને ફૂલણુછ. ૨
 જુઓ આવળ પણ દીસે એવી,
 જોતા ફૂલ સુવાણના જેવી,
 કહો ફળ દેવામાં છે કેવી? ને ફૂલણુછ. ૩
 જુઓ કદળા કેવો ગુણ લે છે?
 ફૂલ્યા વિણુ મીઠાં ફળ દે છે,
 અંતિ ઉત્તમ તો રીતી એ છે; ને ફૂલણુછ. ૪
 પોયણિ મુખ બહુ ફૂલે પહેલાં,
 પણ તેનાં ફળ તો થી તેલાં,
 નહિ ફૂલ પ્રમાણે ફળ છેલાં; ને ફૂલણુછ. ૫
 * બદરી સાધારણુ ફળ દે છે,
 પણ દેતાં કાંટા મારે છે,
 ક્યાં ઉત્તમ પંક્તિમાં એ છે? ને ફૂલણુછ. ૬
 બાંધુકો ફળ દેતો બાળુ.
 પણ મૂખ કરાવે છે કાળુ,
 નહિ ફળ એ અતિશે રસવાળુ; ને ફૂલણુછ. ૭
 નેતરના ન્યારા ધારા છે.
 નહિ ફૂલ કે ફળ દેનારાં છે,
 એવો પણ કેંઈક બિચારા છે; ને ફૂલણુછ. ૮
 ખાખર તો ખૂબ ફૂલ્યો ભાસે,
 દેખી શોભા દિલ લોભાશે
 પણ અંતે કડવાં ફળાં ચાસે, ને ફૂલણુછ. ૯
 ઘોળાં ફૂલ ધતૂરો ધરશે,
 દુરથી જોતાં સારાં દરશે.

* બદરી ગોરડી. ‡ પિત પાપડો.

પણ ફળ ઝાઝાં ઝડી ઝરશે; ને ફૂલણુછ. ૧૦
 વળિ ફળ આ જો દિવરણાં,
 અંતિ સુંદર શોભે મન હરણાં,
 પણ મિકાશ કશિયે નહિ કરણાં. ને ફૂલણુછ. ૧૧
 ગુણ જુદા જુદા ફામો ફામે,
 જનમાં પણ એજ રિતે જામે,
 દીકાં નજરે દલપતરામે; ને ફૂલણુછ. ૧૨

ગરબી રૂ ૨ મી

અદેખા જવાસાની ગરબી.

“આણાં નાઆરે મોરાર.”—એ રાગ.

ગગન વિષે ધનરાય ચડ્યો ને, ગડગડિયાં નીશાન;
 સર્વે તરંગો સુખી થયાં ને, દીધું જીવનદાન.

જવાસા તું શિદ બાળે જીવ? ૧

ગમાર તેં બાણું કયમ ગાને,
 મુજ શિર ઉપર મેહ?
 એથિ અદેખાઈ તુજને આવી,
 દાઝ્યો તારો દેહ, જવાસા. ૨
 એનો આ અવસરે વધાર્યો,
 પરમેશ્વરે પ્રતાપ;
 તારો તો કાંઈ તોલ વધ્યો નહિ,
 તે તો તારાં પાપ, જવાસા. ૩
 તારાથી કેંઈ તેના જશને,
 ઢાંક્યો નહીં ઢંકાય;
 છર્પાથી ઉલટી હલકાઈ,
 દુનિયામાં દેખાય, જવાસા. ૪
 સોકે તુજને કળી લીધો ને,
 મનખૂત નહિ તુજ મૂળ;
 પણ કારણુ વરસાદ થકી તું,
 પડ્યો પ્રતિફળ, જવાસા. ૫
 તુજ સરખા ને કોડ અદેખા,
 એની કરે અદેખાઈ;
 તોપણુ તે મનમાં નયિ ધરતો,
 એની એજ વડાઈ, જવાસા. ૬
 તારૂં પણ તે તો ભણું ધમ્મે,
 મોટું રાખી મન;

તું બળિ બળિ શા માટે મરે છે ?

બેઠ બેઠ હસશે જન, જવાસાં ૭

ધન દેખીને હરખ ધણાને,

પ્રગટથો પૂરો પેખ;

તું નવ હરખ્યો તેથી તેને,

દરદ થયું શું દેખ ? જવાસાં ૮

સમજણ હોય તો તું સમજને,

હૃદયે શાંતી રાખ;

આટલી બધી અદેખાઇ તું,

નિશ્ચે કાઢી નાખ, જવાસાં ૯

મનમાં જણે છે હું મોટો,

પણ બીજાને પૂછ;

આવળ બોરડીઓ બહુ અહિં છે,

તું તેથી પણ તુચ્છ, જવાસાં ૧૦

તુજ સરખા બહુ થયા,

થશે વળિ, કાંઠાવાળા કોડ;

એને આદર સૌ આપે છે,

તું નહિ તેની બેઠ, જવાસાં ૧૧

ભારી શીખામણુ બે માને તો,

તજ તારી આ ટેવ;

રહે અદેખાઇથી નહિ રાછ,

દલપત કેશે દેવ. જવાસાં ૧૨

ગરવી રૂંડે મી.

બેગરણુ કેશવાની ગરબી.

“ઓધવણ સદેશો કહેજો સામને.”—એ રાગ.

“કોઈની ગરજ નથી” એમ કહેતો કેશવો,

કને હતા રૂંપયા કોટી ચારજો;

હોગ ખરીદ કરીને કીધો હારજો,

દમેશ દંડપર રાખે તે હારજો. કોઈની ૧

પરો કીશે એક વચાવી વાવરે,

કરે ન કોઈનો કોઈ સમે વિશ્વાસ જો;

અતિશે સૌ માણસથી તે અતડો રહે.

પાંચ દિવસ પણ કોઈ રહે નહિ પાસજો. કોઈની ૨

મળાં, કુટુંબી સૌ સાથે ગળે કરે,

પાંડોના સાથે પણ પડે પેરજો.

ગમે નહી કોઈનું મુખ જોતું ગામમાં,

ઝાઝું કીધું જન સૌ સાથે ઝેરજો. કોઈની ૩

બંદર કાંઠે જઈ બધાવ્યો અંગેશો,

વસ્તી નહોતે ત્યાં જઈ કીધો વાસજો;

ગરીબ લોકો ગરજે જઈ આકરી કરે,

કોઈનો પાડ ન માને કેશવદાસ જો. કોઈની ૪

‘પૈસા દબને લાઇએ તેમાં પાડ શો ?’

બહુ ગરવ ધરિ બોલે એવા બેલજો;

આય પીએ ને મોજ કરે મનમાનતી,

તલભારે પણ કોઈનો ન ગણે તોલ જો. કોઈની ૫

હોડીમાં બેશીને હવા ખાયા ગયો,

ત્યાં તોફાન થયું મોટું તે વારજો;

બિજડ બેટ હતો દરિયામાં એક જ્યાં,

હોડી જઈ પહોંચી ત્યાં ગાઉ હમરજો. કોઈની ૬

હતરીને ચાલ્યો ત્યાં જોવા એકથો,

ભુલો પડ્યો તે ફરી ન આવ્યો બાઈજો;

બિજડ ઝાડીમાં અતિશે આપડ્યો,

બેદ કરીને છુવ્યો ફળ ફુલ ખાઈ જો. કોઈની ૭

બક્ષ મળે નહિ ત્યારે તે બૂખ્યો રહે,

હરેક વાતે ખુબ થરો હેરાનજો;

વચ્ચ હતો તે પણ ફાટી વટી ગર્બા,

સમજ્યો મર્મ અને સૌ આવી સાનજો. કોઈની ૮

હાર હતો હીરાનો તે શા કામજો ?

હચયો બીએ અવધોડી આકાશ જો;

“ઓ પ્રભુ કીસાની ગરજ પડે સમારમાં,

કડિયા વણુ કોણુ કરિ આપે આવાશજો? કોઈની ૯

વાસણુ કોણુ કરી આપે મારી તબાં,

જો કતારે ક્યો ન દોત કુંભારજો ?

વચ્ચ વગર આ વિશ્વ વિપે વેળા પડે,

જો ન જડે કોઈ વચ્ચ તબે વળુતારજો. કોઈની ૧૦

ખેતી કોણુ કરી વનજો ખેડુ વિના ?

હોય ખવડતો પણ નાણું ન ખવડાય જો;

કસારા વિણુ કોણુ ધરે વાસણુ વળાં ?

ધાંચો વિના ન વરમાં દોષો વાપડો. કોઈની ૧૧

વચ્ચી પાણું નો હું આપ્યા વિગડો,

દિન દિન પ્રભે મુંડે મુંડે જો જો;

દળો મળેને મળું મળે મળેને,

વસ્તીમાં જઈ વસુ કરી નિવાસ જો. કોઈની ૦૧૨
જેની છત તે ભાસે સોંધા આવતું,
પાણીનો જેમ પાડ ન પૂછે સોફ જો;
પણ જ્યારે પાણી પીવાને નવ મળે,
ટાંક તણો આપે રૂપેયો રોક જો. કોઈની ૦ ૧૩
ગરબ પડે છે ગરીબની, શ્રીમંતની,
ખેગરજી જન દુઃખ પામે બહુ કામ જો;
એ માટે અભિમાન ન ધરવું અંતરે,
દિલમાં એમ સમજેછે, દલપતરામજો.” કોઈની ૦૧૪

ગરબી ૩૪ મી.

વચન વિવેક વિષે.

“સોનાનાં ખોર, સુએ નંદ કિશોર;
ધ્યારાને પારણે સોનાનાં ખોર.”—એ રાગ.

કરિયે ઉચ્ચાર, ચિત્ત કરી વિચાર;
કાનને કઠોર કેમ કરિયે ઉચ્ચાર ?—ટક.
વચન થકી જશ પામે જગતમાં,
વચન થકી પામે જીંડાઇનો ભાર; કાનને ૦ ૧
વશીકરણની છે વિદ્યા વચનમાં,
ખોલી જાણે તેની તો બલિહાર; કાનને ૦ ૨
સારાં વચન સુણી લાગે સાકરિયાં,
વાંકાં વચન વિખતી છે વખાર; કાનને ૦ ૩
વચન થકી માન મળે મનુષ્યમાં,
વચન થકી ખાય મૂરખ માર; કાનને ૦ ૪
વચન વડે વેર વડાં વસાય છે,
વચન વડે રોહ રાખે સંસાર; કાનને ૦ ૫
શીખ્યો બધું પણ બોલતાં ન શીખ્યો,
તેના શીખ્યાપર છવાઇ જાર; કાનને ૦ ૬
વચન બચરતાં ન આવડે જોને,
લાયકી તેને નવ મળે ભગાર; કાનને ૦ ૭
વચન થકી કામ બગડે છે પારકું,
વચન થકી થાય પરઉપકાર; કાનને ૦ ૮
વચન વદી જન નિજ શિર લેછે,
હાયે કરીને હરકતો હનર; કાનને ૦ ૯
વચન થકી છેડ છાતી છેદાય છે,
કાળજી કાપે જેમ કરડો કટાર; કાનને ૦ ૧૦

કુવચનના ધાવ કદી ન રહે,
સાસે વચન ઉર સાંજ સવાર; કાનને ૦ ૧૧
દલપતરામ કહે દુનિયામાં,
વચન વિવેક શિખો સૌ નરનાર; કાનને ૦ ૧૨

ગરબી ૩૫ મી.

કૂવડ સ્ત્રી વિષે.

“મેં તો પહેલે પાવડડે પગ મેલ્યો.”—એ રાગ.

સુણો સુણો કુજેતી કૂવડની,
ધણી ઉપમા દધએ ધૂવડની; સુણો ૦—ટક.
કુવડનું શરિર જો સંભાળો,
માંહિ લાખો જુઓ લીખો ભાળો; સુ ૦ ૧
જો વચ જુઓ જાળને પાસે,
માંહિ અધમણુ મેલ ભર્યો ભાસે; સુ ૦ ૨
એની જગા જુઓ જો રાંધ્યાની,
જાણે કોડ બળદને બાંધ્યાની; સુ ૦ ૩
નિલ દહાડો પહેર ચડયા પૂડે,
આખો ચોળતી ચોળતિ ઊડે; સુ ૦ ૪
સરડક સરડક છોકણી સૂધે,
ખાઇને આખો દહાડા ઊધે; સુ ૦ ૫
નહિ સ્વાદળ એની રસોઈ વિષે,
માંહિ કાંકરિયોને વાળ દિસે; સુ ૦ ૬
જળ વાસણમાં શેવાળ વળે,
તે નીર કદી રવળે ન ગળે; સુ ૦ ૭
વાતે વળગે જ્યાં ત્યાં વાટે,
ધરમાં કુતરાં ઘટી ચાટે; સુ ૦ ૮
કાંતો કોઈ સાથે લાગે લઢવા,
કાંતો રીસાઇને બેસે રડવા; સુ ૦ ૯
શિર ચોટલો કેવો શોભાળો?
જાણે શોભે સુગરોનો માળો; સુ ૦ ૧૦
હોય મેલ હમેશ પગે હાયે,
એને શિદ સરજી જગને નાયે ? સુ ૦ ૧૧
નવ દ્રુષ્ટિએ કુવડની સગે,
વળગે અવચણુ આવી અંગે; સુ ૦ ૧૨
જોને લીધે સુવડતા જગદીશે,
ગણને ઉપકાર અહરનીશે; સુ ૦ ૧૩

આ કલાં કથન સમજી કામે,
દીર્ઘો શીખામણુ દક્ષપતરામે.

સુ. ૧૪

ગરવી ૩૬ મી.

કડવું બોલનાર ધૂવડની ગરબી.

“હળવાં ડગલાંરે ભરજો, કોઈ ના જાણે
ઝેવું કરજો.”—એ રાગ.

કોયલ ધુડનેરે કહેછે, દિલ તારું કેમ ઉઘાસી રહેછે?
જ્યાં જઈ તું પગરે ચાપે, સૌ જન ત્યાં તુજને સંતાપે. ૧
તું કહે કોઈ નથીરે સારા, તેમાં વાંક દીસે છે તારા;
સૌમાં કોઈ તો રે સારા, નહિ હોય સર્વે લોક નકારા. ૨
કઠોર તારીરે કહેણી, દુનિયાને લાગે દુઃખ દેણી;
તેથી તુજનેરે તાડે, જ્યાં જઈ બેસે ત્યાંથી ઉડાડે. ૩
પોપટ ઘરમાંરે પાળે, તુજને જાડાવે જ્યાં ભાળે;
તેનું કારણરે તે છે, કડવી બોલી તું બોલે છે. ૪
મધુરું વદ તુંરે સુખથી, તો સંસાર વિષે રહે સુખથી;
મેંછું મઠશેરે માથે, રનેહ થશે તારે સૌ સાથે. ૫
જોર, બપૈયા રે મેના, તું શીખી લે લક્ષણુ તેનાં;
પણુ તે વસમીરે વાતો, જન્મ સ્વભાવ કદી નથી જાતો. ૬
ભૂતજાળ જ્યાં જ્યાંરે ભમ તું, મુખ તારું કોઈને નથી ગમતું
ધિક્ક! તે કાચારે ધારી, નિદે તુજને સૌ નરનારી. ૭
ખત્તા જ્યાં લાંરે ખાધા, પણુ બોલ્યાની ન કરી ખાધા;
પદવી નીચીરે પામ્યો, જ્યાં લાં તારો અપજન જામ્યો. ૮
પુરમાં દલકારે પડિયો, નદોર સૌની નજરે ચડિયો;
તું કહે ઝેવુંરે કહેણું, “નથી મારે લોક સાથે લેણું.” ૯
તે તો જૂઠુંરે તારું, વદવા શીખ્યો વચન નાહું;
અવશ્ય તુજમાંરે એવો, દોષ બીજાને શિર થો દેવો. ૧૦
હળુ સમજ તો રે સારું, વારે વારે તુજને વારું;
જો નવ બોલીરે જાણે, તો તું સુખ થઈ રહે તે યાણે. ૧૧
માન શિખામણુરે મારી, તજ તું કડવી બોલી તારી;
હર તું સુખથીરે હામે, દિધિ શિખામણુ દક્ષપતરામે. ૧૨

ગરવી ૩૭ મી.

લગાઈખોર મેનાની ગરબી.

“સુખને સાચવોરે”—એ રાગ.

મેના મદમાની ને કોઈ,

૩૬

વશી શકી નહિ વતનમાંછરે;
જ્યાં લાં વેર વિશેષ વધ્યું પછી,
વશી પરાયા વનમાં, મેના ૧
ત્યાં પણુ તેને વનમાં પછી,
અતિ લાગ્યાં અઘળાવાછરે;
સગાં કુટુંબીને સંભારી,
પછી લાગી પરતાવા, મેના ૨
રણુ વગડામાં રેવા બેઠી,
ધાર્યું તન તહું દેવાછરે;
દુખિયારી તેને દેખીને,
કોયલ લાગી કહેવા, મેના ૩
“સગાં અને પાડોશી સાથે,
સદૈવ સંપી વશીએછરે;
કદીએ અવશ્ય કાંઈ કરે તો,
લડવાને નવ ધશીએ, મેના ૪
પાડોશીની ગરજ પડે છે,
જઈ વશીએ જો હામેછરે;
વનમાં એકલું જાડ વસે તો,
તે પણુ પીડા પામે, મેના ૫
પૃથ્વી શશિ ઉપકારી પરસ્પર,
પણુ છે જોડે જોડેછરે;
તો કદી તેજ મુરજથી મળતું,
એક બીજાનું જોડે, † મેના ૬
દાંત સમીપે હજી વસે છે,
તો કચરાય કદાપિ છરે;
જુલમી દાંત જણાય ખરા પણુ,
તજ્યા ન જાય તથાપિ, મેના ૭
આપણે! કર વાગે આપણને,
તો શું કદીએ તેને છરે ?
સ્વનન વિષે પણુ ઝોમન સમજે,
જગમાં સમજણુ જોને, મેના ૮
અગ્નિ જો કદી અગે દગાડે,
પણુ સંધરીએ પરમાંછરે;
છરી ને સૂરી દર ઉદે પણુ,
પડે પડડી કન્યાં, મેના ૯
મંદી તો વપડાટ દીને,

† ખાતે. અવશ્ય મદમાજી પણ છે જાણે.

કષ્ટ કરે છે કાનેજીરે;
કામ કરે પણ કહી સંભળાવે,
લાડી લોક અધાને, મેનાં ૧૦
ખાંડિલિયો તો ખૂબ કરે છે,
ધમક ! ધમક ! ધમકારાજીરે;
અણુચાલ્યાથી સહન કરે સૌ,
ચિતમાં લોક બિચારા, મેનાં ૧૧
દિન દિન ખાંવા દિવેલ માગે,
દીવો દિલનો લોભીજીરે;
પણ તેને ક્યમ તંબય ? જ્યો,
સદનાં દહે છે શોભી, મેનાં ૧૨
અવગુણ સૌમાં હોય અકેકો,
જો તે સામુ જોઈએજીરે;
દલપતરામ કહે દુનિયામાં,
સંપ તથા સુખ જોઈએ,” મેનાં ૧૩

ગરવી ૩૮ મી.

નિરૂપયોગી ઠીંકરીની ગરબી.

“સૈયર શું કરે, મારે નંદકુંવર શું નેહ ?”-એ રાગ.
એક ધરમાં હતીરે, ધરધલિયાણી શાણી એક;
ઠાલી ઠીંકરીરે, ત્યાં જઈ બોલી બોલ અનેક. ૧
“બાઈ તુજ વાસમાંરે, મુજને વસવાને દે માગ;
વસ્તુ વિશેષ છે રે, તેમ હું રહીશ જોઈને લાગ.” ૨
બોલી બાઈ તેરે, “ઠીંકરી રીઝ ગમે તો ખીજ;
મુજ મંદિર વિષેરે, નથી નકામો કોઈએ ચીજ. ૩
જો જળપાત્ર છેરે, પાણી તે તો મુજને પાય.
ચતુર સુલો જુઓરે, ખાંતે રાંધે રોજ અવાય. ૪
ધંટી તો ધણારે, દર્જો આપેછે દાણા રોજ;
ઝામચિયો દિસેરે, બાઈ તે બપોરે છે બોજ. ૫
સાવરણી સદારે, ક્યારે ધરનો કાઢે દૂર;
સુપડું તો સખીરે, મારા ધરનો એક મજૂર. ૬
ચતુરા ચાલણીરે, ચાળી આપે આટો એજ;
નથી નકામનાંરે, માંચો માંચી ખુરશી મેજ. ૭
કાંટો કાઢવાંરે, તે તો કરી આપે છે તોલ;
કોણ નકામતુરે ? બાઈ તું વિચારીને બોલ.

મુજ ધરમાં રહીરે, તું શું કરીશ મારું કામ ?
કોઈને કમ ગમેરે, કાલો રોકી બેસે કામ ? ૮
ભૂડી બિખારણીરે, ઉલટી અડચણ કરે અપાર;
નકલ નકામનીરે, તારો ઉકરડે અધિકાર. ૧૦
કામ નહીં કરેરે, એનો જગમાં ધિક અવતાર !
કાલો થઈ પડેરે, ભૂમિને શિર તેનો ભાર. ૧૧
જો નેહ જોઈરે, સોંપું જગકર્તાએ કામ;
તેણે તેજીરે, કરવું જોઈએ કામ તમામ, ૧૨
બાંધણુ આળસુરે, જો છે તે અપરાધી જાણ;
પ્રભુનો ચોર છે રે, પૂરો પાપી એજ પ્રમાણ.” ૧૩
સર્વે સૈયરો રે, અંતર સમજ લેજો આમ;
દિલમાં રાખજોરે, દે શિખામણુ દલપતરામ. ૧૪

ગરવી ૩૯ મી.

એરંડીની ગરબી.

“ઓ વાંસલડી, વેરણુ થઈ લાગી તું મનની નારને.”-રાગ
ઓ એરંડી, ઉત્તમ સંગે તેં ઉત્તમ ગુણુ નવ ધર્મી;
રહી શેલડીમાં, શેલડી સરખા, ગુણુ સંપાદન નવ કર્મી-ટેક
જો વાડીમાં શેલડી વાવી, તુજને પણ તે સ્થળ રોપાવી
તોપણુ તું ઉપજી કેમ આવી ? ઓ એરંડી ૧
તું ઉછરી શેલડીને સંગે, પણ રંગાણી જૂદે રંગે,
ઉપન્યો નહિ મીઠો રસ અંગે. ઓ એરંડી ૨
તમે એક કુવે પાણી પીધું, જેતું રક્ષણ સરખું કીધું,
નથી વિશેષ તેને કાંઈ કીધું; ઓ એરંડી ૩
તને અવલોકીને આજ ધડી, એકે કહેવત મારે ચિતચડી,
‘તારી જાત વિના નવ ભાત પડી’; ઓ એરંડી ૪
સા જગત વહે છે જો વાણી, તે જરૂર મેં સાચી જાણી,
કરી તું દારી, તે દરારણી; ઓ એરંડી ૫
તું ને તે તારી બહેનપણી, જૂદી જૂદી બોલાદ તણી,
માટે જણાય જૂદી રીત ધણી; ઓ એરંડી ૬
શેલડી સૌને લાગે સારી, એને મળવા ઇચ્છે નરનારી,
તેની આગળ શી કીર્તિ તારી ? ઓ એરંડી ૭
શેલડીનાં સંતાનો સારાં, કોઈને બહુ લાગે ખારાં,
જો બોળ દિવેલ દીસે તારાં; ઓ એરંડી ૮
થઈ શેલડીના સરખી મોટી, પણ તે તારી મોટાઈ જોટી

જે છે તુજમાં કીમત છોટી, ઓ એરંડીં ૯
સને યુક્તિ તને સમજવાની, ખુશ થોને આપે ખાવાની,
પણ તું તેવી નથી થાવાની; ઓ એરંડીં ૧૦
શીખામણ તુજને શી દઈએ ? હલે કહોં કહોં થાકી જઈએ,
નહિ હિતની વાત ધરે હૈયે; ઓ એરંડીં ૧૧
તારે શેલડી સરખો સંગ થયો, પણ કુળનોશુણુતારોનગયો,
તારો તેનો તેજ સ્વભાવ રહ્યો; ઓ એરંડીં ૧૨
ગાઘ ગરબી એરંડી નામે, પણ અર્થ જુદો છે પરિણામે,
દોંધોં શીખામણ દલપતરામે; ઓ એરંડીં ૧૩

ગરવી ૪૦ મી.

અદ્ય.

“અહુચર ભલે આવીયાં.”—એ રાગ.*

મુણો સમજી સકળ નરનારીઓં,
વધે માણસમાં જેમ આપ, અદ્ય શીખો એટલી.
સારી અદ્ય જે રાખ્યા શીખશો;
થશે ઉત્તમ પક્તિનાં આપ, અદ્ય શીખો ૧
સારું મનુષ્ય આવે ઘેર આપણે;
“આવોછ !” કહી કરીએ સલામ, અદ્ય શીખો
ઊભાં થઇને આદરમાન આપીએ;
પછી પૂછીએ હોય જે કામ, અદ્ય શીખો ૨
કાંઈ કારણે પરધેર જે જાઓ;
ઊભાં રહેજે જઈ ધર બહાર, અદ્ય શીખો
રજા માગી પછી ઘરમાં પેસજે;
રહેજે મન દેખો તેટલી વાર, અદ્ય શીખો ૩
છાતી વાત કરે જ્યાં માણસ મળી;
વણુ તેડ્યાં ન જઈએ લાંબ, અદ્ય શીખો
વણુ બોલાવ્યાં વચમાં ન બોલીએ;
કડવું ક્યન ન કાટીએ કાંચ, અદ્ય શીખો ૪
વાંસો ઉઘર ઉઘાડાં ન રાખીએ;
ઉંચે ઘાંટે ન કરિયે ઉચ્ચાર, અદ્ય શીખો
છેડા વસ્ત્રનો મુખ આડો રાખીએ;
આવે બગાડું કે એકાર, અદ્ય શીખો ૫
સખામાં અહુસંબાળી બેસીએ,

* આ રાગ લાંબા સ્વરથી ધોળમાં ગવાય છે અને
કુદા સ્વરથી ગરબીમાં ગવાય છે.

જેવો આપણો હોય અધિકાર, અદ્ય શીખો
મોટા જનને ઉડી માગ આપીએ;
નીતિ શાસ્ત્રનો એ છે આધાર, અદ્ય શીખો ૬
કોઈ ધનના, વિધાના, કે અમલના;
અધિકારથી મોટા મનાય, અદ્ય શીખો
તેની માન મરજદા ન તોડીએ;
તોડ્યે જરૂર બેઅદ્યથી જણાય, અદ્ય શીખો ૭
પૂછે મત તો પોતે મત આપીએ;
અતિ આગ્રહમાં નથી સ્વાદ, અદ્ય શીખો
માને નહિ તો હાં ચુપ રહી બેસીએ;
વડા સાથે ન વેદિયે વિવાદ, અદ્ય શીખો ૮
કોઈના કરમાંથી ચીકી કે ચોપડી;
ખેંચી લઈએ ન વાંચવા કામ, અદ્ય શીખો
લેવી હોય તો માગીને લીજીએ,
આપે તો લઈ કરિયે સલામ, અદ્ય શીખો ૯
કોઈને ટુંકારે કહોં ન બોલાવોંએ;
હોય દીન કે ધર કેરા દાસ, અદ્ય શીખો ૧૦
ધરમાં નાના મોટાં સહ માણસે;
એમ કરવો અદ્યનો અભ્યાસ, અદ્ય શીખો ૧૦
“કરમાવો,” “બીરાજો,” “બોજન કરો;”
એવા અદ્યના શબ્દ અનેક, અદ્ય શીખો
સારાં માણસે તે શીખી રાખવા;
વળી શીખવો વચન ત્રિવેક, અદ્ય શીખો ૧૧
દશીએ નહિ ખડખડને મૂળે;
કોઈ સાથે ન લડિયે લડાઈ; અદ્ય શીખો
કોઈ કડવાં વચન કહે કોઈથી;
મુણી ચુપ રહીએ શરમાઈ, અદ્ય શીખો ૧૨
મન વચનનાં જાણુ જે મારવાં;
કદોંયે નાદાન જનનું તે કામ, અદ્ય શીખો
કામા રાખે ને તો મોટું માનવી;
તેને લોક વખાણે તમામ, અદ્ય શીખો ૧૩
હોય અદ્ય તો કિન્નર જનમાં;
દલડી જાનમાં અદ્ય ન રોય, અદ્ય શીખો
જેનું ઘરમાં અદ્ય દલપત કરે;
સાથી મુખિયાં તે માણસે આપ, અદ્ય શીખો ૧૪

ગરવી ૪૧ મી.

રીસામણીના છોડની ગરબી.

“ઓ વાંસલડી વેરણુ થઇ લાગી તું પ્રજની
નારને.”—એ રાગ.

ઓ રીસામણી, રીસ કરી તું સહેજે શીદ રીસાય છે?
તને ગાંડી ગણી, હાંશે હાંશે જન ચીડવવા ચઢાય છે.—ટેક
એ તો ખરેખરી તુર્જમાં ખામી, તું તેથી મોટાઈનવ પામી
કુલ ક્ષણથી જોતાં નવ જામી; ઓ રીસામણી ૧
તુ ચિતમાં ચિડ બહુ લાવે છે, તેથીજ તને ચીડાવે છે,
તું હરધડી લોક હસાવે છે; ઓ રીસામણી ૨
ખીંછ વનસ્પતિબહુજેઆતું, તુંનસરખું કોઈનથી ચીડાતું
તેને ચીડવવા નથી કોઈ ચઢાતું; ઓ રીસામણી ૩
જો સ્વભાવ તારો તું છોડે, કોઈ ચિડવે નહિ કોડે કોડે,
નથી વેર જનોને તુજ જોડે; ઓ રીસામણી ૪
તું બહુ રીસવાળી બાઈ છે, તું જૂતળ ભોળી ગણાઈ છે,
તું અવશુભથી ઓળખાઈ છે; ઓ રીસામણી ૫
તું જાણે લોક નહારા છે, પણ વાંક બધા તે તારા છે,
તું સારી તો સૌ સારા છે; ઓ રીસામણી ૬
તું રૂડી વાડીમાં રહે છે, પણ લક્ષણ રૂડાં ક્યાં લે છે?
તને દ્રવ્યત શિખામણુ દે છે; ઓ રીસામણી ૭

ગરવી ૪૨ મી

હઠીલા મકોડાની ગરબી.

રાગ ઉપર પ્રમાણ.

ઓ મકોડા, હઠ લેવાનો હેવા તે કયમ નવ તબ્યો ?
ખીડા પામ્યો, તોપણતે નિજ સ્વભાવસારો નવસબ્યો.ટેક.
તેં લુગડાં ને બચકું લીધું, મૂઢાવા જતન જેને કીધું,
પણુ તેં નહિ તે મૂઢી લીધું; ઓ મકોડા ૧
તને હાથ લગાડી હડશેલ્યો, વળિ કોઠર મારીને ઠેલ્યો,
તેં સ્વભાવ તારો નવ મેલ્યો; ઓ મકોડા ૨
તને જરૂરહડીસો બહુ બાણ્યો, પછી પાછળ પકડીને તાણ્યો.
એમ અંત તરત તારો આણ્યો; ઓ મકોડા ૩
ત્યાં તારી કેડ ગંધ તૂટી, બધી આવરદા તારી ખુટી,
પણુ છેક ન હઠીલાઈ છુટી, ઓ મકોડા ૪
તેં સ્વારથ કાંઈએ નવસાર્યો, ફહેરવાદ એમાંતે શોધાર્યો?
વણુ મોતે અર્થ ગયો માર્યો; ઓ મકોડા ૫

જગ માં હઠીલા જે તુજ જેવા, સંકટમાં આવ્યો પડે એવા
ન તને હઠીલાઈ તણો હેવા; ઓ મકોડા ૬
કટિ તૂટે છુટે પ્રાણુ ભલે, સમજાવ્યો સમજણુ લેશ ન લે,
વળતી નીપજે એવજ વલે; ઓ મકોડા ૭
જે ઘોડું હરધડી હઠ પકડે, તેને ચાણુકનો બહુ માર પડે,
હઠ ન કરે તો કોઈ ન નડે; ઓ મકોડા ૮
હઠીલાની હઠીલાઈ ન ટળે, કહો પાંશરી વાટે તે ન વળે,
એની જાંઘતું ઓસડ ન મળે; ઓ મકોડા ૯
જુઓ મૂરખ કેવો મકોડા, તેને તાણી જેવીને તોડ્યો,
પણુ મમત મનનો નહિ છોડ્યો; ઓ મકોડા ૧૦
જે ની ઉત્તમજાત જણાય સહી, તેતો હઠીલાઈ પકડેજ નહીં
હલકી જાતે હઠીલાઈ રહી; ઓ મકોડા ૧૧
આ જગમાં હઠીલા જન જે છે, તેસમજણુ સમજ ક્યાં લે છે,
હલપત તો શિખામણુ દે છે; ઓ મકોડા ૧૨

ગરવી ૪૩ મી.

સંપ વિષે.

“ચાલો સૈયરો જઈએ જમના કાંઠેરે.”—એ રાગ.
સંપી જંપીને સર્વે સુખમાં વસોરે,
સાચું જાણો સંપ થકી સુખ થાયરે;
કુસંપમાં તો કષ્ટ અને કકાસ છેરે,
કુસંપથી જર જશને શોભા બાયરે. સંપી ૧
જનજાતીતું છવતર ઘોડું જગતમાંરે,
વહી જતાં તેને નહિ લાગે વારરે;
ગયા પછી સાંભરશે ને દુઃખ સાલશેરે,
માટે એતી ચિત કરો વિચારરે. સંપી ૨
નહી ઉતરવા બેઠા બહુ જન નાવમારે,
એ માણસને અધ ધડીને મેળાપરે;
પાર ઉતરીને કોઈ ક્યાંઈ કોઈ ક્યાં જશેરે,
લડી વડી શીદ પલ્લે બાધે પાપરે? સંપી ૩
નક્કી પછી કોઈ કોઈતું સુખ જોતું નથીરે,
સાચાશી પામે રાખીને સ્નેહરે;
“ભલો! ભલો!” કહો સંભારે સૌ ભાવથીરે,
જશ ઉચ્ચારે જશે જગમાં જેહરે. સંપી ૪
પંખીના મેળાની પેડે સૌ મળ્યાંરે,
જોતાં જોતાં જૂદાં હડી બાયરે;
કુટુંબીને પાડોશી તે રીને મળ્યાંરે,

કહું કહોને શીઘ્રે શત્રુ થાયરે? સંખી ૫
 પડયું રહેશે પાછળ પૃથ્વી ઉપરે,
 વાડી ગાડી વાસણને ધરખારે;
 સાથે નહિ આવે એક સખીએ ઘાસનીરે,
 તો શિઘ્રે જૂઠી કરોયે તકરારે? સંખી ૬
 કહણુ વચન કોઈ કહે તો સુણીને સાંખીએરે,
 તો પાછળથી પડે તે પરતાયરે;
 વિશેષ નહિ તે લાંબી વાત વધી પડે રે,
 અળગો પડો જેમ અંગારો ઓલવાયરે. સંખી ૭
 દાઢને જ્યાંસુધી ન અડકે દેવતારે,
 ભડકો થઈને કરે નહિ ભભકારે;
 સ્વભાવ શીતળ જળના સરખો રાખીએરે,
 સુખ ઉપજે ને સ્નેહ કરે સંસારે. સંખી ૮
 સંપ થકી રીઝે છે સુછીનો ધણીરે.
 કુસંપ દેખી પ્રભુ કરે છે કોપરે;
 જેના ધરમાં કુસંપ પેસે કારમોરે,
 તેને ઘેરથી લક્ષ્મી થાય અલોપરે. સંખી ૯
 સુખ દુઃખ વેડી સંપ સદા ને સાચવોરે,
 સર્વ મનોરથ થશે તમારા સિદ્ધરે;
 ખાઈ જળ તે દુધ થએલું દેખશેરે,
 સંપ થકી નિશ્ચે મળશે નવ નીધરે. સંખી ૧૦
 કુટુંબમાં ને કૂટ પડે કોઈ સમેરે,
 ક્લેશ વધારી શત્રુ જમાવે કાંપરે;
 પથ્થરમાં જેમ ફાટ પડેલી જોઈનેરે,
 નિર્બળ છે પણ વચમાં ઉગે લાંપરે. સંખી ૧૧
 કિલ્લામાં ને લગાર ફાટ પડે કહીરે,
 વડ કે પીપળા વચમાં ઊગે આડરે;
 ધીમે ધીમે ઊંડાં મૂળ ધરે તહીરે,
 વળતી કરે તે કિલ્લાનો વણસાડરે. સંખી ૧૨
 નેરાવરતું વતન દયાવીને વસેરે,
 જુગતી ને ને એવી હામે હામરે;
 મનાય તો સાચું આ મનમાં માનજેરે,
 તે છે શિખામણુ શુભ દલપતરામરે. સંખી ૧૩

ગરવી ૪૪ મી.

સાડી શીખામણુનો ગરખો.

“મૈયા ધનુષધારીનું ધ્યાન ધરોજે.”—એ રાગ.
 બાઈઓ સારી શિખામણુ સાંભળોજે,
 કદી ન કરો કુસંગાસંગજે;
 મહા સતીના મતમાં ભળોજે,
 રૂડો રાખો નીતિનો રંગજે. સારી ૧
 સદા સમજીને મન સ્વચ્છ રાખીએજે,
 સ્વચ્છ રાખો પોતાનું શરીરજે;
 ભગવત નામ મુખે ભાખીએજે,
 તરી પામીએ ભવજળ તીરજે. સારી ૨
 લંકે લૂટવાનો લોભ નવ લાવાએજે,
 સદા સચ્ચે સુશીળ સંતોષજે;
 નિજ ઘર એમ નભાવીએજે,
 રિદ્ધિ કારણુ ન રાખીએ રોપજે. સારી ૩
 સંપ સારમાં સાર સંસારમાં ને,
 સંપમાં છે સદા સુખવાસ ને;
 નહિ સંપ જ્યાં નર નારમાં ને,
 ત્યાંતો ત્રાહ ત્રાહનો હોય ત્રાસજે. સારી ૪
 સાથી હળી મળીને હેત રાખીએ ને,
 કદી કડવા ન ખોલોયે ખોલજે;
 દુઃખ પરધેર નવ દાખીએજે,
 જેમાંથી તૂટે પોતાનો તોલજે. સારી ૫
 પ્રેમે પતિવ્રતા વ્રત પાળીએ ને,
 પરતરતું ન રાખીએ પ્રીત ને;
 ટાપટીપતી ટેવ ટાળીએજે,
 રૂડી રાખીએ સાદી રીત ને. સારી ૬
 બહુ પરધર વદન નવ ખેસીએ ને,
 કોડે કરીએ પોતાનું શ્રામ ને;
 પાપ મારગે નવ પેશીએ ને,
 જેથી દરીએ નરકને દામજે. સારી ૭
 પોતે બ્રહ્મીએ ખોડીને બખારીએ ને,
 જ્ઞાને દષ્ટિએ શીખામણુ સાર ને;
 હોય દુર્લભ તેવ દખાવીએ ને,
 જેથી રીઝે જગતકમાર ને. સારી ૮
 વળો વિદ્યાની મોપડી વાંચીએજે,
 લગી વાળે વિવેક વિચારજે;

મૂરખ બાઈ એસી માંચીએ જો,
 ગપ મારી શુભાવે કાળજો. સારી૦ ૯
 બોધ લાગે બાળાને ઔષધથી જો,
 એવી વદીએ વિવેકની વાત જો;
 કહીએ ન કોઈને ક્રોધથી જો,
 સજ્જે શાંતિ સ્વરૂપ સાક્ષાત જો. સારી૦ ૧૦
 લેશ લાવો ન આળસ અંગમાં જો,
 ચાહી રાખો ત્યંચળતા ચિત્ત જો;
 અખંડ રહો ઉછરંગમાં જો,
 હૈયે ધ્વજો સરવતું હિત જો. સારી૦ ૧૧
 દીન દેખી દયા દીલ લાવજો જો,
 કદી કરશે ન કાળજું કઠોર જો;
 માણસોને દુઃખથી મુકાવજો જો,
 જાતે જેવું તમારું જોર જો. સારી૦ ૧૨
 પોતે સુધરીને બીજને સુધારજો જો,
 ડાહી થાવા દેજો જ્ઞાન દાનજો;
 સદ્ગુણથી શણગારજો જો,
 પાળે પીળે પ્રીતિ રસ પાન જો. સારી૦ ૧૩
 સાસુ સસરા તણી સેવા કરો જો,
 શીય નામીને માગો આશીય જો;
 કરજોડી કહેવું કૃપા કરો જો,
 એની આશિષે સુખ અહોશિજો. સારી૦ ૧૪
 ભંગ કરશે ન વેણુ ભરથારું જો,
 પ્રિય ગણજો જેવો નિજ પ્રાણ જો;
 સુખ પામશો સંસારનું જો,
 ધરે વિશ્વમાં વિવિધ વખાણ જો. સારી૦ ૧૫
 વૃદ્ધ સાથે વિવાદ ન કીજો જો,
 મોટા જનની રાખો મરજો જો;
 ખામી બતાવ્યે નવ ખીજો જો,
 પરહરીએ પોતાનો પ્રમાદ જો. સારી૦ ૧૬
 શુણુ ગાળે હરિના ગીતમાં જો,
 મોટા સમજ તેનો મહિમાય જો;
 ચોંટાડી રાખો ચિત્તમાં જો,
 જેને જરૂરે ન વીસરી જાયજો સારી૦ ૧૭
 જુઓ આદિલ ઈંદુ આકાશમાંજો,
 જુઓ તારા મંડળ તણું તેજ જો;
 દાસે તે કશી ન કચાશમાં જો,

એનો ઉપન કરનાર એજ જો. સારી૦ ૧૮
 જુઓ સાગર શૈલ સરિતા ગણી જો,
 જુઓ પૃથ્વીના પડનો પ્રભાવ જો;
 વાણી વિલાસ રાગ રાગણી જો,
 એવા બહુએ બનાવ્યા બનાવ જો. સારી૦ ૧૯
 એણે આપણાં શરીર સજ્જ આપીઆં જો,
 પ્રતિપાલન કરે છે રૂડી પેરજો;
 પાડ ન ગણે તે તો પાપીઆં જો,
 એ તો અજ્ઞાનનું અધર જો. સારી૦ ૨૦
 નથી અળગો રહ્યા કરી એટલું જો,
 સ્નેહે લે છે સદૈવ સંભાળ જો;
 કહો એ તો કામ છે કેટલું જો ?
 દુઃખ છેદે છે દીનદયાળ જો. સારી૦ ૨૧
 એની આત્મા ઉલ્લંઘી આપણે જો,
 યુદ્ધી ચાલ્યાં સ્વચ્છંદી ચાલ જો;
 દોષ ન ગયા દીલ ડા'પણે જો,
 કૃપા રાખે છે તોય કૃપાળ જો. સારી૦ ૨૨
 માટે ભજીએ તેને ભલી ભાતથી જો;
 એના જાણી અનેક ઉપકાર જો;
 પ્રારથના કરીએ પ્રભાતથી જો,
 પાપ કાપી પમાડે પાર જો. સારી૦ ૨૩
 પ્રભુ ચિંતા તમારી ચૂરશે જો,
 મન માન્યું દેશે મહાં સુખ જો;
 લાખ લાખ અભિલાખ પૂરશે જો,
 નહિ દેખો દારિદ્ર કે દુઃખ જો. સારી૦ ૨૪
 ધન ધાન્ય સન્માન શુભ પામશો જો,
 વળી વધશે પ્રજા પરિવાર જો;
 વિધન વિવિધનાં વામશો જો,
 અતે કરશે ધર્મિય ઉદ્ધાર જો. સારી૦ ૨૫
 કોડે કરશે જો ભજન કૃપાળનું જો,
 તજી તુચ્છ સ્વભાવ તતખેવ જો;
 સ્વર્ગનું સુખ સદાકાળનું જો,
 દેશે દલપતરામનો દેવ જો. સારી૦ ૨૬

ગરવી ૪૬ મી.

પંખીઓના સ પત્ની ગરબી.

“માઈ સોનાનું છે બેહુરે, છેલ છખીલા છોગાળા”-એ રાગ.
 સખીને આ શોભે સારારે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 બહુ ટોળે મળી વસનારાંરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૧
 કેવાં કલ્લોલ કરેછેરે ? પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 સ્વર મધુર મધુર ઉચરેછેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૨
 પરિપૂર્ણ પરસ્પર પ્રીતેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 રહે હળી મળી રૂડી રીતેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૩
 ક્ષેપે છે દિલનાં ડાહ્યારે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 શુણ્વતાં ભલાં ગણ્યાંરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૪
 કેવાં લાયક છે ? નથી લડતાંરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 નથી એક બીજાને નડતાંરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૫
 તેથી પોતે સુખ પામેછેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 બુદ્ધિ તેને હરખ જામેછેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૬
 મેં દૂર રહીને દીકારે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 મારા મનમાં લાગ્યાં મીઠારે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૭
 છે જોતાં જનનાવર જાનેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 પશુ સંપો વસે ભલ્લીભાતેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૮
 તેથી લેશ શિખામણુ લઈએરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 એમ હળીમળી સરવે રહીએરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૯
 ત્રિભુવનનો રાગ રીઝેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 પરલોકે પશુ સુખ લીજેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૧૦
 છતમાં થોડા દિન છઠ્ઠએરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 લડીને શિદ અપજશ લઈએરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૧૧
 આ કથન કહ્યાં શુભ કામેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 દીધી શિક્ષા દલપતરામેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૧૨

ગરવી ૪૬ મી.

શિખામણુ ન લાગવા વિષે.

“સુંદરબાઈ આલ્યાં સાસરીએ.”-એ રાગ.

તે સુણ્યા પછી નહિ સંભારે,
 કાંતો ધરથી મન નવ ધારે, બહેન;
 તેને શિખામણુ શી દઈએ ?
 જેના હવમાં જોત નથી જાગે,
 બહુ દરેનાં જોષ ન લાગે, બહેન; તેને ૨

૨ માનુસથી ખીંટ દલથી જનના પ્રાણી. જનનાવર.

જેનો જાતિસ્વભાવ જુદો જણો,
 આશા સુધર્માની ન આણો, બહેન; તેને ૩
 બગલાને હંસ વિષે વાસે,
 પણ બગલો હંસ ન થાશે, બહેન; તેને ૪
 સો મણુ સાથુ દેહે દેશું,
 ગર્ધવની ગાય બને શું? બહેન; તેને ૫
 પથરા પાણીમાં નિત્ય ન્હાયે,
 પણ ભીંતર નવ ભીંજાયે, બહેન; તેને ૬
 કાળો કાળજી જેવી ને ચીજે,
 તેને રંગ ન જોસે બીજે, બહેન; તેને ૭
 જેનું ચાળણું સરખું ચિત દરશે,
 તઈ સાર અસાર સંધરશે, બહેન; તેને ૮
 પલળે ચીંકણી માટી પહેલી,
 વળી સુકાય વહેલી વહેલી, બહેન; તેને ૯
 જેને દેતાં શિખામણુ શિર પાકે,
 દલપત પણ દેતાં થાકે, બહેન; તેને ૧૦

ગરવી ૪૭ મી.

કુપાત્ર વિષે.

“આજ એકાદશી એકાદશની.”-એ રાગ.

શું કરીયે ? અલશું કરીયે; કદોહ ૦
 કુપાત્રને શું કરીયે ? રેક.
 જેને સદા વદવાડન વદાલી,
 દેખી તેને દુરથી ડરીએ. કદોહ ૦ ૧
 કાળજે એ રહે જેને કાળું,
 એથી તો નાસીને ઉગરીએ. કદોહ ૦ ૨
 વિપદર સામે મજે ને વારે,
 બડકી પાછાં પગલાં ભરીએ. કદોહ ૦ ૩
 શરમાય નહિ એવા નિર્લજ સાથે,
 એકે વચન નહિ ઉચરીએ. કદોહ ૦ ૪
 વાદ એવા વન સાથે જે વરીયે,
 આપણે એના જેવા દરીએ. કદોહ ૦ ૫
 કોષ ચરે એવાં કથન કરે તોય,

દલપતરામ કહે દુર્ગમના,
પાડોશને પણ પગદસીએ.

ક્રોડી ૭૦ ૮

માગ ૩ જો.

ઉપદેશ વિષે.

ગરવો ૪૮ મો.

નીતિ વિષે.

“ઓધવજી સદેશો હરેને શ્યામને.”—એ રાગ.

પ્રીતિં તો રાજો નીતીની શીતમાં,
નીતિથી છતી લેશો સંસાર ને;
નીતિથી ભીતી તો સર્વ બાંગરો,
દરજા કરશે જગત તણો દરતારને. પ્રીતિં ૨
નીતિથી નરનારી શોભે સર્વયા,
સાચી સારો નીતિનો મણુગારને;
નરનમુ પાગી નીતિ ને રાજે નદી,
અચની ઉપર પિક્ક ! એનો અવતારને. પ્રીતિં ૨
નીતીથી ઉપને નદિ પીડા અંગમાં,
દિગ્દિતા સ્વપ્નામાં નવ દેખાય ને;
નીતિ અધિક વધારે જગમાં આપર,
નીતિધરને દસી ન રહે રાખને. પ્રીતિં ૩
નીતિ તો નરનારીનું શુભ નાક છે,
નકદાં ભણો ને જન નીતી હોનને;
નીતી વિષુ સદ્યજી એકે શોભે નહી,
દાખુ તેને લાગે છે દિન દિનને. પ્રીતિં ૪
કરે અનીતિ એનું નામ અધર્મ છે,
અનીતિથી તો પૂરણ ઉપને પાપને;
પરે નરકના કુટે જઈ પરલોકમાં,
આ ભવમાં પણ તન ઉપને પરિતાપને. પ્રીતિં ૫
કપટ કરી ને માલ પચાવે પારકો,
દે વદનેથી અસત્ય બોલે વેણને;
આપ સવારય સાધે ને અન્યાયથી.
એનું નામ અનીતિ અનિ દુખદેણને. પ્રીતિં ૬

અયોગ્ય કામ કરે ને પણ નીતિ નહી;
ફૂલજીવ ધઈ દોષ રાજે ફૂલને;
બાળે લલને વાટે નાણું વાવરે,
પાળે નદી કરીને વચન કબૂલને. પ્રીતિં ૭
આજી ન રાજે કોઈની અભિમાનથી,
બોલે બેઝરમી મુખ દલકા બોલને;
એવાં એવાં કામ અનીતિ એજ છે,
તે કરનારાનો ન રહે કાંઈ તોલને. પ્રીતિં ૮
પશુ પંખીના પંડ વિષે પણ પ્રાણુ છે,
જન જનિમાં નીતિ વિશેષ બાણુને;
ને જનમાં નીતિની શીત ન જોઈએ,
તે તો પશુ પંખી પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુને. પ્રીતિં ૯
લેવડ દેવર લાખો ખનની થાય છે,
એ રાને છે નીતિનો આધારને;
નરનારીમાં ને નીતિ નવ દેખ તો,
વિશ્વ વિષે કાંઈ ચાલે નદિ વ્યવહારને. પ્રીતિં ૧૦
નીતિ તો સિર સાટે સાચવોયે સદા,
જીવ જતાં પણ નીતિ ન તણે લેશને;
મોંઘા માલ ધણી નીતિ મોંઘી ધણી,
હેન ધરીને કરીયે જતન હમેશને. પ્રીતિં ૧૧
આ શિખામણુ અંતરમાં છોડારીને,
કપટ તણ કરશે નીતિથી કામને;
સર્વ મનોરથ સફળ થશે સંસારમાં,
દિલથી આશીષ દે છે દલપતરામને. પ્રીતિં ૧૨

ગરવો ૪૯ મો.

વચન વિવેકની ગરબી.

“મારી બાચરાજી બાધરે, જવના જવારા વાવિયાને.”—એ રાગ.
બોલો બોલો મારી બાધરે, અંધન નથાય જેમ બોલતાંને;
બોલો બોલો મારી બાધરે, છોડિયાંની પેઢેરજે છોલતાંને. ૧
બોલો બોલો મારી બાધરે, બાળકની રીતે નહિ બોલવુંને;
બોલો બોલો મારી બાધરે, ખાંતે વચન ખરું બોલવુંને. ૨
બોલો બોલો મારી બાધરે, બોલ્યાના દામ બહુ બેસશેને;
બોલો બોલો મારી બાધરે, બોલીમાં મૂલ પાડ પેસશેને ૩
બોલો બોલો મારી બાધરે, બોલી બલ્યામાં શુણુ બેસ છેને
બોલો બોલો મારી બાધરે, બોલવામાં શુદ્ધિ વિશેષ છેને. ૪

બોલો બોલો મારી આધરે, બોલ તો સદાયકારી આણુછેને; હારે તેની કિંમત ખરી જાણાય તારેરે. કોથ કાળો ૮
 બોલો બોલો મારી આધરે, બોલ ખરા મૂખ કેરો આણુછેને; હારે તેમ માણુસને કોથ બ્યારે થારે, .
 બોલો બોલો મારી આધરે, બીક મટી જાય દીક બોલથીને, હારે તેનો બાર તોય તે સમે જાણારેરે. કોથ કાળો ૯
 બોલો બોલો મારી આધરે, બોલવું તે તાત જાત તોલથીને. હારે જેમાં દીસે ગંભીરતાઈ જેવી,
 બોલો બોલો મારી આધરે, બોલથી તો જાત માત જાણીએને; હારે એની કિંમત અધિક જાણી એવીરે. કોથ કાળો ૧૦
 બોલો બોલો મારી આધરે, બોલથી વિવેકતા વખાણીએને; હારે કોથ જાણી જમણુર કેરે આરે,
 બોલો બોલો મારી આધરે, બોલવાનો જોગ આજ છે જડોયો. હારે જશે નરકમાં કોથ કરનારેરે. કોથ કાળો ૧૧
 બોલો બોલો મારી આધરે, પાપ તણો બોલ મેલો પડ્યો. હારે કોથ કરશે નહી કોઈ કામે; .
 બોલો બોલો મારી આધરે, મહેતો પડ્યું વેણુ અભિમાનનું જો; હારે દીધો ઉપદેશ દક્ષપત્રમારેરે. કોથ કાળો ૧૨
 બોલો બોલો મારી આધરે, જેણવી ભજન ભગવાનનું જો. ૯
 બોલો બોલો મારી આધરે, ઉપજે અધિક હેત અંતરેને; .
 બોલો બોલો મારી આધરે, પાપ ન રહી શકે પટંતરેને. ૧૦
 બોલો બોલો મારી આધરે, બોલ છે ધરાણું રૂઝ ધારનું જો; .
 બોલો બોલો મારી આધરે, ભાતું વળી છે ભવવારનું જો. ૧૧
 બોલો બોલો મારી આધરે, દીક નહિ બોલી બોલો કામને જો; .
 બોલો બોલો મારી આધરે, દોષ નહિ દક્ષપત્રમારેને. ૧૨

ગરવી ૫૦ મી.

કોથ વિષે.

“હારે દાણુ માગેરે દાણુ માગે.”—એ રાગ.

હારે કોથ કાળોરે કોથ કાળો.
 હારે બહુ સમજને કોથનું મોં આગેરે; કોથ કાળો-ટેક.
 હારે કોથે ન કર્યાનું કામ તે ધારો,
 હારે પછી ધરતાવો પેટ ભરી થારોરે. કોથ કાળો ૧
 હારે કોથ પાપ રૂપ એર છે પ્રમાણુ,
 હારે કોથ છરવે તે જન મોહું જાણારે. કોથ કાળો ૨
 હારે કોથ ભોરિંગ ભયંકર ભાસે,
 હારે કોથ વાલામાં વેર વડું વાસેરે. કોથ કાળો ૩
 હારે જેની કાયામાં કોથ ધણો વ્યાપે,
 હારે એની અપ્રય તો ઉડી જાય આપેરે. કોથ કાળો ૪
 હારે દોષ માણુસ મહા ભણું મજનું,
 હારે દીસે કોથી થાય ત્યારે તે દિવાનુંરે. કોથ કાળો ૫
 હારે વર વાઘ કપિ રીંછ દોષ કેવું?
 હારે કોથવાણુ જાણાય જન એવુંરે. કોથ કાળો ૬
 હારે કોથ ભડકો છે આગ કેરો ભારી;
 હારે તેથી એતીને ચાલને વિચારીરે. કોથ કાળો ૭
 હારે સોનુ તાપમાં સપાવી જોઈએ જ્યારે,

ગરવી ૫૧ મી.

સત્યથી સંસાર નભે છે તે વિષે.

“છાનો રહે સુખ, વીરા છાનો રહે સુખ.”—એ રાગ.
 નભે સત્યે સંસાર, નભે સત્યે સંસાર;
 સસ જાય તો પૃથ્વી થાય પ્રસેકાર. નભે-૦-ટેક.
 સાગરના પાણીને આંધણી નથી પાળ;
 હદ છાંડીને ન જાય જુઓ કોઈ કાળ. નભે-૦ ૧
 નિયમ પ્રમાણુ કાઢીને તારે તીર;
 કચ્છર ન દરે કહો તો ઉનારે તીર. નભે-૦ ૨
 સરજ તારા અંધા રણા છે નિરાધાર;
 નિયમ પોતાનો તને નહી કોઈ વાર. નભે-૦ ૩
 નિયમ પ્રમાણુ દિવસને રાત થાય;
 નિયમ પ્રમાણુ ઋતુ આવે એને જાગ. નભે-૦ ૪
 કુવ માછલી તો રાખે કુવ સામી ચાંચ;
 તે નિયમ તને નહી, લાખ આપો લાંચ. નભે-૦ ૫
 હાશ તો ખરાશ રાખે, સાદર ખોડાશ;
 જે કાળો તોય તેના સસનો ન નાશ. નભે-૦ ૬
 માણુસ જો સસ નને, નને એક ટેક;
 તો વેવાર જાય, કટ ઉપજે એનેક. નભે-૦ ૭
 ચોટ ચુકે તો ગણાય કેમ રામચાંદુ?
 સત્ય ચુકે માનથી તો માનથી ન જાણુ. નભે-૦ ૮
 જગતમાં જે અસંખ્ય કરી ગર દોષ;
 પછી પશુ આદિ પ્રાણી કેમ હવે કોઈ? નભે-૦ ૯
 સ્વારથને માટે જે અસસ બોલે સર;
 તો વરર આવે પ્રસેકાર કેરે ધર. નભે-૦ ૧૦
 રેણુ રેણુ તોઈરી ને કાંઈ ના જાય;
 સત્ય જેનું હોં છાની સંસારમાં જાણુ. નભે-૦ ૧૧

ખળનામાં ધન રહે, ખેતરમાં ધાન;
 સત્યને આધારે નહિ તો થાય તે વેરાન. નમે૦ ૧૨
 બોલવા કે માલવા નિયમ ન જણાય;
 જડ વસ્તુથી તે જન નહવે ગણાય. નમે૦ ૧૩
 સર્વ લોક સત્યવાદી યત્ને હામો હામ;
 દેવ પાસે એમ માગે દલપતરામ. નમે૦ ૧૪

ગરવી ૫૨ મી.

ઉઘોગ કરે તો ઇશ્વર સહાય થાય.

“ઓ વાંસલડી, વેરણુ યદ્ય લાગી તું મનની
 નારને.”—એ રાગ.

ઉઘોગ કરો, બની શકે તે કામ તમેજ બનાવો;
 જનથી ન બને, બલે તમે તે ભગવતનેજ બળાવો.—ટેક
 જે જશર છે એવું જાણે, તો તે કરી દેશે તે ઠાણે;
 નહિ તો નહિ અરણુ ઉર આણે; ઉઘોગ કરો૦ ૬
 વૃગડાં તો લોહા ધોધ લેશે, પણ છાપડું કેમ ધોધ એ કહેશે;
 તો ધણી જગતનો ધોધ દેશે; ઉઘોગ કરો૦ ૨
 સરોવર સરિતા ઇશ્વર ભરશે, પાણીયારાં ભરવા નહિ ફરશે
 તે તો જાણે છે જે જન કરશે; ઉઘોગ કરો૦ ૫
 જે માણસ ખેડ કરી વાવે, તો ઇશ્વર તેમાં ઉપજાવે;
 પણ લણવા તો તે નહિ આવે; ઉઘોગ કરો૦ ૪
 પ્રભુએ રસ કસ મૂક્યા પાસે, પણ રસોષ કરશો તો યાઉશે
 નવ રહેવું ઇશ્વરની આશે; ઉઘોગ કરો૦
 જે તરને પગ ન રચ્યા જવા, તેને લાંબ મળે પીવાખાવ
 એવા પગવાળાના નહિ દાવા; ઉઘોગ કરો૦
 તમે સૌ જન સંપીને ચાલો, જૂદા જૂદા ધંધા ઝાલો;
 ચિજ એક ખોળને કરી આલો; ઉઘોગ કરો૦ ૭
 કાઈ સર્વેની સભાળ કરો, તે હાલ ધરી હાકાર કરો;
 કાઈ વેપારી વસ્તુ સંઘરો; ઉઘોગ કરો૦ ૮
 જે કામ મનુષ્યને શિર થાપે, તે કદી ન ઇશ્વર કરી આપે
 ક્યમ ન્યાયી યત્ને નિયમ કાપે? ઉઘોગ કરો૦ ૯
 જે ઇશ્વર એવું કામ કરે, તો શિદ જનજનની ગરબ ધરે;
 સૌ કંકડ યદ્ય છટાળ કરે; ઉઘોગ કરો૦ ૧૦

* વરસો વરસ છાપડું ધોધને સાફ કરવું નેહ્યો,
 પણ તે કામ માણસથી બની શકે તેવું નથી; માટે ઇ-
 શ્વર વરસાદ કરીને છાપડાં ધોધને સાફ કરી આપે છે.

માટે પ્રથમ ગરબ જનની જાણો, એવી ઇશ્વર ઇચ્છા ઉર આણો
 સજી ઉલટું કદી નહિ કુખ માણો; ઉઘોગ કરો૦ ૧૧
 જનને જઈ રહે નિર્જન હામે, તો તે પીડા પૂરી પામે;
 નહિ ભોળાશો જૂઠું ભામે; ઉઘોગ કરો૦ ૧૨
 પ્રભુ ભક્તિ કરે જનને ભાવે, તો ઇશ્વર એવો જોગ લાવે;
 કામ કરવા માણસ મળી આવે; ઉઘોગ કરો૦ ૧૩
 જન જાતે ગોરા ને કાળા, રહે એક ખીમના ઓશિયાળા;
 એવા વિચાર વિશ્વેશ્વરશાળા; ઉઘોગ કરો૦ ૧૪
 ઇશ્વર નહિ શીવે અંગરણુ, નહિ રચી દે જે જોઈ ઉરણુ
 એ તો માણસને કરવા સરણુ; ઉઘોગ કરો૦ ૧૫
 જે કામ જેને પ્રભુ સોંપે છે, તેનેજ તેતો કરવા દે છે;
 એવો ઇનસાફી ઇશ્વર એ છે; ઉઘોગ કરો૦ ૧૬
 પ્રભુ નામ છે ચિતામણિ જેવું, મુખ ખેતરમાં તો તુલસેવુ છે
 પ્રભુ નામ ન કામ કરે એવું; ઉઘોગ કરો૦ ૧
 શિશુને માતા તેડી ફરશે, પણ મોટો તેવી હક કરશે;
 બિચે રૂએ તે મા નહિ મન ધરશે; ઉઘોગ કરો૦ ૧૮
 એની મરણથી ઉલટું માગે, તો નહિ તેનો પતો લાગે;
 ઇશ્વર નિજ નિયમ નહી લાગે; ઉઘોગ કરો૦ ૧
 લોહા સૌ ઉઘોગે લાગો, શુંભ સહાયતા પ્રભુની માગો;
 દલપત કહે તન આજસ ત્યાગો; ઉઘોગ કરો૦ ૨૦

ગરવી ૫૩ મી.

આજસ વિષ.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

ઓ આજસડી, શા માટે તું બંધીવાન બનાવે?
 ઉશદ વણુ વાંકે, કામ ચુકાવી તું તુકશાન કરાવે?—ટેક.
 ૧ ધમ કરતાં કોષ અટકાવે, તો તેપર દાઝ દિલે આવે;
 પણ તુંજપર તો બળ નર ફાવે; ઓ આજસડી૦
 જે રાય હુકમે જેસી રહીએ, તણ ઉધમ તુકશાની સહીએ;
 તો તે રાજ બુલમી કહીએ; ઓ આજસડી૦ ૨
 તે કર જેના કબજે કીધા, જાણે બંધનથી બાંધી લીધા;
 તેણે તરત ઉઘોગ તણ દીધા; ઓ આજસડી૦ ૩
 તુંજ વશ ન શકે ડગ એકમરી, જાણે હોય ચરણમાં હેડધરી;
 તું જોરાવર બુલમીજ ખરી; ઓ આજસડી૦ ૪
 તું વાંચતાં વારી રાખે, જાણે તે પાટા બાંધ્યા આખે;
 તે પુસ્તક તરત તણ નાખે; ઓ આજસડી૦ ૫
 નથી દેતી તું બંધુતર બાણવા, મંદીદેતી શુભપ્રભુના ગણવા;

નથી દેતી લાભ અધિક લાણવા; ઓ આળસડીં ૬
 નથી દેતી જરજે જશ રળવા, નથી દેતી મિત્રોને મળવા,
 નથી દેતી શિખામણ સાંભળવા; ઓ આળસડીં ૭
 તું દરિદ્રતા દેનારી છે, કાયાને અવગુણકારી છે,
 તું નિચે બહુજ નકારી છે; ઓ આળસડીં ૮
 અમેદિલમાં બહુજુલથી ડરીએ, તનેસ્વપ્ને પણુનહિ સંધરીએ
 દુશ્મન ગણી દૂર સદા કરીએ; ઓ આળસડીં ૯
 હળવે હળવે તુજ જડ જામે, પછી તો વિસ્તાર પુરો પામે,
 દોડી રોગ સમી દક્ષપતરામે; ઓ આળસડીં ૧૦

ગરવો ૫૪ મી.

શીખામણના સારની ગરબી.

“પૂજું ગણપતિના પાય, પ્રજું અબિક્કાની
 પાવડીરે.”—એ રાગ.

ભજું ભાવે ભગવાન, પુરા પ્રેમે પાયે પડુરે;
 માયું ગુણ તજું ગુમાન, ઘાટ ઘટમાં ઘણા ઘડુરે. ૧
 આપો અવિચળ અપાર, વાણી વિમળા વિવેકનીરે;
 કંઈ કવિતા શ્રીકાર, ઉપયોગી અનેકનીરે. ૨
 બહુ નીતિનો બોધ, વિવિધ વાતે તેમાં વસેરે;
 સર્વ સારાંશ શોધ, હામ હામે તેમાં હમેરે. ૩
 દધને સારાં દર્શાંત, કથન કેવાં કેવાં કંડુરે;
 ભાંગે સાંભળતાં ભ્રાંત, બોધ લાગે બહુ બહુરે. ૪
 અતિ ઉરમાં આનંદ, વધે વચનો તે વાંચનારે;
 ચિતે ચાતુર્ય ચંદ, હમે સદગુણો તે સાંચતારે. ૫
 સર્વ સાર તણો સાર, પ્રથમ ભક્તિ પરમેશનીરે;
 કરો કાષ્ઠનો ઉપકાર. હાંશે મૂડી હમેશનીરે. ૬
 જ્ઞાની પાસેથી જ્ઞાન, મન રાખીને મેળવોરે;
 દોષ છેદી નિદાન, કુટિલ જુદિને કેળવોરે. ૭
 બાણો બૂઝ મંત્ર જંત્ર, બ્રમ બાગોને બૂતનારે;
 તેમ દુઃખકાના તંત્ર, તે તો બાણો સૌ વતનારે. ૮
 બાળી કમળી કમ્પા, બોળા થકને ન બૂલસોરે;
 નદિનો માંડ ગમ્પાઈ, દીલ ડડાપણથી ડુલસોરે; ૯
 દેએ દુષ્ટિયાંને દાન, પુણ્ય તેથી પ્રમાણજોરે;
 જેને પુણ્ય ખાતખાત, દાનખાત તે ન જાણજોરે. ૧૦
 વિદ્યા, વ્રદિને ધન, આપ આશ્રય તો આપજોરે;
 રીડે રાગભિરામ, મધ ડીનીં મપજોરે. ૧૧

દેહ ઉત્તમ આ કામ, દેવે દીપો રળિયામણોરે;
 દે છે દક્ષપતરામ, સદા સારી શિખામણોરે. ૧૨

ગરવો ૫૫ મી.

શીખામણના સારની ગરબી બીજી.

“પ્રથમ પાર્વતીના પુત્રને પાયે નમુંરે લોલ.”—એરા
 વડો વિવેકની વાત, કંઈ વ્યાકર્ણીરે લોલ;
 બાણો શોભે જન જાત, ચોખો ધ્યાનથીરે લોલ. ૧
 ચોખી નહોય જેની ચાલ, તેને તો તજોરે લોલ;
 પ્રભુ પ્રાણી પ્રતિપાળ, ભાવથી ભજોરે લોલ. ૨
 કાષ્ઠથી કદાપિ ક્લેશ, નવ કીછજોરે લોલ;
 દયા લાવી વિશેષ, દાન દીછજોરે લોલ. ૩
 સર્વજું સદા કલ્યાણ, ઉર ધ્રુવીજોરે લોલ;
 પોતાનાજ જેવા પ્રાણ, સૌના પ્રીતિજોરે લોલ. ૪
 સદા રાખીને સતો, સીધાં સંચરોરે લોલ;
 દુનિયામાં દેખી દોષ, દીલમાં ડરોરે લોલ. ૫
 સર્વ પ્રાણીને સદાય, અભય આપજોરે લોલ;
 કષ્ટ કાષ્ઠનાં કપાય, તો તે કાપજોરે લોલ. ૬
 રૂડા માણસોની રીત, હદે રાખજોરે લોલ;
 નમ્રતાથી નિલ નિલ, ભાયા ભાખજોરે લોલ. ૭
 સારા સંગનો ઉમંગ, ઝટ જોડજોરે લોલ;
 શક માણસોનો સંગ, છેડ છોડજોરે લોલ. ૮
 વધે લોલ વિશે લાજ, જર નેહથીરે લોલ;
 કરો એવાં એવાં કાજ, સદા એદથીરે લોલ. ૯
 ચોરી કાષ્ટ કરી ચીજ, નવ કીછજોરે લોલ;
 પડે સર્વને પતીજ, તેમ કીછજોરે લોલ. ૧૦
 બકાઈના બહુ બોલ, નવ બોલીજોરે લોલ;
 તેથી તરત થાપ તોલ, પોત બોલીજોરે લોલ. ૧૧
 તજો તન મને તમામ, તુજ દેવને લોલ;
 ભજો દક્ષપતરામ, નજા દેવને લોલ. ૧૨

ગરવો ૫૬ મી.

પદોપકાર કરવાના ઉપદેશની ગરબી.

“મયા ધનુષ્યકારં નું આન પદોત્તે.”—એ રાગ.
 આઈ ૫૨ ઉપકાર કર પ્રાણીયા જે,
 દેવે દીપા સ દેહજોરે;

જેના મરમ તે ન જાણ્યાં જો,
 ધર્મો નાણામાં નિશ્ચય નેહજો. પરઉપકાર ૧
 ધણી લીધી વડાઈ લાખ લોકમાં જો,
 પામ્યો પુત્ર તથા પરિવારજો;
 ચાલ્યો મલપતો ચોકમાં જો,
 કીધો ન પરઉપકાર જો; પરઉપકાર ૨
 વળી ફેકટ કુલાતો તુ ક્યો જો,
 નાત જાતમાં મેળવ્યું નામ જો;
 ફૂડ કપડે પૈસો ક્યો જો,
 કહે એ તે શું આવશે કામજો? પરઉપકાર ૩
 જો તું જીવ જાતી કામ કામની જો,
 કાંઈ કરે મનુષ્યનું કામ જો;
 કાયા તારી શા કામની જો?
 તારા ઉરમાં વિચાર તુ આમજો. પરઉપકાર ૪
 ઝાઝાં ઝાડી તણાં દેખ ઝાડવાં જો,
 આપે ફળ ફુલ કે કોઈ કાંઈ જો;
 માણસનાં કષ્ટ મટાડવાં જો,
 એવો પોતે ભણ્યા દીસે પાકજો. પરઉપકાર ૫
 પેપ પથરા પણ પરકારજો,
 ચણતરમાં આપ ચણાય જો;
 વારે વારે જાઉં વારજો જો,
 જન ઉપયોગી જે જણાય જો. પરઉપકાર ૬
 વળી ફૂવા તળાવને વાવડી જો,
 નદી આપે છે નિર્મળ નીરજો;
 એવી ન રીત જેને આવડી જો,
 દેખી તેને થઈએ દિલગીરજો. પરઉપકાર ૭
 ધર્મો ધરણીમાં દેહ તે ન ધાર્યો જો,
 વ્યર્થ ભાલ્યો ભૂમિ શીર ભાર જો;
 હાથે ચડ્યો હીરો હાર્યો જો,
 કવિકાવિદ કરે ધિકાર જો. પરઉપકાર ૮
 એજ માટે માઈ કહું માનીને જો,
 કર સંકિત પ્રમાણે શુભ કામજો;
 ગમશે તારા રંગ માનીને જો,
 નવા જુગમાં રંગ તાઈ નામજો. પરઉપકાર ૯
 એજ માટે મનુષ્ય અવતાર છે જો,
 લાભ પામે ન જાણીશ લેશ જો;
 સંસારમાં એજ સાર છે જો.

એમ હૈશમાં જાણી હમેશ જો. પરઉપકાર ૧૦
 પરસોકમાં પણ સુખ પામીએ જો,
 નર્સો સંકિતો નાથ કરે સ્નેહ જો;
 આપણને અંતરજમીએ જો,
 દીધો એજ માટે જન દેહજો. પરઉપકાર ૧૧
 પણ પેટ ભરી તુ પોઠી રહો જો,
 મનમાની તેં માણી મોજ જો;
 વ્યવહારના પૂરમાં વહો જો,
 બહુ લીધો બડાઇતો બોજજો. પરઉપકાર ૧૨
 કામ પરઉપકારી ગયા કરીજો,
 એવા સજ્જનોને સમારજો;
 ધરા ઉપર નામના ધરીજો,
 ધન્ય ધન્ય એના અવતારજો! પરઉપકાર ૧૩
 ભાણી ભૂખ્યાને ભોજન આપીએ જો,
 દુધએ વિધા આદીકતું દાનજો;
 કષ્ટ એમ જનતાં કાપીએ જો,
 મન રાખી સદા મહેરબાનજો. પરઉપકાર ૧૪
 જન રોગીના રોગ મટાડીએ જો,
 કરી ઓસડ ઉપાય અનેક જો;
 ગમરાટ મનના ઘટાડીએ જો,
 ઉર ધારી ધરમની ટેક જો. પરઉપકાર ૧૫
 કાળ કાલ્યો નકામો કેટલો જો?
 ક્યો શાં શાં વિચારી જુઓ કામજો?
 ઉત્તમ ઉપદેશ એટલો જો,
 દેહે દીન દીન દલપતરામજો. પરઉપકાર ૧૬

ગરવી ૫૭ મી.

સ્વદેશ ઉપર મમતા રાખવા વિષે.

“ઓધવજી સદેશો કહેજો સ્થામને.”-એ રાગ.

સ્વદેશની મમતા મનથી નવ મૂકીએ,
 સોએ સો કદિ સંકટ આવે શિપજો;
 ચુરા થઈ પડીયે પણ ચિત નવ ચુકીએ,
 સ્વદેશનું શુભ ચિંતવ્યો દિન નીશજો. સ્વદેશની ૧
 જને જાતિનો દેહ ધર્મો જે દેશમાં,
 તે ભૂમિને ગણીયે માતા તુલ્યજો;
 હેડે ધર્મો હેત વિરોધ હમેશમાં,
 ઉત્તમ ગણીયે અતર માંદિ અમૂલ્યજો. ૨૫૦ ૨

સદૈવ કરીએ જતન સ્વદેશ સુધારવા,
 કામ પડે તો કરીએ તન કુરખાનજો;
 વર્ણો શ્રમ કરીએ ત્યાં ઉદ્યોગ વધારવા,
 સ્વદેશ તરતો કરવા ધરોંએ તાનજો. ૨૧૦ ૩
 સ્વદેશના રાજનું સાદું ઇચ્છીએ,
 પવિત્ર તે તો પ્રજા તણો છે ધર્મ જો;
 પુરાણુ શાસ્ત્રો પાનાં પેખો પ્રીછીએ,
 રાજક્રોધ કરે તે કુત્સિત કર્મ જો. ૨૧૦ ૪
 દેશ તણ પરદેશ વિષે રજવા જવું,
 પણ બહુ ધરવો સ્વદેશ ઊપર પ્રેમજો;
 સ્વસ્થાનકથી દિલે ઉઘાસી નવ થવું,
 નિજ જનિતાથી હેત ન તણએ જેમજો. ૨૧૦ ૫
 મરણપથારી પર તો સૌ પ્રાણી મરે,
 કહોંએ તેની કાયા ગઈ નકામજો;
 જે કાયા કુરખાન સ્વદેશ લીધે કરે,
 નવ જીવ તેનાં રહ્યાં છે નિશ્ચય નામજો. ૨૧૦ ૬
 કહેવત એક પ્રસિદ્ધપણે કહેવાય છે,
 જનની જણુજે હરિજન દાતા શરજો;
 નહિતો વંઝા વિશ્વ વિષે વખણાય છે,
 અર્થ શુભાર્ણવ નહિ તું તનતું નરજો. ૨૧૦ ૭
 સંપ વધે સૌ જનને જેમ સ્વદેશમાં,
 એવા એવા કરીએ અધિક ઉપાયજો;
 કષ્ટ ન પામે કોઈ કુસંપ કલેશમાં,
 સંપી જંપીને સૌ સુખિયાં થાયજો. ૨૧૦ ૮
 પોતાના ટંદા પોતેજ પતાવજો,
 સમજી હો તો જશે ન કદી સરકારજો;
 પંચ જનો પાસે પંચાત કરાવજો,
 ખચીત નહિ તો યાશે ખુશ ખુવારજો. ૨૧૦ ૯
 સ્વદેશમાં જે કોઈ કુસંપ કરાવશે,
 નિશ્ચ જણો પાપી તેનું નામજો;
 અનેક જનને અતિ સંકટ ઉપજાવશે,
 દુર્ગત તેને કહે છે દક્ષપત્રરામજો. ૨૧૦ ૧૦

ગરવો ૬૮ મી.

શિક્ષસિધિનો ભરોંસો ન રાખવા વિષે.

“મદા દ્રાપ યથો તે કળા કામમાંને.”—એ રાગ

શિક્ષા સિધિનો ભરોંસો નહિ રાખવોજો;
 ચાહી દુનર કળાનો સ્વાદ ચાખવોજો. શિક્ષા ૦-૧૬.
 જવા જેસે ત્યારે જે તે રીતે જાય છે જો;
 અટકાવાનો ક્યાં એકે ઉપાય છે જો? શિક્ષા ૦ ૧
 ફરે છાયા તેમ ફરતી દેખાય છે જો;
 લક્ષ્મીનું નામ ચપળા લખાયછે જો. શિક્ષા ૦ ૨
 કવિ માધ વિપ્ર શ્રીમાળી ત્રીમાળનોજો;
 ભલો મિત્ર ભોજરાજ ભૂમિ પાળેનોજો. શિક્ષા ૦ ૩
 એને માથે પણુ આપદા આવી પડીજો;
 ધરખાર વેચવાની આવી ઘડીજો. શિક્ષા ૦ ૪
 પિતાએ મુક્યા રૂપૈયા અખજ રોકડાજો;
 દીકરા પાસે રહ્યા ન દશ દોકડાજો. શિક્ષા ૦ ૫
 દુનિયામાં એવા દાખરા દિસે ઘણાજો;
 મદા કષ્ટ વેડવામાં ન રહી મણાજો. શિક્ષા ૦ ૬
 કોણ જાણી શકે કાળ કેવો આવશેજો?
 હશે દુનર તો હરકત ઉઠાવશે જો. શિક્ષા ૦ ૭
 કંઈક શ્રીમતની સુંદરી જે શાણી છે જો;
 એતો જરર ઉઘોળી અતિ જાણીછેજો. શિક્ષા ૦ ૮
 ટાપટીપથી ગુચે છે કંઈક ટાપીઓજો;
 નથી લેશ માત્ર લોક ભાગ લોપિયેજો. શિક્ષા ૦ ૯
 કંઈક ચોપડીનાં જૂથ ગુચે જેઘનેજો;
 કામ આવડે ન એવું જોઈત કોઈનેજો. શિક્ષા ૦ ૧૦
 ધન હોય જો ઘણું ઘણીના ધાગમાંજો;
 નાણું ઉપજે તે આપે ધર્મ કામમાંજો. શિક્ષા ૦ ૧૧
 બાદઓ! સુરતમાં એક સારી બાદછેજો;
 મોટાં પુસ્તકો લખીને તે કમાઈ છેજો. શિક્ષા ૦ ૧૨
 ભરત ચીતર શીખો ને શીખો શીવવુંજો
 કાંઈ સુને નહિ તેતુ વ્યર્થ જીવવુંજો. શિક્ષા ૦ ૧૩
 વસ્ત્ર વેતરવા શીખવું વિવેકથીજો;
 નકો જાણજો એમાં નીચાપણું નથીજો. શિક્ષા ૦ ૧૪
 કંઈક રેઢિયો કાંને છે રૂડી રીતથીજો;
 ચતુરાઈ ચાખવેછે પોને પ્રીતથીજો. શિક્ષા ૦ ૧૫
 સાદું કામ આવડે તો શોભા સાંપડેજો;
 આપદા સમે ન આપદા એને નડેજો. શિક્ષા ૦ ૧૬
 વિને દિવસ આનંદમાં ઉઘોળીનેજો;
 નવરાતો મેજ નવ જેવો મેળોનોજો. શિક્ષા ૦ ૧૭

“જાનમમાંને.”

શિખામણુ કહી તે તમારા કામનીજે;
હદે રાખો વાત દલપતરામનીજે. રિધીં ૧૮

ગરબી ૫૯ મી.

વાદે વાદે ફૂલનાં કામ ન કરવા વિષે.

“સાંભળો સાહેલી.”—ઝો રાગ.

વીરા વાદ વદવાતી તૂને વાતોરે, વાદમાં સ્વાદ શેનો?

વાદે લાગી લાગી લોક આય લાતોરે. વાદમાં સ્વાદશેનો? ૧

વાદે વાદે કરે વરાં વિશેષેરે, વાદમાં ૦

નય દેવાળું કાઢીને વિદેશેરે. વાદમાં ૨

વાદે વાદે જો. આય ખુબ આણુંરે; વાદમાં ૦

આવે કુકામાં મોતતું ટાણુંરે. વાદમાં ૩

વાદે વાદે વેપાર ખુબ જોએરે; વાદમાં ૦

પછી વાસણને ધરચાર વેએરે. વાદમાં ૪

વાદે વાદે ઉતારે મોઠા વીમારે; વાદમાં ૦

પછી ધન જોઇને પડે ધીમારે. વાદમાં ૫

વાદે વાદે ચડવે વરઘોડારે; વાદમાં ૦

જર નય તે શીર પડે જોડારે વાદમાં ૬

વાદે વાદે ફૂલણુ ફૂલાણુરે; વાદમાં ૦

પછી ઝંડીયામાં ઝંપલાણુરે. વાદમાં ૭

વાદે વાદે ગાડીઓ દોડાવા લાગેરે; વાદમાં ૦

ધરી ભાગી પડે હાથ પગ ભાગેરે. વાદમાં ૮

વાદે વાદે ધર જીતું ચણાવેરે; વાદમાં ૦

પછી વેએ કે વાળમાં ફૂલાવેરે. વાદમાં ૯

માટે વાદે જો વદો તો વદો સારોરે; વાદમાં ૦

દલપતનાં વચન દિલ ધારોરે. વાદમાં ૧૦

ગરબી ૬૦ મી.

સાસંગ વિષે ગરબી.

“ધ્રાકરીયા ઉપરરે નોખત વાગે છે.”—ઝો રાગ.

સોખત તો સંછએરે સદા જન સારાની;

તનમનથી તછએરે, નચણી નકારાની. ૧

સારી સોખતથીરે, કે સારાં કહેવાશે;

નરસાને સજેરે, નકી બહુ નિંદાશે. ૨

સંગતિને રંગેરે, કે જો નવ રંગાઇએ;

તોપણ તે જોવારે, જગતમાં દેખાઇએ. ૩

હોય નિર્મળ હીરોરે, અધિક આપાવેશે;

ધાણી ધણી મેલીરે, ઉપર એને મેલો. ૪

ધાણીને રંગેરે, કે તે નહિ રંગાશે;

તોપણ તે જોવારે, મલિન બહુ દેખાશે. ૫

તેમ લ'પટ સંગેરે, કે લાંછન લાગે છે;

અપક્રીતિ એથીરે, જગતમાં જંગે છે. ૬

અતિ પાપી આગળરે, કે જોનાં નવ રહીએ;

કુળ ભૂષણુ કીર્તિરે, જગતમાં જો અહિયે. ૭

સોખતની અસરેરે, અધર્મી કંઈક થયા;

વ્યસની થઈ વળતીરે, કે આરે વાટ ગયા. ૮

ઘડપણમાં પૂરાંરે, પછી પસ્તાયા છે,

દુનિયાદારીમાંરે, દુખી દેખાયા છે. ૯

ચિતમાં આગળથીરે, ન ચાલ્યા ચેતીને;

પછી તો તે પામ્યારે, પુરી ફજેતીને. ૧૦

સુધરીને સારારે, થયા કંઈ સતસંગે;

રંગાણું અંતરેરે રૂડે નીતિરંગે. ૧૧

પૂરણુ જશ પ્રામ્યારે, જગતમાં પરિણામે;

વિધ વિધ વખણાતારે, દોઢા દલપતરામે. ૧૨

ગરબી ૬૧ મી.

જીવાનીના રસ્તા વિષે.

“હાલો હાલોને એક વાર, ચાલો ઉદેપુર

જઈએરે.”—ઝો રાગ.

ચાલો ચાલો મુસાફર ચેતી, જીવાનપુર જતાંરે;

નહિતો ફરી ફરી થાશે ફજેતી, જીવાનપુર જતાંરે. ૧

હવા એવી લાં આગળ આવે, જીવાનપુર જતાંરે;

મલાં ભલાને ભાન ભુલાવે, જીવાનપુર જતાંરે. ૨

આવે ઉન્મત્ત ગગા એવી, જીવાનપુર જતાંરે;

તરી ન શકાય તુંપડે તેવી, જીવાનપુર જતાંરે. ૩

વાટે દુર્ગમ ડુંગરા દીસે, જીવાનપુર જતાંરે.

એમાં અડચણ આવે અંતીશે, જીવાનપુર જતાંરે. ૪

ઝાઝી મોહની આવે ઝડી, જીવાનપુર જતાંરે;

રહે નિર્દય પ્રાણી અનાડી, જીવાનપુર જતાંરે. ૫

કામ કામ ફરે ચોર હંધારા, જીવાનપુર જતાંરે;

કાજે કૂડે લોહને લૂઠનારા, જીવાનપુર જતાંરે. ૬

માટે-શોષજો સોખત સારી, જીવાનપુર જતાંરે;

માટે ચાલજો જોઈ વિચારી, જીવાનપુર જતાંરે. ૭

જો અવજો પંથ ચડી જશો, જુવાનપુર જતાંરે;
 ખેદ પામીને ખતા ખાશો, જુવાનપુર જતાંરે. ૮
 ડરી ડરીને ડગલાં માંડો, જુવાનપુર જતાંરે;
 ઝાઝી છતનો છંછલુટ છોડો, જુવાનપુર જતાંરે. ૯
 અહીં આવ્યાં લાખેણો લાભ લેવા, જુવાનપુર જતાંરે;
 યશે લેવાના ઉલટા દેવા, જુવાનપુર જતાંરે. ૧૦
 રખે જો ગદ્ગદતમાં રહેશો, જુવાનપુર જતાંરે;
 પછી શેઠને જવાબ શો દેશો? જુવાનપુર જતાંરે. ૧૧
 લેખું પાછ પાછતું તે લેશે, જુવાનપુર જતાંરે;
 નહિ દેશો તો ખુબ દંડ દેશે, જુવાનપુર જતાંરે. ૧૨
 તજશે વિશ્વાસ તમારો, જુવાનપુર જતાંરે;
 નહિ આવે આપદનો આરો, જુવાનપુર જતાંરે. ૧૩
 પછી થાશે પુરો પસ્તાવો, જુવાનપુર જતાંરે;
 નહિ આવશે અવસર આવો, જુવાનપુર જતાંરે. ૧૪
 દિલ થિર રાખો દિન થોડો, જુવાનપુર જતાંરે;
 નથી કાઢવા જુગતો જોડો, જુવાનપુર જતાંરે. ૧૫
 જોતાં જોતાં દિવસ વડી જશે, જુવાનપુર જતાંરે;
 ઠંડાપુરઃ પાસે દેખાશે, જુવાનપુર જતાંરે. ૧૬
 પછિ થઈ જશે ડર થોડો, જુવાનપુર જતાંરે;
 માટે હવમાં હિંમત જોડો, જુવાનપુર જતાંરે. ૧૭
 પ્રભુને ભજે તે પાર પામે, જુવાનપુર જતાંરે;
 દીધી શિક્ષા દક્ષપતરામે, જુવાનપુર જતાંરે. ૧૮

ગરવી દર મી.

પ્રભુ ભજવા વિષે.

“મીઠાં ગોરસ લ્યો ગોરસ લ્યો.”—એ રાગ.

બાવથી પ્રભુ ભજે, પ્રભુ ભજે;
 હારે તમે તરફ કરવા તજેરે. બાવથી ૧
 હારે ત્યારે આવશે વેળા છેલી;
 ખીજે પ્રભુ વિના નથી એલીરે. બાવથી ૨
 હારે દોષ દેખીને દિલમાં ડરજે;
 કમ રૂંડાં વિચારીને કરજેરે. બાવથી ૩
 હારે દયા દિલમાં રાખજે દયાહી;
 એથી અતિ સુખ પામશે અગાહીરે. બાવથી ૪
 હારે હમે જહાં ન બોલશે જહાંથી;

૫ જુવાનપુર રહેર.

જહાંમાં મહા પાપ પ્રમાણીરે. બાવથી ૫
 હારે કાંઈ પારકાં સંકટ કામે;
 બાળી જુખ્યાને ભોજન આપોરે. બાવથી ૬
 હારે પાપ પુણ્યના દિશાખતું પાતું;
 નથી પ્રભુથી કાંઈ પણ છાતુંરે. બાવથી ૭
 હારે લેખુ આખી હનનરું લેશે;
 ફૂડાં ફૂડાં કરમ ફળ દેશેરે. બાવથી ૮
 હારે જુઓ કારવ પાંચ દેવાઈ
 બિડી ગયા થણા એવા એવાઈરે. બાવથી ૯
 હારે ગયા સંકટો મોટા થરા;
 ગયા પ્રવીણ પડિત પરાંરે. બાવથી ૧૦
 હારે ને ને લીસે છે, ને છે જવાતું;
 નથી એમાંથી કોઈ રહેવાનુંરે. બાવથી ૧૧
 હારે ન રહ્યા કોઈ વંધ કે જેથી;
 ન રહ્યા કોઈ રોમા ડોરીરે. બાવથી ૧૨
 હારે નથી રહેવાનો દક્ષપતરામે;
 પ્રભુ ભજે તો શુભ ગતિ પામેરે. બાવથી ૧૩

ગરવી દર મી.

સંસાર રૂપી વનની ગરખી.

“મુંદરખાઈ આઘ્યાં સાન્નરિયે.”—એ રાગ.

સંસાર વિષ્ટ વન સરખો છે;
 સંભાળીને સાંચરજો બહેન, વચમાં રસનો વસમો છે;
 કમ ચોર રહે છે કોઈ કામે;
 ડરી ડરીને ડગલાં ભરજો બહેન, વચમાં રસનો ૧
 ક્યાંક વાઘ વરના ચર નુખરો;
 ક્યાંક મોર અર્પયા બાલે બહેન, વચમાં રસનો ૨
 ક્યાંક શીતળ છાયા સારી છે;
 ક્યાંક તાપ તપ વાગુ તોલે બહેન, વચમાં રસનો ૩
 ગંભીર થજો અબરામો મા;
 ઘસો ધીરજ ઓગળ થસજો બહેન, વચમાં રસનો ૪
 શાહુકાર ઘસે જ્યાં સનવાડી;
 સમજ ત્યાં વસો વસજો બહેન, વચમાં રસનો ૫
 પળો મોખન પણ સરજો સારી;
 રીખામણુ શુભ સાંચરજો બહેન, વચમાં રસનો ૬
 અસુખનો જનની આનંદ નહીં;

પાણીને પથે પાળજો બાળેન, વચમાં રસ્તો ૦ ૪
 સતિયો લે રસ્તે ગાઇ સગર યાદ,
 તે નરહો લે લે નરખી બાળેન, વચમાં રસ્તો ૦
 શું સાઈ ને શું નરસુ છે?
 પેખાને શ્રેષ્ઠે પરખી બાળેન, વચમાં રસ્તો ૦ ૫
 તમે દયા યજ્ઞી દિવમાં ધરજો;
 દુઃખ દેખો લેને દે, બાળેન, વચમાં રસ્તો ૦
 તન મન પનથી મને આજો;
 મુખ કદને પૂરા રહે, બાળેન, વચમાં રસ્તો ૦ ૬
 મુગનુજા* લેવી મારગમાં;
 નવીઓ મોટી નિરખાશે બાળેન, વચમાં રસ્તો ૦
 પશુ તે પાળી નથી પીવાનું;
 પીવા જાનાર દશાશે બાળેન, વચમાં રસ્તો ૦ ૭
 કાદા દેશજો જુદા દેશ છે;
 દરોવા મયન કાદા હામે બાળેન, વચમાં રસ્તો ૦
 પ્રજુ દરજાથી દંડ પાર પડ્યા;
 દીસા છે દસપતરામે બાળેન, વચમાં રસ્તો ૦ ૮

ગરવી વંટ મો.

પાનખર મહિના વિષે.

રાગ-ઉપર પ્રગાળે.

પિપળા તુ સાંગળજે પ્રીતે;
 સમન્નનું સારી રીતે, પાનખર મહિને પાનખરે. ૧
 મહા મહિનો આવ્યો વણુ માયે;
 તરૂ પત્રો પડ્યા સાગરે, પાનખર ૦ ૨
 તુ ધરથી રહે ધીરજ ધારી;
 નહિ તેજ દશા રહે તારીરે, પાનખર ૦ ૩
 દુઃખના દિન લેતાં વહો જશે;
 વળી સુખના દિન દેખાશે, પાનખર ૦ ૪
 આ જરૂર મહિનો જાનારે;
 રતુ વસંતતો પછિ પાદરે, પાનખર ૦ ૫
 ધરથી આવ્યો આવે ધારે;
 તે કાણુ મિથ્યા કરનારે, પાનખર ૦ ૬

* જળે.

ખાર ભૂમિમાં ઝાંઝમાં દેખાય છે તે.

જેમ દિવસ થીને રજની યાશે;
 રજની પછો દિન દેખાશે, પાનખર ૦ ૭
 જોમ સુખ દુઃખ છે વારા કરતી;
 જેમ સાગર ઓઠ ને બરતીરે, પાનખર ૦ ૮
 સમજુ તો સમજીને સાંજે;
 નરખ નીસાસા નાખેરે, પાનખર ૦ ૯
 મહો જગનો લે કરવા ધારે;
 નર નારી કાણુ નિવારે, પાનખર ૦ ૧૦
 સોની ગિંતા હાથર ધરશે;
 તું ફિકર કરી શું કરશે? પાનખર ૦ ૧૧
 ગુખિયાં દુખિયાં કાગો કાગે;
 દીસા છે દસપતરામે, પાનખર ૦ ૧૨

ગરવી ૬૫ મી.

બધા કદાચ સરખા નથી તે વિષે.

“સાઈ સાઈરે ચરન રોહર, મુંબઈ અલખેલી.”—એ રાગ.
 સમજો સંસારી રીત, દાં દિન નથી સરખા;
 દુઃખમાં શિદ થા બચતીત? સુખમાં શિદ દરખા?—ટક.
 કાઈ દિન લીધું લીધું સધળે દીસે લીલા દહેરે;
 તેમજ કાઈ દિનમાં તો દીસે, વણી સમૃદ્ધિ ઘેર. સૌ ૦૧
 કાઈ દિન ટાટ પડે તન ઉપર, હડ હડ થુને હાડરે;
 તેમજ કાઈ દિન તન કપાવે, ઉપજે શત્રુ અનાડ. સૌ ૦૨
 કાઈ દિન તો પરિતાપ તપે ને, ઉઠજે શોણિત અંગરે;
 તેમજ ગિંતા અતિશે ઉપજે, ઉતરી જાય ઉમંગ. સૌ ૦૩
 ઉતરાયનથી એક મિનિટ નિસ, દિન ચડનો દેખાયરે;
 દીસે છ મહિના પછી દહાડો, જોન રીતે ઘટી જાય. સૌ ૦૪
 તેમજ ચણી પડતી હાલત, જગમાં સોની જણાયરે;
 જાની તો ધીરજ મન ધારે, અગાની અકળાય. સૌ ૦૫
 કાઈ દિન દિસે દિવાળી સરખા, હોળી કાઈ દિન હોયરે;
 એમજ ચાલે રીત અસલથી, કલેશ ન કરશે કાપ. સૌ ૦૬
 ટાટ પડે ત્યારે ડગલી પહેરો, પંખો લ્યો લે ધામરે;
 અકળાશે નહિ ઉપાય શોધો, અનેક રીતે આમ. સૌ ૦૭
 કષ્ટ તણો તો કદી ન આવે, અકળાયાથી અંતરે;
 ઉપાય કરીને છેડા આણો, ધીરજથી ધીમંત. સૌ ૦૮
 અંદર કળા બળે ઘડી અઠતી, રાતે દીસે રોજરે;

* લોહી.

પંદર દિવસ પછી થાય પડતી, ખીન્નનો શો જોગ? કૌ. ૯
કોઈ દિન નદીએ નીર ઉછળતાં, ભાસે અતિ ગંભીરે;
પણ કોઈ દિન એવો આવે જો, ન મળે તેમાં નીર. કૌ. ૧૦
ધ્વજાથી ધ્વજે ઠરાવો, અવધ ટળે ક્યમ એહરે?
ભસે “પિયુ! પિયુ!” કરે અપેષા, અવધે આવે મેહ. કૌ. ૧૧
અવધે આવી ઊભું રહેશે, સુખ દુખ એવી રીતરે;
પણ ધ્વજર સુખ આપિ શકે છે, કરો પ્રભુપર પ્રીત. કૌ. ૧૨
ધીરજ આપદ કાળે ધારો, પ્રભુને કરો પ્રભુભરે;
દીનદયાળ સદા સુખ તમને, દેશે દલપતરામ. કૌ. ૧૩

ગરવી ૬૬ મી.

વરઘોડાની વાડીની ગરબી.

“સુંદરબાઈ આલ્યાં સાસરિયે.”—એ રાગ.

આ વરઘોડાની વાડી છે;
ઓપે છે વરની અગાડી બહેન, વરઘોડાની ૦ ટેક.
તેનિ શોભા અતિશે છે સારી;
એના બનાવની બલિહારી બહેન, વરઘોડાની ૦ ૧
માંદિ છોડ લિલાની છબિ છાજે;
બહુ રંગનાં ફૂલ બિરાજે બહેન, વરઘોડાની ૦ ૨
સોનેરી ફૂલડાં શોભાવે;
જેતાં અચરજ ઉપજાવે બહેન, વરઘોડાની ૦ ૩
જાણે તે મંડપ ફૂલ તાજનો;
જાણે બાગ બન્યો રાજનો બહેન, વરઘોડાની ૦ ૪
પણ જેતાં જેતાં તે જાશે;
ઓ લૂટી કે લૂટાશે બહેન? વરઘોડાની ૦ ૫
એનો ખુબ બન્યો ભભકા ખાસો;
પણ ત્રણ ઘડિનોજ તમાસો બહેન, વરઘોડાની ૦ ૬
એનાં વિચિત્ર ફૂલડાં વીખારો;
કોઈ ક્યાં ને કોઈ ક્યાં જાશે બહેન! વરઘોડાની ૦ ૭
ધરિ વરની આગળ શોભાવા;
એને સમસ્યામાં સમજાવા બહેન, વરઘોડાની ૦ ૮
એવિ કંઈક યદ ને કંઈ યાશે;
અતે એમજ વણશે બહેન, વરઘોડાની ૦ ૯
ગિદ હરખ ધણો હજારે ધરીએ;
કલ્પાંત, ધણો શિદ કરીએ બહેન! વરઘોડાની ૦ ૧૦
એ તો રીત અસહ્ય છે એવી;

સમજાએ સમજી લેવી બહેન, વરઘોડાની ૦ ૧૧
નયિ નયિ અચગ એ રહેવાની;
લટકા સમ જોઈ લેવાની બહેન, વરઘોડાની ૦ ૧૨
જડમતિ ફૂલડાં જોઈ લલચારો;
ખુબ લાનો ગડદા ખારો બહેન, વરઘોડાની ૦ ૧૩
જન કંઈક મુઆ છે ક્યારાઈ;
મોટી એ તો મુરખાઈ બહેન, વરઘોડાની ૦ ૧૪
સમજૂની સમજણ તો ન્યારી;
બહુ ધસે ન લેવા ધારી બહેન, વરઘોડાની ૦ ૧૫
ધ્વજર ધ્વજાથી મળી આવે;
ઉપકાર અંતરમાં લાવે બહેન, વરઘોડાની ૦ ૧૬
ન મળે તો પણ નહિ થાય દુખી;
સતોય ધરી રહે સ્ત્રી બહેન, વરઘોડાની ૦ ૧૭
સમજે તો આ સમસ્યા કીધી;
દલપતે શિખામણ દીધી બહેન, વરઘોડાની ૦ ૧૮

ગરવી ૬૭ મી.

નાશવંત બાગ વિષે ગરબી.

“શંકર વસે કૈલાસમાં.”—એ રાગ.

મનમાં સમજ તુ માલગીરે, એક વિચારી વાન;
બાગ તારો રૂડો બન્યો,
હારે બહી બને છે બાત. મનમાં ૦ ૧
ફૂલ્યાં ધણાં ધણાં ફૂલગંદે, રૂડો રાજ છે રંગ;
કાલે તે કરમાઈ જશે,
હારે એનું સ્થિર નથી અંગ. મનમાં ૦ ૨
વળી નીપજશે નવાં નવાં, આલ્યું આપે છે એમ;
કીધો પ્રભુએ એવો ગ્રાસો,
હારે કદો ફેરવાય કેમ? મનમાં ૦ ૩
મયું તે તો શુભ ધર્મ ગણુરે, નહિ જગમાં જગુપ;
કોઈ દિન દેખવાનું નહિ,
હારે કરે કોટી ઉપામ. મનમાં ૦ ૪
વદિ મયું તે ખાણું નહિ વજેરે, જેમ નદીનું નીર;
મુરખ જન મનમાં મરો,
હારે દુખ ધરી દીગમીર. મનમાં ૦ ૫
આતસખાણ હડી બહે, ખામો વેદનો અંગ,

શોભે છે.

તેનો તે જોવા તણો,
હારે ફરી મળે ક્યાં મેળ ? મનમાં ૧
માટી તણાં જેમ માટલાંરે, ધણાં ધડે કુંભાર;
કામ ભાંગીને થાય હીકરાં,
હારે એનો ગયો આકાર. મનમાં ૭
કપુર ઉડીને ક્યાં ગયુરે? હીકું કહે ન કોય;
સ્વપ્નાની જેમ સાહેબી,
હારે એનો સાચી ન હોય. મનમાં ૮
દિવસ ગયો તે નવ દેખીએરે, એવો લાગે આ લોક;
જોતાં આવે ને જાય છે,
હારે રોનો દરખાને શોક ? મનમાં ૯
સ્વપ્નામાં દુઃખ દેખીનેરે, કાઠ કરે રૂદન;
જાગે સ્વપ્ન જાગું રેરે,
હારે સાચાં આંસુ લોચન. મનમાં ૧૦
તેમ પાપ પુણ્ય એ સસાંરે, પીછ જાડી જંગળ;
સન્નત તો સમજે સડ,
હારે જેની વિદ્યા વિશાળ. મનમાં ૧૧
કૃષ્ણ કરે તે ઉપરેરે, હલે રાખે ને રોપ;
એથી તે અજ્ઞાની ક્રિયો ?
હારે હીસે મોટા એ દોષ. મનમાં ૧૨
સમન્ત તો સમજી રહોરે, મોટું રાખીને મન;
દક્ષપતરામના દેવનું,
હારે કરો ભાવે બળન. મનમાં ૧૩

ગરબી ૬૮ માં.

સોળ શણગારની ગરબી.

“આ પાવા તે ગઢથી ઊતરી આ કાળીરે.”—એ રાગ.
સુંદરીઓને સજવા તણા, હો શાણીરે!
શણગાર ગણાવું સોળ, સુણ સુજ વાણીરે;
શણગાર પ્રથમ તો સ્વચ્છતા, હો શાણીરે!
અંગે કરવું અધોજન, સુણ સુજ વાણીરે. ૧
ખીજે શણગાર બદ્ધ બલો, હો શાણીરે!
ચોખાં તન ધરવાં ચીર, સુણ સુજ વાણીરે;
ત્રીજે શિર કેશ સમારવા, હો શાણીરે!
જેમ શોભે સુંદર શીર, સુણ સુજ વાણીરે; ૨

ચોથો તન મુગંધો યોગવી, હો શાણીરે!
વળિ મુખ કરિયે મુખવાસ સુણ સુજ વાણીરે;
શણગાર પુનિતૃ તે પાંચમો, હો શાણીરે!
ચાલ મુગંધ શાસોશાસ, સુણ સુજ વાણીરે. ૩
છઠો કદું તે વળિ છે બલો, હો શાણીરે!
જૂપણ જેમાં નહિ બાર, સુણ સુજ વાણીરે;
શુદ્ધ વાણી તે છે સાતમો, હો શાણીરે!
મુખ મધુર મધુર ઉચ્ચાર, સુણ સુજ વાણીરે. ૪
શણગાર ઉત્તમ છે આઠમો, હો શાણીરે!
હસનો ચહેરો ને હોય, સુણ સુજ વાણીરે;
નવમો ને લગ્ન નેણમાં, હો શાણીરે!
નવ તજે તપે મન તોય, સુણ સુજ વાણીરે. ૫
નિર્મળ દશમો છે નવ્રતા હો શાણીરે!
અતિ રાગ સરસ અગિયાર, સુણ સુજ વાણીરે;
બહુ સંપ સજે તે બારમો, હો શાણીરે!
નિશ્ચય શોભે નરનાર, સુણ સુજ વાણીરે. ૬
તે પછિ વખાણું નેરમો હો શાણીરે!
ત્રત પતિવ્રતા પ્રખ્યાત, સુણ સુજ વાણીરે;
ચિત આતુરતા તે ચૈદમો, હો શાણીરે!
શિખે ભરત ચિતરની ભાત, સુણ સુજ વાણીરે. ૭
પંદરમો પાક લખે લણે, હો શાણીરે!
વળિ વહે વિવેકે વેણ સુણ સુજ વાણીરે;
સખી એ સોળમો શણગાર છે, હો શાણીરે!
દુનિયામાં અતિ મુખ દેણ, સુણ સુજ વાણીરે. ૮
પણ શખને* તો શોભે નહિ, હો શાણીરે!
શણગાર શરીર અખંડ, સુણ સુજ વાણીરે;
એમ જીવ ધરમ તે જાણવો, હો શાણીરે!
દિસે જીવતો જેયો પંડ, સુણ સુજ વાણીરે. ૯
ભક્તી કરીએ ભગવાનની, હો શાણીરે!
તે વગર બધું છે વ્યર્થ, સુણ સુજ વાણીરે;
સદ્ગુણ વિણ તન શણગારતાં, હો શાણીરે!
અતિ ઉલટો થાય અનર્થ, સુણ સુજ વાણીરે. ૧૦
દિવમાં નિશદિન ધરિયે દયા, હો શાણીરે!
વળિ સન્નિયે સ્નેહિત્રવાપ, સુણ સુજ વાણીરે;
આજસ અંગે નવ આણિયે, હો શાણીરે!
જોધિ હીસે નરસ દેખાવ, સુણ સુજ વાણીરે. ૧૧

સજ્જવા શાણુગાર સુશોભિતા, હો શાણીરે !
અંતરમાં સમજી આમ, સુણ મુજ વાણીરે;
સૌભાગ્ય અખંડ સદા રહે, હો શાણીરે !
દેહે આશિષ દક્ષપતરામ, સુણ મુજ વાણીરે. ૧૨

ગરવી ૬૯ મી.

સદ્ગુણના શાણુગારની ગરવી.

“ઓ લાછા કુંવર, ઓ લાછા કુંવર, તમે કંટલા
માઈ કુંવારા રાજ અચકો મચકો કારેલી.”

એ રાગ.

હો શાણી સખી, હો શાણી સખી,
તમે મારી શિખામણ માનો હો બેન,
સદ્ગુણના શાણુગાર સન્ને;
હો શાણી સખી, હો શાણી સખી,
તમે તને બિન્ન તોફાનો હો બેન,
સદ્ગુણના શાણુગાર સન્ને.

હો શાણી સખી, હો શાણી સખી,
શોભે સત્તની સાંકળી સારી હો બેન,
સદ્ગુણના શાણુગાર સન્ને;

હો શાણી સખી, હો શાણી સખી,
રહે નમ્રપણની નથ ધારી હો બેન,
સદ્ગુણના શાણુગાર સન્ને.

હો શાણી સખી, હો શાણી સખી,
તમે પહેરો ચોખાઈની ચુડી હો બેન,
સદ્ગુણના શાણુગાર સન્ને;

હો શાણી સખી, હો શાણી સખી,
દિસે દયાની દામણી રૂડી હો બેન,
સદ્ગુણના શાણુગાર સન્ને.

હો શાણી સખી, હો શાણી સખી,
અદ્ભૂત અદ્ભ અકોટી હો બેન,
સદ્ગુણના શાણુગાર સન્ને;

હો શાણી સખી, હો શાણી સખી,
સદ્ગુણ વિણ ટાપટીપ જોટી હો બેન,
સદ્ગુણના શાણુગાર સન્ને.

હો શાણી સખી, હો શાણી સખી,
તમે જાનનો માંદો ચોરો હો બેન,

સદ્ગુણના શાણુગાર સન્ને;
હો શાણી સખી, હો શાણી સખી,
ધરો ઉદારતાનો અછોડો# હો બેન,
સદ્ગુણના શાણુગાર સન્ને.

હો શાણી સખી, હો શાણી સખી,
પુશિ પ્રભુ ભજનની પહેરો હો બેન,
સદ્ગુણના શાણુગાર સન્ને;

હો શાણી સખી, હો શાણી સખી,
સદ્ગુણથી ચળકે ચહેરો હો બેન,
સદ્ગુણના શાણુગાર સન્ને.

હો શાણી સખી, હો શાણી સખી,
તમે શરમનું અંજન આંજો હો બેન,
સદ્ગુણના શાણુગાર સન્ને;

હો શાણી સખી, હો શાણી સખી,
મહા જ્ઞાનથી મનકું માંજો હો બેન,
સદ્ગુણના શાણુગાર સન્ને.

હો શાણી સખી, હો શાણી સખી,
કીરતીનું કંકુ કીજો હો બેન,
સદ્ગુણના શાણુગાર સન્ને;

હો શાણી સખી, હો શાણી સખી,
ઉદોગની મેંદી દોજો હો બેન,
સદ્ગુણના શાણુગાર સન્ને.

હો શાણી સખી, હો શાણી સખી,
લાયકીની લહેર દેજો હો બેન,
સદ્ગુણના શાણુગાર સન્ને;

હો શાણી સખી, હો શાણી સખી,
દક્ષપતનો દેવ ખુશી યારો હો બેન,
સદ્ગુણના શાણુગાર સન્ને.

ગરવી ૭૦ મી.

શિયળ વિષે.

“અયમેક્ષીરે અમેમાન જોવાને દત્તમે.”—એ રાગ.

સર્વેથી સરસ ગણાવ શોભા શીયળની;
નિદિ તો નેમ વ્યર્થ જણાવ, નદિયે નિર્જળની.—૨૬.
સર્વોગે શાણુગાર સજ્જા પદ ન મને જોને નાદરે,

૪ સાંકળી.

તો એકે શણગાર ન શોભે, જોઈ જન હસે અથાક શોભા ૦૧
 ભણતરમાં તો ભડકે ઉઠ્યો, રૂપ વિષે પડિ રાખરે;
 રનેહ સહિત શીયળ નવ પાળે, લાંછન લાગે લાખ. શોભા ૦૨
 ડહાપણમાં તો દવ લાગ્યો ને ચુકે પડી અતુરાધરે;
 ને જનથી શુભ વેલ શિયળની, રનેહે નહિ સચવાઈ. શોભા ૦૩
 ધર્મ કર્યામાં ધુળ પડી, જો કર્મ નહાડે કીધરે;
 દ્વંદ્વે પરમેશ્વર નહિ રીઝે, વંદન ક્યે વિવિધ. શોભા ૦ ૪
 અંક ઉપર મીઠાં ચૂકે તો, દશ દશ ગણા ગણાયરે;
 અંક વિનાનાં મીઠાં સર્વે, શુન્યે શુન્ય જણાય. શોભા ૦ ૫
 શિયળ વૃત્તને અંક સમજાને, મીઠાં સદ્ગુણ માતરે;
 શિયળવિનાસદ્ગુણિને પણ સૌ; કહેશે લોક કુપાત્ર. શોભા ૦ ૬
 અમૃત જેવાં ઉતમ ભોજન, પિરત્યાં રૂડી પેરરે;
 પણ તે પર સર્પે ગળ નાખી, તો તે સર્વે ઝેર. શોભા ૦ ૭
 ધિક્ક ! ધિક્ક ! તેનાં માતપિતાને, ધિક્ક ! એનો અવતારરે;
 ને સંસાર વિષે જનમીને, શિયળ તજે નરનાર. શોભા ૦ ૮
 છવ વિનાનું શરીર જેવું, તાર વિનાજ સતારરે;
 શિયળ વિના નરનારી તેવાં, સૌ જાણે સંસાર. શોભા ૦ ૯
 જો કાછને ઘેર જાળે જોસે, જાણે ક્યારે જાયરે?
 વા પછી પણ માનવીઓમાં, લંપટ જન નિંદાય. શોભા ૦ ૧૦
 પરનારી માતા સમ માનો, પરનાર પિતા સમાનરે;
 તો આ લોક તથા પરલોકે, બાંધું કરે ભગવાન. શોભા ૦ ૧૧
 સાજો કે સસરા કહેવાયી, તામસ કરે તમામરે;
 સાનો સાજો સાનો સસરા, છે દિગ્ધ દલપતરામ. શોભા ૦ ૧૨

ગરવી ૭૧ મી.

પ્રેમીનાં જોડાં વિષે.

“હું તો ધધિરને પૂજવાને નીસરીરે લોલ,
 ચોખ્ખા કંઠાવટી વિસરીરે લાલ.”—એ રાગ.
 સુરજ હો ભણે શોભીત, તેથી શું થયુરે લોલ,
 ચિત્ત ચંદ્રમાં ચંદ્રારનું દ્યુરે લોલ;
 કાઠ ચંદ્રને કહે ચારો શોભીત છેરે લોલ,
 પદમને તો સૂર્ય સાથે પ્રીત છેરે લોલ. ૧
 મીન સર્વ સુખ માને રહી નીરમાંરે લોલ,
 ખેદ પામિને મરે તે ખીરમાંરે* લોલ;
 પ્રીત દીપકમાં લાગીછે પતંગનીરે લોલ,

શુદ્ધ નહી સુખ દુઃખ સંગનીરે લોલ. ૨
 પતિમાં પતિવ્રતાની એવી પ્રીત છેરે લોલ,
 એજ એને સર્વથી શોભીત છેરે લોલ;
 નેણુ આપણાં તે આપણાજ કામનારે લોલ,
 પારકાં નેણાં તે નેણુ નામનારે લોલ. ૩
 એમ ઈંદ્રથી અધીક વલ્લભ† આપણોરે લોલ,
 ગૂણ રૂપ ને ગરથ માપણોરે લોલ;
 ધ્રુવ માછલીનું મૂખ રહે ધ્રુવ ભણીરે લોલ.
 તે વિના યિજ્ઞનિ તુચ્છતા ગૂણીરે લોલ. ૪
 સૂર્ય ચંદ્ર સાથું કાઠ સુખ ઠેરવેરે લોલ,
 તે ભણી તે તરત પૂઠં ફેરવેરે લોલ;
 જેમ વીજળીને પ્રીત વરસાદમાંરે લોલ,
 નાગને તો મોરલીના નાદમાંરે લોલ. ૫
 જેમ ભરને લાવ મકરંદમાંરે લોલ,
 પોપણીનો પ્રેમ પૂરો ચંદમાંરે લોલ;
 પૂરો પ્રેમ માંહો માંહે રાખે દંપતીરે લોલ,
 એક એકના વડે શોભે અતીરે લોલ. ૬
 શોભે નિશા વડે ચંદ્ર, ચંદ્રથી નિશારે લોલ,
 દિશા વડે કિરણ, કિરણથી દિશારે લોલ;
 સલાથી શોભે પડિત પડિતે સભારે લોલ,
 પ્રભા વડે આનુ, આનુથી પ્રભારે લોલ. ૭
 શોભે ધીર વડે ઢાલ, ઢાલથી ધિરારે લોલ,
 હિરા વડે હેમ, હેમથી હીરારે લોલ;
 શોભે સેન વડે ભૂપ, સેન ભૂપથીરે લોલ,
 ગૂણ વડે રૂપ, ગૂણ રૂપથીરે લોલ. ૮
 શોભે પદમ વડે નાર, પદમ નીરથીરે લોલ,
 મુગટ વડે શીર, મુગટ શીરથીરે લોલ;
 શોભે પ્રાણ વડે દેહ, પ્રાણ દેહથીરે લોલ,
 નારી વડે નેહ, નારી નેહથીરે લોલ. ૯
 શોભે માત વડે બાળ, બાળ માતથીરે લોલ,
 રાગ વડે તાળ, રાગ તાળથીરે લોલ;
 શોભે સુખવડે દંત, મૂખ દંતથીરે લોલ,
 નારિ વડે કંથ, નારિ કંથથીરે લોલ. ૧૦
 શોભે ભક્તિ વડે લાવ, ભક્તિ લાવથીરે લોલ,
 શઢ વડે નાવ, શઢ નાવથીરે લોલ,
 શોભે છે દયાથી દાન, દયા દાનથીરે લોલ,

વાન્નં વડે ગાન, વાન્નું ગાનથીરે લોલ. ૧૧
 એવાં નેહાં શોભે છે એક એકથીરે લોલ,
 ને હળી મળી વસે વિવેકથીરે લોલ;
 હૃદે રાખો રૂડાં દશપત્રામનાંરે લોલ,
 ને કલાં તે કથનો છે કામનાંરે લોલ. ૧૨

ગરવી ૭૨ મી.

પતિ રૂપિ હીરા વિષે.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

એક હીરા આલ્યો છે મારા હાથમાંરે લોલ,
 શું વખાણું સંયરના સાયમાંરે લોલ;
 મને ધનુરે કૃપા કરીને આપિયોરે લોલ,
 માયાનો મોર કરી ચાપિયોરે લોલ. ૧
 મને પ્યારો લાગે છે મારા પ્રાણથીરે લોલ,
 પારખ્યો મેં પ્રેમના પ્રમાણથીરે લોલ;
 મેં તો હૈયાનો હાર કરી રાખીયોરે લોલ;
 અંતરમાં એન અભિલાષીઓરે લોલ.
 મારી જીવનદોરી તો એક એન છેરે લોલ,
 તે તો મારા નેણુ તણું તેજ છેરે લોલ;
 નેમ છાયા ન છુટી પડે દેહથીરે લોલ,
 તેમ હું જુદી પડું ન તેહથીરે લોલ. ૩
 હું તો વારે વારે નિહાળું હેતથીરે લોલ,
 સાચું સંભાળીને સચેતથીરે લોલ;
 નેવો હૈયાનો હાર હોય હેમનોરે લોલ,
 પૂરો સમુદ્ર નેવો પ્રેમનોરે લોલ. ૪
 નેમ ચાહે અંધાર ચિત્ત ચંદનેરે લોલ,
 ચાહે ભરો મકરંદનેરે † લોલ
 મીન નીરથી ક્ષણિ જુદું ને પડેરે લોલ,
 તે બિચારું લાંબ ઘણું તરફરે લોલ. ૫
 મોર ચાહે છે ચિત્ત નેમ મેદનેરે લોલ,
 તેમ હું ચાહું છું ચિત્ત તેડનેરે લોલ;
 તપે તન ને સંતાપ પામું તે વિનારે લોલ,
 જીવને પડે ન ચેન ને વિનારે લોલ. ૬
 હું તો પ્રભુને લળીને પાયે લાગતીરે લોલ,
 મૂખ યકી એવું રત્ન માગતીરે લોલ;
 હું તો ખામિ પુરા પુણ્યના પ્રતાપથીરે લોલ,

† કુલમાં રક્ત રૂપે રહેલું મધ.

આવી મધ્યું તે આપો આપથીરે લોલ. ૭
 મારે કસર રહી ન કાષ્ટ વાતનીરે લોલ,
 તે તો આશીય માત તાતનીરે લોલ;
 મારો સર્વે મનોર્થ સુદૃઢ દૃષ્ટોરે લોલ,
 મિત્ર મનમાન્યો મુન્નને મળ્યોરે લોલ. ૮
 એક એનેજ દેખું મારી આંખથીરે લોલ)
 પ્યારો મને પંખીની પાંખથીરે લોલ;
 એવું વહાલું પિત્તું આ વિશ્વમાં નથીરે લોલ,
 કોટી પ્રકારે શું કહું કથીરે લોલ. ૯
 મારી આખી ઉમરનો એ સોખતીરે લોલ,
 મોઢામાં મોટો મારો મદોખતીરે લોલ;
 મારા મુખ દુઃખનો સદૈવ ભાગીઓરે લોલ,
 સૌથી લાયક મને લાગીઓરે લોલ. ૧૦
 માઈ તત્ત મન ધન હું તેને ગણુંરે લોલ,
 ભાગ્ય માઈ તે વડે બહું બહુંરે લોલ;
 બીજા નજરે પડે છે બહુ નામનારે લોલ,
 કાષ્ટ મારે એમાં નથી કામનારે લોલ. ૧૧
 પ્રભુ પાસે માગુ છું પુરા પ્રેમથીરે લોલ,
 હીરા મદાને પ્રેમરૂમથીરે લોલ;
 દીલ આશીય દલપત્રામનીરે લોલ,
 કર નેહી માગું એન કામનીરે લોલ. ૧૨

ગરવી ૭૩ મી.

વીજળી વિષે.

“અગળ સલુણી પ્યારી મરગા નેણી! તે મોહન
 વશ કીધોરે.”—એ રાગ.

ચળક ચળક ચળકંતી દશ દિશ,
 વિજળી ઉઝળે અં ગેરે;
 સો વાતે એકલી નવ શોભે,
 શોભે વરસાદ સંગેરે.—૧
 ને વરસાદ વગર હોય વિજળી,
 બહકા નેવી બાસેરે;
 શુભવંતી જન કાષ્ટ ગણે નહિ,
 તેને નેહ સૌ તાસેરે. ૨
 પડતી તે પડવને પાડે,
 નેરાવર છે નેડેરે;

આદ્ય નર્મી કાઢની ઝોશિયાળી,
કસર નથી માધ વાનેરે. ચળકો ૨
વચ્ચ વગર દિસતી નથિ વરતી,
બાંસ વગર નથિ બુખીરે;
પાણુ વિજળી વરસાદ વગરની,
લાગે જોતાં વળીરે. ચળકો ૩
રાય વગર જોમ રાજ્ય ન શોભે,
વચ્ચ વગર જોમ માગરે;
સદગુણુ વિણુ જોમ જન નવ શોભે,
ધાળી વગર જોમ ધામરે. ચળકો ૪
નીર વગર જોમ નદી ન શોભે,
જળ વિષુ પોયણિ જોવીરે;
નાક વગર જોમ નારી ન શોભે,
ઘન વિણુ બીજાની એસીરે. ચળકો ૫
પ્રભુને પ્રભુમીને મુખ માગે,
વિજળી મારવારે;
વિજોગ કદિ વરસાદ તણે નવ,
કરશે જમ કરતારે. ચળકો ૬
સતી પતંગી રતેદ ધરે છે,
જોતાં વિજળી જોવારે;
દક્ષપતરામ કહે દિલમાં તે,
લક્ષ વિચારી લેવારે. ચળકો ૭

ગરબો ૭૪ મી.

વિજોગની ગરબી.

“જઈને કહેજો મારા વાલમનેરે.”-જો રાગ.
પંખી તું તો મુજ પ્રાણુ છેરે, પરવર હડીને આ-
કાશ; પિયુને કહેજો જઈ પંખીડારે;
વાલા તારી ગોરી ગબરાય છેરે,
દિન દિન દીલ રહે છે ઉઘારા. પિયુને ૧
વનમાં કોયલ ટીકા કરેરે,
બીતર ભેદ છે જમ પાણુ; પિયુને ૨
આંખે આંસુ ધારા વહેરે,
પ્રેમલ કયમ કરિ રાખે પ્રાણુ ? પિયુને ૩
ન થઈ કેમ ધડિયાળ હુંરે ?
શોભત ગબવામાં પિયુ સાધ; પિયુને ૪

ન થઈ ચીંટા હું રેમતીરે,
હરપડી રહેત પ્રીતમને લાય. પિયુને ૩
વાલમજીના વિજોગથીરે,
બામે છે વરતી બોધાર; પિયુને ૪
ઘેર પધારો દરે વળું થયુંરે,
છો અગળાના પ્રાણુ આધાર. પિયુને ૫
કહણુ મુઠું છે કેમ કાળજીરે ?
પરજીને વિચાર્યા પરદેશ; પિયુને ૬
નાથ નમેરા જોમ શું થયારે ?
વનિતા મેસી બાજે વેશ. પિયુને ૭
માર ઘડી પિયુ આટે જતારે,
વનજીએ વહી જતારે જુગ આર; પિયુને ૮
પળ પળ પંચ નિદાળનીરે,
વદની “પિયુ પિયુ” વારંવાર. પિયુને ૯
સાંભ પડે આવે સાદગોરે,
ચૂરજને દેતી હું સાપ, પિયુને ૧૦
જાણું આ ક્યારે આથમેરે ?
મારે પિયુનો થાય મેળાપ. પિયુને ૧૧
દલા દુઃખે વીતે હવેરે,
રોતાં રોતાં રજની જાય; પિયુને ૧૨
ચમકે વીજ મેહુલા ઝરેરે,
ત્યારે અંતર અતિ અકળાય. પિયુને ૧૩
ઉત્તમ આવે દિન પર્યનારે,
સોને ઉર ઉપજે ઉત્સાહ; પિયુને ૧૪
મારે હોળી હૈયે જળેરે,
દેખી દીલમાં લાગે દાહ. પિયુને ૧૫
વાળે વાળાં વિવાહનાંરે,
મારા ઘટમાં વાગે ધાવ; પિયુને ૧૬
બોજન સારાં હું શું કરેરે ?
બોજન કરવા ન વધે લાય. પિયુને ૧૭
સાસરડી પણુ સદભાગણીરે,
હરધડિ રહે કંથ હજાર; પિયુને ૧૮
શૂદ્ધ વેલી વળગી રહોરે,
દેવ હું રહી પ્રીતમથી દૂર. પિયુને ૧૯
મળવા કાળે મનડું તપેરે,
જિવ તલસે છે આડે જમ; પિયુને ૨૦
જઈને જો તું લાવે અહીરે,
દેશે આશિષ દલપતરામ. પિયુને ૨૧

માગ ૪ થો.

વિવિધ વિષયની ગરબીઓ તથા ઘોળ.

ગરવો ૭૬ મી.

વિદ્યા વેલડીની ગરબી.

“આ તારું કારણ ક્રિજીભુગ માંયરે, બાળી
બૈચરારે.”—એ રાગ.

તું તો દોલતની દાનારરે, વિદ્યા વેલડીરે;
તારો પ્રતાપ અપરમ પારરે, વિદ્યા વેલડીરે. ૧
તું બની પ્રભુના બાગમાંરે
ભલિ શોભી સારા ભાગમાંરે;
પામી વિશ્વ વિષે વિસ્તારરે, વિદ્યા વેલડીરે. ૨
તારા ને સૂર્ય સુધી વધીરે,
બહુ રોકી તેં પૃથ્વી બધીરે;
પાતાળે કીધો પેસારરે, વિદ્યા વેલડીરે. ૩
જન મનમાં તારું મૂળ છે રે,
શોધકતા સારાં પુલ છે રે.
પાક્યાં ફળ તો વિવિધ પ્રકારરે, વિદ્યા વેલડીરે. ૪
વાહનને વસ્ત્રો વાસણો રે,
ઘેર ઘેર ને માલ બીજે ઘણો રે;
તે તો તારાં ફળ નિરધારરે, વિદ્યા વેલડીરે. ૫
ભોજન ચીજે બહુ ભાતનીરે;
જગમાં બીજી બહુ જાતનીરે;
એ તો તારો છે આભારરે, વિદ્યા વેલડીરે. ૬
રસ ઉત્તમ તુજ ફળમાં રહેરે,
કવિ કાવિદ જન મુખથી કહેરે;
સુખ પામે તેથી સસારરે, વિદ્યા વેલડીરે. ૭
ને રસ તારો પ્રીતે ખીએરે,
તે ઇશ્વરને ઝાળખી લીએરે;
હવેરે અગમગતિ હવ્યારરે, વિદ્યા વેલડીરે. ૮
ને જનને મન તું જામશેરે,
સન્માન સમામાં પામશેરે;
તું તો સજ્જનનો શણુગારરે, વિદ્યા વેલડીરે. ૯
ને જનથી તું દૂરે રહીરે,
તે નરનારી જાને નહીરે;
તે તો પચતણો અવતારરે, વિદ્યા વેલડીરે. ૧૦

તું સંકટમાં સાથે રહે રે,
તું દુઃખતણા વનને દહેરે;
તું તો નોધારા આધારરે, વિદ્યા વેલડીરે. ૧૦
તારી છાયા છે શીતળ સદારે,
જ્યાં ઉપજે નર્તી કાંઈ આપદારે;
તું તો અકળકળા અંગારરે, વિદ્યા વેલડીરે. ૧૧
તું ધિર દરિ ધર્મ આ દામનીરે,
કર કુશળ પુરપને કાનનીરે;
વિનવે દલપત વારવારરે, વિદ્યા વેલડીરે. ૧૨

ગરવો ૭૬ મી.

સર્વ સારસંગ્રહની ચોપડી વિષે.

“ગોકુળ આવો શ્રી નાથજીરે.”—એ રાગ.
દીડી એક દેવી અમેરે,
જેના શુભ ગણતાં ન ગણાય;
તેની સોજત જન ને સનેરે,
અજ્ઞાની પણ જ્ઞાની થાય. દીડી ૧
સાચી હોય એ સોપડીરે,
તોપણ ચોપડી ધારે નામ;
એવી એની છે નમ્રતારે,
આપે નામ શિખામણ આમ. દીડી ૨
જ્ઞાની સાથે વાતો કરેરે,
અજ્ઞાની આગળ રહે સુખ;
કાંઈ બોલાવી બોલે નહીરે,
હોય ભલે તે મોટો બૂપ. દીડી ૩
સ્વપને ન કરી હોય મુસાફરીરે,
તેને પણ દિવ જાગે જ્યોત;
બેઠાં બેઠાં બધુએ જુએરે,
પર્વત નદિયો સાગર સોત. દીડી ૪
દેશો દેશ દૃષ્ટી વગેરે,
એવો એનો પાળ પ્રતાપ;
શિક્ષા એની ને માનીએરે,
આપે ઉત્તમ સુખ અમાપ. દીડી ૫
ને દિ દિ અંતર આપણુંરે,
દેખે તે દેવી હતાસ;

* જ્યો. ૧ સો પદ્યવાળી.

રૂડી રીતે રંજન કરેરે,
 કાપી નાળે છે કંકાસ. દીકીં ૬
 જૂની વાતો જાણે બધીરે,
 જેવી ધરડી ડોરી હોય;
 ઉચરે આપણી આગળેરે,
 ખીજું કહી શકે નહિ કાપ. દીકીં ૭
 વળી તે વેદું જાણે ધણુરે,
 ઝોસડ વેસડની બહુ વાત;
 શિખરે આપણું રનેહથીરે,
 રાખી રાખીને રળિયાત. દીકીં ૮
 ખાતે જ્ઞાન ખગોળનુંરે,
 આપે આપણને અસંત;
 સુરજ ચંદ્ર ગ્રહણ વિષેરે,
 એવા ઉચરે મર્મ અનંત. દીકીં ૯
 સંકટ આવે કાંઈ જ સમેરે,
 એને પૂછો જઈ ઉપાય;
 તો તે બાઈ બતાવશેરે,
 જે માનો તો સંકટ જાય. દીકીં ૧૦
 જગ સુજનારે એને સજરે,
 કોટિક આપણા સુખને કાળ;
 માટે રાખો મનમાં તમેરે,
 એના ઉપર પ્રીતિ આજ. દીકીં ૧૧
 એની સાથે એકાંતમાંરે,
 એકા હોઈએ કોઈ કામ;
 જાણે સો જન સાથે હોયેરે,
 દિલમાં બાસે દલપતરામ. દીકીં ૧૨

ગરબી ૭૭ મી.

સુધારાની ચઠાઈની ગરબી.

રાજ ઉપર પ્રભાણે.

સુધારો રાણો રણમાં ચડ્યોરે, કાવે તેવી લખને ફાળ;
 વેરી વહેમની ઉપરેરે, ગુરસો લાવી ચિત ધણોજ; પડખ
 વાગે રસપૂરમાંરે. ૧
 રાણી જાણે રણમાં લડેરે, શત્રુથી સળવા સંગ્રામ;
 સાથી તેના શાણા ધણુરે થાણું યાપાંકામોકામ. પડખમંદ
 પુસ્તક રૂપો કમાનથીરે, બહુ વિધનાં છુટે છે બાણ;

ચિંતવી ચોટ ચુકે નહિરે, પાંખી વહેમના લે પ્રાણપડખ. ૩
 નકશા નૌતમ વાવડારે, નિશાળ રણભૂમિ નિરધાર;
 પલટણ બાળક ને બાળકીરે, શિક્ષક શાણા સરદાર. પડખ
 લેખણ રૂપી ભાલા ભલારે, સાલે શત્રુને થઈ સાલ;
 બખતર ટેકનાં બનાવિયારે, ધારી ધીરજ રૂપી કાલ. પડખ
 ગોળા બૂગોળ ખગોળનારે, જીરણ કીલ્લા જૂના ચાલ;
 તે તો માડ્યા છે તોડવારે, જે કાંઈ હલકા જાણ્યા હાલ. ૧
 શરા પૂરા સનમુખ લડેરે, ખીકણ છાના રહીને છેક;
 જીત સુધારાની સૌ ચહેરે, અદભૂત કરે ઉપાય અનંત. પડખ
 કષ્ટ પડે આવી કંઈકનેરે, સાંખે સ્વદેશનાં સુખ કાળ;
 સૌ જન સાચાં સુખ ભોગવેરે, ધાય સુધારાનું જો રાજ. પડખ
 દેશ સુધારાને કારણેરે, કંઈકે કીમાં શિર કુરબાન;
 કર્યા પ્રવાસ વિલાપતેરે, સંકટ સાંખ્યું યુદ્ધ સમાન. પડખ
 રક્ષો આપીને રોકડીરે, કંઈકે કર્યા સુધારા સ્થાન;
 પુસ્તકશાળા આદિક રચ્યારે, વધવા વતની જનનું જ્ઞાન. ૫
 વેરી વહેમની ફાળનુંરે, કોઈ કોઈ વખતે જોર જણા
 ગોળા ચાલે ગપોતણારે, જોતાં ઉડી હવામાં જાય. પડખ
 દિન દિન આપણા દેશમાંરે, થએ સુધારો કામો કા
 હિર આગળ એટલુંરે, દિલથી માગે દલપતરામ. પડખ

ગરબી ૭૮ મી.

પૃથ્વીરૂપી ગાલીચા વિષે.

“તને તમે કેક કરમ કરવું.”—એ રાગ.
 ગુથ્યો કેણે આ રૂડો ગાલીચો ?
 નજર કરો પાથર્યો છે નીચો; ગુથ્યો.—ટેક
 કરી એમાં કારીગરી સારી,
 છુટા ને વેલો વસ્ત્રે ધારી,
 ખનાવ્યો જણે તેની બલિહારી; ગુથ્યો.
 ચૈતનમય ચિત્ર રૂડાં ચળકે,
 ઝાઝાં મણિ તાણેક માંહિ ઝળકે,
 નદીઓનાં નિર્મળ જળ ખળકે; ગુથ્યો.
 સાગર ને શૈલ સરોવર છે,
 ભૂચર ને ખેચર જળચર છે,
 નગર વન તારીચો ને નર છે; ગુથ્યો.
 સોના રૂપા સહિત બધી ધાતુ,
 કહેતાં નથી જાણે કણુ જાતુ.

ગાલીચાનું મૂલ નથી થાતું; શુંથો ૪
 ગાલીચામાં રંગ અથા રાગ,
 ક્યાંકે જુઓ આપણા કાગે,
 ઉપર મેઘાંબર હત છાગે; શુંથો ૫
 ખનાઓ દશે નેણે એ આદ,
 કહા તેની કેવી ચતુરાઈ?
 શોભે નેની અદ્ભુત સરસાઈ; શુંથો ૬
 કારીગરની કીરતી કીરો,
 અધિક ઉપકાર અંતર ધરીએ,
 દિને દિને દીનતા ઉચ્ચરીએ; શુંથો ૭
 ગાલીચાની ગરબી ગાઈ આ મેં,
 પ્રભુનો મદિમા છે પરિણામે,
 દિશે એમ ગપ્પું દલપતરામે; શુંથો ૮

ગરબી ૭૯ મી.

આકાશ તથા કાળ વિષેની ગરબી.

“મારું સોનાનું છે બેડું છેલ કમીલા છોગાળા.”—એરાગ.
 નેણા એ જૂતા નેણીરે, કહે સૈયર તે કાણુ દશે?
 નથિ નિર્ણય કે કાંઈ રાગીરે, ન્યાંરે નેણી ત્યાં વાસ વસે.
 અધધરી થતા નથિ અળગારે, કહે સૈયર તે કાણુ દશે?
 એમ એક બીજને વળગારે, ન્યાં નેણી ત્યાં વાસ વસે.
 મન ધારી પરસ્પર ભાગારે, કહે સૈયર તે કાણુ દશે?
 ખતેની એકજ કાગારે, ન્યાં નેણી ત્યાં વાસ વસે.
 એક સ્ત્રીર રહે એક કોડરે, કહે સૈયર તે કાણુ દશે?
 પણ જણાય નેડે નેડેરે, ન્યાં નેણી ત્યાં વાસ વસે.
 મણિઓની પહેરી માળારે, કહે સૈયર તે કાણુ દશે?
 દાસે છે રૂડા રૂપાળારે, ન્યાં નેણી ત્યાં વાસ વસે.
 વળિ વજ્ર ધર્યાં વાદળિયારે, કહે સૈયર તે કાણુ દશે?
 એ જાળ ધર્યાં માદળિયારે, ન્યાં નેણી ત્યાં વાસ વસે.
 વસ્ત્રીમાં વળિ વગડામાંરે, કહે સૈયર તે કાણુ દશે?
 ગિરિનાગતજી સુદામાંરે, ન્યાં નેણી ત્યાં વાસ વસે.
 છે પવન-પાવડી પાસેરે, કહે સૈયર તે કાણુ દશે?
 અંતરિક્ષે પણ એ બાસેરે, ન્યાં નેણી ત્યાં વાસ વસે.
 ખાતાએ પણ તે પેસેરે, કહે સૈયર તે કાણુ દશે?
 જઈ જવળ નરકમાં બેસેરે, ન્યાં નેણી ત્યાં વાસ વસે.

ગરબી ૮૦ મી.

સૂરજભાળાની ગરબી.

“વડુસે યુધ્ધમાળ, વડુસે યુમે છે.”—એ રાગ.
 એક ક્ષાકારનો જુઓ કાક, કહેલા કા કામે;
 નેના વચનો પવિત્ર છે પાક. કહેલો ૧
 ઘણાં પરગણાં તેને ઘેર; કહેલો
 એક એકમાં એક છે સહેર. કહેલો ૨
 જાણું રાજધાની એજ હોય; કહેલો
 નરી કેમ કવી કાકે કોય? કહેલો ૩
 ક્રિયા ધનવતનાં દશે ધાન? કહેલો
 તવ જાણું હું તેઓનાં નામ. કહેલો ૪
 કાંસે દુરથી ક્રોડા દેખાય; કહેલો
 બાળી અંતરે ઉપજે ભાવ. કહેલો ૫
 તેના તાળામાં મનગર અતેક; કહેલો
 આપે આધાર તે એક એક. કહેલો ૬
 ખરું છે વળી નગરની પાસ; કહેલો
 કાણુ જાણું ત્યાં કોનો છે વાસ? કહેલો ૭
 ન્યાં ન્યાં નેણે એ ત્યાં વળી જાણું; કહેલો
 નવી નિપજે ને જૂની ને જાળ. કહેલો ૮
 જૂઠાં છે એ સો સંભાળ; કહેલો
 ધણે એમી પ્રગ્ન-પ્રતિભાળ. કહેલો ૯
 એકો ને કહે દલસાક; કહેલો
 અંતર આવે તે કહે માક. કહેલો ૧૦

૧ તોનામંડળની. ૧ સૂર્ય ચંદ્ર.

એક છત્ર કરે છે રાજ;
 નથી પડતું પ્રધાનતું કાજ,
 એની શક્તિ છે અપરમપાર;
 નથી એનાથી છાતું લગાર.
 એને જોઈ ન સકે કોઈ જમ;
 એ તો આજ્ઞામાં રહે એમ.
 નવ જોલે કોઈ સાથે જોલ;
 એવો તખ્તનો રાખે છે તોલ.
 નથી દેતો લેતો હાથોહાથ;
 નથી નજરે દીઠો કોઈએ નાથ.
 એનું કામ દેખીને કહેવાય;
 રહ્યો છે છાનો ત્રિલુવનરાય.
 ઠાશે ન મળે એના પિના ઠામ;
 દીલે ધારે છે દલપતરામ.

કરેલો ૦

કરેલો ૦ ૧૧

કરેલો ૦

કરેલો ૦ ૧૨

કરેલો ૦

કરેલો ૦ ૧૩

કરેલો ૦

કરેલો ૦ ૧૪

કરેલો ૦

કરેલો ૦ ૧૫

કરેલો ૦

કરેલો ૦ ૧૬

કરેલો ૦

કરેલો ૦ ૧૭

ગરવી ૮૧ મી.

પ્રભુને ધ્યાનમાં રાખીને ગાવા વિષે.

“મારી માત જોયારાં લોલ.”—એ રાગ.

ગાઓ ગીત ગાનમાંં લોલ, ધરી હરી ધ્યાનમાંં લોલ;
 તાળી પાડી તાનમાંં લોલ; ગાઓ ગીત ગાનમાંં લોલ. ૧
 ઉત્તમ સમો આજનોં લોલ, ગાવા ગુણ કાજનોં લોલ;
 રાગ અધિરાજનોં લોલ, ગાઓ ગીત ગાનમાંં લોલ. ૨
 ધરમ મનમાંં ધરીં લોલ, કરમતો રૂડાં કરીં લોલ;
 શરમને અનુસરીં લોલ, ગાઓ ગીત ગાનમાંં લોલ. ૩
 ગાઇએ ગરબાવળીં લોલ; ભાવિક જનમાંં ભળીં લોલ;
 હેતેથી હળીમળીં લોલ, ગાઓ ગીત ગાનમાંં લોલ. ૪
 વિશ્વેશ કૃપા વડીં લોલ, આવી આજની ધડીં લોલ;
 ફરી ફરી કુદડીં લોલ, ગાઓ ગીત ગાનમાંં લોલ. ૫
 હરી ગુણ ગાઇએ લોલ, શાને શરમાઇએ લોલ?
 હાડે હરબાઇએ લોલ, ગાઓ ગીત ગાનમાંં લોલ. ૬
 તજને ખીજ ગપોં લોલ, ખરો ભક્તમાંં ખપોં લોલ;
 જે ને હરીની જપોં લોલ, ગાઓ ગીત ગાનમાંં લોલ. ૭
 દુરિત તજ દેહથીં લોલ, નાચો કુદા નેહથીં લોલ;
 તાજ થશે તેહથીં લોલ, ગાઓ ગીત ગાનમાંં લોલ. ૮
 પ્રભૂ પગે લાગીએ લોલ, મુખે એમ આગીએ લોલ;
 બીલી ભ્રમભાગીએ લોલ, ગાઓ ગીત ગાનમાંં લોલ. ૯

નીતીની રીતથીં લોલ, પ્રભુપર પ્રીતથીં લોલ;
 હાઓહાઃ દ્યો હીતથીં લોલ, ગાઓ ગીત ગાનમાંં લોલ. ૧૦
 સંકટ સૌનાં કાપજોં લોલ, અધર્મ હંધાપજોં લોલ;
 અધિક સુખ આપજોં લોલ, ગાઓગીતગાનમાંં લોલ. ૧૧
 રીઝે સ્વામી સત્યનોં લોલ, જીવન જે જગતનોં લોલ;
 પ્રભુ દલપતનોં લોલ, ગાઓ ગીત ગાનમાંં લોલ. ૧૨

ગરવી ૮૨ મી.

શીખામણ માને નહિ તે વિષે.

“વનમાંં ભૂલી પડીરે,

પેલો કયાં ગયો કાતુડો?”—એ રાગ.

કહિયે કેટલુરે ?

મૂરખ શીખામણ નવ માને;

કેડ કહો દદાંત કદી પછ,

કથન ધરે નહિ કાને. કહિયે—ટંક.

જે કારજ કરવાનોં જને,

પવન મગજમાંં પેઠો;

વળતિ કોઇનું વાણું ન દરે,

હારી બેસે હેઠો.

કહીએ ૦ ૧

અંધારામાંં આંખો મીચી,

દોડે લઈ હડિલાઈ;

વાળ્યો કોઇનો પાછો ન વળે,

વળે મિતે ભટકાઈ.

કહીએ ૦ ૨

અવળી બુદ્ધિ જને ઉપજે,

અવળે અવળું દેખે;

પૂરવ દિશને પશ્ચિમ જાણે,

પશ્ચિમ પૂરવ લેખે.

કહીએ ૦ ૩

પતંગને પકડી દીપકથી,

દૂર કદી મૂકાવો;

પણ આવી દીપક પર પડશે,

પછી કરે પસ્તાવો.

કહીએ ૦ ૪

માત પિતાની વાત ન માની,

ભણતાં આજસ આણી;

મૂરખ મોટો ધમને રસશે,

પાંપણ લાવી પાણી.

કહીએ ૦ ૫

* કદીને તાળી લેવી તે.

કુદર્મ કરતાં કાંઈ ઉરે નહિ,
મદ ઉપરે મન બ્યારે;
વળતી મોટી વિપત્તિ પડશે,
તે પરતાશે સારે. કહીએ ૬
પાણખારે પડી પરસ્પર,
ખખ લગઈ લેશે,
છોડાયા છોડના નહિ છૂટે,
યાદીને ધિર રહેશે. કહીએ ૭
આપ અદ્રવથી સમભૂ સમને,
નવ સમને સમજાવ્યો;
સમજાવ્યાથી ને નવ સમને,
અધમ પશુ ઉપજાવ્યો. કહીએ ૮
પૃથ્વર ઉપર પાણી રેડા,
પણુ ભીંતર નવ ભીંતે;
કોર અંતકરણ કુદિલતે,
શી શીખામણુ દીને? કહીએ ૯
શીખામણુ મુણતાં શનૂ યથ,
પોંડા કરે પરિણામે;
એવા દુષ્ટા પણુ દુનિયામાં,
દોહા દસપતરામે. કહીએ ૧૦

ગરવી ૮૩ મી.

ધૂમીને ગાવાની ગરબી.

“આલ ગાગર, આલ ગાગર, ધૂમતારે
બહએ.”—એ રાગ.

આગની ઘડી બસે હાથરે આપી,
રંગબેર રાગ આળાપીરે; ધૂમતારી ધૂમો. ૧
ગાઇએ ગીત મોડાં મોડાં મન માન્યાં;
તનનન લેઇતે તાનાં રે; ધૂમતારી ૨
બેર બૂંગળ વાજાં બસાં વાજે.
ગગનમાં જેમ ઘન ગાજેરે; ધૂમતારી ૩
આજ ખુશીનો રતનાગર રેશ્યો,
ખુશીથી ખાંતે ખાંતે ખેલોરે; ધૂમતારી ૪
તાનમાં તાનમાં પાડીએ તાગી,
આવો રાજ્યવશુ રડિયાવારે; ધૂમતારી ૫
રગિ રમિ રંગબેર રંગથીરે મચો.

ઘનમન નાયે નાયોરે; ધૂમતારી ૬
ચગદ ચગદ કેવી ચાંદનીરે ચમદે?
ઘમ ઘમ ઘૂંચરા ઘમદેરે; ધૂમતારી ૭
હોશી હોશી હેડાનો દરખ દેખાડો,
દે પ્રભુ રોજ આવો દહાડોરે; ધૂમતારી ૮
ધામ આગળ ધામધુમ મચાવો,
લાખેણો લીછએ લાવોરે; ધૂમતારી ૯
ખેલતાં ખાંન આજ રાખવી ન હેણી,
સાંભળો સૈયર સજ્જીરે; ધૂમતારી ૧૦
આજ અતિશે યથો આનંદમાં ઉમેરો,
પાડ નાનીએ પ્રભુછ કેરોરે; ધૂમતારી ૧૧
દણિ મણિ દેતથી આ રીતથી રમીને,
દસપતનો દેવ રીઝેરે; ધૂમતારી ૧૨

ગરવી ૮૪ મી.

તાન લઇતે ગાવાની ગરબી.

“વારી વદિ વાલમછ.”—એ રાગ.

સખો ખુબ આજ ખુશિ ખુશિ ઘડીરે; તનનન તાનાં થ્યો;
લામ ભણતરનો લઇનેરે, તનનન તાનાં થ્યો. ૧
વાત વિવિધ વિવેકની વાંચીરે, તનનન તાનાં થ્યો.
સદગુણ અતરમાં આંચારે, તનનન તાનાં થ્યો. ૨
પ્રભુ પદનું જ્ઞાન પણુ પામીરે, તનનન તાનાં થ્યો;
આજ ખુશિમાં નદિકાંઈ ખામીરે તનનન તાનાં થ્યો. ૩
આવો બૂંગળ વિદ્યા બહિયેરે, તનનન તાનાં થ્યો;
ગુણ ગણિત વિદ્યાના ગણિયેરે, તનનન તાનાં થ્યો. ૪
અખળાનાં બાખ્યઆજ ખૂદયારે, તનનન તાનાં થ્યો;
બખુવા બેસાં ને વહેમ બૂધ્યારે, તનનન તાનાં થ્યો. ૫
દુઃખના દો વદિ મયા રદાડરે, તનનન તાનાં થ્યો;
દિન રડા પ્રભુએ દેખાવારે તનનન તાનાં થ્યો. ૬
લીધી લેખણુ ખાંચો પાડીરે, તનનન તાનાં થ્યો;
દુઃખનનાં દિલ પડ્યાં કાઢીરે, તનનન તાનાં થ્યો. ૭
બનપ્રેતનો વહેમ ગમેઆગરે, તનનન તાનાં થ્યો;
લેત જ્ઞાનની છવમાં વદારે, તનનન તાનાં થ્યો. ૮
દલે દરમ નદિય રંગબેરે, તનનન તાનાં થ્યો;
દલે નિર્લજ્જ ને નદિ આગરે, તનનન તાનાં થ્યો. ૯
દલે ગગન પડી ગગનરે, તનનન તાનાં થ્યો.

હવે ઠોઠ જેવાં નહિ હરીએરે તનનન તાનાં હ્યો. ૧૦
 હવે સમજણ પામશું સારીરે, તનનન તાનાં હ્યો;
 હવે ચાલશું ચિત વિચારીરે, તનનન તાનાં હ્યો. ૧૧
 હવે સંપતો શિખશું સુધારીરે, તનનન તાનાં હ્યો;
 દલપતનો દેવ સંભારીરે તનનન તાનાં હ્યો. ૧૨

ગરવી ૮૫ મી.

ધંધરની માયા વિષે.—ગરબી ૧ લી.

“ઓ વાંસલડી, વેરણુ થઈ લાગી તું મળતી નારને.”
 એ રાગ.

સુણુ સાહેલી, ધંધરની માયાનો અદ્ભુત ખેલ છે;
 અચરજ ઉપજે, રચના એવી હામોહામ રચેલ છે.—ટેક.
 જીવ જંતુની કાયા જામી, આકાર બલા એ કેમ પામી ?
 ખોળતાં નવ દીસે ખામી; સુણુ સાહેલી ૦ ૧
 જળજંતુ તો ઉપજે જળમાં, મળતા કીડા ઉપજે ગળમાં,
 એ પિંડ કેણુ ધડિયા પળમાં ? સુણુ સાહેલી ૦ ૨
 ખોલે છે તેમાં કાણુ બેઠું ? એ પવન સંગાતે શું પેઠું ?
 જો પવન જતાંજ પડે હેઠું; સુણુ સાહેલી ૦ ૩
 હલકા જંતુ મોઢા હાથી, સૌ પેટ ભરે છે તે સાથી ?
 આહાર ન રાખે એ આથી; સુણુ સાહેલી ૦ ૪
 જે છવોતે કીધા જેવા, ઉઘમ સોંપ્યા સૌને એવા,
 નવ પામે પળ, વિરતિ લેવા; સુણુ સાહેલી ૦ ૫
 ગણી જે તારાગણુ કોડગમે, આધારવિના આકાશ ભમે,
 એ અકળિત વાત કળાય ક્યમે ? સુણુ સાહેલી ૦ ૬
 રવિ કિરણો રાજપ્રકાશ કરે, વળિતે ફરતા અહ તો વિચરે,
 તે ફર નિયમસર કેમ ફરે ? સુણુ સાહેલી ૦ ૭
 તે તૂટે તો કાણુ સાંધે છે ? તે છૂટે તો કાણુ બાંધે છે ?
 બહુ વર્ષ વિસા વણુબાંધે છે; સુણુ સાહેલી ૦ ૮
 મોંબંધ ધડો વનમાંહિ મળે, માંહિ શું છે તે કહો કાણુ કળે ?
 વળિ તે સંશય શો રીત ટળે ? સુણુ સાહેલી ૦ ૯
 ધણિ નવ દીસે લાંધરનારો, નહિ કાણુ કહે કાણુ કરનારો ?
 તે સ્થીર હશે કે ફરનારો ? સુણુ સાહેલી ૦ ૧૦
 નથિ દીઠો કોઈએ નજર ભરી, નથિ બોલ્યો તે કોઈ સાથજરી
 સહ ઉચરે છે અનુમાન કરી; સુણુ સાહેલી ૦ ૧૧
 નથિ બણતું કોઈએનું નામે, કલ્પિત નામે કીધાં આમે,

સંધરી. † વિશ્રામ.

એ સલ કહું દલપતરામે; સુણુ સાહેલી ૦ ૧૨

ગરવી ૮૬ મી.

ધંધરની માયા વિષે.—ગરબી ૨ છ.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

સુણુ સાહેલી ધંધરની માયા જોઈ અચરજ ઉપજે;
 જોઈ મન મારું, કોડ વિચાર કરે પણ સંશય શું તને?—ટેક.
 કોઈ સર્વ પ્રકારે મુખિયા છે, કોઈ દેહ ધરીને દુખિયા છે,
 કોઈ મનુષ્ય ધણીમાં મુખિયા છે; સુણુ સાહેલી ૦ ૧
 કોઈ ગર્ભ થકી પણ જાય ઝરી, કોઈ જન્મ ધરીને જાય મરી,
 કોઈ સંવત્સર સો પૂર્ણ કરી; સુણુ સાહેલી ૦ ૨
 કોઈ પામે છે માગ્યા મેવા, કોઈ ભવથી ભીખારી જેવા,
 એ શા કારણુ ઉપજ્યા એવા ? સુણુ સાહેલી ૦ ૩
 કોઈ દેહ ધરીને દિવાના છે, કોઈ મહા પંડિત મનમાન્યા છે;
 કોઈ મૂળા કોઈ મરતાના છે; સુણુ સાહેલી ૦ ૪
 એ પરબવતું કાંઈ કર્મ હશે ? કે કારણુ બીજા કોઈ હશે ?
 અતે કેવો ઈનસાફ થશે ? સુણુ સાહેલી ૦ ૫
 પશુ પંખી જાને કેવા છે ? જો દીવાના જન જેવા છે;
 એને શું લેવા દેવા છે ? સુણુ સાહેલી ૦ ૬
 † એ નરકે કેશ્વર્ગે જશે ? અતે એની ગતિ શી થશે ?
 એ કેમ નદી ફરિ કહેવાસે ? સુણુ સાહેલી ૦ ૭
 ધંધરને તો, સૌ સરખા છે, નખળા સખળા ક્યમ નરખ્યા છે.
 કોઈ દિલગિર ને કોઈ હરખ્યા છે; સુણુ સાહેલી ૦ ૮
 યાવર પ્રાણી તો ધિર રહે છે, નહિ એમાં અકલકશીકહે છે,
 શાં પાપ થકી સંકટ સહે છે ? સુણુ સાહેલી ૦ ૯
 જે દુનિયા મધ્યે દેહ ધરે, તે એક બિજાને અહાર કરે,
 તેથી પુણ્ય હશે કે પાપ ભરે ? સુણુ સાહેલી ૦ ૧૦
 જેને ખુદ્દિ આપી જેવી, એને સમજણ ઉપજે એવી,
 હશે કર્તાની ઈચ્છા કેવી ? સુણુ સાહેલી ૦ ૧૧
 છે ધંધર શો મરજીતારી, નહિ સમજિશકી સમજણુ મારી,
 દલપત કહિ દે છે પોકારી; સુણુ સાહેલી ૦ ૧૨

ગરવી ૮૭ મી.

પ્રભુના મહિમાની ગરબી.

“આજ મારે આંગણે, પ્રભુજીના તણુ કરતા જાઓ.”—એ રાગ

† ગાંડા જતો.

સખી મેં તો સહરે, પૂરી પરમેશ્વર શું પ્રીત;
હવે હું હૃતથીરે, ગાઉં ગોવિંદચણનાં ગીત. ૧
જગ જેણે રચ્યુંરે, જેણે રચિ આ રાશી બાર;
મહિમા મુખ થયીરે, કહેતાં કોઈ ન પામે પાર. ૨
વિધ વિધ નામથીરે, જેને બને સકળ સંસાર;
હૃદય એક છેરે, નૌતમ નોધારાં આધાર. ૩
બાપા બેઠીરે, નોખાં નોખાં પડિયાં નામ;
રહેણી રાખરીરે, ક્યણી ક્યવાનું શું કામ? ૪
પર ઉપકારથીરે, રીઝે તે રાજ અધિરાજ;
તે માટે સદારે, કરવું ઉત્તમ એવું કાજ. ૫
સૌ સંપી મળીરે, બે રહિયે દિવસને રાત;
ભજ્યે ભાવથીરે, તો રીઝે તે જગનો તાત. ૬
અન્ય ઉપાયથીરે, તે પ્રભુ થાય નહીજ પ્રસન્ન;
મર્મ વિચારીરે, મનમાં રમને સમગ્ર જન. ૭
જનમી જગતમાંરે, કરવાં પ્રભુ રીઝે તે કામ;
સાર્યક તે સદારે, દિલમાં બજે દશપતરામ. ૮

ગરવી ૮૮ મી.

હૃદય મહિમા વિષે.

“વાત્રા તમે પુરૂષ અમે નારી.”—એ રાગ.
જયજય પ્રભુ અંતરમ્ભી,
અળવંત વિદિત બહુ નામીરે; જયજય—ટેક.
તુજ મહિમા જગમાં છે મોટા,
વાણી પાર ન પામીરે; જયજય ૧
કોઇ પ્રકારે તારાં કૃતમાં,
ખચિત નથી કોઇ ખામીરે; જયજય ૨
તુજ જશ વગર વડી વડી વાતો,
કહીએ સર્વ નકામીરે; જયજય ૩
તું હૃદય અધિદેવ આમારો,
ધીમંતાં અવિગળ ધામીરે; જયજય ૪
અશરણુ શરણુ સદા તું એકજ,
સદિ સકળનો સ્વામીરે; જયજય ૫
તુજ બંડોપર સંકટ શત્રુ,
શસ્ત્ર શ્વે ન કિગમીરે; જયજય ૬
દશપતરામ કહે તુજ વરદમાં,
મૂળ મનસ્વિતિ વિરામીરે; જયજય ૭

મહિમા.

ગરવી ૮૯ મી.

હૃદય સ્તુતિ વિષે.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

જય જય પ્રભુ કલ્યાણકારી.
અમે સ્તુતિ ઉચ્ચારિયે તારીરે; જયજય—ટેક.
તે સૂરજ કાશી તારા સરજ્યાં,
સુદી તે શાળુગારીરે; જયજય ૧
સાગર સંક શરોવર સરિતા,
પશુ પક્ષી નરનારીરે; જયજય ૨
સરજને વળી તું સખાગે,
ધર્મ પોતાનો ધારીરે; જયજય ૩
નાથ વળી તે કીધા નિયમો,
વિવિધ પ્રકાર વિચારીરે; જયજય ૪
ધ્યાન અમે કર તારું મરીએ,
સદા તને સંજારીરે; જયજય ૫
અરોનિશ તુજ ઉપકાર ઉચરીએ,
અદ્ય મનીથી આમારીરે; જયજય ૬
ઓ પ્રભુ રક્ષણ કરને આમારું,
આપક સમય ઉગારીરે; જયજય ૭
દશપતરામ સદા તને વડે,
ધ્યાન દૃષ્ટમાં ધારીરે; જયજય ૮

ગરવી ૯૦ મી.

હૃદય સ્તુતિની ગરબી.

“એક એકરે બવાની મા, દોરીજ મદ દેક.”—એ રાગ.
ધન્ય ધન્યરે સૌના આધાર, જય દેવાધિદેવ;
કલ્યાણસાગર કોઈ જગ કનાર, જય દેવાધિદેવ. ૧
ભગવત અખિલ ભુવનનો તું ભુવણ, જય દેવાધિ
હુષધિદારમ્ હીમે હીનચાપ, જય દેવાધિ ૨
નિર્મળ એણે નારાં અમરિતનામ, જય દેવાધિ
પ્રભુ તું વિપતિ વેળાનો વિશ્રામ, જય દેવાધિ ૩
અમને સદૈવ મારી મુદિ આપ, જય દેવાધિ
કટ અનંક પ્રકાર નજાં તું કાજ, જય દેવાધિ ૪
અમને આશ્વસના તું છે એક, જય દેવાધિ
અરજનને અપમન્યાં કાજ અનંક, જય દેવાધિ ૫
તારો પ્રકર નિજ છે મન મદાપ, જય દેવાધિ

પ્રભુનાથી કર પ્રલય અમારાં પાપ, જય દેવાધી ૦ ૬
ભણ્યો તુજને અંતર રાખી ભાવ, જય દેવાધી ૦
હીકા હીકા કર્યો એ અમે દરાવ, જય દેવાધી ૦ ૭
અંતરગમી તું અંતરનો જાણુ, જય દેવાધી ૦
વદીએ શાંવળિ એયિ વિશેષ વખાણુ, જય દેવાધી ૦ ૮
પાય નમીતે કરીએ નિલ પ્રમાણ, જય દેવાધી ૦
દાસ તમારો જાણો દલપતરામ, જય દેવાધી ૦ ૯

ગરવી ૧૧ મી.

કરજ વિષે.

“મા તું પાવાની પડરાણી, ભયાની મા કાળકારે લોલ.”

એ રાગ.

કરજ ન કરશે અધિક કાઈ, કરજ સકલ કરેરે લોલ;
સમજી જન તે જગમાં જોઈ, દિલે સમજી કરેરે લોલ. ૧
મુણ્ણતાં દિલમાં યાશે કુખ, કથન કહુ કાનથીરે લોલ;
કરું પડશે નીચું મૂખ, અની અપમાનથીરે લોલ, ૨
ફરિ ફરિ નિલ નિલ દેરા ખાઈ, અતિ અકળાવશેરે લોલ;
એ કુખથી અનિશે અકળાઈ, ભોજન નહિ ભાવશેરે લોલ. ૩
ખમશે મેણાં કરા માર, વિષમ ખલુ વેણુમાંરે લોલ;
નિશ દિન નહિ આવે નિરધાર, કે નિદ્રા નેણુમાંરે લોલ. ૪
પછિ તો કરશે તેની પામ, કે જૂઠા વાવહારે લોલ;
મુણ્ણિ સૌ જન તજશે રિઆસ, કજેલી કાવહારે લોલ. ૫
વળતી થઈને સત્ય ચિહ્ન, જુદે રત્ને જશેરે લોલ;
દાનત કરશે પછિ દિન દિન, કે તરકર નમે યશેરે લોલ. ૬
અતિશે યાશે પર આધીન, કરજ કીધા થકીરે લોલ;
તેથી જેખશે કુખતા દીન, નથી સુખકું નકીરે લોલ. ૭
સો ધન દેવું જેને શીશ, ન ટકે તે ટકેરે લોલ;
જો તે જન હોય ન્યાયાધીશ, ન ન્યાય કરી શકેરે લોલ. ૮
આશિયાળો એનો અવતાર, સિપારશ સાંભરે લોલ;
જાણે કરતાં કોઈ પ્રકાર, કરજ માઈ વજેરે લોલ. ૯
કરજ નહી તેને સુખ સાન, જાણો દિન જામનીરે લોલ;
દિલ ધરજો સુખદાયક વાત, આ દલપતરામનીરે લોલ. ૧૦

ગરવી ૧૨ મી.

આશા વિષે.

“શંકર વસે કેલાસમાં.”—એ રાગ.

આશાનો અત આવે નહોરે, શોધે ન મળે સુમાર;
આવે ન છેડા આકાશનો, હારે એવી આશા અપાર. આ ૦
સીમા આકાશની ક્ષિતિજનીરે, જોતાં પાસે જણાય;
જેમ જેમ જમ્યો આગળે, હારે તેમ આધી તે જમ્ય. આ ૦
નિર્ધન જન ધનને ચઢેરે, મુડી સોની હમેશ;
જાણુ મળે મને એટલું, હારે નહી વાણું વિશેષ. આ ૦ ૩
સો મળતાં ઇચ્છે સદાજનેરે, લક્ષ્મી લાખે બંધાય;
કરે ઇચ્છા પછી કોડતી, હારે પછી અખતે ઇછાય. આ ૦ ૪
આખી પૃથ્વીતું રાજ એકતેરે, મળે મન ન ધરાય;
અધિક હોમે જેમ આગનો, હારે ભડકા ભારે જણાય. અપ
આશાથી આ સંસારનોરે, ચાલે સર્વે વ્યવહાર;
માંજે આશા તો ભાંગી પડે, હારે સર્વ વાતે સંસાર. આ ૦ ૬
નોકર કરે છે નોકરીરે, રાજ કરે છે રાજ;
ધધારથી ધધો કરે, હારે એ તો આશાથી આજ. આ ૦ ૭
સારાં ભૂડાં કામ સૌ કરેરે, એ તો આશાથી આમ;
જશ કે જર માટે કરે, હારે કાંતો પરલોક કામ. આ ૦ ૮
આયુષ્યનો છેડો આવતાંરે, “પાકો માસ કે બે માસ;
બંધાવું તોય તાણે ધુસરું, હારે ઉરમાં જીવ્યાનાં આશ. આ ૦ ૯
પુન્ય કરે છે પરમારથીરે, પાપી કરે છે પાપ;
આશાથી એ ખલુ જાણુજો, હારે પ્રેમ તેનો પ્રતાપ. આ ૧૦
મૂઠાકર્યો મારું માનવીરે, લૂટકું પામીને લાગ;
જાણુ આ જર હું ભોગવું, હારે તેને કરડવો લાં નામ. ૧૧
આશા છે અતિ ઉપયોગનીરે, કંઈ રૂડાં જો કામ;
સારી શિખામણુ આ મુણ્ણી, હારે દેહે દલપતરામ. આ ૦ ૧૨

ગરવી ૧૩ મી.

સંકટમાં ધીરજ રાખવા વિષે.

“એક વાર ઝોધવ ઝોકુળ સાંચરે.”—એ રાગ.

સંકટ સમયે ધીરજ ધારિયેરે,

કષ્ટપિણુ કરિયે નહી કષ્ટાંતજો;

ચિત એતી ઉપાય વિચારિયેરે,

સર્વ પ્રકારે રહીને શાંતજો. સંકટ સમયે ૧;

કાંઈએ લાભ નથી કલ્પાંતથીરે,
 ઉલટું અતિશય ઉપજે દુઃખજો;
 સૂજે ઉપાય તો મન શાંતથીરે,
 સંકટ ટાળી લઈએ સૂખજો. સંકટ સમયે ૦ ૨
 મૂરખ માણસ તો મુંઝાઈ મરેરે,
 ધીરજ ધારે છે ધીમંતજો;
 મિત્ર સમીપે એ દુઃખ ઉચરેરે,
 એ પછિ દુઃખનો આણે અંતજો. સંકટ સમયે ૦ ૩
 જોતો ઉપાય જોતાં નવ જડેરે,
 સમજણથી સુખ શાંતી થાયજો;
 સુર નર સૌને શિર સંકટ પડેરે,
 એમ વિચારે અંતરમાંજો. સંકટ સમયે ૦ ૪
 જ્ઞાની કે અજ્ઞાની જન તણીરે,
 પીડા પડ્યે પરીક્ષા થાયજો;
 જ્ઞાની જન ધીરજ ધારે ધણીરે,
 અજ્ઞાની અતિશે અકળાયજો. સંકટ સમયે ૦ ૫
 ઉર આણો વાતો ઇતિહાસનીરે,
 કંઈકે કેવાં વેદ્યાં કટજો ?
 વૈભવતા તજી રાજ નિવાસનીરે,
 ભટક્યાં વનમાં યદને બ્રહ્મજો. સંકટ સમયે ૦ ૬
 એની આગળ આપદ આપણુંરે,
 ગણતાં ગણતીમાં ન ગણાયજો;
 ઘટમાં એમ વિચારી જુવે ધણુંરે,
 તો અકળામણુ ઓછી થાયજો. સંકટ સમયે ૦ ૭
 આ અવસર પણ જો જગમાં જુઓરે,
 બહુ દુઃખિયા લોકો દેખાયજો;
 ઓછા દુઃખથી શું અતિશે રૂઓરે ?
 મહા દુઃખ પડતાં કેમ ખમાયજો? સંકટ સમયે ૦ ૮
 મોટાને સંકટ મોટાં નડેરે,
 છોટાને દુઃખ છોટું છેડજો;
 મોભને ખોલા બહુ ખમવા પડેરે,
 વળિને વાગે ખીસા એકજો. સંકટ સમયે ૦ ૯
 પાપતણાં ફળ પીડા પામીએરે,
 સુકર્મનાં ફળ સુખ સૌ હામજો;
 એમ હંશબું અંતરજ્ઞમીએરે,
 દિલથી કહે છે દલપતરામજો. સંકટ સમયે ૦ ૧૦

ગરવી ૧૪ મો.

સાત પ્રકારનાં અતિ સુખ વિષે.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

સુણજો વણું અતિ સુખ સાતનુંરે,
 એ થયી ઉલટાં છે અતિ દુઃખજો;
 તનમન ભજન કરે જગતાતનુંરે,
 સર્વ પ્રકારે આપે સુખજો. સુણજો ૦ ૧
 સાથી સુખ તો શ્રેષ્ઠ સહીરનુંરે,
 રગમાં રંગ રહે નહિ રોગજો;
 વધુ જાણે જેવું શરવીરનુંરે,
 ઇચ્છિત કરી શકે ઉદ્યાગ જો. સુણજો ૦ ૨
 સુખ બીજું ધધો સારો જડેરે,
 અદ્ય નહી કોઈની ઓશિયાળજો;
 કોઈ દિન કરજ નહી કરવું પડેરે,
 સ્વતંત્રતા દીસે સૌ કાળજો. સુણજો ૦ ૩
 સુખ ત્રીજું વર વહુ સારાં મળેરે,
 પ્રણ વધે પરસ્પર પ્રેમજો;
 હૈયે હરખ હમેશાં જળદળેરે,
 દેખે સદા દિવાળી જેમજો. સુણજો ૦ ૪
 ચોથું સુખ જો સુપુત્ર સાંપડેરે,
 માત પિતાની પ્રતિમા પાળજો;
 નિરખી ચિતમાં ઉગળકા ચડેરે,
 ક્યન ન લોપ કરે કોઈ કાળજો. સુણજો ૦ ૫
 રહેવા ઘર રૂડું સુખ પાંચમેરે,
 તે જ્યાં રૂડું ન્યાયી રાજજો;
 સુખની વસ્તુ મળે સરવે સમેરે,
 સદા વસે જ્યાં સુઝ સગાજો. સુણજો ૦ ૬
 છઠું સુખ ઉત્તમ અધિકાર છે રે,
 માન પ્રતિષ્ઠા માણસ માંદજો;
 વિદ્યાદિક એનો આધાર છે રે,
 કાવ્યકળાદિક પણ સુખ કંઈજો. સુણજો ૦ ૭
 મિત્ર પવિત્ર મળે સુખ સાતમેરે,
 સુખનું મૂલ રાગ સત્સંગજો;
 સદા સદાગ કરે સંકટ સમેરે,
 આનંદા એકજો જ્યાં અંગજો. સુણજો ૦ ૮
 સૌ સુખ કોએ કે સમાનથીરે,

સુરાને સતોપ રખાયજો;
 નહિતો તૃણા કરા તાનથીરે,
 સુખ સૌ દુઃખ રૂપે દેખાયજો. સુણજો ૯
 જગત્પતિ આપે સુખ જોડહુંરે,
 પાડ ગણીને કરે પ્રમાણજો;
 આપણું સુકૃત તો અતિ જોડહુંરે,
 કયાં છે કહેછે દલપત્તરામજો. સુણજો ૧૦

ગરબીં ૧૫ મી.

પ્રેમના ઉત્તરની ગરબી.

“પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમનીરે, અને લાગી કઠારી પ્રેમની.”

એ રાગ.

સત્ય કહું આગળ સમાજનીરે,
 સુણ સાજની સાજની સાજની;
 ઝોઠવણી ગરીબનિવાજનીરે, સુણ સાજની ૦-૨૬.
 સારાં માણસ કરે શાની ચાહના?
 લાજની લાજની લાજનીરે. સુણ સાજની ૧
 જનના શીરપર શાની જરર છે?
 રાજની રાજની રાજનીરે. સુણ સાજની ૨
 પ્રધાનને શાની જુડિત જાણવી?
 કાજની કાજની કાજનીરે. સુણ સાજની ૩
 કાહિયરથી શોભા વધી શેની?
 તાજની તાજની તાજનીરે. સુણ સાજની ૪
 સર્વે પ્રાણીને શી શી ફિકર છે?
 ખાજની ખાજની ખાજની રે. સુણ સાજની ૫
 પંખીના પડને થીક બહુ શેની?
 બાજની બાજની બાજનીરે. સુણ સાજની ૬
 છેક નિર્ધન કરે શેની છાપરી?
 છાજની છાજની છાજનીરે. સુણ સાજની ૭
 લેના ભોજનમાં શોભા શેની?
 ખાજની ખાજની ખાજનીરે. સુણ સાજની ૮
 દેણદારને ચિત્ત ચિંતા શેની?
 વાજની વાજની વાજનીરે. સુણ સાજની ૯
 કહે દલપત વહી ઉત્તમ ક્યારની?
 આજની આજની આજનીરે. સુણ સાજની ૧૦

ગરબી ૧૬ મી.

કેના ગુણ કેનામાં છે તે વિષે.

“હાં હારે પટોળાં પાટણનાં.”—એ રાગ.

હાં હારે કે કનક કટાય નહી,
 હાં હારે સુજન ગુણ જાય નહી;
 હાં હારે પથર પલજેજ નહી,
 હાં હારે કુટિલ ગુણ લેજ નહી. ૧
 હાં હારે નિધી જલકાય નહી,
 હાં હારે મોટા છદ્ધિ જાય નહી;
 હાં હારે અક્ષીણ મોહું થાય નહી,
 હાં હારે નઠોર સુધરાય નહી. ૨
 હાં હારે નદી સૌ સાગરમાં,
 હાં હારે કે સંપ તો નાગરમાં;
 હાં હારે વસંત ઉત્તરાયનમાં,
 હાં હારે ગમત તો ગાયનમાં. ૩
 હાં હારે શોભા તો સાજનમાં,
 હાં હારે મોટાઇ તો મહાજનમાં;
 હાં હારે સુગંધ તો કેશરમાં,
 હાં હારે કૃપા પરમેશ્વરમાં. ૪
 હાં હારે શિતળતા અંદરમાં,
 હાં હારે ઉષ્મ તો અંદરમાં;
 હાં હારે મધુરતા તો સાદરમાં,
 હાં હારે નમનતા આદરમાં. ૫
 હાં હારે ચતુરાઇ ચણવામાં,
 હાં હારે ભલા ગુણ ભણવામાં;
 હાં હારે કે રેશમ મુગટામાં,
 હાં હારે કે જોખમ જુગટામાં. ૬
 હાં હારે કેટુંબ તો પરિવારે,
 હાં હારે કે રાજ તો તરવારે;
 હાં હારે કે જુગતી જંતરમાં,
 હાં હારે અકલ તો અંતરમાં. ૭
 હાં હારે કે ઝાડ બહુ ઝાડીમાં,
 હાં હારે કે ફળ ફલ વાડીમાં;
 હાં હારે પવિત્રાઇ ખાણીમાં,
 હાં હારે વિવેક તો વાણીમાં. ૮
 હાં હારે કે લોભ તો સ્વાસ્થમાં,

હાં હારે કે પુણ્ય પરમાર્યમાં;
 હાં હારે કે નીર તો વૃષ્ટિનું,
 હાં હારે કે નેજ તો દૃષ્ટિનું. ૯
 હાં હારે કે દ્વંધ તો ગાયતણું,
 હાં હારે કે હેત તો માય તણું;
 હાં હારે કે શક્તિ સકળ પતિની,
 હાં હારે કે દીનતા દલપતિની. ૧૦

ગરવો ૯૭ મી.

ભવિષ્ય કાળનાં ચિહ્ન ત્રિષે અરખી.

“અલભેલીરે અમે માત, જોવાને જમએ.”—એ રાગ.
 સુણો સુણોરે સજ્જન લોક, ચિન્હો આગમનાં;
 સુખ દુઃખ સંભવ સંજોગ, સઘ સમાગમનાં.—ટેક.
 કિડિયો ઇડાં લઈ નિકળે ને, બોલે દાદર મોરરે;
 એ એધાણ ઉપરથી જાણો, જળ વૃષ્ટિનું જોર. ચિન્હો. ૧
 કુકડા ફેફ શાંદ કરે ને, જાગે પંખી જાતરે;
 એ ઉપરથી એમ સમજનું, પડશે હવે પ્રભાત. ચિન્હો. ૨
 અંગ વિધે ઉકરાટા આવે, થાય ન અંન પચાવરે;
 એ એધાણ ઉપરથી જાણો, દેશે જ્વર દેખાવ. ચિન્હો. ૩
 સગાં જતોને શત્રુ સમજે, શત્રુસગાં સમાનરે;
 વિનાશકાળે વિપરીત સુદ્ધિ, નિશ્ચય એજ નિવાન. ચિન્હો. ૪
 કુટુંબમાં જ્યાં કુસંપ પેસે, વસે નહીં વિશ્વાસરે;
 એક મીઠનું બોલ્યું નગમે, તો ત્યાં લક્ષ્મી વિનાશ. ચિન્હો. ૫
 ઉપજ થકી અદકું ખરચે ને, ફાગટ મન દૂલાવરે;
 તો તેને ઘેર થોડી સુદનમાં, દરિદ્રતા દેખાય. ચિન્હો. ૬
 બળિયા સાથે જળ આંધીને, વળિ વળિ કરે વિવાદરે;
 કોઈ સમે સંકટમાં પડશે, અતી ઉતરશે નાદ. ચિન્હો. ૭
 કુસંપ વતતાં સંપ વધે ને, મન સૌનાં મળિ જાયરે;
 તો જાણો તેના ઘર મધ્યે, સુખને સંપત્તિ થાય. ચિન્હો. ૮
 હંસ તણી સંગત છોડીને, સેવે કાગ શિયાળરે;
 તો જાણો તેના પર પડશે, જગમાં કાંઈ જાંજળ. ચિન્હો. ૯
 જે રાજને રૈયત નિંદે, જીલમ જીલમ કહેવાયરે;
 તેરાજના રાજ મહેલમાં, કાંઈપણ વિપરીત થાય. ચિન્હો. ૧૦
 જે પર ત્રૂંડે કે રૂંડે પ્રભુ, જેની કરણી નેદરે;
 કહેદલપત તે જનના મનમાં, ઉપજે સુદ્ધિ એવી. ચિન્હો. ૧૧

ગરવો ૯૮ મી.

ઉદયમ કર્મ ૧૫૫.

“સુંદરબર્મ આલ્યાં સાસરિયે.”—એ રાગ.
 સળિ જે કદિ ઉદયમ નવ દળિયો;
 તોય નશીય થકી તે બળિયો, બહેન,
 ઉદયમ વિણ નદિ નશીય ફો. ૧
 કોઈ ન રહે નશીય વિશ્વાસે,
 સૌ ઉદયમ કરવા ધારે, બહેન, ઉદયમ વિણ. ૨
 પંખો પકડી જે ન હંસાવે,
 પંખાનો પવન નચાવે, બહેન, ઉદયમ વિણ. ૩
 વણુ ખેડે ખેતર નવ પાકે,
 રહિ નશીય ભંડેસે થાકે, બહેન. ઉદયમ વિણ. ૪
 કોઈ ઉદયમ વિણ ધનપતિ થાશે,
 તે જોઈ ઉદયમ ન તમજશે, બહેન. ઉદયમ વિણ. ૫
 વગડાઉ કર્પણુ નજરે આવે,
 જોઈ કોણુ કર્પણુ નહિ વાવે? બહેન. ઉદયમ વિણ. ૬
 વણુ ખોદે નદિયો સંચરશે,
 જોઈ કોણુ કુવા નહિ કરશે? બહેન. ઉદયમ વિણ. ૭
 જે નશીયતો ભંડેસો રાખો,
 તો ચૂલા કાઢી નાખો, બહેન. ઉદયમ વિણ. ૮
 જે નશીયતો ભંડેસો લાવે,
 બાળકને શીદ બાળાવે? બહેન. ઉદયમ વિણ. ૯
 ઉદયમ આદરીએ આગળથી,
 પછિ નશીય તો પાછળથી, બહેન. ઉદયમ વિણ. ૧૦
 અક્ષત્વીણા આગસવંતા,
 રહેનશીય નશીય કરંતા, બહેન. ઉદયમ વિણ. ૧૧
 ઉદયમનો મદિમા સૌ કામે,
 દીકો છે દલપતરામે, બહેન. ઉદયમ વિણ. ૧૨

ગરવો ૯૯ મી.

મૂરખ આગળ કાળંગ બોલે નહિ તે વિધે.
 “અન્યએ માત, વળિયાં દૂગર માંવડે, નવના વેદને
 એ રાગ.

મન શરમાશે, જાંગલિ જન આગળ કાળંગ નવજોયે
 ન જન પાસે, કાળંગ નવ બોલે તે જાંગલિ તોલે-ટેક
 એક મહેતે જાંગલિ જન સામે,
 મોક્યાં દુગ કાળંગ દર્દ દાવે,

ગયો જંગલિ ગાંસડી લઈભાયે; મન શરમાશે ૧
 કહે જંગલિ “જ્યાં કળ મણિ લેશે,
 કેટલાં છે તે ત્યાં કોણુ કહેશે ?”
 કહે મહેનો “કાગળ કહિ દેશે;” મન શરમાશે ૨
 અરથે રસ્તે તે તો આચો,
 ત્યાં વિચાર તે મનમાં લાવ્યો,
 “કાગળ દહ મુજને ખીવરાવ્યો;” મન શરમાશે ૩
 “કાગળને મુખ કે દીધ નથી,
 તો કહેશે ક્યન ક્રિયા કુખથી ?
 સંતાડુ કળ હું તો સુખથી;” મન શરમાશે ૪
 કહેવા લાગ્યો કાગળ લઈને,
 “ભાઈ જો તું જોલે ત્યાં જંગલે,
 તો જોલ અહીં રાતમુખ થઈને;” મન શરમાશે ૫
 કાંઈ કાગળ નવ જોલે વાણી,
 જંગલિએ વાત જુદી બાણી,
 તેમિ લીધાં માંદિથી કળ તાણી; મન શરમાશે ૬
 જઈ કળ ઢગલો નૃપ પાસે થયો,
 કાગળ પણુ નૃપ આગળજ થયો,
 દિલમાં મુરખો કાંઈએ ન ડ્યો; મન શરમાશે ૭
 કાગળ વાંચી કળ ગણી લેતાં,
 તે લખ્યા થકી ઓછાં રહેતાં,
 પુછ્યું જંગલિને થગદી દેતાં; મન શરમાશે ૮
 કહે જંગલિ “કાણુ ઓછાં કહેછે?”
 નૃપ કહે “આ કાગળ કહી દેછે,”
 કહે જંગલિ “વાન જુદી એ છે;” મન શરમાશે ૯
 “જો કાગળ કહે મુજ સાંભળતાં,
 જે દિધા પ્રમાણે નથી મળતાં,
 તો દંડ કરો મારો વળતાં;” મન શરમાશે ૧૦
 રાજા કહે “મૂરખ જન પાસે,
 કાંઈ કહેતાં કાગળ શરમાશે,
 સમજી સાથે જોલવા સહાશે;” મન શરમાશે ૧૧
 મુણિ જંગલિ અમરજ ઉર ધરે,
 “આ માણસ નહિ પણુ દેવ ખરે,
 જડ વસ્તુ જે સંગ વાત કરે;” મન શરમાશે ૧૨
 રૂપે ત્રાસ ખતાવ્યો તે કામે,
 થઈ સાચું જોલ્યો પરણામે,
 દિલ વાત ધરી દલપતરામે; મન શરમાશે ૧૩

મરવો. ૧૦૦ મો.

દયા વિષે.

“અલગેલીરે અખે માત, જોવાને જઈએ.”—એ રાગ
 પ્રભુ રીઝવવા શુભ પેર, દયા દિલમાં રાખો;
 કષ્ટા નિધિ કરશે મહેર, પુરશે અભિલાષો—ટેક
 દયા ન દીસે જોના દીલમાં, તે નહિ જનની જાતરે;
 વાધ વર જોવા વનચરની, નિશ્ચે તેતો નાન. દયાદિલ ૦૧
 કવિ કાવિદ સર્વે મળિ કહેછે, દયા ધરમનું મળરે;
 તને દયા તેને તો યાશે, પરમેશ્વર પ્રતિદૂળ, દયા દિલ ૦૨
 જો મધ આગળું દુઃખ દેખીને, દયા ધરે કરિ પ્રીતરે;
 જોને કુલી આશિષ દેશું, અનુરૂપિયારો ચિત્ત. દયાદિલ ૦૩
 અતિ નિર્દય થઈને આપણને, કરે ધણી વિધિ ધાતરે;
 પ્રભુ તેને કાંઈ શિક્ષા કરશે, જુઓ વિચારી વાત દયાદિલ ૦૪
 ગરીબનો ખેલી ધરછે, સમર્થ સાચો ન્યાયીરે;
 ગરીબને સુખ દુઃખ દીધાનું, જોગવશે કળ ભાઈ. દયાદિલ ૦૫
 કપકારી જનના આંતરમાં, દયા રહે મિત નીશરે;
 દુખિયાનાં દુઃખ દૂરવા માટે, સંકટ લે નિજ શીખ. દયાદિલ ૦૬
 જો જીવી ઉપકાર ન કીધો, તુચ્છ છે જીવનર નેહરે;
 પરવિપકારે જીવનર તજીએ, કિતમ જીવનર એલ. દયાદિલ ૦૭
 ગરીબના નીસાસા લાગે, જો તે દીલ દુખાયરે;
 ભરૂ જગકર્તા નહિ સાંજે, એ મોટે અન્યાય. દયા દિલ ૦૮
 પોતાના સુખ દુઃખનો પોતે, ચિનમાં કરો વિચારરે;
 અવરવિગેપણુએ મજસમજો, સુખદુઃખનો નિરધાર. દયાદિલ ૦૯
 પરનો માલ પડાવિ ન લેવો, દેવું ન કાઢને દુઃખરે;
 દિલ પણુ કાઢતું દુખવતું તહિ, સૌને કરવું સૂખ. દયાદિલ ૧૦
 નિર્દયતામાં અનેક અવશુણુ, અસત્ય ને અન્યાયરે;
 દયાળુ જનથી દુનિયા મધ્યે, દુષ્ટ કરમ નકરાય. દયાદિલ ૧૧
 દયા નિના તો દેવ મંડીરે, ભક્તિ કરે બલિ ભાતરે;
 રાજા ખૂનીને નવ રીઝે, સુણિ મુખ્ય મીઠી વાત. દયાદિલ ૧૨
 દુનિયામાં સૌ દયા ધરેતો, સુખ ઉપજે સૌ કામરે;
 દેવ રીઝે દલપત તણો, પરશેક પણુ સુખવાસ. દયાદિલ ૧૩

મરવો ૧૦૧ મો.

જયજયકાર જોલવા વિષે.

“તને તમે કદ કરમ કરવું.”—એ રાગ.

જોલો જોલકાર બધી બાઈ; ગીતો રડાં સદગુણી
 જોલો—ટેક

કહ્યાં તે ગીતો કહે કરજો, અરથ એના અંતરમાં ધરજો. ૧૦
 દિલે તમે દોષ થકી ડરજો; બોલો નેનેકાર બધી બાધ. ૧
 સારે દિન સખી એકદી ચાલો, હળી મળી હૈયામાં દરખાલો. ૧૧
 ગીતો આવાં સદ્ગુણનાં ગાજો; બોલો નેનેકાર બધી બાધ. ૨
 સંસારમાં મુખિયાં સૌ થાજો, વિવેકી થઈવળિ વખાણજો. ૧૨
 છતી નગ સ્વર્ગ વિષે જાણો, બોલો નેનેકાર બધી બાધ. ૩
 ગીતો ગુણ જાણી ને ગાજો, સાફ ખુલું શું છે તે સમજાજો. ૧૩
 રચું નેણે નગ તે રાજ થાજો; બોલો નેનેકાર બધી બાધ. ૪
 વખાણો પ્રભૂના પરાક્રમને, તથા કુર નેડી કહું તમને. ૧૪
 બીતો ગાતાં સંભારજો અમને; બોલો નેનેકાર બધી બાધ. ૫
 હમેશ હરખના દિવસ રહેજો, લાખેણો લાભ સહી લેજો. ૧૫
 દયાળુ પ્રભુ, પ્રણું મુખ દેજો; બોલો નેનેકાર બધી બાધ. ૬
 સાગે દિન સજ્જન સંગતનો, ગણો એજ ઉત્તમ ગમતનો. ૧૬
 દિલે ધરો ઉપદેશ દક્ષિણતનો; બોલો નેનેકાર બધી બાધ. ૭

ગરવી ૧૦૨ મી.

મંડળી ખરખાસ્ત થવા વિષે,

‘માફે સોનાનું છે બેકુરે, હેલ છગીલા છોગાળા.’—એ રાગ.
 વિનતી કહું છેલ્લી વારે, શાણી સૈયર સાંભળજો;
 અતિ હરખ ધરી આ દારે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૧
 આજ અદેકા વધ્યો ઉમગરે, શાણી સૈયર સાંભળજો;
 શુભ સજી તમારો સંગરે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૨
 જ્યારે દયા કરે દીન નાથરે, શાણી સૈયર સાંભળજો;
 ત્યારે મળે સજ્જનનો સાથરે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૩
 આજ દીકી કોડ દિવાળીરે, શાણી સૈયર સાંભળજો;
 મક્કંતાં મુખ્યાં બાળોરે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૪
 ઇશ્વર આવા દિન આપેરે, શાણી સૈયર સાંભળજો,
 વળિ મળિયે પ્રભુ પ્રતાપેરે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૫
 આજ ગાયાં ગરવી ગીતરે, શાણી સૈયર સાંભળજો;
 નીતિની રીત સહીતરે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૬
 શીખામણ શીખ્યાં સારીરે શાણી સૈયર સાંભળજો;
 બહુ સત્સંગનિ બહિહારીરે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૭
 પોથી વાંચે પંચાસરે, શાણી સૈયર સાંભળજો;
 પણ ન પડે જ્ઞાનપ્રદારે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૮
 આજ એટલું પામ્યાં જ્ઞાનરે, શાણી સૈયર સાંભળજો;
 તમે કીધું છનનદાનરે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૯
 આજ વિશેષ વળિયે રાધરે, શાણી સૈયર સાંભળજો;

ગરવી ૧૦૩ મી.

મહારાવ શ્રી ખેંગારજીની ગરવી.

‘આવો હરિ રાસ રમો વહાલા.’—એ રાગ.

ખમાખમા ખેંગારજીરાવને, દયાવંતસુંદરે આવને, ખમાખમા
 દીસે રૂડો નદવકુળદીવો, ગમે જેને નીતિનો રસ પાવો,
 નગતમાં વર્ષ થયાં છવો; ખમા ખમા ૦ ૧
 બપુયા છે બહુતર ભક્તિ ભાતે, વિવેક વિશેષ છે સા વાતે,
 ચતુર અને ચંચળ છે જાને; ખમા ખમા ૦ ૨
 શિખામણ સાંભળીને સારી, અંતરમાં લેછે હીતારી,
 બહુ એની બુદ્ધિની બહિહારી; ખમા ખમા ૦ ૩
 નવી નવી નિસ શીખે નીતી, રમે રૂડી રાજની રીતી,
 પ્રજાપર પૂર્ણ ધરે પ્રીતી; ખમા ખમા ૦ ૪
 સદા રહે સજ્જનને સંગે, ન એકે અવગુણેના અંગે,
 અભ્યાસ બોલો કરે ઉમંગે; ખમા ખમા ૦ ૫
 દિનમતઘણી મોટીદીસેમનમાં, નદવકુળ વુડરોછે તનમાં
 વિવિધ ગુણ વખણાયછે જનમાં; ખમા ખમા ૦ ૬
 રચન જેઠ રાજ રાજ રહેછે, દુવા ખરા દિલથી સા દેછે,
 કમ્બાધીશ ઘણું છવો કહેછે; ખમા ખમા ૦ ૭
 હમેશ એના હૈયુ દરખાજો, પ્રભુએની આજ્ઞા પુરી ચાજો,
 સંકટ એનાં સર્વ ટળી જાજો; ખમા ખમા ૦ ૮
 રિદ્ધાન વળેતો વિસામો. તેનું રાજતેજ ગદિ પામે,
 જગનમાં જશ ને વર જામે; ખમા ખમા ૦ ૯
 ચાલે એનાં વંદનથી ગદિ. સરવ વિધિ પામને સમદિ,
 બહુ બહુ વધજો એની બુદ્ધિ; ખમા ખમા ૦ ૧૦
 કૃપાનિધિ દેવની કમળાથી, દયાન દેડા એના દયદાથી.
 સુખી થજો સર્વ એના સારથી; ખમા ખમા ૦ ૧૧
 સદા સુખ કમળપતી પામે, મદાય રૂડો પામે મરે,
 દિધિ આશિષ દત્તપતરામે; ખમા ખમા ૦ ૧૨

ધોલ.

ધોળ ૧ લું.

ખાળકીઓને શીખામણું ધોળ.

“રાતો ઘોડો રણ પાખરીઓ, જેત ધર્મો શણગાર જોને.”

એ રાગ.

સ્નેહ સહોત સારી શીખામણ,

કહું તે કાને ધરજો,

જો દિત જાણે તો તજિ આગસ,

જોજ રીતે આચરજો,

મેઘા કે મીઠાઈ કોઈ,

મારગમાં નવ ખાઈજો,

હલકાં દુનિયામાં દેખાઈજો,

ગાંડાંમાં ગણાઈજો.

ધરમાંથી ચોરી નવ ખાઈજો,

મુખથી માગી લઈજો,

પણ જો માતા ના પાડે તો,

રોષને દુઃખ નવ દઈજો,

ભરત ચિત્ર ભાવેથી શીખો,

હોંશ હૈયામાં આણી,

સોતાં ઝાડકતાં પણ શિખજો,

કામ તમાઈ જાણી.

વાસણ માંજીને વાવરીજો,

પીએ ગંજીમે પાણી,

રસોઈ રૂડી રીતે શીખીજો,

હોંશ હૈયામાં આણી,

સર્વે વસ્તુ સંભાળીને,

સજ કરીએ સફાઈ,

ગુણવંતી તો ગાફલ ન રહે,

ગમે નહિ ગંદાઈ,

મેલી જગ્યામાં નવ રમીજો,

વસ્ત્ર ન કરીએ મેલાં,

ભણી નિશાળે ભણુવા જતાં,

છેક ન રહીએ છેલ્લાં,

એમ કૃપાથી આગળ જતાં,

મુખ લેશો સૌ કામે,

ખહેની.

ખહેની. ૧

ખહેની.

ખહેની. ૨

ખહેની,

ખહેની. ૩

ખહેની.

ખહેની. ૪

ખહેની.

ખહેની. ૫

ખહેની.

ખહેની. ૬

ખહેની.

ખહેની. ૭

ખહેની. ૮

સમજો તો સારી શીખામણ,

દીધી દલપતરામે,

ખહેની. ૯

ધોળ ૨ લું.

સુધારા ખાતાના મુહર્તવું ધોળ.

“મામેઈ મોંઘા મૂલવું.”-એ રાગ.

સૈયર આજની શોભા હું શી કહું?

આજ આનંદનો ઉમરાઈ, રત્નાગર રેલીઓ;

મળ્યા સરવે સુધારાના સાથીઓ;

ભલે ભભકે સભા છે ભરાઈ, રત્નાગર રેલીઓ.

દાના ગૃહસ્થે દેખાડી ઉદારતા;

માંડયું નવિન સુધારાનું મૂળ, રત્નાગર રેલીઓ;

ધન્ય ધન્ય તેનાં માત તાતને

એને ધણ થશે અતુકૂળ, રત્નાગર રેલીઓ. ૨

આજ ફોડ દિવાળીનો દિન ગણું;

વજાવીએ નોખત નાદ, રત્નાગર રેલીઓ;

આજ સોનાનો સરજ ઉગીઓ;

વરસ્યા વરસ્યા દૂધે વરસાદ, રત્નાગર રેલીઓ. ૩

તરિયા તોરણ બાંધીએ ટોડલે;

મોંઘાં મોતીના પૂરીએ ચોક, રત્નાગર રેલીઓ,

પચરંગી ચઢાવીએ વાવટા

યાળમાં બરો પાનના ચોક, રત્નાગર રેલીઓ; ૪

રૂડાં ધોળ મંગળ ગીત ગાઈજો

વિવાહથી ધણો વધતો ઉત્સાહ, રત્નાગર રેલીઓ;

આજ ઉત્તમ કામ આરંભીયું;

વહે ત્રિશ્વના જન “વાહ વાહ!” રત્નાગર રેલીઓ. ૫

સખી આજનો દિવસ ઇતિહાસમાં;

લખવા લાયક ગણુશે સૌ લોક, રત્નાગર રેલીઓ;

નામ અમર રહેશે રૂડા નરતણું;

જેણે રૂપીયા ખરચ્યા છે રોક રત્નાગર રેલીઓ. ૬

શાણુ શ્રીમંતે કુળને શોભાવીયું;

તે કીધું એવું આ ઉત્તમ કામ, રત્નાગર રેલીઓ,

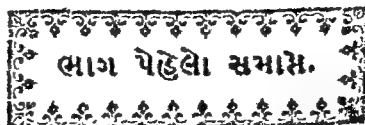
ને સર્વે પ્રજાજન તરફથી;

દેશે આશીષ દલપતરામ, રત્નાગર રેલીઓ. ૭

દોહરો.

ઝોગણિસેં છત્રીશના, જતાં નેક દિન ત્રીશ;

પુસ્તક આ પૂરું કર્યું, દિલ સગરી જગદીશ. ૮

ભાગ પેહેલો સમાપ્ત.

દસપત કાવ્ય ભાગ ૧ લાનું શુદ્ધિપત્ર.

પૃષ્ઠ.	કોલમ.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૫	૨	૧૭	મી પ	મીં પં
૮	૨	૨૩	રસ નહિ	રસ
૧૧	૨	૩૩	શોક	શોગ
૧૩	૨	૧૪	પાસે	પાસ
૧૬	૧	૧૨	શું શુંમની	શુંમની
૧૬	૨	૧૫	હાંડોલ	હાંડોલો
૧૭	૧	૨૫	હસ	હંસ
૨૨	૨	૧૫	સંધરી	સંધરી
૨૪	૧	૩	રંગ	સંગ
૨૮	૧	૧૧	નિશાળે	વિશાળે
૨૮	૨	૩૪	ધૂમ	ધૂમ
૩૦	૨	૮	સંન	સંન
૩૩	૧	૨	કાણે	કાળ
૩૮	૨	૨૭	પોતા તણે	પોતા તણે
૩૯	૧	૯	દ્રવ્ય તે	દ્રવ્ય જતે
૩૯	૧	૧૩	કોધીપણુ	કોધીપણુ
૩૯	૧	૨૮	થયા	થયાં
૩૯	૧	૩૦	ગયા	ગયાં
૪૦	૧	૩	પારદેશ	પરદેશ
૪૨	૨	૧૩	અરે અમુખના	અરે મુખના
૪૨	૨	૨૫	બહુ શુદ્ધિ	બહુ શુદ્ધિ
૪૩	૧	૨૭	સામાન	સમાન
૪૫	૧	૮	ખટયાં	ખટયાં
૪૬	૧	૨૪	આખે	આખે
૪૬	૧	૩૧	ઈંદ્ર ન્	ઈંદ્રવન્
૪૬	૧	૩૪	કર્પા	કર્પા
૪૭	૧	૯	જમ	જમ
૪૮	૨	૧૫	ખટક	ખટક
૪૮	૨	૧૬	ધન	ધન
૪૯	૨	૩૫	આમલીએ	આમલીએ
૫૦	૧	૧૫	અધારિયું	અધારિયું
૫૦	૧	૨૦	ખોલે	ખોલે

પૃષ્ઠ.	કોલમ.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૫૦	૧	૨૧	રણમી	રણમી
૫૧	૧	૩૩	રુપમાં	રુપ
૫૨	૧	૩૨	ભામિનીની	ભામિની
૫૨	૨	૨	સન્ન્યા	સન્ન્યા
૫૨	૨	૨૦	કવિ જન કિ	કવિ જન
૫૨	૨	૨૧	લહેર	લહેર
૫૨	૨	૩૨	ધારી	ધારી
૫૨	૨	૩૪	ચડા	ચડા
૫૨	૨	૩૬	ધારી	ધારી
૫૪	૧	૨૧	પુણે	પુણે
૫૪	૧	૩૩	ઈંદ્ર વન્	ઈંદ્રવન્
૫૪	૨	૩૬	૨૬	શરદ
૫૫	૧	૧૧	૨૫	ઉપર
૫૫	૧	૧૪	પોઠા આ	પોઠા આ
૫૫	૧	૧૪	અસન	અસન
૫૫	૨	૨	ઉભાઈ	ઉભાઈ
૫૬	૧	૩૭	સુસાંખે પડાવે	સુખે સપડાવે
૫૭	૧	૩૩	પ્રજાતતું	પ્રજાતતું
૫૭	૨	૨	છત્તર	છત્તર
૫૮	૧	૨૩	ધગ	ધગ
૫૮	૨	૫	તે એમ વખુને	તે બધી એમ
૫૮	૧	૩૦	આમો	આમો
૫૯	૨	૨૬	છોટો	છોટો
૫૯	૨	૨૮	કંડાળો	કંડાળો
૬૦	૧	૧૪	કરે છે	કરે છે
૬૦	૨	૧૨	જણે	જણે
૬૦	૨	૧૪	પાસાશનાં	પાસાશનાં
૬૧	૧	૧૭	સર્વે	સર્વે
૬૧	૨	૯	ઈંદ્રવન્	ઈંદ્રવન્
૬૧	૨	૨૯	વન્	વન્
૬૨	૧	૧૭	જો સાંખે	જો સાંખે

પૃષ્ઠ.	કોલમ.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૬૨	૨	૨૬	રતો	યતો
૬૩	૧	૧૧	સદ્મુ	સમુદ્ધ
૬૩	૨	૫	જગદી	જગદો
૬૩	૨	૬૯	હવે	હવે
૬૪	૧	૧૮	મધે	મધે
૬૪	૧	૨૬	કાર ખના તણો	કારખાના તણો
૬૪	૨	૭	તરખાલું	તથાખાલું
૬૪	૨	૧૦	સાક્ષી	સાક્ષી
૬૪	૨	૧૭	તૈયાર	તૈયાર
૬૫	૧	૧૮	દિલગીરી	દિલગીર
૬૫	૧	૨૫	તો	તો
૬૬	૧	૬	સેવેશ્વર	સેશ્વર
૬૬	૧	૭	જગ	જગત
૬૬	૧	૩૦	ન રહ્યો વર્ણોહું	ન રહ્યો હું
૬૭	૧	૧૧	નહિ	ન
૬૭	૧	૨૯	સ્વામિનાથ	સ્વામિનાથ
૬૭	૨	૮	દેવ	દેવના દેવ
૬૮	૨	૪	સુખ દત્તર	સુખદત્તર
૬૮	૨	૮	ધરથી	ધરથી
૬૮	૨	૧૭	અભ્યંતર	અભ્યંતર
૬૯	૧	૧૩	વર્ણતું	વર્ણતું
૭૦	૨	૧૬	ધમ્મા	ધમ્મા
૭૦	૨	૧૮	દે	દે
૭૧	૨	૧	દાખલો	દાખલો
૭૧	૨	૩૬	સર્વદેવનમસ્કારઃ સર્વદેવનમસ્કારઃ	
૭૨	૧	૩૦	પુરાન	પુરાણ
૭૩	૧	૨૫	નિધાન	નિધાન
૭૩	૨	૨૪	સપ	સપ
૭૪	૧	૨	ધર્મની	ધર્મની
૭૪	૧	૧૨	દેવ	દેવ
૭૪	૧	૩૩	જશે	હશે
૭૭	૧	૩૦	અશ્વમેધને	અશ્વમેધને
૭૮	૧	૨૯	જગત્તાર	જગત્તાર
૭૮	૨	૯	ટાળે જી	ટાળે છો
૮૦	૧	૪	સુખલે	સુખલે

પૃષ્ઠ.	કોલમ.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૮૦	૧	૩૫	નયા	નથી
૮૨	૧	૨	યદ્યદ્ભવત	યદ્યદ્ભવત
૮૨	૨	૨૬	પોતાતું	પોતાતું
૮૩	૨	૮	એને	એને
૮૪	૧	૨	મૂળે	મૂળે
૮૪	૧	૩૧	જસ	જળ
૮૬	૧	૨૩	શોધથી	શોધથી
૮૮	૧	૩૦	ધણા	ધણા
૮૮	૧	૩૦	ધંટી	ધંટી
૮૯	૨	૩૨	સધસો	સધળો
૯૧	૧	૧૬	ગતિ ગતિ	ગતિ
૯૧	૧	૨૨	લજ્જાહીણ	લજ્જાહીણ
૯૨	૧	૧૧	ત્રેસક	ત્રેસકયા
૯૩	૧	૩૧	કુટે	કુટે
૯૩	૧	૩૨	કુટે	કુટે
૯૧	૨	૩૬	મધે	મધે
૯૪	૨	૧૭	કહો	કહે
૯૫	૧	૭	ધરધરણી ધર	ધરધર ધર-ધર
૯૫	૨	૧૦	પેટ	પેટ
૯૬	૧	૧૦	કયો	કયો
૯૬	૧	૨૯	વાવરવા	વાવરવા
૯૭	૧	૩૫	આખે	આખો
૯૮	૨	૧૬	કામ	કામ
૯૯	૧	૧૯	આગથી	આગળથી
૧૦૨	૧	૩૩	વિચાર	વિચાર
૧૦૩	૧	૨૫	સાર્દ	સાર્દ
૧૦૩	૧	૨૬	રાજ્યો	રાજ્યો
૧૦૪	૧	૧	રાકકરણ	રાયકરણ
૧૦૪	૧	૮	ગુણિયવ	ગુણિયલ
૧૦૪	૧	૨૧	એર	અર
૧૦૪	૨	૧૬	સુરીતથી	સુરીતથી
૧૦૫	૧	૯	પાસે	પાસે
૧૦૫	૧	૩૩	વદન	વદન
૧૦૫	૨	૯	કુટે	કુટે

પૃષ્ઠ.	કોલમ.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧૦૫	૨	૧૨	કાણુ	કાગ
૧૦૮	૧	૨	શોભિલાં	શોભિતાં
૧૦૮	૨	૩૩	તરંગ	તરંગ
૧૦૯	૧	૪	નીરતો	નીરતો
૧૦૯	૨	૪	ડીટડાં	ડીટડાં
૧૦૯	૨	૨૩	તારાચી	રાતાચી
૧૧૦	૧	૨૬	કૌસ્મ	કૌસ્તુભ
૧૧૦	૧	૨૭	વૃક્ષના	વૃક્ષની
૧૧૧	૧	૨૫	લ	લે
૧૧૧	૧	૩૩	રૂવે	રૂપે
૧૧૧	૨	૬	રંગે	રંગે
૧૧૨	૧	૧૮	ધસી	ધસી
૧૧૩	૧	૧	.	જુજંગી
૧૧૩	૧	૮	તપો	તપ્યા
૧૧૩	૧	૧૯	ચંદ્ર	ચંદ્ર
૧૧૪	૨	૧૭	તે	ને
૧૧૪	૨	૧૭	મદ્દે	મધ્યે
૧૨૩	૨	૪	આહક જાણુ	આહક જે જાણુ
૧૨૩	૨	૯	પ્રમાણુ	પ્રણામ
૧૨૩	૨	૨૭	તારા મંડળ	તારામંડળ
૧૨૫	૧	૨૭	ઉચ્ચરાવ	ઉચ્ચરાય
૧૨૬	૨	૪	મરઠી	મરાઠી
૧૨૬	૨	૮	સાહેબશું	સાહેબ
૧૨૭	૧	૨૭	મહારાણી	મહામણી
૧૨૭	૧	૨૮	આપણી	આપની
૧૨૭	૧	૩૫	એને	અને
૧૨૭	૨	૧૭	અધનું	અધર્મ
૧૩૦	૧	૨૬	પ્રાંત	પ્રાંત
૧૩૦	૨	૧૯	નામથી આઠે	નામથી આ આઠે
૧૩૧	૧	૨૯	પાનો	પાની
૧૩૧	૨	૬	ધાન	દાન
૧૩૨	૧	૯	જોખનારો	જોખનારો
૧૩૪	૧	૩૪	બણીને	બણાવીને
૧૩૪	૨	૯	વાદિનો	વાદિનો
૧૩૬	૧	૧૩	યાય	ચાચા

પૃષ્ઠ.	કોલમ.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧૩૮	૧	૩૬	પરિપૂર્ણ	પરિપૂરણ
૧૩૯	૧	૧૫	તો	તેનો
૧૪૦	૧	૩૫	બા ડી	નકી કીધું
૧૪૦	૨	૨૭	સખ્યા	સંખ્યા
૧૪૩	૨	૧૩	નિખ્યું	નિખ્યું
૧૪૬	૧	૧૭	વધનો	વધનો
૧૪૭	૨	૨૬	વાળી	વાળી
૧૪૮	૨	૧૫	હકી છે.	રહી છે.
૧૫૦	૧	૧	કીરને	કરીને
૧૫૦	૧	૨	કોપ	કોપ
૧૫૧	૧	૨૫	સંભારો	સંભારો
૧૫૧	૨	૧૫	બહી;	ભરી;
૧૫૨	૧	૨	તણે છે	તાણે છે
૧૫૨	૧	૪	નર્મી	નદિ
૧૫૨	૧	૨૦	પણ	ધણા
૧૫૨	૧	૨૪	સુસ્વરન	સુસ્વરનું
૧૫૨	૧	૨૫	કથે લીત	કથોલિત
૧૫૨	૧	૨૭	જૂનું	જૂનું
૧૫૨	૧	૨૮	રમાપુરના	રમાપુરની
૧૫૨	૧	૨૯	પતિને	પતિનું
૧૫૨	૧	૩૦	જામ	જોમ
૧૫૨	૨	૩૦	ન ધર્મ.	ન ધર્મો.
૧૫૩	૨	૧૩	સદર્શીજી,	સંદર્શીજી,
૧૫૪	૧	૧૬	નોધર	નોધન
૧૫૪	૧	૨૧	સપ્રત	શુપ્રત
૧૫૪	૨	૧૭	અને	એને
૧૫૪	૨	૨૨	હમથી	હમથી
૧૫૪	૨	૩૨	સેનાપતિકો	નિપતિક
૧૫૫	૧	૧	દોમકે	દોમકે
૧૫૫	૩	૧	રમાલા	રમાલા
૧૫૫	૧	૩૦	ધારે છે.	ધારે છે.
૧૫૫	૨	૩૦	આર	આર
૧૫૫	૨	૩૦	અપાદ	અપાદ
૧૫૬	૨	૧૦	ધાયાં;	ધેયાં

પ્ર.ક્ર. કોલમ. લીટી. અશુદ્ધ. શુદ્ધ.

૧૫૭	૧	૧૩	કેશરિયા	કેશરિયા
૧૫૮	૧	૭	કેવ	કેવ
૧૫૮	૨	૨૨	તવ	તવ
૧૬૦	૧	૨૯	પડિત	પડિત
૧૬૧	૧	૧	મળે	મળે
૧૬૧	૧	૯	દેક	દેક
૧૬૧	૧	૧૮	સમામાં	સમામાં
૧૬૨	૨	૨૩	તેનો	તેનો
૧૬૪	૧	૪	વસળ	વસળ
૧૬૪	૨	૮	ઉપર બોલતાં	ઉપર બોલ બોલતાં
૧૬૫	૧	૧૩	શરિ	શીય
૧૬૫	૨	૧૬	બુઝો	બુઝો
૧૬૬	૧	૨૯	બધ	બધ
૧૬૬	૨	૧૧	મહારથી	મહારથી
૧૬૭	૨	૨૦	વાળી	વાળી
૧૬૭	૨	૨૨	રાજદસ	રાજદસ
૧૬૭	૨	૨૬	સપટબરે	સપટબરે
૧૭૦	૨	૩૧	હરદોજ	હરદોજ
૧૭૨	૧	૧	પ્રકરણ ૬	પ્રકરણ ૬ હું
૧૭૨	૧	૨૧	અંકુશળથી મે-	અંકુશથી રહે ગળ મેગળ
૧૭૩	૧	૩૦	મન	મન
૧૭૩	૧	૩૫	ચસે	ચસે
૧૭૩	૨	૮	તે સુધારો	તે સુધારો
૧૭૩	૨	૨૧	તો તો	તો તો
૧૭૫	૧	૧૨	પણ	પણ
૧૭૬	૧	૨૫	મહો હબત	મહેબત
૧૭૬	૨	૫	ફેરમાં	ફેલમાં
૧૮૦	૧	૨૦	ધરે ન	ધરે ને
૧૮૦	૨	૧૨	મારણ	મારણ
૧૮૧	૧	૬	કર્થી	નર્થી
૧૮૧	૧	૨૪	પૃથી	પૃથી
૧૮૧	૧	૩૦	અપિમાન	અભિમાન

પ્ર.ક્ર. કોલમ. લીટી. અશુદ્ધ. શુદ્ધ.

૧૮૪	૧	૩	મંત્રથી	મંત્રથી
૧૮૫	૨	૨૪	વ્યસન	વ્યસની
૧૮૬	૨	૧૦	પડે	પડે
૧૮૭	૧	૧૭	ન વિચારે	ના વિચારે
૧૮૮	૨	૨૬	વ્યભિચારી	વ્યભિચાર
૧૮૮	૨	૨૯	ન	ને
૧૯૦	૧	૨૭	દોષ	દોષ
૧૯૧	૨	૨૨	વકપણ	વકપણ
૧૯૨	૧	૧૭	ધીરજ છે	ધીરજ તે
૧૯૨	૧	૨૫	વાવાહમાં	વીવાહમાં
૧૯૪	૨	૩	ભૂતતણું	ભૂતતણું
૧૯૪	૨	૯	જો	જો
૧૯૪	૨	૨૯	ભગાવી	લગાવી
૧૯૫	૧	૧૯	ઠરેજ	ઠરેલ
૧૯૬	૨	૨૨	વિવિધે	વિધવિધે
૧૯૭	૧	૬	સાંપડ્યો,	સાંપડ્યો,
૧૯૯	૨	૧૬	ધરે	ધર
૨૦૨	૧	૪	શુભ	ન શુભ
૨૦૨	૧	૨૦	કામ.	કાન.
૨૦૨	૧	૩૭	દુર્ચ્છિના	દુર્ચ્છિના
૨૦૨	૨	૨૧	તેમ	તમ
૨૦૩	૧	૧૮	દિગત	દિગંત
૨૦૪	૧	૨૧	રસમણી	રિસામણી
૨૦૪	૨	૧૬	ઝેર	ઝેરી
૨૦૪	૨	૩૨	કર્થી	કર્થી
૨૦૫	૧	૭	સુખોધને	સુખોધને
૨૦૫	૧	૧૧	વિસારી	વિસારી
૨૦૬	૨	૨	કર્મજો	કર્મ તે
૨૦૭	૧	૩૦	તરેહને	તરેહનો
૨૦૭	૨	૧૬	તેને	તેને
૨૦૮	૧	૧૪	આપો	આવો
૨૦૯	૧	૨૧	નરહે	નરે
૨૧૦	૧	૨૫	તેને ન	તેને

પૃષ્ઠ. કોલમ. લીટી. અશુદ્ધ. શુદ્ધ.	પૃષ્ઠ. કોલમ. લીટી. અશુદ્ધ. શુદ્ધ.
૨૧૧ ૨ ૧૮ હારે ધારે	૨૩૫ ૧ ૧૭ પ્રખાત પ્રખ્યાત
૨૧૨ ૧ ૩૧ વિલખતાં વિલખતાં	૨૩૫ ૨ ૨૦ લીધાં લીધાં રાજ.
૨૧૨ ૧ ૩૭ છવડો છવડો	૨૩૭ ૧ ૧૦ સમો સમો
૨૧૩ ૧ ૧ નેણુનો નેણુનો	૨૩૭ ૨ ૨૪ માને માને
૨૧૪ ૧ ૨૬ જગપતિ જગત્પતિ	૨૩૮ ૨ ૩ માત તાતને માતને તાતને
૨૧૪ ૧ ૨૭ સરખાતાં સમખાતાં	૨૩૮ ૨ ૨૭ વનિતા વનિતા
૨૧૪ ૨ ૩૧ જગદર્તાએ જગદર્તાએ	૨૪૦ ૧ ૩૫ વાલ બધા વાલપ બધાં
૨૧૫ ૧ ૨૧ લલચાની લલચાની	૨૪૦ ૨ ૧૫ મુઝાંશો મનં; મુઝાંશો ન મનં;
૨૧૫ ૧ ૨૪ તળવા; ટળવા;	૨૪૦ ૨ ૩૧ વટે વટે
૨૧૫ ૨ ૫ સારે નિદરાપાં સારે ભર નિ- દરાપી	૨૪૧ ૧ ૧૦ મોજ મોજ
૨૧૬ ૧ ૧૧ સા સા	૨૪૧ ૨ ૨૭ નીત્ય નિત્ય
૨૧૬ ૨ ૧૪ મુજનેજ ધારવા મુજને મુધારવા	૨૪૧ ૨ ૩૧ શીચલ શીચળ
૨૧૮ ૨ ૪૫ ભણો ભણો	૨૪૨ ૧ ૫ ભરમછ; ભરમછ
૨૧૯ ૧ ૬ હરે હરે	૨૪૩ ૧ ૪ ભોગપરે ભોગરે
૨૧૯ ૨ ૯ સાંભળવા સાંભરવા	૨૪૪ ૧ ૧૭ અંતરે ક્ષમાદિ અંતરિક્ષમાદિ
૨૧૯ ૨ ૧૭ પિખરવારે; વીંખરવારે;	૨૪૪ ૧ ૧૮ અવ રે અવરે
૨૧૯ ૨ ૨૩ ઝમરખ ઝુમર	૨૪૪ ૧ ૨૬ બધું બધું
૨૨૧ ૧ ૨૪ ડુંગર ડુંગરા	૨૪૪ ૧ ૨૭ અગનાર અગનાર
૨૨૧ ૨ ૩૫ કરંજો વિચાર કરંજો ચિત વિ ચાર	૨૪૪ ૧ ૩૬ અગનાથી અગનાથી
૨૨૨ ૧ ૧૭ હંક હંક	૨૪૪ ૨ ૧૦ અગાંડ અગાંડ
૨૨૨ ૨ ૧૦ જોણ્યા જોણ્યા	૨૪૭ ૨ ૧૨ સર્વ સર્વ
૨૨૩ ૧ ૨૫ કરવા પુરા કરવા ને પુરા	૨૪૭ ૨ ૧૨ માને માને
૨૨૩ ૨ ૭ આંગળીએ આંગળીએ	૨૪૭ ૨ ૨૮ સસતુ સસતુ
૨૨૪ ૧ ૪ કરે ન વાંસે કરે વાંસે	૨૪૮ ૧ ૨૭ ચોરવાનું ચોરવાનું
૨૨૪ ૧ ૩૩ ગળીએ જો, ગળીએ જો,	૨૪૯ ૧ ૧૧ કટોરે; કટોરે;
૨૨૬ ૧ ૧૩ સોપે સોપે	૨૪૯ ૨ ૧૭ ઘરવાને ઘરવારે
૨૨૭ ૧ ૨૧ સર્વને સર્વને	૨૫૦ ૧ ૯ મારો રે મારો રે
૨૨૭ ૧ ૩૬ તેથી નથી	૨૫૦ ૧ ૧૨ સખી સખી
૨૨૭ ૨ ૩૪ પ્રેમ પ્રેમે	૨૫૦ ૧ ૨૮ અધારિવામાં અધારિવામાં
૨૩૩ ૨ ૨ કેવા લેવા	૨૫૦ ૨ ૯ પનમાં પનમાં
૨૩૩ ૨ ૧૨ ધધો ધધો	૨૫૦ ૨ ૨૨ બાહીરે, બાહી.
૨૩૪ ૧ ૨૨ માંહે; માંહે;	૨૫૨ ૨ ૧૪ રાખ, રાખી
૨૩૪ ૨ ૧૩ તપન તપન	૨૫૩ ૨ ૨૬ રહે રહે
	૨૫૪ ૧ ૬ દસરનરખરે દસરનરખરે

પૃષ્ઠ. કોલમ.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૨૫૪	૧	૩૩ જગત	જગત
૨૫૫	૨	૨ તેતો	તારો
૨૫૭	૧	૨૪ મે	મે
૨૫૮	૪	નિસાળ	નિશાળ
૨૫૮	૧	૨૦ જળગાં	જળમાં
૨૫૮	૨	૨૫ વધુ	વધુ
૨૫૯	૧	૧૫ દ્વપ	દ્વપ
૨૬૧	૧	૩૪ કૂલીશમાં	કૂલીશમાં
૨૬૨	૨	૧ ઝરી	ઝરી
૨૬૨	૨	૨૬ લીધો	લીધો
૨૬૩	૨	૩ બધાઓ	બધાઓ
૨૬૩	૨	૨૦ થરો	થરો
૨૬૪	૧	૨૧ વખાર	વખાર
૨૬૪	૨	૧૯ દહાડો	દહાડો
૨૬૬	૧	૧૧ દહે	રહે
૨૬૬	૧	૨૬ રાંધે	રાંધી
૨૬૬	૨	૨૬ સા	સા
૨૬૯	૧	૨૧ થઠી	થઠી
૨૭૦	૧	૨૨ અહોનિશ	અહોનિશ
૨૭૨	૧	૧૦ સર્વ	સર્વ
૨૭૨	૧	૧૭ દગિરતા	દગિરતા
૨૭૪	૨	૨૫ ઉશદ	શીદ

પૃષ્ઠ. કોલમ.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૨૭૪	૨	૨૬ ૧ ઘમ	હઘમ
૨૭૫	૨	૫ ઝોરા	ઝોરાગ.
૨૭૫	૨	૩૪ બ દેહદુલ છે	છે દુલમ દે
૨૭૬	૧	૩૨ ક	કર
૨૭૬	૧	૩૪ જુગમાં તાર	જુગમાં રહેશે
૨૭૮	૧	૩૨ સગરે;	સગરે,
૨૮૪	૧	૭ કચે	કરે
૨૮૯	૧	૧૮ બ્યારે	બ્યા
૨૮૯	૨	૨ યસે ?	વસે ?
૨૯૧	૧	૬ ખખ	ખખ
૨૯૩	૨	૬ તે	તે
૨૯૪	૧	૬ પ્રમાણ	પ્રમાણ
૨૯૪	૧	૧૨ સકટ	સકટ
૨૯૪	૨	૪ અત	અત
૨૯૫	૧	૧ કલ્પાંત	કલ્પાંત
૨૯૬	૧	૨૫ પડને	પડને
૨૯૬	૨	૨૨ મધુરતા તો	મધુરતા
૨૯૭	૧	૨૫ બાધીને	બાધીને
૨૯૮	૨	૮ દ્ય	દ્યા
૨૯૯	૧	૧ કઠે	કઠે
૨૯૯	૧	૧૭ બેકુરે,	બેકુરે,
૨૯૯	૧	૩૬ રનહરે,	રનહરે,
૨૯૯	૧	૩૬ સયર	સયર

૩૪૧૭૦